Міністерство освіти і науки України

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Академічний курс

За редакцією доктора юридичних наук, професора, академіка АПрН України О. Л. Підопригори, доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента АПрН України О. Д. Святоцького

Видання друге, перероблене та доповнене

Затверджено Міністерством освіти і науки України як підручник для студентів и вищих навчальних закладів

Київ 2004

Зміст

Передмова.
Предмет, система і метод охорони права інтелектуальної власності
Розділ 1. Загальні положення про інтелектуальну власність..
1.1.Інтелектуальна діяльність та її місце в соціально-економічному розвитку суспільства..
1.2.Види інтелектуальної діяльності.
1.3. Особливості літературної діяльності.
1.4. Науково-технічна діяльність.
1.5. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.
1.6. «Становлення системи правової охорони результатів інтелектуальної власності
1.7.**ПОНЯТТЯ** права інтелектуальної власності..
1.8. Види права інтелектуальної власності
Розділ 2. Право інтелектуальної власності в Україні.
2.1. Становлення і розвиток законодавства України про інтелектуальну власність..
2.2. Загальні положення законодавства України
про інтелектуальну власність ..
2.3. Авторське право і патентне право: спільне
і відмінність.
2.4. Інтелектуальна власність України та її вплив на соціально-економічний розвиток держави
2.5. Державне управління інтелектуальною власністю Розділ 3. Об'єкти права інтелектуальної власності.
3.1. Об'єкти авторського права.
3.2. Об'єкти суміжних прав..
3.3. Об'єкти промислової власності
3.4. Об'єкти засобів індивідуалізації учасників
цивільного обороту, товарів і послуг.
Розділ 4. Об'єкти селекційних досягнень.*[Ц*
Розділ 5. Об'єкти науково-технічної інформації 179
Розділ 6. Об'єкти нетрадиційних рішень .137
6.1. Об'єкти наукових відкриттів187
6.2. Об'єкти раціоналізаторських пропозицій139
6.3. Об'єкти захисту від недобросовісної
конкуренції..192
Розділ 7. Суб'єкти права інтелектуальної власності..198
7.1. Загальні положення198
7.2. Автори — творці об'єктів права інтелектуальної
власності199
7.3. Заявники207
7.4. Правонаступники як суб'єкти права
інтелектуальної власності 214
Розділ 8. Оформлення прав інтелектуальної власності
на об'єкти інтелектуальної власності219
8.1. Виникнення права інтелектуальної власності на твори науки, літератури
і мистецтва та об'єкти суміжних прав..219
8.2. Оформлення прав інтелектуальної власності
на об'єкти промислової власності .220
8.3. Заявка на засоби індивідуалізації учасників ^.цивільного обороту, товарів і послуг...229
^£ЙВндача охоронного документа на об'єкт
інтелектуальної власності237
Розділ 9. Права і обов'язки суб'єктів інтелектуальної
власності, що випливають з охоронних
документів... 241
9.1. Виникнення суб'єктивних нрав
інтелектуальної власності241

9.2. Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкти інтелектуальної власності
9.3. Майнові права інтелектуальної власності авторів творів науки, літератури, мистецтва і суміжних прав та суб'єктів промислової власності .254
Розділ 10. Припинення правової охорони інтелектуальної
власності 345
10.1. Загальні положення.345
10.2. Припинення правової охорони об'єктів
промислової власності . . . «є...345
10.3. Припинення правової охорони засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту,
товарів і послуг...351
10.4. Припинення правової охорони торговельної марки35*
Розділ 11. Договори у сфері інтелектуальної діяльності ...3&
11.1. Загальні положення.364
11.2. Авторські договори .37.'
11.3. Договори у сфері науково-технічної діяльності ...40;
11.4. Договори на використання об'єктів
промислової власності ..421
Розділ 12. Патентування об'єктів промислової власності
в іноземних державах.44'
12.1. Загальні положення.44
12.2. Умови патентування об'єктів промислової
власності в іноземних державахЛ6'.44
12.3. Договір про патентну кооперацію45
Розділ 13. Колективне управління майновими правами
суб'єктів інтелектуальної власності46
13.1. Загальні положення.46
13.2. Колективне управління майновими правами інтелектуальної власності
за типовим законом ВОІВ.4(
13.3. Управління майновими правами суб'єктів промислової власності .4
13.4. Представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені)..4*
13.5. Державні інспектори з питань
інтелектуальної власності .4
розділ 14. Захист права інтелектуальної власності..|
14.1. Загальні положення про систему захисту прав
інтелектуальної власності'№..• .4в*«-#4
ЗМІСТ
14.2. Цивільно-правовий захист права інтелектуальної власності .4$
14.3. Кримінально-правовий захист права інтелектуальної власності .501
14.4. Адміністративно-правовий захист права інтелектуальної власності .Ж..512
Розділ 15. Економіка інтелектуальної власності 514
15.1. Інтелектуальна власність - складова інтелектуального капіталу за економічним змістом514
15.2. Оцінка вартості інтелектуальної власності..521
15.3. Інтелектуальна власність у господарській діяльності..528
15.4. Механізм комерціалізації інтелектуальної^ власності...535
15.5. Оподаткування операцій з нематеріальними активами...540
Розділ 16. Міжнародні угоди у сфері інтелектуальної
власності556
16.1. Загальні міжнародні угоди з питань інтелектуальної власності.556
16.2. Міжнародні конвенції про охорону авторського права і суміжних прав...562 16.3. Міжнародно-правова охорона промислової власності57/
16.4. Міжиародно-правова охорона засобів
індивідуалізації учасників ***цивільного обороту,***
товарів і послуг..595
Розділ 17. Стимулювання інтелектуальної діяльності .. 608

17.1. Загальні положення.608
17.2. Державне стимулювання інтелектуальної діяльності — 610
17.3. Пільги для учасників інтелектуальної діяльності..613
Короткий термінологічний словник624
сновні джерела права інтелектуальної власності ..658
Література для поглибленого вивчення курсу.щ... 667

Передмова

Двадцять перше століття стане століттям економіки, заснованої на знаннях, у якій інтелектуальна власність буде основною рушійною силою[1].

Світло вільної наукової, технічної і художньої творчості з давніх часів наполегливо пробивається до світового визнання. Завдяки бурхливому розвитку науково-технічного прогресу, інтернаціоналізації господарських зв'язків, комп'ютеризації виробництва інформація стала таким самим об'єктом права власності, як і засоби виробництва Досвід розвинених країн показав, що саме по собі виробництво вже не є визначальним чинником зростання економічних показників, воно поступово поступається місцем науці, розвитку нових технологій. У зв'язку з цим питома значимість інтелектуальної власності в житті людей зростає вже не щодня, а щогодини.

Охорона прав на результати інтелектуальної діяльності введена порівняно недавно — дещо більше 200 років тому, — термін, з історичної точки зору, мізерно малий. І належала вона лише до деяких видів інтелектуальних продуктів, що є результатами творчої діяльності, які вийшли на той час на ринок, — творів літератури і мистецтва, а також винаходів.

Відповідно до Конституції України, що гарантує кожному громадянину свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, наша незалежна держава послідовно створює власні механізми захисту авторських прав, прав промислової власності, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Матеріали Асамблеї держав-членів В ОШ. Тридцять четверта сесія засідань. — Женева, 20-29 вересня 1999 р.

5

Країни приймають закони з охорони інтелектуальної власності з таких основних причин:

по-перше, вони прагнуть законодавчо оформити немайиові та майнові права творців на їхні твори і право суспільства на доступ до цих творів;

по-друге, уряди країн свідомо прагнуть заохочувати творчість, поширення і застосування результатів творчої праці, а також сприяти вільній торгівлі в інтересах економічного та соціального розвитку.

У цілому законодавство у сфері інтелектуальної власності прагне захистити інтереси авторів та інших творців інтелектуальних товарів і послуг шляхом надання їм певних визначених, обмежених у часі прав, що дозволяють контролювати використання їхньої творчої діяльності. Причому ці права стосуються не матеріального об'єкта, в якому може бути втілений результат творчої праці, а продукту діяльності людського розуму як такого.

Питання охорони і використання інтелектуальної власності в сучасних умовах переходу до ринкових відносин починають відігравати все важливішу роль у комерційній, підприємницькій і виробничій діяльності підприємств та установ України усіх форм власності. У цьому відношенні всім, хто займаєтеся або готується до подібного роду діяльності, треба досить чітко уявляти собі, що такс інтелектуальна власність, у чому полягає її сутність, як вона охороняється в сучасному світі, до яких серйозних матеріальних витрат може призвести порушення прав інтелектуальної власності.

Інтелектуальна власність, що охороняється зараз у більшості країн світу, в сучасних умовах є одним з наймогутніших стимуляторів прогресу в усіх галузях розвитку суспільства. Психологи вивчають її як результат розумової праці, новаторського пошуку. Науковці, які вивчають творчу діяльність (фахівці з евристики), розглядають механізм діяльності людини, розкривають закономірності створення новацій. Соціологи встановлюють взаємозв'язок між розвитком творчої діяльності, соціальним і науковим прогресом. Економісти розглядають інтелектуальну власність як засіб підвищення ефективності пироб

5

ннцтва. Правознавці вивчають її як об'єкт права у зв'язку із

суспільною цінністю та пов'язані а нею правовідносини.

Інтелектуальна власність — частина цивільного права, що об'єдиує дві сфери прав - промислову власність та авторське право і суміжні права. Промислова власність охоплює досить широке коло об'єктів, що дістали застосування в міжнародному торговому обороті. Поняття «промислова власність», після прийняття Паризької конвенції про охорону промислової власності 1883 р., сняло загал ьновжи вам им, універсальним у патентній практиці терміном, що ввійшов у побут міжнародних контактів.

До об'єктів права промислової власності належать: технічні рішення (винаходи), корисні моделі; символи чи позначення, що проставляються на промислових виробах, що використовуються при наданні послуг (троговельна марка); зовнішній вигляд промислових виробів (промислові зразки — малюнки чи

моделі); сорти рослин; географічне зазначення місць походження товарів; найменування фірм, під якими вони виступають у господарському обороті (комерційні (фірмові) найменування); компонування інтегральних мікросхем. До права промислової власності включене також право на припинення недобросовісної конкуренції, тобто на використання прийомів, що суперечать усталеним у промисловій і торговельній практиці чесним звичаям.

Авторське право і суміжні права охороняють права автора твору, створеного внаслідок творчої інтелектуальної праці. Води стосуються особливих форм творчості, шо належать, головним чином, до засобів масових комунікацій — не лише до друкованих публікацій, а й до радіо- та телепередач, прокату фільмів, комп'ютерних систем збереження та відтворення інформації.

Авторське право охороняє форму вираження ідей, а не самі ідеї. Як тільки ідеї втілюються в матеріальний носій, виникає правова охорона форми твору - розташування слів, нот, знаків. В об'єктивному змісті авторське право - це сукупність правових норм, що регулюють відношення з приводу створення і використання творів науки, літератури, мистецтва. У суб'єктивному змісті авторське право — це осо

6

бисті нсмайнові та майнові права, що належать особам, які створили твори науки, літератури, мистецтва.

Права, що стосуються виконавців, виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення прийнято називати «суміжними правами», тобто правами у галузях, суміжних з авторським правом.

Для того, щоб навчитися вчасно виявляти у своїй продукції, розробках створювані при цьому об'єкти інтелектуальної власності, необхідно набути певних знань у зазначеній сфері. Це дасть можливість одержати не лише право на охорону інтелектуальної власності в країні та за кордоном, а й перетворити її в особливо конкурентоспроможний на ринку товар, нерідко дуже дорогий і високоприбутковий, у разі правильного його використання.

Необхідним елементом соціально-економічного прогресу держави є наявність сучасної, міжнародно визнаної системи охорони об'єктів інтелектуальної власності. Україна — держава із значним науково-технічним та інтелектуальним потенціалом — і створює саме таку систему.

Нормативно-правова база у сфері інтелектуальної власності постійно вдосконалюється і поповнюється новими документами з метою створення таких правових механізмів, які б дозволили максимально захистити національного виробника та іноземного інвестора від правопорушень та зловживань у цій сфері, кількість яких невпинно зростає.

16 січня 2003 року Верховна Рада України прийняла новий Цивільний кодекс України (далі — ЦК України), який називають другою Конституцією України. Прийняття цього Кодексу — явище надзвичайно великої ваги у житті України; він значною мірою відображає сучасні реальні ринкові відносини ***і*** має активно сприяти їх успішному розвитку.

Однією зі складових частин цього Кодексу є Книга четверта «Право інтелектуальної власності». Вперше в історії України прийнято такий цивільний кодифікаційний акт щодо права інтелектуальної власності. Зараз уже ніхто не стане заперечувати, що інтелектуальна

6

діяльність та результати інтелектуальної власності все більше набувають пріоритетного значення в усьому світі. Саме цей напрям суспільно-корисної діяльності стає чи не головним. Світовий досвід показує, що інтелектуальна діяльність та інтелектуальна власність стають визначальною і вирішальною рушійною силою будь-якого розвитку. Передусім вони визначають стратегію і тактику соціально-економічного прогресу будь-якої країни, у тому числі й України.

Зростання ролі і значення інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності зумовлює необхідність історичного посилення ефективності їх правової охорони. Прийняття Книги четвертої ЦК України стало ще однією, досить істотною сходинкою щодо вдосконалення правової охорони інтелектуальної власності. Безперечно, це далеко не вершина цієї досконалості, але істотне наближення до неї. Книга про право інтелектуальної власності ЦК України враховує сучасний стан економіки України і взагалі господарювання, наші традиції і звичаї, нашу ментальність і реальність буття. Вона максимально наблизила систему правової охорони інтелектуальної власності до світових стандартів, у ній дістали відображення останні найновіші досягнення як світової, так і вітчизняної правової науки, враховано досвід правоза-стосовиої практики.

Цим кодифікований акт про інтелектуальну власність України не лише підбив підсумки розвитку її правової охорони, а й визначив цілі принаймні на ближчу перспективу. Можна впевнено стверджувати, що Книга четверта «Право інтелектуальної власності» ЦК України є вищим досягненням правової науки України, законодавчої практики

і правозастосування. Це велика праця науковців, законодавців та практиків. День 16 січня 2003 року стане святом цивільно-правової науки.

Книга четверта «Право інтелектуальної власності» складається з 12 глав, що об'єднують 90 статей (418—508). Усі вони умовно можуть бути поділені на чотири блоки. Перші три з них складають главу 35 «Загальні положення про право інтелектуальної власності» із 14 статей. У цій главі містяться норми, що в тій чи іншій мірі стосуються усіх видів права інтелектуальної власності (поняття, види прав інтелектуальної власності, об'єкти, суб'єкти, строки чинності,

7

виникнення та здійснення прав інтелектуальної власності, їх захист тощо).

Другий блок «Авторське право і суміжні права» складається з двох глав (36, 37), що містять 24 статті (16 - авторське право, 8 - суміжні права).

Третій блок «Патентне право» або, як його зараз називають, «Право промислової власності», складається з чотирьох глав: 1) глава 39 «Право інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок» - 12 статей; 2) глава 40 «Право інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми» - 10 статей; 3) глава 41 «Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію» — 4 статті; 4) глава 42 «Право інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин» — 4 статті.

Четвертий блок у спеціальній літературі називають «Право на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг». Він складається з трьох глав (43,44,45); глава 43 — «Право інтелектуальної власності на комерційне найменування» — 3 статті; глава 44 — «Право інтелектуальної власності на торговельну марку» — 9 статей; глава 45 — «Право інтелектуальної власності на географічне зазначення» — 4 статті.

Окремими є дві глави книги четвертої: глава 38 — «Право інтелектуальної власності на наукове відкриття» — 2 статті; глава 46 — «Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю» — 4 статті.

Зазначені глави не можна включати до раніше наведених чотирьох блоків. Право інтелектуальної власності на наукове відкриття у точному значенні слова не є монопольним правом, оскільки саме відкриття не є об'єктом правової охорони. Наукове відкриття — це досягнення всього людства і воно не може бути монополізоване будь-кім,

Право на комерційну таємницю е правом інтелектуальної власності, але воно також не охоплюється жодним блоком. Комерційна таємниця будь-якого суспільства, безперечно, *є* наслідком інтелектуальної, творчої діяльності, яка за своїм змістом і характером може сто-

7

суватися будь-якої суспільно корисної діяльності і тому виходить за

межі чітко окреслених блоків.

Книга четверта ЦК України, безперечно, має ряд таких характеристик, що викликають схвалення. Найбільшими її перевагами є визнання на об'єкти інтелектуальної, творчої діяльності права інтелектуальної власності замість раніше вживаного терміна «виключне право». У ньому, на нашу думку, є дві взаємовиключні тенденції. Чинне законодавство України про інтелектуальну власність проголосило результати інтелектуальної, творчої діяльності об'єктами права власності без будь-яких застережень. Це був крок уперед до розвитку права інтелектуальної власності. ЦК України відступив від цього положення і проголосив «Право інтелектуальної власності», відмежувавши таким чином право власності на творчі результати від права власності на них.

Проте перевагою ЦК України є те, що Книга четверта розміщена відразу за Книгою третьою «Право власності та інші речові права». Цим Самим законодавець прирівняв право інтелектуальної власності

до права власності на речі.

Книга четверта ЦК України своїм регулюванням охоплює в основному всі суспільні відносини, що складаються у сфері інтелектуальної діяльності. Важливим є те, що це не лише майнові відносини, — частина з них є моральними принципами, що дістали у ЦК України правову охорону. Так, ЦК України певною мірою обмежив свободу творчості на користь суспільства. Наприклад, п. 2 ст. 442 проголошує, що твір не може бути опублікований, якщо він порушує права людини на таємницю її особистого і сімейного життя, завдає шкоди громадському порядку, здоров'ю та моральності населення. ЦК України встановив суспільно-правову відповідальність за заподіяння моральної шкоди суб'єкту права інтелектуальної власності.

Моральні засади ЦК України полягають у тому, шо в ньому органічно поєднані особисті немайнові права і майнові права. Адже особисті немайнові права за своєю суттю є моральними принципами.

Принципово новим і доцільним є положення ЦК України, за яким право на об'єкт інтелектуальної власності, створений в порядку вико

8

наймя трудового договору, за загальним правилом належить творцеві і роботодавцю спільно. Це ше один крок до зміцнення правового статусу творця. Адже за чинним законодавством України про інтелектуальну власність здебільшого вважають, що право належить саме роботодавцеві — ця явна помилка певною мірою виправлена.

Новий ЦК України уточнив деякі поняття, визначення, вислови. Тобто вдалою є заміна терміна «службовий об'єкт інтелектуальної власності», що був не досить чітким і тому викликав численні суперечки, на термін «об'єкт, створений у порядку виконання трудового договору». Слід визнати вдалим уточнення поняття «зазначення походження товарів», яке, у свою чергу, поділялось на досить плутані види. Зараз воно називається «Географічне зазначення».

Доцільною є уніфікація видів патентів на об'єкти промислової власності. ЦК України відмовився від різновидів патентів — деклараційних.

Певною мірою ЦК України посилив захист права інтелектуальної власності, ввівши додаткові засоби.

Новий ЦК України містить лише принципові цивільно-правові засади охорони права інтелектуальної власності. Більш детальне регулювання відносин буде здійснюватися окремими законодавчими та іншими нормативними актами.

Регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності здійснюється не лише нормами Книги четвертої ЦК України. Наприклад, ст. 90 ЦК України містить норми про комерційне найменування, глава 15 визначає нематеріальні блага, до яких належать результати інтелектуальної творчої діяльності, глава 75 присвячена розпорядженню майновими правами інтелектуальної власності, а глава 76 — комерційній концесії.

Новий ЦК України пом'якшив формальні вимоги до оформлення договорів. Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності, ліцензійний договір, договір про створення на замовлення і використання об'єкта права інтелектуальної власності та договір про переданий майнових прав інтелектуальної власності не підлягають

8

обов'язковій державній реєстрації їх державна реєстрація здійсню» ється лише на вимогу ліцензіара або ліцензіата у порядку, встановленому законом.

Книга четверта ЦК України містить окремі й невдалі норми. Не можна визнати вдалим заміну терміна «знаки для товарів і послуг» на «торговельну марку». Помилковим, на нашу думку, є визначення корисної моделі, що фактично не відрізняється від поняття винаходу.

Пропонований підручник підготовлений на виконання Указу Президента України від 27 квітня 2001 р. «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» для запровадження у вищих навчальних закладах курсу з основ інтелектуальної власності.

8

Предмет, система і метод охорони права інтелектуальної власності

Право інтелектуальної власності в об'єктивному значенні цього поняття — це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері інтелектуальної діяльності та штелектуальної власності. Цим поняттям охоплюється широке коло правових відносин — державно-правових, цивільно-правових і адміністративно-правових. Проте основу всієї сукупності зазначених правовідносин складають саме цивільно-правові відносини. Тому в цьому підручнику розглядаються лише цивільно-правові відносини, що виникають у сфері інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності. Саме у цьому значенні вживається термін «право інтелектуальної власності». Отже, у цьому значенні право інтелектуально? власності є вужчим від поняття «право інтелектуальної власності», що об'єднує державно-правові та адміністративно-правові норми. В останньому значенні це поняття більш широке.

Право інтелектуальної власності у цивільно-правовому значенні не є галуззю права, його слід вважати підгалуззю цивільного права, оскільки воно містить у собі багато окремих цивільно-правових інститутів, що регулюють окремі види відносин штелектуальної власності.

Отже, суспільні відносини, що складаються у сфері інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності, за своєю юридичною природою є цивільно-правовими і характеризуються такими загальними ознаками: вони є товарно-грошовими і мають вартісний характер; характеризуються самостійністю та автономністю учасників зазначених відносин, юридичною рівністю сторін як самостійних суб'єктів цивільного обігу.

Товарно-грошовий, вартісний характер цивільних відносин у сфері інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності відображає їх спрямованість на забезпечення потреб суспільства, в якому панує товарно-грошове виробництво. Результати інтелектуаль

ної діяльності виражаються в нематеріальних благах, проте вони мають свою вартість.

Суб'єкти цивільних відносин незалежні один від одного, вони не підпорядковані один одному і є автономними. їх воля на вчинення певної правової дії набуває чинності лише за умови, що воля однієї сторони збігається з волею іншої сторони. Тобто незалежність, автономність сторін у цивільних відносинах виражається і в тому, шо мета, поставлена ними, може бути досягнута лише за їх взаємною волею та взаємним бажанням, тобто за їх консенсусом.

Суб'єкти цивільних відносин є юридично рівними між собою. Це означає, шо вони мають юридично рівні можливості вчиняти будь-які правові дії у межах закону. Суб'єкти цивільного права однаковою мірою вільні щодо вступу у майнові відносини, вибору способу поведінки[1].

П Наведені ознаки характерні для будь-яких цивільно-правових відносин. Вони безперечно властиві й відносинам, що складаються у сфері інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності. " Проте зазначені відносини характеризуються й спеціальними ознаками. Вони складаються лише у сфері інтелектуальної власності. Об'єктами зазначених відносин можуть бути лише результати інтелектуальної, творчої діяльності. Але ще й цього мало. Зазначені результати дістають правову охорону лише за умови, що вони відповідають вимогам закону. Не будь-який результат творчої діяльності стає об'єктом інтелектуально-правових відносин, а лише той, що визнаний законом.

Об'єкти інтелектуально-правових відносин не мають матеріальної субстанції, вони не матеріальні. Проте вони можуть стати об'єктом правової охорони лише за умови, що зазначені об'єкти можуть бути втілені у певний матеріальний об'єкт. Наприклад, твір може бути опублікований у формі книги, винахід втілений у промисловий виріб тощо.

Зазначена специфічна особливість об'єктів інтелектуальної власності уможливлює їх тиражування в необхідній кількості, що зу-

1 Цивільне право України: Підручник У 2 кн. // О. В. Дзери Н. С. Кузнєцової. — К. Юрінком інтер, 2002. - С. 14.

мовлює особливості їх використання, — один і той самий об'єкт може використовуватися різними користувачами в необмеженій кількості, але з дозволу суб'єкта права інтелектуальної власності.

Коло суспільних відносин, що регулюються правом інтелектуальної власності, досить широке. Воно не обмежується лише цивільно-правовими. Проте й цивільно-правові відносини у сфері інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності досить різноманітні за своїм змістом і характером. Передусім вони поділяються на особисті немайнові та майнові. Особисті немайнові відносини тісно пов'язані з творцем об'єкта інтелектуальної власності. Права, що виникають із особистих немайнових відносин, невідчужувані від творця об'єкта цих відносин. Зазначені права належать лише йому.

Майнові відносини, об'єктом яких є результат інтелектуальної діяльності, можуть виникати між творцем цих результатів і будь-якою іншою особою. Вони не обмежують коло своїх суб'єктів. Суб'єктами зазначених відносин можуть бути не лише творці результатів інтелектуальної власності, а й інші особи, яким творець передав свої права на цей результат.

Характер майнових відносин у сфері інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності зумовлює їх абсолютний характер. Праву суб'єкта інтелектуальної власності кореспондує відповідний обов'язок будь-яких третіх осіб, — вони зобов'язані не порушувати право суб'єкта інтелектуальної власності, дотримуватися його і поважати. Отже, порушником права інтелектуально? власності може бути будь-яка третя особа, яка й буде відповідачем за позовом про порушення цього права.

Майнові відносини у сфері інтелектуальної власності є виключними. Виключний характер цих відносин зумовлюється абсолютними правами суб'єкта інтелектуальної власності. Це означає, що будь-яка третя особа може використати об'єкт права інтелектуальної власності лише за дозволом суб'єкта цього права (за винятком випадків, встановлених чинним законодавством). Право на використання об'єкта інтелектуальної власності належить виключно володільцю цього права (за чинним законодавством України про інтелектуальну власність — власнику правоохоронного документа). Характер і зміст цивільно-правових відносин у сфері інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності визначається видом

цієї діяльності і власності. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) визначає такі види

об'єктів права інтелектуальної власності:

— літературні, художні і наукові праці;

— виконавську діяльність артистів, звукозаписи, радіо- і телевізійні передачі;

— винаходи в усіх галузях людської діяльності;

— наукові відкриття;

— промислові зразки;

— товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування і комерційні позначення;

— захист проти недобросовісної конкуренції;

— а також усі інші види інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній галузях.

Чинне законодавство України про інтелектуальну власність містить дещо інший перелік об'єктів інтелектуальної власності. Воно включає до числа об'єктів правової охорони нові сорти рослин, компонування інтегральних мікросхем. Хоча законодавство України поки що не містить у цьому переліку наукові відкриття та захист проти недобросовісної конкуренції, проте вживаються заходи для приведення чинного законодавства України до міжнародних стандартів.

Отже, предметом інтелектуально-правового регулювання є майнові і особисті немайнові відносини, що складаються у сфері інтелектуальної діяльності Й інтелектуальної власності, на цивільно-правових засадах.

У наведеному визначенні об'єднані дві групи інтелектуально-правових відносин: 1) відносини, що складаються у процесі інтелектуальної діяльності, 2) відносини, що складаються у процесі правової охорони інтелектуальної власності.

Першу групу відносин складають ті, що виникають між замовником створення об'єкта інтелектуальної власності і творцем цього об'єкта, між роботодавцем і працівником, що створює зазначені об'єкти інтелектуальної власності тощо.

Другу групу складають відносини, що виникають у процесі здійснення охорони права інтелектуальної власності. У першому

випадку йдеться лише про діяльність шодо створення будь-якого об'єкта інтелектуальної власності, тобто про відносини; коли ще немає самого об'єкта інтелектуальної власності, його лише створюють. У другому випадку йдеться про охорону вже готового результату інтелектуальної діяльності, який визнано в установленому порядку об'єктом інтелектуальної власності.

При цьому слід мати на увазі, що право інтелектуальної власності у спеціальній літературі часто називають виключними правами, оскільки суб'єктам права інтелектуальної власності належить виключне право на її об'єкти. Як уже зазначалося, право на використання чи розпорядження об'єктом права інтелектуальної власності належить лише суб'єкту цього права. На думку авторів, така назва не відповідає реальному стану речей. Адже право власності на матеріальні об'єкти також є виключним. Так само виключним можна назвати й право орендаря, адже його право оренди також є виключним. Право інтелектуальної власності дійсно є виключним, але не є її характерною ознакою.

Система курсу «Право інтелектуальної власності в Україні». Навчальний курс «Право інтелектуальної власності в Україні», як уже підкреслювалося, є підгалуззю цивільного права. Він складається з двох основних розділів: 1 — Авторське право і суміжні права, 2 — Право промислової власності. Є група об'єктів інтелектуальної власності, що не охоплюються ні першим, ні другим розділом. Вони складають окрему групу об'єктів інтелектуальної власності.

Перший розділ (найменування «розділ» умовне), який у спеціальній літературі часто називають «літературна і художня власність», поділяється на два основних інститути — авторське право і суміжні права. Авторське право об'єднує всі літературні і художні об'єкти творчої діяльності. Стаття 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права «містить такий перелік об'єктів авторського права: 1) літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо); 2) виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори; 3) комп'ютерні програми; 4) бази даних; 5) музичні твори з текстом і без тексту; 6) драматичні, музично-драматичні, панто

11

міми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки; 7) аудіовізуальні твори; 8) твори образотворчого мистецтва; 9) твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва; 10) фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії; II) твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо, якщо вони не охороняються законами України про правову охорону об'єктів промислової власності; 12) ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності; 13) сценічні обробки творів, зазначених у пункті 1 цієї частини, і обробки фольклору, придатні для сценічного показу; 14) похідні твори; 15) збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини; 16) тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів; 17) інші твори.

Другий інститут цього розділу складається із таких видів об'єктів суміжних прав: 1) виконання літературних, драматичних, музичних, музично-драматичних хореографічних, фольклорних та інших творів; 2) фонограми, відеограми; 3) передачі (програми) організацій мовлення.

Другий розділ права інтелектуальної власності у спеціальній літературі називають «право промислової власності» або «патентне право». Патентним правом цей розділ називається тому, що об'єкти, які його складають, охороняються патентами. До нього належать винаходи, корисні моделі і промислові зразки. Проте вже згадувана Конвенція про утворення ВОІВ до цього розділу відносить, крім названих, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування і комерційні позначення, захист проти недобросовісної конкуренції.

За чинним законодавством України про промислову власність до зазначеного розділу належать: торговельні марки, нові сорти

11

рослин, комерційні (фірмові) найменування, компонування інтегральних мікросхем, географічного зазначення походження товарів.

Дослідники права інтелектуальної власності Російської Федерації розділ «Право промислової власності» поділяють на два підрозділи: «Патентне право» і «Право на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг». Останній підрозділ містить знаки для товарів і послуг, фірмові найменування та зазначення походження товарів. На думку авторів, у цьому поділі є рація.

Наведена система права інтелектуальної власності скоріше є системою законодавства України про інтелектуальну власність. Цей підручник написаний за іншою системою, яка, на наш погляд, полегшить студентам засвоєння навчального матеріалу та доповнить його додатковою інформацією. Підручник складається із 17 розділів, яким передують Книга четверта «Право інтелектуальної власності» нового Цивільного кодексу України та невеликий розділ «Предмет, система і метод охорони права інтелектуальної власності».

1. Загальні положення про інтелектуальну власність.
2. Право інтелектуальної власності в Україні.
3. Об'єкти права інтелектуальної власності.
4. Об'єкти селекційних досягнень.

5. Об'єкти науково-технічної інформації.
6. Об'єкти нетрадиційних рішень.
7. Суб'єкти права інтелектуальної власності.
8. Оформлення прав на об'єкти інтелектуальної власності.
9. Права і обов'язки суб'єктів права інтелектуальної власності, що випливають з охоронних документів.
10. Припинення правової охорони інтелектуальної власності.
11. Договори у сфері інтелектуальної власності.
12. Патентування об'єктів промислової власності в іноземних державах.
13. Колективне управління майновими правами суб'єктів права інтелектуальної власності.
14. Захист права інтелектуальної власності.
15. Економіка інтелектуальної власності.
16. Міжнародні угоди у сфері інтелектуальної власності.
17. Стимулювання і заохочення інтелектуальної діяльності.

і охорони права інтелектуальної Указом Президента України «Про заходи щодо охорони шгелектуальної власності в Україні» від 27 квітня 2001 р.[1] вивчення основ права інтелектуальної власності вводиться в усіх вищих навчальних закладах без будь-якого виняпку. Цим самим Указом поставлено завдання розпочати підготовку за державним замовленням фахівців з питань інтелектуальної власності для органів державної влади та закладів освіти, науки, культури державної форми власності.

Отже, основи права інтелектуальної власності мають вивчатися в усіх неюридичиих вищих навчальних закладах. Цей підручник розрахований на студентів вищих юридичних навчальних закладів.

Метод правового регулювання у сфері інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності. Особливості майнових та особистих немайнових відносин зумовлюють специфіку цивільного права як галузі. Визначення кола цих відносин дає відповідь на запитання — які саме суспільні відносини становлять предмет цивільно-правового регулювання. Проте специфікою цивільного права, його особливістю, що властива лише цивільному праву, є метод Його регулювання. Оскільки право інтелектуальної власності є підгалуззю цивільного права, то метод регулювання цивільно-правових відносин поширюється і на відносини у сфері інтелектуальної власності.

У сучасній спеціальній літературі метод правового регулювання визначається як система специфічних способів, засобів та прийомів, за допомогою яких право як регулятор суспільних відносин впливає на них у нормативному порядку, встановлюючи правила поведінки їх учасників, надаючи їм права та встановлюючи їх обов'язки.

Метод цивільно-правового регулювання полягає, передусім, у загальному юридично рівному становищі суб'єктів цивільного права. Це означає, що у цивільно-правовому відношенні сторони одна перед одною не мають будь-яких правових переваг, — вони незалежні одна від одної, не підпорядковані одна одній. Цей принцип цивільного права не можна тлумачити як рівноправність сторін. У договорі позики позикодавець має лише право і ніяких обов'язків, а позичальник — лише обов'язок і ніяких прав. Вони не рівноправні, але юридично рівні, одна сторона не може керувати іншою.

[1] Інтелектуальна власність — 2001!.»— •№ 4. — С. 58

РОЗДІЛ 1 Загальні положення про інтелектуальну власність

1.1. Інтелектуальна діяльність та її місце в соціально-економічному розвитку суспільства

Людина з найдавніших часів була творцем; забезпечуючи свою життєдіяльність, виробляла продукти харчування, будувала житло, створювала знаряддя праці, одяг, прикраси, твори мистецтва. У процесі праці, у постійній взаємодії з навколишнім природним середовищем відбувалося становлення, самостворення людини і як біологічного виду, і як розумної істоти, яка .пізнає світ і саму себе. Разом з фізичним розвитком людини здійснювався її розумовий розвиток. З часом людина збагнула, що важку виснажливу фізичну працю можна полегшити за рахунок посилення своїх фізичних зусиль певними придуманими знаряддями праці та способами використання земельних і сировинних ресурсів.

Творчою працею людини створюються всі багатства суспільства. Так було, є і буде. Людство у своєму розвитку ніколи не досягне та: кого стану, коли б його задовольняли наявні засоби забезпечення життєдіяльності. Людина постійно перебуває у творчому пошукові. Цс невід'ємна властивість людини, якою природа наділяє кожного із нас.

Творчість притаманна людині у будь-якій сфері її діяльності — у промисловому чи сільськогосподарському виробництві, військовій справі, охороні здоров'я людей, лікуванні тварин, організації свого відпочинку і дозвілля тощо.

Ці неспростовні істини наведено для того, щоб показати, що забезпечення своєї життєдіяльності люди все більше і більше пов'язують із досягненнями розумової діяльності. Відомо, яку велику роль

в історичному розвитку людства відіграють, наприклад, транспортні засоби. для створення одних фізичних зусиль замало — тут потрібні вже зусилля розумові. Саме завдяки розумовій діяльності людство переходить від одного етапу забезпечення необхідними засобами та знаряддями для свого існування до іншого — більш досконалого. Людство все більше переключається у цьому процесі на створення нових знарядь і засобів, тобто акцент переноситься саме на творчість, майстерність, уміння, що визначається словом «техніка», запозиченим із грецької мови. Поняття «техніка» має кілька значень: це майстерність, уміння, мистецтво, а також сукупність знарядь і засобів праці. Часто сукупність навиків і способів, високе виконання певних функцій також називають високою технікою, наприклад, щодо гри на музикальному інструменті, гри у футбол, співу тощо. Проте нас термін «техніка» передусім інтересує як сукупність знарядь *і* засобів, створюваних для здійснення процесів виробництва і обслуговування невиробничих потреб суспільства. Отже, основним призначенням техніки є якомога повніша заміна функцій, першу чергу фізичних, людини у процесі забезпечення свого існування і передусім у виробничому процесі, полегшення праці та підвищення її продуктивності.

Тенденції розвитку науки, культури, техніки і виробництва, особливо другій половині XX свідчать про те, що людство у своєму розвитку підійшло до тієї межі, коли подальший прогрес буде зумовлюватися саме розумовою діяльністю суспільства. Тобто, саме результати розумової діяльності або за теперішньою термінологією — інтелектуальної діяльності будуть визначати стратегію і тактику соціально-економічного розвитку будь-якої країни. Уже тепер видно, що високий рівень інтелектуальної діяльності у тій чи іншій кращі зумовлює високий рівень добробуту її народу.

Там, де поважають науку, культуру і мистецтво, люди живуть краще, адже досягнення інтелектуальної діяльності зумовлюють рівень виробництва, культури, освіти тощо. Зазначені досягнення, безперечно, будуть визначати рівень виробництва, що стане лише засобом чи способом реалізації здобутків науки, культури, техніки. Не викликає сумніву, що досягнення науки мають пріоритетне значення і можуть бути використані у будь-якій сфері діяльності людей. Науково-технічні досягнення формують рівень і характер виробництва. Інтелектуальні досягнення у сфері художньої літератури, мистецтва і культури в цілому формують моральні засади суспільства, його світогляд, ставлення до навколишнього середовища,/ його бачення, тобто ті засади, які ми називаємо людськими цінностями і які визначають духовний світ людини і суспільства. На думку авторів, саме ці засади є найбільш важливими у формуванні світогляду суспільства і кожного окремого індивіда. Духовний характер суспільства формують саме діячі художньої літератури, культури і мистецтва, особливо найбільш видатні їх представники. Від характеру духовного

світосприйняття залежать характер і напрями науково-технічного прогресу. Якби у дискусії 50-х років XX ст. між фізиками і ліриками перемогли лірики, у нас не було б Чорнобильської трагедії.

Важливою складовою рівня штелектуальної діяльності є освіта, зміст якої також визначається рівнем науки, культури і мистецтва.

У недалекі минулі часи розвиток науки, техніки і виробництва називали науково-технічним прогресом. У найменуванні цього процесу також відобразилися наслідки тієї давньої дискусії між ліриками і фізиками. Культуру і мистецтво, які зверхньо називали лірикою, до уваги не брали взагалі. На думку тодішніх «верхів», лірика ніяким чином не могла впливати на соціально-економічний розвиток суспільства і її просто зневажали. Це і дістало своє відображення в акцентах розвитку складових, із яких складався науково-технічний прогрес.

Отже, поняття інтелектуальної діяльності і науково-технічного прогресу ні в якій мірі не збігаються. Поняття науково-технічного прогресу стосувалося лише розвитку науки, техніки і на цій основі — виробництва. Поза межами цього поняття залишалися література, культура і мистецтво. Поняття штелектуальної діяльності охоплює весь комплекс складових, що складають основу соціально-економічного розвитку будь-якого суспільства.

Науково-технічний прогрес — це досить складний механізм, у тому числі і з точки зору права. Саме у цьому аспекті він нас цікавить. Науково-технічний прогрес — це поступальний рух у розвитку науки і техніки, шо складається із певних стадій, шо в своїй су

14

купності утворюють певний діалектичний виток по спіралі. Перша стадія цього руху — виявлення, формування *і* формулювання суспільних потреб у тих чи інших засобах і знаряддях праці, матеріалах і технологіях, у новій продукції тощо.

Науково-технічний прогрес визначався і визначається поки що виробництвом, доцільною діяльністю людини. Саме практична діяльність людини, передусім виробнича, є першочерговим джерелом, поштовхом науково-технічного прогресу і його кінцевою метою. Виробнича діяльність суспільства, під якою слід розуміти будь-яку доцільну діяльність людини, разом з науково-технічною діяльністю утворюють єдиний діалектичний цикл, спіральний виток, де виробництво посідає визначальне місце. У свою чергу виробництво зумовлюється потребами суспільства.

У процесі виробничої діяльності людина стикається з нерозв'язаними проблемами, постають завдання, для вирішення яких потрібні нові методи, способи, шляхи тощо. Починаються пошуки цих засобів чи способів розв'язання посталих проблем, передусім у навколишньому середовищі, в природі шляхом вивчення її закономірностей, властивостей і явищ. Отже, виробництво ставить перед наукою завдання знайти способи вирішення цих проблем, відшукати нові засоби чи способи вирішення виробничих та інших завдань. Наука має дати відповіді на поставлені суспільною практикою запитання. Формування і формулювання цих завдань дістає своє правове закріплення в науково-технічних прогнозах, науково-технічних програмах, планах. На цій стадії визначаються основні напрями розвитку науки і техніки, виявлення яких має істотне значення для розвитку науково-технічного прогресу — їх вибір може або сприяти його прискоренню, або гальмувати його.

Наступна стадія — фундаментальні дослідження, результатом яких є встановлення закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, тобто наукові відкриття. Зрозуміло, далеко не всі фундаментальні дослідження завершуються відкриттями.

У міру накопичення наукових знань наука все більше стає необхідним елементом виробничого процесу — здійснюється широкий процес вдосконалення виробництва. Виробництво уже не може успішно розвиватися без належного наукового забезпечення. Вироб-

11 мм цієї процес і науково-технічний прогрес на цьому етапі перетворюються в єдиний науково-виробничий процес.

Результати науково-дослідної діяльності, тобто відкриття, стають основою нового винаходу, нового удосконалення методів виробництва. Проте винахід — це лише ідеальне розв'язання практичного завдання, яке ще не може бути використане безпосередньо у виробництві. Винахід треба певним чином матеріалізувати, втілити у певну конструкцію, технологію, речовину тощо — перетворити ідеальне розв'язання в оречевлений предмет — техніку, оречевлену силу знання. Створення і впровадження у виробництво нової техніки складають сутність наступної стадії технічного прогресу.

Отже, науково-технічний прогрес складається з певних стадій, що перебувають у постійному розвитку, взаємно обумовлені і послідовно замінюють одна одну. Підсумком цих стадій є наукові відкриття, винаходи, нова техніка, сутність яких полягає в безперервному пізнаванні матеріального світу і

послідовному перетворенні (оречевленні) пізнаних закономірностей, властивостей і явиш в інтересах доцільної діяльності людини.

Спираючись на вишевикладене, сутність науково-технічного прогресу можна визначити як безперервний і поступальний, такий, що постійно вдосконалюється, взаємозумовлений процес пізнання закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, їх перетворення (оречевлення) і використання в доцільній діяльності людини.

Сутність технічного прогресу полягає в поступальному процесі перетворення (оречевлення) і використанні пізнаних закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу в доцільній діяльності людини, що взаємозумовлений і постійно вдосконалюється.

Технічний прогрес є не що інше як процес перетворення досягнень науки в безпосередню продуктивну силу.

Отже, сутність науково-технічного ***прогресу полягає у*** виявленні, встановленні і пізнанні нових закономірностей, властивостей і явиш матеріального світу, в їх перетворенні (оречевленні) для використання в доцільній діяльності людини. Отже, це процес добування і застосування нових наукових і технічних знань в інтересах задоволення матеріальних і духовних потреб суспільства. Основна

15

Загальні положення про інтелектуальну функція науково-технічного прогресу - забезпечити виробництво та іншу доцільну діяльність людини найбільш оптимальними засобами, способами, матеріалами, методами тощо для досягнення

практичних цілей.

Цей своєрідний екскурс наведено з метою, щоб розкрити сутність науково-технічного прогресу та виявити його відмінності від поняття інтелектуальної діяльності.

Отже, поняття науково-технічного прогресу не охоплює цілу сферу інтелектуальної діяльності, а саме літературу, культуру і мистецтво. Такі поняття як інтелектуальна діяльність, творча діяльність або просто творчість та науково-технічний прогрес перехрещуються, переплітаються між собою, хоча й істотно відрізняються одне від одного. Що таке науково-технічний прогрес — у тій чи іншій мірі ми з'ясували. Постає запитання: що таке інтелектуальна діяльність і чим вона відрізняється від творчості.

Досить часто ці поняття вживають як однозначні — інтелектуальна діяльність і є творчою. Безперечно, це так. Інтелектуальна діяльність не може бути не творчою. Проте і творчість, і інтелектуальна діяльність мають свої особливості або відмінності.

Конституція України у ст. 41 проголошує: «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності». Отже, у Конституції України розрізняється інтелектуальна діяльність і творча діяльність. В усякому разі ці поняття не тотожні і не означають одне і те саме.

Творча діяльність або просто творчість — це діяльність, внаслідок якої народжується щось якісно нове, що вирізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю. Творчість властива лише людині — адже творити може лише людина. Суб'єктом творчої діяльності може бути лише людина. Природа інколи також створює унікальні шедеври, але в природі здійснюється процес розвитку, а не творчості. Творчість — процес усвідомлений, цілеспрямований і, як правило, передбачуваний.

Отже, результатом творчої діяльності є щось таке, чого ще не було — це суспільно-історична унікальність. Цей результат має бути новим, оригінальним, він не може бути повторенням уже відомого. Такі результати можуть з'явитися саме внаслідок творчої діяльності.

15

У цьому аспекті специфічною рисою творчості є те, шо творча діяльність не може бути повторенням відомого, и результату завжди властива новизна.

Творчість властива людині у будь-якій сфері її доцільної діяльності. Конституція України проголошує свободу творчості у ст. 54. Це означає, що людина може творити у будь-якій галузі діяльності все, що їй забажається. Проте обмеження творчості встановлюються законом — творчість не може бути антисуспільною, аморальною, спрямованою проти людства.

Творча діяльність — поняття більш широке ніж інтелектуальна діяльність. До поняття «результати творчої діяльності» чи просто «результати творчості» або «творчі результати» належать будь-які результати творчості. Результати інтелектуальної діяльності — це результати творчої діяльності. Але результати інтелектуальної діяльності обов'язково мають відповідати встановленим вимогам закону. Лише за цієї умови результати інтелектуальної діяльності можуть стати об'єктами інтелектуальної власності. У разі їх невідповідності вимогам закону вони не можуть стати об'єктами правової охорони.

Інтелектуальна діяльність і творча діяльність — це розумова діяльність. У цьому аспекті ці два види діяльності збігаються. Але не всяка розумова діяльність є інтелектуальною чи творчою. Людина може розумово працювати, але творчого результату не досягти. Слід мати на увазі й те, що розумовою діяльністю займаються багато людей і з розвитком суспільства їх стає все більше, це — вчені, інженери, вчителі, лікарі та ін. Творчість, внаслідок якої з'являється щось нове, властива далеко не всім.

Отже, інтелектуальна діяльність відрізняється від творчої тим, що її результати неодмінно стають об'єктами правової охорони. Далеко не всі результати творчої діяльності стають об'єктами інтелектуальної власності і, отже, об'єктами правової охорони.

Кількість результатів творчої діяльності значно переважає кількості об'єктів штелектуальної власності. До результатів творчої діяльності належать і ті, що з тих чи інших причин не можуть стати об'єктами правової охорони, наприклад, винаходи, що втратили патентоздатність, не запатентовані об'єкти промислової власності.

16

Зазначена істотна відмінність між інтелектуальною власністю та іншим результатом творчої діяльності виявила таку саму істотну неузгодженість у правовому режимі цих двох результатів. Знову звернемося до ст. 41 Конституції України, згідно з якою кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. На думку авторів, наведену конституційну норму слід розуміти так: результати інтелектуальної і творчої діяльності наділені однаковим правовим режимом. Насправді це не так — наукові відкриття поки шо не підлягають правовій охороні як об'єкти інтелектуальної діяльності. Але ж ні в кого не викликає сумніву, шо відкриття — це результат важкої, напруженої, тривалої творчої праці.

Наведемо інший приклад. Створено цінний винахід. Проте його автори тим чи іншим способом розголосили його сутність задовго до подання заявки на патентування (більше року). У такому разі цей винахід не підлягає патентуванню. Але ж він не перестав бути тим самим цінним винаходом. Проте за формальними вимогами чинного законодавства такий «розголошений» винахід випадає із кола об'єктів правової охорони, він не може бути визнаний об'єктом інтелектуальної власності. Постає далеко не риторичне запитання: а чия ж це власність. Чинне законодавство України про інтелектуальну власність відповіді на це запитання не має.

Аналогічна ситуація складається й у разі, коли на об'єкт промислової власності закінчився строк правової охорони. Здебільшого винахід та інші об'єкти промислової власності з часом морально старіють і вже не представляють будь-якого економічного інтересу. Але серед винаходів інколи є такі, що морально не застаріли і продовжують використовуватися, проте правова охорона на них уже не поширюється. У такому разі знову постає запитання: чия це власність. Держава від об'єкта промислової власності відмовляється, а патентовласник позбавлений правової охорони.

У наведених прикладах власність і правова охорона припиняються чи просто не виникають. У таких випадках об'єкт промислової власності може бути використаний будь-ким без будь-якого дозволу і без виплати винагороди будь-кому (державі чи патенто-власнику).

16

Нарешті, об'єкт промислової власності з тих чи інших причин може бути не запатентованим, бо винахідник не надав належного значення патентуванню.

Отже, певна кількість результатів творчої діяльності не підлягає правовій охороні і на ці результати не виникає право інтелектуальної власності. Складається парадоксальна ситуація — є творчий результат, шо може стати або уже став об'єктом інтелектуальної власності, або перестав ним бути і права на нього немає. Але ж така правова ситуація суперечить раніше зазначеній нормі Конституції України, відповідно до якої кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своїм результатом творчої діяльності. Тобто, Конституція України визнає право власності на такий результат, а чинне законодавство України про інтелектуальну власність не визнає.

Безперечно, зазначену проблему треба розв'язувати. Ті результати творчої діяльності, що з тих чи інших причин не дістали спеціальної правової охорони відповідно до чинного законодавства України про інтелектуальну власність, слід визнати об'єктами права власності (не інтелектуальної') відповідно до Конституції України. Така власність має охоронятися загальними цивільно-правовими нормами.

Отже, творчі результати — це результати творчої діяльності, що можуть бути об'єктами правової охорони, а можуть і не бути. Ті результати творчої діяльності, шо наділяються правовою охороною і визнаються об'єктами інтелектуальної власності, і є результатами інтелектуальної діяльності.

Отже, інтелектуальна власність (результати інтелектуальної діяльності) є результатом інтелектуальної, творчої діяльності, що відповідає вимогам чинного законодавства. Лише в такому разі їй надається правова охорона. У наш час роль і значення інтелектуальної власності інтенсивно зростають, вона давно вже стала найбільш цінним капіталом людства. В усьому світі інтелектуальна власність є об'єктом цивільного обороту. У міру істотного значення інтелектуальної діяльності, особливо її результатів для соціально-економічного розвитку будь-якого суспільства, попит на неї також інтенсивно зростає. Вона часто стає об'єктом неправомірних дій, зло-

17

вживання, недозволеного використання, тому потребує надійної й ефективної правової охорони.

Посилення правової охорони інтелектуальної власності необхідне ще й тому, що інтелектуальна діяльність, як показує досвід країн з розвиненою економікою, здебільшого буде визначати стратегію і тактику соціально-економічного розвитку країни. Визначальне, пріоритетне місце буде посідати не виробництво, а саме наука, культура і техніка. Поняття «культура» слід розуміти в її широкому значенні — це освіта, культура поведінки, науково-технічний рівень виробництва, література, мистецтво та багато інших складових, що визначають рівень цивілізації того чи іншого суспільства.

Рівень культури визначає світогляд, світовідчуття, моральні засади та інші людські цінності як суспільства в цілому, так і кожного окремого індивіда. Тобто саме культура в широкому значенні цього поняття зумовлює, формує духовний світ суспільства і кожної окремої людини. Духовний світ (чи духовність) суспільства зумовлює напрями розвитку науки, техніки (технологій) і виробництва. Саме тому патентні закони не визнають науково-технічними досягненнями пропозиції, шо мають антисуспільний, аморальний характер. До них варто було б віднести зброю масового знищення людей, зомбування та інші досягнення, спрямовані проти людства.

Духовний світ суспільства має видатних діячів літератури, культури і мистецтва. Ми не дуже пам'ятаємо вчених стародавнього світу, які розвивали техніку того часу. Але ми добре пам'ятаємо діячів духовної сфери. Духовний рівень не тільки українського суспільства визначали і визначають такі діячі, як Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко, Олесь Гончар та ін. Вони формували і формують моральні засади суспільства, визначають його духовний рівень.

Залежність науково-технічного розвитку від духовного можна простежити на прикладах життя і діяльності видатних вчених сучасності Нільса Бора та Андрія Сахарова. Нільс Бор — видатний фізик, який стояв біля витоків атомної фізики, прийшов до висновку, що досягнення науки не повинні бути використані на шкоду людству. Такої самої позиції дотримувався й Андрій Сахаров. Вони виступили з різкими протестами проти використання досягнень

33

науки для масового знищення людей. Висока духовність цих та багатьох інших видатних вчених стала над їх науковими досягненнями. Саме духовність у їх світогляді перемогла і зумовила потребу припинити дослідження у військовій сфері. У своїй подальшій громадсько-суспільній діяльності вони керувалися інтересами людства в цілому, а не окремих держав і монополій, і відмовилися працювати в інтересах останніх.

Послідовників такої позиції у світі не так уже й мало. До них належать такі видатні особистості як М. Ганді, М. Кінг, мати Марія, М. Грушевсысий, В. Короленко та ін.

Духовність формує людину, яка виробляє економічні, політичні, соціальні цінності. Людство випробувало багато шляхів поліпшення свого буття, чимало з них виявилися або непридатними, або придатними не повною мірою. Нині людство не відчуває відсутності ідей щодо організації свого існування. Проте гостро відчувається недостаток духовних цінностей, що істотно гальмує соціальний та науково-технічний прогрес. Будь-яка діяльність, що виходить із-під контролю моральних засад суспільства і людини, її розуму та гуманістичної доцільності, стає бездуховною, шо робить таку діяльність небезпечною. Тому в колізіях сучасності, коли треба вибирати між технологічною та гуманістичною перспективою, перевагу слід надавати моральній, духовній доцільності[1]. Тобто, у сучасному розвитку суспільства пріоритетне значення набуває саме формування духовності як самого суспільства, так і окремої людини. Висловлюється навіть така думка: або XXI століття буде століттям духовності, або його взагалі не буде. Автори вважають, що для

такого песимізму все ж підстав немає — людство переможе бездуховність, розум візьме верх. Складовою духовності або однією з її передумов є культура, зміст якої також формується духовністю. Культура завжди посідала високий щабель у соціальному розвитку суспільства. Проте у другій половині XX ст. н роль і значення істотно зросли. Зміст культури визначається духовністю суспільства, але й

культура певною мірою визначає рівень духовності. Академік В. Семиноженко стверджує, [*Кримський С.* Духовність: Запити відроджуваної совісті. — Урядовий кур'єр. — 2000. — 12 серпня.

що у світі вже відбулася іуманітарно-інноваційна революція. Автор звернув увагу на те. що окремі духовні цінності - надбання культури — набувають усе більшого значення товару, об'єкта цивільного обігу. Гуманітарний капітал не просто здатний, а вже приносить вагомі прибутки тим, хто вміло використовує надбання культури. Усе більше визнаються гуманітарні та інформаційні технології. Зростає ціна на ринку не лише на нове, найдосконаліше обладнання і технології, а здебільшого на нові концепції, ідеї та способи їх реалізації, тобто зростає ціна на патенти та науково-технічні досягнення. Зазначені чинники ще раз підтверджують пріоритетність науки як індикатора, джерела і двигуна соціально-економічного прогресу. Тобто в сучасних умовах уже ні в кого не виникає будь-якого сумніву щодо доцільності та економічної вигідності інтелектуальної діяльності в цілому. Стрімко зростає роль і значення тієї частини інтелектуальної діяльності, яка охоплюється поняттями — наука, культура, мистецтво. Пріоритетність науки уже бсзспірна. Водночас зростає економічне значення надбань культури та мистецтва. Вони не лише формують духовний світ людини, а й стають вигідною сферою капіталовкладень та джерелом одержання прибутків. Надбання культури і мистецтва дуже швидко трансформуються у вигідний капіталомісткий, технологічно насичений ринок. Дуже вигідними стали кіноін-дустрія, телебачення, книговидавництво, шоу-бізнес тощо. Споживання гуманітарної продукції стало масовим, зростають масштаби гуманітарних послуг. Сукупність цих ринків створює потужний сектор економіки, новий за своїм характером, який розв'язує низку істотних проблем: стає вигідним джерелом прибутків, певною мірою розв'язує проблему зайнятості та доходів населення і є одним із головних чинників позитивної динаміки економічного зростання'.

Важко переоцінити значення інтелектуальної, творчої діяльності і для розвитку технологій, нової техніки та виробництва. Уже без-спірною стала теза: успішний розвиток виробництва в сучасних умовах можливий лише за належного його науково-технічного забезпечення. У свою чергу належне науково-технічне забезпечення

1 Семиноженко В. У світі відбулася гуманітарно-інноваційна революція. — Урядовий кур'єр. — 2000. — 27 травня.

можливе лише за умови ефективного, точного і своєчасного науково-технічного прогнозування розвитку техніки, технологій і виробництва.

Досвід країн світу з розвиненою ринковою економікою свідчить про те, що високий технічний рівень виробництва в сучасних умовах можливий за умови інтеграції наукової, технологічної та промислової політики країни. Усі ланки розвитку техніки і виробництва мають здійснюватися за єдиною технологічною схемою від зародження ідеї до її втілення у продукцію і реалізації на ринку.

Нова техніка, шо зумовлює технічний рівень виробництва, має створюватися на науково-технічних розробках на рівні винаходів. Винахідництво — це один із найпотужніших двигунів науково-технічного прогресу, тому воно є одним із найважливіших напрямів інтелектуальної діяльності, що опирається передусім на досягнення науки.

У виступі Голови Верховної Ради України В. Литвина на інтелектуальному форумі України підкреслювалося, що на творчу діяльність покладається забезпечення не лише реальних проривів на основних напрямах науково-технологічного прогресу, а й інтелектуалізації та гуманізації виробництва, управління політики, міжлюд-ських відносин, піднесення їх культурного ***рівня***[1]**.**

1.2. Види інтелектуальної діяльності

Перелічити все, що належить до інтелектуальної діяльності, — заняття досить безперспективне. Адже творчість людини не має меж і наявний на сьогодні перелік видів творчості завтра поповниться новими видами. Творчість — це життя, а життя затиснути в якісь рамки, перерахувати його прояви просто неможливо.

Уже з часу виникнення і становлення правової охорони результатів творчої діяльності почали розрізняти літературну творчість і творчість у сфері виробництва — технічну творчість. Останню час-о називають науково-технічною творчістю, оскільки технічна твор-ість обов'язково має опиратися на досягнення науки. Інтелектуальне начало буття народу // 3 виступу Голови Верховної Ради України В. Литвина на інтелектуальному форумі України. — Голос України. — 2003. — 1 березня.

Раніше було висловлено думку про пріоритетність науки, якої і будемо дотримуватися — будь-яка творчість розвивається за схемою: суспільна потреба — творчість — наука. Суспільні потреби ставлять завдання перед наукою,

остання дістає способи розв'язання потреб — проблем. На досягнення науки опирається будь-який вид творчості людини — літературна і технічна.

Наука, а точніше її результати і досягнення, можуть бути виражені як у літературній формі — шляхом запису чи опису, так і в формі створення технічного пристрою, обладнання, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, селекційного досягнення тощо. Звідси і місце науки у творчій діяльності людини. одних випадках результати наукових пошуків реалізуються у формі науково-літературного твору, в інших — науковий результат може досягатися шляхом наукового експерименту і реалізуватися у формі технічних пристроїв, обладнання, селекційного досягнення тощо.

Відповідно до міжнародних конвенцій результати інтелектуальної діяльності уже давно поділюються на дві основні групи: твори літератури і мистецтва або літературно-художня власність і технічні творчі витвори або промислова власність. Звідси і поділ творчості: літературно-художня і науково-технічна творчість. Зазначені групи видів творчості об'єднували і об'єднують широке коло окремих видів інтелектуальної, творчої діяльності.

Проте автори Модельного цивільного кодексу для країн СНД, враховуючи реальний стан, висунули пропозицію всі результати творчої діяльності поділяти не на дві, а на три групи: об'єкти літературно-художньої власності, об'єкти промислової власності і засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг. Цей поділ дістав визнання принаймні в Україні і Російській Федерації. Справді, за своїм технічним чи творчим рівнем не можна зрівнювати винахід і комерційне (фірмове) найменування, літературні твори і торговельні марки. Тому виокремлення зазначених засобів в окрему групу видається науково обґрунтованим, виправданим і доцільним. Хоча у міжнародно-правовій практиці цей поділ поки що не дістав підтвердження, це зовсім не означає, що варто сліпо наслідувати зарубіжний досвід.

У підручнику розглядаються три групи результатів інтелектуальної, творчої діяльності, що породжуються різними видами творчості.

Міжнародна конвенція про охорону промислової власності була прийнята дещо раніше від такої самої конвенції з авторського права. Але в нормативних актах і спеціальній літературі здебільшого спочатку розглядається авторське право, а потім — право промислової власності.

Інтелектуальну, творчу діяльність зі створення творів науки, літератури і мистецтва назвемо літературно-мистецькою діяльністю. Літературні твори — це твори написані чи записані. Проте чинний Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 1 1 липня 2001 р. до літературних творів відносить і усні твори, що відповідають вимогам закону.

Літературні твори у свою чергу поділяються на твори наукової літератури і твори художньої літератури. Отже, літературна діяльність об'єднує два види діяльності — наукову і літературно-художню. Але коло об'єктів авторського права об'єднує ще одну досить велику групу — твори мистецтва. Цей поділ творів, що охороняються авторським правом, безперечно, в певній мірі є умовним. Адже наука і художня література теж є видами мистецтва. При цьому слід додати, що із досить великої кількості різноманітних мистецьких творів переважна більшість є або писаними творами, або яким-не-будь іншим способом зафіксованими на матеріальному носії. До неписаних творів належать усні твори, скульптури тощо. Зрозуміло, що твори образотворчого мистецтва, малюнки, музичні та пластичні твори пишуться не літерами. Отже, більшість творів, що охороняються авторським правом, можна було б визнати як літературні, оскільки вони за загальним правилом набувають об'єктивної форми через письмо. З іншого боку, зазначені твори за своїм змістом здебільшого є також мистецькими. Але традиційно склалося так, що всі вони поділяються на твори науки, літератури і мистецтва, при цьому маючи на увазі, що наукові твори також є літературними. Отже, будемо дотримуватися традиційного поділу.

Слід зазначити, що термін «мистецтво» у літературі вживається в кількох значеннях. Найбільш поширене значення — це художня

творчість в цілому — література, архітектура, скульптура, образотворче мистецтво, графіка, декоративно-прикладне мистецтво, музика, танець, кіно та інші види творчої діяльності людей у духовній сфері, тобто ті види творчої діяльності, що збагачують внутрішній світ людини.

У вузькому значенні мистецтвом визнається лише образотворче мистецтво, що охоплює живопис, скульптуру і графіку.

В іншому значенні мистецтвом називають високу ступінь уміння, майстерності в будь-якій сфері діяльності. Висока ступінь майстерності, вміння або те, що називають технікою виконання, інтелектуальною діяльністю не визнається.

Отже, діяльність у сфері духовного збагачення людини, результати якої підпадають під охорону авторського права і суміжних прав, у широкому значенні охоплюються поняттям «мистецька діяльність». У вузькому значенні це лише образотворче мистецтво. Але термін «мистецтво» часто вживається в більш широкому значенні. Інколи до мистецтва відносять театр, кіно, телебачення і радіо.

Для нас важливим є те, що творча діяльність у сфері мистецтва визнається іітгелектуальною, а її результати — об'єктами правової охорони і, отже, об'єктами інтелектуальної власності.

Найбільш поширеною формою інтелектуальної діяльності в гуманітарній сфері є літературна діяльність, результатом якої є твори науки і художньої літератури. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 11 липня 2001 р. проголошує, що цим Законом охороняються твори науки, літератури і мистецтва. Як уже зазначалося, літературними визнаються твори, створені в письмовій формі. Це можуть бути твори белетристичного, наукового, технічного або практичного характеру (книги, брошури, статті, комп'ютерні програми тощо).

Літературна діяльність як вид інтелектуальної творчої діяльності здійснюється в різноманітних формах. Адже твором визнається результат літературної діяльності незалежно від призначення, жанру, обсягу, мети (освіта, пропаганда, інформація, реклама, розваги тощо). Результат літературної діяльності підлягає правовій охороні незалежно від способу відтворення — письмового, усного чи будь-якого іншого.

Підпункт 2 ст. 8 цього Закону проголошує, що об'єктами правової охорони є також виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори. Зазначена норма звертає на себе увагу двома обставинами. Перша полягає у тому, що Закон визнає об'єктом правової охорони й усні твори. Друга обставина — у цій нормі йдеться про виступи, лекції, промови, проповіді, виголошені чи відтворені в усній формі. Отже, йдеться про відтворення зазначених творів в усній формі, а не про їх створення. Автором лекції цей твір може бути написаний, але публічно проголошений в усній формі. Проте Закон не виключає, що зазначені твори можуть бути створені і в усній формі. Але у даному разі йдеться про форму відтворення уже створеного твору, незалежно від того, в якій формі його створено. Тобто, твір підлягає правовій охороні незалежно від способу його створення за умови, що він відповідає вимогам закону.

1.3. Особливості літературної діяльності

Літературна діяльність характеризується певними специфічними особливостями, що відрізняють її від інших видів інтелектуальної творчої діяльності. Такими особливостями є:

1. У спеціальній літературі прийнято тезу, відповідно до якої об'єктом правової охорони визнається твір, що має творчий характер і виражений у такій об'єктивній формі, яка дозволяє його відтворювати.

Отже, твір має бути результатом творчості, а не механічною копією уже створеного твору. Тобто твір має бути оригінальним, відрізнятися від інших подібних творів певною новизною. З цього положення випливає одна з основних особливостей літературної діяльності — *у творі захищається його форма, а не зміст.* Це означає, що коли в опублікованій науковій статті викладена сутність певного винаходу настільки повно, шо цим винаходом може скористатися будь-яка третя особа, то таке використання винаходу не буде порушенням права на твір.

Якщо хтось запозичить зміст опублікованої наукової статті і своїми чи іншими словами викладе її зміст у статті за своїм підписом так, шо дослівного збігу з текстом раніше опублікованої статті

не буде, то цс також не буде порушенням права на твір. Відомо, шо вірші на тему «Я пам'ятник собі...» буди написані кількома авторами задовго до **О.** С. Пушкіна, але він ту саму тему висловив у новій витонченій формі. Цей приклад досить чітко демонструє, шо об'єктом правової охорони є саме форма, а не зміст.

На нашу думку, це — вразливе місце правової охорони результатів літературної творчості. Якщо наукова стаття одного автора публікується іншою особою, але в новій формі, — така «творчість» не повинна була б мати правову охорону. Проте за чинним законодавством це не визнається порушенням авторського права.

2. Результат літературної творчості чи інтелектуальної діяльності стає об'єктом правової охорони незалежно від науково-теоретичного чи художньо-естетичного рівня самого твору. Літературний твір підлягає правовій охороні незалежно від жанру, призначення, мети тошо. Оцінка твору буде дана суспільством. У такий спосіб будуть визначені честь, талант, хист самого автора.

Отже, суспільна художня, публіцистична та інші якості твору для визнання творчого результату літературним твором значення не мають. Навіть коли твір буде досить сумнівного рівня, за змістом матиме антисуспільний, аморальний характер, супсречитиме суспільному світогляду, його автор не може

відмовитися від свого авторства на нього, проте такий літературний «опус» не підлягає правовій охороні. Безперечно, такий твір дістане належну оцінку з боку суспільства. Ідеї автора, його міркування, ті чи інші погляди, що дістали своє відображення у творі, будуть засуджені суспільством, запозичувати такий твір також ніхто не буде, але сам твір не перестане бути твором.

Твір може бути підданий осуду, критичній оцінці не весь у цілому, а лише його окремі положення, погляди тощо. Але навіть найбільш різка критична оцінка твору чи його частини ніякою мірою не впливає на визнання результату літературної діяльності літературним твором. Існує багато творів, що одержали негативну суспільну оцінку. Звичайно, така оцінка могла бути надана лише після публікації твору, шо позбавляє такий твір наступних публікацій. Але ще більше творів, шо перевидаються багато разів. Однак в обох випадках автори зазначених творів дістають охорону свого авторського права.

Отже, на відміну від науково-технічної діяльності літературна діяльність та її результати не підлягають будь-якій перевірці відпо* відно до вимог закону. Якщо ж матимуть місце запозичення (плагіат) тексту чи частини тексту чужого твору, то це визнається правопорушенням, що спричиняє відповідальність за законом.

Характерною рисою літературної діяльності є те, що ні сама зазначена діяльність, ні її результати не підлягають обов'язковій державній реєстрації.

Літературна діяльність (у будь-якій формі будь-якого автора) не підлягає будь-якому ліцензуванню. На літературну діяльність має право будь-яка фізична особа — громадянин України, громадянин зарубіжної держави, особа без громадянства без обмеження віку. Ніякого дозволу на здійснення літературної діяльності закон не вимагає. Навпаки, Конституція України у ст. 54 проголошує свободу літературної творчості і гарантує право на цю свободу. Чинне законодавство України не вимагає від суб'єкта літературної діяльності не лише спеціального дозволу на її здійснення, а й будь-якої державної реєстрації цієї діяльності. Свобода слова — це конституційний принцип літературної діяльності, що не може бути обмеженим будь-якою мірою.

Літературний твір має бути оригінальним, тобто не схожим на подібні опубліковані твори. Разом з тим літературні твори не підлягають будь-якій перевірці, експертизі, атестації тощо. Автор має право на опублікування свого твору незалежно від його змісту чи призначення. Звичайно, видавництва та видавці як специфічні підприємці бажають бути впевненими у тому, що цей твір буде мати попит у покупців. З цією метою вони часто просять в автора твору рецензії чи рекомендації інших авторитетних *осіб.* Але такі дії видавців не є обмеженням свободи слова у будь-якій формі.

Іншою специфічною рисою літературної діяльності є те, що літературні твори не підлягають будь-якій державній чи іншій реєстрації. Інші результати інтелектуальної творчої діяльності, крім об'єктів авторського права, підлягають обов'язковій державній реєстра-

ЦІЇ. Авторське право на будь-який твір виникає з факту створення твору, а не з його реєстрації.

Проте відповідно до ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права» особа, яка має авторське право або будь-яку виключну правомочність на твір, для засвідчення авторства на оприлюднений чи не оприлюднений твір, факту і дати опублікування твору чи договорів, шо стосуються права автора на твір, у будь-який час протягом строку охорони авторського права може зареєструвати своє авторське право у відповідних державних реєстрах.

Державна реєстрація здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р № 1756 «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір». Зазначена реєстрація здійснюється Міністерством освіти і науки в особі Державного департаменту інтелектуальної власності, що діє у складі зазначеного Міністерства.

Державний департамент інтелектуальної власності складає і періодично видає каталоги всіх реєстрацій.

Зазначена реєстрація не є обов'язковою, вона може здійснюватися лише за бажанням авторів або осіб, які мають авторські права.

Про реєстрацію прав автора видається свідоцтво, яке є нічим іншим, як юридичною презумпцією авторства. Свідоцтво про реєстрацію може бути визнане недійсним лише у судовому порядку. Будь-яка інша особа не може перешкоджати авторові чи особі, яка має авторське право, зареєструвати свої права на літературний чи будь-який інший твір.

Інтелектуальна, творча діяльність, спрямована на гуманітарну сферу, наведеними видами не обмежується. Види творчої діяльності, результатом яких є твори науки, літератури і мистецтва (літературно-мистецька діяльність) у коло своїх об'єктів правової охорони не включають ще досить велику групу видів творчості, які в чинному законодавстві іменуються об'єктами суміжних прав.

Суміжні права об'єктами своєї охорони мають виконавську діяльність, діяльність виробників фонограм і відеограм та діяльність організацій теле- і радіомовлення щодо здійснення своїх передач (програм).

Виконавську діяльність здійснюють актори (театру, кіно), співаки, музиканти, танцюристи або інші особи, які виконують роль, співають, читають, декламують, грають на музичному інструменті, танцюють чи будь-яким іншим способом виконують ***твори*** літератури або мистецтва, включаючи твори фольклору; особи, які виконують циркові, естрадні, лялькові номери, пантоміми тощо, а також диригенти музичних і музично-драматичних творів. Зазначені особи безперечно здійснюють творчу діяльність.

Творчою визнається також діяльність по запису будь-якого звукового виконання або інших звуків на фонограму. Фонограмою визнається виключно звуковий запис будь-якого виконання чи інших звуків, наприклад, пташиний спів, звуки тварин, грози,' моря тощо. Грамофонні платівки, диски, магнітофонні касети та інші носії записів є примірниками фонограми.

До творчої діяльності належить відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, компакт-диску тощо) виконавця або будь-яких рухомих зображень (із звуковим супроводом чи без нього), що здійснюється виробниками відеограми.

Організації мовлення здійснюють творчу діяльність зі складання програм своїх передач.

Зазначені види інтелектуальної, творчої діяльності за своїм характером і змістом наближаються до творів літератури і мистецтва.

Характерною особливістю літературно-мистецької діяльності є сфера застосування чи використання її результатів. Ця діяльність спрямована на збагачення внутрішнього світу людини, тобто на її духовний світ. Саме результати літературно-мистецької діяльності формують людину як соціальну особистість. Те, що ми зараз називаємо людськими цінностями (гуманітарна сфера), формується в людини -під впливом літературно-мистецької діяльності, під враженнями від її результатів.

Честь, гідність, порядність, чуйність, доброта, доброзичливість, прагнення допомогти іншому — усі ці якісні характеристики людини складаються і розвиваються у кожної окремої людини під впливом творів літератури, науки і мистецтва. Суспільна свідомість також зумовлюється цими самими чинниками, які визначають свідо-

22

мість кожної окремої людини. Діти рідко поводяться в суспільстві інакше ніж їхні батьки. Якісні характеристики людини зумовлюються передусім навколишнім суспільним середовищем, яке в свою чергу, складається під впливом літературно-мистецької діяльності

попереднього покоління.

Це позитивний вплив літературно-мистецької діяльності на формування суспільного світогляду, світовідчуття і світосприйняття. Але духовний світ людини формується також під впливом літературно-мистецької діяльності, спрямованої на руйнування духовного світу людини і особливо молоді. Складається враження, що більших успіхів у сучасних умовах лосями саме ті сили, які ставлять за мету обезцінити, знизити роль і значення духовності у розвитку суспільства. У значній мірі сучасний телеекран, радіомовлення та художня література, основані на насильстві і крові, розпусті і сексі, безчесті й обмані, також формують світогляд молодої людини і підлітка. Руйнівна сила такого впливу досить помітна. Опір суспільства такому впливу, навпаки, поки що мало помітний.

1.4. Науково-технічна діяльність

Науково-технічна діяльність — це друга, досить значна, група видів інтелектуальної, творчої діяльності. Характерною особливістю цієї групи видів творчої діяльності, яка, власне, їх об'єднує в одну групу, є її спрямованість на матеріальне забезпечення потреб суспільства. На підставі наукових досягнень мають бути створені необхідні засоби і знаряддя виробництва та іншої доцільної діяльності людей.

Науково-технічна діяльність охоплює велике коло видів творчої діяльності, спрямованих на досягнення певних науково-технічних результатів, потрібних людям для забезпечення своєї життєдіяльності. Поняття «науково-технічна діяльність» набагато ширше від поняття «промислова власність», хоча багато об'єктів цих двох понять збігаються, наприклад, винахід є результатом науково-технічної діяльності і разом з тим він є об'єктом промислової власності. Але далеко не всі результати науково-технічної діяльності стають

22

об'єктами промислової власності і, отже, об'єктами правової охорони. Багато результатів науково-технічної діяльності залишаються поза межами зазначених понять з тих чи інших причин.

Будь-який результат науково-технічної діяльності, безперечно, є творчим результатом. Але не кожний творчий результат стає об'єктом правової охорони.

Науково-технічна діяльність охоплює науково-дослідну діяльність у тій частині, в якій вона стосується техніки і технологій. Цим поняттям охоплюються також проектно-конструкторські і проектно-технологічні роботи, винахідницька і раціоналізаторська діяльність та інші види творчої діяльності, спрямовані на створення промислових зразків, топографій інтегральних мікросхем, засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг тощо. Безперечно, цей перелік не може бути вичерпним.

За Паризькою конвенцією про охорону промислової власності всі результати творчої діяльності, що не охоплюються поняттям «авторське право і суміжні права», складають перелік об'єктів промислової власності. До переліку за Конвенцією включена також недобросовісна конкуренція та деякі інші об'єкти промислової власності.

Новіший перелік наводиться у Конвенції, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності (далі — ВОІВ). За цим переліком до об'єктів інтелектуальної власності належать: літературні, художні і наукові твори; виконавська діяльність артистів, звукозапис, радіо- і телевізійні передачі; наукові відкриття; промислові зразки; товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування і комерційні позначення; захист проти недобросовісної конкуренції, а також усі інші досягнення, шо стосуються інтелектуальної діяльності — у виробничій, науковій, літературній і художній галузях.

Переліки результатів інтелектуальної, творчої діяльності в цілому, і результати науково-технічної діяльності, наведені в міжнародних угодах — Паризькій конвенції про охорону промислової власності і Конвенції, що засновує ВОІВ, — та чинному законодавстві України про інтелектуальну власність, не збігаються. Так, наприклад, Конвенція, що засновує ВОІВ, передбачає правову охорону

вщкриттів, а законодавство України цього не передбачає'. Законодавство України передбачає правову охорону селекційних досягнень, якої немає у переліках зазначених конвенцій. Але їх міжнародно-правова охорона передбачена іншими угодами. При цьому слід мати на увазі, шо селекційні досягнення, безперечно, не є результатами науково-технічної творчості, адже вони стосуються живої природи, а не техніки. В Україні селекційні досягнення за своїм правовим режимом прирівняні до винаходів, але в точному значенні цього слова винаходами не являються.

У підручнику варто дотримуватися поділу результатів інтелектуальної, творчої діяльності на три групи, про які йшлося вище. Відповідно до цього поділу до об'єктів промислової власності належать винаходи, корисні моделі, промислові зразки; селекційні досягнення; компонування інтегральних мікросхем; комерційна таємниця, у тому числі секрети виробництва (ноу-хау) та інші результати науково-технічної діяльності, шо відповідно до чинного законодавства можуть бути визнані об'єктами правової охорони, тобто об'єктами інтелектуальної власності.

Науково-технічна діяльність, результати якої визнаються об'єктами промислової власності, також характеризується своїми особливостями. Вона також досить різноманітна і становить широке коло видів цієї творчості, шо, безперечно, не є вичерпним. Основною ознакою цього виду діяльності є її мета — забезпечити суспільство необхідними засобами існування.

На відміну від авторського права, що надає правову охорону будь-якому твору незалежно від його наукового чи художнього рівня, об'єктом промислової власності визнається лише той результат науково-технічної творчості, шо відповідає умовам охороноздат-ності, які встановлює закон. Отже, характерною ознакою зазначених результатів є *їх відповідність умовам охороноздатності.* Для визнання їх об'єктами інтелектуальної власності творчі результати мають пройти обов'язкову, встановлену законом, перевірку, експертизу, атестацію. В одних випадках така експертиза має встановити, чи відповідає заявлена пропозиція необхідному науково-технічному рівню. Наприклад, заявка для видачі патенту на винахід строком на 20 років має пройти так звану експертизу по суті, мета якої — виявити цей необхідний рівень. В інших випадках провадиться експертиза лише за формальними ознаками, коли перевіряється відповідність документів заявки вимогам закону.

Законодавство України про промислову власність не передбачає надання правової охорони лише за фактом створення того чи іншого її об'єкта.

Отже, для визнання творчого результату у сфері техніки об'єктом правової охорони встановлена спеціальна процедура перевірки творчого результату на відповідність його вимогам охороноздат-ності. Якщо за результатами такої перевірки (експертизи за формальними ознаками і експертизи по суті у випадках, передбачених законом) виявиться, що заявлена пропозиція відповідає умовам охороноздатності, вона підлягає обов'язковій державній реєстрації шляхом занесення її до відповідних державних реєстрів.

На підставі державної реєстрації на заявлену пропозицію видається охоронний документ. Зараз в Україні об'єкти промислової власності охороняються двома документами — патентом або свідоцтвом. Патентом охороняються винаходи, корисні моделі, промислові зразки, селекційні досягнення, на запатентовані компонування інтегральних мікросхем видаються свідоцтва.

Експертиза заявлених пропозицій, їх державна реєстрація та видача охоронних документів здійснюється спеціально уповноваженими на це державними органами.

Оскільки в основному об'єкти промислової власності охороняються патентами, звідси і назва правового інституту, який регулює відносини, що складаються у процесі створення, використання й охорони цих творчих результатів, його прийнято називати патентним правом або правом промислової власності.

Ті результати технічної творчості, шо не підпадають під правову охорону з тих чи інших причин, не визнаються об'єктами промислової власності і, отже, об'єктами інтелектуальної власності. Вони ніби нікому не належать, нікому не потрібні, не становлять будь

якої цінності. Але ж це не так. Отже, проблема залишається відкритою. Між тим, її не можна залишати невирішеною, оскільки серед

відхилених пропозицій можуть бути досить цінні.

1.5. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг

Третю групу складають види творчості, шо спрямовані на створення засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг, якими є комерційне найменування, торговельна марка (знаки для товарів і послуг) і географічне зазначення походження товарів. Цей вид творчості не можна назвати ні літературно-художнім, ні технічним. Зазначені засоби можуть наближатися до літературно-художньої або технічної творчості. Так, наприклад, зображувальні торговельні марки інколи можуть бути об'єктами авторського права — вони можуть бути створені у вигляді малюнка (рисунка), графічного чи скульптурного зображення. Позначення для товарів і послуг може мати вигляд форми виробу, шо наближає його до промислового зразка.

Отже, ця група видів творчості посідає проміжне місце між літе-ратурно-художньою і технічною творчістю. Зазначена творчість не відзначається високим творчим рівнем. Від неї, наприклад, не вимагається створення результату на рівні світової новизни. Новизна зазначених засобів обмежується територією держави, де вони зареєстровані. Усі засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг підлягають обов'язковій експертизі і державній реєстрації, захищаються вони свідоцтвами, а не патентами. Строки правової охорони визначаються законом.

Спільною ознакою результатів цього виду творчості є їх призначення — індивідуалізувати учасників цивільного обороту (комерційні найменування), товарів і послуг (торговельна марка і географічне зазначення походження товарів). Особливістю цих засобів індивідуалізації є те, шо не всі вони є об'єктами виключного права на використання. Право на використання зазначення походження товару може належати кільком особам одночасно і в рівній мірі, тобто це право не є виключним.

Спеціального закону для охорони комерційного (фірмового) найменування Україна поки що не має. Основні положення цієї охорони містяться лише у ЦК України.

1.6. Становлення системи правової охорони результатів інтелектуальної власності

Творчість людини виникла разом з людиною. Людина починає творити, як тільки вона усвідомлює навколишній світ і вирізняє себе із середовища, в якому живе.

Без будь-якого сумніву створене людиною навіть у дуже далекі часи, як особисто нею самою, так і тими, хто її оточував, усвідомлювалося, як її власність. Уже в ті далекі часи власність визнавалася священною і недоторканною. Отже, з цього випливає, що уже в ті далекі часи існували засоби охорони своєї власності, у тому числі і результати своєї творчості. Відомо, що у Стародавньому Римі і в Греції плагіат та літературна крадіжка досить суворо каралися, а про застосування і охорону товарних знаків відомо ще раніше. Якщо існували ці об'єкти, то існувала і їх охорона.

Дослідження римських джерел засвідчують, що автори творів науки, літератури і мистецтва уже на той час мали певний зиск від своїх творів. Отже, можна припустити, що авторське право уже існувало в епоху звичаєвого права, хоча воно ще не дістало відповідного відображення у звичаєвих нормах або ж просто нам такі норми невідомі. У ті далекі часи ні в ***кого*** не було сумніву щодо приналежності створеного людиною — воно визнавалося власністю його творця. І це було справедливо.

історії розвитку науки, літератури, мистецтва, техніки тощо щодо їх охорони простежуються чотири етапи, які істотно відрізняються один від одного і послідовно змінюють один одного. Перший етап — найдавніший — фактично нам невідомий. Його правові засади в історичній літературі не простежуються. Ми можемо лише припускати, — якщо були результати творчості, то були і засоби їх охорони. Цей етап існував приблизно до XII ст.

Другий етап становлення правової охорони результатів творчої діяльності характеризується привілеями. Цей період охоплює при

25

51

близно XII—XVIII ст. Привілей надавався певній особі, як правило, наближеній до першої особи, надавав їй певне виключне право, певну перевагу перед іншими. Разом з тим привілей був монопольним правом. Він засвідчувався певною грамотою, яку видавав владика, носій вищої влади (сюзерен, король, нар, імператор, князь та ін.).

Привілей міг полягати у самих різноманітних перевагах, полегшеннях, звільненнях від зборів і податків, у наданні монополії тощо.

Підставою для надання привілею також могли бути різні причини. Це могло бути винайдення нового способу вироблення певних виробів, виявлення корисних копалин, удосконалення певної системи тошо. За загальним правилом, підставою для надання привілею могла бути будь-яка новизна, шо приносила певну вигоду, прибуток особі, яка видає привілей, чи її державі.

Можновладці були заінтересовані в розвитку і процвітанні свого краю, землі, держави, тому сприяли будь-яким діям, що були спрямовані на розвиток виробництва, війська, зброї, пошук та добування корисних копалин тощо. Зазначені можновладці були заінтересовані у заміні привізних товарів своїми власними і т. ін.

Мудрий владика завжди підтримував автора такої новизни і передусім наданням йому привілею. Венеціанська Республіка у 1474 р. першою прийняла положення про привілеї «Парте Венеціана»[1].

Разом з наданням привілеїв почали складатися їх правові засади. Основними з них були: корисність, новизна для держави, виключне право (монополія) на його використання особи, яка його створила; покарання порушника наданого привілею.

На той час серед країн, що досягли найвищого економічного розвитку, якому сприяв розвиток технічної творчості, виділялася Англія. В Англії привілеї почали надаватися вже у XII ст. і до XV ст. надавалися королівською владою. Особливими привілеями підтримувалося заснування нових виробництв на імпортній технології. Зазначені привілеї передбачали виключне право на їх використання і, безперечно, на одержані прибутки. Привілеї встановлювали достатній строк для впровадження зазначених технологій у виробництво і, що було головним, сприяли поширенню цих технологій в

[1]Основи інтелектуальної власності. — К.: Ін Юре, 1999. — С. 26.

Англії. Такі привілеї передбачали досить ефективну охорону виключних прав цих промисловців, незалежність і відчутні переваги перед іншими виробниками. Це була своєрідна винагорода за запровадження в Англії нових виробництв. Активізація технічної творчості в Англії зумовила зростання кількості привілеїв. Особливо їх кількість зросла у зв'язку з промисловою революцією. Зростання кількості привілеїв, які на той час набули форми патентних грамот, зумовило зростання кількості зловживань з боку королівської влади. Промисловці заявляли рішучі протести і королівська влада змушена була поступитися. Вона дозволила судам розглядати спори з приводу патентних грамот.

Подібні зловживання продовжувалися в Англії аж до 1628 р., коли було прийнято Положення про монополії, яке встановило одну досить принципову засаду охорони патентних прав. У Положенні було проголошено, що всі монополії позбавлялися будь-яких привілеїв, а їх надання оголошувалося недійсним, за винятком «усіх патентних грамот і надання привілеїв строком на чотирнадцять років або менше від того, які будуть вчинені пізніше, на виключне зайняття або створення нових виробництв у цьому королівстві, справжньому і першому винахідникові таких виробництв, якими не мають права користуватися інші особи на час вчинення таких патентних грамот і надання прав»[1].

Цим Положенням був закладений конкретний принцип патентного права — виключність наданих прав — і чітко визначений строк їх чинності.

Для розвитку засад патентної форми охорони промислової власності важливе значення мав судовий розгляд справ з приводу спорів, що виникали з привілеїв. У судовій справі «Сукновиробників з Іпсвіча» було постановлено: «Та якщо хтось вніс новий винахід і нове виробництво у королівстві з ризиком для свого життя і з затратою свого статку або запасів тошо, або хтось створив яке-небудь нове відкриття, то в

таких випадках король за своєю прихильністю і милістю для компенсації його коштів і зусиль може встановити, що лише він буде мати право користуватися таким виробництвом

[1]Цитовано за книгою «Основи інтелектуальної власності». — К.: Ін Юре, 1999. - С. 27.

або торгівлею протягом певного часу, оскільки спочатку люди в королівстві не знають про нього і не мають знань та майстерності для його використання. Проте, коли патент припинить його дію, король не може видати Його знову»[1].

Отже, система привілеїв, що складалася і розвивалася в усьому світі, закладала основи патентної охорони результатів творчої діяльності. При цьому слід мати на увазі, що системи привілеїв різних країнах розвивалися по-різному залежно від їх економічного розвитку.

Так, у Росії перший нормативний акт про привілеї був прийнятий у 1723 р. під назвою «Правила выдачи привилегии на заведение фабрик». Цим актом певною мірою було упорядочено видання привілеїв. 17 червня 1812 р. було прийнято Закон Росії «О привилегиях на разные изобретения и открытия в художествах и ремеслах». Цим Законом передбачалася видача привілеїв на власні винаходи і ті, що завозилися із-за кордону, строком на три, п'ять і десять років.

Становлення системи правової охорони творів науки, літератури і мистецтва відбувалося разом із виникненням цих видів творчості. Тому не можна погодитися з думкою, що ідея охорони авторського права з'явилася з винайденням друкування. Задовго до часу виникнення друкування наука, література і мистецтво уже досягай високого розвитку. Зазначені об'єкти, безперечно, діставали певну правову охорону. Проте правова охорона зазначених творів у формі привілеїв дійсно почала складатися після виникнення друкування.

У зв'язку з виникненням друкування з'явилися фахівці цієї справи — виробники друкованої продукції та торгівці нею. Друкування книг вимагало вкладення у цю справу великих коштів — треба було закупити устаткування, необхідне для друкування, та папір, які коштували тоді досить дорого. Немало коштувала і наймана робоча сила. Все це разом виливалося в солідні суми, що могли бути компенсовані продажем книг. Але надрукована книга легко діставалася недобросовісному конкуренту, який неправомірно використовував її для відтворення на своєму устаткуванні, не витрачаючи при цьому коштів на впровадження нового виробництва.

1 Цитовано за книгою «Основи інтелектуальної власності». — К.: Ін Юре, 1999. - С. 27.

Тому підприємці у галузі друкування і недобросовісні конкуренти виявлялися в явно нерівному становищі. Були потрібні певні правові засоби проти недобросовісних конкурентів, яким відтворення книг діставалося значно дешевше. За такої ситуації вкладення коштів у первісне друкування стало досить ризикованим. Підприємці-друкарі через неправомірне використання їх книг часто банкрутували.

Усе це зумовило потребу створення правової охорони друкованої продукції і вона почала складатися у формі привілеїв. Зазначені привілеї в Англії та Франції надавалися королівською владою, у Німеччині — князями. Надані привілеї передбачали охорону виключних прав на друкування і поширення друкованої продукції на певний час. Охорона виключних прав досягалася шляхом штрафів, арештів, конфіскації підроблених копій. Мало місце і відшкодування заподіяних збитків.

Істотний недолік системи привілеїв як форми охорони виключних прав друкарів та розповсюджувачів книг полягав у тому, що зазначені привілеї надавали захист прав лише друкарів. Поза межами цієї охорони залишалися самі творці книг — їх автори. Весь прибуток діставався лише підприємцям-книговидавцям. Автор міг лише продати за певну ціну свій твір книговидавцеві. На одержаний ним прибуток від продажу книг автор книги права не мав. Це викликало справедливе обурення авторів творів і вони стали більш рішуче відстоювати свої права.

У 1709 р. королева Анна змушена була прийняти спеціальне положення про захист прав авторів — Статут Анни. Це був перший нормативний акт, спрямований на захист прав авторів книг. Основним положенням цього Статуту було визнання за автором книги виключного права на друкування й опублікування її протягом 14 років від дати її першої публікації. Визначений Статутом строк охорони міг бути продовжений на наступні 14 років і таким чином за життя автора строк охорони фактично надавався на 28 років. Якщо ж на час прийняття Статуту Анни книга вже була надрукована, строк охорони складав 21 рік. Статут Анни проголошував твір власністю його автора.

Безперечно, свої виключні права автор твору міг будь-яким чином відчужувати. Найчастіше мав місце продаж цих прав книговидавцеві, який знову виявився у виграші — всі прибутки від опублікування книги та її продажу діставалися саме йому. Це викликало велику кількість судових спорів між авторами і

книговидавцями, що свідчило про істотну недосконалість Статуту Анни. Судові справи виникали головним чином з приводу співвідношення авторського права із загальним правом і авторського права із Статутом Анни. У 1774 р. Палата лордів у справі Дональдсон проти Беккета визнала, що автор має виключне право на надрукування й опублікування своїх книг. Але як тільки книга була опублікована, права на неї регулювалися виключно Статутом. Лише Закон про авторське право 1911 р. скасував це положення.

Система привілеїв існувала також і в інших країнах і за своїм змістом була приблизно такою самою. Велика Французька революція скасувала всі привілеї, у тому числі привілеї книговидавців. Конституційна асамблея Франції декретом 1791 р. надала автору право на публічне виконання (будь-яке опублікування твору) протягом усього його життя і 5 років після його смерті спадкоємцям та іншим правонаступникам.

Декретом *1793* р. автору було надано виключне право на відтворення Його творів протягом усього його життя і 10 років після його смерті спадкоємцям та іншим правонаступникам. Цими двома декретами у Франції були закладені засади авторського права. У них уже йшлося про права автора, а не видавців, як це було передбачено Статутом Анни.

Права авторів на твори науки, літератури і мистецтва визнавалися як права власності. Такий підхід у цих країнах зберігся і до цього часу. Німеччина також визнала право власності на літературно-мистецькі твори, на шо певним чином вплинула філософія Канта.

Сполучені Штати Америки до 1976 р., коли був прийнятий нині чинний Закон про авторське право, для охорони авторських прав використовували положення Статуту Анни. Закон США 1976 р. надавав охорону прав авторам протягом їх життя та 50 років після їх смерті. Проте у цьому Законі збереглася норма зі Статуту Анни, за

якою всі твори для одержання охорони підлягають державній реєстрації і депонуванню.

Норма про обов'язкову державну реєстрацію і депонування книг була важливою особливістю Статуту Анни. Опубліковані книги реєструвалися у Центрі книговидань, а їх копії депонувалися для використання університетами та бібліотеками.

Крім Англії і США, обов'язкової реєстрації опублікованих книг законодавство інших країн не вимагало. Ця принципова засада авторського права (необов'язковість спеціальної реєстрації та будь-якої експертизи творів) збереглася в усіх правових системах.

Становлення правової охорони торговельної марки (товарних знаків). Слід відразу підкреслити, що поняття «товарний знак» у сучасному значенні виникло лише у XIX ст. Проте вирізнення виробниками своїх виробів (товарів) спеціальними позначеннями має давню історію. Спочатку такі позначення використовувалися як зазначення походження, приналежності виробу тому чи іншому виробникові. Потреба в індивідуалізації своїх виробів, робіт чи послуг у людей виникла давно. Історичні джерела наводять багато прикладів стародавнього маркування виробів. Свої вироби маркували виробники цегли, шкіри, книг, зброї, кухонного посуду та інших речей ще у давніх культурах. Такі позначення мали форму окремих букв, як правило, першої букви імені виробника або його ініціалів чи інших символічних позначень. Широко застосовувалося таврування. Але такі позначення ще не виконували функцій сучасного товарного знака.

Для споживачів товарний знак — це візитна картка, символ певного виробника, гільдії, фірми тощо. Товарний знак — це певне позначення, яким виробник чи особа, яка надає послуги, позначає (маркує) свої товари чи послуги з метою вирізнити їх від товарів і послуг такого самого виду, що виробляються або надаються іншими виробниками чи особами, які надають послуги чи виконують певну роботу. Позначення для вирізнення товарів виробників за допомогою певних знаків, якими ці товари позначаться виробниками чи купцями, майже завжди були свідченням високої якості товарів, послуг чи робіт. Ця ідея не нова, вона виникла ще у стародавні часи. Уже стародавні римляни, греки і єгиптяни користували-

27

Загальні положення про власність ся ярликами ремісників і художників, шо служили зазначеннями походження чи приналежності товарів певній майстерні або міста. Майже за 4 000 років до н. е. майстри Асірії і Вавілона вирізали на камінні збудованих ними споруд свої фірмові знаки. Ці знаки, знайдені археологами у XX ст., можна вважати попередниками товарних знаків. Прототипи сучасних знаків з'явилися в період рабовласницького ладу.

Є підстави гадати, що знайдені у Греції знаки, які належать до другого тисячоліття до н. е. і складаються із букв або групи букв, утворювали певні словесні позначення[1], історичні джерела містять дані про те, що етруски позначали вироблений ними сир символом місяця. Ювенал писав: «Роки і бруд

стирали позначення місця виробництва з багатьох пляшок». А в Помпеї була знайдена вивіска з позначенням м'ясника, де було зображено окорок, вивіска молочника із зображенням кози, а також пекар на фоні млина та ін.

Ремесло і торгівля зумовлюють швидке зростання ролі і значення клеймування товарів та позначення послуг. Цьому в значній мірі сприяла також поява дворянських гербів, що були родовими позначеннями. Такі знаки ставилися на різних предметах — на зброї, меблях, одязі тошо. Такими самими знаками стали користуватися ремісники і купці. Слідом за дворянськими гербами з'явилися цехові позначення. Замість клейма майстра на виробах стали проставляти герб цеху або який-нсбудь із його елементів. У такий спосіб доход ремісників був поставлений у залежність від збуту виробленої ними продукції, а збут, у свою чергу, зумовлювався її якістю. Був установлений суворий контроль за тим, аби клеймо не було поставлене на неякісному виробові[1].

З поширенням виробництва паперу виникла потреба також певним чином позначати папір виробника. У XIII ст. вже з'являються перші позначення паперовиробників — ними стали водяні знаки, які, між іншим, застосовуються й до цього часу. Певна форма ***во-***

Бавватская Т. В. Ахейская Греция во втором тысячелетии до н. э. — М., 1966. - С. 17.

1Хекп Б., Шунда М. Товарные знаки и промышленные образцы. — М.: ЦНИИПИ, 1969. - С. 68.

5 Щербина В. Геральдика производства // Наука и жизнь. — **1970. — № 7.** — С. 69-73.

даного знака індивідуалізувала його виробника, що спонукало до підвищення якості паперу.

Стародавні германці цими знаками позначали збудовані ними будинки і двори, а також товари, що вироблялися у цих будинках чи дворах або якими велася торгівля.

У середні віки широкого розвитку набули гільдії, що стали основною формою ремісницького виробництва. Гільдії та окремі майстри користувались різними позначеннями для вирізнення своїх виробів. Ці позначення часто були у формі печаток, що прикріплювалися до матеріалу, а також пробірних клейм для виробів із дорогоцінних металів. Такі позначення мали своєю функцією не тільки вирізнення виробів одного майстра чи гільдії від виробів інших майстрів чи гільдій. Вони покладали також на виробників сувору відповідальність за якість виробу. Функції товарних знаків таким позначенням були ще мало властиві.

Ці знаки уже чітко зазначали походження товарів, що діставало закріплення у правових нормах. Статути гільдій уже містили приписи, за якими майстри золотих і олов'яних справ зобов'язані були застосовувати особисті клейма, що заносилися до спеціальних реєстрів, проте користуватися такими позначеннями могли лише члени гільдій.

Наприкінці XVIII ст. роль гільдій помітно падає. У Франції вони були ліквідовані законом від 17 березня 1791 р. Привілеї гільдій в Англії були припинені у 1835 р.

Підробка знаків або зловживання ними суворо каралися. Люди, які користувалися чужими позначеннями, піддавалися суворим покаранням. Таким самим покаранням піддавалися і ті, хто своїм тавром позначав чужу худобу. Едиктом короля Карла П'ятого 1544 р. передбачалося виключення з професії чи гільдії, відсікання правої руки, а французький Королівський Едикт 1564 р. встановив смертну кару за підробку маркування.

Отже, порівняно з іншими окремими об'єктами промислової власності (корисними моделями, промисловими зразками тощо) товарні знаки мають найдавнішу історію, їх виникнення можна віднести до часів рабовласницького ладу, а перші привілеї на винаходи історія відносить лише до XII ст.

Проте найкращі умови для маркування товарів були створені ринковою економікою. Бурхливий розвиток промисловості та інших галузей господарювання сприяли появі на ринку великої кількості товарів різних виробників. Покупець (споживач) опинився у складному становищі — як у масі товарів, що заполонила ринок, вибрати найкращий, той, який йому потрібний. Гостра конкуренція виробників зумовила потребу шукати *свого* споживача, свого покупця. Для цього треба було підвищити якість свого товару, а тому виникла потреба його позначення певними знаками. Отже, зазначені позначення товару вказували на його виробника, виконували рекламну функцію і, безумовно, свідчили про високу якість товару. Цим почали зловживати недобросовісні виробники, які для позначення своїх не - дуже якісних товарів стали використовувати чужі позначення. Виникла гостра потреба у правовій охороні позначень товарів. З'явилися перші закони, метою яких була державна охорона товарних знаків. Спочатку з'явилися закони, що встановлювали сувору кримінальну відповідальність за підробку товарних знаків, а згодом дістала поширення їх цивільно-правова охорона. Перші закони, що встановлювали цивільно-правову охорону товарних знаків, були

прийняті у другій половині XIX ст.: у Франції — в 1857 р., в США — у 1881 р., у Великій Британії — в 1883 р., Німеччині — в 1884 р.'

Проте у царській Росії такий закон був прийнятий ще раніше — у 1830 р.[2] За цим законом власники певних виробництв (суконних, шляпних, паперових та інших фабрик) зобов'язані були мати спеціальні клейма, щоб позначати свої вироби. У 1838 р. в Росії був прийнятий закон про товарні знаки. Цим законом встановлювалася кримінальна відповідальність за підробку товарного знака. Останнім законом царської Росії про товарні знаки був Закон від 26 лютого 1896 р.[3] Характерною рисою законодавства країн з роз-

'Свядосц Ю. И. Правовые вопросы регистрации и использования иностранных товарных знаков в СССР//Вопросы изобретательства.—1969. — № 8. · С.31-35.

2 Щербина В. Геральдика производства//Наука и жизнь.—1970. — № 7. — С. 71.

1Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права.—М., 1995. — С.264.

виненою ринковою економікою минулого століття є те, шо воно вирізнило товарні знаки із загального поняття клейм. Товарні знаки були визнані об'єктами промислової власності з виключними правами на них. Клеймам як особливим позначенням було надано більш вузьке значення, наприклад, гарантійні, пробірні клейма, клейма якості тощо.

В умовах ринкової економіки товарні знаки виконують багато функцій, спрямованих на певне правове забезпечення ефективності товарного ринку. Вони стали необхідним елементом товарообміну, своєрідним правовим інструментом, який певним способом регулює товарообіг. Уявити собі товарний ринок у сучасних умовах без товарного знака просто неможливо. Це був би хаос, нагромадження товарів, їх знеособлення.

У кінці XVIII ст. система охорони промислової власності у формі привілеїв почала помітно втрачати своє значення і масштаби. Вона ще не відмерла повністю, але в економічно розвинених на той час країнах рішуче вступає у силу патентна система. Перший патентний закон у 1790 р. приймають Сполучені Штати Америки, у 1791 р. такий самий закон приймає Франція. Французький патентний закон заклав принципово важливу засаду. Стаття 1 французького патентного закону від 7 січня 1791 р. проголосила: «Будь-яке відкриття або новий винахід у будь-якому виді виробництва є власністю його автора; внаслідок цього закон повинен гарантувати йому всебічне і повне використання ним відповідно до умов і на строк, які будуть встановлені далі»[1]. У вступній частині цього закону підкреслювалося: «Будь-яка нова ідея, проголошення і здійснення якої може бути корисним для суспільства, належить тому, хто її створив, і було б обмеженням прав людини не розглядати промисловий винахід як власність його творця[2]. Ідея визнання за творцем права власності на його творчий результат була ще раніше проголошена у США — в законі штату Масачусетс від 17 березня 1789 р. зазначалося: «Немає власності, що належить людині, більшої, ніж

Цитується за книгою «Основи інтелектуальної власності». — К.: Ін Юре, 1999. - С. 27.

Чиленко А. Право изобретателя. — СПб, 1902. — Т. 1 . — С. 84.

та, яка є результатом її розумової праці»'. Цей пропрієтарний принцип дістав своє визнання також у законодавстві Саксонії, Пруси,

Данії, Норвегії та інших країн.

З принципу, закладеного у французькому патентному законі 1791 р., випливало кілька важливих засад: 1) будь-який творчий результат визнавався об'єктом права власності; 2) винаходом визнавався творчий результат у будь-якому виді доцільної діяльності людини за умови його відповідності вимогам закону; 3) держава гарантувала охорону прав творця шляхом видачі охоронного документа — патенту; 4) вводилася обов'язкова державна реєстрація винаходів попередньою експертизою заявки по суті. Проте патентні закони тих часів були далеко не ідеальними. Та новела 1793 р., шо була внесена до патентного закону США, встановила правило, за яким патенти видавалися лише громадянам США. Французький патентний закон визнавав патент, виданий у Франції, недійсним, якщо цей самий запатентований у Франції винахід після цього патентувався в зарубіжній країні. Винахідниками визнавалися й ті особи, які лише запозичували зарубіжну техніку.

Промислова революція, що відбулася у ряді країн наприкінці XIX — на початку XX ст., зумовила різке зростання винахідницької активності. Кількість виданих патентів також невпинно збільшується. У ***періоді*** 1815—1820 рр. США, Франція, Британія видавали по 100 патентів на рік, а в період 1850—1854 рр. кожна з названих країн уже видавала більше 1000 патентів на рік.

Патентна система охорони промислової власності все більше поширюється у світі й одночасно удосконалюється. Промисловці, які просто завозили зарубіжну техніку і впроваджували у себе на батьківщині, перестали визнаватися винахідниками. Водночас розробляється і впроваджується принцип

новизни винаходу. Все ж патентування одного і того самого винаходу в кількох країнах здійснюється ще досить рідко.

Проте патентування мало і негативні наслідки. Воно певною мірою обмежувало свободу торгівлі, адже запатентовані вироби, в яких

'Азбука авторского права. - М.: ЮНЕСКО, 1982. - С. 22.

було використано запатентований винахід, не можна було ввозити до країни патентування без дозволу патентовласника.

Так поступово виникали і складалися передумови ідеї міжнародної охорони винаходів. Спочатку німецькі країни ще до об'єднання і створення імперії утворили Митний союз німецьких держав. Відповідно до статуту цього союзу патентовласник втрачав право забороняти імпорт товарів, у яких використано його винахід, за умови, що ці товари були виготовлені в одній із країн зазначеного Митного союзу. Ідея міжнародної охорони винаходів вступила у гостру суперечку з принципом свободи міжнародної торгівлі. Здавалося, патентна система охорони промислової власності рухне, не витримавши натиску торговців з Англії та інших країн. Рішучий опір цьому натиску організували промисловці разом із винахідниками, висунувши і стверджуючи ідею міжнародної охорони промислової власності. Зазначена ідея була реалізована 20 березня 1883 р. у формі Паризької конвенції, якою було засновано Союз із промислової власності.

Наступний етап у розвитку системи правової охорони промислової власності характеризується її інтернаціоналізацією. Початок етапу був покладений названою Паризькою конвенцією. Принциповими засадами Конвенції є національний режим, право пріоритету, загальні правила.

Відповідно до положень про *національний режим прирівнення* Конвенція передбачає, що для охорони промислової власності кожна із країн, що вступила до цього Союзу, зобов'язана надавати громадянам інших країн, які приєдналися чи є членами цього Союзу, таку ж саму охорону, яку ця країна надає власним громадянам. Зазначене правило поширюється також і на тих осіб, які не є громадянами країни-члена Союзу, але мають постійне місце проживання або дійсне і неефективне промислове чи торговельне підприємство у країні-члені Союзу.

Право пріоритету — принцип, закладений Паризькою конвенцією, полягає у тому, що заявка, подана в одній із країн-членів Паризького Союзу, надає заявникові *право подати* цю саму заявку на цей самий винахід протягом 12 місяців від дати подання першої заявки до будь-якої країни-члена Паризького Союзу з пріоритетом за

30

першою заявкою. Це правило стосується також усіх інших ефектів промислової власності, але строки, протягом яких зберігається право пріоритету, різні — 12 місяців для винаходів, 6 місяців для промислових зразків і товарних знаків.

Загальних правил, встановлених Конвенцією, є кілька. Щодо патентів діє правило, за яким патент, виданий в одній із країн — 47 членів Союзу, має чинність лише у межах цієї країни. Патенти, видані в різних країнах Союзу на один і той самий винахід, незалежні один від одного. Факт видачі патенту в одній країні-члені Союзу не зобов'язує інші країн и-член и Союзу видавати патент на цей самий винахід. Так само відмова у видачі патенту в одній із країн Союзу, визнання його недійсним або таким, у якого закінчився строк охорони, не може бути підставою для відмови у видачі патенту в іншій країні-члені Союзу або для визнання його недійсним чи таким, у якого закінчився строк охорони.

Винахідник має право бути названим як такий у патенті. У видачі патенту не може бути відмовлено чи патент визнано недійсним на тій підставі, **що** продаж запатентованого виробу чи виробу, виготовленого запатентованим способом, підпадає під заборону чи обмеження, **що** випливають із національного законодавства.

Конвенція передбачає певні обмеження і щодо інших об'єктів

промислової власності.

Інтернаціоналізація, безперечно, поширилася і на сферу літературно-мистецької діяльності. У 1886 р. було підписано Бернську конвенцію про охорону літературних і художніх творів, *якою* був заснований Міжнародний союз про охорону літературних і художніх

творів.

Бернська конвенція набула чинності на території України 25 жовтня 1995 р. Станом на 15 січня 2001 р. учасницями цієї Конвенції були 147 держав.

Бернська конвенція ґрунтується на трьох принципах: 1) на принципі «національного режиму», відповідно до якого створені в одній із країн-учасниць цього Союзу твори повинні отримувати в усіх інших країнах-учасницях Союзу таку саму охорону, яку ця країна надає своїм громадянам;

2) на принципі «автоматичної охорони», відповідно до якого національний режим не залежить від яких-небудь формальних умов, охорона надається у міру факту створення твору і не обумовлюється реєстрацією, депонуванням тощо;

3) на принципі «незалежності охорони», відповідно до якого володіння наданими правами та їх реалізація не залежать від надання охорони в країні походження твору.

У 1952 р. в Женеві була підписана ще одна конвенція — Всесвітня конвенція про авторське право. У 1971 р. в Парижі на засіданні Міжнародної конференції держав-членів ЮНЕСКО прийнята нова редакція цієї Конвенції, що набула чинності у 1974 р. Постановою Верховної Ради України від 23 грудня 1993 р. Україна підтвердила своє членство у Всесвітній конвенції про авторське право 1952 р.

Більш ефективній міжнародній охороні результатів творчої діяльності сприяють багато інших міжнародних угод. Для координації їх діяльності з метою посилення міжнародного співробітництва у сфері інтелектуальної, творчої діяльності в 1967 р. у Стокгольмі була підписана Конвенція про утворення Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), яка набула чинності з 1970 р., а з 1974 р. одержала статус спеціалізованої установи Організації Об'єднаних Націй.

ВОІВ своїм завданням ставить:

♦ поліпшення взаєморозуміння і розвиток співробітництва між державами в інтересах їх взаємної користі на основі поваги до суверенітету і рівності;

♦ заохочення творчої діяльності, сприяння охороні інтелектуальної власності в усьому світі;

♦ модернізацію і підвищення ефективності адміністративної діяльності союзів договорів, створених у сфері охорони промислової власності, а також охорони літературних і художніх творів за умови повної поваги до самостійності кожного із союзів.

Конвенція про утворення ВОІВ у понятті «інтелектуальна власність» включає дві основні сфери прав: 1) промислову власність, що охоплює головним чином винаходи і товарні знаки; 2) авторське право, що стосується літературних, музичних, художніх і аудіовізуальних творів.

65

За станом на травень 1998 р. членами ВОІВ були 169 держав, у тому числі й Україна.

Інтернаціоналізація правової охорони товарних знаків була започаткована Паризькою конвенцією про охорону промислової власності, адже товарний знак вважався одним із об'єктів останньої. Трохи пізніше була підписана Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків (1891 р.), якою був утворений спеціальний союз для країн-членів Паризької конвенції

Зазначена Угода передбачає міжнародну реєстрацію товарних знаків у Міжнародному бюро ВОІВ у Женеві. За цією Угодою таку реєстрацію може здійснити лише громадянин країни-члена Паризької конвенції або заявник, який має місце проживання чи дійсне і нефіктивне промислове або торговельне підприємство на території країни-члена Конвенції. Заявник спочатку повинен заявити свій знак у національному чи регіональному (Бенілюкс) відомстві по товарних знаках у країні походження. Лише після цього заявка на міжнародну реєстрацію може бути подана через національне відомство.

Міжнародна реєстрація публікується органом, що її здійснює (Міжнародне бюро ВОІВ), і про це повідомляються країни, в яких заявник бажає одержати охорону свого знака. Протягом року від дати реєстрації кожна з цих країн має право відмовити у наданні такої охорони, відповідним чином обґрунтувавши свою відмову. Якщо протягом року така відмова не буде заявлена Міжнародному бюро ВОІВ, реєстрація набуває чинності національної реєстрації у тих країнах, що були зазначені в заявці.

Міжнародна реєстрація надає власнику знака ряд переваг. Замість заявок, які мав би подати заявник у кожну із країн, у яких він бажає одержати охорону своєму знаку, він подає лише одну заявку (французькою мовою), сплачуючи мито лише за однією заявкою. Міжнародна реєстрація може бути продовжена за таких самих умов на 20 років.

1.7. Поняття права інтелектуальної власності

Термін «власність» щодо результатів творчої діяльності у законодавстві і спеціальній літературі використовується уже давно. Наве-

дені вище приклади із патентного закону Франції (1791 р.) і закону штату Масачусетс США (1789 р.) свідчать про те, що результати творчої діяльності уже в ті часи визнавалися об'єктами власності і, отже, права власності.

Термін і поняття «інтелектуальна власність» виникли порівняно недавно. Проте у спеціальній літературі поняття «власність» і «інтелектуальна власність» використовуються як однозначні. Можна вважати, що походження терміна «інтелектуальна власність пов'язано з французьким законодавством кінця XVIII ст. Це поняття склалося під впливом французьких філософів-просвітителів. Про-прієтарна теорія права на творчі результати найбільшого поширення набула в XIX ст. Ця теорія уже спочатку її появи піддавалася і піддається зараз гострій критиці. Суть цієї критики

зводиться в основному до того, що результати творчої діяльності не можуть бути об'єктами права власності. Проте термін «інтелектуальна власність» широко використовується й зараз. Найчастіше його розуміють як збірне поняття.

Поняття «інтелектуальна власність» має принаймні два основних значення: як цивільно-правовий інститут і як сукупність суб'єктивних прав творця на результат його творчої діяльності. .

Право інтелектуальної власності у зазначенні цивільно-правового інституту — це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері створення, оформлення, використання й охорони результатів інтелектуальної діяльності людей.

Суб'єктивне право інтелектуальної власності — це право його суб'єкта на володіння, користування і розпорядження належним йому відповідно до закону результатом інтелектуальної діяльності

Отже, зміст права інтелектуальної власності ми визначаємо так, як він визначається для звичайного права власності. Зміст право-мочностей звичайного права власності залежить від об'єкта власності. Так, право власності на землю, безумовно, відрізняється від права власності на шкарпетки. Але повернемося до змісту права інтелектуальної власності

Вище підкреслювалось, що власник результату творчості може ним володіти і володіє так само, як і звичайний власник. Але особливість об'єкта інтелектуальної власності полягає в тому, що він має

здатність до тиражування і його копією можуть володіти треті особи, яким належить право власності на носій результату інтелектуальної діяльності. Власники зазначених носіїв володіють результатом інтелектуальної власності від імені власника цього результату.

Як відомо, володіння може бути також двох видів — володіння фактичного володільця чи власника і похідне володіння, що здійснюється від імені власника третіми особами.

Щодо творів науки, літератури і мистецтва, то до їхнього оприлюднення (опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо) володіння здійснюється їхніми авторами. Ніхто інший цими творами без дозволу автора володіти не може. Фактичне володіння здійснює сам автор твору. Після опублікування твору чи оприлюднення іншим способом відповідно до його здатності до тиражування право володіння на копії цього твору переходить до невизначеного кола інших осіб. Але їх володіння — це володіння похідне, яке їм передає автор чи його правонаступник шляхом видачі дозволу на опублікування чи інше доведення твору до широкого загалу. В усіх інших випадках володіння твором буде неправомірним.

Результати технічної творчості перебувають у виключному володінні авторів зазначених результатів до їх кваліфікації відповідним державним органом — в Україні Державним департаментом інтелектуальної власності, утвореним Указом Президента України «Про зміни у структурі центральних органів вищої виконавчої влади» від 15 грудня 1999 р. у складі Міністерства освіти і науки України. Після кваліфікації пропозиції як винаходу, промислового зразка чи будь-якого іншого результату складається патентний опис цього результату, що стає загальнодоступним. Описом будь-якого результату технічної творчості за невелику винагороду (збір) в принципі може володіти будь-яка особа. Це також буде похідне володіння сутністю самого технічного рішення, що здійснюється від імені автора чи його правонаступників. При цьому варто підкреслити, що володіти зазначеним рішенням можна, а використовувати — лише за дозволом автора чи його правонаступників.

Проте і серед технічних рішень є такі, якими володіє виключно сам його автор. Йдеться про секрети виробництва (ноу-хау). Під ноу-хау слід розуміти знання та досвід науково-технічного, виробничого, організаційного, фінансового, торговельного чи іншого характеру, що, як правило, не є загальновідомими і придатні для використання в будь-якій сфері діяльності[1]. Проте є й інші думки. Наприклад, В. М. Брижко до ноу-хау відносить «гіпотези, ідеї, факти та інші неохороноспроможні об'єкти, що мають наукове і технічне значення»[2].

Ноу-хау не є загальновідомим, якщо зміст його не розкритий для невизначеного кола осіб настільки, що існує можливість його самостійного використання[3]. Отже, володільцем цієї інформації є завжди сам автор зазначеного секрету виробництва. Він також може передавати його третім особам і тоді вони здійснюють володіння від імені автора.

Серед суміжних прав невіддільним є виконавська діяльність, якою володіє виключно сам виконавець. Майстерність виконавця, в якій проявляється його індивідуальність, художній рівень, мистецький хист тощо як об'єкт права, може бути у володінні лише самого виконавця, треті особи можуть володіти матеріальними носіями, на яких зафіксоване виконання.

Перелік видів виконавської діяльності, наведений у ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», свідчить, що існує досить широке коло об'єктів інтелектуальної власності, володіння якими здійснює сам власник цих об'єктів. Що стосується інших видів суміжних прав — прав розробників фонограм, відеограм, теле- і радіопрограм, то знову-таки володільцями вироблених фонограм, відеограм чи теле- і радіопрограм є їхні автори. Інші особи можуть володіти матеріальними носіями фонограм, відеограм чи програм лише з дозволу їхніх виробників чи авторів. У ст.

40 Закону України «Про авторське право і суміжні права» проголошується, що виробники фонограм і виробники відеограм мають виключне право дозволяти чи забороняти їхнє відтворення та розповсюдження. У ст. **41** цього Закону також зазначається, що організації мов-

! Цивільний кодекс України. — Ст. 505—508.

Бричко В.М. Патентознавство як самостійна наукова дисципліна. — К., 1996. - С. 94.

Чобіт О. А. «Ноу-хау» та договір на його передачу: Автореф. дис. ...канд. юрид. наук. — Харків, 1994. — С. 14—15.

лення мають виключне право дозволяти чи забороняти публічне сповіщення своїх програм шляхом їх трансляції і ретрансляції, фіксації на матеріальному носії, відтворення своїх передач тощо.

Нарешті, в офіційних документах Всесвітньої організації інтелектуальної власності вживається термін «володіння авторським правом». Володільцем авторського права, стверджується в цих документах, на твір, принаймні з початку його створення, є його творець, тобто автор твору.

З наведеного, на нашу думку, можна зробити висновок, що твори літератури, науки і мистецтва, а також об'єкти промислової власності можуть бути у фактичному володінні автора[1]. Автор позбавляється свого володіння лише тоді, коли твір гине, тобто перестає існувати фізично, або він уступає його іншим особам. На нашу думку, автор зберігає за собою володіння навіть тоді, коли твір, матеріалізований у певному носії, переходить до третіх осіб. Скульптура, картина, фотографія та інші подібні твори, якщо власниками їх є інші особи, ідеї, символи, бачення, світогляд, закладені в цих творах, завжди залишаються й у власності, й у володінні їх авторів.

Право користування об'єктами права інтелектуальної власності також належить власнику цього об'єкта чи його правонаступникам. Воно полягає в тому, що суб'єкт цього права має законну підставу вилучати із належного йому результату інтелектуальної діяльності всі корисні якості, що може дати людині цей результат. Якщо Йдеться про літературні чи художні твори, то їх, як правило, можуть використовувати шляхом випуску у світ, розмноження і в такий спосіб одержувати прибуток. Автор твору чи його правонаступники можуть також видавати дозвіл — ліцензію на використання зазначених творів іншими особами. Якщо ж йдеться про результати технічної творчості, то їх також можуть використовувати або сам автор цього досягнення, або спадкоємці, або за ліцензією автора інші особи. Використання винаходу чи інших результатів технічної творчості здійснюється, як правило, шляхом впровадження їх у виробництво.

Внаслідок такого впровадження ефективність виробництва зростає і приносить певний прибуток власнику зазначеного результату. Безумовно, використання об'єктів інтелектуальної власності може мати місце в будь-який інший доцільний спосіб, що не суперечить чинному законодавству.

Слід підкреслити, що за загальним правилом люди творять для того, щоб полегшити своє життя[1]. Природа наділила ту чи іншу фізичну особу талантом, здатністю створювати інтелектуальні цінності.

В умовах ринкової економіки навряд чи знайдуться такі люди, які б створювали зазначені цінності лише заради власного задоволення. Вони їх створюють для того, аби шляхом їх використання одержати певний прибуток. Прагнення людини здобути собі гроші шляхом створення інтелектуальної цінності і в такий спосіб по-ліпшити своє особисте життя чи життя своїх близьких слід визнати нормальним явищем і нікому не спаде на думку такі дії засуджувати.

Зрозуміло, що способи використання об'єктів інтелектуальної власності зумовлюється характером самого об'єкта (книга, винахід, селекційне досягнення тощо), а також доцільністю.

У ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» зазначається, що автору або іншій особі, яка має авторське право, належать виключні права на використання твору в будь-якій формі і будь-яким способом. Автор має право дозволяти або забороняти використовувати твір третім особам різними способами, що не суперечать чинному законодавству. Зазначена стаття містить широкий перелік способів, якими можна використати твір. Проте й тут широке коло об'єктів літературної і художньої творчості зумовлює різноманітність способів їх використання. Твори скульптури, архітектури, образотворчого мистецтва, пластичні та інші подібні твори можуть використовуватися ***шляхом*** копіювання, фотографування, експонування на виставках тощо. Одним із поширених способів використання творів образотворчого мистецтва є їх видання,

тобто відтворення поліграфічним способом, твори образотворчого мистецтва та декоративно-прикладні твори можуть використовуватися у промислових виробах.

Музичні і музично-драматичні твори можуть використовуватись у кіно- і телефільмах, радіо тощо. Сценічні твори використовуються в театрах, кіностудіях тощо. Важливий не спосіб використання, а його правомірність. Істотне значення для визначення способу використання того чи іншого твору має доцільність використання та його ефективність.

Багато з технічних рішень так і не дістають використання, причини чого зумовлені раціональністю та доцільністю самого господарювання. Винахід чи корисна модель можуть бути не використані в промисловості, оскільки їх

використання не принесе бажаного ефекту в порівнянні із затратами на впровадження. Наведені та багато інших, передбачених законом способів використання результатів інтелектуальної діяльності, свідчать лише про те, що об'єкти інтелектуальної власності можуть використовуватися і використовуються відповідно до їх характеру так само, як об'єкти звичайного права власності.

Проте є одна особливість використання результатів інтелектуальної діяльності, яка не властива об'єктам звичайного права власності. Йдеться про виключення із загального правила, за яким результат творчості може бути використаний лише за дозволом його творця чи правонаступника. Закони про інтелектуальну власність України передбачають ряд випадків, коли використовувати результат інтелектуальної діяльності можна без дозволу його власника. Усі ці випадки передбачені чинним законодавством і так зване вільне використання має відповідати вимогам закону[1]. Допускається також і примусове ліцензування використання творів чи інших об'єктів інтелектуальної діяльності.

Використання результатів інтелектуальної діяльності за загальним правилом здійснюється лише на платній основі. Користувач має сплатити власнику результату певну винагороду. Але не можна стверджувати, що це особливість інтелектуального права власності.

1 Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. - Статті 21-25.

Об'єкти звичайного права власності також передаються іншим особам у користування, як правило, за плату*

Отже, така правомочність суб'єкта власності, як право використання об'єкта на свій розсуд, нічим не відрізняється від цієї ж правомочності суб'єкта права інтелектуальної власності.

Слід зазначити, що право використання результату інтелектуальної діяльності, на нашу думку, є чи не найширшою правомочністю суб'єкта взагалі права власності і суб'єкта права інтелектуальної власності зокрема. Саме через використання власник зазначеного об'єкта одержує очікувані ним вигоди, прибуток тощо.

Право розпорядження — це правомочність, яка також властива праву інтелектуальної власності. Вона полягає в тому, що суб'єкт права інтелектуальної власності має право визначити правову долю результату творчості, що належить йому. Право розпорядження в суб'єктивному розумінні — це закріплена в нормах права можливість визначити юридичну чи фактичну долю майна. Такі правомочності, як володіння і користування, часто передаються власником іншим особам, які здійснюють зазначені правомочності від імені власника. Право розпорядження — це така правомочність, яку за загальним правилом здійснює особисто власник. Проте чинне законодавство передбачає винятки з цього загального правила, коли розпорядження майном здійснюють інші особи. Ці винятки стосуються і права інтелектуальної власності.

Право розпорядження реалізується власником шляхом припинення або обмеження належного йому права власності. Власник може передати своє право власності на майно, у тому числі і на об'єкти інтелектуальної власності, іншим особам (продати, подарувати, обміняти тощо)[2]. Власник може обмежити своє право власності. Так, відповідно до ЦК України у випадках і в порядку, встановлених законодавчими актами України, діяльність власника може бути обмежено або припинено, або власника може бути зобов'язано допустити обмежене користування його майном іншими

1 Напр. ст. 655 ЦК України.

2 Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 1 червня 2000 р. - Ст. 28.

особами. Але це припинення чи обмеження примусове, воно може бути вчинене і самим власником. Так, власник сам може встановити сервітут на користь іншої особи, чим обмежує своє право власності (статті 401—405 ЦК України).

У зміст правомочності розпорядження майном входить також право власника відмовитися від свого права шляхом викидання або знищення належних йому речей. Право розпорядження майном власник може також передавати іншим особам. Так, через зайнятість, похилий вік або нездоров'я власник може передати своє право розпорядження іншим особам. Розпорядження майном може також бути реалізовано примусово, наприклад, при конфіскації і реквізиції.

Ці загальні положення стосуються і права інтелектуальної власності. Власник може вчиняти будь-які цивільно-правові правочи-ни, спрямовані як на використання об'єкта права власності, так і на розпорядження. Так, відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» право власності на винахід (корисну модель) засвідчується патентом. Стаття 28 цього Закону надає власнику патенту право передавати на підставі договору право власності на винахід (корисну модель) будь-якій особі, яка стає правонаступником власника патенту. Він має право дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання винаходу (корисної моделі) на підставі ліцензійного договору, тобто обмежити своє право власності на винахід чи корисну модель. Цей Закон передбачає й інші випадки обмеження права власності на винахід чи корисну модель (статті 29, ЗО, 31). Зазначений Закон, на жаль, не містить спеціальної норми, яка б передбачала перехід прав власника винаходу чи корисної моделі у спадщину за заповітом

(розпорядженням). Відповідні норми містяться у Законі України «Про охорону прав на промислові зразки», в Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»[1] та інших законодавчих актах.

Отже, за зазначеними законодавчими актами суб'єкту права промислової власності як і будь-якому власнику надається право

'Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» // ВВР України. — 1994. — № 7. — Ст. 34; Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». — Там само. — № 7. — Ст. 36.

вчиняти будь-які цивільно-правові угоди на відчуження належного йому результату творчості. Тобто, суб'єкт права інтелектуальної власності користується такою самою правомочністю, як і будь-який інший суб'єкт права.

Якими ж правомочностями користується суб'єкт виключного права на використання результату інтелектуальної діяльності? Як уже гпідкреслювалось, виключне право на об'єкт інтелектуальної власності проголошується багатьма правовими системами світу. Було виголошене воно і в радянському праві. Стаття 23 Положення про відкриття, винаходи та раціоналізаторські пропозиції 1973 р. проголошує, що володілець виключного права на винахід здійснює право користування і розпорядження. Закон СРСР «Про винаходи в СРСР» у ст. 9 надавав винахіднику чи його правонаступникам право передачі права на патент і право на використання винаходу[1]. Основи цивільного законодавства СРСР і республік від 31 травня 1991 р. в ст. 45 також проголошували: «Патент закріплює за патентє володільцем виключне право використання винаходу на свій розсуд»[2]. Ця сама норма відтворена і в ст. 10 Патентного закону Російської Федерації від 23 вересня 1992 р. У ній сказано: «Патентово-лодільцю належить виключне право на використання винаходу, корисної моделі і промислового зразка, що охороняються патентом, на свій розсуд»[3]. Майже слово в слово ця норма відтворена у ст. 1115 проекту Модельного кодексу[4].

Такої самої позиції дотримується і законодавець в Законі України «Про авторське право і суміжні права». Стаття 15 (п. 1 і 2) цього Закону встановлює, що автору або іншій особі, яка має авторське право, належать виключні права на використання твору в будь-якій формі і будь-яким способом.

'Закон СССР «Об изобретениях в СССР // Ведомости съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР. - 1991. - № 25. - Ст. 703.

ведомости съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР. - 1991. - № 26. - Ст. 773.

3Сборник официальных документов по охране промышленности в Российской Федерации. — К., 1993.

Гражданский кодекс (проект). Ч. 2. Модель. — Ст. 1115. 74

Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» від 17 січня 2002 р.[1] у ст. 10 встановлює такі права на сорти: особисте исмайнове право авторства на сорт; майнове право власника сорту. Про особисте немайнове право авторства на сорт свідчать Реєстр сортів. Реєстр патентів, свідоцтво про авторство на сорт рослин, патент. Про майнове право власника сорту свідчать Реєстр патентів та патент.

Які ж суб'єктивні права належать суб'єкту виключного права на використання результату інтелектуальної діяльності? Коло виключних прав на використання твору науки, літератури і мистецтва визначається законом. До цього кола належать право відтворення, розповсюдження, публічний показ, прокат примірників тощо. Стаття 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлює, шо володілець виключного права може ним розпорядитися на свій розсуд: правоволоділець може за авторським договором передати своє право на використання твору іншій особі — правонаступнику згідно з положенням ст. 31 цього Закону. Майнові права, шо передаються за авторським договором, мають бути у ньому визначені. Майнові права, не зазначені в авторському договорі як відчужувані, вважаються такими, що не передані.

Що стосується винаходів, корисних моделей та промислових зразків, то ст. 28 п. 6. Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» також встановлює, що виключне право на використання результатів технічної творчості може переходити до іншої особи — правонаступника на підставі договору. Пунктом 1 ст. 40 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» власнику сорту надається право передати своє майнове право на сорт на підставі договору будь-якій особі, яка стає його правонаступником.

Немає потреби аналізувати законодавчі акти про інтелектуальну власність Російської Федерації про відчуження майнових прав на результати творчої діяльності та інших країн СНД. Усі вони містять норми, за якими патентовласники наділені такою правомочністю, як право розпорядження. Принципової різниці у змісті цієї правомочності немає.

В усьому світі результати інтелектуальної власності визнаються товаром з усіма наслідками, що з цього випливають. Товар виробляють для того, щоб його запустити в обіг і в такий спосіб одержати прибуток. Тому законодавство про інтелектуальну власність усіх країн світу передбачає можливість вчиняти будь-які цивільно-правові угоди з приводу передусім об'єктів промислової власності[1].

Цей короткий аналіз правомочності розпорядження суб'єкта права звичайної власності і суб'єкта права інтелектуальної власності свідчить, що у змісті цієї правомочності, як, між іншим, і в правомочностях володіння і користування, принципової різниці немає. Але не тільки в наведеному співвідношенні різниці не помітно. Не

вбачається її і в правовому режимі понять «право власності на результат інтелектуальної діяльності» і «виключне право на використання результату інтелектуальної діяльності». Суб'єкти як права власності на результат інтелектуальної діяльності, так і виключного права на використання об'єкта інтелектуальної діяльності володіють одними і тими самими правами. Між правами зазначених суб'єктів не помітно істотної відмінності.

Саме цим пояснюється та обставина, що в різних правових системах світу права на об'єкти інтелектуальної діяльності визначаються по-різному. У Великій Британії, Іспанії, Португалії, Франції, ФРН, Японії, США та деяких інших країнах результати інтелектуальної діяльності визнаються об'єктами права власності. В Австрії, Бельгії, Греції, Нідерландах, Скандинавських країнах, Швейцарії, Єгипті та у деяких інших країнах ці самі результати визнаються об'єктами виключного права на використання[2].

Проте аналіз передусім патентного законодавства зазначених країн, як однієї, так і іншої групи, свідчить, що суб'єкти і права власності, і виключного права на використання мають такі ж самі

[1] Патентное законодательство зарубежных стран: У 2 т. — М., 1987; Матеріали міжнародного симпозіуму: Правовий прогрес через порівняльне право: Проблеми розбудови комерційного законодавства України на тлі досвіду Сполучених Штатів Америки. — К., 1993. — Кн. 3.

[2] Патентное законодательство зарубежных стран: У 2 т. — М., 1987.

права. Отже, правовий режим цих узагальнених понять зумовлюється скоріше певними традиціями, менталітетом тощо[1].

Що стосується законодавства України про інтелектуальну власність, то воно містить певні розбіжності у визначенні цих понять. Одні закони визнають право власності на об'єкти науково-технічної творчості (закони України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» та ін.), інші — тільки виключне право на використання. Безумовно, така розбіжність в одній правовій системі неприпустима. Вона має бути усунена шляхом визнання права власності на всі результати інтелектуальної діяльності без винятку. Цей висновок можна обгрунтувати.

По-перше, для творчого загалу не зовсім зрозуміла позиція законодавця, яка не визнає права власності на те, який створено тим чи іншим автором. Не зрозуміло, чому чоботар, який пошив собі чоботи, є їх власником, столяр, який зробив стола, є його власником, а письменник, який написав твір, художник, який написав картину, не визнаються власниками свого творіння. Тим більше, що законодавець України вже став на шлях визнання результатів інтелектуальної діяльності об'єктами права власності (статті **13** і **41** Закону України «Про власність»).

По-друге, кожний громадянин, не вдаючись до юридичних тонкощів, досить ***чітко*** уявляє, що таке право власності на річ чи майно, що належить йому. Будь-який автор також глибоко переконаний у тому, що його твір належить йому і нікому більше. не цікавлять ті юридичні положення, що визнають за ним лише будь-яке виключне право на використання. Він добре знає: те, він створив, — це його. Він може ним розпоряджатися на свій розсуд. Проте він не уявляє, що таке виключне право на використання і чим воно відрізняється від права власності. Усвідомлення будь-яким автором того, шо результат його творчої діяльності є власністю — настільки усталена реальність, нею не рахуватися не можна. Ця правова дійсність значною мірою дістала адекватне відображення у чинному законодавстві, але не повністю.

1 Сергеев А. П. Право рации. - М., - С.

По-третє, визнання права власності на результати творчої діяльності буде стимулювати подальшу активізацію літераторів та інших митців на створення нових творів науки, літератури і мистецтва. Автори старшого покоління ще якось погоджувалися з тим, що створене ними не є їх власністю, але той самий твір ніби й не належав нікому іншому. Твір був нібито нічий. Але ж така невизначеність не може довго продовжуватися. Сучасний автор буде почуватися більш впевнено перед видавцем, якщо він буде усвідомлений того, що створений ним твір — це його власність і він має право робити з ним те, що і будь-який інший власник майна.

Не може вважатися нормальним, коли праця письменника оцінюється сумою, якої ледве вистачає, щоб оплатити послуги друкарки. Прийде час, кож праця авторів буде оцінена суспільством належним чином, і тоді видавець буде «кланятись» авторові, а не навпаки, як зараз.

Зазначену проблему певною мірою розв'язав новий Цивільний кодекс України, який вказав на результати інтелектуальної творчої діяльності права інтелектуальної власності, відмовившись від терміна «виключне право на використання».

1.8. Види права інтелектуальної власності

Вид інтелектуальної власності зумовлюється видом творчої діяльності. Межі творчої діяльності людини практично не визначені. Немає такої сфери людської діяльності, щоб там не можна було проявити творчості.

Творчість — це діяльність, внаслідок якої народжується щось якісно нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю[1].

Творчість властива лише людині, хоча інколи й природою створюються справжні шедеври, проте то не усвідомлена творчість. Творчість — складний процес, що зумовлюється індивідуальними здібностями творця, умовами, за що він творить, метою, яку він перед собою поставив, та чинниками, які важко передбачити.

1 Йойрыш А. И. Научно-технический прогрсе и новые проблемы права. -М., 1981. — С. 12; *Йонас В. Я.* Произведения творчества в гражданском праве. - М., 1972. - С. 11.

37

Творити — в широкому значенні цього слова — означає створювати щось нове, тобто таке, чого раніше взагалі не було. Однак слово «творчість» вживається і в іншому — спеціальному значенні. цьому значенні творчість — це не будь-яка робота, а лише усвідомлена творча діяльність[1].

спеціальній літературі до цього часу доцільну діяльність людини поділяли на два види: матеріальне виробництво і духовне. процесі матеріального виробництва виробляються знаряддя праці, сировина, матеріали, готові вироби тощо. Результатом іншого виду виробництва твори науки, літератури, мистецтва тощо. Звідси робиться висновок, що творчість — це сфера духовного виробництва, наділеного певними якостями інтелектуально! діяльності людини[2]. Не вдаючись до глибокої дискусії з цього приводу, зауважимо лише, шо важко погодитися з тим, ніби творчість — це виробництво. Безумовно, якоюсь мірою це так, бо матеріальне виробництво — це виробництво матеріальних цінностей, а духовне виробництво — це виробництво духовних цінностей. Саме у цьому криється невідповідність цих понять. На нашу думку, не можна звичайне виробництво будь-чого прирівнювати до творчого процесу, а творчий процес називати духовним виробництвом. Навряд чи можна погодитися з тим, шо будь-яке виробництво і творчість — це одне і те саме.

Звичайно, будь-якому виробництву властива творчість, але стверджувати, що виробничий і творчий процеси за своєю суттю адекватні, мало хто наважиться. Висліз «духовне виробництво» вживали, скоріше за все, в образному значенні.

Буде більш правильним розглядати матеріальне виробництво й інтелектуальну діяльність як єдиний духовно-виробничий процес. Сфера матеріального виробництва — це не шо інше, як сфера реалізації здобутків інтелектуальної діяльності. Нині дедалі помітнішою є тенденція зростання ролі і значення інтелектуальної діяльності. У XXI ст. саме ця сфера доцільної діяльності людини посяде провідне і вирішальне місце. Безумовно, метою цієї діяльності має

1Йонас В. Я. **С. 91.**

2Иоффе О. С

стати і, будемо сподіватися, з часом стане забезпечення умов життя, гідного людини. Уся цілеспрямована суспільна діяльність, у тому числі й інтелектуальна діяльність, має бути підпорядкована інтересам людини. Матеріальне виробництво має забезпечити суспільство всім необхідним, виходячи із самого високого рівня добробуту. Але воно зможе забезпечити такий рівень лише за умови, шо буде продовженням інтелектуальної діяльності. Тобто, найкращі досягнення інтелектуальної діяльності реалізовуватимуться у матеріальному виробництві. Чим вищий рівень інтелектуальної діяльності, тим вищий науково-технічний рівень матеріального виробництва.

Отже, ці дві сфери доцільної діяльності людини слід розглядатя як єдиний процес, а не протиставляти один одному. Сумнів у такому протиставленні висловив ще раніше В. Жуков'.

Разом з тим духовну сферу діяльності людини прийнято розглядати окремо. Отже, існують і духовні цінності людини. Проте спробуйте знайти в будь-якому словнику тлумачення поняття духовних цінностей. Сфера духовного життя людини визначається рівнем відповідності внутрішнього світу людини загальновизнаним людським цінностям. Внутрішній світ людини охоплює багато аспектів її життя: це — честь, гідність, порядність, чесність, доброзичливість, співчуття до чужої біди: це — світогляд людини, її бачення реального і духовного світу, світовідчуття тощо: це — духовний світ людини, сфера її духовного життя. Тому, на наш погляд, вважати технічну творчість духовною творчістю не можна. Безперечно, духовність людини впливає на рівень і зміст технічної творчості. Сахаров — міра нашої совісті — сам засудив застосування тих винаходів, які він розробив. Ще раніше так поступив Н. Бор.

Якщо операції мислення, засобами яких знайдено те чи інше технічне рішення, вважати духовною сферою, то тоді технічну творчість варто визнати духовною. Але на наш погляд, це не так.

1 Жуков В, 2Данин Д. 37

Результати іншої інтелектуальної діяльності (крім науково-дослідної) поділяються на дві основні групи. Та група результатів творчості, шо охороняється авторським правом, своєї офіційної власної назви в Україні поки що не має. Це, безперечно, не може вважатися нормальним. У міжнародних угодах таку групу результатів називають літературною і художньою власністю[1].

Друга група складається із результатів науково-технічної творчості і відповідно називається «промислова власність». Назва цієї групи відповідає реальному станові речей — результати промислової власності дійсно використовуються у промисловості, сільському господарстві, в інших галузях господарства та суспільно корисної діяльності.

Оскільки назва «промислова власність» визнається за сферою використання результатів, що її становлять, то було б доцільно за таким самим критерієм визначити назву тієї групи результатів інтелектуальної творчості, що охороняється авторським правом. Результати цього виду творчості стосуються духовного життя людини. Вони формують духовний світ людини, її світобачення і світосприйняття, ставлення до навколишнього середовища і до іншого собі подібного, норму поведінки і взагалі те, що прийнято нині називати загальнолюдськими цінностями.

Отже, якщо результати інтелектуальної діяльності використовуються у сфері духовного життя людини чи суспільства, збагачують духовний світ людини, то цю ***творчість*** можна назвати духовною творчістю і відповідно духовною власністю. Звичайно, ця теза не безспірна. Ми лише намагаємося підкреслити, що зазначений вид творчої діяльності та її результати взагалі не мають своєї власної спеціальної назви. Термін «авторська діяльність» не сприйнят-ний,аін занадто розпливчатий і не відображає змісту цього виду творчості. Не можна також назвати групу результатів цього виду діяльності термінами «авторські результати» чи «авторське право» тощо. усякому разі назву треба шукати.

интеллектуальной собственности: Общая инфор— С. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня р.

38

38Перелік результатів конкретних видів творчої діяльності, що охороняються авторським правом, наведено у ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 11 липня **2001** р.

Результатами видів науково-технічної творчості за Паризькою конвенцією патенти на винаходи, загальнокорисні моделі, промислові рисунки чи зразки, фабричні або товарні знаки, знаки обслуговування, фірмове найменування, вказівка про місце походження або найменування місця походження, також боротьба з недобросовісною конкуренцією. Зазначені результати є об'єктами правової охорони й об'єднуються під загальною назвою «Промислова власність». поняття розуміється в найширшому значенні і поширюється не тільки на промисловість і торгівлю в самому широкому значенні, а й на сільське господарство, добування корисних копалин і на всі продукти, — як вироблювані, так і природного походження, наприклад вино, зерно, тютюнові вироби, фрукти, худоба, корисні копалини, мінеральні води, пиво, квіти, борошно тощо.

Під патентами на винаходи також розуміються різні види промислових патентів, що визнаються законодавством країн Союзу, наприклад: ввізні патенти, патенти на удосконалення, додаткові патенти і посвідчення. радянським законодавством цей перелік був дещо ширший, він включав раціоналізаторські пропозиції, що законодавством зарубіжних країн не визнаються об'єктом правової охорони.

Чинний України (розділ VI) передбачає право на винахід, корисну модель.» промисловий зразок, знак для товарів і послуг та раціоналізаторські пропозиції.

Однак структура Книги четвертої ЦК України не ідеальною. Структура першого розділу «Авторське право і суміжні права» зауважень не викликає. Структура другого розділу «Право промислової власності» видається не дуже вдалою передусім за своїм складом.

Було б доцільним до цього розділу включити також право на всі види науково-технічної інформації. В умовах ринкової економіки будь-яка інформація, у тому числі і науково-технічна, стає товаром і, отже, об'єктом цивільного обороту, тобто, цивільних прав. Зазначені чинники зумовлюють необхідність охорони науково-технічної інформації саме засобами цивільного права. Разом з тим до ЦК

України включена лише комерційна інформація. її місце у ЦК України заперечення не викликає, але охоронятися цивільно-правовими засобами має не лише комерційна таємниця, а й інші види науково-технічної інформації, тим більше, шо всі вони визнані об'єктами права власності.

З науково-технічною інформацією тісно пов'язаний інститут права на захист від недобросовісної конкуренції. Недобросовісна конкуренція є результатом незаконного використання об'єктів промислової власності. Саме цим зумовлюється місце цього інституту в розділі «Право промислової власності».Міжнародні угоди захист від недобросовісної конкуренції відносять саме до промислової власності[1], і це логічно. Отже, інститут захисту від недобросовісної конкуренції має посісти належне йому місце у розділі «Право промислової власності» ЦК України.

Щодо селекційних досягнень то практичні працівники вважають, що оскільки селекційні досягнення захищаються патентом, то їх треба включити до глави «Право на винаходи, корисні моделі і промислові зразки». Видається, що така пропозиція не може бути прийнята. Селекційні досягнення мають свої особливості, що відрізняють їх від інших об'єктів промислової власності. Селекційні досягнення у плані правової охорони прирівняні до об'єктів промислової власності, але за своєю сутністю такими не є. Тому є доцільним вирізнити їх в окрему главу,

як це зроблено в ЦК України. Але цю главу краще було б назвати «Право інтелектуальної власності на селекційні досягнення» замість «Право інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин».

Було б доцільним ці три інститути об'єднати в один, назвавши його «Право на використання найменування місця походження товару, географічного зазначення та зазначення походження товару». За юридичною природою вони близькі між собою. Географічне зазначення походження товару — це назва населеного пункту, місцевості або іншого географічного об'єкта, у виключних випадках назва країни, що служать для позначення товару, якість, депутація

1 Всемирная организация интеллектуальной собственности. Общая информация. — С. 16, 20.

або інші властивості якого пов'язуються з цим географічним об'єктом і який виробляється в обмеженому географічному регіоні.

Географічним зазначенням походження товару може бути історична назва географічного об'єкта або традиційна географічна назва місця походження товару, якщо вони позначають товар, особливі властивості якого визначаються природними умовами чи іншими чинниками певного географічного об'єкта. Зазначення походження — це -яке позначення, що вказує на країну або географічне місце походження товару. Наведене дає підставу зробити висновок про можливість об'єднання цих позначень в одному цивільно-правовому інституті.

'єктів інтелектуальної діяльності, яким надається правова охорона, не входить наукове відкриття. Законодавець поки що залишає відкриття у числі об'єктів, яким надається правова охорона чинним Цивільним кодексом[1].

Питання для контролю

1. Виникнення, становлення і розвиток інтелектуальної власності.
2. Поняття інтелектуальної власності.
3. Поняття права інтелектуальної власності.
4. Види інтелектуальної власності.
5. Види права інтелектуальної власності.

РОЗДІЛ 2 Право інтелектуальної власності в Україні

2.1. Становлення і розвиток законодавства України про інтелектуальну власність

Законодавство України про інтелектуальну власність надзвичайно молоде і його становлення продовжується одночасно зі становленням державності та формуванням правової держави. Якщо не було держави, то навряд чи можна говорити про право неіснуючої держави. І все ж Україна має власну історію, у тому числі й історію держави і права. У цьому контексті нас цікавить історія становлення цивільного права, зокрема права про інтелектуальну власність.

У процесі розбудови правової держави Україна надзвичайно важлива роль цивільного законодавства, складовою частиною якого є законодавство про інтелектуальну власність. В ієрархії права друге місце після Конституції України (Основного Закону) має посідати цивільне право. І це справді так. Воно регулює ті суспільні відносини, які за своїм змістом є життєвою тканиною суспільства.

Парадоксально, але в Україні ніколи не було свого завершеного цивільного законодавства. На території України у різні часи діяло законодавство тих держав, до складу яких вона входила: Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Російської держави, Ав-стро-Угоршини. Багато чинників і найголовніший серед них — відсутність власної самостійної і незалежної держави зумовили те, що в Україні діяло польське, російське, австрійське та інше законодавство, а не українське. Але категорично стверджувати, що Україна зовсім не мала цивільного законодавства, не можна.

Були правові традиції і норми звичаєвого права. Наприклад, Литовський Статут у трьох його редакціях є пам'яткою не лише ли-

бажанням заявника, але не більше як на 10 років. У 1833 р. було зроблено спробу істотно переробити закон 1812 р. Проте за обома цими законами привілеї видавались на розсуд керівництва.

Першим царським законом про винаходи пореформеної Росії був закон від ЗО березня 1870 р., що використав досвід Західної Європи, взявши за основу її законодавство. Останнім законом царської Росії про патенти був закон від 20 травня 1896 р. Він дотримувався перевірочної системи видачі патентів, внаслідок якої перевірялась наявність істотної новизни. Патент видавався на 15 років і міг переходити до інших осіб за договором або в спадщину.

Перший радянський декрет про винаходи був прийнятий червня 1919 р. Цим декретом уперше запроваджувалося авторське свідоцтво замість патента, а сам винахід оголошувався надбанням держави[1]. Наступним етапом був Закон про патенти на винаходи (1924 р.). У період НЕПу радянська держава повернулась до патентів, але встановлювала примусове відчуження патенту на свою користь, якщо з патентоволодільцем не вдавалося досягти угоди. Патент видавався на 15 років. Це вже був союзний закон, що став обов'язковим для всіх республік. Власне з цього часу законодавство про винахідництво було тільки загальносоюзним, і Україна була позбавлена можливості мати власне законодавство про винаходи та результати технічної творчості[3].

Закон 1924 р. було замінено Законом від 9 квітня 1931 р., яким затверджувалось Положення про винаходи і технічні удосконалення.

Цим Законом знову було відновлено авторське свідоцтво, а також визнано новий об'єкт правової охорони — технічні удосконалення. Це Положення діяло до 5 березня 1941 р., коли постановою Раднаркому СРСР було затверджено нове Положення про винаходи і технічні удосконалення[1]. Це Положення було замшено новим від 24 квітня 1959 р.[2], за яким технічні удосконалення були замінені раціоналізаторськими пропозиціями. Нарешті, згадане Положеним було замінено Положенням про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції 1973 р.[3] Верховною Радою СРСР 31 травня 1991 р. було прийнято Закон СРСР «Про винаходи в СРСР»[4]. Цим Законом єдиним охоронним документом було визнано патент, а сам винахід — товаром з усіма наслідками, що з цього випливають.

Закон набрав чинності з 1 липня 1991 р., але через фактичний розпад він майже не діяв. Проте його позитивна роль все ж мала місце — його основні положення були сприйняті законодавствами колишніх республік, оскільки він мав уже деякі риси ринкового характеру.

Отже, Україна ніколи не мала законодавства про промислову власність. Тільки після проголошення незалежності в Україні почалися активні кодифікаційні роботи, у тому числі й щодо законодавства про промислову власність. Очевидно, першою ластівкою в цьому напрямі варто вважати Закон України «Про власність», який у статтях 13 і 41 проголосив два важливих положення: 1) результати інтелектуальної діяльності є об'єктами права власності; 2) дав приблизний перелік результатів інтелектуальної діяльності, яким надається правова охорона передусім цим Законом[5].

Указом Президента України від 18 вересня 1992 р. було затверджене Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні[6]. Одночасно велась розробка пакета законів про правову охорону об'єктів промислової власності.

'Постановление СНК СССР от 5 марта 1941 г. // СП СССР. - 1941. - № 9. - Ст. 150.

2 Положение об открытиях, изобретениях и рационализаторских предложениях от 24 апреля 1959 г. // СП СССР. - 1959. - № 9 - Ст. 59.

ЗСП СССР. - 1973. - № 19. - Ст. 109.

Ведомости съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР. - 1991. - № 25. - Ст. 703.

5 Закон України «Про власність» від 7 лютого 1991 р. — Відомості Верховної Ради Української РСР. - 1991. - № 20. - Ст. 249.

6 Збірник нормативних актів з питань промислової власності — К: Вища школа, 1998. - С. 25.

Водночас Уряд України оголосив Заяву, за якою Україна визнала чинною для себе Паризьку конвенцію про охорону промислової масності. Мадридську угоду про міжнародну реєстрацію знаків та Договір про патентну кооперацію[1]. Проте основу законодавства про промислову власність, мабуть, склав Закон України «Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності» від 13 грудня 1991 р.[2] Хоча в цілому цей Закон має декларативний характер, проте він проголосив ряд принципових засад. У Законі дано визначення науково-технічної діяльності, проголошено створення ринку науково-технічної продукції, визначаються державні пріоритети в науково-технічній діяльності, результати науково-технічної діяльності визначаються об'єктами права власності тих, хто створив цей результат. Ці самі засади було покладено в основу Закону України «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р.[3] У цьому ж році було прийнято пакет законів про промислову власність, серед яких закони України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки»[5], «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» (ці закони були прийняті 15 грудня 1993 р.). Цього ж дня було прийнято Закон України «Про племінне тваринництво»[7]. Трохи раніше був прийнятий Закон України «Про охорону прав на сорти рослин»[8]. Зазначені закони склали ***правову основу захисту*** прав на об'єкти промислової власності. Крім названих законодавчих актів, були прийняті й інші, в яких тією чи іншою мірою йшлося про інтелектуальну власність.

2ВВР України. - 1992. - Ст. 165. Нова редакція від 1 грудня 1999 р. ВВР України. - 1999. № 2-3. - *Ст.* 20.

4 ВВР України. - 1993. - Ст. 345.

'Там само. - 1994. - № 7. - Ст. 32.

Там само. — Ст. 34.

*Там само. — Ст. 26.

'Там само. § № 2. - Ст. 7. Нова редакція від 21 грудня 1999. — ВВР України. І. - № 6. - Ст. 37.

України, і 1993. І. № 21. - Ст. 218. Нова редакція від 17 січня - Офіційний вісник України. — 2002. — № 7. — Ст. 278.

Зокрема були прийняті закони України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р., «Про захист інформації в автоматизованих системах» від 5 липня 1994 р., «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 р.[1] У зв'язку з прийняті ям пікету законів про промислову власність внесено відповідні зміни до ЦК України, Кодексу законів про працю України, Митного кодексу[4] та ін. Відповідні зміни внесено також і до раніше прийнятих законів України[5].

Чи можна вважати становлення законодавства про інтелектуальну власність України закінченим? Безумовно, ні. Процес становлення продовжується. З прийняттям нового ЦК Укараїни виникне необхідність розробки ряду інших законодавчих проектів.

Прийняття законів України про інтелектуальну власність — це громадсько-політична подія в житті нашої держави. Незважаючи на те, що прийняті закони у ряді випадків недосконалі, суперечать один одному, часто мають місце нечіткі формулювання тощо, їхнє прийняття — явище надзвичайної ваги.

По-перше, це свідчення того, що Україна спроможна розробити і прийняти власне законодавство про інтелектуальну власність, якого вона до цього часу не мала. Не можна вважати законодавством України про винаходи, раціоналізаторські пропозиції і промислові зразки положення, що містяться в VI розділі ЦК УРСР, оскільки норми цього розділу копіювали відповідне законодавство колишнього в узагальненому вигляді[6].

По-друге, законодавство про інтелектуальну власність значною мірою наближене до вимог ринкової економіки. Воно визнало результати інтелектуальної діяльності товаром, оголосило свободу в розпорядженні цими результатами на свій розсуд тощо.

•ВВР України. - 1994. - № 16. - Ст. 218. Нова редакція від 17 січня 2002 р. — Офіційний вісник України. - 2002. - № - Ст. 93. 2Там само - 1994. - № 31. - Ст. 286. 3Там само. - 1995. - № 9. - Ст. 56.

4 Закон України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо охорони інтелектуальної власності» від 28 лютого 1995 р. // ВВР України. - 1995. - № 13. - Ст. 85.

5Там само.

кодексі. Вона також висловила цікаві обґрунтовані думки з при но ДУ визнання права інтелектуальної власності лише за творцем цісі власності. Обґрунтованим є її твердження, шо суб'єкту права інтелектуальної власності належать ті самі правомочності — право володіння на користування і розпорядження, шо і звичайному власнику. Але не можна

погодитися з твердженням Н. М. Мироненко, що суб'єкту права інтелектуальної власності належить право на недоторканність. Таке категоричне твердження не відповідає реальному стану речей. Право на недоторканність мають лише автори творів науки, літератури і мистецтва. Що стосується результатів технічної творчості, то їх автори такого права не мають. Тому є слушною думка В. Ф. Чигиря про те, що було б нерозумно заборонити використання науково-технічних досягнень як вихідної бази для створення нового технічного рішення. Він вважає, що право інтелектуальної власності має міститися після розділу «Зобов'язальне право». Проте не можна погодитися з його твердженням, що результати інтелектуальної діяльності не можуть бути об'єктами права власності[2].

Викладені та інші зауваження щодо місця, поняття змісту права інтелектуальної власності, безумовно, мають важливе теоретичне і практичне значення. Одні з них будуть враховані, інші - будуть, але головне у тому, що процес становлення власного законодавства України про інтелектуальну власність продовжується.

2.2. Загальні положення законодавства України про інтелектуальну власність

Згідно з ЦК України до об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема, належать: літературні та художні твори; комп'ютерні програми;

компіляції даних (бази даних); виконання;

фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення;

наукові відкриття;

винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин;

комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці.

Наведена стаття не містить припису, за яким наведений перелік слід визнавати вичерпним. Навпаки, у ній підкреслюється, що до об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема, належать такі-то результати інтелектуальної, творчої діяльності.

Правова охорона зазначених об'єктів, крім ЦК України, здійснюється також рядом законів України про інтелектуальну власність. Безумовно, у правовій охороні окремих об'єктів свої характерні особливості, властиві лише цій групі об'єктів чи навіть окремим із них. Проте є такі положення, що стосуються усіх зазначених об'єктів і їх можна вивести за рамки окремих законодавчих актів про інтелектуальну власність.

До загальних положень належать, зокрема *підстави виникнення прав на об'єкти інтелектуальної власності.* Права на об'єкти інтелектуальної власності виникають за фактом їх створення або внаслідок надання правової охорони уповноваженим державним органом у випадку і в порядку, передбачених чинним законодавством. Так, твори у галузі науки, літератури і мистецтва не потребують обов'язкової державної кваліфікації і реєстрації.

Права на зазначені твори виникають внаслідок факту їх створення. Об'єкти промислової власності потребують і державної кваліфікації, і державної реєстрації. Через це права на об'єкти промислової власності виникають лише з того моменту, який визначено відповідним законом.

Умови, за яких надається правова охорона зазначеним об'єктам права інтелектуальної власності, також визначаються законом.

В усіх суб'єктів права інтелектуальної власності виникають права, які прийнято поділяти на дві основні групи: **1)** особисті немайнові права; 2) майнові права на об'єкти інтелектуальної власності.

Особисті немайнові права належать авторові незалежно від його майнових прав і зберігаються за ним у разі переходу його майнових прав на результати інтелектуальної діяльності до іншої особи. Але слід мати на увазі, що суб'єктам прав на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг щодо цих засобів належать лише майнові права.

Право визнаватися автором результату інтелектуальної діяльності (право авторства) є особистим немайновим правом і може належати лише тій особі, творчою працею якої створено цей результат інтелектуальної діяльності.

Право авторства є таким, що не відчужується і не передається.

Якщо результат створений спільною працею двох або більше осіб, вони визнаються співавторами. Щодо окремих видів результатів інтелектуальної діяльності законом може бути визначене коло осіб, які визнаються співавторами твору в цілому.

Динне законодавство України про інтелектуальну власність наділяє суб'єктів права виключними правами на об'єкти інтелектуальної власності. Суб'єкту майнових прав на результати інтелектуальної діяльності або засоби індивідуалізації належить виключне право правомірно використовувати цей об'єкт інтелектуальної власності на свій розсуд у будь-якій формі у будь-який спосіб. Із цього загального правила є один виняток. Зазначення місця

походження товару не може бути власністю окремої особи і, отже, на нього не може бути виключного права на використання. Одним і тим самим найменуванням можуть користуватися кілька осіб незалежно один від одного.

Використання іншими особами об'єктів інтелектуальної власності, щодо яких їх правоволодільпеві належить виключне право, допускається лише з дозволу суб'єкта цього права. Суб'єкт виключного права на об'єкт інтелектуальної власності має право передати це право іншій особі повністю або частково за договором, дозволити іншій особі використати цей об'єкт чи розпорядитися ним іншим чином, якщо це не суперечить чинному законодавству.

Обмеження виключних прав, у тому числі шляхом надання можливості використання об'єкта інтелектуальної власності іншими особами, визнання цих прав недійсними та їх припинення (анулювання) допускається у випадках, межах і порядку, що встановлені чинним законодавством.

Виключні права на об'єкти інтелектуальної власності можуть бути предметом цивільних правочинів. Майнові права, що належать суб'єкту виключних прав на об'єкт інтелектуальної власності, можуть бути передані повністю або частково іншій особі за договором, а також переходять у порядку спадкування і внаслідок ліквідації юридичної особи — суб'єкта виключного права.

Передача майнових прав за договором та їх перехід у порядку спадкування не мають наслідком передачу або обмеження права авторства та інших невідчужуваних і таких, що не передаються, виключних прав.

Виключні права, що передаються за договором, мають бути у ньому визначені. Права, не зазначені у договорі як відчужувані, припускаються такими, що не передані, оскільки не доведене інше. До договору, що передбачає надання виключного права в період його дії іншій особі на обмежений час, застосовуються правила про ліцензійні договори.

Виключні права на об'єкт інтелектуальної власності діють протягом строку, передбаченого чинним законодавством, що може передбачати продовження такого строку.

У загальних положеннях визначаються і принципові засади строків чинності права інтелектуальної власності. За загальним правилом строк чинності права інтелектуальної власності (чи виключного права) визначається чинним законодавством. На окремі види об'єктів промислової власності закон допускає продовження строків їх чинності. Проте особисті немайнові права на результати інтелектуальної діяльності діють безстроково. Чинне законодавство про інтелектуальну власність чітко визначає підстави для дострокового припинення правової охорони окремих об'єктів права інтелектуальної власності, у тому числі внаслідок невикористання цього права протягом певного строку.

Визнання результатів інтелектуальної, творчої діяльності об'єктами права інтелектуальної власності зовсім не виключає виключного права на ці об'єкти. Саме по собі право власності на той чи інший об'єкт є виключним правом. Проте Закон України «Про авторське право і суміжні права» конкретизує це положення у ст. 12, яка проголошує, що авторське право і право власності на матеріальний об'єкт, в якому втілено твір, не залежать одне від одного. Відчуження матеріального об'єкта, в якому втілено твір, не означає відчуження авторського права і навпаки.

І нарешті, до загальних положень про інтелектуальну власність, на нашу думку, можна віднести і норми про захист права інтелектуальної власності. Чинні закони про інтелектуальну власність для кожного виду визначають свої, нібито специфічні, властиві саме цим об'єктам права інтелектуальної власності цивільно-правові засоби їх захисту. Вони не збігаються між собою, не узгоджені і навіть суперечливі. Видається, що така розбіжність у цивільно-правових засобах захисту об'єктів права інтелектуальної власності нічим не виправдана. На наш погляд, глави ЦК України, присвячені захисту права інтелектуальної власності, ще до кінця не відпрацьовані і не можуть надати надійного та ефективного захисту. Слід мати на увазі, що у Кодексі терміни «охорона прав» і «захист прав» не є синонімами. Під охороною прав треба розуміти правове регулювання суспільних відносин, що складаються у процесі створення, оформлення і використання результатів інтелектуальної, творчої діяльності у найширшому значенні. Під захистом прав у Кодексі слід розуміти встановлену відповідальність за будь-які посягання на права інтелектуальної власності, за будь-які їх порушення. Це відповідає загальновизнаним поглядам.

У ЦК України передбачено способи захисту прав інтелектуальної власності залежно від її виду. На нашу думку, такий підхід до захисту прав на одні і ті самі об'єкти не виправданий.

У главі «Загальні положення про інтелектуальну власність» одна стаття присвячена саме захисту (ст. 432 ЦК України). Вона називається «Захист права інтелектуальної власності судом» і проголо-

шує, що захист прав інтелектуальної власності здійснюється такими самими способами, що й всі цивільні права, тобто у судовому порядку.

Крім того, для захисту виключних прав у цій статті передбачено спеціальні способи: вилучення матеріальних об'єктів, за допомогою яких були здійснені порушення прав, і матеріальних об'єктів, створених внаслідок цього порушення; 2) обов'язкова публікація про порушення права з повідомленням, кому порушене право належить; інші способи, передбачені законом.

Які ж інші способи захисту виключних прав вміщує ЦК України. Це можуть бути: визнання прав; визнання правочину недійсним; відновлення становища, яке було до порушення прав і припинення дій, що порушують право; припинення чи зміна правовідносин; відшкодування збитків; компенсація моральної шкоди; визнання незаконним акта державного органу або органу місцевого самоврядування.

При порушенні договорів на використання результатів інтелектуальної власності і засобів індивідуалізації застосовуються загальні правила про відповідальність за порушення зобов'язань.

Чинне законодавство містить способи захисту інтелектуальної власності. Закон України «Про авторське право і суміжні права» захисту авторського права і суміжних прав присвячує спеціальний розділ 5, що містить чотири статті. Зазначений Закон проголошує, що авторське право і суміжні права у випадку їх порушення захищаються в порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством. Будь-яке відтворення, розповсюдження чи інше використання, а також ввезення в Україну без дозволу осіб, які мають авторське право і суміжні права, примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, програм мовлення порушенням авторського права і суміжних прав, що підставою для судового захисту. Примірники творів, фонограм, відеограм, виготовлених і розповсюджених з порушенням авторського права і суміжних прав, визнаються контрафактними.

Закон про авторське право передбачає цивільно-правові способи захисту авторського права і суміжних прав. Використання чужо

го твору без договору з особою, яка має авторське право і суміжні

права, недотримання умов використання твору і об'єктів суміжних прав, порушення особистих немайнових і майнових прав осіб, що мають авторське право і суміжні права, захищаються судом у судовому порядку.

Суд, господарський суд має право прийняти рішення чи ухвалу про заборону випуску твору, виконання постановки, фонограми, відеограми, передачі в ефір чи по дроту, припинення їх розповсюдження, вилучення, конфіскацію всіх примірників творів, фонограм або відеограм, а також обладнання і матеріалів, призначених для виготовлення і розповсюдження, якщо буде достатньо даних про порушення авторського права і суміжних прав.

Суд, господарський суд може також прийняти рішення про знищення або відчуження примірників творів чи фонограм щодо яких встановлено, що вони були виготовлені або розповсюджені з порушенням виключних прав осіб, яким належить авторське право і суміжні права. Таке рішення може бути прийняте щодо всіх кліше, матриць, форм, оригіналів, магнітних стрічок, фотонегативів та інших предметів, за допомогою яких відтворювалися примірники творів, фонограм, відеограм, програм мовлення, а також матеріалів і обладнання, що використовувалися для їх відтворення і для виготовлення засобів обходу технічних засобів захисту.

Закон України про авторське право передбачає цивільно-правову відповідальність за порушення авторського права і суміжних прав.

Особи, які мають авторське право або суміжні права, можуть вимагати:

а) відшкодування збитків, заподіяних їм порушенням авторського права і суміжних прав, включаючи упущену вигоду;

б) вилучення і направлення на їх користь доходу порушника, одержаного ним внаслідок порушення авторського права або суміжних прав, замість відшкодування збитків;

в) виплати компенсації, що визначається судом, у розмірі від 10 до 50 000 мінімальних заробітних плат, встановленої законодавством України, замість відшкодування збитків або стягнення доходів.

РОЗДІЛ Крім відшкодування збитків, стягнення доходів чи виплати компенсації суд чи господарський суд за порушення авторського права або суміжних прав стягує штраф у розмірі 10 відсотків від суми, присудженої судом на користь позивача. Сума штрафу передається в установленому порядку до Державного бюджету України.

Порушник авторського права чи суміжних прав зобов'язаний відшкодувати особам, які мають авторське право і суміжні права, моральну шкоду в розмірі, що визначається судом.

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (далі — Закон про винаходи) захисту прав присвятив розділ VII, що складається з двох статей. Закон визначає, що будь-яке посягання на права власника патенту, передбачені цим Законом (ст. 28), вважається порушенням права власності власника патенту, що спричиняє відповідальність згідно з чинним законодавством України.

На вимогу власника патенту таке порушення має бути припинено, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику патенту заподіяну ***шкоду.*** Таким самим правом користується ліцензіат, якщо інше не передбачено ліцензійним договором.

Усі спори, пов'язані із застосуванням Закону про винаходи, розв'язуються судом. Суди відповідно до їх компетенції розглядають спори про: авторство на винахід чи корисну модель; встановлення власника патенту; порушення майнових прав власника патенту; укладання та виконання ліцензійних договорів; право першокористу-

вання; винагороду винахіднику; компенсації. Суди розглядають також й інші спори, пов'язані з охороною прав, що надаються цим Законом.

Як видно з наведеного вище, цей Закон не розрізняє адміністративної, цивільно-правової чи кримінальної відповідальності за порушення прав винахідників. Разом з тим чинне законодавство передбачає адміністративну і кримінальну відповідальність за порушення патентних прав.

Такі самі норми про захист містить ***Закон*** України «Про охорону прав на промислові зразки» (розділ VII, статті 26—27).

Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» містить розділ VI «Захист прав», що складається зі статей 20—22. Закон проголошує, що будь-яке посягання на права власника ©ві^

45

доитва, передбачені цим Законом порушенням прав власним свідоцтва, шо спричиняє відповідальність згідно з чинним законодавством України.

На вимогу власника свідоцтва таке порушення має бути припинене, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику свідоцтва заподіяні збитки. Власник свідоцтва має також право вимагати усунення з товару, його упаковки незаконно використаного знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати, або знищення виготовлених зображень знака чи позначення, схожого з ним настільки, шо їх можна сплутати. Вимагати відновлення порушених прав власника свідоцтва має право також лшензіат, якщо ліцензійним договором не передбачено інше.

Спори, пов'язані із застосуванням цього Закону, розв'язуються судом, господарським або третейським судом у порядку, встановленому чинним законодавством України.

Відповідно до їх компетенції суди розглядають спори про: становлення власника свідоцтва; укладення та виконання ліцензійних договорів; порушення майнових прав власника свідоцтва. Судам підвідомчі її інші спори, пов'язані з охороною прав, що надаються цим Законом. У цьому Законі міститься досить специфічна норма, відповідно до якої ніхто інший, крім колишнього власника свідоцтва, не має права на повторну реєстрацію знака протягом трьох років після припинення чинності свідоцтва.

Захист прав на сорт здійснюється відповідно до Закону України «Про охорону прав на сорти рослин». Розділ VI цього Закону встановлює відповідальність за його порушення. Стаття 53 проголошує, що порушення прав на сорт спричиняє відповідальність згідно з

чинним законодавством.

Відповідно до ст. 54 спори, пов'язані із застосуванням цього Закону, розв'язуються в порядку, передбаченому законодавством.

Закон України «Про племінне тваринництво» від 21 грудня 1999 р. також містить розділ VI, що складається з однієї статті, яка встановлює відповідальність за порушення цього Закону. У ній зазначено, що суб'єкти племінного тваринництва, їх посадові особи і

посадові особи державної племінної служби несуть відповідальність, установлену законодавством України.

Закон України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» встановлює державний захист права власності на науково-технічну продукцію. Передусім, зазначений Закон проголошує, що результати науково-технічної діяльності є об'єктом права власності їх творців (розробників) науково-технічної продукції, якщо інше не передбачено законом або договором.

Держава розглядає захист права інтелектуальної власності на науково-технічну продукцію як необхідну умову практичного використання науково-технічних досягнень. Держава законодавчо забезпечує суб'єктам науково-технічної діяльності рівні умови на захист права власності на науково-технічну продукцію в судовому порядку.

Інші види інтелектуальної діяльності поки шо не отримали правової охорони, і захист їх результатів не здійснюється.

Такими є основні положення захисту прав інтелектуальної власності в законодавстві України. їх побіжний огляд свідчить про відсутність якої-небудь системи, загальних правил, а також про певну непослідовність. Це дає нам підставу зробити деякі висновки.

Перша обставина, що звертає на себе увагу, певна непослідовність законодавця. У деяких законах він визнав за авторами лише виключне право на результат, а не право власності. інших випадках чітко й однозначно захищається саме право власності на результат творчої праці (закони про промислову власність). У третьому випадку захищається ***право власності на*** охоронний документ. Така непослідовність не може бути виправдана в одній системі законодавства.

ЦК України цю непослідовність усунув і визнав за творцями лише право інтелектуальної власності на результати інтелектуальної, творчої діяльності.

Друга обставина, що звертає на себе увагу при огляді системи захисту права інтелектуальної власності, встановлена законами України про інтелектуальну власність, це різноманітність способів, форм та видів захисту цього права. В одних випадках викладаються загальні положення про захист, в інших — перераховується, які

саме права підлягають захисту, в третіх — взагалі відсилають до чинного законодавства.

У деяких законах проголошуються види захисту: адміністративний, цивільно-правовий, кримінальний тощо. При цьому не зазначається, у яких випадках, за які порушення права інтелектуальної власності настає та чи інша відповідальність. Мабуть, у законах про інтелектуальну власність варто було б зазначити, за які порушення настає адміністративна відповідальність, за які — цивільно-правова, за які — кримінальна. Якщо керуватися ЦК України, то, безумовно, в ньому має йтися про цивільно-правову відповідальність.

Варто також зазначити, що існує ще Й відомчий захист, тобто адміністративно-відомчий. Адміністративний захист здійснюється Кодексом України про адміністративні порушення (ст. 164)'. Адміністративно-відомчий — відомствами, підприємствами, організаціями та установами (роботодавцями). Наприклад, Державний департамент інтелектуальної власності в адміністративному порядку здійснює захист прав винахідників у разі оспорювання видачі патентів іншими особами[2]. Підприємства здійснюють в адміністративному порядку захист прав раціоналізаторів тощо.

У деяких законах зазначаються дії, що визнаються порушенням права інтелектуальної власності, в інших проголошується загальний принцип — будь-яке посягання на права власника інтелектуальної власності є порушенням. Мабуть, цей підхід правильний, оскільки перераховувати дії, що вважаються порушеннями, означає обмежити правовий захист інтелектуальної власності.

На нашу думку, за своєю юридичною природою результати інтелектуальної діяльності є однорідними, однаковими і їх захист має здійснюватися одними й тими засобами, способами тощо. Адже звичайне право власності також складається з великої кількості речей, які, безумовно, мають свої специфічні особливості, що також зумовлюють і специфічні способи їх захисту. Право на нерухомість одержує правовий захист лише за наявності певних умов. Деякі ре¬1------.

Кодекс України про адміністративні правопорушення // Бюлетень законодавства і юридичної практики. — 1993. — № 3. [2]Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». —

зультати творчої праці можуть зумовлювати певні особливості їх захисту, що має дістати відображення в законодавстві. Але ж не можна на кожний випадок порушення права створювати окрему свою норму для його захисту.

Є доцільним максимально уніфікувати ці норми і виробити єдині правила захисту інтелектуальної власності з урахуванням, звичайно, особливостей того чи іншого результату творчої праці

Встановленна чинним законодавством України система захисту прав інтелектуальної власності (і взагалі прав) не досягає своєї мети. Система захисту прав інтелектуальної власності за ринкової економіки має бути настільки жорсткою, щоб могла усунути будь-яке бажання скористатися чужою працею. А якщо таке сталося, то відповідальність має бути такою, щоб це бажання зникло і більше не виникало. Та судова практика не знає жодного випадку притягнення до кримінальної відповідальності кого-небудь в Україні за порушення права інтелектуальної власності. Може, саме неефективністю системи захисту права інтелектуальної власності пояснюється розкрадання її в Україні? Об'єктом крадіжок стають музичні, художні, наукові твори, кінофільми, фонограми та інші результати творчої праці. Науково-технічні досягнення купляють за безцінь. За кордон вийжджають талановиті і найбільш перспективні дослідники.

Але Україна ше й зараз має потужний науково-технічний потенціал, їй ще є що захищати. Тому необхідна жорстка, ефективна, проста і доступна система захисту інтелектуальної власності — найбільш цінного надбання суспільства.

Розглянувши основні ***положення*** чинного законодавства України щодо захисту права інтелектуальної власності та його оцінку, проаналізуємо цю систему.

На наш погляд, найбільш ефективною є система захисту авторського права, викладена в Законі України «Про авторське право і суміжні права». За цим Законом визначаються дії, що визнаються порушенням авторського права і суміжних прав, способи цивільно-правового захисту цих прав. Але головною особливістю цієї системи, на наш погляд, є те, що вона певною мірою має штрафний характер (каральний). У підпункті «г» п. 2 ст. 52 Закону

України «Про авторське право і суміжні права» зазначено, що суд має право постановити рішення чи ухвалу про виплату компенсації, шо визначається судом, у розмірі від 10 до 50 000 мінімальних заробітних плат, замість відшкодування збитків або стягнення доходу із порушника авторського права або суміжних прав. Якщо врахувати, що нині в Україні встановлено мінімальний розмір заробітної плати 185 гривень, то максимальна сума компенсації може скласти більше 9 000 000 гривень. Звичайно, що таких збитків жоден автор не зазнавав, і жоден зловмисник

таких доходів не одержував. Слід зазначити, що жоден суд до цього часу максимальної компенсації не присуджував нікому. Проте з наведених цифр випливає штрафний характер цієї норми.

На думку авторів, це правильний підхід до проблеми відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності. Адже не можна вважати відповідальністю, коли закон зобов'язує порушника відшкодувати заподіяні ним збитки особі, яка має авторське право або суміжні права. Це означає, що порушник вкрав у автора доход, який автор мав одержати, а закон порушникові погрожує пальцем і велить: «Верни те, що вкрав». Це називається «покладання на порушника невигідних майнових наслідків». Де ж ці невидимі невигідні майнові наслідки, коли порушника зобов'язують повернути те, що йому не належить?

Варто додати, що в законі (не має значення, в якому) має бути норма, яка зобов'язувала б суд визначити у рішенні точні строки виконання рішення. У разі прострочки виконання рішення судом повинен накладатися штраф за прогресивною шкалою. Така сама норма має стосуватися і відсоткового штрафу, що накладається судом на користь Державного бюджету. Безумовно, має застосовуватися і кримінальна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності у випадках, передбачених законом. За наявності таких умов захист авторського права і суміжних прав був би більш ефективним та надійним і обмежував би апетити правопорушників.

Вимагає кардинального перегляду і відповідальність за порушення прав винахідників, що встановлена Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». Власне, цей Закон не встановлює ніякої відповідальності. У двох його статтях йдеться про те, які дії визнаються порушенням патентних прав і які спори розглядаються судом. Про відповідальність не говориться.

Варто погодитися з нормою Закону, відповідно до якої порушенням прав власника патенту визнається будь-яке посягання на його права. Це цілком правильно. Безумовно, порушення має бути припинено. Власник патенту може вимагати:

♦ припинення дій, що порушують або створюють загрозу порушення його права, і відновлення становища, що існувало до порушення права;

♦ стягнення завданих збитків, включаючи неодержані доходи;

♦ відшкодування моральної шкоди;

♦ вжиття інших передбачених законодавчими актами заходів, пов'язаних із захистом прав власника патенту.

Вимагати поновлення порушених прав власника патенту може також особа, яка має право на використання винаходу (корисної моделі) за ліцензійним договором, якщо інше не передбачено цим договором.

Численні виступи винахідників у засобах масової інформації свідчать про недосконалість захисту їхніх прав та інтересів.

Загальні судження стосуються і промислових зразків. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» передбачає за порушення прав авторів промислових зразків відповідальність згідно з чинним законодавством. На вимогу власника патенту порушення має бути припинено, а ***порушник зобов'язаний відшкодувати*** власнику патенту заподіяні збитки.

Те саме можна ***сказати і про захист прав на торговельну*** марку. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» встановив лише загальні ***положення про*** захист прав на них. Не можна заперечувати проти норми, відповідно до якої порушенням прав на торговельну марку визнається ***будь-яке посягання*** на права власника свідоцтва. Безумовно, порушення має бути припинено. Проте й тут порушник ***зобов'язується лише до*** відшкодування заподіяних збитків.

Права на вибір санкції власник ***свідоцтва не*** має. Моральної шкоди також не несе і тому порушник до її відшкодування не зобов'язується.

Проте Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» містить одну специфічну норму, яка, на наш погляд, виправдана. Відповідно до цієї норми власник свідоцтва може вимагати усунення з товару, його упаковки незаконно використаного

знака або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати, або знищення виготовлених зображень знака чи позначення. На підставі викладеного вище слід зробити такі висновки:

1. Система правового захисту права інтелектуальної власності, закладена у чинному законодавстві України про інтелектуальну власність, не забезпечує надійного й ефективного захисту цієї власності. Вона вимагає радикального перегляду, в тому числі й подальшої демократизації — вона має бути більш простою, доступною і зрозумілою для всіх осіб, які мають право інтелектуальної власності.

Має бути розроблена і прийнята єдина система захисту права інтелектуальної власності з урахуванням, безумовно, специфічних особливостей окремих результатів інтелектуальної, творчої

діяльності.

3. В основу зазначеної системи мають бути покладені такі принципові положення: .

— будь-які посягання на право інтелектуальної власності (крім кримінальних і адміністративних) визнаються цивільними правопорушеннями і спричиняють цивільно-правову відповідальність;

— для захисту права інтелектуальної власності застосовуються як загальні цивільно-правові засоби, так і спеціальні, призначені для захисту права інтелектуальної власності;

— до загальних цивільно-правових засобів захисту прав слід віднести: визнання прав; визнання правочинів недійсними; відновлення положення, що існувало до порушення права; припинення порушення права; примусове виконання зобов'язань у натурі; припинення або зміна правовідносин; відшкодування збитків; компенсація моральної шкоди; визнання акта державного органу або органу місцевого самоврядування незаконним.

Крім того, суд може здійснити захист прав іншими способами, передбаченими чинним законодавством.

Слід зазначити, що ЦК України (п. 3 ст. 15) передбачає гіідста-ізи для відмови у наданні захисту при наявності певних умов: а) при діях, що здійснюються виключно з наміром заподіяти шкоду іншій особі, а також при зловживанні правом в інших формах; б) при діях, що порушують моральні засади суспільства; в) при використанні цивільних прав з метою обмеження конкуренції, а також при зловживанні становищем на ринку.

До спеціальних правових засобів захисту права інтелектуальної власності ЦК України відносить (ст. **432):**

1) застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;

2) зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;

3) вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності;

4) вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, що використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності;

5) застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення;

6) опублікування у засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення.

Суд може прийняти рішення про застосування інших засобів захисту права інтелектуальної власності, шо не суперечать чинному законодавству.

Отже, принципово новим положенням наведеної системи права інтелектуальної власності є наявність у ній елементів штрафних (каральних) санкцій — конфіскація матеріалів і обладнання, за допомогою яких було здійснено відтворення творів, виплата компенсацій, стягнення на користь бюджету. Видається, що зазначені

ннка негативні, економічно невигідні наслідки майнового характеру — відшкодування «збитків, виплата штрафу, пені, відшкодування шкоди[1].

З цих досить плутаних визначень можна зробити висновок, що цивільно-правові санкції — це заходи примусового впливу на порушника майнового характеру, а цивільно-правова відповідальність — це по суті реалізована санкція.

Отже, за законодавством України відповідальністю за порушення права інтелектуальної власності можна лише визнати відшкодування збитків, включаючи втрачену вигоду. Чинне законодавство України про інтелектуальну власність допускає також в окремих випадках вилучення контрафактних примірників твору, а також матеріалів і обладнання, що використовувалося для їх відтворення. Варто мати на увазі, що суд має право, але не зобов'язаний, прийняти таке рішення. Стягнення доходу, одержаного порушником внаслідок порушення авторських і суміжних прав, замість відшкодування збитків і виплату компенсації в розрахунок не беремо, оскільки останнє в такому випадку є не що інше, як різновид відшкодування збитків.

Виникає питання: як бути у тих випадках, коли порушення права інтелектуальної власності є, а шкоди немає. Адже такі випадки можливі. Відповідно до загальних правил цивільного права — немає шкоди, немає відповідальності. Та чи буде це справедливо щодо інтелектуальної власності — адже правопорушення є, а відповідальності немає.

На нашу думку, обмежувати функції цивільного права лише компенсаційним характером відповідальності за порушення, означає нераціонально використовувати його можливості. Неправильно умовах ринкової економіки вважати метою цивільного права — ідновлення порушених прав особи. Саме тому обсяг відповідаль-ості, вважають, має відповідати розміру заподіяних збитків або коди, шо відшкодовується[3]. Тобто порушник зобов'язаний лише

Юридический энциклопедический словарь. — М, 1987. — С. 291. *"атвеев Г. К* Основания гражданско-правовой ответственности. — М., **970. - С. 37**

овицкий И. Б., Луни, Л. А. Обшее учение об обязательстве. — М., 1970. —

«виправити» порушення. Про відповідальність у точному значенні слова не йдеться. Наприклад, громадянин А. розбив машину громадянину Б. Вина А. доведена. У цьому разі він зобов'язаний відшкодувати заподіяні збитки громадянинові Б. Тепер дещо змінимо ситуацію. Громадянин А. за власної необачності розбив власну машину. Перед ким він буде відповідати? У цьому разі громадянин А. відповідати не буде, оскільки не можна відповідати перед самим собою. Чому ж у першому випадку ми це називаємо відповідальністю, а в другому ні? Адже в такому міркуванні немає логіки. 1 в першому, і в другому випадках відповідальності як такої немає, оскільки і в першому, і в другому випадках громадянин А. сам нашкодив собі і наслідки цієї шкоди, зрозуміло, має нести він сам. Ніяких невигідних наслідків за порушення чужого права він не несе, він лише цим наніс збитки власнику майна та власним інтересам. У цьому випадку він несе ризик заподіяного ним збитку.

Позбавлення цивільного права штрафної (каральної) функції істотно обмежує його можливості. Порушник має, крім відшкодування заподіяних збитків чи доходів, нести додаткове майнове обмеження, «покарання». Він має нести додаткові невигідні наслідки саме за здійснення ним порушення, а не тільки «виправити» те, що вчинив через свою необачність (вину). Це — проблеми порушника, а не відповідальність за порушення чужих прав.

Щодо порушення права інтелектуальної власності, то відповідальність за них має бути в установленні цих додаткових невигідних майнових наслідків настільки суворих, щоб вони у майбутньому не мали бажання порушувати ці права.

Ці додаткові штрафні санкції можуть полягати у додаткових штрафах і не тільки на користь бюджету, а й на користь самого суб'єкта права інтелектуальної власності. Закон має визначити, в яких випадках штраф стягується на користь бюджету, а в яких — на користь володільця права. Штраф має збільшуватися за прогресивною шкалою у разі його несвоєчасної сплати.

Може бути передбачена конфіскація не лише контрафактних примірників творів, матеріалів і обладнання, за допомогою якого твори були відтворені. Конфіскації мають підлягати товари, вироблені за допомогою використання чужих винаходів, корисних моде-

лей, промислових зразків тощо. Товар, що був неправомірно позначений чужою торговельною маркою, чужим комерційним найменуванням, найменуванням георгафічного зазначення походження товару також має підлягати конфіскації, якщо ці позначення не можна усунути з товару без його пошкодження. Тобто така конфіскація має бути здійснена на користь володільця права інтелектуальної власності.

Публікації про правопорушення права інтелектуальної власності і про прийняте судом рішення мають здійснюватися у кожному випадку порушення за рахунок порушника. Такі публікації, звичайно, позначатимуться на престижі виробника товару та будь-якого іншого учасника цивільного обороту. В умовах ринкової економіки це є досить важливим.

Одним із важливих і досить ефективних засобів захисту прав та інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності є засоби, передбачені Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції»[1]. Об'єкти, передбачені зазначеними законами, у точному значенні не є результатами інтелектуальної, творчої діяльності і тому не є об'єктами права інтелектуальної власності. Але вони тісно пов'язані із захистом права інтелектуальної власності. Саме тому Паризька конвенція з охорони промислової власності недопущення недобросовісної конкуренції відносить до об'єктів промислової власності[2]. Конвенція покладає на країни-учасниці Союзу обов'язок забезпечити захист від недобросовісної конкуренції.

Недобросовісною конкуренцією визнається будь-який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах. Саме так визначає недобросовісну конкуренцію і Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р. зі змінами і доповненнями від 18 листопада 1997 р. та ЗО червня 1999 р. Стаття 1 цього Закону проголошує: «Недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності».

'ВВР України. - 1996. - № 36. - Ст. 164.

[2]Парижская конвенция ***по охране промышленной*** собственности. — С. 10*.

Закон до недобросовісної конкуренції відносить неправомірне використання торговельної марки, комерційного найменування аби маркування товару, а також копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, імітацію,

копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємства, самовільне використання його імені. До недобросовісної конкуренції належить також одержання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця.

Зазначені закони передбачають певну відповідальність за наведені неправомірні дії. Зокрема, здійснення дій, що підпадають під ознаки недобросовісної конкуренції, спричиняє відповідно до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» накладення штрафів у розмірі трьох відсотків виручки від реалізації товарів, виконання робіт, надання послуг господарюючими суб'єктами за останній звітний рік, що передував року, в якому накладається штраф. Якщо ж виручку визначити неможливо або її не було, штраф накладається у розмірі п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Закони передбачають й інші види відповідальності за дії, що визнаються недобросовісною конкуренцією.

Передбачене також вилучення товару у разі його неправомірного позначення чужими торговельними марками, рекламних матеріалів, упаковки або копіювання виробів як у виробника, так і в продавця. Порядок використання вилучених товарів визначається Кабінетом Міністрів України.

На наш погляд, зазначені штрафи можуть бути поширені не тільки на товари, позначені неправомірно чужими знаками, а й на товари, вироблені з використанням чужих винаходів, корисних моделей» промислових зразків тощо. Прийняття таких додаткових заходів сприяло б підвищенню ефективності захисту прав інтелектуальної власності.

2.3. Авторське право і патентне право: спільне і відмінність

Із загального поняття інтелектуальної власності міжнародно-правові документи виділяють окремо промислову власність, до якої

50

2

належать винаходи, корисні моделі, промислові зразки, фабричні або товарні знаки, знаки обслуговування і вказівки щодо походження або найменування місця походження, а також припинення недобросовісної конкуренції[1]. Інші об'єкти інтелектуальної власності, що залишилися за межами поняття промислової власності, становлять групу результатів творчої діяльності, що охороняється авторським правом. Цю групу інколи називають літературно-художньою власністю[2]. Отже, всі результати творчої діяльності, з точки зору цивільно-правової охорони, поділяють на дві групи: перша група охороняється авторським правом, друга — патентним. У цивільно-правовому регулюванні відносин, що складаються у зв'язку зі створенням, використанням і охороною зазначених результатів, є багато спільного, але є й відмінності. Варто підкреслити, що всі результати чинним законодавством визнані товаром. Отже, вони можуть бути об'єктом будь-яких цивільних правочинів. У період переходу до ринкової економіки це має істотне значення, оскільки результати творчої діяльності в такий спосіб стають об'єктом цивільного обороту і створюють ринок духовної і науково-технічної продукції.

Отже, у цивільному праві і в цивільному законодавстві склалося два самостійних правових інститути — авторське право і патентне право або право промислової власності.

Першою спільною істотною ознакою цих двох правових інститутів є те, що об'єктами авторських і патентних прав є саме результати творчої діяльності людини. Характерною рисою і особливістю цих інститутів є те, що вони регулюють відносини, які складаються у зв'язку з творчою діяльністю людей. Ніяка інша діяльність, що не має творчого характеру, не може бути предметом регулювання цих інститутів. Тому і в авторському, і в патентному законодавстві

Парижская конвенция по охране промышленной собственности от 20 марта г. // Международное частное право: Учеб. пособие. — Харьков, Бернская конвенция об охране литературных и художественных произведений (Парижский акт, июля р. // Международная конвенция авторском праве. Комментарии. — М-., **Право інтелектуальної власносп • Україні**

підкреслюється, що творцем може бути лише людина. Але при ньо му слід мати на увазі, що суб'єктом творчої діяльності може бути справді лише людина або група, колектив людей, але не організацій (юридичних осіб). Водночас суб'єктами авторських і патентних відносин (прав і обов'язків) можуть бути як громадяни, так і юридичні особи, а також держава. Суб'єктом авторських прав може бути, наприклад, кіностудія, телестудія, видавництво та інші юридичні особи. (Суб'єктами патентних прав можуть бути роботодавці, підприємства будь-яких форм власності та інші юридичні особи>

Творчий характер діяльності означає, що надання будь-якої технічної допомоги автору чи винахіднику — консультації, розрахунки, креслення, оформлення заявок — не має творчого характеру і не підпадає під поняття «творчість», а такого роду допомога не може вважатися творчим співавторством. Не мають творчого характеру і тому не вважаються творчістю запозичення, використання чужого, хай навіть дуже позитивного досвіду, використання результату за ліцензією тощо.

Творчий характер діяльності означає передусім певну індивідуальність, тобто, «власний почерк» автора, що вирізняє одну діяльність від іншої.

Другою спільною рисою цих двох видів творчої діяльності є те, що вона має завершитися певним результатом, об'єктивованим у певну матеріальну форму або зафіксованим на певний матеріальний носій. Якщо ж творчий пошук не завершився певним результатом, то немає Й об'єкта правової охорони, тобто немає чого охороняти. Слід мати на увазі, що під правову охорону підпадає будь-який результат творчого пошуку, в тому числі й негативний, незалежно від його суспільної цінності.

Результати науково-технічної творчості мають бути реалізовані не просто в певну матеріальну форму (креслення, зразок, опис тощо), а й в установленому порядку визнані відповідним державним органом саме тим результатом, на досягнення якого був спрямований творчий пошук. Винахід має бути описаний у заявці чи відображений у кресленнях. Але для надання йому правової охорони цього мало — він має бути кваліфікований відповідним державним органом України саме як винахід. Без такого визнання і без дер-

жавної реєстрації заявлена пропозиція не вважається винаходом і її не надається правова охорона.

Результати творчої діяльності, що охороняються авторським правом, спеціальної кваліфікації і державної реєстрації не потребують. Для одержання правової охорони таких результатів творчої діяльності досить надання їм певної матеріальної форми (рукопис, ноти, інші описи цього результату, завершена скульптура чи рисунок).

Третя спільність^ що поєднує зазначені правові інститути, полягає в тому, що простір дії авторських і патентних прав — це територія України. Тобто авторські і патентні права мають територіальг ний характер, вони діють лише у межах України. Звідси один дуже істотний висновок — патент, виданий патентним відомством України, дійсний тільки у межах України. Для того, щоб захистити патентні права українського винахідника в іншій державі, наприклад, у Франції, треба цей самий винахід запатентувати ще раз, але тепер уже у Франції. Без французького патенту винахід українського винахідника, який буде використовуватися у Франції з дозволу чи без дозволу винахідника, правового захисту у Франції не матиме.

Що стосується авторського права, то ст. Закону України «Про авторське право і суміжні права» проголошує, що дія цього Закону поширюється і на твори, вперше оприлюднені за межами України, але після цього протягом ЗО днів оприлюднені на території України. Проте цю норму не слід розуміти так, шо авторські права громадянина України захищаються і в тій країні, де твір вперше випущений у світ або перебуває в будь-якій об'єктивній формі. Ця стаття лише проголошує норму, за якою авторські права громадянина України визнаються на території України і в тих випадках, коли твір випущений у світ вперше на території іноземної держави. Отже, зазначена стаття ні в якій мірі не обмежує і не розширює територіального принципу дії авторського права.

Питання про захист авторських прав громадян України на території іноземних держав постає і сьогодні. Зазначені права захищаються на території інших держав лише на основі двосторонніх договорів або міжнародних конвенцій. Поза зазначеними договорами і конвенціями твори громадян України можуть використовуватися

на території іноземних держав без спеціального на те дозволу і без виплати авторської винагороди.

Четвертою спільністю у правовому регулюванні відносин, шо пов'язані з творчою діяльністю, є однакова дієздатність суб'єктів творчого процесу. Тобто творцями будь-яких результатів творчої діяльності можуть бути як повнолітні громадяни, так і неповнолітні.

Варто підкреслити, що здатність до творчості не збігається із загальною цивільною дієздатністю. Відповідно до ст. ЗО ЦК України повна дієздатність громадян України настає при досягненні ними вісімнадцятирічного віку. У такому віці вони мають право вчиняти будь-які правові дії. Проте для створення будь-якого твору літератури, мистецтва, винаходу, промислового зразка тошо досягнення цього віку не вимагається. Творити можна у будь-якому віці. Відомо немало прикладів, коли дітьми створювалися і створюються твори мистецтва, художньої літератури. Діти здатні здійснити досить цінні винаходи, створити технічні пристрої й устаткування.

Слід зазначити, що громадяни до досягнення ними п'ятнадцятирічного віку можуть тільки творити, тобто їх дієздатність обмежується лише здатністю до творчості. У зв'язку зі створенням того чи іншого результату інтелектуальної діяльності у його творця виникають певні авторські права і пільги. Розпоряджатися цими правами і пільгами неповнолітні автори можуть тільки у межах, установлених ЦК України.

Неповнолітні творці будь-яких творів літератури, мистецтва, об'єктів промислової власності наділяються такими самими правами, що і їхні повнолітні колеги. Вони мають право на авторство, на ім'я, винагороду за використання їхніх творів чи об'єктів промислової власності та інші права і пільги.

Право авторства і право на ім'я, що складає ***п 'яту спільність*** у регулюванні зазначених відносин, виникає як у автора будь-якого твору літератури, науки і мистецтва, так і в автора винаходу чи будь-якого іншого об'єкта промислової власності незалежно від віку. Кожен творець будь-якого результату творчої діяльності має право вважати себе автором свого винаходу чи іншого твору і вимагати цього від інших. Кожен з них має право випускати твір у евіт або

під власним іменем, або під псевдонімом, або анонімно. Творець об'єкта промислової власності має право просити, щоб його витвору було присвоєно його ім'я або яка-небудь спеціальна назва.

Спільною ознакою для всіх авторів результату творчої діяльності є право на винагороду і підстави її виплати. Такою підставою відповідно до чинного законодавства є лише факт використання цього результату. За невикористаний твір чи винахід винагорода не виплачується, за винятком випадків, передбачених законом'. Спільним є й те, що використання будь-якого результату творчої діяльності за загальним правилом може мати місце лише на підставі договору. Позадоговірне використання таких об'єктів допускається лише у випадках, передбачених чинним законодавством.

Існують різні способи і методи обчислення винагороди за використання творів літератури, науки і мистецтва та об'єктів промислової власності. Власне, кожний вид творчості має свої особливості у визначенні розміру винагороди за використання їх результатів, Але в усіх випадках право на винагороду виникає на підставі використання результату творчої діяльності за договором. Якщо має місце позадоговірне використання такого результату, то може йтися або про відшкодування збитків, заподіяних неправомірним використанням, або про компенсацію за хоча й позадоговірне, але правомірне використання цього самого результату.

Спільним є й те, що суб'єктом авторських і патентних прав може стати у випадках, зазначених законодавством, держава. Так, після закінчення строку дії авторського права твір стає надбанням суспільства[2]. Винахідник може передати виключне право на використання винаходу державі.

Незважаючи на спільність у цивільно-правовому регулюванні відносин, пов'язаних з творчою діяльністю, між ними існує також багато істотних відмінностей.

Істотною відмінністю в цивільно-правовому регулюванні щодо зазначених відносин є передусім різні об'єкти цих відносин.(Суб'єктом авторських відносин є продукти творчої діяльності гуманітарної

'Чинне законодавство України не передбачає випадків виплати винагороди за невикористаний результат інтелектуальної діяльності. [2]Закон України «Про авторське право і суміжні права». — Ст. ЗО.

Право власності в сфери або духовної діяльності. Зокрема, це — твори в галузі науки, літератури та мистецтва. У свою чергу ці види творчої діяльності поділяються на ряд підвидів. Наприклад, науково-дослідна діяльність може завершитися різними підвидами своїх результатів — статтею, монографією, дисертацією, брошурою і т. ін. Мистецтво, у свою чергу, як вид творчої діяльності об'єднує комплекс окремих підвидів цієї творчості — живопис, музику, скульптуру, пластику, художню літературу, виконавську майстерність артистів, диригентів та ін. Як уже підкреслювалося, цей перелік невичерпний, ***і*** він не може бути іншим, бо мистецтво перебуває в постійному розвитку та пошуку.

Іншу групу об'єктів зазначених цивільно-правових відносин становлять об'єкти, ми називаються об'єктами промислової власності. Ці відносини регулюються патентним законодавством. Це сфера науково-технічної творчості. Питання про те, чи всі відносини, що складаються у сфері науково-технічного прогресу, регулюються патентним законодавством, не безспірне. Науково-технічна інформація як результат науково-технічної творчості є об'єктом права власності, проте на неї не видаються охоронні документи.

Коло цивільно-правових відносин, що складаються у сфері науково-технічної діяльності, досить широке. Воно охоплює відносини щодо створення і використання винаходів, корисних моделей, промислових знаків, раціоналізаторських пропозицій, торговельних марок, нових сортів рослин, нових порід тварин і птиці, науково-технічної інформації, комплексу результатів творчої діяльності, що стосується електронно-обчислювальних машин тощо.Цей перелік невичерпний і він не може бути вичерпним, оскільки людство постійно перебуває у творчому пошуку.

Відмінність об'єктів зазначених цивільно-правових відносин зумовлює особливості правової охорони цих об'єктів. Чинне законодавство передбачає для надання правової охорони об'єктам промислової власності їх попередню кваліфікацію як таких і наступну державну реєстрацію. Лише після виконання цих процедур заявникам видаються охоронні документи у формі патентів або свідоцтв.

Отже, для одержання правової охорони об'єкту промислової власності треба подати заявку до Державного департаменту інтелек-

53

туальної власності Міністерства освіти і науки України (або на підприємство, якого стосується раціоналізаторська пропозиція). Заявка має пройти належну експертизу, пропозиція — відповідну кваліфікацію і, нарешті, можна одержати відповідний охоронний документ. Без здійснення вказаних операцій об'єкту промислової власності правова охорона не надається. Це досить складна, копітка і дорога процедура, але без неї не обійтися.

Об'єкти, що охороняються авторським правом, для одержання правової охорони не потребують подачі спеціальної заявки, проведення експертизи і державної реєстрації[1]. На результати творчої духовної діяльності охоронні документи не видаються. Для одержання правової охорони цих об'єктів досить надання їм об'єктивної матеріальної форми.

Істотною відмінністю цивільно-правової охорони результатів духовної і науково-технічної творчості є різні строки дії авторського і патентного права.

Варто відразу зазначити, що право авторства, право на ім'я, на недоторканність твору не обмежується будь-яким строком. Автор будь-якого твору в галузі науки, літератури і мистецтва чи будь-якого об'єкта промислової власності залишається автором незалежно від того, коли створено твір чи будь-який інший результат науково-технічної творчості. І. Я. Франко чи Т. Г. Шевченко ніколи не перестануть бути авторами своїх безсмертних творів, так само як давньоримські юристи Гай, Павло, Модестін, Ульпіан та інші не перестануть бути авторами своїх юридичних шедеврів. Те саме слід

І сказати і про науково-технічні творіння. Знамениті фізики, математики, *хіміки* ніколи не перестануть бути

авторами своїх відкриттів, винаходів тощо. Права авторства охороняються вічно. Право на ім'я також ніяким строком не обмежено. Воно діє безстроково, як і право авторства. Різниця полягає лише у тому, що за авторським правом автор може випускати свій твір у світ під власним іменем, під псевдонімом або анонімно — І. Котляревський свої твори видавав під власним іменем, а Павло Губенко — під псевдонімом Остап Вишня. Дехто видає свої твори анонімно.

[1]Закон України «Про авторське право і суміжні права». — Ст. і І п. 5 (відповідно до *нього* автор може зареєструвати свій твір).

53

Право інтелектуальної власності в Україні

28.

53

2

2.4. Інтелектуальна власність України та Її вплив на соціально-економічний розвиток держави

Україна з давніх часів славилась і славиться своїм потужним творчим потенціалом. Українські літератори і художники, композитори і музиканти, співаки і танцюристи та інші митці викликали і викликають захоплення в усьому світі. Українські вчені, конструктори та інші розробники, які вписали не одну славну сторінку в історію розвитку світової науки і техніки, також відомі світу. Деякі з них стали лауреатами Нобелівської премії, але вже як громадяни іншої країни, інші взагалі не дістали визнання своїм відкриттям та іншим науково-технічним досягненням.

Усьому світу відомі імена Вернадського, Кондратюка, І. Пулюя, але два останніх так і не дочекалися визнання за свого життя.

В Україні народилися сім лауреатів Нобелівської премії, але жоден з них не одержав цю престижну премію як громадянин України, а найгірше те, що вони цьому не винні.

Україна і зараз володіє потужним творчим потенціалом, частина якого розкривається, дістає своє застосування більш благодатних умовах інших країн. Проте Україні ще є що зберігати. її творчий потенціал невичерпний.

Україна завжди славилася досить активним винахідництвом. За радянських часів до патентного відомства колишнього СРСР третина заявок на винаходи від загальної кількості надходила з України. Багато заявок на винаходи і зараз патентуються у Москві.

Українська держава вживає цілу низку заходів, спрямованих на посилення охорони інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності. За роки незалежності прийнято нове законодавство України про інтелектуальну власність.

Високий рівень інтелектуальної діяльності в країні зумовлює її політичну, економічну, територіальну незалежність. Держава, що опирається на потужний інтелектуальний потенціал, почувається у світовому співтоваристві набагато ***впевненіше.*** Інтелектуальний потенціал зумовлює рівень виробництва, побуту, добробуту народу. Південноазіатські країни давно взяли курс на використання досяг-

54

нень науки. Сінгапур, Південна Корея, Тайвань, Малайзія та **деякі** інші країни цього регіону вважають за основне джерело багатства працю, особливо працю, поєднану із використанням досягнень науки та нових технологій у промисловості і сільському господарстві

За даними ООН найкращі досягнення в економші за останні роки належать Китаю. Швидких темпів економічного розвитку і приросту досягай країни, шо займають послідовний ряд перших 15 місць за цими показниками: Китай, В'єтнам, Сінгапур, Таїланд, Малайзія, Південна Корея, Індонезія, Тайвань, Папуа-Нова Гвінея, М'янма, Шрі-Ланка, Туніс, Уганда, Індія, Філіппіни.

Усі цивілізовані народи ставлять науку та її носіїв на виший суспільний щабель. На те є причина. Вона полягає у тому, **що** кожний народ посідає те місце у світі, на якому стоїть його наука. І чим виший цей щабель, тим більше пошани, тим більше економічних успіхів має народ.

Ще не так давно валовий національний продукт Південної Кореї у розрахунку на душу населення обчислювався десятками доларів на рік. Рівень досить бідної країни. За останні роки цей показник перевищив 4 тисячі доларів. Зазначені успіхи були досягнуті в основному за рахунок раціонального використання науково-технічних досягнень. Ще за радянських часів ми пишалися новою і справді прогресивною технологією — безперервним розливом сталі. До 90—100 відсотків сталеплавильних заводів світу перейшли на цей прогресивний спосіб розливки сталі. Батьківщиною розробки цієї технології була Україна, проте в ній спосіб не дістав широкомасштабного використання.

Відомо, що інтелектуальний рівень того чи іншого суспільства формується з трьох складових — освіти, культури (у самому широкому значенні цього слова) і науки. У Південній Кореї із 100 випускників середніх шкіл ще 10 років тому до вищих навчальних закладів вступали 80. В Україні із 100 випускників середніх шкіл до вищих навчальних закладів вступали лише 22. За останні роки ця цифра збільшилася приблизно до 37 за рахунок комерційних вищих навчальних закладів.

Україна була і залишається потужною інтелектуальною державою, її інтелектуальний рівень зумовлював досить високий науко-

2.4. Інтелектуальна власність України та її вплив на соціально-економічний розвиток держави

Україна з давніх часів славилась і славиться своїм потужним творчим потенціалом. Українські літератори і художники, композитори і музиканти, співаки і танцюристи та інші митці викликали і викликають захоплення в усьому світі. Українські вчені, конструктори та інші розробники, які вписали не одну славну сторінку в історію розвитку світової науки і техніки, також відомі світу. Деякі з них стали лауреатами Нобелівської премії, але вже як громадяни іншої країни, інші взагалі не дістали визнання своїм відкриттям та іншим науково-технічним досягненням.

Усьому світу відомі імена В. Вернадського, Ю. Кондратюка, І Пулюя, але два останніх так і не дочекалися визнання за свого життя.

В Україні народилися сім лауреатів Нобелівської премії, але жоден з них не одержав цю престижну премію як громадянин України, а найгірше те, що вони у цьому не винні.

Україна і зараз володіє потужним творчим потенціалом, частина якого розкривається, дістає своє застосування у більш благодатних умовах інших країн. Проте Україні ще є що зберігати. її творчий потенціал невичерпний.

Україна завжди славилася досить активним винахідництвом. За радянських часів до патентного відомства колишнього СРСР третина заявок на винаходи від загальної кількості надходила з України. Багато заявок на винаходи і зараз патентуються у Москві.

Українська держава вживає цілу низку заходів, спрямованих на посилення охорони інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності. За роки незалежності прийнято нове законодавство України про інтелектуальну власність.

Високий рівень інтелектуальної діяльності в країні зумовлює її політичну, економічну, територіальну незалежність. Держава, що опирається на потужний інтелектуальний потенціал, почувається у світовому співтоваристві набагато впевненіше. Інтелектуальний потенціал зумовлює рівень виробництва, побуту, добробуту народу. Південноазіатські країни давно взяли курс на використання досяг-

нень науки. Сінгапур, Південна Корея, Тайвань, Малайзія та деякі інші країни цього регіону вважають за основне джерело багатства працю, особливо працю, поєднану із використанням досягнень науки та нових технологій у промисловості і сільському господарстві.

За даними ООН найкращі досягнення в економіці за останні роки належать Китаю. Швидких темпів економічного розвитку і приросту досягли країни, що займають послідовний ряд перших 15 місць за цими показниками: Китай, В'єтнам, Сінгапур, Таїланд, Малайзія, Південна Корея, Індонезія, Тайвань, Папуа-Нова Гвінея, М'янма, Шрі-Ланка, Туніс, Уганда, Індія, Філіппіни.

Усі цивілізовані народи ставлять науку та її носіїв на вищий суспільний щабель. На те є причина. Вона полягає у тому, що кожний народ посідає те місце у світі, на якому стоїть його наука. І чим вищий цей щабель, тим більше пошани, тим більше економічних успіхів має народ.

Ще не так давно валовий національний продукт Південної Кореї у розрахунку на душу населення обчислювався десятками доларів на рік. Рівень досить бідної країни. За останні роки цей показник перевищив 4 тисячі доларів. Зазначені успіхи були досягнуті в основному за рахунок раціонального використання науково-технічних досягнень. Ще за радянських часів ми пишалися новою і справді прогресивною технологією — безперервним розливом сталі. До 90—100 відсотків сталеплавильних заводів світу перейшли на цей прогресивний спосіб розливки сталі. Батьківщиною розробки цієї технології була Україна, проте в ній спосіб не дістав широкомасштабного використання.

Відомо, що інтелектуальний рівень того чи іншого суспільства формується з трьох складових — освіти, культури (у самому широкому значенні цього слова) і науки. У Південній Кореї із 100 випускників середніх шкіл ще 10 років тому до вищих навчальних закладів вступали 80. В Україні із 100 випускників середніх шкіл до вищих навчальних закладів вступали лише 22. За останні роки ця цифра збільшилася приблизно до 37 за рахунок комерційних вищих навчальних закладів.

Україна була і залишається потужною інтелектуальною державою, її інтелектуальний рівень зумовлював досить високий науко

во-технічний рівень виробництва та інших сфер суспільно-корисної діяльності. За рядом показників Україна посідає провідні місця в науці — математиці, інформатиці, фізиці, матеріалознавстві та в деяких інших напрямах. Є певні успіхи в медичній та гуманітарних науках. Президент НАН України Б. Є. Патон не раз підкреслював, що лише та держава і те суспільство спроможні досягти високого економічного, соціального і культурного рівня, зрештою, жити відповідно до сучасних цивілізованих стандартів, які мають високо-розвинену науку, забезпечують основні національні потреби країни, її національну безпеку у широкому розумінні цього терміна.

Про достовірність наведених висновків свідчать такі дані На початку XX ст. лише 10 відсотків валового внутрішнього продукту в розвинених країнах забезпечувалося за рахунок науково-технічної діяльності. За висновками авторитетних спеціалістів у кінці XX ст. цей показник зріс до 80 відсотків валового внутрішнього продукту за рахунок раціонального використання досягнень інтелектуальної діяльності.

Це ще раз підтверджує пріоритетність інтелектуальної діяльності для соціально-економічного розвитку України. Адже в XXI ст. весь внутрішній валовий продукт у високорозвинених країнах практично одержуватиметься за рахунок раціонального використання результатів інтелектуальної діяльності.

При цьому слід мати на увазі, що зростання ролі і значення інтелектуальної діяльності для соціально-економічного розвитку України йде не лише за рахунок природничо-технічних наук. Зростає значення гуманітарних наук і не лише у їх впливі на формування морального обличчя суспільства в цілому. Гуманітарні науки стають основою для розвитку культури, яка в останні десятиріччя стала активно індустріалізуватися і приносити підприємцям вагомі прибутки. Має місце активне поєднання здобутків науки і техніки з досягненнями літератури, мистецтва та культури в цілому. Зростає шоу-бізнес, значення якого не можна ігнорувати. Україна тут також має безперечні успіхи. Шоу-бізнес — це не лише спосіб чи форма задоволення естетичних потреб населення, це, передусім, робочі місця, зайнятість, одержання економічної вигоди, впровадження досягнень культури в побут і життя тощо.

Одним із способів перетворення наукових досягнень у безпосередню продуктивну силу є винахідництво. Це основна рушійна сила науково-технічного прогресу. Його значення в умовах незалежності України не зменшилося. Винахідництво потребує всілякої підтримки з боку держави. Україна й зараз може похвалитися досить значними винаходами та іншими науково-технічними досягненнями.

США дуже цікавлять результати наукових досліджень українського генетика Юрія Глеби. Він уже багато років веде свої наукові досліди там. Кримський винахідник Валентин Ставинський запропонував нові технології

зрошування сільськогосподарських угідь, які здатні революціонізувати цей досить складний і дорогий процес. Український винахідник Михайло Матіяш запропонував унікальний спосіб підняття підводного човна «Курськ».

Перспективні розробки технологій виплавки такого рідкісного металу, як титан. Для Його виробництва Україна має і сировинну базу, і напрацьований науково-виробничий потенціал.

Значні досягнення нашої країни у розробці та виготовленні газових турбін і агрегатів для перекачування газу і вироблення електроенергії. Україна в особі Сумського ВП ім. Фрунзе (нагнітаючі і газоперекачувальні агрегати, блокові електростанції), запорізьких МКЮ «Прогрес» і підприємства «Мотор-Січ» (авіаційні двигуни і агрегати на їх базі), харківського «Турбоатома» (газові турбіни великої потужності), миколаївських НВП «Машпроект» і ВО «Зоря» (корабельні і стаціонарні газові турбіни та агрегати на їх базі) має могутній науково-технічний і виробничий потенціал і входить до числа країн-грандів, виробників газових турбін і газотрубної техніки. Українські газові турбіни та їх розробники й виробники відомі в усьому світі. До них виявляють великий інтерес.

Україна має також потужний науково-технічний і виробничий потенціал з вироблення військової техніки та військової зброї. Добре відомі ракети дніпропетровського заводу «Південмаш». На міжнародний ринок Україна виходить зі своїми танками та стрілецькою зброєю.

ДЛ 2

Іараз в Україні є багато технічних ідей, які потребують практич-

0 застосування і здатні принести не дише значні прибутки, а й тяпи науково-технічний престиж України в очах світу. Іноземні

1 ми, шо поставляють комп'ютери в Україну, не скупляться на ламу і похвалу своїх виробів. Проте всі ці іноземні, щедрі на ламу, фірми могли залишитися далеко позаду, якби в Україні лося налагодити виробництво комп'ютерного модуля «Ю-55». *то нагадати, що Україна була однією із трьох країн світу, де ви-овлено перший персональний комп'ютер.

На думку Президента Українського союзу промисловців і під-яємців А. Кінаха, майбутнє української промисловості — у такій адукції, як комп'ютерна техніка. Україна має прогресивний ком-угєрний модуль «Ю-55», а налагодити виробництво його не мо-. А. Кінах наводить приклад одного з індійських міст — Банде-э , що експортує до різних країн програмне забезпечення комп'ю->ів на суму 700 мільйонів доларів[1]. Чому б не використати досвід Ійського міста і не налагодити виробництво найновіших ком-отерів у нас, в Україні?

Наведений перелік ідей і розробок (а ще більший — не наведе-й) свідчить, з одного боку, про невичерпність такого джерела ржавного багатства, як інтелектуальна діяльність, а з іншого, —

0 непробивну стіну холодної байдужості чиновників до проблем,

1 розв'язання яких залежить доля України. Поки не буде встанов-на відповідальність чиновників за долю тієї чи іншої справи, до х пір у державі належного порядку не буде.

У державі багато органів, які мають ніби-то займатися проблеми науково-технічного прогресу. Та, на жаль, організація вико-(стання творчих здобутків в Україні пущена на самоплив. Твор-[й потенціал України використовується не в повну міру,

все ж Україна має безперечні успіхи у сфері науки, літератури мистецтва. Досягнення в галузі культури відомі всьому світу. Зро-ає значення для соціально-економічного розвитку зазначених орм суспільно-корисної діяльності.

'рядовий кур'єр. — 2000. — 23 серпня.

56

_Право інтелектуальної власності в Україні

56

2.5. Державне управління інтелектуальною власністю

Передусім слід підкреслити, що будь-яке регламентування творчої діяльності, якою є саме інтелектуальна діяльність, об'єктивно не припустиме. Творчий процес людини поки що регулювати тим чи іншим чином неможливо. Тому може йтися лише про управління у сфері суспільних відносин, що складаються в процесі створення, використання, поширення та захисту результатів інтелектуальної діяльності.

Основні засади державного управління інтелектуальною діяльністю визначаються Конституцією України. Держава забезпечує вільний і всебічний розвиток особистості (ст. 23). Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35). Конституція України надає кожному, хто проживає в її межах, право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Також кожному держава гарантує свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, а також захист авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, шо виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може їх використовувати або поширювати без згоди особи, яка має право на зазначені результати, за винятками, встановленими законом.

Держава всіляко сприяє розвиткові науки та будь-якій іншій інтелектуальній діяльності. За Конституцією України, відповідно до п. 6 ст. 85, Верховна Рада України затверджує програми науково-технічного розвитку в державі. Що стосується інших видів інтелектуальної діяльності (наукова, літературна, художня, виконавська тощо), то відповідне регламентування ці питання дістали у Конституції України також. Кабінет Міністрів України відповідно до п. ст. 116 Конституції України розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України.

Безпосереднє керівництво інтелектуальною діяльністю здійснює Кабінет Міністрів України, який визначає державну політику в цій

— розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань, що належать до його компетенції, вносить їх на розгляд Міністра освіти і науки України;

— забезпечує функціонування системи експертизи заявок на об'єкти інтелектуальної власності;

— бере участь у роботі з удосконалення системи обліку, звітності і державної статистики у сфері інтелектуальної власності;

— визначає порядок державної сертифікації діяльності у сфері інтелектуальної власності;

— здійснює державну реєстрацію та ведення державних реєстрів щодо об'єктів інтелектуальної власності;

— видає в установленому порядку охоронні документи на об'єкти інтелектуальної власності;

— здійснює реєстрацію договорів про передачу прав на об'єкти штелектуальної власності, що охороняються на території України, та ліцензійних договорів;

— координує діяльність щодо передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності, в тому числі створені повністю або частково за рахунок державного бюджету;

— організовує розгляд заяв і скарг щодо видачі охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності, а також інших звернень фізичних та юридичних осіб з питань інтелектуальної влас-ності;

— координує роботу з інформаційного забезпечення діяльності у сфері інтелектуальної власності, здійснює нормативно-методичне керівництво у цій сфері, забезпечує комплектування національного фонду патентної документації;

— вносить в установленому порядку до Міністерства освіти і науки України пропозиції щодо участі України в роботі міжнародних організацій з питань інтелектуальної власності, здійснює міжнародне співробітництво, бере участь у підготовці та укладенні міжнародних угод з питань інтелектуальної власності;

— організовує роботу з підготовки та перепідготовки спеціалістів з питань інтелектуальної власності;

— здійснює інші функції, що випливають з покладених на нього завдань.

Положенням визначено коло прав Департаменту. Він має прано

залучати спеціалістів органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженнями з їх керівниками) для розгляду питань, що належать до його компетенції. Департамент здійснює контроль, проводить перевірки та інспекції з питань, шо належать до Його компетенції. Як і будь-яка фізична чи юридична особа, Департамент має право одержувати інформацію, необхідну йому для виконання покладених на нього завдань. Департамент проводить в установленому порядку конференції, семінари, наради з питань, що належать до його компетенції. Департамент здійснює й інші повноваження, що визначаються законодавством України.

Свою діяльність Департамент здійснює у тісному співробітництві з іншими органами державної виконавчої влади та управління, зокрема, з Радою з питань науки та науково-технічної політики при Президентові України, центральними та місцевими органами виконавчої влади, Національною академією наук України, іншими академіями наук, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, а також з відповідними органами інших держав.

На чолі Департаменту стоїть голова, який призначається Кабінетом Міністрів України. Він має трьох заступників, із яких один — перший. Заступники призначаються на посаду та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Міністра освіти і

науки України, погодженим з головою Департаменту.

Положення визначає коло повноважень та компетенцію голови Департаменту. У Департаменті може створюватися колегія у складі голови, його заступників (за посадою) та керівників структурних підрозділів Департаменту. Персональний склад колегії затверджується Міністром освіти і науки України.

Департамент (далі — Установа) є юридичною особою, має самостійний баланс, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням.

На підставі письмових договорів здійснюється також представ-ництво прав і інтересів фізичних та юридичних осіб, які мають авторське право або суміжні права, з іноземними організаціями. Ці самі організації здійснюють ділові контакти іноземних авторів в

Україні.

Договори про управління майновими правами на колективній основі можуть передбачати право зазначених організацій укладати ліцензійні договори з користувачами творів та об'єктів суміжних

прав.

Користувачі творів та об'єктів суміжних прав договором зобов'язуються надавати авторам та іншим особам, які мають авторське право, та суб'єктам суміжних прав, представникам або організаціям, які управляють майновими правами на колективній основі, точний перелік і програми публічного використання творів, виконань, фонограм, програм мовлення і забезпечувати їх завіреним звітом про одержані прибутки. Основним обов'язком користувачів є своєчасна в обумовленому розмірі виплата винагороди.

Організаціям, які управляють майновими правами, Законом надано право резервувати на своєму рахунку суми незапитаної винагороди, шо надійшла їм від користувачів. Після закінчення триріч ного строку з моменту надходження на рахунок організації сум не запитаної винагороди ці суми можуть бути використані для черго вих виплат суб'єктам авторського права і суміжних прав або спря мовані на інші цілі, передбачені їх статутами, в інтересах осіб, яі мають авторське право і суміжні права.

Такими, що здійснюють управління інтелектуальною власнісп слід визнати творчі спілки. Відповідно до Закону України «П професійних творчих працівників та творчі спілки» від 7 жовт 1997 р. творча спілка — це добровільне об'єднання професій* творчих працівників відповідного фахового напряму в галузі ку тури та мистецтва, що має фіксоване членство і діє на підставі с туту. Вони можуть бути всеукраїнськими або регіональними. У ! тугі творчої спілки визначаються цілі, завдання та основні фо діяльності творчої спілки. Статут визначає також структуру, щ док створення та компетенцію виборних органів творчої спі строки та механізм здійснення їх повноважень.

Основними напрямами діяльності творчої спілки є: творча діяльність у галузі культури і мистецтва; розвиток національної культури та мистецтва, розроблення і втілення в життя культурно-мистецьких заходів, організація творчих конкурсів, виставок, авторських вечорів, прем'єр, фестивалів тощо. Творчі спілки зобов'язані також створювати належні умови для творчої праці, організовувати підвищення професійного, наукового та загальнокультурного рівня членів творчої спілки, виховувати творчу молодь, сприяти оволодінню нею досягненнями національної та загальнолюдської культури.

Наведений перелік напрямів діяльності творчої спілки свідчить про те, що зазначені напрями можуть бути наповнені різним змістом, який визначається творчою спілкою. Тобто творчі спілки визначають характер і зміст напрямів розвитку культури і мистецтва. Адже в руках творчих спілок знаходиться доля національної культури і мистецтва. Тому їх впливом на цей величезний сектор суспільно-корисної діяльності не варто нехтувати.

Творчі спілки насамперед зобов'язані сприяти відродженню, розвиткові та популяризації народної творчості, творчому використанню народних традицій у розвиткові національної культури і мистецтва. Творчі спілки повинні турбуватися про збереження та збагачення історико-культурної спадщини та довкілля, проведення масових культурно-просвітницьких заходів. Одним із основних завдань творчих спілок є утвердження демократичних, загальнолюдських цінностей.

Питання для контролю

1. Значення інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності для соціально-економічного розвитку України.
2. Законодавство України про інтелектуальну власність.
3. Конституція України про інтелектуальну власність.
4. Державне управління інтелектуального власністю.

РОЗДІЛ 3

Об'єкти права інтелектуальної власності

У теорії цивільного права об'єктом права прийнято вважати те, з приводу чого виникають права. Чинне цивільне законодавство до об'єктів цивільних прав відносить речі, в тому числі гроші і цінні папери, інше майно, в тому числі і майнові права, роботи та послуги, результати інтелектуальної діяльності, службові та комерційні таємниці, особисті немайнові блага, а також інші матеріальні та нематеріальні блага (статті 177—201 ЦК України).

З наведеного переліку об'єктів цивільного права зупинимося на результатах інтелектуальної діяльності. Цим поняттям охоплюються будь-які результати творчості. Об'єктом цивільного права може бути такий результат інтелектуальної діяльності, який відповідно до чинного законодавства об'єктом права інтелектуальної власності може бути і не визнаний. Наприклад, заявка на певний результат науково-технічної творчості подана до Установи. З тих чи інших причин заявлена пропозиція правової охорони не одержала і, отже, об'єктом права інтелектуальної власності не стала. Проте зазначена пропозиція залишається об'єктом цивільного права.

Отже, поняття об'єкта цивільного права і поняття об'єкта правг інтелектуальної власності між собою істотно відрізняються. Об'єктом цивільного права може бути будь-який результат інтелектуаль ної, творчої діяльності, а об'єктом права інтелектуальної власнос? може бути тільки той творчий результат, шо відповідає вимога чинного законодавства.

Поняття «результати інтелектуальної діяльності» охоплює *Щ* конкретних результатів: твори у галузі науки, літератури і ми тецтва, об'єкти суміжних прав; виконання фонограми, відеограм програми (передачі) організацій мовлення, об'єкти промислої

і

власності, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, селекційні досягнення, інформація, компонування інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, комерційні найменування, торговельні марки, географічне походження товарів та інші результати інтелектуальної діяльності, що можуть приносити користь людям. Перераховані об'єкти уже є об'єктами правової охорони, оскільки вони визнані державою такими. Але далеко не всі результати інтелектуальної діяльності є об'єктами права інтелектуальної власності. Останніми можуть бути лише ті результати, що одержали правову охорону.

Отже, слід відрізняти об'єкти цивільного права, об'єкти права інтелектуальної власності і результати інтелектуальної діяльності. Останнє поняття часто вживають у значенні об'єкта інтелектуальної власності чи об'єкта правової охорони. Проте вище було зазначено, що це різні поняття.

Слід виокремити такий результат інтелектуальної діяльності як відкриття. Відкриття — це встановлення закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, що є вищим науковим досягненням і має велике значення для всього людства. Тому відкриття не може бути об'єктом будь-якого виключного права будь-якої особи чи держави. Особа чи держава може лише закріпити за собою авторський чи державний пріоритет. Відкриття стає надбанням людства і може бути використаним будь-ким без будь-якого дозволу його автора чи авторів і без виплати будь-якої винагороди.

колишньому СРСР правовій охороні належало лише авторство і пріоритет у формі диплома на відкриття, але диплом не закріплював ні за автором, ні за державою ніяких виключних прав на відкриття. Разом з дипломом авторам видавалась заохочувальна винагорода.

В Україні ставлення до відкриття двозначне. **З** одного боку, ЦК України (ст. 420) та інші законодавчі акти визнають відкриття об'єктом правової охорони. З іншого боку, чинним законодавством України про інтелектуальну власність відкриття не визнаються об'єктом правової охорони. Але незалежно від цього відкриття були, є і будуть вищим результатом наукової діяльності. ЦК України наукові відкриття визнав.

3.1. Об'єкти авторського права

Об'єктами авторського права твори у галузі науки, літератури

і мистецтва, виражені в будь-якій об'єктивній формі. Твір — це результат творчої праці, комплекс ідей, образів, поглядів тощо. При цьому твір визнається об'єктом правової охорони незалежно від його призначення, художнього рівня, а також змісту і способу його вираження. Для надання правової охорони не має значення чи твір опублікований, чи ше не опублікований, — важливо, щоб він був виражений у певній об'єктивній формі. Форма вираження твору може бути усна, письмова, звуко- чи відеозапис, зображення, об'ємно-просторова тощо. Розвиток науки і техніки породжує все нові форми вираження твору. Чинне законодавство не містить повного переліку об'єктів авторського права, оскільки життя у своєму розвитку може породжувати все нові й нові форми об'єктивного вираження творчої діяльності людей.

Творчою діяльністю прийнято вважати індивідуальну чи колективну творчість професійних працівників, результатом якої є твір чи його інтерпретація, що мають культурно-мистецьку цінність. (Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 7 жовтня 1997 р.). З таким визначенням важко погодитися, адже об'єкт авторського права може створити і не професійний працівник. Але важливо зазначити те, що об'єктом авторського права може бути твір або його інтерпретація.

Отже, об'єктом авторського права може бути не будь-який твір, а лише той, що має певні, встановлені законом, ознаки: а) творчий характер; б) вираження у будь-якій об'єктивній формі. Об'єктом авторського права може бути лише твір, що є результатом творчої праці. Якщо якесь творення не є результатом творчої праці, то така робота не може бути визнана твором і, отже, об'єктом авторського права. Не вважається об'єктом авторського права суто технічна робота (наприклад, передрук на друкарській машинці чи набі] на комп'ютері чужого твору або навіть його літературна обробка -редагування, коректура тощо).

Твір може бути виражений у будь-якій об'єктивній формі, ал так, щоб його можна, було відтворювати, сприймати. Сама об'єі

433), є ***літературі твори.*** йо що йо РОЗДІЛ *Драматичні твори музичні твори* **60**Об'єкти права інтелектуальної власності

Сценічні твори Аудіовізуальні твори *тори образотворчого мистецтва.* 60

РОЗДІЛ з

особливість — здебільшого вони існують в одиничному примірнику і тісно пов'язані з матеріальним носієм, у який вони втілені. Образотворче мистецтво охоплює живопис, скульптуру і графіку.

Живопис — вид образотворчого мистецтва, твори якого створюються за допомогою фарб, що наносяться на якунебудь поверхню. Живопис є важливим засобом художнього відображення і тлумачення дійсності.

Скульптура — вид образотворчого мистецтва, твори якого мають тримірну форму і виконуються із твердих або пластичних матеріалів.

Графіка — вид образотворчого мистецтва, твори якого є поєднанням малюнка і друкованого художнього зображення (гравюра, літографія).

Оскільки твір образотворчого мистецтва втілений в єдину матеріальну форму, яка може бути власністю не автора, а іншої особи, в такому разі буває важко відрізнити об'єкт авторського права від об'єкта права власності. Власник має право на матеріальний носій, автор — на художній зміст твору.

При цьому слід мати на увазі, що об'єктом правової охорони є також ескізи, окремі малюнки чи інші вираження підготовчої роботи митця. Часто вони є також об'єктом цивільного обігу.

Твори декоративно-ужиткового мистецтва — художні твори, що використовуються у промисловості. Це сфера декоративного мистецтва, що має своїм призначенням прикрашення нашого побуту. Цей вид мистецтва можна поділити на дві частини. Перша частина — створення художніх виробів — різного роду прикраси, речі побуту тощо. Другу частину складають способи і форми прикрашення промислових виробів — меблів, одягу, посуду тощо.

Декоративно-ужиткове мистецтво є близьким до дизайну. Дизайном є різні види проектувальної діяльності, яка має метою формування естетичних і функціональних якостей предметного середовища. У вузькому значенні — це художнє конструювання. Якщо дизайн досягає рівня мистецтва, то може бути об'єктом авторського права.

Сучасні технічні засоби фотографування зумовили виникнення досить широкого кола *фотографічних творів.* Закон України «Про

авторське право і суміжні права» надання правової охорони творам фотографії не обумовлює ніякими застереженнями. Правовій охороні підлягають будь-які фотографії незалежно від жанру і призначення.

Твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва. Архітектура (зодчество) — це мистецтво проектування і будівництва споруд різного призначення. Об'єктом правової охорони є як проектна документація, так і її реалізація. Поняття «твори архітектури» охоплює ескізи, фасади, перспективи, проекти забудови, малюнки, плани озеленення, моделі, макети, а також самі будівлі і споруди.

Твори містобудування — це результати теоретичних розробок, практики планування і забудови міст та інших населених пунктів.

Об'єктом авторського права можуть бути твори садово-паркового мистецтва.

Окремим об'єктом авторського права є *твори хореографії і пан томіми.* Зазначені твори призначаються для виконання на сцені Хореографія в сучасному значенні — мистецтво створення танцю Це композиція рухів для танцю на сцені або будь-яка інша об'єдна на одним задумом система жестів, створена для виконання.

Пантоміма — вид сценічного мистецтва, у творі якого основнии засобом створення художнього образу є пластика, жест, міміка ви конавші. Це виконання твору, почуття і драматичні дії якого доне сяться до глядача

засобами жестів, пози, міміки без використань слів. Пантоміма сприймається лише зором. Твори хореографії пантоміми охороняються з моменту їх оприлюднення.

Різного роду карти — географічні, геологічні, політичні, фізичі кліматичні та інші також складають групу об'єктів авторсько права.

Окремим об'єктом авторського права є колективний твір, тоб такий, що створюється групою фізичних осіб. До них належать е циклопедії та енциклопедичні словники, фільми, періодичні зб .ники і збірники, що продовжуються, збірники наукових праць, зети, журнали та інші періодичні видання. Особи, які організо ють створення колективних творів, не визнаються авторами і творів. Проте їм належать виключні права на використання таї творів у цілому. Видавець має право за будь-якого використаї

з

такого твору зазначати своє найменування або вимагати такого зазначення.

Автори творів, включених до таких видань, зберігають виключні права на використання своїх творів незалежно від видання в цілому, якщо інше не передбачено договором на створення такого твору.

Об'єктами авторського права можуть бути тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів.

Правовій охороні підлягають компіляція даних (бази даних). Це об'єктивна форма подання й організації даних (статей, розрахунків тощо), систематизованих таким чином, щоб ці дані могли бути знайдені й опрацьовані за допомогою комп'ютера. Творчий характер цього об'єкта проявляється в особливому підборі й організації даних, незалежно від того, чи є ці дані об'єктами авторського права.

3.2. Об'єкти суміжних прав

Відповідно до ЦК України (ст. 449), Закону України «Про авторське право і суміжні права» (ст. 35) об'єктами суміжних прав без виконання будь-яких формальностей щодо цих об'єктів та незалежно від їх призначення, змісту, цінності тощо, а також способу чи форми їх вираження є виконання, фонограми, відеограми, програми (передачі) організації мовлення.

Виконання — це представлення творів, фонограм, відеограм, виконань шляхом гри, декламації, співу, танцю в живому виконанні або за допомогою технічних засобів (телерадіомовлення, кабельного телебачення та інших технічних засобів), а також показ кадрів аудіовізуального твору в їх послідовності (із супроводом або без супроводу звуком).

Фонограма — це будь-який виключно звуковий запис виконань або інших звуків.

Відеограма — це відеозапис на відповідному матеріальному носії виконання або будь-яких рухомих зображень, крім зображень у вигляді запису, що входить до аудіовізуального твору.

Програма (передача) організації мовлення — програма (передача), створена самою організацією мовлення, а також на її* замовлення і за рахунок її коштів іншою організацією.

У чинному законодавстві України про інтелектуальну власність з'явилося нове поняття — «суміжні права». Зокрема, Закон України «Про авторське право і суміжні права» містить розділ НІ, який так і називається «Суміжні права». Слід зазначити, шо до прийнятті цього Закону цивільне законодавство України не передбачало пра вової охорони суміжних прав.

Суміжні права безпосередньо пов'язані з авторськими правами саме тому вони називаються суміжними і охороняються одним За коном. Особливістю суміжних прав є те, що вони грунтуються н використанні, як правило, об'єктів авторських прав. Суміжні прав випливають із творчої діяльності з реалізації, інтерпретації, викор* стання уже оприлюднених творів літератури і мистецтва. Наприї лад, поет написав слова пісні, композитор — музику до цієї пісі Але пісня може бути донесена до слухачів (користувачів) тільки пе ним виконавцем — співаком. Творчість співака є суміжною творче діяльністю з реалізації самої пісні. Це не просто використання ч жого твору, а його реалізація, якою може бути інтерпретація, пода ня тощо. Із цієї творчої діяльності випливає право співака на вш не виконання пісні, яке одержало назву суміжного права.

Суміжні права останнім часом набули прискореного розвит Сучасні технічні засоби надають можливість певним чином фік вати виконання будь-якого виконавця (артиста, диригента, кло; тощо) без його дозволу і в такий спосіб одержувати неправомі доходи з чужої майстерності, таланту. Щоб цьому запобігти і зап ваджено охорону суміжних прав.

Під суміжними правами розуміються права виконавців, виг ників фонограм, відеограм і організацій мовлення. Отже, цим нятгям охоплюється чотири групи прав: 1) права виконавців; 2) З ва виробників фонограм; **3)** права виробників відеограм; 4) п організацій мовлення. То постає запитання — права на що. Тс що є об'єктом суміжних

прав. До об'єктів суміжних прав нале виконання, фонограми, відеограми і програми теле- чи радіо лення. Виконанням визнається здійснення чужого твору фізи*

РОЗДІЛ з

особою. Це може бути гра артиста на сцені чи в кіно, гра музиканта, спів співака, танець танцюриста, декламація декламатора, керівництво диригентом оркестром, хором у процесі розучування і публічного виконання музичних творів або будь-який інший спосіб виконання твору літератури чи мистецтва.

Надання правової охорони об'єкту суміжних прав не потребує виконання будь-яких формальностей. Проте виробники фонограм, відеограм і виконавці для сповіщення про свої права можуть на всіх примірниках фонограм та відеограм або їх упаковках використовувати знак охорони суміжних прав. Цей знак складається з латинської літери Р у колі — ®, імені (назви) особи, якій належить суміжне право, і зазначення року першої публікації фонограми (відеограми).

Об'єктом правової охорони виконання стає, коли воно здійснюється будь-якою особою — професіоналом чи любителем, якщо ця особа виконує роль, співає, грає на музичному інструменті чи будь-яким іншим способом виконує твір літератури і мистецтва.

Виконання стає об'єктом правової охорони лише за певних умов: якщо воно вперше виконане на території України; виконання, зафіксоване на фонограмі (відеограмі), що охороняється в Україні; виконання не зафіксоване на фонограмі (відеограмі), але воно включене у передачу організації мовлення, передачі яких охороняються в Україні.

Фонограма (відеограма) стає об'єктом правової охорони за таких умов:

— виробник є громадянином України або юридичною особою з офіційним місцезнаходженням на території України;

— фонограму (відеограму) вперше опубліковано на території України або опубліковано на території України протягом ЗО днів від дня першої публікації в іншій державі.

Об'єктом прав організацій мовлення є їх програми. Поняття «програма» містить будь-які передачі організацій мовлення. Зазначені програми стають об'єктом правової охорони за умов: 1) організації мовлення мають офіційне місцезнаходження на території

ьласн

України; 2) передачі здійснюються з передавачів, розташованих

території України.

Основними об'єктами промислової власності, як уже зазначат' ся, є результати винахідництва та промислові зразки. Винахідниі во — один із найбільш поширених і масових видів творчості, ***і*** практично доступний кожному. Інша справа, що здатність до і нахідниіітва в одних більша, в інших — менша. Країни з висої розвиненою економікою відзначаються високою винахідницьк активністю. Насамперед це стосується досить досконалої систс правового регулювання відносин у сфері науково-технічної тв чості. Саме тому винахідництву, в тому числі правовому регулюв ню відносин, шо складаються у сфері створення і використання находів, в усіх країнах приділяється значна увага. У нашій деря винахідницька діяльність регулюється Законом України «Про с рону прав на винаходи і корисні моделі» від 1 червня 2000 р. зі нами і доповненнями від 21 грудня 2000 р. та ЦК України.

При цьому варто зробити таке застереження: закони Укр про промислову власність регулюють не творчу діяльність зі с рення винаходів чи інших об'єктів промислової власності, а спільні відносини, що складаються у процесі створення, вияв ня, оформлення, використання та охорони результатів науково-нічної творчості. Слід пам'ятати, що сама творчість будь-яком) гулюванню не підлягає, але право може створювати сприяі умови для успішної творчості, або навпаки, створювати неспр ливі умови, за яких винахідництво буде розвиватися повільне зовсім не буде розвиватися. Щоправда, винахідництво — така і тивість людини, без якої вона існувати не може. ***щ***

розвивається за будь-яких умов, але, зрозуміло, за сприятлив краще, за несприятливих — гірше.

Якою мірою на цей процес впливає законодавство Ук промислову власність, покаже практика його застосува що вона не досить впливова

3.3. Об'єкти промислової власності

Об'єкти винаходів

ЭЗДІЛЗ

Новим у законодавстві про промислову власність є введення до ола результатів технічної творчості такого об'єкта як корисна мо-ель.

Чинним законодавством встановлено вимоги, яким мають від-новідати винахід, корисна модель і промисловий зразок. На підста-ії цих вимог можна дати визначення об'єктів.

Винахід — це технологічне (технічне) вирішення у будь-якій га-іузі суспільно-корисної діяльності, що відповідає вимогам патен-"оздатності, тобто є новим, має винахідницький рівень і придатне іля використання.

Отже, законодавство не обмежує поле винахідницької діяльності іевною технологічною галуззю.

Винахід відповідає умовам патентоздатності, якщо він новий, має винахідницький рівень і відповідає промисловій придатності.

Винахід є новим, якщо його сутність не відома з рівня техніки. Такий рівень щодо заявленої пропозиції визнається за всіма видами інформації, загальнодоступними в Україні та за кордоном до лаги пріоритету винаходу. Це означає, що до дати пріоритету заявки сутність цього або тотожного рішення не була розкрита ні в Україні, ні за кордоном для невизначеного кола осіб настільки, що стало можливим його використання. Бувають випадки, коли новатор самостійно вирішує певні задачі. Інколи виявляється, що така задача вже вирішена, але відомості про це ще не дійшли до винахідника. Винахід повинен давати нове технічне рішення, не відоме сучасному рівню техніки. Тому не може бути визнана винаходом пропозиція, описана у вітчизняній чи зарубіжній літературі або впроваджена у виробництво в Україні чи за її межами.

Не визнається винаходом пропозиція, на яку вже подано заявку або видано авторське свідоцтво чи патент. Причому не має значення, де видано авторське свідоцтво чи патент — в Україні чи за кордоном. Новизна пропозиції втрачається, коли відомості про її сутність розголошені іншим шляхом до її заявки і роблять можливим її використання третіми особами. Тому автор пропозиції, що може бути визнана винаходом, а також інші особи, які мають відношення до пропозиції, повинні уникати будь-якого розголошення змісту пропозиції до її заявки. Це має значення не лише для автора, а Й

63

63

для держави. У разі розголошення суті пропозиції до її заявки, хоча б і самим автором, останній втрачає право на одержання охоронного документа, оскільки держава не може гарантувати охорону такої пропозиції. У цьому випадку втрачається можливість патентування пропозиції за кордоном і вона може бути використана іноземними особами без будь-якого дозволу і без виплати винагороди за її використання.

Проте з цього загального правила Законом встановлений важливий виняток. Якщо сам винахідник чи особа, яка одержала інформацію про винахід від винахідника прямо чи опосередковано, виявлять цю інформацію, але не раніше як за 12 місяців до дати подання заявки, то таке розкриття інформації про виьяхід не впливає на визнання його патентоздатності. Тобто новизна пропозиції не втрачається.

Винахід має винахідницький рівень, якщо для фахівця його сутність не випливає з рівня техніки. Винахідницький рівень свідчить передусім про творчий характер пропозиції. Хоча в Законі про це прямо не йдеться, але це випливає з Його змісту. Винахід — це винайдення, відшукання рішення, якого фахівець не знає. Це рішення істотно відрізняється від подібних відомих рішень (протопипів) такими ознаками чи перевагами, шо роблять доцільним його використання. Винахідництво — це творчий пошук, створення нового пристрою, технології, матеріалу тощо. Про це йдеться в Законі: право авторства на винахід належить громадянинові, який створив винахід. Тому не вважається винаходом запозичення відомого рішення, перенесення і використання позитивного досвіду, хоча ці заходи можуть бути дуже ефективними. У них немає творчого процесу, самого винахідництва. Проте одного творчого характеру для визнання за пропозицією винахідницького рівня ще не достатньо. Може мати місце творчість, а підстав для визнання її результатів винаходом не буде. Пропозиція має творчий характер, але не відповідає вимогам патентоздатності. Вона визнається такою, шо має винахідницький рівень, якщо порівняно з рішеннями, відомими в науці техніці на дату пріоритету, пропозиція характеризується новою якістю, перевагами, які позитивно вирізняють її від відомих рішень. Винахідницьким рівнем відзначаються, зокрема, пропозиції.

РОЗДІЛ 3

що відкривають нові галузі техніки, нові напрями у суспільному виробництві, медицині, сільському господарстві або створюють нові види цінних матеріалів, машин, виробів, ліків тощо. Винахідницьким рівнем відзначаються пропозиції, що істотно поліпшують умови і безпеку праці, а також саму продукцію, вироблену на основі даної пропозиції.

Винахід є придатним для використання. У Законі йдеться про промислове використання, але з подальшого тексту випливає, що використання може мати місце не тільки у промисловості, а й у сільському господарстві, у системі охорони здоров'я, оборони, транспорту та інших галузях народного господарства. У цій нормі Закону (п. 1 ст. 7) йдеться про два аспекти поняття «промислова придатність»: 1) галузі застосування винаходу; 2) технічна можливість використання винаходу. Інколи надходять пропозиції, які за своїми параметрами відповідають умовам патентоздатності, але вони в сучасних умовах, наприклад, ще не можуть бути використані в суспільному виробництві — немає відповідного устаткування, матеріалів тощо.

Із Закону випливає, що пропозиція може бути використана у будь-якій галузі практичної діяльності людини, суспільства, держави, не забороненій чинним законодавством. Це може бути діяльність наукова і господарська, культурно-освітня і лікувальна тощо. Не обмежується використання винаходу формами власності і господарювання. Винахід може бути використаний як державними, кооперативними, акціонерними, так і іншими підприємствами, ор-

ганізаціями і установами. Може використовуватися для власних потреб, а також за кордоном шляхом продажу ліцензій тощо.

У цій нормі Закону наголошується така ознака винаходу як технічна можливість його застосування на практиці, тобто пропозиція має бути придатною для відтворення, повторення і тиражування як у даний час, так і в майбутньому. Отже, винаходом визнається і пропозиція, що може бути використана за умови появи технічної можливості у майбутньому.

Ця вимога щодо винаходу також вказує, що розв'язання практичного завдання здійснюється технічними засобами. Такий висновок випливає з двох попередніх вимог, що визначаються рівнем

техніки. Крім того, ця вимога передбачає ще одну якісну ознаку винаходу — його позитивний ефект. Якщо некорисні пропозиції в принципі можуть бути визнані винаходами, то розумна людина їх просто не використовуватиме. Отже, здатність до промислового використання означає і корисність винаходу, щоправда, це інколи буває важко визначити. У сучасних умовах пропозиція може бути визнана некорисною, а в майбутньому ця сама пропозиція може дати значний прибуток. Такі факти в історії техніки непоодинокі.

Корисність пропозиції може виявитися у найрізноманітніших формах і способах. Вона може давати певний економічний ефект, поліпшувати умови і безпеку праці, якість продукції, зменшувати витрати енергії і матеріалів, негативний вплив на навколишнє середовище.

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» в ст. 6 п. 2 визначає об'єкти винаходу. Ними можуть бути:

— продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура
клітин рослин і тварин тощо);

— спосіб;

— застосування раніше відомого продукту чи способу за новим
призначенням.

Отже, поняття «винахід» є об'єктом цивільного права, права інтелектуальної власності, результатом інтелектуальної діяльності. свою чергу винахід, як результат технічної творчості, може стосуватися різних сфер діяльності людини, але всі вони згруповані у дві групи: продукти або способи. даному разі результатом винахідницької діяльності є об'єкт у вигляді продукту або способу. Третій об'єкт винаходу, власне, не є новим об'єктом, а використанням уже відомого об'єкта за новим призначенням.

Об'єктами винаходу не можуть бути, тобто винахідницькі рішення не можуть стосуватися: відкриттів, наукових теорій та математичних методів; методів організації та управління господарством; планів; умовних позначень, розкладів, правил; методів виконання розумових операцій; комп'ютерних програм; результатів художнього конструювання; топологій інтегральних мікросхем; сортів рослин і порід тварин.

РОЗДІЛ 3

Зазначені об'єкти не можуть визнаватися винаходами або через свої специфічні особливості, або тому, що деякі з них є об'єктами інших результатів інтелектуальної діяльності, наприклад, програми для комп'ютерів, результати художнього конструювання, компонування інтегральних мікросхем, сорти рослин породи тварин.

Крім того, правова охорона не надається пропозиції, що суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності моралі та не відповідає умовам патентоздатності.

Першим об'єктом винаходу серед продуктів названо «пристрій». До пристроїв як об'єктів винаходу (корисних моделей) належать машини, механізми, прилади тощо. Для характеристики «пристрою» використовуються такі ознаки: наявність конструктивного елементу чи конструктивних елементів; наявність зв'язків між ними; взаємне розташування елементів; форма виконання елемента (елементів) або пристрою в цілому; форма виконання зв'язків між елементами; параметри та інші характеристики елемента (елементів) та їх взаємозв'язок; матеріал, з якого виготовлено елемент (елементи), або пристрій в цілому, середовище, що виконує функцію елемента. Тобто у заявці має бути дана повна характеристика пристрою, що заявляється як винахід.

Поняттям «продукт» охоплюється також і поняття «речовина». Термін «речовина» охоплює індивідуальні хімічні сполуки, до яких також умовно належать високомолекулярні сполуки та об'єкти генетичної інженерії (плазміди, вектори, рекомбінантні молекули нуклеїнових кислот); композиції (сполуки, суміші, розчини, сплави тощо) та продукти ядерного перетворення.

Індивідуальні хімічні сполуки характеризуються якісним складом (атоми певних елементів), кількісним складом (число атомів кожного елемента), а також зв'язком між атомами, їх взаємним розташуванням у молекулі, вираженим хімічною формулою (для низькомолекулярних сполук) чи кристалічною решіткою.

Для високо молекулярних сполук зазначаються хімічний склад і структура однієї ланки макромолекули, структура макромолекули *в* цілому (лінійна, розгалужена), періодичність ланок, молекулярна

маса, молекулярно-масовий розподіл, геометрія і стереометрія макромолекули, її кінцеві та бокові групи.

Для індивідуальних сполук з невизначеною структурою, таких як антибіотики, нативні ферменти, моноклональні антитіла, об'єкти генетичної інженерії (плазміди, вектори, рекомбінантні молекули нуклеїнових кислот) зазначаються фізико-хімічні та інші характеристики, в тому числі ознаки способу одержання, що дають змогу їх ідентифікувати.

Композиції характеризуються якісним (інгредієнти) і кількісним (вміст інгредієнтів) складом; структурою композиції та структурою інгредієнтів.

Речовини, одержані шляхом ядерного перетворення, характеризуються якісним (ізотопним) та кількісним (числом протонів та нейтронів) складом елементів. Крім цього, мають бути зазначені основні ядерні характеристики: періоди піврозпаду, тип та енергія випромінювання (для радіоактивних ізотопів).

Речовини невизначеного складу характеризуються фізико-хіміч-ними, фізичними й утилітарними показниками та ознаками способу одержання.

Об'єктами винаходу є також індивідуальні штами і консорціуми мікроорганізмів, культури клітин рослин і тварин.

До індивідуальних штамів належать штами традиційних мікроорганізмів (мікоплазми, актиноміцети, мікроскопічні гриби, дріжджі); штами організмів, що підпадають під визначення «мікроорганізми» (найпростіші, мікроскопічні водорості, мікроскопічні лишайники, мікроскопічні безхребетні тварини); штами гібридних мікроорганізмів; штами рекомбінантні, що несуть рекомбінантні ДНК (РНК); некліпинні структури (віруси, фати); соматичні клітини рослин, що культивуються; культивовані соматичні структури мікроскопічних грибів; соматичні клітини безхребетних та хребетних тварин, що культивуються; гібридні соматичні клітини рослин або тварин, що культивуються; гібридоми; рекомбінантні соматичні культивовані клітини рослин або тварин, що несуть рекомбінантні ДНК (РНК).

До консорціумів мікроорганізмів належать змішані штами мікроорганізмів та асоціації мікроорганізмів.

РОЗДІЛ 3

До способів як об'єктів винаходів належать процеси виконання дій над матеріальним об'єктом (об'єктами) за допомогою матеріальних об'єктів. Отже, спосіб як об'єкт винаходу, характеризується тим, що це дії лише над матеріальними об'єктами (сировиною, заготовкою тощо). Інколи пропозиція, заявлена як спосіб, потребує посилання на використовуваний для цього пристрій, у такому разі слід наводити лише такі характеристики, які при взаємодії обумовлюють одержання потрібного технічного результату і достатні лише для ідентифікації використовуваного пристрою і його відмінності від інших.

Нова редакція Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» ввела ще один об'єкт винаходу — застосування раніше відомого продукту за новим призначенням.

Зазначений об'єкт характеризується тим, що в його описі мають бути вказані конкретний продукт чи спосіб, що можуть використовуватися за новим призначенням. У характеристиці цього об'єкта винаходу мають бути відображені три характерні ознаки:

— конкретний продукт чи спосіб, що пропонується використати за *новим* призначенням;

— за яким призначенням застосовувався конкретний продукт чи спосіб;

— у чому полягає нове призначення продукту чи способу;

— позитивні відмінності використання продукту чи способу за новим призначенням.

Якщо винахід належить до застосування раніше відомих речовин, штамів мікроорганізмів за новим призначенням, в описі має бути вказано це призначення.

Об'єктом корисної моделі може бути конструктивне виконання пристрою, що має характеризуватися явно вираженими просторовими формами. Така форма має характеризуватися не лише наявністю елементів і зв'язків між ними, але й формою виконання цих елементів, їх певним взаємним розташуванням. Якщо винахід містить сутність заявленої пропозиції, то корисна модель — викладення цієї сутності у просторі. Корисна модель може стосуватися лише пристрою. Якщо порівняти корисну модель з промисловим зразком, то не важко помітити, що промисловий зразок — це зов

нішня форма промислового виробу (пристрою). Корисна модель — це внутрішнє розташування елементів, з яких складається сам пристрій, та зв'язок між ними. Так, наприклад, двигуни внутрішнього згорання можуть бути багатьох різноманітних форм, але за своєю сутністю вони однакові, а їх внутрішня будова і є корисна модель.

Корисна модель — це конструктивне виконання пристрою, яке відповідає умовам патентоздатності, тобто є новим і промислово придатним.

Корисна модель визнається новою, якщо вона не є частиною рівня техніки. Рівень техніки містить усі відомості, що стали загальнодоступними світі до дати подання заявки. На новизну корисної моделі не впливає розкриття інформації про неї протягом 12 місяців до подання заявки до Установи.

Винаходи і корисні моделі — близькі між собою результати технічної творчості. Вони мають відповідати таким умовам патентоздатності, як умови світової новизни і промислової придатності. Проте до корисної моделі не висувається умова винахідницького рівня. Принципова відмінність між ними полягає в об'єкті — до винаходів належать продукти, способи і використання відомих рішень за новим призначенням, до корисних моделей — конструктивне виконання пристрою.

Відповідно до зазначених Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель[1] (п. 10) до пристроїв як об'єктів винаходів належать машини, механізми, прилади тощо. Об'єктом корисної моделі може бути конструктивне виконання пристрою, шо повинне мати явно виражені просторові форми, тобто характеризуватися не лише наявністю елементів і зв'язків між-ними, а й формою виконання цих елементів, їхнім певним взаємним розташуванням. Сутність корисної моделі полягає в оригінальному компонуванні пристрою. Якщо винахід має певну перевагу перед відомим прототипом своїм змістом, новим принциповим рішенням, то корисна модель — новим компонуванням елементів

[1] Правила складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель від 21 січня 2001 р. — Інтелектуальна власність. — 2001. — № 3. — С. 39—64; Правила розгляду заявки на промисловий зразок на 18 березня 2002 р. — Інтелектуальна власність. — 2002. — № 11. — С. 721.

РОЗДІЛ з

пристрою. Таке рішення тому і називається «корисна модель» певного пристрою, тобто нове розміщення елементів пристрою.

Об'єкти промислових зразків

Промисловий зразок — це нове конструктивне вирішення виробу, що визначає його зовнішній вигляд, придатне для відтворення промисловим способом.

Суспільні відносини, що складаються у процесі створення і використання промислового зразка, регулюються Законом України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р., із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 21 грудня 2000 р. (далі — Закон про промислові зразки). Промисловий зразок відповідає умовам патентоздатності, якщо він новий і промислово придатний. Він визнається новим, коли сукупність його суттєвих ознак не стала загальновідомою у світі до дати подання заявки до Установи або якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету. На визнання промислового зразка не впливає розкриття інформації про нього автором або особою, яка одержала від автора прямо чи опосередковано таку інформацію, протягом шести місяців до дати подання заявки.

При встановленні новизни промислового зразка до уваги береться зміст усіх заявок, що раніше надійшли до Установи.

Промисловий зразок визнається промислово придатним, якщо його можна використати у промисловості або в будь-якій іншій сфері доцільної суспільно-корисної діяльності. При цьому слід наголосити і на придатності промислового зразка до багаторазового відтворення.

Відповідно до Закону про промислові зразки об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, шо визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб.

Заявлятися може декілька варіантів промислового зразка. такому разі зазначаються його варіанти.

Відповідно до Закону про промислові зразки його дія не поширюється на об'єкти архітектури (крім малих архітектурних форм), промислові, гідротехнічні та інші стаціонарні споруди, друковану

Правила складання та подання заявки на промисловий зразок на 18 лютого 2002 р. — Інтелектуальна власність. - 2002. - № 5. - С. 53—58.

"•ыы

продукцію як таку, об'єкти нестійкої форми з рідких, газоподібних, сипких або подібних їм речовин тощо. Крім цього, промисловим зразком не може бути визнана пропозиція, яка за своїм змістом суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності та моралі. До цієї категорії слід віднести вироби, що суперечать суспільним інтересам, принципам гуманності та моралі як за своїм основним призначенням (наприклад, знаряддя катування), так і за своїм зовнішнім оформленням (наприклад, малюнки або написи порнографічного або образливого характеру).

Відповідно до Закону про промислові зразки об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання. Під формою слід розуміти зовнішній контур, вид промислового виробу. Малюнок (рисунок) — зображення, контур на площині, що виконується за допомогою контурних ліній, штрихів, світло-тіньових плям в одному або в кількох кольорах переважно на папері, тканині чи інших матеріалах. Найбільш загальною вимогою є те, що художньо-конструктивне рішення виробу має визначати його зовнішню форму. Проте зазначене рішення стосується не тільки форми виробу в точному значенні цього слова, а й малюнка, розфарбування або їх поєднання. Так, відповідно до Правил складання та подання заявки на промисловий зразок від 18 лютого 2002 р. (п. 1промислові зразки можуть бути об'ємними (моделі — форма), площинними (малюнки) або комбінованими.

Об'ємний промисловий зразок — це композиція, в основу якої покладене об'ємно-просторова структура, наприклад, зовнішній вигляд меблів, будь-яких машин, люстри тощо.

Площинний промисловий зразок — це композиція, в основу якої покладене лінійно-графічне співвідношення елементів, що не може бути сприйняте візуально як об'ємне, наприклад, зовнішній вигляд килима, хустки, тканини тощо.

Комбіновані промислові зразки характеризуються загальними ознаками, властивими об'ємним і площинним зразкам, наприклад, зовнішній вигляд інформаційного табло, виставочної конструкції композиції, будівельної оздоблювальної плитки тощо.

РОЗДІЛ з

Розрізняють однооб'єктні і багатооб'єктні промислові зразки. До перших належать площинні двомірні — промисловий малюнок ~ зображення, виконане за допомогою графічних засобів (наприклад, малюнок декоративної тканини, килима тощо); об'ємні тримірні (закінчений промисловий виріб — машина, прилад); об'ємні тримірні, що є частиною виробу, якщо вона призначена для використання з низкою виробів і має самостійну завершену композицію, наприклад, фара, різноманітні ручки).

До багатооб'єктних промислових зразків належать: набори виробів, тобто сукупність предметів одного призначення, що в сукупності складають єдине ціле (наприклад, набір (комплект) інструментів).

Комплект виробів — це повний набір будь-яких предметів, що складають єдине ціле (наприклад, комплект білизни, комплект частин машини). Гарнітур — це повний набір, комплект предметів, що служать певній меті (наприклад, гарнітур меблів, гарнітур білизни). Сервіз — це повний набір столового або чайного посуду з єдиним художнім оформленням, розрахований на певну кількість людей. Інтер'єр — це архітектурно і художньо оформлене внутрішнє приміщення, внутрішній простір різних приміщень, архітектурних споруд, а також підйомно-транспортних машин і транспортних засобів (наприклад, кабіни, салони, каюти, рубки тощо).

Варіанти виробів — це художньо-конструкторські рішення одного і того самого виробу, які розрізняються сукупністю суттєвих ознак, що визначають однакові естетичні й ергономічні особливості виробу.

Об'єкти компонування (топографів) інтегральних мікросхем

Інтегральна мікросхема — мікроелектронний виріб кінцевої або проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з'єднання *якого* неподільно сформовані в об'ємі і (або) на поверхні матеріалу, що становить основу такого виробу, незалежно від способу його виготовлення.

Компонування (топографія) інтегральної мікросхеми — зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними.

67

права 3.4. Об'єкти засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг

Комерційне (фірмове) найменування

Правова охорона комерційних найменувань змінюється ЦК України (ст. 489). Об'єктом комерційного найменування є назва або ім'я, під якими підприємець виступає в цивільному обороті. Зазначена назва підприємства чи ім'я підприємця мають своєю основною функцією індивідуалізацію даної особи в числі інших учасників цивільного обороту. Отже, основним призначенням комер-

11*4-414

163

Об'єктом правової охорони є компонування інтегральної мікросхеми. Вона характеризується такими ознаками:

— топографія зафіксована на матеріальному носії;

— такий матеріальний носій може бути в об'ємі і (або) на поверхні матеріалу;

— вона складається з елементів і з'єднань між ними;

— ці елементи з'єднані між собою неподільно. Компонування інтегральної мікросхеми відповідає умовам охо-

роноздатності, якщо вона є оригінальною. Вона визнається такою, якщо не створена шляхом прямого відтворення (копіювання) іншої топографії інтегральної мікросхеми, має відмінності, що надають їй нові властивості.

Компонування інтегральної мікросхеми визнається оригінальною (новою), якщо вона не була відома в галузі мікроелектроніки до дати подання заявки на неї або до дати її першого використання. На визнання компонування інтегральної мікросхеми оригінальною не впливає розкриття інформації про неї автором або особою, яка одержала від автора прямо чи опосередковано таку інформацію, якщо строк від дати розкриття інформації до дати подання до Установи заявки на реєстрацію цього компонування інтегральної мікросхеми не перевищує двох років. Не може стати об'єктом правової охорони компонування інтегральної мікросхеми, заявка на реєстрацію якої подана пізніше ніж через два роки від дати її першого використання.

РОЗДІЛ 3

цінного найменування (фірми) є індивідуалізація окремих учасників цивільного обороту.

Назва підприємства або ім'я підприємця (власника) як об'єкт правової охорони має відповідати певним вимогам, що виробилися у практиці. В основі цього об'єкта (назви чи імені) має лежати принцип істинності фірми. Це означає, що найменування фірми повинно містити вказівку, яка відповідатиме дійсності, на організаційно-правову форму підприємства (казенне підприємство, товариство з обмеженою відповідальністю, відкрите акціонерне товариство тощо). Найменування має відображати тип підприємства —державне, комунальне, приватне, а також профіль його діяльності (виробниче, науково-виробниче, наукове, комерційне тощо).

До найменування фірми не повинні включатися позначення, що здатні ввести в оману. Так, наприклад, власник приватного підприємства не повинен включати до комерційного найменування таке позначення, що асоціюється у клієнтів з державною належністю підприємства.

Комерційне найменування може досить ефективно виконувати свою функцію, якщо воно має такі ознаки вирізнений, що здатні чітко відокремлювати дане підприємство від подібних. У цій ознаці реалізується ще один принцип — принцип виключності. Це означає, що комерційне найменування має бути новим і чітко відрізнятися від подібних, що уже використовуються. За певних умов допускається використання ***одного і того самого*** комерційного найменування. Наприклад, підприємства належать до різних організаційно-правових форм, що відображені у комерційному найменуванні, підприємства діють у різних ділових сферах або територіально розмежовані.

Принцип виключності фірми передбачає також вимогу, відповідно до якої комерційне найменування не повинне збігатися з торговельними марками ***і*** географічними зазначеннями походження товарів, що належать третім особам.

Комерційне найменування має бути стабільним (незмінним) протягом тривалого часу, поки діє підприємство. В іншому разі не буде досягнута необхідна індивідуалізація. Це принцип постійності фірми. Остання має бути зацікавлена в незмінності свого комер

68'єкти інтелектуальної власності

цінного найменування, адже воно уособленням ділової репутації підприємства. При ньому слід мати на увазі, шо чинність комерційного найменування не може бути обмежена будь-яким строком.

Зазначені принципи комерційного найменування зумовлюють його структуру. Словесне позначення, що має стати комерційним найменуванням, складається за певними правилами. Основну його частину прийнято називати корпусом, іншу — додатком. Корпус комерційного найменування обов'язковою частиною фірми і містить вказівку на організаційно-правову форму підприємства, Його тип предмет діяльності, а в деяких випадках — і на інші характеристики. Так, наприклад, найменування акціонерного товариства обов'язково повинне містити вказівку про те, шо дане товариство акціонерним. Товариство, засноване на державній власності, повинне містити вказівку про його державну приналежність.

До корпусу комерційного найменування додається допоміжна частина, елементи якої поділяються на обов'язкові і факультативні. Обов'язкова частина спеціальною назвою підприємства, це його номер або інше позначення, необхідне для вирізнений одних підприємств від інших. Це можуть бути різноманітні умовні позначення у вигляді оригінальних слів («Ватра», «Оболонь», «Славутич»), власних імен («Максим»), географічних назв («Донбас», «Дніпро») тощо.

До факультативних додатків належать такі, що можуть включатися у комерційне найменування за бажанням підприємця. Це можуть бути додатки типу вказівок «універсальний», «спеціальний», «центральний» тощо. Такими додатками можуть бути скорочені найменування фірми або абревіатури ЦУМ або «Дормаш», «Південмаш», «Мотор-Січ» тощо. Проте всі ці елементи, як і елементи корпусу, мають відповідати дійсності і не вводити в оману споживачів та інших учасників цивільного обороту.

Найменування фірми має бути виражене державною мовою. Якщо в найменуванні використовується іноземне слово, воно має бути наведене українськими літерами.

ЦК України комерційне найменування охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його державної реєстрації з моменту першого використання. Комерційне найменування може

РОЗДІЛ 3

використовуватися на товарах, їх упаковці, в рекламі, проспектах, рахунках, друкованих виданнях, офіційних бланках, вивісках та іншій документації, пов'язаній з діяльністю фірми. Воно використовується також при демонстрації товарів на виставках і ярмарках, що проводяться на території України.

Комерційне найменування юридичної особи може бути використане в належній їй торговельній марці.

Комерційне найменування не може відчужуватися окремо від підприємства. Проте юридична особа може передати виключне право на використання свого комерційного найменування іншим особам за виключною чи невиключною ліцензією.

Об'єкти торговельних марок

Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. зі змінами не містить визначення підстав чи критеріїв, за якими те чи інше позначення можна визнавати торговельною маркою. Він наводить лише перелік позначень, які не можуть бути визнані такими торговельними марками. Звідси напрошується висновок, що всі інші позначення, не зазначені в цьому Законі, можуть бути визнані торговельними марками. Проте це не означає, що позначення, яке заявляється для реєстрації, таке як торговельна марка, не повинне відповідати певним вимогам. Закон такі вимоги встановлює. Правова охорона надається знаку, що не суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі та на який не поширюються підстави для відмови у наданні правової охорони, встановлені цим Законом.

Якщо знак є стилізованим зображенням малого герба України у вигляді усміхненого дракона, а такий знак було подано на реєстрацію, то це, безперечно, суперечить суспільним інтересам. Образ дракона у фольклорі майже всіх народів асоціюється із силами зла, і його поєднання з державною символікою є неприпустимим. Таке позначення порушує й іншу ***вимогу*** охороноздатності, яка не допускає надання правової охорони знака, шо зображує державну символіку. Крім того, норми Паризької^конденції не допускають використання у знаках навіть стилізації державних символів[1].

Шийтська Я. Як одержати свідоцтво на знак для товарів і послуг? // Закон і Бізнес. — 1995. — 17 травня.

Отже, вимоги до торговельної марки у згаданому Законі викладені не в позитивній формі, а у вигляді переліку позначень, які не. можуть одержати правову охорону. Проте певні вимоги встановлені самим Законом або вироблені практикою.

Позначення, заявлене як торговельна марка, має бути корисним, придатним для маркування товарів і відповідати вимогам промислової естетики і ергономіки.

Заявлене позначення має бути новим, тобто невідомим у межах України.

Позначення має бути корисним. Це випливає зі ст. 5 Закону про знаки для товарів і послуг, відповідно до якої правова охорона надається позначенню, що не суперечить суспільним інтересам. Воно має певним чином індивідуалізувати надійну конкурентоспроможність і стабільність попиту на товар і послуги.

Знак повинен мати об'єктивне вираження, що дозволяє маркувати ним випущені вироби й упаковку, використовувати в технічній і супровідній документації тощо без зниження якості і зовнішнього вигляду товару, тобто бути технологічним. Нарешті, позначення має відповідати вимогам промислової естетики і ергономіки, має бути милозвучним і легковимовним, звертати на себе увагу і легко запам'ятовуватися. Лише сукупність зазначених вимог дає підставу визнати заявлене позначення як торговельну марку.

Відповідно до Закону основні функції знака для товарів і послуг—це індивідуалізація виробленої продукції і наданих послуг, захист їх якості та інших чеснот від зазіхань, забезпечення стійкості попиту, захист інтересів сумлінних виробників і споживачів, реклама виробів та послуг, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг в умовах ринкової економіки.

Отже, торговельні.марки — це зареєстровані в установленому порядку позначення, за якими товари і послуги одних осіб відрізняються від однорідних товарів і послуг інших.

Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» об'єктами знака визначає словесні, зображувальні, об'ємні та інші позначення або їх комбінації, виконані у будь-якому кольорі або поєднанні кольорів (п. 2 ст. 5 Закону, ст. 492 ЦК України).

РОЗДІЛ **з**

Найбільш ефективним і поширеним об'єктом торговельник марок є словесні позначення. їх питома вага в масі товарних знаків у країнах з високорозвиненою економікою досягає 70 відсотків. У колишньому СРСР перевагу надавали зображувальним позначенням, кількість яких досягала 95 відсотків. Між тим у світовій практиці уже давно помітна тенденція до зростання кількості саме словесних позначень.

Словесні знаки більш ефективні як такі, шо легкого сприймаються зором та слухом. Вони більш виразні, легше запам'ятовуються, вимовляються та перекладаються.

Серед словесних знаків часто зустрічаються імена великих лю~ дей — Наполеон, Колумб, Хмельницький та ін. Закон України не згадує про можливість використання імен великих людей, які померли уже давно, для позначення торговельних марок, але таку можливість можна вивести із п. 5 ст. 6 Закону. Якщо можна використати ім'я відомої особи з її дозволу, то, очевидно, можна використати й ім'я людини давно померлої, якщо дозволу спитати ні в кого. *Разом з* тим в Україні поки що не зустрічалися такі торговельні марки як Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко.

Часто як словесні товарні знаки використовуються імена міфічних героїв (Геркулес, Прометей, Садко, Ілля Муромець), а також персонажі із відомих творів (Гамлет, Кармен, Жизель, Отелло). Часто використовуються назви тварин і птахів (Тигр, Орел, Лис), назви дорогоцінних каменів (агат, алмаз (діамант), аметист), географічні назви (Одеса, Таврія, Славутич). Немає перешкод для використання як товарних знаків назв астрономічних і метеорологічних явищ (Комета, Веселка, Зоря, Венера).

Серед словесних знаків розрізняють два типи. Перший тип — словесні знаки, в яких охороняється лише саме слово, наприклад, Славутич. Другий тип — це знаки, виконані в особливій шрифтовій манері. У них охороняється шрифт, характер розташування букв, їх відносний розмір, фон та інші часто візуальні, інформативні елементи.

У практиці зустрічаються серії словесних товарних знаків. їх розробка і реєстрація на ім'я одного виробника зумовлюється ши

рокою номенклатурою однорідних товарів, наприклад, радіоприймачі і телевізори різних модифікацій, кіно-, фотоапаратура, годинники тощо. Словесні товарні знаки вигідні ше й тим, шо їх розробка простіша і легша, ніж інші види позначень.

Зображувальними знаками для торговельних марок можуть бути художні, графічні та інші подібні позначення. В історії торговельних марок вони найдавніші. Назва цих об'єктів торговельних марок свідчить про їх характер і вони здебільшого втілені в малюнку, рисунку, кресленні. Часто це буває результат образотворчої діяльності і в такому разі таке позначення може стати об'єктом авторського права. Зображення може стосуватися фігур людей, тварин, птахів, бути орнаментом, стилізованим зображенням тощо.

Ефективно виконувати свою функцію зображувальний знак торговельної марки може за умови його простоти, естетичності й ер-гономічності. Він має легко запам'ятовуватися, вражати своєю оригінальністю, звертати на себе увагу. Зображувальні знаки часто у символічній формі передають характер товарів або підприємства, для яких вони розроблені.

Зображувальний знак має бути обов'язково новим, тобто оригінальним, відрізнятися від інших зображувальних знаків. Безперечно, такий знак має бути придатним для маркування товарів чи послуг, тобто бути технологічним. Він має впадати у вічі споживачеві.

Об'ємні товарні знаки. Найчастіше об'ємний знак торговельної марки повторює форму самого виробу або його упаковки, що характеризується тримірністю. Проте знак може не лише повторювати предмет, а й бути новим. Найбільш поширеними об'ємними знаками для товарів є оригінальні упаковки, наприклад, флакони для парфумів або пляшки для спиртних напоїв. Деякі об'ємні знаки торговельної марки наближаються до промислових зразків. Проте між ними є істотні відмінності. Об'ємний товарний знак має своїм призначенням вирізняти товари одного виробника від таких самих товарів іншого виробника. Промисловий зразок результатом творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання.

Комбіновані знаки є поєднанням словесного і зображувального позначень, тобто вони складаються із двох частин — словесної і зображувальної, які мають і смислове значення. Зображувальна час

тина в основному ілюструє словесну частину позначення. Обидві частини, безперечно, мають бути пов'язані композиційно і сюжетно та складати єдине ціле. Комбіновані знаки торговельник марок мають відповідати вимогам, що виробилися до інших об'єктів товарних знаків. Комбіновані товарні знаки у свою чергу поділяються на три види: 1) позначення, в яких переважає словесна частина; 2) позначення, в яких мають місце суміщення словесного і зображувального позначень з метою їх сумісного впливу; 3) позначення, в яких переважає зображувальна частина.

Знаки обслуговування принципово нічим не відрізняються від товарних знаків у точному значенні цього терміна. Вони виконують ті ж самі функції, мають дотримуватися тих самих принципів і відповідати тим самим вимогам. Знаки обслуговування відрізняються від торговельних марок лише призначенням — перші мають відрізняти послуги одних осіб, що їх надають, від таких самих послуг інших осіб. Тобто знаки обслуговування пов'язані не з товарами, а з послугами. Вони зафіксовані в ст. **1** Паризької конвенції про охорону промислової власності за своїм правовим режимом прирівнюються до товарних знаків.

Колективні товарні знаки Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» не визначаються і таким позначенням правова охорона не надається. Проте деякі країни реєструють колективні товарні знаки. Стаття **7** Паризької конвенції про охорону промислової власності містить припис, за яким країни Союзу зобов'язані приймати заявки на колективні знаки і надавати їм правову охорону. Право на колективний знак надається спілкам, господарським асоціаціям та іншим добровільним об'єднанням підприємств, а не фізичним особам. За загальним правилом право на колективний знак і його використання не можуть бути передані третім особам.

Для колективних знаків прийнято особливий порядок реєстрації. До заявки на реєстрацію колективного знака додається його статут, який має містити відомості про найменування об'єднання, що уповноважене зареєструвати колективну торговельну марку на своє ім'я, перелік підприємств, що входять до складу об'єднання і мають право користуватися колективною торговельною маркою.

У статуті колективної торговельної марки зазначається також мета реєстрації знака, перелік і єдині якісні чи інші загальні характеристики товарів, що будуть позначатися колективною торговельною маркою, умови його використання. Статут має обов'язково визначати порядок контролю за використанням колективної торговельної марки і відповідальність за порушення його статуту.

До реєстру і в свідоцтво на колективну торговельну марку крім загальноприйнятих відомостей вносяться також дані про підприємства, що мають право користуватися колективною торговельною маркою. Зазначені відомості, а також витяг із статуту колективної торговельної марки про єдині якісні чи інші характеристики товарів, для яких цей знак зареєстрований, публікуються патентним відомством в офіційному бюлетені. Про зміни, що вносяться до статуту колективної торговельної марки, його володілець зобов'язаний повідомляти патентне відомство.

У разі випуску товарів, що позначені колективною торговельною маркою, але не відповідають єдиним якісним чи іншим загальним характеристикам, в обіг чинність знака може бути достроково припинена повністю або частково.

Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» не містить норм, які б визначали правовий режим колективної торговельної марки. Це дає нам підставу зробити висновок, шо під поняттям «об'єднання осіб» не варто розуміти суб'єктів права на колективну торговельну марку.

Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» передбачає можливість реєструвати як знаки торговельних марок, так і інші позначення (п. 2 ст. 5 цього Закону). До цих інших позначень можуть належати звукові і світлові позначення. Звукове позначення надається у вигляді фонограми, в якій зазначається вид звуку (музичний твір або його частина, шуми будь-якого походження та інше сполучення звуків). Це може бути, наприклад, пташиний спів. Якщо реєструється світловий знак, то наводиться характеристика світлових сигналів чи символів, їх послідовність, тривалість світіння та інші особливості До заявки додається відеокасета.

У світовій ттрактиці як позначення товарних знаків реєструються нюхові позначення (пахучі знаки).

РОЗДІЛ 3

Об'єкти географічних зазначень походження товарів

Одним із досить вагомих об'єктів інтелектуальної власності є географічне зазначення походження товарів, шо в умовах ринкової економіки набувають усе більшої ваги.

Об'єктами прав на географічне зазначення походження товарів є позначення, шо вказують на походження товарів. цивільному обороті часто місце походження товару має значний вплив попиту на нього. На це можуть бути різні причини: вміння виробників, їх майстерність, що визначають якісні характеристики виробу, природні умови географічного місця походження товару, які також певним чином впливають на якісні чи інші характеристики товару. Нарешті, це може бути просто зазначення країни, в якій цей товар вироблено. В умовах сучасної ринкової економіки зазначені чинники певним чином зумовлюють попит на цей товар. Таке зазначення часто піддається неправомірному присвоєнню, щоб забезпечити товару іншого виробника необхідний попит. Саме тому виникла потреба надати правову охорону географічним зазначенням походження товарів.

В Україні зазначення походження товарів охороняються Законом України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» від 16 червня 1999 р., об'єктами яких є просте і кваліфіковане зазначення походження товару.

Просте зазначення походження товару — це будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару. Правова охорона простого зазначення походження товару полягає у недопущенні використання зазначень, що є неправдивими (фальшивими) чи такими, що вводить споживачів в оману щодо дійсного географічного місця походження товару. Просте зазначення походження товару не підлягає реєстрації.

Право інтелектуальної власності на географічне зазначення виникає з дати державної реєстрації цього права, якщо інше не встановлене законом. Обсяг його охорони визначається характеристиками товару (послуги) і межами географічного місця його (її) походження, зафіксованими державною реєстрацією права інтелектуальної власності на географічне зазначення. Суб'єктами цього пра-

Питання для контролю

1. Об'єкти інтелектуальної власності.

2. Поняття об'єктів авторського права і суміжних прав.

з. Об'єкти промислової власності.

4. Об'єкти засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.

за є виробники товарів, асоціації споживачів, інші особи, визначені

законом.

Право інтелектуально! власності на географічне зазначення є чинним з дати, наступної за датою державної реєстрації, і охороняється безстроково за умови збереження характеристик товару (послуги), позначених цим зазначенням.

РОЗДІЛ 4

Об'єкти селекційних досягнень

Правова охорона селекційних досягнень здійснюється законами України «Про охорону прав на сорти рослин» від 17 січня 2002 р. і «Про племінне тваринництво» від 21 грудня 1999 р. та ЦК України.

Селекційним досягненням слід вважати результат науково-практичної діяльності, внаслідок якої створюються сорти і гібриди рослин і породи тварин із заданими ознаками.

Об'єкти *селекційних досягнень* ***у*** *рослинництві.* Об'єктом права на сорт є селекційне досягнення у рослинництві, одержане штучним шляхом або відбором, і таке, що має одну або кілька господарських ознак, які відрізняють його від існуючих сортів рослин. Виведення нового сорту будь-якої культурної рослини потребує значних затрат, наполегливих пошуків, тривалого часу і великих зусиль. Процес триває багато років, інколи навіть протягом життя кількох поколінь, потребує значних коштів, залучає великі колективи висококваліфікованих фахівців. Цим пояснюється те, що в Україні виведення нових сортів не можна вважати успішним. За рядом показників Україна істотно відстає від країн із розвиненою ринковою економікою. Це особливо ***помітно*** зараз, коли на наших полях з'являються нові зарубіжні технології (що значно випереджають наші) вирощування багатьох сільськогосподарських ***культур.***

Отже, об'єктом селекційного ***досягнення*** у рослинництві є новий сорт. Відповідно до Закону про охорону прав на сорти рослин, сорт — це окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) у рамках нижчого із відомих ботанічних таксонів, яка, незалежно від того, задовольняє вона повністю чи ні умови надання правової охорони:

72

— може бути визначена ступенем прояву ознак, шо є результатом діяльності даного генотипу або комбінації генотипів;

— може бути відрізнена від будь-якої іншої групи рослин ступенем прояву принаймні однієї з цих ознак;

— може розглядатися як єдине ціле з точки зору її придатності для відтворення в незмінному вигляді цілих рослин сорту.

За своєю сутністю визначення сорту в Законі не відрізняється від вишенаведеного визначення селекційного досягнення в рослинництві. Важливо, щоб новий сорт відповідав умовам охороноздат-ності.

Сорт вважається охороноздатним — придатним для набуття права на нього як на об'єкт інтелектуальної власності, якщо за проявом ознак, породжених певним генотипом чи певною комбінацією генотипів, він є новим, вирізняльним, однорідним та стабільним.

Сорт вважається новим, якщо до дати, на яку заявка вважається поданою, заявник (селекціонер) чи інша особа за його дозволом не продавали чи будь-яким іншим способом не передавали матеріал сорту для комерційного використання:

а) на території України — за рік до цієї дати;

б) на території іншої держави — щодо деревних та чагарникових культур і винограду за шість років і щодо рослин інших видів за чотири роки до цієї дати.

Новизна сорту не втрачається, якщо будь-який його матеріал збувався, у тому числі й до вищезазначених пунктами «а» і «б» дат: — із зловживанням на шкоду заявнику;

— на виконання договору про передачу права на подання заявки;

— на виконання договору про розмноження відтворювального матеріалу сорту і його випробування, за умови, що зібраний внаслідок цього матеріал передавався лише заявникові і не використовувався для виробництва іншого сорту;

— на виконання визначених законодавством заходів, зокрема щодо біологічної безпеки чи формування Реєстру сортів;

— як побічний або відхідний продукт, отриманий під час створення чи поліпшення сорту, без посилань на сорт і лише для споживання.

РОЗДІЛ 4

Сорт відповідає умові вирізняльності, якщо за проявом його ознак він чітко відрізняється від будь-якого іншого сорту, загальновідомого до дати, на яку заявка вважається поданою.

Сорт, що протиставляється заявленому, вважається загальновідомим, якщо:

— він поширений на певній території у будь-якій державі;

— відомості про прояви його ознак стали загальнодоступними у світі, зокрема шляхом їх опису в будь-якій оприлюдненій публікації;

— він представлений зразком у загальнодоступній колекції;

— йому надана правова охорона і (або) він внесений до офіційного реєстру сортів у будь-якій державі, при цьому він вважається загальновідомим від дати подання заявки на надання права чи внесення до реєстру.

Сорт вважається однорідним, якщо з урахуванням особливостей його розмноження рослини цього сорту залишаються достатньо схо* жими за своїми основними ознаками, відзначеними в описі сорту.

Сорт вважається стабільним, якщо його основні ознаки, відзначені в описі сорту, залишаються незмінними після неодноразового розмноження чи, у разі особливого циклу розмноження, в кінці кожного такого циклу.

Сорт вважається охороноздатним, коли всі наведені умови будуть наявними у сукупності.

Об'єкти селекційного досягнення у тваринництві. Виведення нових порід тварин і птиці вищої якості — досить копітка і складна справа. В умовах ринкової економіки результати селекційної діяльності у галузі тваринництва стають товаром, що користується великим попитом і здатний дати добрий прибуток. Тому ця діяльність також повинна мати ефективну правову охорону. В Україні прийнято Закон України «Про племінне тваринництво» від 15 грудня 1993 р., а 21 грудня 1999 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про племінне тваринництво». Ці закони визначають загальні правові, економічні та організаційні засади діяльності в галузі виведення племінних тварин і птиці.

Селекційним досягненням у тваринництві вважається створена внаслідок цілеспрямованої творчої діяльності група племінних тварин (порода, породний тип, лінія, сім'я тощо), яка має нові високі генетичні ознаки, що стійко передаються їх потомкам.

Племінною твариною визнається чистопородна або одержана за затвердженою програмою породного удосконалення тварина, яка має племінну (генетичну) цінність і може використовуватися в селекційному процесі відповідно до чинних загальнодержавних програм селекції.

Об'єктами племінної справи у тваринництві є крупна рогата худоба, свині, вівці, кози, коні, птиця, риба, бджоли, шовкопряди, хутровий звір, яких розводять з метою одержання певної продукції (далі — тварини).

Результати племінної діяльності стають об'єктами правової охорони лише на підставі державної реєстрації, об'єктами якої є племінні тварини і племінні стада.

Державна реєстрація племінних тварин здійснюється шляхом внесення відповідних даних про них до державної книги племінних тварин, а племінних стад — до Державного племінного реєстру. Наведене дає підставу зробити висновок, що єдиного державного реєстру селекційних досягнень у сфері племінного тваринництва Немає. Закон про племінне тваринництво не передбачає правового механізму охорони селекційних досягнень у сфері племінного тваринництва. Не передбачається видача охоронного документа на селекційне досягнення, не визначається суб'єкт виключного права на зазначене досягнення та його права і обов'язки. Закон лише надає право суб'єктам племінної справи у тваринництві використовувати належні їм племінні (генетичні) ресурси на виконання загальнодержавних програм селекції. Закон не визначає суб'єкта виключного права на селекційне досягнення, — воно є ніби нічиїм.

Суб'єктам племінної справи видається племінне свідоцтво (сертифікат). Проте призначення цього документа інше. За цим свідоцтвом володільці племінних (генетичних) ресурсів зобов'язані мати племінні свідоцтва (сертифікати), що документально підтверджують якість належних їм племінних тваринних сперм, ембріонів, яйцекліток. Племінне свідоцтво (сертифікат) є основою для визна-

існня цінності племінних (генетичних) ресурсів і гарантує визначе ший рівень ефективності їх використання при дотриманні споживачем цих ресурсів вимог, встановлених Законом.

Питання для контролю

1. Поняття об'єктів селекційних досягнень.
2. Охорона прав на сорти рослин.
3. Строки чинності патенту на сорт рослини.
4. Охорона прав на селекційні досягнення у тваринництві.

РОЗДІЛ 5

Об'єкти науково-технічної інформації

Науково-технічна інформація в умовах ринкової економіки є досить цінним товаром. Без належного забезпечення науково-технічною інформацією неможливий більш-менш успішний розвиток сучасного виробництва, обігу товарів, послуг тощо. Той, хто володіє інформацією, — той володіє ситуацією. Тому володільці інформації намагаються зберегти її від будь-якого неправомірного розголошення і видають як товар, за який треба платити досить високу ціну. Той, хто намагається заволодіти інформацією незаконним шляхом, вчиняє неправомірні дії, що зумовлюють певну відповідальність. Але для того, щоб настала така юридична відповідальність, потрібна правова охорона інформації. Країни з розвиненою економікою мають досить ефективну систему правової охорони інформації, що має неабияке значення для її володільця.

Тут йтиметься про охорону прав не будь-якої інформації, а лише про ті її види, що стосуються безпосередньо науки, техніки і виробництва, містять науково-технічні відомості, а також про організаційну, економічну та іншу інформацію, яка сприяє підвищенню ефективності виробництва та іншої доцільної суспільно корисної діяльності і здебільшого невідома третім особам. Комерційна та інші види таємниць, що охороняються спеціальними законодавчими актами, а також авторським або патентним правом, виходять за межі нашого розгляду.

Об'єктом науково-технічної інформації є документована на будь-яких носіях або публічно проголошена вітчизняна і зарубіжна науково-технічна інформація. Вона є результатом науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності і має бути зафіксована таким спосо-

12*4-414

бом, який би дозволяв її відтворювати, використовувати та поширювати. Науково-технічна інформація є продуктом інтелектуальної, творчої праці і тому може бути об'єктом права інтелектуальної власності, але за певних умов.

Закон України «Про науково-технічну інформацію» дає таке її визначення: «Науково-технічна інформація — це документовані або публічно оголошувані відомості про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності» (ст. 1 цього Закону).

Отже, науково-технічна інформація — це відомості. Постає запитання: відомості про що? Це можуть бути відомості про те, що створено певний винахід, сутність якого не розкривається. Але можуть бути відомості, що розкривають сутність цього винаходу. То про які саме відомості йдеться?

Очевидно, що об'єктом правової охорони може бути лише та науково-технічна інформація, яка за своїм характером є творчою, тобто інформація, що розкриває зміст і сутність того чи іншого науково-технічного досягнення. Адже патент містить інформацію, яка за своїм характером є творчою і науково-технічною. Така інформація є об'єктом правової охорони. Але є науково-технічна інформація, на яку з тих чи інших причин охоронний документ не видається і як об'єкт промислової власності вона може бути залишена без охорони патентом.

Проте Закон України «Про науково-технічну інформацію» дає підставу зробити висновок, що така (безпатентна) інформація також підлягає правовій охороні, якщо вона певним чином документована або публічно проголошена. Зазначений Закон у ст. 6 проголошує, що науково-технічна інформація є об'єктом права приватної або інших форм власності. Отже, вона підлягає захисту хоча б тому, що є об'єктом власності.

Наведені види науково-технічної інформації підлягають захисту незалежно від того, інформація розкрита чи нерозкрита. Інформація, що не захищена охоронними документами, захищається загальними цивільно-правовими засобами. Нерозкрита інформація за

загальним правилом захищається охоронними документами (патентом, свідоцтвом). Проте є нерозкрита інформація, на яку ні патенти, ні свідоцтва, ні інші охоронні документи не видаються і все ж вона підлягає правовій охороні. Це так звана нерозкрита інформація, яку ще називають ноу-хау («знаю як»).

Правова охорона всіх видів інформації в Україні забезпечується законами України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р.. «Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності» від 13 грудня 1991 р., «Про внесення змін до Закону України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» від 1 грудня 1998 р., «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р., «Про захист інформації в автоматизованих системах» від 5 липня 1994 р. та іншими нормативними актами. Ці заходи з боку держави цілком

виправдані, бо, як уже наголошувалося, хто володіє інформацією, той володіє становищем у тій чи іншій сфері діяльності.

На сьогодні в Україні склалася досить парадоксальна ситуація. З одного боку, здобутки нашого науково-технічного потенціалу не завжди дістають попит у нас, а з іншого — іноземні агенти намагаються за мізерну ціну «виловити» будь-яку, особливо науково-технічну, інформацію і викрасти або іншим шляхом неправомірно заволодіти нею.

Науково-технічний потенціал України поки що має достатньо надзвичайно цінної інформації, в якій зацікавлені певні кола осіб за кордоном. Цим пояснюється актуальність правової охорони будь-якої інформації. Тим більше, далеко не всі види інформації, у тому числі й науково-технічної, дістали надійний правовий захист чинними законами. Йдеться про так звані ноу-хау — нерозкриту інформацію.

Але міжнародна правова практика свідчить, що значення нероз-критої інформації (ноу-хау) в міжнародній торгівлі ліцензіями швидко і невпинно зростає. Нині понад 70 відсотків ліцензійних договорів, що укладаються у світі, супроводжуються нерозкритою інформацією. Зростає її значення і на внутрішньому ринку.

Справа в тому, що патент як охоронний документ на те чи інше науково-технічне досягнення має одну досить істотну ваду. В описі винаходу чи іншого науково-технічного досягнення, що є складовою частиною патенту, заявник зобов'язаний розкрити сутність винаходу чи іншого об'єкта промислової власності. У патентних законах світу наголошується, як правило, на необхідності складання докладного і якісного опису сутності винаходу (іншого об'єкта промислової власності), який би давав можливість будь-якому фахівцю скористатися запатентованим досягненням. Патент оберігає таке науково-технічне досягнення від будь-якого неправомірного використання третіми особами, проте лише в тій країні, яка видала патент. Водночас він не забороняє використати цей самий винахід у тих країнах, де він не запатентований. Патент не забороняє також будь-кому внести до винаходу (іншого об'єкта промислової власності) певні несуттєві зміни, що виводять цей об'єкт з-під правової охорони патентом. Внесені зміни дають можливість їх запатентувати як новий винахід, уже як власний, без виплати патентовласни-ку первинного об'єкта будь-якої винагороди.

Це надзвичайно вразливе місце патентної охорони об'єктів промислової власності, чим часто користуються підприємливі винахідники і просто підприємці, які в такий спосіб виводять неправомірне використання чужого винаходу з-під патентної охорони. Таке явище стало надзвичайно поширеним у світовій практиці, а патент за таких умов уже не завжди є надійним охоронним документом. З-під його охорони «вислизають» найбільш цінні науково-технічні досягнення, оскільки «полюють» саме на них.

Тому заявники почали шукати більш ефективні способи захисту об'єктів промислової власності. Для цього вони у заявочних матеріалах на те чи інше рішення стали розкривати його сутність не до кінця, а одну з ознак не включали до формули винаходу, залишаючи її нерозкритою. Це й був той нерозкритий секрет, без якого винахід або взагалі не можна було використати, або можна було використати без очікуваного ефекту, не в повну міру. При продажу ліцензії на використання винаходу покупця попереджали про наявність певного нерозкритого секрету (ноу-хау), що супроводжує

майже неможливо, встановити порушення і порушника також непросто. Неправомірного користувача комерційної таємниці за руку

не схопиш, як звичайного злодія. Комерційною таємницею здебільшого можна заволодіти за допомогою очей та розуму. Фахівцю достатньо одного погляду на креслення, механізм, пристрій тощо, щоб одразу збагнути принцип їх роботи.

Це зовсім не означає, що така комерційна таємниця взагалі не підлягає опису чи будь-якій іншій фіксації на матеріальному носії. Лле там, де це можливо, будь-якої фіксації уникають саме з метою запобігти розголошенню її сутності. Якщо ж комерційна таємниця будь-яким чином зафіксована, то вживаються такі заходи її охорони, аби вона не потрапила до чужих рук. Отже, комерційна таємниця може бути об'єктом правової охорони доти, поки вона зберігає свою конфіденційність.

Саме тому важко розробити принципи правової охорони нерозкритої інформації. Проте загальний контур такого охоронного механізму уже окреслився в ЦК України.

Передусім у ЦК України визначено об'єкт правової охорони, тобто, сформульовано загальне визначення комерційної таємниці. У цьому визначенні має бути охарактеризована та інформація, що буде складати об'єкт правової охорони, тобто нерозкрита інформація має свої об'єкти, до яких належать технічна, комерційна, організаційна, виробнича і будь-яка інша інформація, здатна підвищити ефективність виробництва чи будь-якої іншої

доцільної суспільно корисної діяльності. Звичайно, до такої інформації має належати і та, що не лише здатна підвищити ефективність виробництва, а й може зумовити будь-який інший позитивний ефект. У визначенні зазначено, що така інформація з огляду на її зміст має певну реальну чи потенційну вартість, шо робить її товаром. Безперечно, така інформація має конфіденційний характер, тобто є невідомою третім особам. Звичайно, можуть бути запропоновані також й інші якісні ознаки комерційної таємниці, але й наведені дають можливість сформулювати хоча б загальне її визначення: «Технічна, організаційна, комерційна, виробнича та інша інформація, здатна сприяти підвищенню ефективності виробництва або давати інший

позитивний ефект, невідома третім особам, внаслідок чого мас комерційну цінність, визнається комерційною таємницею».

Державні таємниці не підпадають під поняття нерозкритої

інформації.

Закон проголосив, що держава бере комерційну таємницю під свій захист від будь-якого неправомірного посягання. Правова охорона має надаватися лише такій інформації, яка має реальну або потенційну вартість, тобто тій, шо може дати певний прибуток або інший позитивний ефект, завдяки чому вона стає ринковим товаром і, отже, об'єктом цивільного обороту. На цей товар поширюються всі правила, що стосуються обігу товарів. Звичайно, це товар специфічний, що не має матеріальної субстанції, але здатний приносити певну, часом досить відчутну користь суспільству.

Правова охорона такої інформації може надаватися за умови, що до неї немає доступу на законній підставі третіх осіб. Інформація тому й називається комерційною таємницею, шо має конфіденційний характер. Вона може бути товаром лише за умови, що не відома третім особам, і довідатися про її сутність не можна з інших джерел. Водночас зазначена інформація має бути здатною до відчуження її володільцем. Не може вважатися комерційною таємницею і підпадати під її правову охорону фізична, психологічна чи будь-яка інша здатність людини до впливу на інших людей або вміння здійснювати певні дії, недоступні іншим. Ця здатність не може бути товаром, оскільки вона невід'ємна від її суб'єкта — лише інформація, яку можна відділити від її носія, тобто передати іншим особам, є такою, що охороняється.

Правова охорона комерційної таємниці може бути надана ще за однієї неодмінної умови. її володілець має вживати відповідних заходів для збереження конфіденційності зазначеної інформації. Це — необхідна умова правової охорони, адже за можливості розкриття сутності комерційної таємниці вона втрачає здатність до охорони. Ці заходи не можуть бути визначені законом, оскільки вони зумовлені особливостями комерційної таємниці, яка за своїм характером може бути найрізноманітнішою, отже, і заходи збереження її конфіденційності також можуть бути найрізноманітніші. На

Питання для контролю

1. РОЗДІЛ 6

Об'єкти нетрадиційних рішень

6.1. ЦК З і і і VIII) об76

В Україні склалася досить парадоксальна ситуація: основна міжнародна угода з питань інтелектуальної власності наукові відкриття визнає об'єктом інтелектуальної власності, а в самій Україні правова охорона цих відкриттів була відсутня.

Відкриттям прийнято визнавати встановлення раніше невідомих об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, що вносять докорінні зміни у рівень пізнанії.*

Отже, об'єктами відкриттів є закономірності, властивості та явища матеріального світу. Кожен із названих об'єктів відкриттів може бути визнаним відкриттям окремо. Проте закономірність, явище чи властивість можуть бути визнаними відкриттям лише за умови, що зазначені закономірність, властивість чи явище не були відомі раніше — вони виявлені вперше світі.

Закономірність як об'єкт відкриття ~ це прояв дії об'єктивного закону. Зазначена закономірність природі існувала, існує і буде існувати завжди. Об'єктом відкриття вона стає лише тоді, коли про існування цієї закономірності людина взнала, встановила її, виявила її об'єктивне існування. Зазначена закономірність стає об'єктом відкриття з моменту, коли її вперше було сформульовано.

Отже, закономірність матеріального світу як об'єкт відкриття — це невідомий раніше, але об'єктивно існуючий і такий, що вносить докорінні зміни у рівень пізнання, істотний і стійкий зв'язок між явищами або властивостями матеріального світу.

Більш повно цей зв'язок характеризується такими особливостями: це істотний, внутрішньо притаманний явищам або властивостям зв'язок та їх взаємна зумовленість. Він не повинен мати випадкового характеру. Закономірний зв'язок не проста констатація зв'язку яких-небудь явищ чи властивостей, а й встановлений його причинно-наслідковий характер; це певний стійкий зв'язок між явищами і властивостями. Він виражає таке відношення, за яким зміна одних явищ чи властивостей зумовлює цілком визначені зміни інших. такому разі залежність між явищами чи властивостями виражається, як правило, певною математичною або функціональною залежністю; зв'язок повинен мати універсальний характер і задовольняти вимогу узагальнення і можливості поширення його на інші однорідні об'єкти.

Явище матеріального світу як об'єкт відкриття — це невідома раніше об'єктивно існуюча і така, що вносить докорінні зміни в рівень пізнання, форма прояву сутності об'єкта матеріального світу

(природи).

Явище і сутність перебувають в органічній єдності. Проте єдність сутності і явища не означає їх збігу, сутність зазвичай прихована за явищем. Внаслідок розкриття сутності стає можливим наукове пояснення самого явища. Сутність і явище об'єктивні, тобто вони існують незалежно від волі і свідомості людини. Немає такої сутності, яка б не проявилася зовні і була непізнаною, як нема і явища, яке не містило б у собі яку-небудь інформацію про сутність.

Властивість матеріального світу як об'єкт відкриття — це невідома раніше об'єктивно існуюча якісна сторона об'єкта матеріального світу. Кожний об'єкт має багато різноманітних властивостей як істотних, так і неістотних. Сукупність істотних властивостей об'єкта складає Його якісну визначеність, що відрізняє його в цілому від інших об'єктів. Саме якісна визначеність виражає те спільне, що характеризує весь клас однорідних об'єктів. Які властивості проявляють даний об'єкт залежить від того, з якими об'єктами він вступає у взаємодію. Тому встановлення існування раніше невідомої властивості — необхідний, але недостатній елемент змісту відкриття. При цьому має бути доведено, чим викликана виявлена властивість, що вона спричиняє і при яких взаємодіях проявляється. Вимагається науково обгрунтована інтерпретація, що полягає у встановленні сутності цієї властивості і її закономірного характеру.

Отже, виявити нову істотну властивість об'єкта — означає встановити існуючу незалежно від волі і свідомості людини невідому раніше якісну визначеність об'єкта щодо інших об'єктів, з якими

він вступає у взаємодію.

6.2. Об'єкти раціоналізаторських пропозицій

Раціоналізаторська діяльність — це найбільш поширений вид технічної творчості, яка за своєю новизною і технічним рівнем є нижчою від винахідництва. Проте цей вид творчості доступний

практично кожному працівникові і тому він за своїми масштабами перевищує винахідництво. Наведені та деякі інші чинники роблять раціоналізаторську діяльність чи не найбільш ефективною. Своїм масовим застосуванням раціоналізаторські пропозиції інколи здатні давати більший економічний ефект, ніж винаходи. Економія від використання раціоналізаторських пропозицій у підсумку буває більшою, ніж від використання винаходів. Саме тому раціоналізаторство як форма технічної творчості заслуговує на всіляке заохочення і стимулювання, а його результати — раціоналізаторські пропозиції — потребують надійної правової охорони. Але слід зазначити що досить часто заявки на винаходи відхиляються тому, що втрачена їх новизна, але пропозиція у своїй суті є винаходом, і в таких випадках буде доречною правова охорона раціоналізаторських пропозицій.

Трудівники України звикли до раціоналізаторської діяльності, оскільки вона приносить користь підприємству, де працює раціоналізатор, і самому раціоналізатору давала право на певну винагороду, моральне задоволення від своєї суспільно корисної діяльності. Раціоналізаторство є невід'ємною складовою частиною виробничої діяльності, що не може розвиватися без постійного і систематичного удосконалення. Воно спрямоване на удосконалення продукції, технології самого виробництва, техніки та іншого обладнання і стосується будь-якої сфери — промисловості, транспорту, оборони, охорони здоров'я, сільського господарства тощо. Широке використання пропозицій, спрямованих на удосконалення процесів суспільно корисної праці, і дає досить помітний позитивний ефект.

Раціоналізатори завжди були у пошані в Україні. їх діяльність заохочувалася і стимулювалася, вони наділені рядом прав і пільг.

Нині раціоналізаторська діяльність регулюється ЦК України, Тимчасовим положенням про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій (далі — Тимчасове положення), затвердженим Указом Президента України від 18 вересня 1992 р., та Методичними рекомендаціями про порядок складання, подачі

і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію, затвердженими наказом Держпатенту України від 27 квітня 1995 р. Держпатент України прийняв ряд відомчих нормативних актів,

спрямованих на поглиблену регламентацію регулювання раціоналізаторської діяльності. Тимчасове положення змінене Указом Президента України «Про визнання такими, що втратили чинність, Указів Президента України у зв'язку з прийняттям законів України щодо промислової власності» від 22 червня 1995 р.

Відповідно до наведених нормативних актів ***раціоналізаторською визнається пропозиція, що є новою і корисною для підприємства, якому вона подана, і передбачає створення або зміну конструкції виробів, технології виробництва, техніки або складу матеріалів.***

Отже, раціоналізаторська пропозиція має стосуватися виробів, технології, задіяної техніки або складу матеріалів. Власне, це і є об'єкти раціоналізаторських пропозицій. Це можуть бути конструктивні вирішення виробів, технологічні процеси, тобто і способи, а також речовина (склад матеріалів). Але не треба розуміти наведений перелік об'єктів як обмеження раціоналізаторства. Раціоналізаторська пропозиція може стосуватися будь-якої сфери суспільно корисної діяльності людини. Це може бути удосконалення медичних інструментів та апаратури, зв'язку і транспорту тощо.

До раціоналізаторської пропозиції за загальним правилом встановлюється три необхідні вимоги: 1) вона має стосуватися профілю підприємства, якому ця пропозиція подана; 2) має бути новою; 3) має бути корисною підприємству, якому вона подана.

Раціоналізаторська пропозиція подається тому підприємству, якому відповідає за профілем його діяльності. При цьому немає значення, де працює раціоналізатор і чи працює він взагалі. Раціоналізаторська пропозиція стосується діяльності підприємства, якщо вона може бути використана в технологічному процесі цього підприємства, у продукції, що ним виробляється, у задіяній техніці або матеріалах.

Подана пропозиція визнається новою, якщо вона є новою для даного підприємства, якщо її сутність на цьому підприємстві до подачі заяви на неї не була відома. Для встановлення новизни раціоналізаторської пропозиції використовуються усі наявні на підприємстві джерела інформації, що можуть містити відомості про цю або подібну пропозицію.

Однак новизна пропозиції не втрачається, якщо вона використовується за ініціативою її автора не більше як три місяці до подання заяви. Безперечно, йдеться про використання її на тому підприємстві, якому подана заява на цю пропозицію.

Раціоналізаторська пропозиція визнається корисною для підприємства, якому вона подана, якщо її використання дає змогу підвищити економічну ефективність виробництва, одержати кращий доход (прибуток) або одержати інший позитивний ефект. Позитивний ефект може полягати в будь-якому підвищенні технічного рівня виробництва, поліпшенні умов та безпеки праці, зниженні негативного впливу на навколишнє середовище тощо.

Згадувані Методичні рекомендації про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію (далі — Методичні вказівки) містять ряд умов, за наявності яких подана пропозиція не може бути раціоналізаторською. Це передусім запозичення чужого досвіду без власного творчого внеску, пропозиції, що містять відомі рішення тощо.

Іншу групу пропозицій, що не визнаються раціоналізаторськими, складають такі, що погіршують умови праці, якість продукції і робіт, викликають або збільшують рівень забруднення навколишнього середовища, знижують надійність та інші показники якості Продукції. Не визнаються раціоналізаторськими пропозиції, шо лише ставлять завдання, але не дають конкретного вирішення.

6.3. Об'єкти захисту від недобросовісної конкуренції

Зазначені об'єкти захисту від недобросовісної конкуренції у точному значенні цього слова не є об'єктами промислової власності, але вони прирівняні до них, оскільки мають своєю метою захист від недобросовісної конкуренції.

Відомо, шо конкуренти у боротьбі за ринок часто вдаються до використання неправомірних засобів у цій боротьбі. Ця неправомірна діяльність набуває досить загрозливих масштабів, що наносять велику шкоду економіці будь-якої держави. Тому вже в Конвенції про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. недобросовісна конкуренція була проголошена як протиправна дія, спрямо-

 рішень вша на порушення прав на об'єкти промислової власності. Конвенція поклала на своїх членів обов'язок забезпечити громадянам країн, шо стали членами Паризького союзу, ефективний захист проти

недобросовісної конкуренції. Актом недобросовісної конкуренції Конвенція вважає будь-який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах. Зокрема, забороні підлягають:

1) усі дії, здатні будь-яким способом викликати змішування щодо підприємства, продуктів або промислової чи торговельної діяльності конкурента;

2) неправдиві твердження при здійсненні комерційної діяльності, здатні дискредитувати підприємство, продукти або промислову чи торговельну діяльність конкурента;

3) вказівки або твердження, використання яких при здійсненні комерційної діяльності може ввести громадськість в оману щодо характеру, способу виготовлення, властивостей, придатності до застосування або кількості товарів.

Захист від недобросовісної конкуренції в Україні здійснюється аконом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від червня 1996 р. Закон визначає дії, що визнаються недобросовісною конкуренцією. Ними визнаються будь-які дії в конкуренції, по суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності.

Відносини, що складаються у зв'язку із захистом від недобросовісної конкуренції, регулюються зазначеним Законом, а також законами України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності», «Про Антимонопольний комітет України», «Про зовнішньоекономічну діяльність», іншими актами законодавства, виданими на підставі законів і постанов Верховної Ради України.

Об'єктами захисту від недобросовісної конкуренції є своєрідні дії. Якщо об'єктами правової охорони результатів інтелектуальної ' шості є її результати, то об'єктами захисту від недобросовісної конкуренції є також результати інтелектуальної діяльності від незмірних посягань. Але в першому випадку передбачається охо-

рона прав у широкому значенні цього слова, а в другому — лише захист проти неправомірних дій третіх осіб.

Об'єктами захисту від недобросовісної конкуренції можуть бути неправомірні дії, що в Законі згруповані у три групи: 1) неправомірне використання ділової репутації господарюючого суб'єкта (підприємця); 2) створення перепон (перешкод) господарюючим суб'єктам (підприємцям) у процесі конкуренції і досягнення неправомірних переваг в конкуренції; 3) неправомірний збір, розголошення і використання комерційної таємниці.

Кожна з цих груп складається з окремих видів неправомірних дій.

До першої групи належать:

/. Неправомірне використання чужих позначень, рекламних матеріалів, упаковки. Неправомірним визнається використання без дозволу уповноваженої на те особи чужого імені, комерційного найменування, торговельних марок, інших позначень, а також рекламних матеріалів, упаковки товарів, назв літературних, художніх творів, періодичних видань, географічних зазначень місць походження товарів, що може призвести до змішування з діяльністю іншого господарюючого суб'єкта (підприємця), який має пріоритет на їх використання.

Використання у комерційному найменуванні власного імені фізичної особи не визнається неправомірним, якщо до власного імені подається який-небудь відрізняльний елемент, що виключає змішування з діяльністю іншого господарюючого суб'єкта (підприємця).

2. Неправомірне використання товару іншого виробника. Неправомірним використанням товару іншого виробника є введення в господарський оборот під своїм позначенням товару іншого виробника без дозволу уповноваженої на те особи.

*3. **Копіювання** зовнішнього вигляду виробу.* Копіюванням зовнішнього вигляду виробу є відтворення зовнішнього вигляду виробу іншого господарюючого суб'єкта (підприємця) в господарському обігу без однозначної вказівки виробника копії, що може призвести до змішування з діяльністю іншого господарюючого суб'єкта (підприємця).

4. Порівняльна реклама. Дискредитація господарюючого суб'єкта (підприємця). Купівля -продаж товарів, виконаних робіт, надання послуг із примусовим асортиментом. 3. Схилення до бойкоту господарюючого суб'єкта (підприємця). 4. Схилення постачальника до дискримінації покупця (замовника). 5. Схилення господарюючого суб'єкта (підприємця) до розірвання договору з конкурентом.

(підприємця) — учасника договору до невиконання або виконання неналежним чином договірних зобов'язань перед цим конкурентом шляхом надання або пропонування господарюючому суб'єкту (підприємцю) — учаснику договору, безпосередньо або через посередника, компенсації або інших переваг.

6. Підкуп працівника постачальника. Це надання або пропонування Йому конкурентом покупця (замовника) безпосередньо або через посередника, матеріальних цінностей, майнових чи немайно-вих благ за неналежне виконання або невиконання працівником службових обов'язків, що випливають з укладеного або пов'язані з укладенням між постачальником і покупцем договору поставки товарів, виконання робіт, надання послуг, що

призвело або могло призвести до отримання конкурентом покупця (замовника) певних переваг перед покупцем (замовником).

7. *Підкуп працівника покупця.* Ті ж самі дії, що і працівника постачальника.

8. Досягнення неправомірних переваг у конкуренції Досягненням неправомірних переваг у конкуренції є отримання таких щодо іншого господарюючого суб'єкта (підприємця) шляхом порушення чинного законодавства, що підтверджене рішенням державного органу, наділеного відповідною компетенцією.

Третю групу неправомірних дій, спрямованих на порушення добросовісної конкуренції, складають:

/. Неправомірне збирання комерційної таємниці. Неправомірним збиранням комерційної таємниці вважається добування протиправним способом відомостей, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, якщо це завдало або могло завдати шкоди господарюючому суб'єкту (підприємцю).

2. Розголошення комерційної таємниці. Розголошенням комерційної таємниці є ознайомлення іншої особи без згоди особи, уповноваженої на те, з відомостями, що відповідно до чинного законодавства України становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені в установленому порядку або стали відомими у зв'язку з виконанням службових обов'язків, якщо це завдало або могло завдати шкоди господарюючому суб'єкту (підприємцю).

803. *Схилення до розголошення комерційної таємниці. 4. Неправомірне використання комерційної таємниці.* Питання для контролю

1. **2.** 4. *Поняття* **РОЗДІЛ** 7

Суб'єкти права інтелектуальної власності

7.1. Загальні положення

У теорії права прийнято вважати суб'єктом права того, хто може мати права; того, хто може бути носієм права. Найбільш загальним визначенням суб'єкта права таке: «Суб'єкт права — це людина або організація чи інше соціальне утворення, які законом наділені здатністю мати суб'єктивні права та нести юридичні обов'язки і, отже, бути учасниками правовідносин».

Отже, суб'єктом права може бути будь-яка людина (фізична особа) незалежно від громадянства, постійного місця проживання, роду занять та інших її особистих чинників. Це може бути громадянин України, громадянин іншої держави і особа без громадянства. Не має значення і вік фізичної особи — носієм права може бути і щойно народжене немовля, не має значення і психічний стан фізичної особи. Зараз на земній кулі немає людини, яка б не була суб'єктом права. Безправних суб'єктів не буває.

Суб'єктами права можуть бути і юридичні особи, і держава в тому числі.

Проте нас цікавлять суб'єкти цивільних правовідносин, якими можуть бути ті ж самі особи. *Право* інтелектуальної власності пщ-галуззю цивільного права, отже, ті ж самі особи можуть бути і суб'єктами права інтелектуальної власності. Останніх прийнято поділяти на дві основні групи. Перша группа — це передусім творці інтелектуальної власності. Творцями можуть бути тільки фізичні особи — люди, творчою працею яких створюється інтелектуальна власність. Другу групу суб'єктів права інтелектуальної власності складають як фізичні, так і юридичні особи, які самі не створювали об'єктів права інтелектуальної власності, але вони стали суб'єк-

тами цього права згідно з законом або договором. Суб'єктом права інтелектуальної власності може бути також і держава в особі її органів.

Виходячи з чинного законодавства України про інтелектуальну власність, суб'єктами права інтелектуальної власності можуть бути перш за все автори творів у галузі науки, літератури та мистецтва, а також будь-яких науково-технічних досягнень, заявники, роботодавці та правонаступники.

7,2. Автори — творці об'єктів права інтелектуальної власності

Чинне законодавство України про інтелектуальну власність авторами визнає лише творців творів у галузі науки, літератури і мистецтва, а також творців промислових зразків. У цьому контексті термін «автори» буде вживатися в широкому значенні цього слова, тобто творці будь-яких об'єктів інтелектуальної власності.

Автором може бути лише людина, що свідомо створює той чи інший об'єкт інтелектуальної власності. Перерахувати авторів у сфері інтелектуальної діяльності просто неможливо, адже кожна людина щось творить. Проте в такому перерахуванні і потреби немає. Авторська дієздатність не збігається із загальною цивільною правоздатністю. Цивільною дієздатністю визнається здатність фізичної особи до вчинення певних юридичних дій. Така здатність у

фізичної особи виникає тоді, коли вона здатна правильно розуміти значення своїх дій та може керувати ними. За цивільним законодавством України така здатність настає з досягненням фізичною особою вісімнадцятирічного віку. Проте слід мати на увазі, що на дієздатність фізичних осіб може впливати наявність душевної хвороби.

Змістом дієздатності фізичних осіб є їх здатність набувати цивільних прав і створювати цивільні обов'язки (правонабувальна дієздатність); здатність самостійно здійснювати цивільні права та виконувати обов'язки (правоздіяснювальна дієздатність або правови-конавча дієздатність); здатність особи своїми діями розпоряджатися належними особі правами (праворозпорядча дієздатність); здатність нести відповідальність за протиправну поведінку (дел і кто -здатність).

Цей перелік видів дієздатності наведений для того, щоб підкреслити невідповідність загальної цивільної дієздатності до здатності людини до творчої діяльності, яку слід називати авторською або творчою дієздатністю. Авторською її можна називати тому, що це здатність бути автором якогось творіння. Ось саме ця здатність бути автором будь-якого результату інтелектуальної творчої діяльності не залежить від віку і, отже, від чіткого усвідомлення значення своїх творчих дій. Автором, творцем може бути неповнолітня фізична особа. Історії розвитку науки, літератури, мистецтва, техніки відомо немало випадків, коли авторами тих чи інших досить серйозних результатів інтелектуальної діяльності були і є діти — малолітні за віком.

Малолітні і неповнолітні фізичні особи, які створили об'єкти інтелектуальної власності, визнаються не тільки авторами своїх творінь, у них виникає і право на ці результати інтелектуальної діяльності. Більше того, у таких осіб виникає комплекс авторських або патентних прав на будь-які результати інтелектуальної, творчої діяльності, починаючи від оформлення прав на ці результати. Вони також мають право укладати авторські і ліцензійні договори. Цим особам належить право одержувати належну їм винагороду за використання своїх творінь і розпоряджатися цією винагородою. Проте слід мати на увазі, що зазначені майнові права виникають лише в осіб віком від 14 до 18 років. Діти віком до 14 років мають лише право авторства. Майновими правами цих осіб розпоряджаються їх законні представники. За ЦК України особи віком від 14 до 18 років мають право самостійно здійснювати права автора на твори науки, літератури та мистецтва, об'єкти промислової власності та інші результати творчої діяльності, що ***охороняються*** законом (ст. 31 ЦК України).

Автором будь-якого творіння вважається лише той, хто власною творчою працею створив той чи інший результат інтелектуальної творчості. Саме творчий характер праці творця, що втілився у творі, — це єдиний і універсальний критерій для виникнення права авторства на твір.

Той чи інший результат творчої діяльності може бути створений не одним автором, а двома або кількома. Такий вид співучасті у

створенні цього результату прийнято називати співавторством. Воно може мати місце у будь-якому виді творчої діяльності. Цивільно-правова теорія визнає два види співавторства:

1) коли неможливо виділити працю кожного співавтора — нероздільне співавторство. Воно властиве авторському праву, але здебільшого властиве науково-технічній творчості;

2) коли складові частки чітко визначені і відомо, хто із співавторів створив ту чи іншу частину — роздільне співавторство.

Для визнання співавторства і, отже, права авторства за особами, які брали участь у створенні творчого результату, необхідні такі умови:

1. Творчий результат, створений спільною творчою працею співавторів, має бути єдиним цілим, таким, що не може існувати без складових частин як ціле. Наприклад, якщо з підручника, написаного співавторами, вилучити одну або кілька глав, підручник як цілісний твір втрачає своє значення. У балеті, опері, опереті музика поєднується з текстом. Музика без тексту — не опера, танець без музики — не балет. Проте можливе й таке поєднання двох форм творчості, коли жодна з них не втрачає свого самостійного значення, але в такому разі не буде співавторства.

2. Спільна праця співавторів має бути творчою. Якщо один розповідає сюжет, а інший записує — це не співавторство. Тому не визнаються співавторами особи, які надавали автору будь-яку технічну допомогу — креслярі, друкарки, консультанти, особи, які здійснювали необхідні розрахунки, надавали фінансову чи іншу матеріальну допомогу автору тощо.

3. Має бути угода про спільну працю. Ця угода не обов'язково має бути укладена в письмовій формі, вона може бути Й усною.

4. При роздільному співавторстві кожен із співавторів зберігає авторське право на свою частину, водночас він є співавтором результату в цілому.

5. Співавторство має бути добровільним.

6. При нероздільному співавторстві об'єкт спільної праці може використовуватися лише за спільною угодою всіх співавторів. Проте право опублікування та іншого використання твору, право на

подання заявки на об'єкт промислової власності належить співавторам, якщо інше не передбачено угодою між Склад співавторів у науково-технічній творчості може бути переглянутий за спільним клопотанням осіб, зазначених заявці, як співавторів. Таке клопотання можуть порушити й ті співавтори, які хоча й не включені в заявку, але брали участь розробці цього об'єкта.

7. Винагорода за використання об'єкта інтелектуальної власності належить усім співавторам у рівних частках, якщо інше не передбачено угодою між ними.

Від співавторства слід відрізняти співробітництво, за яким кілька авторів беруть участь у створенні колективного результату творчої діяльності за завданням певної організації (замовника). Такий колективний об'єкт належить юридичній особі, за завданням якої він створений.

\ Співавторство — досить складний інститут, що містить чимало дискусійних положень, що в спеціальній літературі викликають різні думки і погляди, адже не завжди така спільна творчість відповідає умовам співавторства^

Дія Закону України «Про авторське право і суміжні права» поширюється також на авторів, твори яких вперше опубліковані в іншій країні та протягом ЗО днів після цього опубліковані в Україні, незалежно від громадянства і постійного місця проживання. Іноземні громадяни, твори яких вперше опубліковані, випущені у світ іншим чином або перебувають у будь-якій об'єктивній формі на території іноземної держави, визнаються авторами з усіма наслідками, що з цього випливають, відповідно до міжнародних договорів або угод, у яких бере участь Україна.

Суб'єктами авторського права можуть бути не лише автори, а й інші особи. Серед них особливе місце посідають так звані «інші особи», яким належить право на будь-який об'єкт інтелектуальної власності за законом. Це за загальним правилом юридичні особи, але не виключено, що ними можуть бути й фізичні особи. Йдеться про роботодавців. Цей термін новий для нашого законодавства за формою, але він не є новим за своєю сутністю, адже йдеться про так звані службові результати творчої діяльності. Роботодавця не

82

можна визнавати правонаступником, оскільки право інтелектуальної власності до нього не переходить від автора, а він за певних умов визнається суб'єктом цього права незалежно від волі автора.

За радянським авторським *правом право на твір* науки, літератури і мистецтва, виконаний у порядку виконання службового завдання, належало державі в особі тієї юридичної особи, службове завдання якої виконував автор. За винахідницьким правом переважна більшість об'єктів промислової власності створювалися в порядку виконання службового завдання і також належали державі.

За чинним законодавством України про інтелектуальну власність також переважна більшість творчих результатів створюються в порядку виконання службового завдання. Але в сучасних умовах право на зазначені результати належать не тільки державним організаціям, а будь-яким підприємствам, організаціям і установам різних форм власності. Проте правовий режим роботодавців шодо об'єктів інтелектуальної власності різними законами України про інтелектуальну власність визначається по-різному і не досить чітко.

Закон про авторське право проголошує, шо твір належить роботодавцю лише за умови, що автор перебуває в трудових відносинах з ним (ст. 16 «Авторське право на службові твори» Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» більш грунтовно визначає правовий режим роботодавця (ст. 9). Закон визначає умови, за яких за роботодавцем визнається право на службовий винахід чи корисну модель. Роботодавцеві належить об'єкт промислової власності лише за умови, що він створений автором, який перебуває в трудових відносинах з ним і з винахідником укладений письмовий договір щодо розгляду та умови виплати йому (його правонаступнику) відповідної винагороди.

Подібне визначення правового режиму роботодавця є в Законі України «Про охорону прав на сорти рослин». Цей Закон визначає, що право на одержання патенту на сорт має роботодавець за умови, що сорт створено в порядку виконання автором службових обов'язків, конкретного завдання, що належним чином оформлено роботодавцем. При цьому відносини між роботодавцем автором сорту мають бути оформлені спеціальним договором про створен

ня сорту. Цей договір має передбачати передачу прав на сорт роботодавцеві. Якщо ж між автором сорту і роботодавцем такого договору не було укладено в письмовій формі або роботодавець порушив суттєві умови цього договору, право на одержання патенту (право на сорт) залишається за автором.

З визначень правового режиму роботодавця випливає одне — об'єкт інтелектуальної творчої діяльності, якщо він створений у порядку виконання службових обов'язків, належить роботодавцеві Такий висновок не в інтересах творця. Тому автори вважають, що найбільш вдалим є визначення правового режиму роботодавця, яке містить ЦК України.

Роботодавцеві належить право на одержання патенту на винахід, корисну модель чи промисловий зразок, інший об'єкт промислової власності, якщо винахідник або автор промислового зразка передав йому це право за договором, укладеним між роботодавцем і автором науково-технічного досягнення у письмовій формі. Стороною у цьому Договорі може бути і правонаступник роботодавця. Право на одержання патенту роботодавець має за таких умов. Творець (об'єкта промислової власності) у письмовій формі повідомляє роботодавця про створений ним винахід,

корисну модель чи промисловий" зразок з описанням, що розкриває суть винаходу, корисної моделі чи промислового зразка досить ясно і повно. Якщо роботодавець протягом чотирьох місяців від дати одержання повідомлення не подасть заявки, то право на одержання патенту переходить до винахідника чи автора промислового зразка.

Якщо об'єкт промислової власності створено у зв'язку з виконанням трудового договору, наданням фінансової чи іншої матеріальної допомоги автору на основі знань, досвіду та інформації роботодавця або іншого сприяння створенню винаходу, корисної моделі чи промислового зразка, останньому належить право на частку інтелектуальної власності на зазначений об'єкт.

Використання об'єкта промислової власності в такому разі здійснюється на умовах угоди, укладеної між роботодавцем і автором.

Відповідно до ст. 429 ЦК України особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт.

ЦК України відмовився від терміна «службовий об'єкт права інтелектуальної власності», замінивши його терміном «об'єкт, створений у порядку виконання трудового договору» Така заміні видається доцільною.

Отже, будь-який результат інтелектуальної, творчої діяльності, досягнутий у процесі виконання трудового договору, є тим об'єктом, що раніше називався «службовим».

Право інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належить працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або в якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором. Особливості здійснення права інтелектуальної власності на зазначений об'єкт можуть бути встановлені договором.

Отже, новий ЦК України зробив крок назустріч визнанню за творцем права інтелектуальної власності в усіх випадках його створення, визнавши за ним спільне право з роботодавцем.

Тобто право інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належить творцеві і роботодавцю спільно, не означає, що це право належить їм порівну. Очевидно при визначенні часток у спільному праві слід враховувати певні чинники — внесок сторін у створення цього об'єкта, обсяг матеріальних витрат роботодавця, творчий внесок творця, передбачуваний дохід від використання даного об'єкта тощо.

При цьому особисті немайнові права автора будь-якого досягнення інтелектуальної діяльності в усіх випадках належать автору, адже вони невідчужувані.

Проте визначення правового режиму роботодавця щодо об'єктів інтелектуальної власності, створених у порядку виконання трудового договору, залишається нечітким. Передусім слід визнати, що цей режим має бути однаковим для всіх роботодавців, для яких створюються об'єкти інтелектуальної власності. У відносинах роботодавця і творців різних видів творчої діяльності не повинно бути ніякої різниці. Правила гри мають бути однаковими.

В усіх випадках, на нашу думку, право інтелектуальної власності на результат інтелектуальної діяльності має належати його творцю, а не роботодавцеві. Останньому мало б належати виключне право

на використання зазначеного об'єкта на певний, визначений законом строк. У зв'язку з цим слід висловити одне зауваження до ЦК України. Справа в тому, що ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» надає право роботодавцеві прийняти щодо створеного службового винаходу рішення про збереження його як конфіденційної інформації протягом чотирьох років. Отже, роботодавець має право протягом зазначеного строку не подавати заявку на цей винахід і не використовувати його протягом цього самого строку. Тобто така норма суперечить суспільним інтересам, оскільки вона надає право роботодавцеві протягом чотирьох років тримати цінний винахід «під сукном» замість впровадження його у виробництво якнайшвидше.

Виключне право на використання об'єкта інтелектуальної власності охоплює всі майнові права творця цього об'єкта. Майнові права належать роботодавцю за таких умов:

— творець об'єкта інтелектуальної власності перебував у трудових відносинах з роботодавцем на підставі договору трудового найму;

— договір найму визначає коло службових обов'язків творця, до числа яких входить обов'язок створювати об'єкти інтелектуальної власності;

— об'єкт інтелектуальної власності створено в порядку виконання трудового договору;

— об'єкт інтелектуальної власності слід визнавати службовим і за умов, що роботодавець надавав творцю фінансову, матеріальну та іншу допомогу або іншим чином істотно сприяв творцеві у процесі створення зазначеного об'єкта. Ця допомога має бути такою, без якої об'єкт інтелектуальної власності не міг би бути створений;

— договір має бути укладений лише в письмовій формі;

— у договорі обов'язково має бути визначений розмір винагороди за використання об'єкта інтелектуальної власності, створеного за договором найму, строки і порядок її виплати.

При будь-якому використанні об'єкта інтелектуальної власності, створеного за договором найму, роботодавець має право зазначати своє найменування або вимагати такого зазначення.

84

Суб'єкти права інтелектуальної **масності**

84

Крім договору найму не виключається за чинним законодавством укладення і спеціального договору між роботодавцем і творцем об'єкта інтелектуальної власності, в якому визначаються права й обов'язки сторін. Це досить складні договори, оскільки в нас ще немає належного досвіду *їх* укладання. У таких договорах важко визначити вартість створеного об'єкта інтелектуальної власності без попереднього його випробовування.

7.3. Заявники

Суб'єктами права інтелектуальної власності безперечно є заявники. У переважній більшості заявники стають суб'єктами права інтелектуальної власності на результат інтелектуальної, творчої діяльності, який ними заявляється як об'єкт інтелектуальної власності. Але вони залишаються суб'єктами правовідносин у сфері інтелектуальної діяльності і в тих випадках, коли з тих чи інших причин суб'єктами права інтелектуальної власності вони не стали.

Суб'єкт права на заявку свого творіння вступає у різні правовідносини з іншими суб'єктами, у тому числі і в цивільно-правові.

Заявник як суб'єкт творчих відносин також фігура нова у чинному законодавстві України про інтелектуальну власність, хоча заявники як такі існували в усі часи. Проте сучасне законодавство про інтелектуальну власність більш чітко визначило правовий статус заявника, що, безперечно, слід визнати доцільним і справедливим.

Заявником може бути фізична і юридична особа. Заявниками за певних умов можуть бути фізичні особи — громадяни України, громадяни зарубіжних країн і особи без громадянства. Але слід мати на увазі, що відповідно до чинного законодавства неповнолітні віком від 14 до 18 років мають право здійснювати свої авторські і патентні права. З наведеного вище випливає, що зазначені особи можуть бути заявниками на будь-який результат інтелектуальної, творчої діяльності. Але варто підкреслити й те, що визнання права на будь-який твір у галузі науки, літератури і мистецтва не потребує виконання будь-яких формальних вимог. Право на твір виз

РОЗДІЛ 7

84

мається самим фактом його створення і надання йому об'єктивної форми.

Отже, для визнання права на твір науки, літератури і мистецтва не треба подавати будь-якої заявки до будь-якого органу державної влади чи управління. Проте автори» які цього бажають, мають право певним чином зафіксувати свої права на створений ними твір.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» у ст. 11 проголошує, що для виникнення і здійснення прав на твір, передбачених чинним законодавством, не вимагається виконання будь-яких формальностей. Але особа, яка має авторське право, для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права. Цей знак у вигляді латинської літери С у колі — ©, імені особи, яка має авторське право, і року першої публікації твору, — поміщається на кожному примірнику твору.

Особи, які мають авторське право або яку-небудь виключну правомочність на твір, для засвідчення авторства на оприлюднений чи не оприлюднений твір, факту і дати опублікування твору мають право зареєструвати ці відомості в офіційних державних реєстрах. Можуть бути таким чином зареєстровані авторські договори, що стосуються права автора на твір. Зазначена реєстрація може бути здійснена в будь-який час у межах чинності строку охорони авторського права.

Державна реєстрація здійснюється Державним департаментом інтелектуальної власності (Установою) відповідно до встановленого порядку. Установа складає і періодично видає каталоги всіх реєстрацій. Факт реєстрації посвідчується свідоцтвом. У разі виникнення спору реєстрація визнається судом як юридична презумпція авторства, тобто вважається дійсною, якщо в судовому порядку її не буде спростовано.

Ніхто не має права перешкоджати реєстрації твору в офіційних реєстрах.

Порядок державної реєстрації авторського права і договорів, що стосуються права автора на твір, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1756.

Державну реєстрацію прав на твори науки, літератури і мистецтва мають право здійснювати автори творів незалежно від гро-

Суб'єкти права інтелектуальної **власності**

мадянства та постійного місця проживання, а також фізичні і юридичні особи, які мають авторське право, роботодавець на замовлення і за рахунок якого створено твір, якщо інше не передбачено умовами договору між ним і

автором, уповноважений представник автора або особа, яка мас авторське право. Право на реєстрацію мають також організації, яким автор доручив управляти своїми майновими правами.

Для державної реєстрації до Установи заявники зобов'язані подати:

— заявку, складену за встановленою формою;

— один примірник твору в машинописній формі (опублікованого чи неопубл і кованого), фонограми та інші документи і матеріали для депонування;

— платіжний документ про сплату реєстраційного збору. Документи і матеріали, що подаються до Установи, оформляються способом, придатним для їх репродукування.

І Зазначений порядок досить детально визначає здійснення державної реєстрації прав на твори науки, літератури і мистецтва.

Право на подання заявки на об'єкт промислової власності також мають право як фізичні, так і юридичні особи. До фізичних осіб Закон відносить громадян України, громадян іноземних держав та осіб без громадянства. При цьому Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» підкреслює, що іноземні особи та особи без громадянства мають рівні з громадянами України права, передбачені цим Законом, відповідно до міжнародних договорів України. Чинність зазначених договорів у межах України настає лише зі згоди Верховної Ради України. Іноземні особи та особи без громадянства, які проживають чи мають постійне місцезнаходження поза межами України, у відносинах з Установою реалізують свої права через представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), зареєстрованих відповідно до чинного законодавства.

Патентними повіреними, як випливає із п. 2 ст. 5 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», є також і

іноземні юридичні особи, якщо їх місцеперебування знаходиться за межами України. Патентні повірені здійснюють свою діяльність на «4*і4 **209**

РОЗДІЛ 7

підставі Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), що затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1994 р. зі змінами і доповненнями від 10 жовтня 1994 р. та від 27 серпня 1997 р.

Це Положення розроблене і'прийняте на основі законів України «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки» і «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Його назва не зовсім відповідає змісту, адже представник у справах інтелектуальної власності і патентний повірений — цс не одна і та сама особа. Тому в дужках після слів «представників у справах інтелектуальної власності» уточнюється — «патентних повірених».

Зазначене Положення визначає досить суворі вимоги до патентних повірених і жорстко регламентує їх діяльність. Положення відповідно до законів України у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності визначає правовий статус патентних повірених і регулює відносини, пов'язані з набуттям, реалізацією і припиненням права займатися діяльністю патентного повіреного. Основним обов'язком патентного повіреного є надання допомоги і послуг фізичним і юридичним особам, які він представляє, у сфері охорони прав на об'єкти промислової власності, представляє інтереси зазначених осіб у Державному департаменті інтелектуальної власності й установах, що належать до сфери його управління. Патентні повірені виконують представницькі функції також у судових органах, кредитних установах, а також у відносинах з іншими фізичними і юридичними особами.

Положення містить досить суворі вимоги до особи патентного повіреного. Ним має бути лише громадянин України, який постійно проживає в Україні, має повну вищу освіту, а також повну вищу освіту у сфері охорони інтелектуальної власності, не менш як п'ятирічний досвід практичної роботи у сфері охорони інтелектуальної власності. Патентний повірений для роботи на цій посаді має скласти кваліфікаційні екзамени, пройти атестацію й одержати свідоцтво на право займатися діяльністю патентного повіреного.

Патентними повіреними не можуть бути працівники Державного департаменту інтелектуальної власності та установ, що входять

до його складу, а також особи, які не можуть обіймати посаду патентного повіреного відповідно до чинного законодавства.

Державний департамент інтелектуальної власності веде спеціальний реєстр патентних повірених. Після занесення імені патентного повіреного до цього реєстру йому присвоюється реєстраційний номер. Особи, не внесені до цього реєстру, не мають права називати себе патентними повіреними і, отже, займатися їх діяльністю.

Патентний повірений діє за дорученням особи, яку він представляє. Таке доручення оформляється в письмовій формі договором, довіреністю або іншим документом, що підтверджує його повноваження відповідно до чинного законодавства.

Повноваження патентного повіреного можуть бути підтверджені також шляхом вказівки його прізвища і реєстраційного номера в заявці на видачу охоронного документа на об'єкт промислової власності, якщо заявка підписана самим заявником.

Положення *чітко* визначає права і обов'язки патентного повіреного, порядок набуття і припинення права займатися діяльністю патентного повіреного.

Відповідно до Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» права на сорт набуваються поданням до Установи заявки, експертизи заявки та державної реєстрації прав.

Від імені селекціонерів (авторів сортів), заявників та власників сортів у відносинах, врегульованих цим Законом, можуть виступати їх представники, зокрема представники з питань інтелектуальної власності, зареєстровані відповідно до положення про них, затвердженого Кабінетом Міністрів України. У такому разі відносини з представниками вважаються відносинами відповідно з авторами, заявниками та власниками прав.

Право на подання заявки на сорт рослин належить автору сорту (селекціонеру), якщо інше не передбачено цим Законом. Якщо сорт створили спільно кілька селекціонерів, то всі вони мають однакові права на подання заявки, якщо інше не передбачене угодою між ними. Відмова одного чи кількох із них від прав на сорт не поширюється на інших авторів.

У разі перегляду умов угоди щодо складу авторів сорту Установа за спільним клопотанням осіб, зазначених у заявці як авторів, а

РОЗДІЛ 7

також авторів, не зазначених у заявці, вносить зміни до відповідних документів у встановленому порядку.

Автору сорту (селекціонеру) належить право авторства, що є особистим немайновим правом і охороняється безстроково.

Якщо сорт створено селекціонером у зв'язку з виконанням трудового договору або за дорученням роботодавця, з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва, обладнання, матеріальних і фінансових засобів роботодавця, то у разі, якщо трудовим договором (контрактом) між роботодавцем і селекціонером не передбачено інше, право на подання заявки на сорт належить роботодавцю. За цих умов автор сорту подає роботодавцю письмове повідомлення про одержаний ним сорт з достатньо повним описом.

Роботодавець повинен протягом 60 днів від дати отримання повідомлення автора сорту подати до Установи заявку на одержання патенту чи передати право на його одержання іншій особі або прийняти рішення про збереження відомостей про сорт як конфіденційної інформації. У цей самий строк роботодавець повинен укласти з автором сорту письмовий договір щодо розміру та умови виплати йому справедливої винагороди відповідно до економічної цінності сорту та іншої вигоди роботодавця.

Кабінет Міністрів України може встановлювати мінімальні ставки зазначеної винагороди та порядок їх індексації..

Якщо роботодавець (правонаступник роботодавця) не виконає вищезазначених вимог у встановлений строк чи не використовуватиме сорт, зберігаючи відомості про нього як конфіденційну інформацію більше чотирьох років від дати одержання повідомлення автора сорту, то право на подання заявки та одержання патенту переходить до автора сорту, а за роботодавцем залишається переважне право на придбання невиключної ліцензії на використання сорту.

Право на подання заявки та одержання патенту на сорт рослин має відповідно правонаступник автора або роботодавця.

Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» не точно визначає особу заявника. ***Стаття*** 6 цього Закону визначає, що право на реєстрацію має автор або його правонаступники, а також роботодавець та його правонаступники. Розділ НІ цього Закону називається «Право на реєстрацію топографії

ІМС», до якого входять зазначені статті. У цьому розділі про заявника інших норм немає. Отже, інші фізичні і юридичні особи у цьому розділене згадуються. Але вже у ст. 9 IV розділу «Про порядок реєстрації топографії ІМС» зазначено: «Особа, яка бажає зареєструвати топографію ***ІМС і*** має на це право, подає до Установи заявку на реєстрацію». Заявка, до речі, може бути подана і через патентного повіреного.

Отже, заявником на реєстрацію компонування інтегральних мікросхем може бути будь-яка фізична чи юридична особа, яка має на це право.

Має деякі особливості заявка на реєстрацію географічного зазначення походження товару. Відповідно до Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» заявниками можуть бути особа або група осіб, які в заявленому географічному місці виробляють товар, особливі властивості, певні якості, репутація або інші характеристики якого пов'язані з цим географічним місцем; асоціації споживачів; установи, що мають безпосереднє

відношення до вироблення чи вивчення відповідних продуктів, виробів, технологічних процесів або географічних місць.

Особливістю Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» є й те, що заявниками можуть бути особи, які бажають скористатися уже зареєстрованою назвою місця походження товару або зареєстрованого географічного зазначення походження товару. Право на використання зареєстрованого зазначення мають виробники, які в географічному місці, зазначеному в Реєстрі, виробляють товар, особливі властивості, певні якості чи інші характеристики якого відповідають тим, що внесені до Реєстру.

Отже, на одержання охоронного документа України заявниками можуть бути творці об'єктів інтелектуальної власності, створених їх творчою працею. Заявниками також можуть бути будь-які інші фізичні і юридичні особи, до яких право на подання заявки перейшло в силу закону чи договору. Заявниками можуть бути також представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені). Іноземні заявники та особи без громадянства ведуть свої справи з Установою лише через патентного повіреного. Вітчизняні заявники можуть вести такі справи через патентного повіреного, але не зобов'язані.

Отже, фактично заявником може бути будь-яка фізична чи юридична особа, яка має намір одержати правову охорону об'єкта промислової власності за умови, що зазначена особа має право на одержання охоронного документа.

Щодо підприємств, організацій і установ різних форм власності, то вони можуть бути заявниками лише за умови, що вони наділені правами юридичної особи.

7.4. Правонаступники як суб'єкти права інтелектуальної власності

Суб'єктами права інтелектуальної власності можуть бути також спадкоємці, інші фізичні і юридичні особи, до яких право інтелектуальної власності переходить згідно із законом чи договором, держава.

Спадкоємці . можуть стати суб'єктами права інтелектуальної власності згідно із законом або заповітом. Лише Закон України «Про авторське право і суміжні права» (єдиний) містить статтю про спадкування авторських і суміжних прав у спадщину. Стаття 29 цього Закону «Перехід авторського права у спадщину» проголошує: «Майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне авторське право, переходять у спадщину. Не переходять у спадщину особисті немайнові права автора». Разом з тим спадкоємці відповідно до цього Закону наділяються правом захищати авторство на твір, протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора.

Інші закони про інтелектуальну власність не містять норм про перехід майнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності у спадщину, проте це зовсім не означає, що майнові права суб'єктів права інтелектуальної власності не можуть передаватися у спадщину. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» містить таку норму: «Власник патенту ***може*** передавати на підставі договору право власності на ***винахід*** (корисну модель) будь-якій особі, яка стає його правонаступником» (п. 6 ст. 28). Така сама норма міститься і в інших патентних законах. Деякі закони України

про інтелектуальну власність не містять і таких норм. Не містить такої норми і ЦК України.

Із норми про те, що власник патенту може передавати свої майнові права іншим особам на підставі договору, випливає, що власник цих прав може ними розпорядитися будь-яким іншим чином. Отже, він може свої майнові права заповісти будь-якій іншій особі. Якщо ж такого розпорядження власника патенту (заповіту) немає, то ці права переходять до спадкоємців за законом.

Коло спадкоємців, до яких переходять майнові права власника патентів, визначається чинним цивільним законодавством.

Проте із цього загального правила є один виняток. Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» не визнає права власності (чи іншого виключного права) на зазначення походження товарів за суб'єктами, які цими правами користуються. Правом на одне і те саме зазначення походження товарів можуть користуватися декілька осіб. Об'єктом спадкування не може бути річ (об'єкт), що не є об'єктом права власності спадкодавця.

Відповідно до чинного законодавства України про інтелектуальну власність правонаступниками творців можуть бути будь-які фізичні і юридичні особи, які стають ними згідно з договором або законом. Так, Закон України «Про авторське право і суміжні права» містить ст. 31 «Передача (відчуження) майнових прав суб'єктів авторського права». Наведена стаття проголошує, що майнові права можуть бути передані автором або іншою особою, яка має авторське право, іншій особі повністю чи частково. Передача майнових прав автора (чи іншої особи, яка має авторське право) оформляється авторським договором. Наведена норма все ж не містить відповіді на запитання, чи може автор або інша особа, якій належить авторське право, продати свої майнові права на твір іншій особі У практиці такі випадки відомі.

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» чітко й однозначно (п. 6 ст. 28) проголошує, що власник патенту може передавати на підставі договору право власності на винахід (корисну модель) будь-якій особі, яка стає його правонаступником. Такі норми містять й інші патентні закони України.

Отже будь-які результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом, визнані товаром. Щодо цього товару мо-

жуть вчинятися будь-які цивільно-правові угоди. Тобто майнові права авторів на твори науки, літератури і мистецтва можуть бути об'єктом купівлі-продажу та інших цивільно-правових угод. Однією зі сторін у такій угоді може бути будь-яка фізична чи юридична особа, яка стає правонаступником творця будь-якого об'єкта інтелектуальної власності.

Правонаступником може бути й держава. За Законом України «Про авторське право і суміжні права» (ст. ЗО) твори після закінчення строку їх правової охорони стають надбанням суспільства. Це означає, що такі твори можуть бути використані будь-якою фізичною чи юридичною особою без будь-якого дозволу і без виплати винагороди за їх використання. Проте користувачі зобов'язані оберігати право авторства, право на ім'я, протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі і репутації автора.

Що ж слід розуміти під поняттям «суспільство»? У широкому значенні цього слова суспільство — це сукупність форм сумісної діяльності людей, що склалося історично. У вузькому — історично конкретний тип соціальної системи. Тобто, коли твір стає надбанням суспільства, то це означає, що авторське право на нього конкретної особи перестало існувати — воно перейшло до суспільства. Все ж найчастіше суб'єктом такого права стає держава. Такий висновок можна зробити з наступної норми (п. З ст. ЗО). Кабінетом Міністрів України можуть встановлюватися спеціальні відрахування до фондів творчих спілок України за використання на території України творів, що стали суспільним надбанням.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» містить поняття «інші особи, які мають авторське право». Якщо ці особи мають авторське право, то вони безперечно є суб'єктами авторського права. До цих осіб передусім належить роботодавець — він не є правонаступником автора. Закон наділяє його авторським правом за наявності певних умов.

Авторським правом наділені також у певній мірі особи, в яких воно виникло на підставі ліцензійного договору — ліцензіати. Вони також не є правонаступниками, але за договором мають певні авторські права.

Проте Закон містить я інше визначення особи, яка має авторське право і суміжні права. За визначенням це с автор або виконавець у разі, коли майновими правами вололіс автор або виконавець, а також фізична або юридична особа, якій було передано майнові права. З цього визначення важко збагнути, хто є тією «іншою особою, яка має авторське право». Коли сам автор вололіс своїми майновими правами, то його немає підстав вважати іншою особою, яка має авторське право. Якщо ж майнові права автора передані іншій особі, то цс є не шо інше як правонаступництво. адже майнові права можуть бути передані іншій особі лише за договором. Правонаступіпцтвом у цивільному праві визнається перехід прав і обов'язків від однієї особи до іншої, у тому числі і за договором.

ЦК України (ст. 435) передбачає більш широке коло осіб, які можуть мати авторські права. До цього кола ЦК України відносить авторське право упорядників та інших складених творів, авторів похідних та колективних творів.

Авторське право належить авторові збірника та інших складених творів (упорядникові) на здійснений ним підбір і розташування матеріалів, що є результатом творчої праці (упорядкування).

Похідними творами визнаються переклади, переробки, аранжування або інші переробки. Особи, які здійснили переклад, переробку або аранжування, визнаються авторами саме цих творів — перекладу, переробки або аранжування. Вони не є авторами первісних творів, але мають авторські права.

Те саме варто сказати і про колективний твір. Видавці енциклопедій, енциклопедичних словників, періодичних збірників і збірників, що продовжуються, наукових праць, газет, журналів та інших періодичних видань не визнаються авторами цих творів. Але їм належить виключне право на використання таких видань у цілому. Виключні права на використання — це і є майнові права. Отже, видавець зазначених видань не визнається автором видання в цілому, але він-є тією особою, яка має авторське право.

Патентні закони України не знають такого суб'єкта як інша особа, яка має патентні права. Цим законам відомий один суб'єкт патентних прав — патенте власник. Проте з цього загального правила

також є винятки. Патентному праву відома така особа (суб'єкт права) як першокористувач. Ним визнається будь-яка особа, яка до дати подання заявки до Установи або, якщо заявлено пріоритет до дати її пріоритету, в інтересах своєї діяльності з комерційною метою використала в Україні технологічне (технічне) вирішення тотожне заявленому об'єкту промислової власності, чи здійснила значну і серйозну підготовку до такого використання, зберігає право на безоплатне продовження цього використання або на використання об'єкта промислової власності, як це передбачалося зазначеною підготовкою (право попереднього користування).

Суб'єктом патентного права може стати особа за рішенням суду. Відповідно до ст. ЗО Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» суд може у передбачених Законом випадках примусити власника патенту укласти із заінтересованою особою договір невиключної ліцензії.

Питання для контролю

1. Суб'єкти права інтелектуальної власності
2. Автори — творці об'єктів інтелектуальної власності.
3. Заявники.
4. Правонаступники як суб'єкти права інтелектуальної власності.
5. Спадкоємці права інтелектуальної власності.

РОЗДІЛ 8

Оформлення прав інтелектуальної власності на об'єкти інтелектуальної власності

8.1. Виникнення права інтелектуальної власності на твори науки, літератури і мистецтва та об'єкти суміжних прав

Усі результати інтелектуальної діяльності стають об'єктами правової охорони лише за однієї необхідної умови — цей результат має відповідати вимогам закону. За цією вимогою всі об'єкти інтелектуальної *власності поділяються* на три групи: **1)** твори науки, літератури і мистецтва та суміжні права; **2)** об'єкти промислової власності, шо потребують спеціальних експертиз; **3)** об'єкти промислової власності та деякі засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг, шо підлягають державній реєстрації.

Право інтелектуальної власності на твори науки, літератури і мистецтва виникає із самого факту створення твору. Стаття **11** п. **2** Закону України «Про авторське право і суміжні права» проголошує: «Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей». Проте за бажанням автор для засвідчення свого авторства або будь-якої виключної правомочності може зареєструвати ці права в офіційному державному реєстрі. Твір науки, літератури і мистецтва стає об'єктом правової охорони незалежно від того, чи оприлюднений він, чи не оприлюднений. Не мають значення його обсяг, мета, призначення, жанр, а також спосіб відтворення, виражений в усній, письмовій чи будь-якій іншій формі.

Дещо інші вимоги висуваються до суміжних прав. Об'єкти суміжних прав (виконання творів, фонограми, відеограми, передачі

організацій мовлення) стають об'єктом правової охорони, якщо вони вперше оприлюднені на території України або оприлюднені на території України протягом ЗО днів від дня їх оприлюднення в іншій державі. Права організацій мовлення охороняються чинним законодавством, якщо зазначені організації мають офіційне місцезнаходження на території України і здійснюють передачі за допомогою передавачів, розташованих на території України.

Суміжні права іноземних юридичних і фізичних осіб охороняються в Україні відповідно до міжнародних договорів.

Авторське право має чинність на території України незалежно від громадянства і постійного місця проживання авторів, твори яких вперше опубліковані або не опубліковані, але перебувають в об'єктивній формі на території України. Авторське право України поширюється також і на твори, які вперше були опубліковані в іншій країні, але протягом ЗО днів після цього опубліковані в Україні, незалежно від громадянства і постійного місця проживання автора.

Авторам, які є громадянами України або не є громадянами України, але мають постійне місце проживання в Україні» надається правова охорона незалежно від того, на якій території вперше були опубліковані їх твори.

Чинність авторського права поширюється також і на інших осіб, які визнаються суб'єктами авторських відносин.

8.2. Оформлення прав інтелектуальної власності на об'єкти промислової власності

Науково-технічні досягнення можуть бути визнані об'єктами промислової власності лише після їх кваліфікації як таких відповідним державним органом, державної реєстрації і видачі охоронного документа. Державна кваліфікація здійснюється Державним підприємством «Український інститут промислової власності», що входить до складу

Державного департаменту інтелектуальної власності (Установи), на підставі проведення спеціальних експертиз — формальної і кваліфікаційної (експертизи по суті). Зазначені експертизи здійснюються відповідно до патентних законів і відом

чих нормативних актів. Так, наприклад, експертизи заявок ні винаходи і корисні моделі здійснюються відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та Правил складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель від 22 січня 2001 р., Правил розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель від 15 березня 2002 р. та «Правил проведення експертизи заявки на винахід і корисну модель» від 9 березня 1995 р. Подібні нормативні акти існують і щодо заявок на інші об'єкти промислової власності.

Проте проведенню експертиз передує подання заявки на те чи інше науково-технічне досягнення, що заявляється як об'єкт промислової власності. Заявка — це сукупність документів, необхідних для видачі Установою патенту (свідоцтва) на той чи інший об'єкт промислової власності. Заявка складається українською мовою і містить заяву про видачу патенту (свідоцтва) на об'єкт промислової власності. У заяві заявник зазначає, який патент він бажає одержати — з проведенням кваліфікаційної експертизи чи без проведення такої (деклараційний патент). У заяві обов'язково зазначається ім'я (найменування) заявника (заявників) і його (їх) адреса, а також ім'я творця науково-технічного досягнення.

Заявку має право подавати будь-яка особа, у якої є на це підстави — науково-технічне досягнення, що заявляється як об'єкт промислової власності.

До складу заявки входить опис об'єкта промислової власності; формула винаходу чи корисної моделі, якщо заявка подається на ці об'єкти; креслення, якщо на нього є посилання в описі; реферат.

Опис винаходу чи іншого об'єкта промислової власності має викладати сутність досягнення настільки повно і ясно, щоб його зміст

міг здійснити фахівець у цій галузі.

Заявки на винаходи і корисні моделі мають містити формулу цих об'єктів, в якій чітко і стисло буде виражена їх сутність. Формула — це патентна вимога, що містить сукупність істотних ознак винаходу чи корисної моделі, достатню для досягнення зазначеного заявником технічного результату. Формула базується на описі і служить для визначення обсягу правової охорони, який має надати патент.

РОЗДІЛ 8

Реферат складається лише для інформаційних цілей. Для іншої мети реферат не може бути використаний, зокрема для тлумачення формули винаходу чи корисної моделі або для визначення рівня техніки.

До встановлення дати подання заявки здійснюється її попередній розгляд, у процесі якого виявляється чи не містить заявка матеріалів, що можуть бути віднесені до державної таємниці.

Передусім має бути чітко визначена дата подання заявки. Нею визнається дата одержання Установою принаймні таких матеріалів:

— заяви у довільній формі про видачу патенту, викладеної українською мовою;

— відомостей про заявника та його адресу;

— матеріалу, що є коротким описом об'єкта промислової власності і частини матеріалу, яку можна прийняти за формулу, якщо заявка стосується винаходу чи корисної моделі. Якщо опис і формула винаходу викладені іншою мовою, то для збереження дати подання заявки їх переклад українською мовою повинен надійти до Установи протягом двох місяців від дати подання заявки.

Заявник має право вносити зміни до заявки. Він має право вимагати, щоб його ім'я не згадувалося у будь-якій публікації Установи.

Якщо заявка відповідає вимогам закону, Установа приймає рішення про встановлення дати подання заявки. Повідомлення про це Установа надсилає заявникові лише після одержання документа про сплату збору за подання заявки.

До Установи може надійти і міжнародна заявка, тобто заявка, подана згідно з Договором про патентну кооперацію. Міжнародна заявка розглядається в Україні за національною процедурою за умови, що вона надійшла до Установи не пізніше 21 місяця від дати пріоритету. Якщо за міжнародною заявкою проводилась попередня експертиза, то вона має бути подана до Установи не пізніше 31 місяця від дати пріоритету.

Міжнародна заявка приймається Установою до розгляду за умови, що вона оформлена відповідно до вимог закону, про що Установа повідомляє заявника.

Заявник має право на пріоритет попередньої заявки на об'єкт промислової власності. Пріоритет заявки Закон визначає як першість у поданні заявки, а дату пріоритету як дату подання заявки до Установи чи до відповідного органу держави-учасниці Паризької конвенті з охорони промислової власності, за якою заявлено пріоритет. Заявник має право на пріоритет попередньої заявки на винаходи і корисні моделі протягом 12 місяців від дати подання попередньої заявки до Установи чи до відповідного органу держави-учасниці Паризької конвенції з охорони промислової власності. Пріоритет попередньої заявки на промисловий зразок — протягом шести місяців від дати подання попередньої заявки.

Заявник, який бажає скористатися своїм правом на пріоритет, повинен разом із заявкою або не пізніше трьох місяців від дати подання заявки заявити про своє бажання.

Лише за умови дотримання зазначених вимог заявка піддається експертизі» яку здійснює Державне підприємство «Український інститут промислової власності» Державного департаменту інтелектуальної власності. Заявник особисто чи через свого представника (патентного повіреного) за власною ініціативою або на запрошення Установи може брати участь у розгляді питань, шо виникли під час проведення експертизи.

До рішення Установи про видачу патенту чи про відмову у видачі патенту заявник має право з власної ініціативи вносити до заявки виправлення і уточнення. Якщо зазначені виправлення і уточнення надійшли до Установи після прийняття рішення про видачу патенту чи про відмову у його видачі, відповідно до Закону вони уже не враховуються. Але ці виправлення і уточнення враховуються, якщо вони надійшли після публікації відомостей про заявку на видачу патенту на об'єкт промислової власності, але за шість місяців до дати публікації.

Заявник має право доповнювати заявку шляхом подання додаткових матеріалів. Під час проведення експертизи встановлюється, чи не виходять ці додаткові матеріали за межі розкритої у заявці сутні об'єкта промислової власності. У разі, коли додаткові матеріали містять ознаки, які необхідно включити до формули винаходу чи корисної моделі, вони не враховуються під час розгляду заявки. У такому разі заявник може їх оформити як окрему заявку.

РОЗДІЛ 8

Після надходження до Установи документа про сплату збору за подання заявки вона піддається формальній експертизі (експертиза за формальними ознаками). Мета цієї експертизи — виявити два важливих чинники:

1) чи належить заявлена пропозиція до об'єктів промислової власності;

2) чи подані заявочні матеріали відповідають вимогам закону.

Формальна експертиза має бути проведена протягом шести місяців від встановленої дати подання заявки. За результатами формальної експертизи Установа зобов'язана повідомити заявника про завершення формальної експертизи або про вимогу щодо внесення необхідних змін до матеріалів заявки.

Якщо за результатами формальної експертизи виявиться, що заявлена пропозиція не належить до об'єктів промислової власності або вона стосується тих об'єктів, які не можуть бути визнані промисловою власністю, то Установа повідомляє заявника про відмову у виданні патенту. Зазначена відмова оформляється спеціальним рішенням Установи.

У разі виявлення у заявочних матеріалах інших відхилень від вимог закону про це повідомляється заявник, якому Установа встановлює конкретний строк для внесення змін і уточнень до заявочних матеріалів. Якщо протягом визначеного строку зазначені зміни і уточнення та інші невідповідності не будуть усунуті, Установа повідомляє заявника про-відмову у видачі патенту. Проте заявник може клопотати про продовження строку для усунення виявлених недоліків заявки.

Результатом формальної експертизи здебільшого буває, що заявка відповідає встановленим вимогам і документ про сплату збору за подання заявки також є в наявності. Установа повідомляє заявника про завершення формальної експертизи. Це означає, що наступним етапом розгляду заявки може стати проведення кваліфікаційної експертизи (експертизи по суті) заявки.

Прот- Закон надає заявнику право просити видати йому деклараційний патент на винахід[1]. При відповідності заявки вимогам За-

[1] ЦК України не передбачає деклараційного патенту на винахід, проте він можливий на інші об'єкти промислової власності.

кону та наявності документа про сплату збору за подання заявки, Установа проводить експертизу на локальну новизну.

Деклараційний патент на винахід — це різновид патенту, шо видається за результатами формальної експертизи та експертизи на локальну новизну заявки на винахід. Деклараційний патент може бути виданий і на корисну модель — патент, шо видається на корисну модель за результатами лише формальної експертизи.

Експертиза на локальну новизну — це складова частина кваліфікаційної експертизи, що має своєю метою виявлення лише локальної новизни. Локальною новизною визнається така, що встановлюється за виданими в Україні патентами на винаходи і поданими до Установи заявками про видачу патентів.

Отже, за бажанням заявника йому може бути виданий на винахід чи корисну модель деклараційний патент. Зрозуміло, що деклараційні патенти на винаходи і корисні моделі видаються за позитивних експертиз.

Наступним етапом у розгляді заявок на об'єкти промислової власності є публікація в офіційному бюлетені Установи відомостей про заявку. Зміст зазначених відомостей визначається Установою і вони публікуються через 18 місяців від дати подання заявки на об'єкт промислової власності. Якщо за заявкою заявлено пріоритет, то 18 місяців обчислюються від дати пріоритету. За бажанням заявника зазначені відомості можуть бути опубліковані раніше встановленого строку. На прохання заявника його ім'я може не згадуватися у цій публікації. Після публікації зазначених відомостей будь-яка особа має право ознайомитися з матеріалами заявки. Порядок ознайомлення визначений Інструкцією про порядок ознайомлення з матеріалами заявки на винахід (корисну модель) та відомостями, що занесені до Державного реєстру патентів України на винаходи і Державного реєстру патентів на корисні моделі від 9 березня 1995 р. Щодо промислових зразків є така сама Інструкція від 21 липня 1995 р.

Відомості про заявку на видачу деклараційного патенту на винахід чи корисну модель не публікуються.

Кваліфікаційна експертиза (експертиза по суті) заявки на видачу патенту України проводиться лише щодо винаходів. На інші

об'єкти промислової власності кваліфікаційна експертиза не проводиться.

Кваліфікаційна експертиза заявок на винаходи проводиться лише за клопотанням будь-якої особи та наявності документа про сплату збору за проведення такої експертизи. Мета зазначеної експертизи — відповідність заявленої пропозиції умовам патентоспроможності, тобто на новизну, винахідницький рівень та промислову придатність.

Клопотати про проведення кваліфікаційної експертизи може сам заявник, який зобов'язаний подати це клопотання не пізніше трьох років від дати подання заявки. Якщо протягом зазначеного строку такого клопотання не надійде, заявка вважається відкликаною.

Клопотання про проведення кваліфікаційної експертизи може, крім заявника, подати будь-яка інша особа. Клопотання іншої особи має надійти до Установи лише після публікації відомостей про заявку на винахід, але в межах трьох років від дати подання заявки. Кваліфікаційна експертиза провадиться за рахунок особи, яка порушила клопотання про її проведення. Експертний висновок надсилається цій особі.

Під час проведення кваліфікаційної експертизи заявки на винахід Установа може вимагати від заявника додаткові матеріали, без яких проведення експертизи неможливе, а також запропонувати змінити формулу винаходу.

На підставі результатів кваліфікаційної експертизи Установа має повідомити заявника про можливе рішення щодо видачі патенту, про відмову у видачі патенту чи вимоги про необхідність надання додаткових матеріалів, без яких проведення експертизи неможливе.

Початком проведення кваліфікаційної експертизи є дата одержання Установою клопотання про її проведення. Якщо таке клопотання надійшло до завершення формальної експертизи, то початком проведення кваліфікаційної експертизи буде дата закінчення формальної експертизи.

На підставі позитивних результатів кваліфікаційної експертизи Установа приймає рішення про видачу патенту на винахід.

На будь-якому етапі розгляду заявки на об'єкт промислової власності заявник має право відкликати свою заявку, проте до

прийняття рішення про видачу патенту. Заявка на видачу патенту на винахід може бути перетворена заявником на заявку для видачі деклараційного патенту на винахід, і навпаки, у будь-який час до одержання ним рішення Установи про видачу патенту або про відмову у видачі патенту. Заявник має право перетворити заявку про видачу патенту (деклараційного патенту) на винахід на заявку про видачу деклараційного патенту на корисну модель і навпаки в будь-який час до одержання рішення Установи. У таких випадках зберігається початкова дата подання заявки до Установи, а якщо заявлено пріоритет, — дата її пріоритету.

Від дати подання заявки до Установи і до публікації відомостей про заявку або публікації відомостей про видачу патенту матеріали заявки вважаються конфіденційною інформацією. Забороняється доступ третіх осіб до цієї інформації. У разі порушення цього правила винні несуть відповідальність відповідно до чинного законодавства.

У процесі розгляду заявки на об'єкт промислової власності до прийняття рішення про видачу патенту допускається заміна заявника. Вона може здійснюватися на підставі передачі права на одержання патенту на підставі договору або застосування закону чи виконання рішення суду, а також внаслідок реорганізації чи ліквідації юридичної особи. Заявник або особа, яка заступила заявника, подає до Установи заяву про необхідність такої заміни. До заяви мають бути додані документ чи засвідчена копія документа, що послужив підставою для такої заміни. Якщо відбувається заміна не всіх заявників, а тільки окремих, заява про таку заміну має бути підписана всіма заявниками, які подали заявку.

Після опублікування відомостей про заявку в офіційному бюлетені Установи винаходу надається тимчасова правова охорона в обсязі формули, з урахуванням якої вони опубліковані. Правова охорона надає заявнику право на одержання компенсації за завдані йому збитки після публікації відомостей про заявку від особи, яка неправомірно використала пропозицію. Компенсація може мати місце за таких умов: **1)** зазначена особа дійсно знала, що відомості про заявку на винахід, який нею використовується без дозволу заявника, опубліковані; **2)** зазначена особа одержала письмове пові

РОЗДІЛ 8

домлення українською мовою **із** зазначенням номера заявки **про** неправомірне використання заявленої пропозиції; 3) зазначена компенсація виплачується заявникові лише після одержання ним патенту на заявлену пропозицію.

Дія тимчасової охорони припиняється від дати публікації в офіційному бюлетені Установи відомостей про видачу патенту на винахід чи повідомлення про припинення діловодства щодо заявки.

Дія тимчасової правової охорони **за** міжнародною заявкою починається від дати її публікації Установою **за** тих самих умов.

Наступним етапом у процесі розгляду заявки на об'єкт промислової власності є реєстрація патенту (свідоцтва). Установа на підставі рішення про видачу патенту на винахід чи деклараційного **па**тенту на корисну модель і промисловий зразок здійснює державну реєстрацію патентів у відповідних державних реєстрах. Державна реєстрація патентів можлива лише за однієї неодмінної умови — сплати встановленого збору за їх видачу.

Реєстрація патентів на об'єкти промислової власності України здійснюється відповідно до Положення про Державний реєстр патентів і деклараційних патентів України на винаходи від 25 липня 2000 р., Положення про Державний реєстр патентів України на корисні моделі від 20 червня 2001 р., Положення про Державний реєстр патентів України на промислові зразки від 12 квітня 2001 р.

Після внесення до зазначених Реєстрів відомостей про державну реєстрацію патентів будь-яка особа має право ознайомитися з ними. Порядок ознайомлення із зазначеними даними визначається Установою.

На підставі державної реєстрації патентів України на об'єкти промислової власності Установа у своєму офіційному бюлетені публікує відомості про видачу патентів. Протягом трьох місяців від дати публікації відомостей про видачу патентів Установа публікує опис до патенту (деклараційного патенту), що містить формулу та опис винаходу і корисної моделі, а також креслення, якщо на нього є посилання в описі винаходу чи корисної моделі.

Після публікації відомостей про видачу патенту (деклараційного патенту) будь-яка особа має право ознайомитися з матеріалами заявки.

Такі самі правила встановлені й щодо патентів на промислові

зразки.

Порядок ознайомлення з цими матеріалами встановлений Інструкцією про порядок ознайомлення з матеріалами заявки на винахід (корисну модель) і відомостями, внесеними в Державний реєстр патентів України на винаходи і Державний реєстр патентів України на корисні моделі від 9 березня 1995 р., Інструкцією про порядок ознайомлення з матеріалами заявки на промисловий зразок і відомостями, внесеними в Державний реєстр патентів України на промислові зразки від 21 липня 1995 р.

8.3. Заявка на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг

До засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг належать, як уже зазначалося, комерційні найменування, торговельні марки і географічні зазначення походження товарів.

Будь-якого нормативного акта про комерційні найменування (фірму), крім ЦК України поки шо немає. Може йтися про заявки торговельних знаків та географічних зазначень походження товарів. У процедурі подачі заявок на зазначені об'єкти принципових відмінностей немає. Заявки на зазначені об'єкти подаються до Установи. Все ж певні відмінності у процедурі оформлення прав на зазначені об'єкти є.

Першою особливістю є те, шо право інтелектуальної власності на торговельні марки та географічне зазначення походження товарів засвідчується не патентами, а свідоцтвами. Слід підкреслити, що свідоцтвами охороняються також

і деякі об'єкти промислової власності — компонування інтегральних мікросхем. Особливість свідоцтва як охоронного документа полягає у тому, що свідоцтво засвідчує факт державної реєстрації об'єкта правової охорони. Сам факт державної реєстрації того чи іншого об'єкта відповідно до чинного законодавства України про інтелектуальну власність є підтвердженням того, що цей об'єкт підлягає правовій охороні. Отже, можна сказати, що засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, торговельні марки, географічні зазначення походження

товарів, що піддягають обов'язковій державній реєстрації, є об'єктами правової охорони у формі свідоцтв.

Є відмінності у складі заявки. За Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» заявка має стосуватися одного знака, складається українською мовою і повинна містити такі документи: 1) заяву про реєстрацію знака; 2) зображення позначення, що заявляється; 3) перелік товарів і послуг, для яких заявник просить зареєструвати знак, згрупованих за Міжнародною класифікацією товарів і послуг для реєстрації знаків.

За необхідності до заявки додаються документи, що можуть бути використані при винесенні рішення щодо заявки:

— документ про сплату збору за подання заявки, у тому числі за експертизу, оформлений відповідно до вимог Положення про порядок сплати зборів;

— копія попередньої заявки, засвідчена відомством країни подання, якщо заявник бажає скористатися правом на пріоритет;

— документ, що підтверджує показ експонатів з використанням заявленого знака на офіційній або офіційно визнаній міжнародній виставці, якщо заявник бажає скористатися правом пріоритету знака, використаного в експонаті, показаному на виставці на території держави-учасниці Паризької конвенції про охорону промислової власності. Дата пріоритету в такому разі визначається за датою відкриття виставки. Строк пріоритету — шість місяців від зазначеної дати;

— довіреність на ім'я представника, якщо заявка подається через такого;

— документи, що підтверджують право заявника на використання у заявленому позначенні елементів, які можуть бути використані лише з дозволу їх володільців (п. 1 ст. 6 Закону);

— статут колективного знака, якщо заявником є об'єднання осіб, які займаються виробництвом товарів або наданням послуг зі спільними характерними ознаками.

У заяві зазначається ім'я заявника або його найменування та адреса. Заявка складається відповідно до вимог Правил складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг від 20 серпня 1997 р.

94

Об'єктом правової охорони знака може бути колір чи поєднання кольорів як його розрізняльна ознака. У такому разі заявник зобов'язаний: 1) заявити про це і вказати в заяві колір чи поєднання кольорів, охорону яких він просить; 2) подати в заявці кольорові зображення позначення, що заявляється, у кількості, що визначається Установою.

Заявка на реєстрацію географічного зазначення походження товарів має свої особливості, що зумовлюються характером об'єкта правової охорони. Вона також подається до Установи і буває двох видів: 1) заявка на реєстрацію географічного зазначення походження товару; 2) заявка на право використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару.

Заявка на географічне зазначення оформляється і подається відповідно до Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» від 16 червня 1999 р. та правил складання, подання та проведення експертизи заявки на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару та (або) права на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару від 17 серпня 2001 р.'

Перший вид заявки подають особа чи група осіб, які в заявленому географічному місці виробляють товар, особливі властивості, певні якості, репутація або інші характеристики якого пов'язані з цим географічним місцем; асоціації споживачів, установи, що мають безпосереднє відношення до вироблення чи вивчення відповідних продуктів, виробів, технологічних процесів або географічних місць.

Право на використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару мають, за умови реєстрації цього права, виробники, які в географічному місці, зазначеному в Реєстрі, виробляють товар, особливі властивості, певні якості чи інші характеристики якого відповідають тим, що внесені до Реєстру.

Проте слід зазначити, що заявка на реєстрацію географічного зазначення походження товару в разі її реєстрації вважається одночасно і заявкою на реєстрацію права на використання цього зазначення. Отже, заявка на реєстрацію права на використання зазна-

[1] **Інтелектуальна власність. — 2001 — № 9-Ю. — С. 82—89.**

чення подається на уже зареєстроване кваліфіковане зазначення походження товару.

Заявка складається українською мовою і повинна містити такі документи:

— заяву про реєстрацію географічного зазначення походження товару та (або) права на використання зареєстрованого відповідного географічного зазначення походження товару з відомостями про заявника та його адресу;

— заявлену назву географічного зазначення походження товару або заявлене географічне зазначення походження товару;

— назву товару, для якого заявник просить зареєструвати вказане географічне зазначення походження товару та(або) право на використання зареєстрованого відповідного географічного зазначення походження товару;

— назву та межі географічного місця, де виробляється товар і з яким пов'язуються особливі властивості, певні якості, репутація або інші характеристики товару;

— опис особливих властивостей товару, певних якостей, репутації та інших характеристик товару;

— дані щодо використання заявленого географічного зазначення походження товару на етикетці та при маркуванні товару;

— дані про взаємозв'язок особових властивостей, певних якостей, репутації та інших характеристик товару з природними умовами та (або) людським чинником вказаного географічного місця походження товару.

Крім наведених документів, разом із заявкою подаються:

— документ, який підтверджує, що заявник виробляє товар, для якого просить зареєструвати географічне зазначення походження товару та (або) право на використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару;

—■ висновок спеціально уповноваженого органу про те, що особливі властивості, певні якості або інші характеристики товару, зазначені в заявці, об'єктивно зумовлені чи пов'язані з природними умовами та (або) людським чинником вказаного географічного місця походження товару;

— висновок спеціально уповноваженого органу щодо меж географічного місця, з яким пов'язані особливі властивості, певні якості або інші характеристики товару.

Іноземні заявники разом із заявкою зобов'язані подати документи, що підтверджують:

— правову охорону заявленого географічного зазначення походження товару у відповідній іноземній державі;

— право іноземного заявника на використання відповідного географічного зазначення походження товару.

Зазначені документи можуть бути подані іноземною мовою, а переклад їх українською мовою має надійти до Департаменту не пізніше трьох місяців від дати подання заявки.

Експертиза заявки. Експертиза заявки на торговельні марки складається із двох видів — експертизи за формальними ознаками і експертизи заявки по суті. Обидві експертизи проводяться Установою відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» та Правил складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг від 20 серпня 1997 р.

Експертиза заявки на видачу свідоцтва України на торговельну марку за формальними ознаками провадиться за тією самою процедурою, що й експертиза заявок на об'єкти промислової власності. Цій експертизі передує встановлення дати подання заявки та наявності документа про сплату збору за подання заявки. Заявка перевіряється на відповідність її формальним вимогам закону.

Якщо заявка відповідає формальним вимогам Закону і документ про сплату збору за подання заявки оформлений правильно. Установа проводить експертизу заявки по суті. Завданням експертизи заявки по суті позначення, заявленого на реєстрацію як знак, є перевірка позначення на відповідність умовам надання правової охорони. Стаття 5 п. 1 Закону проголошує, що правова охорона надається знаку, який не суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі та на який не поширюються підстави для відмови у наданні правової охорони, встановлені Законом. Стаття 6 містить перелік досить численних підстав, що позбавляють заявлене позначення можливості одержати правову охорону.

РОЗДІЛ 8

Закон не містить правових ознак, крім наведених, яким має відповідати позначення для визнання його торговельною маркою. Він наводить лише перелік позначень, що не можуть бути визнані торговельними марками. За винятком цього переліку всі інші позначення можуть визнаватися торговельними марками.

Отже, експертиза заявки торговельної марки по суті має своїм завданням передусім перевірити, чи не збігається заявлене позначення з тими зображеннями, які не можуть одержати правову охорону. Це досить складна і копітка робота.

Перелік позначень, наведених у Законі, що не можуть бути визнані як торговельні марки, умовно можна поділити на чотири групи.

Першу групу складають символи, позначення, відзнаки, що мають уже офіційно визнане значення для держави чи суспільства. До цієї групи належать: герби, прапори, емблеми, офіційні назви держав; скорочені або повні найменування міжнародних і міжурядових організацій. Сюди ж належать офіційні контрольні, гарантійні та пробірні клейма, печатки, нагороди та інші відзнаки. За згодою компетентних органів або власників позначень вони можуть вноситися до знака як елементи, що не охороняються.

Другу групу складають позначення, що не відповідають вимогам законодавства. Вони або не мають розрізняльної здатності, або є загальновживаними як позначення товарів і послуг певного виду, або лише вказують на вид, якість, кількість, властивості, призначення, цінність товарів і послуг, а також на місце і час виготовлення чи збуту товару або надання послуг. Так, не визнаються, наприклад, торговельними марками позначення у вигляді чаші, обвитої змією, оскільки це позначення є усталеним символом для фармацевтичних препаратів і взагалі для медицини. Численні словесні позначення, такі як «Укрторгреклама», «Промінвестбанк», «Українська біржа нерухомості» та інші підпадають під зазначений виняток і можуть бути внесені до знака як елементи, що не охороняються, якщо вони не мають домінуючого розташування у зображенні знака.

До цієї ж групи належать позначення, які не можуть бути визнані знаками тому, що здатні ввести в оману споживача щодо то

вару, послуги або особи, яка виробляє товар чи надає послуги. Не визнаються знаками позначення, що є загальновживаними символами і термінами.

До третьої групи позначень, що не можуть одержати правову охорону, Закон відносить такі, що є тотожними або схожими настільки, що їх можна сплутати з:

— раніше зареєстрованими знаками чи заявленими на реєстрацію в Україні на ім'я іншої особи для однорідних товарів і послуг;

— знаками інших осіб, якщо ці знаки охороняються без реєстрації на підставі міжнародних договорів, учасником яких є Україна;

— комерційними найменуваннями, що відомі в Україні і належать іншим особам, які одержали право на них до дати подання до Установи заявки щодо однорідних товарів і послуг;

— географічними зазначеннями походження товару, крім випадків, коли вони включені до знака як елементи, що не охороняються, і зареєстровані на ім'я осіб, які мають право користуватися такими найменуваннями;

— сертифікаційними знаками, зареєстрованими в установленому порядку.

Українським виробникам довелося відмовитися від вживання таких назв як «Коньяк», «Шампанське», що майже зникли з етикеток. Така продукція має походження з відповідних провінцій Франції — Коньяк і Шампань і тому такі позначення в Україні не можуть бути визнані знаками для товарів. Проте вони можуть бути визнані знаками для відповідних товарів у поєднанні з іншими словами.

Експертиза України відмовила американській фірмі «Сін-грен» у реєстрації знака «Київська Русь» для спиртних напоїв, тому що це історична назва місцевості, яка й сьогодні, і не лише для українського споживача, аж ніяк не асоціюється зі Сполученими Штатами Америки. А згідно з постановою міської Ради народних депутатів на всі запозичення, що стосуються історичних цінностей, пов'язаних із містом Києвом, необхідно одержати дозвіл та сплатити значний податок[1].

[1] *Мошинська Н.* Як одержати свідоцтво на знак для товарів і послуг? // Закон і бізнес. — 1995. — 17 травня.

РОЗДІЛ 8

Не визнаються торговельними марками позначення, що складають четверту групу і відтворюють:

— промислові зразки, право на які належить в Україні іншим особам;

— назви відомих в Україні творів науки, літератури і мистецтва або цитати і персонажі з них, твори мистецтва та їх фрагменти без згоди власників авторського права або їх правонаступників;

— прізвища, імена, псевдоніми та похідні від них, портрети і факсиміле відомих в Україні осіб без їх згоди.

Під час перевірки позначення, заявленого на реєстрацію як знак, щодо наявності підстав для відмови у наданні правової охорони встановлюється, чи не належить заявлене позначення до позначень порнографічного характеру, чи не містить антидержавних, расистських лозунгів, емблем та найменувань екстремістських організацій, нецензурних слів та виразів тощо. Якщо заявлене позначення або хоча б один із його елементів належить до позначень, наведених вище, розгляд заявки припиняється і заявнику надсилається рішення про відхилення заявки.

Експертиза заявки на реєстрацію географічного зазначення походження товару має свої особливості. У ході цієї експертизи здійснюється перевірка цього зазначення щодо видових назв, внесених до Переліку видових назв товарів, сформованого Установою на підставі Положення про перелік видових назв товарів, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

Якщо заявлена на реєстрацію назва географічного зазначення походження товару або заявлене на реєстрацію географічне зазначення походження товару міститься в Переліку видових назв товарів, то заявнику надсилається рішення про відмову в реєстрації.

При завершенні експертизи заявки по суті з позитивним результатом Установа приймає рішення про реєстрацію торговельної марки чи географічного зазначення походження товару. На підставі цього рішення і при сплаті збору за видачу свідоцтва Установа у своєму офіційному бюлетені публікує відомості про видачу свідоцтва. Після публікації відомостей про видачу свідоцтва будь-яка особа має право ознайомитися з матеріалами заявки.

Будь-яке рішення Установи з приводу розгляду заявки будь-якою особою може бути оскаржено до Апеляційної палати Установи.

8.4. Видача охоронного документа на об'єкт інтелектуальної власності

Як уже підкреслювалося, не всі об'єкти інтелектуальної масності охороняються охоронними документами. На об'єкти авторського права і об'єкти суміжних прав спеціальні охоронні документи не видаються. Правова охорона зазначених об'єктів виникає з моменту надання твору чи об'єкту суміжних прав об'єктивної форми.

Правова охорона інших результатів інтелектуальної діяльності здійснюється у формі патента або свідоцтва. Патентами охороняються винаходи, корисні моделі, промислові зразки, селекційні досягнення. Свідоцтва видаються на компонування інтегральних мікросхем, торговельних марок, на географічне зазначення походження товарів і послуг.

Результати інтелектуальної діяльності, які для визнання їх об'єктами права інтелектуальної власності потребують перевірки заявлених пропозицій на патентоздатність, охороняються патентами.

Отже, крім об'єктів авторського права і суміжних прав, на всі інші результати інтелектуальної діяльності видаються охоронні документи — патенти або свідоцтва. Завершальним етапом розгляду заявки в Установі є прийняття рішення щодо розглянутої заявки про видачу охоронного документа. На підставі прийнятого рішення Установа публікує у своєму офіційному бюлетені відомості про видачу патенту чи свідоцтва.

Відомості про видачу охоронного документа, що підлягають публікації, визначаються Установою.

Видача патентів на об'єкти інтелектуальної власності

За чинним законодавством України про інтелектуальну власність патент можна визначити як охоронний документ, що засвідчує особисті немайнові і майнові права патентовласника на об'єкт інтелектуальної власності. Патент — це техніко-юридичний документ, що засвідчує визнання заявленої пропозиції об'єктом інте-

лектуальної власності, авторство на цей об'єкт, пріоритет і право власності на зазначений об'єкт.

Міжнародно-правова практика знає багато різновидів патентів на об'єкти промислової власності. Чинне законодавство України про інтелектуальну власність також передбачає кілька різновидів патентів. Зокрема, Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» розрізняє такі види патентів:

—■ патент на винахід — різновид патенту, що видається за результатами кваліфікаційної експертизи заявки на винахід (патент видається строком на 20 років). Відповідно до ст. 465 цього Закону строк чинності патента на винахід може бути продовжений в установленому законом порядку щодо винаходу, використання якого потребує спеціальних випробувань та офіційного дозволу. Порядок продовження зазначеного строку здійснюється відповідно до Інструкції про порядок продовження строку дії патенту на винахід, об'єктом якого є засіб, використання якого потребує дозволу компетентного органу[1]; ' — деклараційний патент на винахід — різновид патенту, що видається за результатами формальної експертизи та експертизи на локальну новизну (видається строком на 6 років)[2];

— деклараційний патент на корисну модель — різновид патенту, що видається за результатами формальної експертизи заявки на корисну модель (видається строком на 10 років);

— патент (деклараційний патент) на секретний винахід — різновид патенту, що видається на винахід, віднесений в установленому порядку до державної таємниці;

§ — деклараційний патент на секретну корисну модель — різновид патенту, що видається на корисну модель, віднесену до державної таємниці. Іншими патентними законами встановлюється:

— патент на промисловий зразок — різновид патенту на об'єкт

І промислової власності, що видається за результатами формальної експертизи заявки на промисловий зразок строком на 15 років;

'Інтелектуальна власність. — 2002. — № 7-^-8. — С. 70-72.

І 'Новий ЦК України не передбачає видачі деклараційних патентів на винахід.

— патент на сорт — різновид патенту, що видається за результатами формальної експертизи і кваліфікаційної експертизи заявки

на сорт.

Усі патенти, що видаються Установою на об'єкти промислової власності, мають чинність лише у межах України і протягом строку, визначеного законодавством.

Свідоцтва на об'єкти інтелектуальної власності

Свідоцтво видається Установою на компонування інтегральних мікросхем, торговельні марки, географічне зазначення походження товарів. Воно засвідчує факт державної реєстрації засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг, а також право інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми і торговельних марок.

Свідоцтво на торговельну марку видається будь-якій особі, яка має право на її одержання, строком на 10 років. Проте Закон надає право власнику свідоцтва на торговельну марку продовжити чинність свідоцтва на кожні наступні 10 років після закінчення попередніх 10 років. Продовження чинності свідоцтва здійснюється Установою за клопотанням власника свідоцтва, що подається протягом останнього року його чинності. Порядок та умови продовження чинності свідоцтва на торговельну марку визначаються Установою.

Свідоцтво на компонування інтегральної мікросхеми — документ, що засвідчує факт реєстрації Установою зазначеного компонування і право інтелектуальної власності на неї. Строк чинності свідоцтва 10 років обчислюється від дати подання заявки до Установи або від дати першого використання компонування інтегральної мікросхеми, за умови, що від дати першого використання і дати подання заявки пройшло не більше двох років.

Свідоцтво на географічне зазначення походження товару — це документ, що посвідчує право на кваліфіковане зазначення походження товару та (або) право особи на використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару чи зареєстрованого географічного зазначення походження товару.

РОЗДІЛ 8

Строк чинності свідоцтва на географічне зазначення походження товару обчислюється від дати подання заявки до Установи і діє без обмеження строку.

Питання для контролю

1. Виникнення права на твори науки, літератури і мистецтва.
2. Виникнення прав на об'єкти суміжних прав.
3. Оформлення прав на об'єкти промислової власності.
4. Заявка на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.
5. Видача охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності.

98

РОЗДІЛ 9

Права і обов'язки суб'єктів інтелектуальної власності, шо випливають з охоронних документів

9.1. Виникнення суб'єктивних прав інтелектуальної власності

У суб'єктивному значенні право інтелектуальної власності — це особисті немайнові і майнові права, що відповідно до чинного законодавства належать авторам того чи іншого результату інтелектуальної діяльності. Зазначені суб'єктивні права за своїм змістом схожі, проте мають певні відмінності залежно від видів інтелектуальної діяльності, що будуть розглянуті нижче.

Початок виникнення суб'єктивних прав на об'єкти інтелектуальної власності за видами цієї діяльності не збігається. Істотна різниця у цьому є між авторським правом і правом промислової власності. Як уже підкреслювалося, авторське суб'єктивне право виникає на твори науки, літератури і мистецтва з моменту надання

цьому твору об'єктивної форми. Суб'єктивні суміжні права виникають: суб'єктивне право виконавців — з моменту виконання твору; суб'єктивне право виробників фонограм — з моменту першої фіксації; суб'єктивні права організацій мовлення — з моменту першої передачі в ефір.

Щодо об'єктів промислової власності, то чинне законодавство про промислову власність (у тому числі і на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг) по-різному визначає початок виникнення суб'єктивних прав.

IM-414

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» у п. 1 ст. 28 проголошує: «Права, що випливають з патенту, діють від дати публікації відомостей про його видачу». Таку саму норму містить і Закон України «Про охорону прав на промислові зразки». Проте звертає на себе увагу певна неузгодженість виникнення суб'єктивних прав на зазначені об'єкти промислової'власності. Патент на винахід починає свою чинність з моменту подання заявки до Установи. Чинність патенту на промисловий зразок також починається від дати подання заявки до Установи. Стаття 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» проголошує, що право власності на винахід і корисну модель також виникає від дати подання заявки до Установи, оскільки це право засвідчується патентом.

Отже, чинність патенту і проголошене ним право власності на винахід, корисну модель і промисловий зразок виникають від дати подання заявки. Особисті немайнові та майнові права на ці самі об'єкти промислової власності, що випливають із патенту, виникають від дати публікації відомостей про видачу патентів. А хіба право власності не майнове право? Постає питання і про особисті немайнові права — з якого моменту вони виникають? Відповіді на ці запитання законодавство, на жаль, не має.

Суб'єктивні права на знаки для товарів і послуг відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» виникають від дати подання заявки до Установи. Ці права, що випливають зі свідоцтва (ст. 16 Закону), набувають чинності віддати подання заявки за умови сплати відповідного збору. Свідоцтво надає його власнику виключне право на користування і розпорядження знаком на свій розсуд. Але ж самого знака ще немає. Заявка на нього ще тільки розглядається і процес її розгляду може тривати два і більше років. Проте власник свідоцтва уже має право ним користуватися і розпоряджатися, хоча ще не відомо, чи буде заявлене позначення визнано знаком для товарів і послуг.

У місячний строк від дати державної реєстрації прав на сорт (ст. 35 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин») авторові видається свідоцтво про авторство на сорт, а заявникові видається патент. Тимчасова правова охорона у межах наданого з заявкою опису сорту надається від дати подання заявки.

Закони України «Про племінне тваринництво» та «Про внесення змін до Закону України «Про племінне тваринництво» вказівок

про час виникнення суб'єктивних прав на селекційні досягнення у

тваринництві не містять.

Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем* момент виникнення суб'єктивних прав на зазначені топографії пов'язує з моментом внесення відомостей про топографію інтегральної мікросхеми до Реєстру. Саме з цього моменту ст. 16 цього Закону надає власнику зареєстрованої топографії ІМС виключне право використовувати топографію ІМС на свій розсуд.

Таку саму норму містить Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів». Стаття 17 цього Закону встановлює, що права, які випливають із реєстрації кваліфікованого зазначення походження товарів, та (або) права на його використання

діють від дати реєстрації.

Отже, два закони встановлюють початок виникнення суб'єктивних прав на об'єкти промислової власності від дати опублікування відомостей про видачу патентів. Два інших — від дати подання заявки на видачу охоронного документа, ще два — з моменту державної реєстрації заявленого документа. Такий порядок визначення початку виникнення суб'єктивних прав на об'єкти промислової власності не можна визнати логічним. Він не зумовлений якими-небудь характерними особливостями об'єктів, що заявляються.

Більш принципові відмінності є в порядку визначення суб'єктивних авторських прав і суб'єктивних прав на об'єкти промислової власності. Перші, як уже не раз підкреслювалося, виникають з моменту надання об'єктивної форми творам науки, літератури і мистецтва або з початку вчинення дії, результатом якої виникають об'єкти

суміжних прав. Для засвідчення авторських і суміжних прав законодавство не вимагає виконання будь-яких формальностей.

Щодо виникнення суб'єктивних прав на об'єкти промислової власності, в тому числі і на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг, чинне законодавство вимагає виконання певних юридичних дій, без яких зазначене право просто не виникає. Система юридичних дій об'єднує:

— подання заявки на пропозицію, яку заявник має намір через відповідний державний орган визнати тим чи іншим об'єктом інтелектуальної власності;

— здійснення необхідних експертиз заявок на видачу охоронного документа на той чи інший об'єкт інтелектуальної власності;

— у разі позитивних результатів проведених експертиз здійснення державної реєстрації заявленого і атестованого об'єкта промислової власності;

— видача відповідного охоронного документа, що засвідчує виникнення суб'єктивних прав на об'єкт промислової власності.

Новим ЦК України не внесено чіткості щодо моменту виникнення суб'єктивних прав інтелектуальної власності на окремі об'єкти. Так, ч. 2 ст. 425 встановила, що майнові права інтелектуальної власності є чинними протягом строків, встановлених цим Кодексом, іншим законом чи договором. Тобто початок перебігу цих строків визначається щодо окремих об'єктів права інтелектуальної власності.

ЦК України поділив усі майнові права інтелектуальної власності на просто майнові і виключні майнові.

Щодо об'єктів авторського права, виконань, фонограм, відеограмі програм мовлення момент виникнення суб'єктивних прав інтелектуальної власності визначається однаково незалежно від їх поділу на виключні і невиключні:

на твори науки, літератури і мистецтва — з 1 січня року, що настає за роком смерті автора чи останнього із співавторів, який пережив інших співавторів (ч. 1 ст. 446);

на виконання — з 1 січня року, наступного за роком здійснення першого запису виконання, а за відсутності такого запису — з 1 січня року, наступного за роком здійснення виконання (ч. 1 ст. 456);

на фонограму, відеограму — з 1 січня року, наступного за роком вироблення фонограми, відеограми (ч. 2 ст. 456);

на програму мовлення — з і січня року, наступного за роком її першого здійснення (ч. 3 ст. 456).

Щодо об'єктів промислової власності, то ЦК України визначає момент виникнення права інтелектуальної власності по-різному залежно від того, виключні це права чи не виключні.

Щодо винаходів, корисних моделей, промислових зразків, компонування інтегральних мікросхем майнові права інтелектуальної власності виникають від дати, наступної за датою їх державної реєстрації, а виключні майнові права інтелектуальної власності — від дати подання заявки до Установи (статті 465, 475 ЦК України).

Слід зазначити, що йдеться про суб'єктивні права саме на об'єкти промислової власності, що виникають лише на підставі рішення відповідного державного органу про визнання заявленої пропозиції тим об'єктом, на який претендував заявник. У заявника є й інші суб'єктивні права, що виникають ще до визнання пропозиції тим чи іншим об'єктом промислової власності. Це право на подання заявки, на її зміну, заміну, відкликання тощо. Про них йтиметься пізніше.

У теорії цивільного права всі суб'єктивні права прийнято поділяти на особисті немайнові і майнові права. Цей поділ стосується і

об'єктів інтелектуальної власності.

9.2. Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкти інтелектуальної власності

Стаття 423 ЦК України наводить перелік особистих немайнових

прав інтелектуальної власності:

1) право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;

2) право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;

3) інші особисті немайнові права інтелектуальної власності,

встановлені законом.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності належать творцеві об'єкта права інтелектуальної власності. Проте у випадках, передбачених законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть належати іншим особам, наприклад, спадкоємцям, творчим спілкам.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності не можуть відчужуватися (передаватися), за винятками, встановленими законом.

Автору твору науки, літератури і мистецтва належать особисті немайнові права, наведені вище, а також право:

1) вимагати зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору, якщо це можливо;

2) забороняти зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору;

3) обирати псевдонім у зв'язку з використанням твору;

4) на недоторканність твору.

За своїм змістом особисті немайнові права суб'єктів авторського права і суміжних прав та суб'єктів промислової власності в певній мірі не збігаються, тому їх варто розглянути окремо.

Особисті немайнові права на твори науки, літератури і мистецтва визначені ст. 438 ЦК України.

Право авторства полягає в тому, що лише дійсний творець того чи іншого твору науки, літератури і мистецтва має право називати себе автором створеного ним твору. Це право абсолютне, оскільки йому кореспондують обов'язки всіх і кожного утримуватися від порушення даної правомочності автора. Право авторства засвідчує факт створення даного твору конкретною особою, а це має значення для суспільної оцінки як твору, так і особи автора.

У теорії цивільного права право авторства прийнято визначати як юридично забезпечену можливість даної конкретної особи вважати себе автором твору і вимагати визнання цього юридичного факту від інших осіб. Визнання права авторства за тією чи іншою особою є своєрідним засобом індивідуалізації творчої праці, а також формою суспільного визнання твору результатом інтелектуальної діяльності за конкретною особою, що має важливе значення для самого автора.

Право авторства не потребує для його визнання будь-якої формалізації. Воно породжується самим фактом створення твору. Авторство не відчужуване, його не можна передати іншим особам, але від нього не можна **й** відмовитися.

Слід відрізняти право авторства від просто авторства. Право авторства належить, як уже зазначалось, певній особі, яка створила твір. Зміст твору певною мірою характеризує самого автора, його особистість. Право авторства належить автору протягом його життя і після смерті. Авторство не припиняється ніколи. Воно продовжує жити і без автора. Авторство Т. Г. Шевченка, як і багатьох інших видатних авторів, буде існувати вічно, як, наприклад, твори стародавніх римських юристів. Як об'єктивно існує старогрецька «Іліада», так само об'єктивно існує авторство Гомера.

Авторство визнається й охороняється і після смерті автора.

Право авторства зумовлює всі інші авторські права.

Право на авторське ім'я. **Право на авторське ім'я включає у це поняття кілька правомочностей автора. Воно надає автору право обнародувати свій твір під власним іменем; видати твір під вигаданим іменем (псевдонімом) або взагалі без згадування свого імені (анонімно). Отже, автор має право забороняти згадувати своє ім'я під час використання його твору, якщо він з тих чи інших причин цього не бажає.**

Автор має право вимагати називати його ім'я і авторство при будь-якому використанні його твору. Ім'я автора не згадується при використанні його твору лише у тих випадках, коли це неможливо

З технічних причин.

Право на вибір способу зазначення імені автора, а також на розкриття псевдоніма або анонiма є особистим правом автора. Лише у разі, коли автор у своєму творі порушив чиїсь права (наприклад, образив когось), на вимогу слідчих органів або суду видавництво, редакція газети чи театр, кому відоме справжнє ім'я автора, можуть розкрити його псевдонім чи анонім.

Автор має право вимагати від користувачів, щоб його ім'я згадувалося чи позначалося при кожному використанні твору, наприклад, при виданні книги ім'я автора має бути зазначене на кожному примірнику, воно має згадуватися при кожному публічному виконанні, при цитуванні, передачі по радіо чи телебаченню. При цьому автор може просити при зазначенні його імені вказувати також його титули, звання тощо. При виданні, наприклад, наукової роботи може зазначатися науковий ступінь і вчене звання автора, при

виданні військових мемуарів — військове звання автора та інші почесні звання, наприклад, генерал Лелюшенко, Герой Радянського Союзу. Але такі додатки до імені автора можуть здійснюватися лише з дозволу самого автора.

Ім'я автора може зазначатися прізвищем та його ініціалами або зазначенням імені і прізвища. Наприклад, Максим Рильський.

Автор має право вимагати, щоб при використанні твору не перекручувалося його ім'я.

При використанні твору, створеного кількома авторами, їх імена зазначаються у такій послідовності, яку вони визначають за своєю згодою.

Авторство твору може позначатися спеціально вигаданим ім'ям — псевдонімом, наприклад, Остап Вишня, Іван Ле та ін. Псевдонімом можуть користуватися також автори спільної праці. Вносити будь-які зміни у позначення імені автора без його згоди не допускається.

Проте право на позначення свого імені псевдонімом в окремих випадках може бути обмежено. Такі обмеження можуть мати місце у разі порушення норм моралі, образливого характеру твору. Не прийнято використовувати псевдонім, який може ввести в оману споживача, наприклад, використовувати як псевдонім ім'я відомого автора.

Нарешті, автор має право взагалі не зазначати своє ім'я, тобто обнародувати твір без зазначення свого імені або зазначити Його лише ініціалами. В окремих випадках видавець має право не зазначати ім'я автора, але лише з його згоди. Справжнє ім'я анонімa може бути розкрито лише з дозволу суду.

Нерідко автори бажають свій твір присвятити певним особам (батькам, певній організації тощо) або певним подіям чи датам. Це питання чинним законодавством України не врегульовано, проте і не забороняється, хоча видавці йдуть на це без задоволення. Присвята автора має бути узгоджена в авторському договорі. Нарівні із зазначенням імені автора твору, який був створений за завданням роботодавця (службовий твір), зазначається ім'я (найменування) роботодавця.

Одним із досить важливих особистих немай нових прав автора е його право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора. Раніше це право називалося право на недоторканність.

Автор не тільки має право на свій твір, він також несе відповідальність, принаймні моральну перед суспільством, за зміст твору, його художній рівень тощо. У будь-якому творі в тій чи іншій мірі відображається індивідуальність автора, його світосприйняття, бачення реальності тощо. Тому він не може допускати, щоб цей прояв його індивідуальності був би ким-небудь переіначений. Тому Закон встановив право автора на недоторканність Його творіння.

Наведена норма Закону передбачає протиправність таких дій, що можуть розцінюватися як порушення особистих немайнових прав автора: перекручення твору; спотворення твору; інша будь-яка зміна твору; будь-яке інше посягання на твір, що може зашкодити честі і репутації автора.

Зазначені дії можуть стосуватися не лише змісту твору, а також його назви та позначення імені автора. Не допускається також без дозволу автора супроводжувати твір при його виданні ілюстраціями, передмовами, коментарями і будь-якими іншими поясненнями, доповнювати або скорочувати. За типовими видавничими договорами раніше не дозволялося без згоди автора визначати малюнок і навіть колір обкладинки.

Проте особи, на яких законом покладається обов'язок захищати твір від таких неправомірних дій, можуть видавати дозвіл на внесення до твору змін і доповнень, що не можуть докорінно змінювати творчий задум творця. На наш погляд, така практика не суперечить чинному законодавству.

У разі смерті автора недоторканність твору охороняється особою, уповноваженою на це автором. За відсутності такого уповноваженого недоторканність твору охороняється спадкоємцями автора, а також іншими заінтересованими особами, серед яких можуть бути творчі спілки, творчі фонди тощо.

Разом з тим слід зазначити, що право автора чи його спадкоємців на недоторканність твору має свої межі. Інколи чинний Закон

про авторське право допускає можливість використовувати лише окремі частини твору, наприклад, цитування, використання окремих частин з навчальною метою тощо. Можна з інформаційною метою відтворювати окремі частини твору. Усі такі випадки використання твору передбачені Законом. Не вважається порушенням цього права і творча інтерпретація твору виконавцем або режисе-ром-постановником, якщо при цьому не вносяться зміни у форму і зміст твору. Пародії і стилізації також не визнаються порушенням цілісності твору.

Особисті немайнові права суб'єктів промислової власності. Патентні закони України не виділяють особисті немайнові права власників патентів і свідоцтв в окрему групу. Але це не означає, що власники патентів таких прав не мають. За своїм змістом і характером вони відрізняються від особистих немайнових прав суб'єктів авторського права і суміжних прав.

До особистих немайнових прав суб'єктів промислової власності можна віднести: право першого заявника; право винахідника на те, щоб його не згадували як винахідника даного винаходу; право на подовження пропущених строків; право на внесення до заявки доповнень, змін і уточнень; право на участь у розгляді заявки; право на пріоритет; право на оскарження будь-яких рішень у заявці тощо. Цей перелік варто доповнити правом авторства і правом на назву об'єкта промислової власності, які, на наш погляд, є найбільш важливими.

Право авторства на будь-який об'єкт промислової власності (за винятком засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, торговельної марки) є таким самим як і суб'єктів авторського права і суміжних прав. Воно полягає в тому, що автор рішення у сфері промислової власності має право вимагати від усіх, хто користується цим об'єктом, щоб його визнавали автором цього рішення, ім'я автора об'єкта промислової власності має називатися також і при будь-якому іншому використанні дього об'єкта.

Автор технічного рішення має право вимагати, щоб його не згадували як автора цього рішення при будь-якій публікації.

Право авторства має абсолютний і виключний характер, є невід-чужуваним як і будь-яке інше особисте немайнове право. Абсолют-

ний характер авторства технічного рішення проявляється у тому, що автор має право вимагати від усіх визнання його розробником даного рішення. Виключність цього права полягає у тому, що лише автор даного технічного рішення має право власності (чи інше виключне право) на цей об'єкт.

З правом авторства тісно пов'язане право на авторське ім'я, яким слід визнавати забезпечену законом можливість творця технічного рішення вимагати, щоб його ім'я як розробника даної пропозиції згадувалося у будь-яких публікаціях, що стосуються даної розробки.

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» у п. 5 ст. 8 зазначає, що винахіднику належить право авторства, яке є невід'ємним особистим правом і охороняється безстроково. Винахідник має право також на присвоєння свого імені створеному ним винаходу чи корисній моделі. Наведена норма говорить лише про можливість присвоєння винаходові чи корисній моделі власного імені винахідника. На наш погляд, немає правових перешкод, якщо винахідник чи інший розробник технічного рішення попросить про присвоєння технічному рішенню спеціальної назви, наприклад, АН-24, АН-70 тощо.

Норма про присвоєння імені чи спеціальної назви міститься також у Законі України «Про охорону прав на сорти рослин». Стаття 13 цього Закону встановлює чіткі і досить суворі вимоги до назви сорту.

Отже, автор об'єкта промислової власності має особисте немай-нове право на присвоєння свого імені або спеціальної назви розробленому ним об'єкту.

Право першого заявника. Інколи трапляються випадки, коли один і той самий об'єкт промислової власності одночасно розроблено двома або кількома особами незалежно один від одного. У такому разі постає питання: кого слід визнати першим, кому належатиме свій внутрішній пріоритет. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» у ст. 11 проголошує, що якщо винахід чи корисну модель створено двома чи більше винахідниками незалежно один від одного, то право на одержання патенту (деклараційного патенту) на цей винахід чи деклараційного патенту на ко

рисну модель належить заявнику, заявка якого має більш ранню дату її подання до Установи або, якщо заявлено пріоритет, більш ранню дату пріоритету, за умови, що вказана заявка не вважається відкликаною, не відкликана або за якою не прийнято рішення про відмову у видачі патенту.

Такі самі норми містяться і в інших патентних законах України.

Право на подання заявки на будь-який об'єкт промислової власності не може розглядатися як особисте немайнове право, оскільки це право автор технічного рішення може передати будь-якій третій особі. Воно може перейти за правом спадкування до спадкоємців, а також може належати роботодавцеві.

Проте заявникові належить право брати участь особисто чи через представника у розгляді поданої ним заявки. Стаття 16 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» у п. 2 надає право з власної ініціативи особисто або через свого представника брати участь у розгляді питань, що виникли під час проведення експертизи. Це право також є особистим і невідчужуваним не-майновим. Воно належить лише заявникові, який Не може його передати будь-якій іншій особі. Доручення представникові заявника взяти участь у розгляді заявки не є відчуженням цього права. З правом заявника на участь у розгляді його заявки тісно пов'язане ще одне особисте немайнове право того самого заявника •— право на внесення до заявки виправлення та уточнення. Це право закріплено у тій самій ст. 16 Закону про винаходи. Подібні норми містяться також і в інших патентних законах.

Право на пріоритет. Право на пріоритет є також особистим не-майновим правом заявника, яке має лише він і яке не може бути передано іншим особам окремо від заявки. Нагадаємо, що йдеться про конвенційний пріоритет, який встановлено Паризькою конвенцією з охорони промислової власності. Він полягає в тому, що заявник — громадянин однієї держави-учасниці Паризької конвенції, який подав уперше заявку на об'єкт промислової власності у своїй країні чи іншій країні-учасниці Паризької конвенції, зберігає за собою право подати заявку на цей самий об'єкт

промислової власності в іншій країні-учасниці Паризької конвенції з пріоритетом за вперше поданою заявкою. Таке право належить усім заявни

кам на об'єкти промислової власності, але строки збереження пріоритету різні, про що уже йшлося.

Як і всі особисті немайнові права це право є також виключним, абсолютним і невідчужуваним.

Право заявника на продовження пропущених строків, що стосуються розгляду заявки. Усі патентні закони України містять норми, що надають заявникові право просити Установу продовжити будь-які строки розгляду заявки, якщо вони були пропущені з тих чи інших причин заявником. Зазначені строки можуть стосуватися різних етапів розгляду заявки. Чинне законодавство України про промислову власність надає право заявникові на продовження цих строків. Порядок їх продовження встановлюється законодавством.

Право на оскарження рішення щодо заявки. Чинне законодавство України про промислову власність надає право заявникові оскаржити будь-яке рішення, прийняте Установою щодо заявки, у тому числі і до суду.

При Державному департаменті інтелектуальної власності є спеціально створена Апеляційна палата, яка має своїм основним завданням розгляд спорів, що виникають у процесі розгляду заявки. Будь-який заявник може звернутися до цієї Палати зі скаргою на будь-яке рішення Установи з приводу його заявки. Скаржник може це зробити не пізніше шести місяців від дати одержання ним рішення Установи чи копій патентних матеріалів, надісланих йому на його вимогу.

Порядок розгляду заперечень чи скарг Апеляційною палатою встановлений Положенням про Апеляційну раду від 28 лютого

1996 р.

Патентні закони України містять й інші норми про особисті немайнові права творців науково-технічних досягнень.

Своєрідність особистих і немайнових прав суб'єктів промислової власності полягає в тому, що зазначені права можуть належати не тільки творцю цього об'єкта промислової власності, а Й іншим особам, передусім заявникам, спадкоємцям, роботодавцям. Проте зазначені особи, які можуть бути суб'єктами особистих немайнових прав, не є правонаступниками автора. Вони чинним законодавст-

вом наділені цими особистими немайновими правами і, отже, є суб'єктами цих прав згідно із законом.

Особисті немайнові права усіх авторів мають моральний характер, вони є основою для суспільної оцінки того чи іншого автора та оцінки його вкладу в розвиток науки, культури, мистецтва та в прискорення науково-технічного прогресу.

Особливість особистих немайнових прав на об'єкти промислової власності полягає в тому, що більшість із них виникають ще до видачі охоронного документа.

9.3. Майнові права інтелектуальної власності авторів творів науки, літератури, мистецтва і суміжних прав та суб'єктів промислової власності

За своєю вагомістю майнові права суб'єктів права інтелектуальної власності є найбільш важливими. Далеко не всі автори шедеврів інтелектуальної діяльності створюють їх заради свого особистого морального задоволення, хоча такі також не виключаються. Переважна більшість творців, яким Бог дав талант, використовують цей дар для здобуття певної вигоди для себе та для своїх близьких. Адже творіння, творчий процес — це, передусім, важка і копітка праця, якою певна група людей здобуває собі хліб насущний. І такого визнання не варто боятися чи осуджувати його. Це природна об'єктивна властивість людей — прагнути забезпечити собі гідний рівень життя-буття.

Тому варто визнати, що здебільшого мета інтелектуальної творчої праці — це здобуття певних матеріальних благ. Саме тому законодавство всіх країн прагне належним чином забезпечити творців відповідними матеріальними благами і правами за використання їх творінь. Одні країни, економічно більш розвинені, надають творцям більше матеріальних благ і відповідних прав, інші — менше. Але в усьому світі творці нового, суспільно значимого наділені певними правами, у тому числі майновими. Майнові права творців наділяють їх юридично забезпеченою можливістю одержувати певні матеріальні блага за рахунок монопольного використання резуль

татів інтелектуальної діяльності. Законодавства багатьох країн, крім майнових прав, наділяють творців також певними майновими пільгами. Така увага до творців нового зрозуміла, адже використання результатів

інтелектуальної діяльності у значній, а може навіть вирішальній мірі, визначає рівень соціально-економічного прогресу.

Майнові права інтелектуальної власності авторів творів науки, літератури і мистецтва та суб'єктів суміжних прав Новий ЦК України майновими правами інтелектуальної власності на твір визначає:

1) право на використання твору;

2) виключне право дозволяти використання твору;

3) право перешкоджати неправомірному використанню твору, в тому числі забороняти таке використання;

4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права на твір належать його авторові, якщо інше не встановлено законом чи договорм.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» у ст. 15 визначає коло майнових прав, що належать авторам творів науки, літератури і мистецтва. Автору або іншій особі, яка має авторське право, належить право на використання твору в будь-якій формі і будь-яким способом. Отже, зазначений Закон усі можливі способи і форми вилучення будь-якої вигоди із творів науки, літератури і мистецтва та суміжних прав охоплює поняттям «використання твору». Право на використання — це і є вилучення із твору його корисних якостей будь-якими способами, що не суперечать закону. Це, перш за все, забезпечення вільного доступу інших осіб до твору. Яким чином, в який спосіб визначити цей доступ третіх осіб до твору — вирішує автор.

За новим ЦК України (ст. 441) використанням твору є:

1) опублікування (випуск у світ);

2) відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі;

3) переклад;

4) переробка, адаптація, аранжування та інші подібні зміни;

РОЗДІЛ 9

5) включення складовою частиною до збірників, баз даних, антологій, енциклопедій тощо;

6) публічне виконання;

7) продаж, передання в найм (оренду) тощо;

8) імпорт його примірників, примірників його перекладів, переробок тощо.

Використанням твору є також інші дії, встановлені законом.

Одним із найбільш поширених способів використання творів є їх опублікування (випуск твору в світ).

Відповідно до ст. 442 ЦК України твір вважається опублікованим (випущеним у світ), якщо він будь-яким способом повідомлений невизначеному колу осіб, у тому числі виданий, публічно виконаний, публічно показаний, переданий по радіо чи телебаченню, відображений у загальнодоступних електронних системах інформації.

Проте ЦК України встановив нове правило, за яким твір не може бути опублікований, якщо він порушує права людини на таємницю її особистого і сімейного життя, завдає шкоди громадському порядку, здоров'ю та моральності населення.

Стаття 15 Закону України про авторське право надає право автору чи іншій особі, яка має авторське право, правову можливість дозволяти або забороняти:

1) відтворення твору;

2) публічне виконання і публічне сповіщення творів;

3) публічну демонстрацію і публічний показ;

4) будь-яке повторне оприлюднення творів, якщо воно здійснюється іншою організацією, ніж та, що здійснила перше оприлюднення;

5) переклади творів;

6) переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів;

7) включення творів як складових частин до збірників, антологій, енциклопедій тощо;

8) розповсюдження творів шляхом першого продажу, відчуження іншим способом або шляхом здавання в майновий найм чи у

прокат та шляхом іншої передачі до першого продажу примірників творів;

9) **подання своїх творів до загального відома публіки таким чином, шо її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця й у будь-який чаС'За їх власним вибором;**

10) **здавання в майновий найм і (або) комерційний прокат після першого продажу, відчуження іншим способом оригіналу або примірників аудіовізуальних творів, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі або у формі, яку зчитує комп'ютер;**

11) **імпорт примірників творів.**

Наведений перелік не є вичерпним, можуть бути й інші форми використання твору.

Право інтелектуальної власності авторів на використання творів архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва передбачають і право їх участі у реалізації проектів цих творів.

Відтворення творів. **Однією із причин виникнення авторського права є виникнення можливості відтворення творчого результату, досягнутого автором, іншими особами. Треба було захистити автора від свавільного використання твору без дозволу автора, згідно з чим було закріплене монопольне право автора на відтворення твору. Це право, закріплене за автором, є фундаментальною основою сучасного авторського права. Адже право на відтворення — це право на повторне надання твору об'єктивної форми, що робить твір доступним для сприйняття іншими особами.**

За Законом України «Про авторське право і суміжні права» відтворення — це виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (включаючи цифрову), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер. Примірник твору — це копія, виконана у будь-якій матеріальній формі.

Відтворенням слід визнати не тільки повторне надання твору об'єктивної форми, а й втілення твору в іншу форму. Якщо музичний твір, реалізований у нотній формі, буде потім зафіксований на

магнітній плівці чи платівці» то це має визнаватися як одна із форм відтворення твору.

Сучасні технічні можливості відтворення творів урізноманітнили способи відтворення. Таким своєрідним відтворенням є репродукування творів. Це факсимільне відтворення в будь-якій формі і будь-якого розміру одного і більше примірників оригіналів або копій письмових та інших графічних творів шляхом фотокопіювання або за допомогою інших технічних засобів, ніж видання.

З правом на відтворення пов'язане й інше право автора — право доступу автора до твору образотворчого мистецтва. Автор такого твору має право вимагати від власника матеріального носія цього твору надання йому можливості здійснення права автора на відтворення зазначеного твору. Такий доступ автору необхідний для відтворення твору в копіях або в інший спосіб. Власник матеріального носія не повинен перешкоджати автору в доступі до твору, але й доступ автора не повинен порушувати права власника.

Публічне виконання і публічне сповіщення твору. За Законом публічне виконання — це подання творів, виконань, фонограм, передач організацій мовлення шляхом декламації, гри, співу, танцю та іншим способом як безпосередньо (у живому виконанні), так і за допомогою будь-яких пристроїв і процесів (за винятком передачі в ефір чи по кабелях) у місця, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до звичайного кола сім'ї або близьких знайомих сім'ї, незалежно від того, чи присутні вони в одному місці в один і той самий час або в різних місцях у різний час.

Публічне сповіщення (доведення до загального відома) — це така передача в ефір чи по проводах творів, виконань, будь-яких звуків і (або) зображень, відеограм, фонограм, передач організацій мовлення тощо, коли зазначена передача може бути сприйнята необмеженою кількістю осіб у різних місцях, віддаленість яких від місця передачі є такою, що без зазначеної передачі зображення чи звуки не можуть бути сприйняті.

Такий вид використання твору має своєю метою подання твору до широкої аудиторії, що само по собі безперечно відповідає суспільним інтересам. Але й сам автор також потребує правового за

хисту. Передаватися в ефір можуть як оприлюднені, в тому числі й опубліковані твори, так і твори ще не оприлюднені і не опубліковані. Передачею в ефір визнається і пряма трансляція з місця його показу чи виконання.

Публічний показ — це будь-яка демонстрація оригіналу або примірника твору, виконання фонограми, відеограми, передач організації мовлення безпосередньо або на екрані за допомогою плівки, слайда, телевізійного кадру тощо (за винятком передачі в ефір чи по кабелях). Публічний показ може здійснюватися за допомогою інших пристроїв чи процесів у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до звичайного кола сім'ї чи близьких знайомих сім'ї. Немає значення також чи присутні ці особи в одному *місці в один і* той самий час або в різних місцях і в різний час.

Публічний показ аудіовізуального твору означає демонстрацію окремих кадрів аудіовізуального твору без дотримання їх послідовності. Технічні можливості все більше урізноманітнюють способи використання творів.

Будь-яке повторне публічне сповіщення в ефірі чи по проводах вже переданих в ефір творів, якщо вони здійснюються іншою організацією. У цьому виді використання творів (переданих в ефір) йдеться про використання вже оприлюднених творів шляхом їх публічного сповіщення в ефір чи по проводах. Таке використання без дозволу організацій мовлення, що здійснили зазначене публічне сповіщення, не допускається. Відповідно до ст. 41 Закону України «Про авторське право і суміжні права» організації мовлення мають виключне право дозволяти чи забороняти: 1) публічне сповіщення своїх програм шляхом трансляції і ретрансляції; 2) фіксацію своїх програм на

матеріальному носії та їх відтворення; 3) публічне виконання і публічну демонстрацію своїх програм у місцях з платним входом.

Організації мовлення мають право забороняти поширення на території України чи з території України сигналу із супутника, що несе програми, розповсюджуючим органом, для якого цей сигнал із супутника не призначався.

Організаціям мовлення належить право на одержання винагороди за будь-яке використання їх передач.

Переклади творів. **Законом України про авторське право переклади творів визначаються як окремий об'єкт авторського права і як окремий вид використання вже оприлюдненого твору. Виключне право на переклад його твору належить автору або його правонаступникам. За своїм змістом воно є правом на переклад і використання перекладу самим автором або видачею дозволу на переклад і використання перекладу іншим особам. Видача дозволу іншій особі на переклад і використання перекладу оформляється договором між автором і перекладачем. Як правило, такий договір укладається автором з тією організацією, яка має намір використати твір автора.**

Право на переклад існує протягом усього строку чинності авторського права. Дача дозволу на переклад твору на іншу мову є не що інше як ліцензійний договір. Автор може залишити за собою право під час дії договору на переклад давати дозвіл на переклад на ту саму мову й іншим особам. Проте у договорі на переклад може бути умова, за якою автор бере на себе обов'язок не видавати такого дозволу.

За наявності авторського перекладу (перекладу, здійсненого самим автором) ніхто інший не може перекладати цей самий твір тією ж самою мовою. Від авторського перекладу слід відрізняти авторизовані переклади, тобто переклади, схвалені автором.

Автор твору і його перекладач не є співавторами твору. При цьому перекладач не несе відповідальності за зміст оригіналу, а автор оригіналу не несе відповідальності за якість перекладу.

Можливий переклад не з мови оригіналу, а з проміжного перекладу. Наприклад, твір французького автора перекладений російською мовою. Якщо передбачається цей твір перекласти українською мовою, але не з французької, а з російської мови, то російський переклад буде проміжним. Переклад українською мовою зазначеного твору може бути здійснений з дозволу як французького автора, так і автора російського перекладу.

Переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів. **Внаслідок зазначених перетворень твору створюються так звані похідні твори. Ними закон визнає продукти інтелектуальної твор**

чості, створені на основі іншого існуючого твору (переклад, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інші переробки творів). Така переробка не повинна шкодити охороні оригінального твору. Оригінальність похідного твору полягає у творчій переробці твору, що існував раніше. До похідних творів не належать аудіовізуальні твори, у тому числі іноземні, дубльовані, озвучені, субтитровані українською та іншими мовами.

Право на переробку належить самому автору, який може здійснити її особисто або видати дозвіл на переробку іншим особам.

Створені внаслідок переробки похідні твори є окремим об'єктом авторського права, а, отже, і об'єктом правової охорони. Будь-яка переробка твору може мати місце лише на підставі договору з автором.

Адаптація твору — це пристосування або полегшення твору для сприйняття малопідготовленими читачами або пристосування літературно-художнього твору для осіб, які починають вивчати іноземну мову.

Аранжування — це перекладення музичного твору, написаного для одного інструменту чи складу інструментів (голосів) щодо іншого інструменту або іншого складу — розширеного чи звуженого.

Розповсюдження твору шляхом першого продажу, відчуження іншим способом або шляхом здавання в майновий найм чи у прокат та шляхом іншої передачі до першого продажу примірників твору. Майновим правом автора є також право на розповсюдження твору будь-яким способом, що не суперечить закону. Проте розповсюджуватися можуть лише твори, зафіксовані на певному матеріальному носії. Можливість розповсюдження твору може бути лише за умови, що є копії твору, які можуть бути випущені в цивільний обіг. Зрозуміло, що не відтворений твір не може бути вилущений в обіг.

Закон не визначає, в якій кількості твір має бути відтворений для розповсюдження. Розповсюдженням визнається продаж примірників творів, здавання у прокат чи випуск творів в обіг іншим способом навіть в обмеженій кількості. Закон не визначає також способів і форм розповсюдження, називаючи лише продаж, майновий найм, прокат, але це не означає, що розповсюдження обмежуються лише цими способами.

Правомірно опубліковані твори, введені в цивільний обіг, можуть розповсюджуватися далі без згоди автора і виплати авторської винагороди. Адже власник матеріального носія твору може ним розпорядитися на свій розсуд незалежно від волі автора. Власник примірника твору може його продати, подарувати, передати у тим" часове безоплатне користування тощо. Проте Закон про авторське право Російської Федерації містить таку норму: «Право на розповсюдження примірників твору шляхом їх здавання в прокат належить автору незалежно від права власності

на ці примірники». Це означає, що російський Закон забороняє власнику без згоди автора розповсюджувати твір шляхом його здавання в прокат, оскільки це право за прямою вказівкою Закону зберігається за автором, незалежно від права власності на примірники твору.

Здавання в майновий найм після першого продажу, відчуження іншим способом примірників аудіовізуальних творів, комп 'ютерних програм, баз даних, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі або у формі, яку зчитує ком-п 'ютер — це особливість авторського права України. Як виняток із загального правила, за яким твори, випущені в цивільний обіг правомірним чином, тобто з дозволу автора, примірники аудіовізуальних творів, комп'ютерних програм, баз даних, музичних творів у нотній формі, а також твори, зафіксовані у фонограмі чи відеограмі або у формі, яку зчитує комп'ютер і після першого продажу можуть розповсюджуватися лише з дозволу автора. Автору (авторам) цих творів належить право дозволяти їх розповсюдження і після першого продажу, а також забороняти розповсюдження зазначених творів, якщо таке розповсюдження мало місце.

Імпорт примірників творів — це також майнове право автора, що є різновидом розповсюдження твору. Адже ввіз в Україну примірників творів, що охороняються авторським правом, без дозволу автора є порушенням його виключних прав. Відповідно до Закону про авторське право ввіз на митну територію України примірників творів, що були відтворені за кордоном навіть з дозволу автора, визнається порушенням авторських прав. Таке обмеження імпорту примірників творів зумовлюється тим, що авторське право має територіальний характер, тобто його чинність поширюється лише на

територію, де воно виникло. Згідно з цим розповсюдження примірників відтвореного за кордоном твору мають бути під контролем автора. Якщо такі примірники твору будуть завезені в Україну із-за кордону, то це може призвести до порушення майнових прав автора шляхом зменшення попиту на примірники творів, відтворених в Україні з дозволу автора.

Виключне право авторів на використання творів архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва містить у собі і право участі у практичній реалізації проектів цих творів. Сутність цього права полягає в тому, *то* автор зазначених творів має право вимагати своєї особистої участі при їх реалізації. Це означає також, що автор має право брати участь уже при розробці документації для реалізації зазначених творів. Але у договорі може бути передбачено й інше. Закон України «Про архітектурну діяльність» від 20 травня 1999 р. та інші акти підкреслюють, що замовник і підрядчик, які реалізують архітектурний проект, зобов'язані залучати архітектора — автора проекту до участі в розробці проектної документації на будівництво, а також до авторського нагляду. Основною метою цього припису є потреба забезпечення контролю за точним втіленням авторського твору архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва в реальні об'єкти. Авторський нагляд здійснюється на підставі спеціального цивільно-правового договору, який укладається між замовником і розробником проекту.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» передбачає ще одне, нове виключне право, якого авторське право, що діяло раніше, не знало. Йдеться про *право слідування.*

Стаття **448** ЦК України наділяє автора невідчужуваним правом на одержання грошової суми у розмірі п'яти відсотків від суми кожного продажу оригіналу художнього твору чи оригіналу рукопису літературного твору, наступного за відчуженням оригіналу, здійсненого автором. Зазначена сума сплачується продавцем оригіналу твору.

Зазначене правило переходить до спадкоємців і діє до спливу строку чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір.

Збір і виплата винагороди, одержаної внаслідок використання права слідування, здійснюється особисто автором, через його пові

рсного або через організації, шо управляють майновими правами авторів на колективній основі.

Право слідування характеризується певними ознаками. Передусім цим правом відповідно до Закону наділяються автори лише літературних та художніх творів. При цьому право слідування виникає в авторів при продажу лише оригіналів твору, тобто унікальних матеріальних носіїв літературних та художніх творів, живопису, скульптури, графіки тощо.

Зазначене право поширюється лише на публічний перепродаж творів. Публічний перепродаж — це перепродаж, що здійснюється через аукціон, галерею образотворчого мистецтва, художній салон, крамницю тощо. Якщо перепродаж здійснюється у приватному порядку, права слідування не виникає. Перепродажем вважається будь-який продаж картини чи скульптури, що здійснюється за першим продажем. Безперечно, перепродаж має своєю метою перехід права власності на твір від однієї особи до іншої.

Зазначене право слідування є невідчужуваним, хоча й має майновий характер і його скоріше варто було б віднести до особистих прав. За життя автора воно залишається за ним.

Проте найважливішим майновим правом автора є право на винагороду. Раніше уже підкреслювалося, що переважна більшість результатів інтелектуальної діяльності створюються з метою одержання відповідної винагороди. Інтелектуальна, творча діяльність — це своєрідний спосіб добування коштів для пристойного існування.

У спеціальній літературі тривалий час велася жвава дискусія про юридичну природу авторської винагороди. Не вдаючись у сутність цієї дискусії, все ж слід визнати, що це своєрідна плата за працю, підвищена плата за більш високий рівень праці.

Принципове положення ЦК України та Закону про авторське право полягає в тому, що будь-який твір може бути використаний лише з дозволу автора і за зумовлену договором винагороду. За винятком випадків, передбачених статтями 21—25 цього Закону, особа, яка має авторське право, має право вимагати виплати винагороди за будь-яке використання її твору. Винагорода може здійснюватися у вигляді одноразового платежу (одноразова винагорода), у

формі відрахувань (відсотків) за кожний проданий примірник чи кожне використання твору або складатися зі змішаних платежів.

Розмір, порядок обчислення і виплати винагороди за створення і використання твору встановлюються сторонами в авторському договорі. Винагорода може визначатися також у договорах, що укладаються організаціями, які управляють майновими правами авторів на колективній основі, з користувачами.

Кабінет Міністрів України може встановлювати мінімальні ставки авторської винагороди, що індексуються одночасно з індексацією мінімальних розмірів заробітної плати.

Отже, розмір винагороди, порядок її обчислення і виплати встановлюється угодою між автором і користувачем, що укладається обов'язково в письмовій формі.

Зміст права на винагороду полягає в тому, що автору твору надається забезпечена законом можливість вимагати виплати винагороди за будь-яке використання його твору. Але це право не поширюється на визначені законом випадки так званого вільного використання твору.

Визначення розміру винагороди та умови її виплати, що визнаються угодою сторін, є новою нормою в сучасному законодавстві. Практика дії цієї норми ще не узагальнювалася і тому важко судити про її ефективність. Проте на деякі особливості варто звернути

Однією з таких особливостей є те, що Закон передбачає виплату винагороди і за використання створеного у зв'язку з виконанням трудового договору (службового твору). Стаття 16 цього Закону містить припис, відповідно до якого розмір авторської винагороди за створення і використання твору, створеного за договором з автором, який працює за наймом, порядок її виплати встановлюється у договорі між автором і роботодавцем. З цього припису випливає, що роботодавець за створення і використання службового твору має виплатити певну авторську винагороду. Очевидно законодавець виходив з того, що теперішня зарплата автора, який працює за наймом у роботодавця, ніякою мірою не може компенсувати вартість інтелектуальної, творчої праці, вкладеної у створення

службового твору. Виключне майнове право на службовий твір Закон надає роботодавцю.

Отже, Закон допускає можливість виплати авторської винагороди і за створення і використання службового твору. Це особлива винагорода, що Перевищує звичайну заробітну плату. Вона визначається договором між автором і роботодавцем. Такий договір може бути укладений ще при прийомі автора на роботу, а може — і після створення твору. Якщо ж домовленості з роботодавцем досягти не можна, спір вирішується у суді.

Закон не містить правил визначення розміру авторської винагороди за створення і використання того чи іншого твору, що істотно ускладнює укладення таких договорів. Є логічним те, що розмір авторської винагороди має зумовлюватися тим прибутком чи доходом, який одержить роботодавець від використання твору. Але в будь-якому випадку розмір авторської винагороди не повинен бути меншим від мінімальних ставок, визначених постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» від 18 січня 2003 р. № 72[1].

Спеціальний порядок виплати винагороди встановлений ст. 25 Закону про авторське право. Відповідно до цього Закону допускається відтворення виключно в особистих цілях творів і виконань, зафіксованих у фонограмах, відеограмах, їх примірниках, без згоди автора або іншої особи, яка має авторське право, але з виплатою їм винагороди.

Винагорода за відтворення і використання зазначених творів виплачується у формі відрахувань (відсотків) виробниками або імпортерами обладнання (аудіоапаратури, відеомагнітофонів тощо). До названого обладнання належать також матеріальні носії (звуко-і (або) відеоплівки, касети, лазерні диски, компакт-диски тощо), що використовуються для такого відтворення.

Розмір винагороди та умови її виплати визначаються на підставі договорів між вказаними виробниками, імпортерами та організа-

[1] Інтелектуальна власність. — 2003. — № 2. — С. 59—69.

ціями, що управляють майновими правами авторів на колективній

Зазначені організації самі узгоджують з користувачами розмір винагороди, здійснюють її збір і поділяють між суб'єктами авторських і суміжних прав — пропорційно фактичному використанню творів і об'єктів суміжних прав.

До спеціальних випадків виплати винагороди за використання творів належить також виплата за використання музичного твору, створеного для аудіовізуального твору. Стаття 17 у п. 2 проголошує, що автори музичних творів зберігають за собою право на винагороду за кожне наступне використання твору. Це спеціальна винагорода, встановлена

за публічне виконання його твору при публічному виконанні аудіовізуального твору. Така норма відповідає міжнародним стандартам. Зазначене право на винагороду мають лише ті композитори, які створили музичний твір спеціально для аудіовізуального твору. Воно має метою забезпечення майнових інтересів авторів музичних творів у тих випадках, коли аудіовізуальний твір або його відповідна частина виконуються зі спеціальною метою використати саме музичний твір.

Автор **будь-якого твору має право дозволяти чи забороняти використовувати свій твір й іншими способами, що не зазначені в Законі про авторське право. В умовах інтенсивного розвитку технічних засобів існує можливість використовувати твір шляхом доведення до публіки такими способами, що не підпадають у точному значенні слова ні під передачу в ефір, ні під повідомлення по кабелю. До таких способів належать, наприклад, спеціально підготовлені програми передач через внутрішні акустичні чи відеосистеми для мешканців готелів та пасажирів поїздів, кораблів, літаків тощо. Таке використання творів без дозволу авторів і без виплати їм винагороди безперечно є порушенням авторського права.**

Вільне використання творів (обмеження майнових прав авторів) **(ст. 444 ЦК України). Зазначена стаття визначає випадки правомірного використання твору без згоди автора. Твір може бути вільно, без згоди автора та інших осіб, та безоплатно використаний будь-якою особою:**

1) як цитата з правомірно опублікованого твору або як ілюстрація у виданнях, радіо- і телепередачах, фонограмах, відеограмах,

РОЗДІЛ 9

призначених для навчання» за умови дотримання звичаїв, зазначення джерела запозичення та імені автора, якщо воно вказане в такому джерелі, та в обсязі, виправданому поставленою метою;

2) для відтворення у судовому та адміністративному провадженні в обсязі, виправданому цією метою;

3) в інших випадках, передбачених законом.

Особа, яка використовує твір, зобов'язана зазначити ім'я автора твору та джерело запозичення.

За загальним правилом використання творів науки, літератури і мистецтва може мати місце на підставі договору автора з користувачем твору. Проте в окремих випадках у суспільних інтересах з метою ознайомлення більш широкого кола публіки з останніми досягненнями науки, літератури і мистецтва допускається у визначених законом випадках і способах використання твору без згоди автора і без виплати йому винагороди. Безперечно, це є обмеженням майнових прав авторів, але обмеженням, встановленим у державних і суспільних інтересах. Такі обмеження відомі законодавству багатьох країн, передбачаються вони також і міжнародними угодами.

Проте обмеження майнових прав авторів за чинним законодавством України мають відповідати певним вимогам. *За першою вимогою* передусім таке вільне використання може мати місце лише щодо правомірно відтворених творів. Не оприлюднені твори не можуть використовуватися іншими особами без дозволу автора. Закон України «Про авторське право і суміжні права» з цього загального правила все ж встановив два виняткі.

Перший виняток стосується публічного виконання музичних творів під час офіційних і релігійних церемоній, а також похоронів, що виправдовується характером цих церемоній. Другий — відтворення творів для судового і адміністративного провадження, що також виправдовується цією метою (пункти 7 і 8 ст. 21). При цьому відтворення для судового чи адміністративного провадження стосується як оприлюднених, так і не оприлюднених творів. В усіх інших випадках відтворення і використання творів стосується лише оприлюднених творів.

Другою вимогою до вільного використання творів є недоторканність, непорушність особистих немайнових прав автора. За яких би

обставин твір вільно не використовувався, має бути гарантована

непорушність права на авторство, ім'я і недоторканність твору.

Третя вимога до вільного використання полягає в тому, що при такому використанні не повинна наноситися шкода нормальному використанню і не повинні обмежуватися законні інтереси авторів. Кожне вільне використання твору, встановлене законом, обґрунтовується метою використання, чим визначається також і обсяг такого використання. Зловживання правом на вільне використання може розцінюватися як порушення авторського права.

Четверта вимога обмежень авторського права шляхом вільного використання творів характеризується тим, що перелік видів вільного використання творів, встановлений законом, є вичерпним. Норми, що стосуються випадків вільного використання творів не можуть тлумачитися ширше, ніж передбачено законом. Зазначений перелік не може доповнюватися підзаконними актами чи судовою практикою.

Визначені законом обмеження авторського права вирізняються між собою за різними ознаками — метою, характером виняткі, способом їх використання. Виняткі, встановлені законом на право вільного використання творів, досить різноманітні і численні. Все ж законодавець визначив певні критерії для згрупування виняткі у п'ять умовних груп.

Першу групу таких виняткі складають визначені законом випадки вільного використання творів, що мають своєю метою забезпечення більш широкої інформації населення і можливості ознайомлення з певними

досягненнями в науці, літературі і мистецтві. Одним із найбільш поширених випадків вільного використання є цитування в оригіналі і перекладі правомірно оприлюднених творів з певною метою. Обсяг цитування також зумовлюється цією самою метою.

Цитата — це дослівний уривок із будь-якого тексту, уривок музичного твору, графічне відтворення частини твору образотворчого мистецтва тощо. Мета такого цитування — підтвердити думку автора чи, навпаки, спростувати її, аргументувати висновок автора про ту чи іншу подію тощо. Цитування найчастіше використовується в наукових творах, коли уривки твору одного автора включаються у

твір іншого автора з метою підтримати або розкритикувати висновки чи думки колеги.

За загальним правилом цитування допускається з науковою, критичною або інформаційною метою. Навпаки, не прийнято цитування в художній літературі, музичних, сценарних та інших творах, які за своїм змістом та характером не є науковими, критичними та іншими подібними творами.

Проте допускається відтворення у пресі, передачах в ефір або інших публічних повідомленнях попередньо опублікованих у газетах або журналах статей з поточних економічних, політичних, релігійних питань чи переданих в ефір творів такого самого характеру. Але такі випадки відтворення можливі лише за умови, що право на таке відтворення, передачу в ефір і по проводах або інше публічне повідомлення спеціально не заборонено автором.

Допускається відтворення з метою висвітлення поточних подій засобами фотографії або кінематографії, передача в ефір або інше публічне повідомлення творів, побачених або почутих під час перебігу таких подій, в обсязі, виправданому інформаційною метою. З цією самою метою дозволяється відтворення в газетах та інших періодичних виданнях, передача в ефір або інше публічне сповіщення публічно виголошених промов, звернень, доповідей та інших подібних творів у обсязі, виправданому цією метою.

Другу групу винятків із загального правила про вільний порядок використання творів складають випадки вільного використання творів бібліотеками та архівами репрографічним способом:

1) у разі, коли відтворюваним твором є окрема опублікована стаття та інші невеликі за обсягом твори чи уривки з письмових творів (за винятком комп'ютерних програм і баз даних), з ілюстраціями чи без них, і коли це відтворення здійснюється за запитами

■ фізичних осіб за умови, що: — бібліотека та архів мають достатньо підстав вважати, що такий примірник використовуватиметься з метою освіти, навчання і приватного дослідження;

— відтворення твору є поодиноким випадком і не має систематичного характеру;

— немає обмежень зі сторони організацій колективного управ-. ління щодо умов виготовлення таких примірників;

2) у разі, коли відтворення здійснюється для збереження або заміни загубленого, пошкодженого та непридатного примірника даної бібліотеки або архіву. Таке відтворення допускається і для відновлення примірника твору аналогічної бібліотеки чи архіву, за умови, що одержання такого примірника іншим шляхом неможливе і це не має систематичного характеру.

Вільне використання примірників творів для навчання складає *третю групу* обмежень майнових прав авторів. Допускається без згоди автора чи іншої особи, яка має авторське право:

1) відтворення уривків з опублікованих письмових творів, аудіовізуальних творів як ілюстрацій для навчання за умови, що обсяг такого відтворення відповідає зазначеній меті;

2) репрографічне відтворення для аудиторних занять опублікованих статей та інших невеликих за обсягом творів, а також уривків з опублікованих письмових творів, що також будуть використовуватися для навчання. Таке відтворення може бути за таких умов:

— його обсяг виправданий зазначеною метою;

— відтворення не має систематичного характеру;

— немає обмежень зі сторони організацій колективного управління щодо умов такого відтворення.

Четверта група обмежень майнових прав авторів стосується окремих випадків використання комп'ютерних програм.

Комп'ютерна програма — це набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, яку читає машина, і які приводять її у дію для досягнення певної мети або результату. Це

поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному коді, включаючи підготовчі матеріали та аудіовізуальні відображення, одержані внаслідок розробки комп'ютерної програми. Поняття комп'ютерної програми не поширюється на поняття «база даних».

Зазначені обмеження майнових прав автора комп'ютерної програми передбачені ст. 24 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Відповідно до неї без дозволу автора чи іншої особи,

який належить авторське право на комп'ютерну програму, дозволяється здійснювати такі дії, якщо інше не передбачено у договорі:

1) внести до комп'ютерної програми зміни (модифікації) з метою забезпечення її функціонування на технічних засобах особи, яка використовує ці програми, і вчинення дій, пов'язаних з функціонуванням комп'ютерної програми відповідно до її призначення, зокрема запис і збереження в пам'яті комп'ютера, а також виправлення явних помилок, якщо інше не передбачено угодою з автором чи іншою особою, яка має авторське право;

2) виготовити одну копію комп'ютерної програми за умови, що ця копія призначена тільки для архівних цілей або для заміни правомірно придбаного примірника у випадках, якщо оригінал комп'ютерної програми буде втраченим, знищеним або стане непридатним для використання. При цьому копія комп'ютерної програми не може бути використана для інших цілей, ніж зазначено у цьому та попередньому пунктах, і має бути знищена у разі, якщо володіння примірником цієї комп'ютерної програми перестає бути правомірним;

3) декомпілювати комп'ютерну програму (перетворити її з об'єктного коду у вихідний текст) з метою одержання інформації, необхідної для досягнення її взаємодії із незалежно розробленою комп'ютерною програмою, за дотримання таких умов:

а) інформація, необхідна для досягнення здатності до взаємодії, раніше не була доступною цій особі з інших джерел;

б) зазначені дії здійснюються тільки щодо тих частин комп'ютерної програми, що необхідні для досягнення здатності до взаємодії;

в) інформація, одержана внаслідок декомпіляції, може використовуватися лише для досягнення здатності до її взаємодії з іншими програмами, але не може передаватися іншим особам, крім випадків, якщо це необхідно для досягнення здатності до взаємодії з іншими програмами, а також не може використовуватися для розроблення комп'ютерної програми, схожої на декомпільовану комп'ютерну програму, або для вчинення будь-якої іншої дії, що порушує авторське право;

4) спостерігати, вивчати, досліджувати функціонування комп'ютерної програми з метою визначення ідей і принципів, що лежать в її основі, за умови, що це робиться у процесі виконання будь-якої дії із завантаження, показу, функціонування, передачі чи запису в пам'ять (збереження) комп'ютерної програми.

Застосування положень цієї статті не повинно завдавати шкоди використанню комп'ютерної програми і не повинно обмежувати законні інтереси автора та (або) іншої особи, яка має авторське право на комп'ютерну програму.

Зазначені дії можуть мати місце за умови, що вони не будуть надавати шкоди законним інтересам осіб, яким належить право на декомпільовану програму. Ці дії можуть бути здійснені за умов, визначених Законом.

П'яту групу випадків вільного використання творів складають використання **в** особистих цілях творів, зафіксованих у звуко- і віде-озаписах. Відповідно до Закону про авторське право допускається вільне відтворення виключно **в** особистих цілях творів, зафіксованих у фонограмах і відеограмах без згоди автора або іншої особи, яка має авторське право, але з виплатою винагороди, вид, розміри та умови виплати якої розглянуті дещо раніше.

Строки чинності майнових прав авторів творів науки, літератури і мистецтва (ст. 446 ЦК України). Відповідно до ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права»:

1. Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення

і починає діяти від дня створення твору.

2. Авторське право діє протягом усього життя автора і **70** років після його смерті, крім випадків, передбачених цією статтею.

3. Для творів, оприлюднених анонімно або під псевдонімом, строк дії авторського права закінчується через **70** років після того, як твір було оприлюднено. Якщо взятий автором псевдонім не викликає сумніву щодо особи автора або якщо авторство твору, оприлюдненого анонімно чи під псевдонімом, розкривається не пізніше ніж через **70** років після оприлюднення твору, застосовується строк, передбачений частиною другою цієї статті.

4. Авторське право на твори, створені у співавторстві, діє протягом життя співавторів і 70 років після смерті останнього співавтора.

5. У разі, коли весь твір публікується (оприлюднюється) не водночас, а послідовно у часі томами, частинами, випусками, серіями тощо, строк дії авторського права визначається окремо для кожної опублікованої (оприлюдненої) частини твору.

6. Авторське право на твори посмертно реабілітованих авторів діє протягом 70 років після їх реабілітації.

7. Авторське право на твір, вперше опублікований протягом ЗО років після смерті автора, діє протягом 70 років від дати його правомірного опублікування.

8. Будь-яка особа, яка після закінчення строку охорони авторського права щодо неоприлюдненого твору вперше його оприлюднює, користується захистом, що є рівноцінним захисту майнових прав автора. Строк охорони цих прав становить 25 років від часу, коли твір вперше був оприлюднений.

9. Дія строку охорони авторського права, встановленого частинами 2—7 цієї статті, закінчується 1 січня року, наступного за роком, в якому мали місце юридичні факти, передбачені у зазначених частинах.

10. Особисті немайнові права автора охороняються безстроково. Закон Російської Федерації «Об авторском праве и смежных

правах» передбачає збільшення строків охорони авторських прав на 4 роки тих авторів, які брали участь у Великій Вітчизняній війні або працювали у цей час. Закон України «Про авторське право і суміжні права» такої норми не містить.

Закінчення строку охорони майнових прав авторів припиняє їх чинність, твір виходить з-під правової охорони, стає неохоронюва-ним. У такому разі твір стає надбанням суспільства. Таким самим надбанням суспільства стають твори, які в межах України ніколи взагалі не охоронялися. Такі твори можуть вільно використовуватися будь-якою особою без будь-якого дозволу і без виплати винагороди за його використання. Проте Кабінетом Міністрів України можуть встановлюватися спеціальні відрахування до фондів твор

чих спілок України за використання на території України творів,

що стали суспільним надбанням.

При використанні творів, що стали суспільним надбанням, повинні зберігатися право авторства, право на ім'я, право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити

честі та репутації автора.

Права виконавців, виробників фонограм, відеограм та організацій мовлення. Права виконавців, розробників фонограм, відеограм та організацій мовлення в основному складаються із майнових прав. Істотною особливістю суміжних прав є те, що вони залежать від прав творців творів літератури і мистецтва. їх можна назвати також похідними від прав на твори літератури і мистецтва, оскільки вони є правами на способи реалізації творів літератури і мистецтва. Проте не завжди суміжні права є похідними від прав на твори літератури і мистецтва. Може мати місце виконання, запис на фонограму, відеограму, передача в ефір чи по кабелях таких творів, які за тих чи інших причин не мають правової охорони. Отже, в такому випадку суміжні права будуть мати самостійний, а не похідний характер.

За загальним правилом виробник фонограми, відеограми, організація мовлення можуть діяти лише у межах тих прав, які їм надані договорами з виконавцями і автором зафіксованого на фонограмі, відеограмі або автором твору, що використовується організаціями мовлення. Права виконавців користуються правовою охороною за умови дотримання ними прав автора твору, що виконується.

Особливістю суміжних прав є також те, що вони виникають із факту виконання твору, створення сонограми, відеограми чи програми мовлення. Виникнення і здійснення суміжних прав також не потребує виконання будь-яких сформальностей. Виробники фонограм, відеограм і виконавці для сповіщення про свої права можуть на всіх примірниках фонограм, відеограм або на їх упаковках використовувати знак охорони суміжних прав, що позначається латинською літерою «Р» у колі І ®»іменем особи, яка має суміжні права, і зазначенням року першої публікації фонограми (відеограми).

ІДЛ9

Права виконавців (ст. 452 ЦК України). Слід зазначити, що За-■ України «Про авторське право і суміжні права» надає охорону тільки виконавцям-професіоналам, а будь-якій особі, яка вико-: твір. При цьому Закон не проводить ніякої різниці між вико-вцями-професіоналами і простими любителями. Для надання орони виконанню не вимагається, щоб воно мало будь-які фор-Ільні ознаки, особливості чи певну оригінальність. Виконання ороняється незалежно від його якості і чеснот, оскільки останні суб'єктивними категоріями.

Права виконавців також можна поділити на дві групи: особисті ^майнові і майнові. Відповідно до п. 1 ст. 38 цього Закону вико-авцям належать особисті немайнові права на ім'я, охорону своїх иступів від спотворення і на згадування свого імені у зв'язку з ви-ористанням виконання там, де це можливо. Виконавець передусім іає право на захист свого виконання від будь-якого спотворення и іншого посягання на виконання, що здатне нанести шкоду честі репутації виконавця. Право на ім'я означає, що виконавець має іраво вимагати, щоб його ім'я або псевдонім зазначалися чи пові-(омлялися у зв'язку з кожним його виступом, записом чи виконанням (у разі, якщо це можливо).

Будь-які поправки, зміни чи доповнення до виконання можуть вноситися лише з дозволу виконавця.

Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт суміжних прав полягають у тому, що їх суб'єкт має:

1) право на використання об'єкта суміжних прав;

2) виключне право дозволяти використання об'єкта суміжних прав;

3) право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта суміжних прав, у тому числі забороняти таке використання;

4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом[1].

Зазначені права належать відповідно виконавцеві, виробнику фонограми, виробнику відеограми чи організації мовлення, якщо інше не встановлено договором чи законом.

Використанням визнається:

І) доведення виконання до відома публіки під час його здійснення;

2) записування (фіксування) виконання під час його здійснення, якщо таке записування дає можливість сприйняття, відтворення та

передачі виконання за допомогою технічних засобів;

3) пряме чи опосередковане відтворення запису виконання будь-яким способом у будь-якій формі;

4) продаж та інше відчуження оригіналу чи примірника запису

виконання;

5) оренда оригіналу чи примірника запису виконання;

6) забезпечення засобами зв'язку можливості доступу будь-якої особи до записаного виконання з місця та в час, обраних нею.

Використанням виконання є також інші дії, встановлені законом. До цих інших дій можна віднести, наприклад, передачу в ефір і по кабелях їх виконань.

Виконавці можуть передавати на підставі договору іншим особам право на використання виконання. У договорі мають бути визначені спосіб використання виконання, розмір і порядок виплати винагороди, строк дії договору і використання виконання тощо.

Використання виконання певних видів має свої особливості. Так, при використанні виконання в аудіовізуальному творі вважається, що виконавець передає організації, яка здійснює виробництво аудіовізуального твору, або продюсеру всі майнові права. Але у договорі між виконавцем і користувачем виконання може бути передбачено й інше.

При першій фіксації виконання виконавець може надати право виробнику фонограми на її подальше відтворення. У такому разі відповідно до Закону виконавець передає виробнику фонограми також право на її розповсюдження шляхом першого продажу або іншої передачі у власність чи володіння. Це правило поширюється також і на здавання у майновий найм, комерційний прокат та інші способи передачі. При цьому виконавець має право на винагороду за будь-який спосіб використання виконання через організації, що управляють майновими правами на колективній основі.

Слід зазначити, що майнові права на використання виконання можуть передаватися будь-якій особі. Часто користувачами виступають особи, які спеціалізуються у сфері комерційного використання об'єктів суміжних прав.

РОЗДІЛ 9

Проте виконавцю не надається охорона проти будь-якого наслідування чи імітації. Наприклад, будь-який виконавець, співак чи музикант не можуть заборонити іншим особам запозичувати їх манеру, форму чи стиль виконання.

Майнові права виробників фонограм і відеограм. **Відповідно до ст. 454 ЦК України використанням майнових прав інтелектуальної власності на фонограми, (відеограми) визнається:**

1) пряме чи опосередковане відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі відеограми (фонограми);

2) **продаж та інше відчуження оригіналу чи примірника фонограми (відеограми);**

3) оренда оригіналу чи примірника фонограми (відеограми);

4) **забезпечення засобами зв'язку можливості доступу будь-якої особи до фонограми (відеограми) з місця та в час, обраних нею.**

Використанням фонограми (відеограми) визнаються також й інші дії, встановлені Законом.

Відповідно до Закону виробники фонограм (відеограм) мають виключне право дозволяти чи забороняти вчинення щодо фонограм (відеограм) таких дій:

— відтворення і розповсюдження способом першого продажу;

— іншого відчуження;

— комерційний прокат фонограм (відеограм) і їх примірників, навіть після першого продажу, а також будь-яку видозміну й імпорт фонограм (відеограм).

Майнові права виробників фонограм (відеограм) можуть передаватися на підставі договору іншим особам. У договорі має бути визначено спосіб використання фонограм (відеограм), розмір і порядок виплати винагороди, строк дії договору і строк використання

шограми (відеограми) тощо. Майнові права виробників фонограм (відеограм) виникають із мого факту першої фіксації звуків (зображень) за допомогою тех-чних засобів у яку-небудь матеріальну форму, що дозволяє здійс-овати їх сприйняття неодноразово, відтворювати або повідомляти незалежно від виконання виробником фонограми (відеограми) будь-яких формальностей. За виробником фонограми (відеограми) визнаються лише майнові права, у тому числі право на винагороду за будь-яке публічне використання фонограми (відеограми).

Права і обов'язки суб'єктів інтелектуальної власності

Як уже зазначалося, виробник фонограми (відеограми) може за договором передати свої майнові права іншій особі. Перехід права власності на примірник фонограми (відеограми) сам по собі ще не спричиняє уступки яких-небудь суміжних прав, що належать виробнику фонограми (відеограми). Проте якщо примірники правомірно опублікованої фонограми (відеограми) введені в цивільний обіг шляхом продажу, то можливе подальше розповсюдження без згоди виробника фонограми (відеограми) і без виплати йому винагороди. Власник примірника фонограми (відеограми) може ним розпорядитися на свій розсуд. Проте й у цьому випадку право здавання таких примірників фонограм (відеограм) у майновий найм, комерційний прокат залишається виключно правом виробника фонограми (відеограми). Зазначене право виробник може передати іншій особі за спеціальним договором.

Майнові права організації мовлення. Згідно зі ст. 455 ЦК України використанням передачі (програми) організації мовлення є:

1) здійснення (трансляція, ретрансляція) передачі (програми) організації мовлення;

2) записування (фіксування) передачі (програми) організації мовлення, якщо таке записування дає можливість сприйняття, відтворення та здійснення її за допомогою технічних засобів;

3) відтворення запису передачі (програми) організації мовлення;

4) представлення передачі (програми) організації мовлення публіці у місці, де встановлено вхідну плату.

Використанням передачі (програми) організації мовлення є також інші дії, встановлені законом.

Організації мовлення також мають виключне право дозволяти чи забороняти публічне сповіщення своїх програм шляхом трансляції і ретрансляції, фіксацію своїх програм на матеріальному носії та їх відтворення, публічне виконання своїх програм у місцях з платним входом. Зазначені організації мають право забороняти поширення на території України чи з території України сигналу із супутника, що несе їх програми, розповсюджуючим органом, для якого цей сигнал із супутника не призначався.

Організації мовлення мають право на одержання винагороди за будь-яке використання їх передач.

Організаціями мовлення є радіо- і телестудії, а також інші організації, що розповсюджують звуки і (або) зображення засобами без-провідного зв'язку (організації ефірного мовлення) або за допомогою того чи іншого виду наземного, підземного чи підводного кабелю провідникового, оптоволоконного чи іншого виду (організації кабельного мовлення).

Обмеження прав виконавців, виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення. Обмеження суміжних прав полягає в тому, що:

— допускається використання виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення без згоди виконавців, виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення і без виплати їм винагороди;

— їх фіксація, відтворення, передача в ефір і по кабелях;

— доведення іншими способами до загального відома виконань, фонограм, відеограм та програм мовлення.

Таке використання виконань, фонограм, відеограм та програм мовлення може мати місце без згоди виконавців, виробників фонограм, відеограм та організацій мовлення і без виплати їм винагороди за умови, що це не завдає шкоди нормальному використанню виконань, фонограм, відеограм і передач організацій мовлення і не обмежує безпідставно законних інтересів виконавців, виробників фонограм, відеограм і організацій мовлення.

Такі обмеження допускаються у тих самих випадках, що передбачені Законом України «Про авторське право і суміжні права» про вільне використання творів науки, літератури і мистецтва (статті 21—25 Закону).

Зазначені обмеження суміжних прав (вільне використання виконань, фонограм, відеограм та програм мовлення) зумовлено тими самим чинниками, що **й** обмеження авторських прав. Обмеження суміжних прав має місце в

інтересах суспільства, яке зацікавлене у вільному розповсюдженні інформації, сприянні розвитку науки, освіти тощо. Зазначені обмеження встановлені Законом і не підлягають будь-якому розширеному тлумаченню.

Подібні обмеження передбачаються законодавством багатьох зарубіжних країн, а також Римською конвенцією 1961 р.

Допускається без згоди виробників фонограм (відеограм), фоно-грами (відеограми) яких опубліковані для використання з комер

шиною метою, і виконавців, виконання яких зафіксовані у цих фонограмах (відеограмах), але з виплатою винагороди, таке пряме чи опосередковане комерційне використання фонограм і відеограм та їх примірників:

1) публічне виконання фонограми (відеограми);

2) публічне сповіщення виконання, зафіксованого у фонограмі чи відеограмі, в ефір;

3) публічне сповіщення виконання, зафіксованого у фонограмі чи відеограмі, по проводах (через кабель).

Збір, розподіл і виплата винагороди здійснюється однією з організацій, що управляє майновими правами виробників фонограм, відеограм і виконавців на колективній основі, відповідно до угоди між цими організаціями. У зазначеній угоді має бути визначений розмір винагороди та її розподіл. Якщо цією угодою не передбачено інше, то винагорода поділяється між виробниками фонограм, відеограм і виконавцями порівну. Зазначена угода укладається між організацією, що управляє майновими правами виробників фонограм, відеограм і виконавців на колективній основі, і організаціями, що використовують фонограму чи відеограму.

Розмір винагороди і умови її виплати визначаються угодою між користувачем фонограми, відеограми чи об'єднанням таких користувачів, з одного боку, та організаціями, що управляють майновими правами виробників фонограм, відеограм і виконавців, з іншого боку.

***Строки чинності** майнових **прав виконавців, виробників фонограм, відеограм і організацій** мовлення.* Майнові права виконавців охороняються протягом **50** років від дати першого запису виконання. Майнові права виробників фонограм (відеограм) охороняються протягом **50** років від дати першого опублікування фонограми (відеограми) або їх першого звукозапису (відеозапису), якщо фонограма (відеограма) не була опублікована протягом зазначеного часу. Організації мовлення користуються наданими їм правами протягом **50** років від дати першого публічного сповіщення передачі.

Визначені строки охорони суміжних прав починаються з 1 січня року, наступного за роком, у якому мали місце юридичні факти, передбачені Законом.

1д1Л9_

Цо спадкоємців виконавця та правонаступників виробників форам, відеограм і організацій мовлення переходить право дозво-:и чи забороняти використання виконань, фонограм, відеограм,

іедачі в ефір і по проводах (через кабель). До **зазначених осіб пе-одить і право на одержання винагороди. Зазначені права пере-іять у межах частини строків, що залишились. Права суб'єктів промислової власності, що випливають** з **охоронних документів**

Права суб'єктів промислової власності щодо результатів їх на-сово-технічної творчості виникають лише на підставі державної ієстрації. Остання визнає заявлений результат об'єктом правової <орони і стверджує цей юридичний факт виданням охоронного окумента (патенту чи свідоцтва). Охоронний документ визнає за іявником **пріоритет заявленої пропозиції, авторство особи, яка її озробила, і право інтелектуальної власності на об'єкт правової охо-они. Права, визначені охоронним документом, виникають у його ласника від дати публікації про видачу охоронного документа.**

Права власників патентів поділяються на дві групи: особисті не-гайнові і майнові права. До **особистих немайнових прав патенто-ласників належать право на авторство, право на назву** об'єкта **про-сислової власності і право на ім'я.**

Право авторства полягає в тому, що **автор заявленої пропозиції винахідник, автор промислового зразка, селекціонер тощо) має іраво вимагати від будь-кого визнавати себе єдиним творцем об'єкта правової охорони. Право авторства виникає не з охоронного документа, що лише засвідчує наявність цього права, а з моменту створення об'єкта, що охороняється Законом. Тобто право авторства виникає ще до кваліфікації заявленої пропозиції об'єктом правової охорони. Саме** з **цього моменту виникає небезпека порушення права авторства. У сфері науково-технічної діяльності це інколи буває. Право авторства є абсолютним і виключним правом. Це право є також невідчужуваним, оскільки воно є суто особистим правом і не може бути передане будь-якій особі. Зазначене право належить творцю довічно і припиняється його смертю. Після смерті автора охороняється уже не право, а лише авторство як суспільно**

значимий інтерес, що полягає у визнанні творцем науково-технічного досягнення того, хто є дійсним його розробником.

Творець науково-технічного досягнення має право на ім'я, яке полягає в тому, що розробник цього досягнення має право вимагати, щоб його ім'я згадувалося кожного разу при використанні цього досягнення. Ім'я дійсного автора

зазначеного досягнення має бути обов'язково вказане у патенті незалежно від того, хто буде заявником. Проте автор науково-технічного результату має право просити, щоб його ім'я не зазначалося в публікаціях про заявку та видачу патенту. Безперечно, патентовласник має право вимагати усунути помилки чи перекручення, що стосуються його імені.

Відповідно до п. 5 ст. 8 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» винахідник має право на присвоєння свого імені створеному ним винаходу (корисній моделі). На наш погляд, винахідник має право також і на присвоєння винаходу, корисній моделі спеціальної назви. Принаймні таке прохання не суперечить Закону. -

За Законом України «Про охорону прав на сорти рослин» селекціонер сорту рослини (чи інший заявник) у заявці на видачу патенту на сорт обов'язково зазначає Його назву. Назва має давати можливість ідентифікувати сорт, не повторювати назви або відрізнятися від назви вже існуючого сорту такого самого або близького ботанічного виду. Назва сорту не може складатися лише з цифр, за винятком випадків, коли це відповідає усталеній практиці найменування сортів, чи складатися виключно зі знаків чи зазначень, що вказують на вид, групу стиглості, якість, призначення, цінність, походження або технологію вирощування. Вона не повинна вводити в оману щодо властивостей, походження та значення сорту або щодо особи автора сорту, суперечити принципам суспільної моралі. У разі подання заявки на видачу патенту на один і той самий сорт в Україні і в інших державах назва сорту має бути однаковою.

При будь-якому використанні сорту будь-якою особою обов'язково має зазначатися назва сорту, під якою сорт занесено до Державного реєстру сортів рослин України.

РОЗДІЛ 9

Майнові права суб'єктів промислової власності, що випливають з ***охоронного документа.*** Зазначені права досить чітко регламентовані патентними законами України.

Майнові права винахідників та авторів промислових зразків, що випливають із патенту, досить близькі між собою, тому їх доцільно розглядати разом. Перш за все слід зазначити, що ці права виникають у патентовласників від дати наступної за датою їх державної реєстрації (ст. 465 ЦК України). Права, що випливають з патенту (деклараційного патенту) на секретний винахід чи з деклараційного патенту на секретну корисну модель, діють від дати внесення інформації про нього до відповідного Реєстру.

Патент надає його власнику право використовувати об'єкт промислової власності на свій розсуд, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів. Патенти України мають чинність лише у межах території України.

Використання секретного винаходу чи корисної* моделі власником патенту має здійснюватися з додержанням вимог Закону України «Про державну таємницю» та за погодженням із Державним експертом.

Патент, як відомо, може бути виданий кільком заявникам, якщо об'єкт промислової власності був створений їх спільною працею. У такому разі їх взаємовідносини щодо використання об'єкта промислової власності визначається угодою між ними. У разі відсутності такої угоди кожен співвласник патенту може використовувати об'єкт промислової власності на свій розсуд. Проте жоден із них не має права давати дозвіл (видавати ліцензію) на використання об'єкта промислової власності та передавати право інтелектуальної власності на цей об'єкт іншій особі без згоди інших співвласників патенту.

Основною перевагою патентних законів України є те, що вони чітко й однозначно проголошують право інтелектуальної власності на об'єкт правової охорони. Стаття 41 Конституції України проголошує, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Цей конституційний принцип дістав своє відображення

і

в ЦК України і в Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі».

Вшповідно до Конституції України зміст права промислової власності характеризується тими самими правомочиостями, що і звичайне право власності. Деякі фахівці вважають, що результат інтелектуальної діяльності не може бути об'єктом права власності, оскільки він не матеріальний, інші стверджують, що той самий результат творчої діяльності не може бути об'єктом права власності тому, що цим об'єктом не можна володіти. Не вникаючи у сутність цієї дискусії, відзначимо, що вона відображає лише різні підходи світової практики до цієї проблеми. Законодавство одних країн визнає результати інтелектуальної діяльності лише об'єктом виключного права на використання, інших — об'єктом права власності. Слід зазначити, що ті країни, законодавство яких визнає творчі результати об'єктами права власності, нічого від цього не втрачають (США, Франція та ін.). Тому варто визнати позицію законодавця про

визнання результатів науково-технічної діяльності об'єктами права власності виправданою. Творець має бути впевненим у тому, що творіння — це його власність.

Отже, за Конституцією України суб'єкт промислової власності має право володіти, користуватися і розпоряджатися результатом своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Але ж результат творчої діяльності — це не матеріальна річ, а Конституція надає право творцю володіти цим результатом. І в цьому немає помилки — об'єктом цивільного права може бути **і** безтілесна річ, тобто річ, що не має матеріальної субстанції. Таку конструкцію знало ще стародавнє римське приватне право. Нема чого **її** боятися **і** в наш час, адже під об'єктом цивільних прав розуміють матеріальні та нематеріальні блага, з приводу яких виникають цивільні правовідносини. Творчі результати і є ті самі нематеріальні блага. Якщо результати інтелектуальної, творчої діяльності можуть бути об'єктами цивільного права, то вони можуть бути також **і** об'єктами права власності — одного із інститутів цивільного права.

Якщо ж творчий результат може бути об'єктом права власності, то, безперечно, він може бути й об'єктом володіння. Але особливість об'єкта інтелектуальної власності полягає в тому, що він

РОЗДІЛ 9

має здатність до тиражування і його копією можуть володіти треті особи, що дає привід прихильникам теорії виключного права стверджувати, що цим результатом можуть володіти всі, хто забажає.

Є вдалим розв'язання цієї проблеми новим ЦК України, який визнав на творчі результати право інтелектуальної власності.

Результат творчої діяльності стає об'єктом правової охорони лише після його кваліфікації відповідним державним органом і лише після цього він може бути матеріалізований у певний матеріальний носій і сповіщений невизначеному колу осіб. До цього моменту творчий результат є об'єктом володіння тільки його творця, адже іншим особам він просто недоступний. Після його публікації ним може володіти будь-яка третя особа, але якщо вона володіє цим результатом правомірно, то лише від імені патентовласника. Інша правова ситуація буде суперечити цивільно-правовим засадам. Слід зазначити, що будь-яка третя особа може володіти творчим результатом без дозволу його творця, але користуватися не може. Проте і серед технічних рішень є такі, якими володіє виключно сам автор цього рішення. Йдеться про секрети виробництва (ноу-хау). Під цим поняттям розуміють знання та досвід науково-технічного, виробничого, організаційного, фінансового, торговельного чи іншого характеру, які, як правило, не можуть бути загальновідомими і придатними для використання у будь-якій сфері діяльності. Користуватися цим секретом може або сам його власник, або інша особа лише за його дозволом. Те ж саме і з володінням: ним володіє лише його власник.

Ноу-хау не є загальновідомим, якщо його зміст не розкритий настільки для невизначеного кола осіб, що настає можливість його використання. Отже, власником цієї інформації завжди є сам її автор. Він також може передати цей секрет третім особам і тоді вони здійснюють володіння від його імені.

Отже, об'єкти промислової власності (не матеріальні носії) можуть бути й у фактичному володінні їх творця. Суб'єкт права промислової власності позбавляється володіння лише тоді, коли науково-технічне досягнення гине, перестає існувати фізично, або він уступає його іншим особам.

118

Права і обов'язки суб'єктів інтелектуальної **власності**

Суб'єкт права промислової власності, як і будь-який інший суб'єкт права власності, має право на користування. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» в п. 2 ст. 28 проголошує, що патент надає його власнику виключне право на використання об'єкта промислової власності.

У цивільному праві користування (використання) є юридично забезпечена можливість власника вилучати із належної йому речі **її** корисні якості, властивості тощо. Тобто власник має право користуватися результатом своєї творчої праці будь-яким способом, що не суперечить чинному законодавству. Зрозуміло, що способи використання об'єктів промислової власності зумовлюються їх характером, а також доцільністю.

ЦК України чітко визначає, що майновими правами інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок є:

1) право на використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка;

2) виключне право дозволяти використання винаходу, корисної

моделі, промислового зразка (видавати ліцензії);

3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню винаходу, корисної моделі, промислового зразка, в тому числі

забороняти таке використання;

4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, промисловий зразок належать володільцю відповідного патенту, якщо інше не встановлено договором чи законом.

— виготовлення, пропонування для продажу, застосування або ввезення, зберігання, інше введення в господарський обіг у зазначених цілях продукту, виготовленого із застосуванням запатентованого винаходу, корисної моделі чи промислового зразка;

— застосування способу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні, якщо особа, яка пропонує цей спосіб, знає про те, що його застосування забороняється без згоди власника патенту або, виходячи з обставин, це і так є очевидним;

- пропонування для продажу, введення в господарський обіг, застосування або ввезення чи зберігання в зазначених цілях продукту, виготовленого безпосередньо способом, що охороняється патентом.

Нагадаємо, що продуктом у такому разі є будь-який промисловий виріб, виготовлений із застосуванням винаходу, корисної моделі чи промислового зразка. Продукт визнається виготовленим із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), якщо при цьому використано кожну ознаку, включену до незалежного пункту формули винаходу (корисної моделі), або ознаку, еквівалентну їй. Виріб визнається виготовленим із застосуванням запатентованого промислового зразка, якщо при цьому використані всі суттєві ознаки промислового зразка.

Виготовленням визнається виробництво продукту з комерційною метою навіть за умови, що продукт тимчасово не реалізується, наприклад, перебуває на складі в очікуванні більшого попиту. Немає значення і те, де здійснюється продаж — у своїй державі чи за кордоном.

Пропонуванням продукту для продажу є його реклама, що може виражатися в публічній демонстрації у торговельних залах і на вітринах, у рекламних кліпах, проспектах, каталогах тощо. Пропонуванням для продажу визнаються будь-які дії, спрямовані на сповіщення споживачів про наявність такого продукту і про бажання його продати. Це можуть бути оголошення в періодичній пресі, на радіо і телебаченні та іншими способами.

Одним із видів використання об'єкта промислової власності є застосування продукту у виробництві з комерційною метою. Поняттям «використання» охоплюються такі дії як ввезення на митну територію України, зберігання, інше введення в господарський обіг з комерційною метою. Ввезенням вважається імпорт продукту на територію України навіть без мети його використання в Україні. Сам факт ввезення продукту на територію України є правопорушенням.

Зберігання продукту, виготовленого із застосуванням запатентованого об'єкта промислової власності, на складах та в інших схови>

щах, його накопичення з метою наступного введення в обіг також вважається використанням запатентованого об'єкта промислової

власності.

Під продажем слід розуміти такі дії, що спрямовані на розповсюдження запатентованого продукту, на його реалізацію (корисної моделі) засобами цивільно-правових договорів. Це можуть бути

оренда, лізинг, підряд, найм, дарування, міна, бартер тощо.

Наведені дії не вичерпують усіх способів введення запатентованого продукту в обіг.

Спосіб, що охороняється патентом, визнається застосованим, якщо використано кожну ознаку, включену до незалежного пункту

формули, або ознаку, еквівалентну їй.

Патентовласник має виключне право на здійснення зазначених дій щодо запатентованого продукту, а це означає, що тільки він може їх вчиняти. Зрозуміло, що це може бути будь-яка особа, яка є пате нто власником на той час. Зазначена особа може обирати будь-який спосіб використання запатентованого продукту в межах чинного законодавства: може використовувати цей продукт у підприємницькій діяльності, може виступати як індивідуальний підприємець, може утворити підприємство, внести належний йому запатентований продукт як внесок до статутного фонду будь-якого господарюючого підприємства. Зрозуміло, що зазначений об'єкт промислової власності може бути використаний у будь-якій галузі народного господарства — у промисловості, сільському господарстві, в системі охорони здоров'я, освіти та будь-якій іншій сфері, що не забороняється законом. Безперечно, запатентоване рішення буде використовуватися там, де воно може приносити корисний ефект.

Чинне патентне законодавство України не передбачає такої ознаки об'єкта промислової власності, як здатність приносити позитивний ефект, будь-яку користь. Під цим поняттям розуміють не тільки економічний ефект — зниження собівартості вироблення продукту, підвищення його якості тощо. Це може бути також забезпечення кращих умов праці, зниження шкідливого впливу на навколишнє середовище тощо. У даному разі позитивний ефект розуміється досить широко. Будь-яка користь, що може дати викори-

стайня об'єкта промислової власності, може бути підставою доцільності його використання.

Незважаючи на відсутність у чинному патентному законодавстві України такої ознаки як позитивний ефект, при вирішенні питання про доцільність використання запатентованого рішення позитивний ефект враховується в першу чергу. Зрозуміло, рішення, що не дають позитивного ефекту або не можуть його дати в даний час, просто не будуть використовуватися. Який підприємець стане використовувати об'єкт промислової власності, що не здатний приносити йому позитивний ефект. При цьому мають враховуватися і витрати на впровадження у виробництво зазначеного рішення.

Проте не тільки економічна доцільність використання того чи іншого об'єкта промислової власності обмежує волю підприємця. Чинне законодавство про промислову власність України містить формальні обмеження. Таким обмеженням є, наприклад, вимога закону, щоб використання запатентованого рішення його патенто-власником не нанесло шкоди патентним правам інших патентовлас-ників. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» в п. 2 ст. 28 чітко проголошує: «Патент надає його власнику виключне право використовувати винахід (корисну модель) на свій розсуд, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів». Така сама норма міститься і в інших патентних законах України.

Інше обмеження використання запатентованого рішення полягає у тому, що коли дане рішення не може використовуватися без використання запатентованого раніше рішення іншого патентовлас-иика або використання без нього дає менший позитивний ефект, то, зрозуміло, що використання цього рішення може мати місце лише на підставі угоди з патентовласником раніше запатентованого рішення. Якщо такої угоди з патентовласником раніше запатентованого рішення досягти не вдається, спір розв'язується судом.

Майнові права інтелектуальної власності володільця патенту на секретний винахід або на секретну корисну модель чи промисловий зразок обмежуються Законом України «Про державну таємницю» і відповідними рішеннями Державного експерта.

Власник патенту чи деклараційного патенту на об'єкт промислової власності, який визнано секретним, має право на одержання від державного органу, визначеного Кабінетом Міністрів України, грошової компенсації на покриття витрат за сплату зборів, передбачених чинним законодавством.

Для запобігання ненавмисного порушення патентних прав власник патенту може використовувати попереджувальне маркування із зазначенням номера патенту на продукті чи упаковці продукту, виготовленого із застосуванням об'єкта промислової власності.

Право розпорядження володільця патенту. Відповідно до Конституції України та чинних законів про промислову власність патенто-власник має право розпоряджатися належним йому об'єктом промислової власності. Право розпоряджатися як одна із правомочно-стей власника патенту є юридично забезпечена можливість власника визначати правову долю об'єкта промислової власності. Оскільки об'єкти права промислової власності проголошені об'єктами права інтелектуальної власності, отже, і товаром, то патентовлас-ник має право вчиняти будь-які цивільно-правові угоди, спрямовані на відчуження зазначеного об'єкта. Це можуть бути продаж, дарування, міна, оренда, прокат, найм тощо.

Патентовласник не завжди має економічну, фінансову чи будь-яку іншу можливість самому використовувати належний йому об'єкт промислової власності. У такому разі законодавство надає йому право розпорядитися об'єктом на свій розсуд. Передача патентних прав може здійснюватися різними способами у межах закону. Найчастіше така передача здійснюється у формі купівлі-продажу, а також міни. Проте як зустрічна плата за передачу патентних прав може виступати певний результат роботи або послуги. У такому разі тут можуть мати місце елементи договору підряду або послуги. Немає перешкод для безоплатної передачі патентних прав за договором дарування. Відчуження патентних прав можуть бути як юридичній, так і фізичній особі.

До набувача патентних прав останні переходять у повному обсязі. Відчужувач патенту не може деякі права залишити за собою, а решту передати набувачеві, тобто відчуження лише окремих право-мочностей не допускається. Відчуження патентних прав, як і будь-

яв інше відчуження можливе лише без будь-яких застережень. У договорі про відчуження не можуть визначатися сфери використання об'єкта промислової власності, територіальні чи часові обмеження. Набувач патентних майнових прав набуває їх у повному обсязі без будь-яких обмежень. Він стає власником патенту, отже, об'єкта промислової власності з усіма наслідками, які з цього юридичного факту випливають.

Безперечно, одним із способів розпорядження належними патентними правами є право власника патенту відмовитися від нього, тобто за своєю волею припинити його чинність.

Особливості використання селекційних досягнень. **Використанням сорту є виробництво насіння з метою його відчуження, доведення до посівних кондицій для розмноження, продаж або інше введення в обіг, ввезення із-за кордону, збереження насіння для зазначених цілей, застосування як батьківської форми для одержання насіння.**

Результатом селекційної діяльності в рослинництві є одержання насіння для розмноження сорту. Способи використання насіння такі самі як і об'єктів промислової власності.

До суб'єктів майнових прав на селекційне досягнення в рослинництві належать автор сорту і патентовласник. Автором сорту визнається громадянин, творчою працею якого цей сорт виведений. Володільцем патенту може бути будь-яка особа, яка правомірно володіє патентом.

Володілець патенту, який є автором сорту, може передати право на патент будь-якій фізичній чи юридичній особі, яка стає правонаступником володільця патенту. Якщо володілець патенту не є автором сорту, то він може передати право на патент з урахуванням умов, за яких це право було одержане від автора сорту.

Слід зазначити, що впровадження у виробництво сортів рослин і порід тварин допускається лише за умови, що вони допущені до впровадження в установленому порядку. Для цього сорти рослин мають бути включені до Державного реєстру сортів рослин України, допущених до господарського використання.

Патентні права на сорти рослин не поширюються на правовідносини, пов'язані з використанням запатентованого сорту:

— у некомерційних цілях;

— в експериментальних цілях;

— як вихідного матеріалу для виведення інших сортів. Автору сорту належить право авторства, що є невідчужуваним і

охороняється безстроково.

Під використанням компонування інтегральної (топогрфії) мікросхеми (ІМС) **слід розуміти:**

— копіювання компонування ІМС;

— виготовлення ІМС **із застосуванням даного компонування;**

— виготовлення будь-яких виробів, що містять ІМС;

— ввезення таких ІМС **та виробів, що їх містять, на митну територію України;**

— пропонування для продажу, продаж, зберігання у зазначених цілях та інше введення в обіг ІМС, **виготовленої із застосуванням даного компонування та будь-яких виробів, що містять такі ІМС.**

ІМС **визнається виготовленою із застосуванням зареєстрованого компонування, якщо при цьому використано всі елементи, що визначають компонування** ІМС **оригінальною.**

Виключне право на використання компонування має строковий характер. Чинність свідоцтва визначається строком у 10 **років від дати подання заявки до Установи або від дати першого використання компонування** ІМС **за умови, що від цієї дати до подачі заявки пройшло не більше двох років.**

Власник патенту на об'єкт промислової власності чи деклараційного патенту, крім патентів (деклараційних патентів) на секретні винаходи та інші об'єкти промислової власності, має право подати до Установи для офіційної публікації заяву про надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого об'єкта промислової власності. У такому разі річний збір за підтримання чинності патенту зменшується на 50 відсотків, починаючи з року, наступного за роком публікації такої заяви.

Така публікація в офіційному бюлетені Установи має своєю метою сповістити громадськість про наявність такого запатентованого об'єкта промислової власності для якнайшвидшого використання цього об'єкта в народному господарстві України.

Кожна особа, яка виявила бажання скористатися зазначеним **дозволом, зобов'язана укласти із власником патенту** чи деклараційного **патенту договір про платежі. У договорі мають** бути визначені

строки і способи використання запатентованого об'єкта, розміри і порядок обчислення та виплати платежів за використання об'єкта. У разі виникнення спорів під час укладення такого договору останній вирішується в судовому порядку.

Якщо заяви про бажання використати об'єкт промислової власності до власника патенту не надійде, він може подати до Установи письмове клопотання про відкликання своєї заяви. У такому разі річний збір за підтримання чинності патенту сплачується в повному розмірі, починаючи з року, наступного за роком публікації такого клопотання.

Подання заяви та її розгляд і публікація здійснюються відповідно до Інструкції про розгляд і публікацію заяви володільця патенту України про надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) від 10 листопада 1995 р. Така сама Інструкція є і щодо промислових зразків.

Відповідно до чинного законодавства України про промислову власність патент надає його власнику виключне право забороняти іншим особам використовувати об'єкт промислової власності без його дозволу та вчиняти інші дії, що належать до кола виключних прав патентовласника. Проте законодавство встановлює ряд винятків із цього загального правила, коли такі дії не визнаються порушенням прав, що випливають із патенту.

Будь-яка особа, яка до подання заявки на видачу патенту на винахід, корисну модель, промисловий зразок чи компонування інтегральної мікросхеми до Установи або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету в інтересах своєї діяльності з комерційною метою добросовісно використала в Україні технологічне (технічне) вирішення, тотожне винаходу, корисній моделі чи промисловому зразку та компонування, зберігає право на безоплатне

продовження його використання. Якщо зазначена особа здійснила значну і серйозну підготовку для такого використання, то вона також має право на безоплатне використання зазначеного об'єкта (право попереднього користування).

Право попереднього користування відоме законодавству багатьох країн. Про нього сказано і в Паризькій конвенції про охорону

промислової власності. Воно може мати місце за наявності таких

умов:

1) два різних автори незалежно один від одного створили два тотожні рішення. Безперечно, ці рішення створені абсолютно самостійно внаслідок власної добросовісної творчої праці;

2) зазначене науково-технічне досягнення реально використовується особою, яка претендує на право попереднього користування, або ця особа здійснила необхідні серйозні і значні приготування до використання зазначеного досягнення. Права на попереднє користування не виникає, якщо науково-технічне вирішення розроблене, але воно не використовується і підготовчі роботи до його використання не провадилися;

3) право попереднього використання виникає лише за умови, що використання чи приготування до використання має місце на території України. Отже, використання чи приготування до цього, здійснені за кордоном, не можуть бути підставою для виникнення права попереднього користування;

4) використання об'єкта чи приготування до його використання має бути здійснене до подання заявки на видачу патенту на тотожне науково-технічне досягнення іншою особою.

Як підкреслюється у чинному законодавстві про промислову власність, право попереднього користування має безоплатний характер. Суб'єкт права попереднього користування не повинен виплачувати будь-як винагороду патентовласнику. Але на відміну від патен-товласника у разі використання такого самого досягнення третіми особами суб'єкт права попереднього користування не може йому заборонити подальше використання тотожного рішення. Обмеженим є також і обсяг користування — він не може бути розширеним проти того, який склався до подання заявки на цей самий об'єкт.

Право попереднього користування не може відчужуватися. Воно може переходити до інших осіб лише разом з підприємством чи діловою практикою або з тією частиною підприємства чи ділової практики, в якій було використано об'єкт, тотожний заявленому, чи здійснено значну і серйозну підготовку для такого використання.

Суб'єкт права попереднього користування не має права видавати іншим особам ліцензії на використання зазначеного об'єкта.

РОЗДІЛ 9

Право попереднього користування не засвідчується яким-небудь охоронним документом, що підтверджував би його права. У разі виникнення спору між патентовласником і суб'єктом права попереднього користування його розв'язують у судовому порядку. У такъ му разі тягар доведення права попереднього користування лежить на його суб'єктові.

Не є порушенням патентних прав використання запатентованого об'єкта промислової власності:

— в конструкції чи при експлуатації транспортного засобу іноземної держави, який тимчасово або випадково перебуває у водах, повітряному просторі чи на території України, за умови, шо запатентований об'єкт використовується виключно для потреб зазначеного транспорту;

— без комерційної мети;

— з науковою метою або в порядку експерименту;

— за надзвичайних обставин (стихійне лихо, катастрофа, епідемія тощо);

— при разовому виготовленні ліків в аптеках за рецептом лікаря. Використання об'єкта промислової власності в конструкції чи

при експлуатації транспортного засобу іноземної держави можуть мати місце в корпусі, машинах, механізмах, обладнанні тощо за умови, що зазначений об'єкт використовується виключно для потреб цього транспортного засобу. Виробництво запатентованого продукту, пропозиція до продажу та продаж визнаються порушеннями патентних прав.

Не потрапляє під патентну охорону використання запатентованого об'єкта з науковою метою або в порядку експерименту. Проте слід зазначити, що випадає з патентної охорони лише наукове дослідження самого запатентованого об'єкта або експериментування з ним. Це дослідження може стосуватися будь-яких параметрів даного об'єкта — його економічної чи іншої ефективності, впливу на навколишнє середовище тощо. Якщо

запатентований об'єкт використовується за прямим своїм призначенням, то такі дії розцінюються як порушення патентних прав з усіма наслідками, які з цього випливають.

123

Не визнається порушенням патентних прав, тобто виводиться з-під патентної охорони, також використання запатентованого об'єкта за надзвичайних обставин — при стихіях, катастрофах, аваріях, епідеміях тощо. За цих обставин законодавством допускається лише застосування запатентованих промислових об'єктів, тобто їх виробниче використання з метою ліквідації наслідків, що сталися внаслідок зазначених подій. Використання науково-технічного досягнення навіть в умовах дії стихійних сил, але не в зв'язку з ліквідацією наслідків, заподіяних цими подіями, визнається порушенням патентних прав. У разі використання запатентованого об'єкта промислової власності за таких екстремальних умов патен-товласник має право на відповідну компенсацію.

Без дозволу патентовласника і без виплати йому винагороди допускається разове виготовлення ліків за рецептом лікаря. Це найчастіше стосується запатентованих речовин і штамів організмів рослин і тварин. Зазначена норма відома законодавству багатьох країн світу. Зазначений випадок виведення з-під патентної охорони об'єкта промислової власності стосується лише одноразового виготовлення ліків. Будь-яке інше виготовлення ліків, навіть за рецептами лікарів, визнається порушенням патентних прав.

Не визнається порушенням патентних прав введення в господарський обіг виготовленого із застосуванням запатентованого об'єкта продукту будь-якою особою, яка придбала його без порушення прав власника.

Продукт, виготовлений із застосуванням запатентованого об'єкта, вважається придбаним без порушення патентних прав власника патенту, якщо цей продукт був виготовлений і (або) після виготовлення введений в обіг власником патенту чи іншою особою за його спеціальним дозволом (ліцензією).

Ця норма містить так званий принцип «вичерпання прав», що відомий також законодавству багатьох країн. Йдеться про те, що виготовлений із застосуванням запатентованого об'єкта продукт, введений в обіг з дозволу патентовласника або ним самим, свій подальший обіг здійснює поза межами волі патентовласника. Наприклад, виготовлений із застосуванням запатентованого об'єкта холодильник за умови додержання вимог закону, придбаний будь-яким

123

РОЗДІЛ 9

споживачем, виходить із-під патентної охорони патентовласника. Власник холодильника має право ним користуватися і розпоряджатися уже без будь-якого дозволу патентовласника. Наведений виняток може мати місце за таких умов:

— принцип «вичерпання прав» стосується тільки запатентованих об'єктів, втілених в оречевлену форму — пристрій, речовина, продукт, виріб тощо. Зазначений принцип не поширюється на запатентований спосіб;

— продукт (промисловий виріб тощо) виготовлено із застосуванням запатентованого об'єкта;

— зазначений продукт введений в обіг самим патентовласником або з його дозволу;

— продукт введений в господарський обіг.

Разом з тим чинне патентне законодавство надає охорону добросовісному набувачу продукту, виготовленого із застосуванням запатентованого об'єкта. Добросовісним набувачем такого продукту вважається будь-яка особа, яка придбала зазначений продукт, не знала і не могла знати, що він виготовлений чи введений в обіг із порушенням патентних прав. Використання* такого продукту не тільки в особистих інтересах, а навіть з комерційною метою не є порушенням патентних прав.

Проте після одержання відповідного повідомлення патентовласника зазначена особа повинна припинити використання продукту або виплатити власнику прав відповідні кошти, розмір яких визначається в установленому порядку.

Обмеження прав власника патенту на сорт. Щодо прав володільця патенту на сорт, то вони такі самі як права власника патенту на об'єкт промислової власності. Адже селекційні досягнення за своїм правовим режимом прирівняні до винаходів. Використання прав, наданих патентом на сорт, здійснюється у межах, визначених законом. Будь-яка особа не може використати запатентований сорт без згоди володільця патенту. Проте права володільця патенту на сорт не поширюються на такі дії, що виходять за межі кола прав на об'єкти промислової власності: використання сорту як вихідного матеріалу для виведення інших сортів; розмноження у своєму господарстві для власних потреб зібраного матеріалу за

123

123

умови належності сорту до визначених у ст. 47 Закону України

«Про охорону прав на сорти рослин» ботанічних родів і видів.

Наведені винятки, а також використання сорту в некомерційних та експериментальних цілях не визнається порушенням патентних прав володільця патенту на сорт. Отже, використання сорту в особистих і некомерційних цілях, зокрема для особистого споживання, також не визнається порушенням патентних прав.

У сфері охорони прав на сорти рослин також діє принцип вичерпання прав. Якщо насіння, інший рослинний матеріал для розмноження введені в господарський обіг правомірно, то подальші цивільно-правові дії з цим матеріалом виходять з-під патентної охорони. Проте володільцю насіння та іншого матеріалу забороняється їх використання для розмноження зазначеного сорту, а також вивіз із території України цих матеріалів, якщо вони можуть бути використані для розмноження, в країну, в якій сорт не охороняється. Це правило не поширюється на вивіз насіння з метою переробки для наступного споживання.

Істотним обмеженням права на сорт є його примусове відчуження. За умови невикористання сорту володільцем патенту в Україні протягом перших трьох років, починаючи від дати прийняття рішення про видачу патенту і відмови володільця патенту від укладення ліцензійного договору, особа, яка бажає використати сорт, може звернутися до суду з позовною заявою про надання їй примусової невиключної ліцензії.

Обов'язки суб'єктів промислової власності

Обов'язки, що випливають з охоронного документа на об'єкт промислової власності, набувають чинності також від дати публікації в офіційному бюлетені відомостей про видачу охоронного документа. Основним з них є обов'язок сплачувати відповідні збори за дії, пов'язані з охороною об'єктів промислової власності.

Збори сплачуються відповідно до «Положення про порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності». Зазначене Положення затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 22 травня 2001 р. № 543.

РОЗДІЛ 9

Це Положення визначає термін і порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також розміри зазначених зборів згідно з додатком.

Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила сплати зборів, ніж цим Положенням, застосовуються правила міжнародного договору.

Сума зборів, що підлягають сплаті, визначається:

— для громадян і юридичних осіб, які постійно проживають чи перебувають в Україні (резиденти), — у гривнях, у розмірах, виходячи з неоподатковуваного мінімуму доходів громадян на день сплати збору;

— для громадян і юридичних осіб, які постійно проживають чи перебувають за межами України (нерезиденти), — у доларах США.

Якщо платників збору кілька і серед них одночасно є резиденти і нерезиденти, сума збору, яку мають сплатити резиденти і нерезиденти, визначається пропорційно їх частці у складі платників, при цьому сума збору для резидентів визначається у гривнях, для нерезидентів — у доларах США.

До суми збору не включається вартість послуг, пов'язаних з його сплатою.

Сплата зборів провадиться через кредитні установи. Збір, розмір якого визначено у доларах США, може бути сплачений у доларах США або у гривнях за офіційним обмінним курсом Національного банку України на день його сплати.

Громадянам України пільги зі сплати зборів надаються відповідно до законодавства.

Громадянам держав-членів СНД надаються пільги відповідно до законодавства згідно з Угодою про взаємне визнання пільг і гарантій для учасників та інвалідів Великої Вітчизняної війни, учасників бойових дій на території інших держав, сімей загиблих військовослужбовців, ратифікованою Законом України від 26 квітня 1996 р. Зазначені пільги надаються громадянам держав-членів СНД, що офіційно визнали дію на своїй території Угоди про взаємне визнання пільг і гарантій для учасників та інвалідів Великої Вітчизняної війни, учасників бойових дій на території інших держав, сімей за*

гиблих військовослужбовців і надають відповідно до цієї Угоди пільги громадянам України.

Пільги, передбачені Положенням, надаються при поданні відповідних документів, які підтверджують наведені юридичні факти, що є підставою для надання пільг.

Патентовласник зобов'язаний добросовісно використовувати запатентований об'єкт промислової власності. Власник охоронного документа не повинен зловживати патентними правами. Не допускається використання об'єкта промислової власності в обмеженій кількості з метою утримання високої ціни на продукцію, в якій використано запатентований об'єкт, продаж виробів, у яких використано запатентований об'єкт, за завищеною ціною.

Використання об'єкта промислової власності не повинно наносити шкоду патентним правам інших осіб.

Власник патенту на промисловий зразок, власник свідоцтва на компонування ІМС зобов'язаний використовувати запатентований об'єкт. Якщо зазначений об'єкт не використовується або недостатньо використовується в Україні протягом трьох років від дати публікації відомостей про видачу патенту чи свідоцтва або від дати, коли використання запатентованого об'єкта було припинено, то будь-яка особа, яка має бажання і виявляє готовність використовувати запатентований об'єкт, може звернутися до суду чи господарського суду із заявою про надання їй дозволу на використання запатентованого об'єкта. Така заява може бути подана за умови, що з власником охоронного документа не вдалося досягти угоди про укладення ліцензійного договору. Суд може дати дозвіл на таку примусову ліцензію за умови, якщо власник охоронного документа не доведе, що невикористання запатентованого об'єкта мало місце через причини, які не залежали від нього. Суд, виносячи рішення про надання примусової ліцензії, має визначити обсяг використання запатентованого об'єкта, строк дії наданого дозволу, розмір та порядок виплати винагороди власнику охоронного документа.

За певних умов власник охоронного документа зобов'язаний дати дозвіл (видати ліцензію) на використання запатентованого об'єкта власнику пізніше виданого патенту, якщо останній призначений для досягнення іншої мети або має значні техніко-еко-

номічні переваги і не може використовуватися без порушення прав першого власника, — так звана залежна ліцензія. При цьому надання такого дозволу може бути зумовлено відповідним дозволом з боку власника пізніше виданого патенту, який зобов'язаний дати дозвіл, якщо його запентований об'єкт удосконалює об'єкт власний ка раніше виданого патенту або призначений для досягнення тієї самої мети. Дозвіл дається в обсязі, необхідному для використання запатентованого об'єкта власником патенту, яким цей дозвіл затребувано.

Спори, пов'язані з наданням ліцензій, їх обсягом і строком дії, розв'язуються у судовому порядку.

Права суб'єктів засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг, що випливають з охоронного документа. До цієї групи належать права на комерційне найменування (фірму), право на торговельну марку і права на географічне зазначення походження товарів.

Комерційне найменування в Україні охороняється ЦК України.

Право на комерційне найменування надає юридичній особі юридично гарантовану можливість виступати в цивільному обороті під власним комерційним найменуванням. В умовах ринкової економіки індивідуалізація виробника в такий спосіб має для нього важливе значення — адже споживач знає, з ким має справу. Така індивідуалізація має значення як для самого виробника, так і для споживача. За умови, що під комерційним найменуванням виробник зарекомендував себе як надійний партнер, виникають стійкі господарські зв'язки, зростає попит на його продукцію тощо. В умовах жорсткої конкурентної боротьби за ринок збуту це має неабияке значення. Разом з тим комерційне найменування виробника покладає на нього серйозні обов'язки. Він зобов'язаний постійно підтримувати належний рівень своєї продукції, підвищувати її якість, знижувати матеріале- та енергоємність тощо.

Будь-які цивільно-правові угоди юридична особа здійснює під своїм власним комерційним найменуванням, що само по собі вже свідчить про певну господарську впевненість, стабільність цієї фірми. Власник комерційного найменування здійснює певні особисті немайнові права. Він має право на захист своїх порушених

прав, має право позначати своїм комерційним найменуванням вироблювані ним товари (якщо це технічно можливо), розміщувати

його на вивісках, бланках, рахунках, прейскурантах тощо. Воно може використовуватися у різного роду оголошеннях рекламного характеру, публікаціях, анотаціях тощо.

Разом з тим власник комерційного найменування (фірми) має право забороняти іншим особам неправомірно використовувати зареєстроване на його ім'я в тих самих цілях найменування. Таким неправомірним використанням можуть бути різноманітні способи участі в цивільному обігу під чужим комерційним найменуванням. Інші особи можуть згадувати чужі комерційні найменування, наприклад, у публікаціях, різних конкурсах, узагальненні практики тощо. Таке згадування не визнається неправомірним використанням комерційного найменування. При цьому, безперечно, комерційне найменування не повинно перекручуватися.

Такі загальні правила існують у законодавстві більшості країн світу. Основні засади права на комерційне найменування є в Паризькій конвенції про охорону промислової власності. На підставі аналізу зазначених засад більшість дослідників схиляються до того, що право на комерційне найменування (фірму) — це особисте немайнове право юридичної особи, що відображає її репутацію.

Право на комерційне найменування виникає за загальним правилом з моменту його фактичного використання, у законодавстві деяких країн — з моменту Його державної реєстрації. Безперечно, це право є виключним — ним може користуватися лише та юридична особа, яка має на нього право інтелектуальної власності. Як особисте немайнове право воно не може бути будь-яким способом відчужене іншій особі. З цього загального правила є лише один виняток — комерційне найменування може перейти до інших осіб лише разом з підприємством.

Право інтелектуальної власності на комерційне найменування (фірма) є абсолютним правом. Суб'єкта цього права, власника даного комерційного найменування, зобов'язані визнавати всі інші особи. Вони повинні поважати право на комерційне найменування, рахуватися з ним і не порушувати його. Отже, порушником цього права потенційно може бути будь-яка особа.

РОЗДІЛ 9

Право інтелектуально! власності на комерційне найменування не обмежене будь-яким строком. Отже, юридична особа, яка зареєструвала це право на своє ім'я, може ним користуватися до тих пір, поки існує саме підприємство. Якщо в статусі юридичної особи сталися будь-які зміни, вони повинні дістати певне відображення у комерційному найменуванні.

Відповідно до чинного законодавства України підприємства усіх форм власності мають в обов'язковому порядку зареєструвати статут. У статуті підприємства зазначається власник та найменування підприємства, його місцезнаходження, предмет і мета діяльності, його органи управління, порядок їх формування тощо. У найменуванні підприємства визначається його назва (завод, фабрика, майстерня та ін.) і вид (індивідуальне, сімейне, приватне, колективне, державне) та ін. (ст. **9** Закону України «Про підприємства в Україні»).

Юридична особа може користуватися лише одним комерційним найменуванням. Одне і те саме підприємство не може виступати в цивільному обігу під різними комерційними найменуваннями. Це може призвести до знеособлення підприємства і, отже, до зловживань. Водночас виключність права **на** комерційне **найменування** виключає можливість кільком підприємствам користуватися одним і тим самим комерційним найменуванням, що також може призвести до втрати індивідуальності підприємства, не може сприяти успішному цивільному обігу.

Специфічною особливістю права на комерційне найменування є також "**пі** шо воно, на відміну від інших об'єктів промислової власності, має не територіальний, а екстериторіальний характер. Це означає, що комерційне найменування однієї країни має охоронятися і в іншій країні за умови, що обидві країни є членами Паризького союзу з охорони промислової власності. Стаття **8** Паризької конвенції про охорону промислової ***власності право на*** фірму поширює на всі країни, які є членами зазначеного Союзу. Це положення має важливе значення. Практично воно означає, що комерційні найменування українських юридичних осіб охороняються в усіх інших країнах-членах Паризького союзу, а в межах України мають охоронятися комерційні найменування зарубіжних країн, які є членами Паризького союзу.

126

Права і обов'язки суб'єктів інтелектуальної власності

204-414

305

ЦК України передбачає можливість передавати право інтелектуальної власності на використання комерційного найменування іншим особам лише разом із цілісним майновим комплексом особи, якій ці права належать або його відповідний частинок.

Постає питання — хто має право на використання комерційного найменування, тобто на фірму. Тобто хто є суб'єктом права на фірму. Дискусія з цього приводу давня і досить тривала. Проте більшість дослідників схильні вважати, що суб'єктом права на фірму є

лише юридична особа.

Фізичні особи можуть бути суб'єктами права на комерційне найменування. У цивільному обороті вони виступають під власним

ім'ям.

Не можуть бути суб'єктами права на комерційне найменування також організації, що не мають статусу юридичної особи, а також

представництва і філіали юридичних осіб.

Отже, право на комерційне найменування (фірму) для його володільця майнових прав не породжує, але воно є об'єктом права

інтелектуальної власності будь-якої особи.

Права інтелектуальної власності, що випливають із свідоцтва на

торговельну марку

ЦК України та Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» не виділяють окремо особистих немайнових прав на торговельну марку. У ст. 16 цього Закону йдеться лише про права, що випливають із свідоцтва.

Зазначені права набувають чинності від дати подання заявки за умови сплати збору (ст. 496 ЦК України). Свідоцтво надає його власнику виключне право користуватися і розпоряджатися торговельною маркою на свій розсуд. Стаття 5 цього Закону вказує, що право власності на марку засвідчує свідоцтво. Отже, зазначений Закон чітко і однозначно проголошує право власності на марку. Це основне майнове право власника свідоцтва. Власник торговельної марки наділений тими самими трьома правомочностями, що і власник будь-якого іншого майна: правом володіння, користування і розпорядження.

РОЗДІЛ 9

Право володіння. Власник свідоцтва на торговельну марку, передусім, має право на володіння нею. Володіння означає фактичну наявність торговельної марки у майні власника, можливість безпосереднього впливу на неї. Право володіння також варто розрізняти як у суб'єктивному, так і в об'єктивному значенні цього поняття. У суб'єктивному значенні право володіння — це закріплена у нормах права можливість фактично володіти річчю: фізично або господарськи, оскільки однаково володіє торговельною маркою і той, хто тримає її у шухляді свого стола, тобто утримує фізично, і той, хто має змогу впливати на неї безпосередньо.

У спеціальній літературі інколи дискутується питання про можливість володіння результатом інтелектуальної діяльності. Одні автори стверджують, що володіти цим результатом неможливо, оскільки він дематеріалізований. Тобто об'єкт права інтелектуальної власності є нематеріалізований і тому бути у володінні будь-кого не може. Безперечно, торговельна марка є результатом інтелектуальної діяльності, в якій реалізована певна ідея, прагнення відрізнити певним чином свій товар від іншого подібного. Втілення цієї ідеї, образу, думки в матеріальне зображення є лише його матеріальним відтворенням, матеріальним носієм. Матеріальний носій може бути у володінні будь-якої особи, яка стала його власником.

Щодо самої ідеї, закладеної в торговельну марку, то нею нібито володіти не можна. З цим важко погодитися, оскільки вище наводилася ст. 41 Конституції України, відповідно до якої володіти можна будь-яким результатом інтелектуальної, творчої діяльності. Те, що торговельна марка є результатом творчої діяльності, ні в кого не викликає сумніву. Отже, власник торговельної марки може і здійснює таку правомочність власника як право володіти належним об'єктом.

Право користування торговельною маркою. Друга правомочність власника торговельної марки полягає у праві користуватися нею на свій розсуд. У суб'єктивному значенні право користування — це закріплена нормами права можливість одержання корисних властивостей речі для задоволення потреб власника. Щодо торговельної марки це означає, що її власник має право вилучати із торговельної марки корисні властивості будь-яким способом, не забороненим

законом. Право користування нерозривно пов'язане з правом володіння. У спеціальній літературі існує думка, що без володіння та фактичного утримування речі не можна видобувати з неї її корисні властивості і тим самим використовувати її для певних потреб. Проте цього не можна сказати про торговельну марку. Власник марки може користуватися нею, фактично не володіючи. У певних випадках марка виходить із володіння її власника.

ЦК України і Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» досить чітко визначають право на використання марки і її межі. Так, відповідно до п. 2 ст. 16 Закону про товарні знаки свідоцтво надає його власнику виключне право користування і розпорядження маркою на свій розсуд. Отже, власник має виключне право використовувати і розпоряджатися своєю маркою. Це означає, що ніхто інший не може без дозволу власника марки використовувати і розпоряджатися нею. При цьому Закон не містить ніяких винятків із цього правила, як це має місце в інших законах про промислову власність. Інші особи можуть використовувати марку лише з дозволу її власника на підставі договору.

Використанням марки визнається застосування її на товарах і при наданні послуг, для яких марку зареєстровано, на упаковці товарів, у рекламі, друкованих виданнях, на вивісках, під час показу експонатів на виставках і ярмарках, що проводяться в Україні, у проспектах, рахунках, на бланках та в іншій документації, пов'язаній із запровадженням зазначеної торговельної марки у цивільний обіг.

Усі наведені способи використання торговельної марки умовно можна поділити на дві групи. Перша група визначає її застосування для позначення торговельної марки, у тому числі і на експонатах, що демонструються на виставках і ярмарках. Це основне призначення торговельної марки. При цьому слід пам'ятати, що використання марки як позначення товарів і послуг обмежується лише тим переліком товарів і послуг, що був указаний в заявці.

Другу групу способів використання знака складає його використання в різного роду супровідній документації та рекламі.

За законодавством зарубіжних країн про товарні знаки під використанням розуміється дещо ширше коло способів вилучення з товарного знака його корисних властивостей і якостей. Так, закон

Японії про товарні знаки надає володільцю знака виключне право на введення в цивільний обіг маркованих товарів. Це право за своїм характером охоплює всі види комерційної реалізації «маркованих виробів» — пропонувати товари під таким позначенням, володіти і зберігати під таким позначенням; пропонувати і надавати послуги під таким позначенням; вивозити і ввозити товари під таким позначенням.

За законом Японії будь-якому іноземному експортеру чи національному імпортеру забороняється ввозити на територію країни товари під знаком, що належить іншому підприємцю (володільцю).

Одним із поширених способів використання товарного знака є видача дозволу на його використання третім особам. Відповідно до п. 5 ст. 16 Закону України про товарні знаки власник свідоцтва має право дати будь-якій особі дозвіл (видати ліцензію) на використання знака на підставі ліцензійного договору.

Право розпорядження. **Будь-якому власнику належить третя правомочність — право розпоряджатися своєю річчю, своїм майном. Відповідно до п. 2 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» свідоцтво надає його власнику виключне право користуватися і розпоряджатися знаком на свій розсуд.**

Право розпоряджатися в об'єктивному значенні — це сукупність правових норм, з допомогою яких закріплюється можливість визначати юридичну чи фактичну долю речі, майна чи товарного знака.

Право розпорядження в суб'єктивному значенні — це закріплена у нормах права можливість визначати юридичну чи фактичну долю речі, майна чи товарного знака.

Право розпорядження реалізується в Законі про товарні знаки в п. 4 ст. 16, де проголошується: «Власник свідоцтва може передавати на підставі договору право власності на знак будь-якій особі, яка стає правонаступником власника свідоцтва».

Отже, Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» чітко й однозначно проголошує — власник свідоцтва має право відчужувати належну йому на праві інтелектуальної власності власності торговельну марку будь-якій особі і будь-яким способом без будь-яких застережень, за винятком одного.

Закон не допускає передачі права власності на знак, якщо тю передача може стати причиною введення споживача в оману щодо товару чи послуги або щодо особи, яка виготовила товар чи надає послуги. Але це застереження стосується самого товарного знака і

зумовлене інтересами споживачів.

Право розпорядження як правомочність власника краще викладено в ЦК України, ст. 319 якого проголошує, що Правом розпорядження визнається юридично забезпечена можливість визначати долю речі. Це визначення видається більш чітким і однозначним. Право розпорядження є не що інше як юридична можливість припинити своє право власності на річ або обмежити його. Обмежити право власності шляхом розпорядження можна лише одним способом — передати річ за договором позики.

Що стосується торговельної марки, то в принципі вона може бути передана в оренду, але оренда — це не позика. Щодо позики, то торговельна марка як індивідуально визначена річ предметом договору позики бути не може. Отже, розпорядження торговельною маркою як можливість визначати її долю може бути здійснена лише способом припинення права власності на неї.

Власник торговельної марки може, передусім, її продати будь-якій особі і лише з одним застереженням, про яке уже йшлося вище. Купівля-продаж торговельної марки може здійснюватися за загальними правилами ЦК України. Ціна марки визначається угодою сторін. Торговельні марки, що користуються високим престижем, мають на ринку досить високу ціну. Компанія «Роллс-Ройс» продала всесвітньо відому торговельну марку всього... за 40 мільйонів фунтів стерлінгів (66 мільйонів доларів США).

Торговельна марка є звичайним товаром, який на ринку користується попитом. Крім купівлі-продажу торговельна марка може бути відчужена і будь-яким іншим способом, що не суперечить чинному законодавству. Вона може бути предметом дарування, міни, застави. Відповідно до ст. 13 Закону України «Про господарські товариства» вкладами учасників і засновників серед іншого майна можуть бути об'єкти права інтелектуальної власності, у тому числі торговельна марка.

Отже, власник торговельної марки може її продати, подарувати, обміняти, внести як внесок до господарського товариства і розпорядитися будь-яким іншим способом, що не суперечить чинному законодавству. Уже підкреслювалося, що це способи припинення права власності торговельні марки, які можуть мати місце лише на підставі одностороннього волевиявлення на вчинення зазначених угод. Це, безперечно, двосторонній правочин, але названі договори можуть мати місце лише на підставі одностороннього волевиявлення власника торговельної марки. Лише власник може прийняти рішення про продаж, міну, дарування торговельної марки тощо.

Щодо купівлі-продажу торговельної марки слід пам'ятати, що договір про передачу права власності на неї та ліцензійний договір визнаються дійсними за умови, що вони зареєстровані в Установі. Закон про товарні знаки України не містить норми, яка б визначала юридичне значення реєстрації таких договорів.

Свідоцтво на торговельну марку може бути видане на ім'я кількох осіб. У такому разі взаємовідносини при користуванні маркою визначаються угодою між співвласниками свідоцтва. Якщо такої угоди немає, кожний із співвласників свідоцтва може користуватися і розпоряджатися, маркою на свій розсуд. Проте жоден з них не має права давати дозвіл (видавати ліцензію) на використання торговельної марки без згоди решти співвласників та передавати право власності на марку іншій особі без згоди решти співвласників свідоцтва.

Ще одним досить важливим правом власника свідоцтва на торговельну марку є його право забороняти іншим особам використовувати зареєстровану марку без його дозволу, за винятком випадків, коли використання марки не визнається порушенням прав власника свідоцтва. Слід підкреслити, що Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» не містить норм, які б обмежували тим чи іншим чином право на використання марки **її** власником. Тобто Закон не містить виняпків, коли використання марки іншими особами без дозволу власника не вважалися б порушенням його прав.

На жаль, зазначена норма в законі не розкрита і не відомо шо означає «забороняти використовувати зареєстрований знак без його дозволу».

Закон Німеччини про товарні знаки містить досить розгорнуту статтю про те, що слід розуміти під забороною використовувати товарний знак третіми особами. Параграф 14 п. **2** проголошує, що третім особам заборонено без згоди володільця товарного знака у

ділових відносинах

1) використовувати ідентичне з товарним знаком позначення для товарів чи послуг, ідентичних з тими, охорону яких забезпечує

товарний знак;

2) використовувати позначення, якщо внаслідок ідентичності або схожості позначення з товарним знаком чи ідентичності або схожості товарів і послуг, для яких надається охорона торговельним маркам, для споживача виникає небезпека змішування, включаючи небезпеку розумового поєднання позначення з товарним знаком;

3) використовувати ідентичне або схоже з торговельною маркою позначення для товарів і послуг, не схожих з тими, охорону яких здійснює торговельна марка, якщо йдеться про відому в країні торговельну марку і використання позначення може без виправданих підстав недобросовісним чином вплинути на розрізняльну здатність або повагу до відомого товарного знака.

Якщо передумови, наведені вище, визнані, то забороняється зокрема:

1) наносити позначення на товари або їх упаковку;

2) пропонувати товари під таким позначенням, вводити в цивільний обіг або зберігати для таких цілей;

3) пропонувати або надавати послуги під таким позначенням;

4) ввозити або вивозити товари під таким позначенням;

5) використовувати таку марку у діловій документації або в рекламі.

Крім того, третім особам заборонено без згоди володільця марки у ділових відносинах:

1) наносити ідентичне або схоже з торговельною маркою позначення на елементи оформлення або упаковки або на розрізняльні засоби — такі як етикетки, вивіски, навіски, нашивки або їм подібні;

*** 2)** пропонувати, запускати в обіг або мати для названих шлея елементи оформлення, упаковку або розрізняльні засоби, позначені ідентичними або схожими з маркою;

З) ввозити або вивозити' елементи оформлення, упаковку або розрізняльні засоби, позначені ідентичними (або схожими) з товарним знаком, якшо є небезпека, що елементи оформлення чи упаковки будуть використані для оформлення або упаковки, або для надання розрізняльної здатності для оформлення або упаковки, або для надання розрізняльної здатності товарам чи послугам, щодо яких третім особам заборонено використовувати торговельну марку.

Особи, які зловмисно використали торговельну марку, права на використання якої у них не було, зобов'язані припинити використання, відшкодувати володільцеві торговельної марки вигоду, що виникла внаслідок правопорушення. Якщо правопорушення здійснено службовцем чи представником підприємства, то вимога про припинення правопорушення і відшкодування шкоди може бути пред'явлена володільцю підприємства.

Параграф 14 Закону Німеччини про реформу законодавства про товарні знаки досить великий за обсягом, але наведений він для того, щоб показати, який великий зміст може мати поняття «забороняти використовувати зареєстрований товарний знак без дозволу «його власника». Очевидно й інше — така розшифровка цього поняття

ніскільки не завадила б і Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» замість наведеного, не дуже зрозумілого, нечіткого і далеко неоднозначного словосполучення.

Незрозумілим є також застереження, що заборона використання марки не стосується тих випадків, «коли використання; знака не визнається згідно з цим Законом порушенням права власника свідоцтва», адже Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» ніяких винятків з цього приводу не містить.

Власник свідоцтва має право проставляти поряд із маркою попереджувальне маркування, яке вказує на те, що ця марка зареєстрована в Україні. Якщо власник свідоцтва здійснює посередницьку діяльність, то він має право на підставі договору з виробником товарів або особою, яка надає послуги, використовувати свою марку поряд із маркою зазначених осіб, а також замість їх марки.

Обов'язки власника торговельної марки

Використання торговельної марки є не лише правом її власника. Закон покладає на власника марки певні обов'язки. Передусім власник марки зобов'язаний її використовувати. Відповідно до ст. *ЇЇ* Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» власник свідоцтва має добросовісно користуватися виключним правом, що випливає зі свідоцтва. Використання марки її власником чи з його дозволу іншими особами не повинно наносити шкоду.

Закон визначає досить суворі наслідки для власника свідоцтва у разі невикористання марки. Якщо марка не використовується або недостатньо використовується в Україні протягом трьох років від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва або від дати, коли використання було припинено, будь-яка особа має право звернутися до суду (господарського суду) із заявою про дострокове припинення чинності свідоцтва.

Заінтересованість іншої особи до марки, використання якої не почалося, було припинено або було недостатнім, може бути викликана певними чинниками. Наприклад, ця інша особа має намір зареєструвати зазначену марку на своє ім'я, але при цьому слід знати, що власник свідоцтва має право на повторну реєстрацію, яка може мати місце лише за наявності певних умов. Чи є припинення використання, його недостатність або просто невикористання підставою для повторної реєстрації, закон чіткої відповіді не містить. На думку авторів, підстави для дострокового припинення дії свідоцтва не можуть бути підставою для повторної реєстрації.

Власник свідоцтва може заперечувати проти позбавлення його права власності через невикористання, недостатнє використання або припинення використання.

При вирішенні цього питання суд може взяти до уваги подані власником свідоцтва докази того, що марка не використовувалася з незалежних від нього причин.

Із ст. 17 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» можна зробити ряд висновків: 1) рішення про дострокове припинення чинності свідоцтва може прийняти лише суд або господарський суд; 2) невикористання торговельної марки сталося

з незалежних від її власника причин; 3) невикористання мало місце протягом трьох років від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва або від дати, коли використання марки було припинене; 4) клопотання про дострокове припинення чинності свідоцтва може порушити будь-яка заінтересована особа; 5) клопотання про дострокове припинення чинності свідоцтва можна порушити і при наявності недостатнього використання марки, проте закон не розкриває змісту поняття «недостатнє використання».

Наведені висновки викликають принаймні кілька зауважень. Перше зауваження стосується строку, протягом якого марка не використовувалася або використовувалася недостатньо. Цей строк законом визначений у три роки. Проте у більшості країн цей строк визначений у п'ять років. На думку авторів, в інтересах власника свідоцтва строк у п'ять років більш доцільний.

Друге зауваження також стосується строку. Закон не визначає протягом якого строку можна порушити клопотання про дострокове припинення чинності свідоцтва. Адже цей строк також має правове значення. У законодавстві інших країн він також більш чітко визначений.

Третє зауваження стосується змісту поняття «недостатнє використання». Закон України не містить чіткого визначення цього поняття. Потребує уточнення і саме поняття «використання марки». У законодавстві зарубіжних країн під поняттям «використання» розуміють не лише реальне використання, тобто фактичне. Зарубіжне законодавство використанням визнає також так зване номінальне використання, під яким розуміють застосування лише в рекламі або публікаціях водночас, коли рекламована продукція не випускається. З цього приводу в спеціальній літературі висловлювалися різні думки. Більшість авторів схиляється до того, що слід розумно поєднувати вимоги фактичного і номінального використання.

Постає також питання і про обсяг використання, який, до речі, пов'язаний з поняттям «недостатнє використання». Очевидно, що на ці запитання закон має дати відповіді.

Інший обов'язок, про який нагадує закон, — це обов'язок заявника і власника свідоцтва сплачувати передбачені Законом збори. Стаття 23 цього Закону приписує: за подання заявки на видачу

131

свідоцтва, підтримання його чинності, продовження строку дії сплачуються збори. Розмір зборів, строки їх сплачування та порядок сплати визначені Положенням про порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, торговельної марки, про які йшлося вище.

Згідно з Додатком до зазначеного Положення лише за самі необхідні дії, пов'язані з охороною прав на торговельну марку, слід сплатити близько 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що не так уже й мало для власника свідоцтва — фізичної особи.

Отже, право на торговельну марку є абсолютним і виключним правом. Це означає, що власник свідоцтва на марку має право на використання її, а також на розпорядження нею. У межах України ніхто не може користуватися торговельною маркою без дозволу власника свідоцтва.

Право на використання географічного зазначення походження товарів має свою специфіку. Передусім право на користування географічним зазначенням походження товарів не є виключним. Прийнято вважати, що право на географічне зазначення походження товарів само по собі є надбанням держави. Фізичним і юридичним особам, які перебувають у конкретному географічному місці і виробляють товар, що має особливі властивості або певні якості, які зумовлюються певними природними умовами або поєднанням природних умов з людським фактором, лише надається право на використання географічного зазначення походження товарів. Це право не має виключного характеру.

Відповідно до Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» реєстрація права на використання географічного зазначення походження товарів не обмежує прав інших осіб на реєстрацію їх прав на використання цього самого географічного зазначення походження товарів. Отже, одним і тим самим географічним зазначенням можуть користуватися кілька осіб, але за умови, що їх товар характеризується тими самими специфічними ознаками.

Особливістю реєстрації географічного зазначення походження товарів є те, що така реєстрація надає право на використання цього зазначення, маючи при цьому на увазі, що може мати місце ли

РОЗДІЛ 9

шс реєстрація права на використання уже зареєстрованого географічного зазначення походження товарів.

Обсяг правової охорони, що надається реєстрацією права на використання географічного зазначення походження товарів, визначається занесеними до Реєстру і зафіксованими у свідоцтві характеристиками товару та межами географічного місця.

Власник свідоцтва має право:

— використовувати зареєстроване географічне зазначення походження товару;

— вживати заходів щодо заборони неправомірного використання географічного зазначення походження товару особами, які не мають на це права;

— вимагати від осіб, які порушили його права, припинення цих порушень і відшкодування матеріальної та моральної шкоди в установленому порядку.

Використовувати зареєстроване географічне зазначення походження товару має лише особа, на ім'я якої зареєстровано це право, тобто власник свідоцтва (п. 4 ст. 17). Проте слід зазначити, що суб'єкт, на ім'я якого здійснена реєстрація на географічне зазначення, має право власності на свідоцтво, як на охоронний документ. Але права власності на саме географічне зазначення походження товару у зазначеного суб'єкта не виникає.

Використанням зареєстрованого географічного зазначення походження товару визнається:

— нанесення його на товар або на етикетку;

— нанесення його на упаковку товару, застосування у рекламі;

— запис на бланках, рахунках та інших документах, що супроводжують товар.

Власник свідоцтва має право наносити поряд із географічним зазначенням походження товару попереджувальне маркування для інформації про те, що це зазначення зареєстроване в Україні.

Для попереджувального маркування географічного зазначення походження товару застосовується обведена овалом абревіатура «ГЗП». Замість цього маркування або разом із ним може наноситися текст: «Зареєстроване в Україні географічне зазначення походження товару*».

131

Права і обов'язки суб'єктів інтелектуальної власност

Власник свідоцтва не має права:

— видавати ліцензію на використання географічного зазначення

походження товару;

_ забороняти (перешкоджати) спеціально уповноваженим органам здійснювати контроль за наявністю в товарі особливих властивостей та інших характеристик, на підставі яких зареєстровано географічне зазначення походження товару та (або) право на його використання.

Як уже зазначалося, власник свідоцтва має право забороняти іншим особам неправомірне використання географічного зазначення походження товару. Неправомірне використання географічного зазначення може мати місце у разі, коли використання здійснюється без реєстрації права на його використання, без дотримання вимог до товару, особливі властивості та інші характеристики якого внесені у свідоцтво.

Відшкодування завданої матеріальної і моральної шкоди здійснюється відповідно до чинного цивільного законодавства.

Власник свідоцтва зобов'язаний забезпечувати відповідність якісних показників, особливих властивостей та характеристик товару, що виробляється, їх опису в Реєстрі.

Короткий **термінологічний словник**

132

Н

Назва місця походження товару. Відповідно до статті **1** Паризької конвенції про охорону промислової власності назва місця походження товару **є** об'єктом промислової власності. Назвою місця походження товару може бути назва географічного місця (назва країни, регіону, місцевості), **що** служить для позначення товару, який походить із вказаного географічного місця, **і** особливі властивості якого пов'язані з природними та людськими чинниками, притаманними цьому географічному місцю. У багатьох країнах правова охорона цьому об'єкту надається на підставі його реєстрації. В Україні правова охорона назві місця походження товару надається на підставі реєстрації згідно із Законом України «Про охорону прав на зазначення походження товарів». Відповідно до цього Закону назва місця походження товару визначається як назва географічного місця, яка застосовується як позначення у назві товару, **що** походить із зазначеного географічного місця та має особливі властивості, виключно або головним чином зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами або поєднанням цих природних умов з характерними для даного географічного місця людськими чинниками.

Народна творчість — це творіння, часто створені невідомими особами, що складаються з характерних елементів традиційної художньої спадщини, які розвиваються і зберігаються етнічною общиною або окремими особами і відображають традиційні творчі погляди такої общини, включаючи народні казки, народну поезію, народні танці і п'єси, художні форми народних обрядів тощо.

Невизначене коло осіб — особи, яким суть об'єкта промислової власності може стати відомою не за їх службовою діяльністю.

Невинне порушення виключних прав ~ це порушення, за якого порушник не знав і не мав підстав знати, що він порушує виключні права на твір, фонограму тощо. Таке порушення відбувається без його усвідомлення. Тягар доказу невинного порушення покладається на відповідача.

_^ **Короткий** термінологічний словник

132

Немайнові права — це суб'єктивні права учасників правовідносин, що не мають економічного змісту, забезпечують деякі нематеріальні інтереси особи, належать до категорії абсолютних прав Наприклад, право автора створеного об'єкта інтелектуальної власності на присвоєння цьому об'єкту його імені. Автор за своїм бажанням може забороняти згадувати своє ім'я в публікаціях відомостей щодо винаходів, корисних моделей, промислових зразків. Немайнові права зберігаються за автором у разі выступления виключних прав на використання об'єкта. *Відповідно до законодавства* України винахіднику, автору промислового зразка, компонування **ІМС** належить право авторства, що є невідчужуваним особистим правом і охороняється безстроково.

Нематеріальні активи — це об'єкти права інтелектуальної, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані у порядку, встановленому відповідним законодавством, об'єктом

права власності платника податку.

Непрямий захист — це законодавчо встановлена у деяких країнах норма, згідно з якою дія патенту, виданого на спосіб одержання продукту, поширюється і на продукт, безпосередньо одержаний

цим способом.

Новизна — критерій охороноздатності: визначається за сукупністю знань, так званим «рівнем техніки». Вирішення завдання визнають новим, якщо воно не є складовою частиною рівня техніки.

Ноу-хау — повністю або частково конфіденційні знання, що містять відомості технічного, економічного, адміністративного, фінансового характеру, використання яких забезпечує певні переваги

особі, яка їх одержала.

О

Об'єкти суміжних прав — це виконання, фонограми, відеограми та програми організацій мовлення.

Об'єкти, що не охороняються авторським правом. Не є об'єктами

авторського права: офіційні документи (закони, постанови, рішен

ня тощо), а також їх офіційні переклади; офіційні символи і знаки (прапори, герби, ордени, грошові знаки тощо); витвори народної творчості; повідомлення про новини дня або повідомлення про поточні події, що мають характер звичайної інформації; результати, одержані за допомогою технічних засобів, призначених для виробництва певного роду, без здійснення творчої діяльності, безпосередньо спрямованої на створення індивідуального твору.

Об'єкти, що охороняються авторським правом. Національні закони і міжнародні конвенції охороняють твори літератури, науки і мистецтва. Під охороною наукових творів розуміється захист їх «літературної» або «художньої» форми, а не власне наукових ідей. Коло зазначених творів дуже широке і національні закони визначають їх у надто широкій формі. Такі загальні визначення нерідко супроводжуються примірними переліками творів.

Обсяг прав, що передаються. У разі повного переходу (відчуження) прав правонаступник придбаває всі майнові права автора на його твір або твори і має право використовувати їх так, нібито сам він був їх автором. Такі договори можуть порушувати інтереси творця твору, якщо вони стосуються всіх його наступних робіт або передбачають передачу всіх його прав. Тому більшість законів обмежують передачу прав на майбутні твори. Якщо справа стосується часткової передачі прав, правонаступник відповідно до договору звичайно одержує одну або кілька конкретних правомочностей, обумовлених договором.

Обсяг правової охорони. Згідно з чинним законодавством України обсяг правової охорони визначається:

- для винаходу (корисної моделі) — формулою винаходу (корисної моделі);

— для промислового зразка — сукупністю ознак промислового зразка, зображених на фотографіях виробу (його макеті, малюнку);

— для сорту рослин — описом сорту;

- для топографії ІМС — зображенням топографії ІМС на матеріальному носії.

Оприлюднення (розкриття публіці) твору — здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав

дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо.

Опублікування твору, фонограми, відеограми — випуск в обіг за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав, виготовлених поліграфічними, електронними чи іншими способами примірників твору, фонограми, відеограми у кількості, здатній задовольнити, з урахуванням характеру твору, фонограми чи відеограми, розумні потреби публіки, шляхом їх продажу, здавання в майновий найм, побутового чи комерційного прокату, надання доступу до них через електронні системи інформації таким чином, що будь-яка особа може його отримати з будь-якого місця і в будь-який час за власним вибором або передачі права власності на них чи володіння ними іншими способами. Опублікуванням твору, фонограми, відеограми вважається також депонування рукопису твору, фонограми, відеограми у сховищі (депозитарії) з відкритим доступом та можливістю одержання у ньому примірника (копії) твору, фонограми, відеограми.

Організація **ефірного мовлення — телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гама-променів тощо) у будь-якому частотному діапазоні (у тому числі й з використанням супутників).**

Організація кабельного мовлення — телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі на віддаль сигналу за допомогою того чи іншого виду наземного, підземного чи підводного кабелю (провідникового, оптоволоконного чи ін.).

Організація мовлення — організація ефірного чи кабельного мовлення.

Основні майнові права. Автор володіє виключним правом дозволити певні дії щодо творів, які охороняються та поділяються на дві основні категорії: право на відтворення і право на опублікування.

Особисті немайнові права виконавців. Незалежно від майнових прав виконавця і навіть у разі їх передачі виконавець щодо своїх незаписаних усних виконань і виконань, записаних на фонограми чи відеограми, має право вимагати бути визнаним як виконавець своїх виконань, крім тих випадків, коли

ненадання такого права диктується способом використання виконання і заперечення проти будь-якого перекручення, спотворення або іншої зміни своїх виконань, що можуть завдати шкоди його репутації.

Особисті права — права, надані для охорони інтересів, що належать до особистості. Ці права опосередковано стосуються вимог авторів або виконавців щодо використання їх творів або виконань.

Офіційні акти законодавчого, адміністративного або юридичного характеру — це законодавчі акти, судові постанови та інші рішення органів влади; норми і стандарти, що стосуються промислових виробів і різних служб; постанови адміністративних органів і їх офіційні переклади; офіційні акти авторським правом не охороняються.

Охорона баз даних (компіляцій даних). База даних (компіляція даних) або іншої інформації, яка завдяки відбору або упорядкуванню її змісту є результатом інтелектуальної творчої діяльності, охороняється авторським правом. Охорона не поширюється власне на дані або інформацію і не стосується будь-якого авторського права, яке вже існує на самі дані або інформацію.

Охорона комп'ютерних програм. Комп'ютерні програми у вихідному або об'єктному коді ***охороняються подібно до*** охорони, що надається літературним творам за Бернською конвенцією (1971 р.).

Охорона назви твору. У тому разі, якщо назва твору має оригінальний характер, вона охороняється авторським правом. Навіть якщо твір більше не охороняється, ніхто не може використати назву для позначення іншого твору того самого виду, якщо таке використання може ввести в оману.

Охорона перекладів. Переклад базується на оригінальному творі. Його мета — якомога точніше передати текст оригіналу іноземною мовою. Для виконання цього завдання вимагаються спеціальні на

вички, знання не тільки двох використовуваних мов, а й самого предмета перекладу. Авторські права перекладача не зачіпають прав

автора оригіналу. Для використання перекладу необхідно одержати згоду обох авторів — оригінального твору і перекладу.

Охоронний документ — документ, що забезпечує правову охорону об'єктів інтелектуальної власності.

Оцінка об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) — це процес визначення вартості ОІВ у грошовому вираженні. Вартість ОІВ у межах діючого підприємства — величина, що відображає сукупну корисність ОІВ і є внеском до результатів функціонування підприємства як єдиного комплексу при виробництві товарів і наданні послуг.

П_

Патент — **це** охоронний юридично-технічний документ, що видається уповноваженим компетентним державним органом (Державним департаментом інтелектуально? власності) і яким держава засвідчує виключне право власника на створений ним об'єкт промислової власності (винахід, корисну модель, промисловий зразок, сорт рослин). **Це** юридичний документ, оскільки закріплює за власником патенту визначені законом права. Водночас це технічний документ, оскільки він дає технічний опис об'єкта. Патент засвідчує від імені держави:

— що **заявлена** пропозиція є охороноспроможним об'єктом;

- встановлення права авторства на об'єкт;

— визнання права власності на об'єкт;

- визнання пріоритету на об'єкт.

Патентна грамота — офіційний бланк для оформлення патенту. Патентна грамота видається в одному примірнику незалежно від

кількості власників патенту.

Патентна документація — сукупність патентних документів.

Патентна інформація — будь-яка інформація, що міститься в патентних документах.

Патентна чистота — юридична властивість об'єкта техніки, що полягає в можливості його використання у даній країні без порушення діючих на ЇЇ території охоронних документів виключного права.

Патентний повірений — це представник у справах інтелектуальної власності, який надає фізичним та юридичним особам допомогу: послуги, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності,

представляє їх інтереси перед Установою, а також судовими органами, кредитними установами, у відносинах з іншими фізичними та юридичними особами.

Патентний фонд — упорядковане зібрання патентних документів і довідково-пошуковий апарат до нього, а також нормативно-методичні та інші матеріали з питань охорони промислової власності.

Патентовласник — фізична або юридична особа, якій належить патент на об'єкт промислової власності.

Патентоздатність (охороноздатність) — відповідність об'єкта промислової власності критеріям, наявність яких відповідно до чинного законодавства необхідна для надання заявленому об'єкту правової охорони.

Патентування — це комплекс заходів, спрямованих на одержання правової охорони на такі об'єкти промислової власності: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин.

Передача (вщступлення) авторського права. Майнові права автора можуть бути відступлені повністю або частково і можуть бути передані для використання за авторським договором.

Передача права власності та авторських прав. Необхідно розрізняти дії щодо передачі власності та дії щодо передачі авторських прав. Коли автор дарує іншій особі або організації примірник своєї книги, то він передає тільки право власності на цей примірник, але не авторські права.

Передача права на використання. Право на використання твору може бути передане тільки за згодою автора. Автор не може без достатніх підстав відмовити у наданні такої згоди.

Піратство — відтворення опублікованих творів або фонограм

будь-яким способом для публічного розповсюдження, а також ретрансляція радіотелепередач без відповідного дозволу.

Плагіат — недозволене запозичення, відтворення чужого літера турного, художнього або наукового твору (чи його частини) під своїм іменем або псевдонімом, не сумісне як з творчою діяльністю, так і з нормами моралі та закону, що охороняє авторське право

Плагіат переслідується законом.

Позивач — особа, яка подає позов; сторона, яка скаржиться або

подає позов у цивільному судочинстві.

Позов — подана в судовому або арбітражному порядку вимога, що випливає з належного позивачеві права відповідно до договору

або інших передбачених законом підстав.

Поняття авторського права. Авторське право в об'єктивному розумінні становить сукупність правових норм, що регулюють відносини щодо створення і використання творів літератури, науки і мистецтва. Авторське право в суб'єктивному розумінні — це ті особисті немайнові та майнові права, що належать особам, які створили твори літератури, науки і мистецтва.

Посягання на твір — усі форми обходження з твором або його використання, що завдає шкоди художній цінності твору або репутації Його автора. Подібні дії є порушенням особистих немайнових

прав.

Походження товарів — приналежність товарів до певного місця, з якого вони походять, тобто місця їх виготовлення, видобування або перероблення. Походження товарів може бути географічним і негеографічним. Зокрема, географічне походження — це країна, регіон або певна місцевість, а негеографічне походження товару В це пряме відношення (приналежність) товару до певного виробника (підприємства), що його виробляє, видобуває або переробляє.

Права автора. Відповідно до авторсько-правового законодавства всі наявні компоненти авторського права на твір, що стосуються різних способів або аспектів використання твору. Вони визначають

дії, від яких правоволоділець повинен бути захищений. Здійснюючи ці права, він може використовувати твір сам або давати на те дозвіл іншим особам. Крім власне майнових і особистих немайнових прав, існують також права, що належать до обох цих категорій, наприклад, права на переробку і переклад, що відображають моральні інтереси, пов'язані з цілісністю оригінального твору, і майнові інтереси, що стосуються використання твору у видозмінених формах.

Право післякористування — це право на вільне використання у межах визначеної території винаходу, якщо його використання почалося або були зроблені необхідні приготування для його використання в період тимчасового припинення дії патенту на цей об'єкт. Якщо відповідний річний збір за підтримку

чинності патенту не сплачено у строк чи в межах пільгового строку, патент втрачає чинність з моменту закінчення пільгового строку. Але у разі, коли несвоєчасна сплата збору була неминучою, тобто мала місце з незалежних від патентовласника причин, патент може бути визнаний чинним. Патент, дію якого збережено внаслідок сплати збору після закінчення пільгового строку, не обмежує права осіб чи їх правонаступників, які виготовляли, продавали або використовували у своїй підприємницькій діяльності об'єкт, що охороняється патентом, після закінчення пільгового періоду, але до фактичної сплати збору. Право післякористування одержують також особи, які в цей період зробили суттєві виробничі приготування чи капіталовкладення, пов'язані з промисловим освоєнням об'єкта, що охороняється.

Право попереднього користування. Згідно з чинним законодавством України право попереднього користування - це право будь-якої фізичної або юридичної особи, яка до дати подання заявки до патентного відомства або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету, в інтересах своєї діяльності добросовісно використовувала чи зробила необхідні приготування для використання заявленого винаходу, корисної моделі, промислового зразка на безоплатне продовження такого використання або на використання, передбачене зазначеною підготовкою. Право попереднього користування може бути передано будь-якій особі разом з підприємством чи діловою практикою або тією частиною підприємства чи ділової практи

ки, де було використано заявлений об'єкт чи відносно якою було

зроблено значну і серйозну підготовку для такого використання

Промислова власність — це вид інтелектуальної власності, що охоплює права на такі об'єкти промислової власності, як винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та зазначення про походження чи найменування місця походження товарів, а також припинення недобросовісної конкуренції.

Правонаступництво — це перехід прав та обов'язків від однієї

особи до іншої.

Пріоритет — першість у часі при здійсненні будь-якої діяльності

Програма — сукупність живого виконання і (або) запису, що складаються із зображень і (або) звуків, втілених у сигнали, і випромінюються з метою наступного розповсюдження.

Програмне забезпечення — детальний опис комп'ютерної програми, яка визначає набір інструкцій, відповідних даній програмі, та всі види допоміжних матеріалів, призначених для забезпечення розуміння або застосування комп'ютерної програми. Вихідна інформація з програмного забезпечення розглядається як твір, що охороняється авторським правом.

Продюсер — особа, яка організовує і (або) фінансує театральні постановки, постановки кінематографічних творів, передачу твору по радіо або виробництво фонограм, відеограм. Як правило, продюсер несе відповідальність за дотримання авторського права і суміжних прав на твори та інші об'єкти, використовувані для постановки.

Промисловий зразок. Законом України «Про охорону прав на промислові зразки» промисловий зразок визначається як результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання.

Прототип — це найближчий за суттєвими ознаками до об'єкта винаходу аналог, відомий з існуючого рівня техніки. При виборі прототипу з кількох аналогів беруть до уваги кількість суттєвих ознак, що збігаються або близькі до ознак об'єкта винаходу, та тех

нічний результат при використанні обох об'єктів. Ознаки прототипу використовуються при складанні формули винаходу, де вони визначаються спільними з ознаками винаходу родовими поняттями.

Р_

Раціоналізаторська пропозиція — пропозиція, що є новою і корисною для підприємства, організації, установи, міністерства, відомства, до якої вона подана, і передбачає зміну або удосконалення: конструкції виробу; технології виробництва; складу матеріалу.

Репрографічне відтворення (репродукування) — факсимільне відтворення у будь-якому розмірі (у тому числі збільшеному чи зменшеному) оригіналу письмового чи іншого графічного твору або його примірника шляхом фотокопіювання або іншими подібними способами, крім запису в електронній (у тому числі цифровій), оптичній чи іншій формі, яку зчитує комп'ютер.

Роялті — періодичний платіж; виплата ліцензійної винагороди протягом чинності ліцензійного договору, починаючи від моменту випуску готової продукції: або у вигляді відрахувань від вартості творів за ліцензією продукції, або у формі відсотка від суми обігу щодо продажів чи від суми прибутку, або у вигляді зборів від

одиниці виготовлюваної за ліцензією продукції; особливий різновид авторської винагороди, що становить частку автора в доходах, одержаних від використання його твору.

Рукопис — оригінальний примірник письмового твору в тому вигляді, в якому його зафіксував автор. У **більш широкому розумінні рукопис іноді розглядається як категорія, протилежна опублікованим примірникам письмового твору, шо містить усі неопубліковані примірники оригіналу.**

С_

Свідоцтво про реєстрацію знака для товарів і послуг — охоронний документ, шо засвідчує право його володільця на використання

Короткий термінологічний словник

знака для товарів і послуг і розпорядження ним. а також заборону

його використання іншими способами.

Службовий винахід — винахід, створений у зв'язку з виконанням службових обов'язків або за дорученням роботодавця винахідника.

Сорт рослин — це окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) у рамках нижчого із відомих ботанічних таксонів, шо, незалежно від того, задовольняє вона повністю або ні умови надання правової охорони:

— може бути визначена ступенем прояву ознак, шо є результатом діяльності даного генотипу або комбінації генотипів;

— може бути вирізнена від будь-якої іншої групи рослин ступенем прояву принаймні однієї з цих ознак;

— може розглядатися як єдине ціле з точки зору її придатності для відтворення в незмінному вигляді цілих рослин сорту.

Співавторство — створення об'єктів інтелектуальної власності в результаті спільної праці двох або більше фізичних осіб.

Спотворення твору — будь-які внесені до твору зміни, що спотворюють справжнє значення або форму його вираження і є порушенням особистих немайнових і майнових прав.

Строк охорони — передбачений законом строк правової охорони

об'єктів інтелектуальної власності.

Суміжні права. Поряд з охороною прав авторів творів науки, літератури і мистецтва національні законодавства охороняють права виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм і організацій мовлення (суміжні права). Істотною особливістю більшості суміжних прав є їх похідність і залежність від прав авторів творів. Лише в тих випадках, коли виконується, записується на фонограму, відеограму або передається в ефір чи по кабелю твір, що не охороняється законом, або об'єкт, який не є результатом творчої діяльності, суміжні права мають самостійний характер. Охорона об'єктів суміжних прав здійснюється без шкоди охороні творів авторським правом. Суб'єкти суміжних прав мають, як і автори, виключні права на використання своїх об'єктів у будь-якій формі.

Короткий термінологічний словник

Т_

Твір — будь-який твір науки, літератури, мистецтва, шо відповідає вимогам авторського права.

Товарний знак (знак для товарів і послуг) — це один із засобів ідентифікації товарів або послуг, тобто позначення, здатне відрізняти товари або послуги однієї особи від товарів або послуг іншої особи.

Топографія ІМС — зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними.

Ф_

Фірмове найменування — це позначення, що належить до розрізняльних знаків. Належить до об'єктів промислової власності відповідно до ст. 1 Паризької конвенції про охорону промислової власності, слугує для розпізнавання підприємства, виділення його серед інших.

Форма чи спосіб вираження твору — метод, за допомогою якого можливе сприйняття твору, наприклад, виконання, декламування, фіксація, створення матеріальної форми тощо.

Формула в заявці на патент або в патенті — патентні домагання; стисла характеристика, що містить сукупність істотних ознак винаходу (корисної моделі), достатню для досягнення зазначеного заявником технічного результату. Формула служить для визначення обсягу правової охорони, що надається патентом.

Франчайзинг —у широкому розумінні особливе право, спеціальний привілей, пільга.

Цивільно-правові способи захисту прав — передбачені законодавством матеріально-правові заходи примусового характеру, за доло-

могою яких здійснюється визнання або відновлення порушених або оспорюваних прав та штересів авторів, об'єктів авторського права і суміжних прав або володільців на них, припинення порушень, а та-

кож майновий вплив на порушників. Основна мета цивільно-правової відповідальності — відшкодування завданої шкоди.

Ш

Штам — сукупність клітин, що мають загальне походження і характеризуються однаковими стійкими ознаками.

Основні джерела права інтелектуальної власності

Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № ЗО. — Ст. 141.

Декларація про державний суверенітет України. Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 серпня 199() р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1990. — № 31. Ст. 429.

КОДЕКСИ УКРАЇНИ

Цивільний кодекс України // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11.-Ст. 461.

Цивільний кодекс Української РСР від 18 липня 1963 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1963. — № 30. Ст. 463.

Цивільний процесуальний кодекс України від 18 липня 1963 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1963. — № ЗО. Ст. 464.

Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25—26. — Ст. 131.

Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1984. — Додаток до № 51. - Ст. 1123.

Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1971. — № 50. — Ст. 375.

Митний кодекс України від 12 грудня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 38-39. - Ст. 288.

Господарський кодекс України // Офіційний вісник України, — 2003. -М» П. -Ст. 462.

Господарський процесуальний кодекс України від 21 червня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 36. - Ст. 188.

ЗАКОНИ УКРАЇНИ

«Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 р № 142-XII // Відомості Верховної Ради *Української РСР.* **— 1990 -**

№34. - Ст. 499.

«Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 р. № 8312-X! // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1989. — № 45. — Ст.631.

«Про власність» від 7 лютого 1991 р. № 697-XII // Відомості Верховної Ради Української РСР. - 1991. - № 20. - Ст. 249.

«Про підприємництво» від 7 лютого 1991 р. № 698-XII // Відомості

Верховної Ради Української РСР. — 1991. — № 14. — Ст. 168.

«Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. № 887-XII // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1991. — № 24. —

Ст. 272.

«Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. № 959-ХЇІ // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1991. —

№ 29. - Ст. 377.

«Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 47. — Ст. 646.

«Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. № 1576-XH // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 49. — Ст. 682.

«Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» від 13 грудня 1991 р. № 1977-XII, від 1 грудня 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 2—3. — Ст. 20.

«Основи законодавства України про культуру» від 12 лютого 1992 р. № 2И7-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 21. — Ст. 294.

«Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-X1I // Відомості Верховної Ради України. — 1992. - № 48. — Ст. 650.

«Про охорону атмосферного повітря» від 16 жовтня 1992 р. № 2707-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 50. —

Сг. 678.

«Про основи містобудування» від 16 листопада 1992 р. № 2780-XII //

Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 52. — Ст. 683.

«Про охорону прав на сорти рослин» в редакції Закону України від 17 січня 2002 р. № 2986-Ш // Офіційний вісник України. - 2002. -№ 7. — Ст. 278; Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 23. -Ст. 163.

«Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р. № 3322-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 33. — Ст. 345.

«Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 1 червня 2000 р. № 1771-Ш із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 21 грудня 2000 р. № 2188-111 // Відомості Верховної Ради України. -2001. - № 8. - Ст. 37.

«Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р. № 3699-XI1 // Відомості Верховної Ради України. — 1994. - № 8. -Ст. 37; 2001. - № 8. - Ст. 37.

«Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. № 3688-XI1 // Відомості Верховної Ради України. — 1994. - № 7. -Ст. 36; 2001. - № 8. - Ст. 37.

«Про насіння» від 15 грудня 1993 р. № 3690-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 2. — Ст. 5.

«Про племінне тваринництво» від 15 грудня 1993 р. № 3691 -XII від 21 грудня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 6. - Ст. 37. *і*

«Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. № 3759-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 10. — Сг. 43.

«Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про телебачення і радіомовлення» від 22 жовтня 1997 р. № 595/97-ВР // Голос України. — 1997. — 14 листопада.

«Про авторське право і суміжні права» від 11 липня 2001 р. № 2627-Ш // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 43. — Ст. 214.

«Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р. № 3855-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 16. — Ст, 93.

«Про захист інформації в автоматизованих системах» від 5 липня 1994 р. № 80/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1994. -№ 31. - Ст. 286.

«Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 р. - № 74/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. - № 13. - Ст. 83.

«Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 р.
№ 51/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1995. - № 9. -
Ст. 56.

«Про приєднання України до Міжнародної конвенції по охороні нових сортів рослин» від 2 червня 1995 р. № 209/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1995. — № 22. - Ст. 168.

«Про ратифікацію Договору про закони щодо товарних знаків» від 13 жовтня 1995 р. № 380/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. -№37. -Ст. 281.

«Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 19. — Ст. 80.

«Про лікарські засоби» від 4 квітня 1996 р. № 123/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. - № 22. - Ст. 86.

«Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р. № 236/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 36. — Ст. 164.

«Про рекламу» від 3 липня 1996 р. № 270/96 // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 39. - Ст. 181.

«Про видавничу справу» від 5 червня 1997 р. № 318/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 32. — Ст. 206.

«Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 23 вересня 1997 р. № 540/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 50. — Ст. 302.

«Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 7 жовтня 1997 р. № 554/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1997. -№ 52. - Ст. 312.

«Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 5 листопада 1997 р. № 621/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. - № 8. - Ст. 28; 2001. - № 8. - Ст. 37.

«Про кінематографію» від 13 січня 1998 р. № 9/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 22. — Ст. 114.

«Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р. № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993.-№ I.-Ст. 1.

«Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність» від 23 грудня 1998 р. № 353-ХЇУ // Відомості Верховної Ради України. - 1999. -№ 5-6. - От. 46.

«Про національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1998. - № 27-28. - Ст. 181.

«Про охорону прав на зазначення походження товарів» від 16 червня 1999 р. № 752-ХЇУ // Відомості Верховної Ради України. - 1999. -№ 32. - Ст. 267, 2001. - № 8. **- Ст. 37.**

«Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» від 23 грудня 1997 р. № 771/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1998. - № 19. - Ст. 98.

«Про внесення змін до деяких законів України з питань інтелектуальної власності» від 21 грудня 2000 р. № 2188-Ш. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 8. — Ст. 37.

«Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів і фонограм» від 23 березня 2000 р. № 1587-1II // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 5-6. — Ст. 46.

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності» від 5 квітня 2001 р. № 2362 // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 23. - Ст. 117.

«Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 р. № 2658-111 // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 47. - Ст. 251.

«Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» від 17 січня 2002 р. // Офіційний вісник України. — 2002. — № 7. — Ст. 276.

«Про податок на додану вартість» від 3 квітня 1997 р. № 168/97 зі змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. — 1997. - № 21. - Ст. 156.

«Про оподаткування прибутку підприємств» від 22 травня 1997 р. N° 283/97-ВР, зі змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. - 1997. — № 27. - Ст. 181.

_ *Основні* джерела

140

♦Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності» від 5 квітня 2001 р. // Інтелектуальна власність. —

2001. - № 4.

«Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм» від 23 березня 2000 р. // Інтелектуальна власність. — 2001. — №4.

«Про внесення змін до деяких законів України щодо охорони прав на зазначення походження товарів» від 15 листопада 2002 р. // Інтелектуальна власність — 2002. — № 1.

«Про внесення змін до Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито» від 15 листопада 2001 р. // Інтелектуальна власність —

2002. - № і.

«Про особливості державного регулювання суб'єктів господарювання, пов'язані з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» від 7 січня 2002 р. // Інтелектуальна власність. - 2002. — № 2—3.

«Про інноваційну діяльність» від 14 липня 2002 р.

«Про внесення змін до деяких законів України з питань інтелектуальної власності» від 4 липня 2002 р. // Інтелектуальна власність. — 2002. - № 11.

ПОСТАНОВИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

«Про проголошення незалежності України» від 24 серпня 1991 р. № 1427-ХН // Відомості Верховної Ради України. - 1991. — № 38. -

Ст. 502.

«Про Державний Герб України» від 19 лютого 1992 р. № 2137-Х1І // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 40. — Ст. 592.

«Про реалізацію Закону «Про* економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 р. № 143-XII // Відомості Верховної Ради Української РСР. - 1990. - 1 34.1 Ст. 500.

сновні джерела _

140

УКАЗИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

«Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади» від 5 грудня 1999 р. № 1573/99 // Офіційний вісник України. — 1999. — а 50. - Ст. 2435.

«Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» від 27 квітня 2001 р. № 285/2001. // Урядовий кур'єр. - 2001. - 5 травня. — № 79.

«Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій». Затверджене Указом Президента України від 18 вересня 1992 р. № 479/92 // Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика. Промислова власність. - Т. 3: - К.: Ін Юре, 1999. - С. 212-215.

«Про невідкладні заходи щодо посилення захисту права інтелектуальної власності в процесі виробництва, експорту, імпорту та розповсюдження дисків для лазерних систем зчитування» від 30 січня 2002 р. // Інтелектуальна власність. — 2002. — № 1.

«Про Всеукраїнське агентство авторів» від 5 жовтня 2002 р. // Інтелектуальний капітал — 2002. — № 2.

«Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» від 27 квітня // Інтелектуальна власність — 2001. — № 4.

ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

«Про утворення у складі Міністерства освіти і науки Державного департаменту інтелектуальної власності» від 4 квітня 2000 р. № 601. // Офіційний вісник України. — 2000. — № 14. — Ст. 568.

«Про затвердження Положення про Державний департамент інтелектуальної власності» від 20 червня 2000 р. № 997 // Офіційний вісник України. - 2000. - № 25. - Ст. 1060.

«Про затвердження розміру винагороди (роялті) за використання опублікованих з комерційною метою фонограм і відеограм та порядок їх виплати» від 18 січня 2003 р., № 71.

«Про затвердження мінімальних ставЬк винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» 18 січня 2003 р., № 72 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 4. — Ст. 129.

■^И **Основні джерела**

141

«Про мінімальні ставки авторської винагороди за використання

творів літератури і мистецтва» від 18 листопада 1994 р. № 784 // **Збірник постанов Уряду України. — 1995. — № 2. - Ст. 33.**

«Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» від 27 грудня 2001 р. № 1756 // Офіційний вісник України. - 2001. - № 52. - Ст. 2369.

«Положение о фирме» от 22 июня 1927 г. // Известия ВЦ И К Союза ССР **от 8 июля 1927 г.**

«Про затвердження Положення про порядок виробництва, зберігання, продажу контрольних марок та маркування примірників аудіовізуальних творів та фонограм» від 13 жовтня 2000 р. // Інтелектуальна власність — 2001. — № 4.

«Про затвердження Положення про порядок зберігання та знищення немаркованих примірників аудіовізуальних творів та фонограм» від 13 жовтня 2000 р. // Інтелектуальна власність — 2001. — № 4.

«Про затвердження Положення про порядок зберігання та перевезення територією України немаркованих примірників аудіовізуальних творів та фонограм» від 13 жовтня 2000 р. // Інтелектуальна власність — 2001. - № 4.

«Про затвердження Положення про Єдиний реєстр одержувачів контрольних марок» від 13 жовтня 2000 р. // Інтелектуальна власність —

2001. - № 4.

«Про затвердження Положення про порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності» від 22 травня 2001 р. // Інтелектуальна власність — 2001. — № 7.

«Про затвердження мінімальних ставок авторської винагороди /роялті/ за публічне виконання, публічний показ, публічне сповіщення або ретрансляцію /повторне публічне сповіщення/ творів науки, літератури і мистецтва» від 18 січня 2003 р. // Інтелектуальна власність — 2003. - № 2.

МІЖНАРОДНІ КОНВЕШЇ,. УГОДИ ТА ДОГОВОРИ

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. Паризький Акт від 24 липня 1971 р., змінений 2 жовтня 1979 р.: Інтелек

Основні джерела

Всесвітня конвенція про авторське право 1952 р.: Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика, — Науїс-практ. вид.: У 4-х т. / За заг. ред. О. Д. Святоцького. — Т. **1: Право інтелектуальної власності. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. — С. 243—262.**

Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення // Інтелектуальна власність. — 2001. - № 2. - С. 71-75.

Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 р. // Інтелектуальна власність. - 2001. - № 2. - С. 81-85.

Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 **грудня 1996 р. // Інтелектуальна власність. — 2001. — № 2. — С. 76—**

Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм (Женева, 29 жовтня 1971 р.). — Авторське право і суміжні права. Законодавство та судова практика. — 36, **нормат. актів. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — С. 171—174.**

Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС) // Інтелектуальна власність. — 1999. — № 5, 6, 7.

С. 186-**224.**

81.

туальна власність в Україні: правові засади та практика. — Наук.-практ. вид.: У 4-х т. / За заг. ред. О. Д. Святоцького. — Т. 1: Право інтелектуальної власності. — К.: Видавничий Дім «ін Юре», 1999. —

Література для поглибленого вивчення курсу

1. *Авторське* **право і суміжні права. Європейський досвід: У 2-х книгах/За ред. А. С. Довгерта. — Книга 1: Нормативні акти і документи. Європейська інтеграція України / Уклад. Р. В. Дроб'язко. — К.: Ін Юре, 2001. — 520 с. — Книга 2: Виступи, статті європейських спеціалістів /Уклад. В. С. Дроб'язко. - К.: Ін Юре, 2001. - 460 с.**

2. *Авторское* **право Украины. Сборник нормативно-правовых актов / Под ред. В. В. Ситцевого. — Издательство Агентства по зашите прав авторов. Рес инкорпоралис, 1996. — 164 с.**

3. *Азбука* **авторского права / Под ред. Е. В. Тарасовой. — М., 1982.**

4. *Азимов Ч. Н.* **Договорные отношения в области научно-технического прогресса. — Харьков, 1981.**

5. *Азимов Ч. Н.* **Основы патентного права Украины. — Харьков, 1995.**

6. *Андрощук Г. А., Крайнев П. П.* **Экономическая безопасность предприятия: Зашита коммерческой тайны. — Монография. — К.: Ин Юре, 2000. - 400 с.**

7. *Андрощук Г., Крайнев П., Кавасс И.* **Право интеллектуальной собственности. Торговые аспекты. — К.: Ин Юре, 2000. — 162 с.**

8. *Андрощук Г. А., Работягова Л. И.* **Патентное право: правовая охрана изобретений. — Учебное пособие. — К.: МАУП, 1999. — 212 с.**

9. *Антимонов Б.* С, *Флейшниц Е. А.* **Авторское право. — М., 1957.**

10. *Антимонов Б. С., Флейшниц Е. А.* **Изобретательское право. — М., 1960.**

11. *Бадиця І. А.* **Авторське, винахідницьке право, право на відкриття і міжнародний захист авторських прав. — К., 1997. — 107 с.**

12. *Белов В. В., Витопись Г. В., Денисов Г. М.* **Интеллектуальная собственность. Законодательство и практика его применения: Учеб. пособие. - Мл Юрист, 2002. - 288 с.**

13. *Богуславский Ш. М.* **Вопросы авторского права в международных отношениях. — М.: Наука, 1973. — 336 с.**

14. *Богуславский М. М.* **Патентные вопросы в международных отношениях. — М., 1962.**

142

Література

142

15. *Бромберг Г. В., Розов Б. С.* **Интеллектуальная собственность: действительность переходного периода и рыночные перспективы. — М.: ИНИЦ, 1998. - 208 с.**

16. *Брыжко В. М., Завгородний А. Ф., Пичкур А. В.* **Лицензирование прав и патентование научно-технологической продукции. —** К.: **УААН, 1994. - 202 с.**

17. *Бутнік-Сіверський О.* **Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект // Інтелектуальний капітал. — 2002, № 1. — С. 16—27.**

18. *Введете* **в интеллектуальную собственность // ВОИС, 1998. — 652 с.**

19. *Венгеров А. Б.* **Право и информация в условиях автоматизации управления. — М, 1978.**

20. *Гаврмов Э. П.* **Издательство и автор. Вопросы и ответы по авторскому праву. — М., 1981.**

ії. *Гаврилов Э. П.* **Советское авторское право. Основные положения. Тенденции развития. — М.: Наука, 1984.**

22. *Гераменко В.* **Договір у правовідносинах при використанні інтелектуальної (промислової) власності// Інтелектуальна власність. — 2000, №4.-С. 12-17.**

23. *Горленко С. А.* **Правовая охрана наименований мест происхождения товаров. - М.: ВНИИПИ, 1998. - ПО с.**

24. *Гришаев С. П.* **Правовая охрана изобретений, промышленных образцов, полезных моделей в России и за рубежом. — М., 1993. — 72 с.**

25. *Дадерко Ю. Р.* **Правовая охрана фирменных наименований в СССР и других странах. - М.: ВНИИПИ, 1992.**

26. *Дахно И. И.* **Патентно-лицензионная работа. —** К., **1996.**

27. *Дюма Ролан.* **Литературная и художественная собственность. — М, 1993.**

28. *Зінов В.* **Проблеми комерціалізації результатів досліджень і розробок // Інтелектуальна власність. — 2000, № 3. — С. 35—42.**

29. *Зинов В., Сафарун К.* **Интеллектуальный капитал как базовая характеристика стоимости бизнеса // Інтелектуальна власність. — 2001, № 5-6. - С. 23-25.**

30. *Захист* **прав інтелектуальної власності: Досвід Сполучених Штатів Америки. — 36. документів, матеріалів, статей. / За заг. ред. О. Д. Святоцького. —** К.: **Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — 368 с.**

31. *Зобов'язальне* **право. Теорія і практика / За ред.** О. **В. Дзери. — К., 1998.**

32. *Інтелектуальна* **власність в Україні: правові засади та практика. Наук.-практ. вид.: У 4-х т. / За заг. ред.** О. **Д. Святоцького. — К.: Ін Юре, 1999.**

__ Література

142

33. *Інтелектуальна* **власність в Україні: проблеми теорії і практики: 36. наук, статей / За ред. Ю. С. Шемшучснка, 10. Л. Бошицького. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАЛ України, 2002. — 424 с.**

34. *Інтелектуальна* **власність: словник-довідник / За заг. ред. О. Д. Святоцького.: У 2-х т. - К.: Ін Юре, 2000.**

35. *Интеллектуальная* **собственность (в двух книгах). — Минск, 1997.**

36. *Интеллектуальная* **собственность. Основные материалы / Перевод с английского. — Новосибирск, 1993.**

37. *Интеллектуальная* **собственность: *Сборник* типовых договоров. — М.: ИНФРА-М, 1995. - 256 с.**

38. *Интеллектуальная* **собственность: нормативно-правовые акты. — Научно-практ. изд.: В 2-х т. / Под общ. ред. А. Д. Святоцкого, В. П. Петрова.** - К.: **Ин Юре, 1999.**

39. *Калятин В. О.* **Интеллектуальная собственность (Исключительные права). Учебник для вузов. — М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА - ИНФРА - М), 2000. - 480 с.**

40. *Капица Ю. М.* **Экспорт-импорт технологий: правовое регулирование. Национальная Академия Украины. Центр интеллектуальной собственности и передачи технологий. — К., 2000. — 106 с.**

41. *Крайнев П. П., Работягова Л. /., Дятлик І. І.* **Патентування винаходів в Україні / За ред. П. П. Крайнева: Монографія. — К/. 1н Юре, 2000. - 340 с.**

42. *Кохановська О. В.* **Правове регулювання у сфері інформаційних відносин. - К, 2001. — 212 с.**

43. *Махаонова А. В.* **Авторское право: Учеб. пособие. — М.: Юрид. лит., 1999. - 288 с.**

44. *Мельник 0. Ы.* **Правова охорона знаків для товарів і послуг. — Ірпінь, 2000. - 135 с.**

45. *Мельник О. М.* **Проблеми охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності в Україні. — Харків, 2002. — 362 с.**

46. *Методичні* **рекомендації з бухгалтерського обліку нематеріальних активів. Наук.-практ. вид. / За ред. О. Б. Бугнік-Сіверського: — К.: Ін Юре, 2000. - 348 с.**

47. ***Основи* інтелектуальної власності. — К.: Ін Юре, 1999. — 580 с.**

48. *Охорона* **промислової власності в Україні: Монографія / За ред. О. Д. Святоцького, В. Л. Петрова. — К.: Ін Юре, 1999. — 400 с.**

49. *Охорона* **інтелектуальної власності: Нормативно-правові акти / За заг. ред. О. Д. Святоцького. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004.- 1176 с.**

50. *Лідопригора* ***О.*** **Проблеми системи законодавства України про інтелектуальну власність // Інтелектуальна власність. —** 2000. **— № 3. —**

С. 3-14.

Література

143

51. ***Правовая*** **охрана товарных знаков, фирменных наименований и географических указаний в Германии / Пер., ред. и коммент. Г. А. Ан-дрощука, А. П. Пахаренка — К.: Таксон, 1997. — 112 с.**

52. *Практичний* **посібник з оподаткування нематеріальних активів. Наук.-практ. вид. / За ред. О. Б. Бутнік-Сіверського. —** К.: **Ін Юре, 2000. - 348 с.**

53. ***Прахов /> Г., Зенкин Я. М.*** **Изобретательство и патентоведение. —-К.: Техника, 1988. - 256 с.**

54. *Промислова* **власність: Законодавчі та нормативні акти: У 3-х т. / Укладач П. М. Цибульов. - К.: УкрГНТЕЛ, 1998. Т. І.: Законодавство України з питань промислової власності — 138 с; Т. 2.: Відомчі нормативні акти України з питань промислової власності. — 310 с; Т. 3.: Міжнародні угоди з питань промислової власності. — 124 с.**

55. *Соловьев Р.* **/?. Авторское право: Комментарий к Закону Российской Федерации «Об авторском праве и смежных правах». — М.: Издательство «Ось-89», 2001. - 192 с.**

56. ***Цира*** *А.* **Франчайзинг и франчайзинговый договор. — К., 2002. — 240 с.**

57. *Шестимиров А. А., Минаев А. А.* **Промышленные образцы. — М., 1996. - 397 с.**

58. *Шинкаренко М.* **Показники доцільності у сфері охорони промислової власності: підсумки 2000 року // Інтелектуальна власність. — 2001. - № 4. -** С. **14-26.**

59. *Шишка Р. Б.* **Охорона права інтелектуальної власності: Авторсько-правовий аспект. — Харків, 2002. — 368 с.**

60. *Штефан М. И.* **Ответственность за нарушение авторских и смежных прав // Предлринимательство, хозяйство и право. — 1996. — № 9. —** С. **32-35.**

61. *Штефан М. И.* **Ответственность за нарушение прав в сфере про-мьншіеішой собственности и судебная защита этих прав // Предпринимательство, хозяйство и право. — 1996. — № 10. —** С. **41—44.**

62. *Штумпф.* **Лицензионный договор. — М.: Прогресс, 1988.**

63. *Юрченко А. К.* **Издательский договор. — Л., 1988.**

Навчальне видання

Підопригора Оланас Андронович Бутнік-Сіверський Олександр Борисович Дроб'язко Володимир Степанович Крайнев Петро Павлович Мельник Олена Миколаївна Підопригора Оксана Опанасівна Притика Дмитро Микитович Святоцький Олександр Дмитрович

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Академічний курс

Підготували до видання С. /. *Бережинська, **Н. М. Шаповалова*** Комп'ютерна верстка ***Л. С. Кулешової***

Право інтелектуальної власності: Академ, курс: Підручник для студентів вищих навч. закладів / О. А. Підопригора, О. Б. Бутнік-Сіверський, В. С. Дроб'язко та ін.; За ред. О. А. Підопригори, О. Д. Святоцького. -2-ге вид., переробл. та допов. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. - 672 с.

15ВЫ 966-313-121-7

Зростаюча роль права інтелектуальної власності в житті суспільства зумовлює необхідність ґрунтовного ознайомлення студентів вищих навчальних закладів з основними положеннями чинного законодавства України про інтелектуальну власність, історію становлення права інтелектуальної власності, його об'єктами та суб'єктами, особистими немайновими і майновими правами суб'єктів права, способами їх використання та захисту.

Цей підручник слугуватиме надійним джерелом відповідних навчальній програмі знань не лише студентам, а й широкому колу читачів.

ББК 67.9(4УКР)304я73

Підп. до друку 10.09.2004. Формат 60 х 84/16. Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 39,53. Обл.-вид. арк.34,87 Наклад 10 000 прим. Зам. № 4-414

Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре» Україна, 04107, м. Київ, вул. Багговутівська, 17-21 Тел./факс: (044) 537-51-00,537-51-20 Е-таШ сопсет_іпутіге@е-ро5І.сот.иа Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої тродукції Серія ДК, № 1468 від 14.08.2003 р.

Віддруковано у друкарні Концерну «Видавничий Дім «Ін Юре»

Україна, 04107, м. Київ, вул. Багговутівська, 17-21

РОЗДІЛ **9**

ПОСТАНОВА Кабінету Міністрів України від 22 травня 2001 р. № 543

Про затвердження Положення про порядок сплати зборів за дії пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності

Із змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 2003 року № 901

Кабінет Міністрів України постановляє:

1. **Затвердити Положення про порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності (додається).**

2. **Визнати такими, що втратили чинність, постанови Кабінету Міністрів України згідно з додатком.**

Перший віце-прем'єр-міністр України Ю. ЄХАНУРОВ

ЗАТВЕРДЖЕНО

постановою Кабінету Міністрів України вів 22 травня 2001 р. № 543

ПОЛОЖЕННЯ **про порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності**

(У тексті Положення слово «термін» у всіх відмінках та формах числа замінено словом «строк» у відповідному відмінку та числі згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 2003 року № 901)

Загальна частина

1. Це Положення визначає строки і порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також розміри зазначених зборів згідно з додатком.

Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість *якого* **надана Верховною Радою України, встановлено інші правила сплати зборів, ніж цим Положенням, застосовуються правила міжнародного договору.**

2. Сума зборів, що підлягають сплаті, визначається:

для громадян і юридичних осіб, що постійно проживають чи знаходяться в Україні (резиденти), — у гривнях;

(абзац другий пункту 2 із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 16.06.2003 р. № 901)

для громадян і юридичних осіб, що постійно проживають чи знаходяться за межами України (нерезиденти), — у доларах США.

Якщо платників збору кілька і серед них одночасно є резиденти і нерезиденти, сума збору, яку повинні сплатити резиденти і нерезиденти, визначається пропорційно їх частці у складі платників, при цьому сума збору для резидентів визначається у гривнях, для нерезидентів — у доларах США.

Якщо заявником (заявниками) є лише винахідник (винахідники) або автор (автори) промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, то збори, передбачені пунктами 1, 2, 8, 11, 12, 21, 23,

РОЗДІЛ 9

33, 35—38,46, 56 і 57 додатка до Положення, сплачуються у розмірі 50 відсотків встановленого розміру кожного виду збору. У разі подальшого включення до складу заявників особи, яка не є винахідником або автором, збір сплачується у повному розмірі. *(пункт 2 доповнено новим абзацом п 'ятим згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 16.06.2003 р. № 901, у зв'язку з цим абзац п'**ятий** вважати абзацом шостим)* **До суми збору не включається вартість послуг, пов'язаних з його сплатою.**

3. Сплата зборів провадиться через кредитні установи.

Збір, розмір якого визначено у доларах США, може бути сплачений у доларах США або у гривнях за офіційним обмінним курсом Національного банку на день його сплати.

4. Збори сплачуються на розрахункові рахунки уповноважених МОН закладів державної системи правової охорони інтелектуальної власності.

Відомості про розрахункові рахунки уповноваженого закладу державної системи правової охорони інтелектуальної власності (далі — уповноважений заклад) оприлюднює МОН.

Надходження від зборів за розпорядженням МОН використовуються за цільовим призначенням виключно для забезпечення розвитку та функціонування державної системи правової охорони інтелектуальної власності.

5. **Уповноважений заклад зобов'язаний вести облік документів про сплату зборів та результати перевірки їх відповідності вимогам, установленим цим Положенням.**

6. Документом про сплату збору є копія платіжного доручення на перерахування збору з відміткою установи банку або квитанція (форма № 0402005). У цьому документі зазначаються платник збору, вид збору (перелік сплачуваних зборів), сума сплаченого збору (зборів), а також номер заявки (номери заявок), якщо про нього (них) повідомлено заявника, або номер патенту (патентів) чи свідоцтва (свідоцтв), назва країни платника — нерезидента. У разі коли збір, розмір якого встановлено у доларах США, сплачено у гривнях, зазначається курс долара за офіційним обмінним курсом Національного банку на день сплати збору.

Документ про сплату збору повинен надійти до уповноваженого закладу разом із заявою (клопотанням, запереченням тощо) про вчинення відповідної дії, якщо інші строки не передбачені цим Положенням, і є дійсним:

а) протягом трьох місяців від дня сплати збору за умови, шо у цей строк розмір відповідного збору залишався незмінним;

б) протягом одного місяця від дня введення в дію зміненого розміру збору.

7. Сума збору повертається платникові (частково або повністю)

у разі:

сплати збору в більшому розмірі, ніж передбачено цим Положенням;

повернення уповноваженим закладом заяви (клопотання) або відмови у її прийнятті.

Сума збору повертається за умови, якщо заяву про повернення подано до уповноваженого закладу протягом року від дня зарахування цієї суми на його рахунок, з урахуванням відшкодування витрат на її повернення.

Кошти, визнані такими, що підлягають поверненню, за клопотанням платника можуть бути зараховані в рахунок збору, який платник повинен внести за вчинення уповноваженим закладом іншої дії. Порядок зарахування коштів визначається установою.

8. Обчислення строків сплати зборів та подання до уповноваженого закладу документа про сплату проводиться у такому порядку:

а) якщо строк становить один рік чи певну кількість років, він обчислюється від дня, який настає за днем, коли вчинялася відповідна дія, а закінчується наступного року, місяця і дня, що мають ту ж назву і число, які мали місяць і день вчинення дії. Якшо відповідний місяць наступного року не має дня з таким числом, строк закінчується в останній день цього місяця;

б) якщо строк становить один місяць чи певну кількість місяців, він обчислюється від дня, який настає за днем, коли вчинялася відповідна дія, а закінчується наступного місяця і дня, що має те ж число, яке мав день вчинення дії. Якщо наступний місяць не має дня з таким же числом, строк закінчується в останній день цього місяця;

в) якщо строк становить певну кількість днів, він обчислюється від дня, який настає за днем, коли вчинялася відповідна дія, а закінчується в день, який є останнім днем відліку строку;

г) якщо останній день закінчення строку збігається з вихідним, святковим, неробочим чи іншим днем, коли уповноважений заклад не працює, строк закінчується в перший робочий для закладу день, який настає за вихідним, святковим, неробочим чи зазначеним вище іншим днем.

Строки подання документів про сплату зборів за дії, пов'язані з охороною прав на винаходи і корисні моделі

9. Документ про сплату збору за подання заявки на винахід, корисну модель повинен надійти до уповноваженого закладу разом із заявкою або протягом двох місяців після дати подання заявки.

Документ про сплату збору за подання міжнародної заявки на винахід, корисну модель повинен надійти до уповноваженого закладу разом із заявкою або не пізніше 23 місяців від дати пріоритету, а у разі проведення міжнародної попередньої експертизи — не пізніше 33 місяців від дати пріоритету.

10. Документ про сплату збору за продовження строку надходження документа про сплату збору за подання заявки повинен надійти до уповноваженого закладу не пізніше шести місяців від дати закінчення цього строку.

11. Документ про сплату збору за продовження строку надходження перекладу міжнародної заявки на винахід, корисну модель українською мовою та (або) документа про сплату збору за її подання повинен надійти до уповноваженого закладу протягом шести місяців від дати надходження міжнародної заявки.

12. Документ про сплату збору за продовження строку права на пріоритет попередньої заявки на винахід, корисну модель повинен надійти до уповноваженого закладу протягом двох місяців від дати закінчення встановленого строку для подання заяви про пріоритет. Клопотання про продовження строку повинне містити відомості про не передбачувані чи незалежні від заявника обставини, з яких його пропущено.

13. Документ про сплату збору за продовження строку подання заяви про пріоритет попередньої заявки на винахід, корисну модель та (або) копії цієї заявки повинен надійти до уповноваженого закладу протягом двох місяців від дати закінчення встановленого строку для подання заяви про пріоритет. Клопотання про продовження строку повинне містити відомості про непередбачувані чи незалежні від заявника обставини, з яких його пропущено.

14. Документ про сплату збору за продовження строку надходження перекладу попередньої заявки на винахід, корисну модель українською мовою повинен надійти до уповноваженого закладу протягом шести місяців від дати одержання заявником запиту цього закладу.

15. Документ про сплату збору за подання клопотання про внесення за ініціативою заявника виправлень і уточнень до заявки подається до уповноваженого закладу після одержання заявником рішення про встановлення дати подання заявки і повинен надійти до нього до дати одержання заявником рішення про видачу патенту або рішення про відмову у видачі патенту.

16. Документ про сплату збору за подання клопотання про продовження строку внесення запропонованих уповноваженим закладом експертизи змін до матеріалів заявки на винахід, корисну модель за одержаним заявником повідомленням про невідповідність матеріалів заявки встановленим вимогам повинен надійти до цього закладу протягом двох місяців від дати одержання заявником повідомлення закладу експертизи.

17. Документ про сплату збору за поновлення пропущеного строку внесення запропонованих закладом експертизи змін до матеріалів заявки на винахід, корисну модель за одержаним заявником повідомленням про невідповідність матеріалів заявки встановленим вимогам повинен надійти до закладу протягом дванадцяти місяців від дати закінчення пропущеного строку. Клопотання про поновлення пропущеного строку повинне містити відомості про причини, з яких його пропущено.

18. Документ про сплату збору за проведення кваліфікаційної експертизи заявки на винахід повинен надійти до уповноваженого закладу протягом трьох років від дати подання заявки.

РОЗДІЛ 9

19. Документ про сплату збору за продовження строку подання клопотання про проведення кваліфікаційної експертизи заявки на винахід повинен надійти до уповноваженого закладу не пізніше шести місяців від дати закінчення цього строку.

20. Документ про сплату збору за поновлення пропущеного строку подання клопотання про проведення кваліфікаційної експертизи заявки на винахід повинен надійти до уповноваженого закладу протягом дванадцяти місяців від дати закінчення пропущеного строку. Клопотання про поновлення пропущеного строку повинне містити відомості про причини, з яких його пропущено.

21. Документ про сплату збору за продовження строку зажадан-ня від закладу копій патентних матеріалів, протиставлених заявці, повинен надійти до уповноваженого закладу протягом місяця від дати одержання заявником запиту експертизи.

22. Документ про сплату збору за поновлення пропущеного строку зажадання від закладу копій матеріалів, протиставлених заявці, повинен надійти до уповноваженого закладу протягом дванадцяти місяців від дати закінчення пропущеного строку. Клопотання про поновлення пропущеного строку повинне містити відомості про причини, з яких його пропущено.

23. Документ про продовження строку подання на запит експертизи додаткових матеріалів, зажаданих від заявника, повинен надійти до уповноваженого закладу протягом двох місяців від дати одержання заявником запиту експертизи або копій матеріалів, протиставлених заявці.

24. Документ про сплату збору за поновлення пропущеного строку подання додаткових матеріалів, зажаданих від заявника, повинен надійти до уповноваженого закладу протягом дванадцяти місяців від дати закінчення ***пропущеного строку.*** Клопотання про поновлення пропущеного строку повинне містити відомості про причини, з яких його пропущено.

25. Документ про сплату збору за продовження строку внесення змін до матеріалів заявки та (або) подання додаткових матеріалів за попереднім рішенням про відмову у видачі патенту повинен надійти до уповноваженого закладу протягом двох місяців від дати одер

жання заявником попереднього повідомлення про відмову у видачі

патенту.

26. Документ про сплату збору за поновлення пропущеного строку внесення змін до матеріалів заявки та (або) подання додаткових матеріалів за повідомленням про попереднє рішення про відмову у видачі патенту повинен надійти до уповноваженого закладу протягом дванадцяти місяців від дати закінчення пропущеного строку. Клопотання про поновлення пропущеного строку повинне містити відомості про причини, з яких його пропущено.

27. Документ про сплату збору за подання до Апеляційної палати заперечення проти рішення стосовно заявки на винахід, корисну модель повинен бути відправлений до уповноваженого закладу протягом шести місяців від дати одержання заявником рішення МОН стосовно заявки чи копій патентних матеріалів, надісланих цим закладом на вимогу заявника.

28. Документ про сплату збору за подання клопотання про продовження строку надходження документа про сплату державного мита за видачу патенту повинен надійти до уповноваженого закладу не пізніше шести місяців від дати закінчення встановленого

строку.

29. Документ про сплату збору за внесення до Державного реєстру патентів і деклараційних патентів України на винаходи (корисні моделі) за ініціативою власника патенту змін щодо патенту (деклараційного патенту) на винахід чи деклараційного патенту на корисну модель повинен надійти до уповноваженого закладу разом з текстом пропонованих змін. Сума збору не залежить від кількості змін, які вносяться до відповідного реєстру, за умови, що зміни стосуються одного патенту і вносяться за одним клопотанням.

30. Документ про сплату збору за внесення до відповідного реєстру відомостей про надання ліцензії на використання винаходу (корисної моделі), відомостей про передачу права власності на винахід (корисну модель), за внесення змін до вміщених до реєстру відомостей про надання ліцензії повинен надійти до уповноваженого закладу разом із заявою про реєстрацію відповідних відомостей чи змін до них.

РОЗДІЛ 9

31. Документ про сплату збору за подання клопотання про проведення експертизи запатентованого винаходу або запатентованої корисної моделі на відповідність умовам патентоздатності повинен подаватися до уповноваженого закладу після публікації відомостей про видачу деклараційного патенту, але не пізніше закінчення строку його дії.

(пункт 31 із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 16.06.2003 р. № 901)

32. Документ про першу сплату річного збору за підтримання чинності патенту (деклараційного патенту) на винахід або деклараційного патенту на корисну модель повинен надійти до уповноваженого закладу не пізніше чотирьох місяців від дати публікації відомостей про видачу патенту. Документ про сплату цього збору за кожний наступний рік повинен надійти або бути відправленим до цього закладу до кінця поточного року дії патенту за умови сплати збору протягом його останніх чотирьох місяців.

Річний збір за підтримання чинності патенту може бути сплачений протягом дванадцяти місяців після закінчення встановленого строку. У цьому разі розмір річного збору збільшується на **50** відсотків, а документ про його сплату повинен бути відправлений до уповноваженого закладу протягом зазначених дванадцяти місяців.

Річний збір за підтримання чинності патенту може бути сплачений заздалегідь, але не раніше ніж за три роки. Якщо до початку року, за який сплачено збір, його розмір збільшився, проводиться доплата різниці суми збору у порядку згідно з абзацом першим цього пункту. Кошти сплачених заздалегідь зборів не підлягають поверненню або зарахуванню з одного року на інший.

Строки подання документів про сплату зборів за дії, пов'язані з охороною прав на промислові зразки

33. Документ про сплату збору за подання заявки на промисловий зразок повинен надійти до уповноваженого закладу разом із заявкою або протягом двох місяців від дати подання заявки.

34. Документ про сплату збору за подання клопотання про внесення за ініціативою заявника виправлень і уточнень до заявки на

промисловий зразок, яке подається після одержання заявником рішення уповноваженого закладу про встановлення дати подання заявки або про відхилення заявки, повинен надійти до цього закладу до дати одержання заявником рішення МОН про видачу патенту чи про відхилення заявки разом з виправленими і уточненими матеріалами.

35. Документ про сплату збору за подання до Алеляційної палати заперечення проти рішення стосовно заявки на промисловий зразок повинен бути відправлений до уповноваженого закладу протягом трьох місяців від дати одержання заявником рішення МОН стосовно заявки чи копій патентних матеріалів, надісланих закладом на вимогу заявника.

36. Документ про сплату збору за внесення до Державного реєстру патентів України на промислові зразки змін щодо патенту за ініціативою його власника повинен надійти до уповноваженого закладу разом з текстом пропонованих змін. Сума збору не залежить від кількості змін, які вносяться до зазначеного реєстру, за умови, що зміни стосуються одного патенту і вносяться за одним клопотанням.

37. Документ про першу сплату збору за підтримання чинності патенту на промисловий зразок повинен надійти до уповноваженого закладу одночасно з документом про сплату державного мита за видачу патенту протягом трьох місяців від дати надходження до заявника рішення про видачу патенту. Документ про сплату збору за кожний наступний рік повинен надійти до цього закладу до кінця поточного року дії патенту за умови сплати збору протягом двох останніх його місяців.

(абзац перший пункту 37 ***із змінами, внесеними згідно з*** *постановою Кабінету* ***Міністрів України від 16.06.2003*** *р.* ***Щ 901)***

Документ про першу сплату збору за продовження строку дії патенту повинен надійти разом з клопотанням про продовження цього строку до кінця десятого року дії патенту за умови сплати збору

протягом двох останніх його місяців.

Річний збір за підтримання чинності патенту може бути сплачений, а документ про його сплату надійти до закладу протягом **ше**

РОЗЛІЛ9

сти місяців після встановленого строку. У цьому разі розмір річного збору збільшується на 50 відсотків.

38. Документ про сплату збору за внесення до Державного реєстру патентів України на промислові зразки відомостей про надання ліцензії на використання промислового зразка, відомостей про передачу права власності на промисловий зразок, за внесення змін до вміщених до реєстру відомостей про надання ліцензії повинен надійти до уповноваженого закладу разом із заявою про реєстрацію відповідних відомостей чи змін до них.

39. Документ про сплату збору за подання клопотання про проведення експертизи запатентованого промислового зразка на відповідність умовам патентоспроможності повинен подаватися до уповноваженого закладу після публікації відомостей про видачу патенту, але не пізніше закінчення строку дії патенту.

Строки подання документів про сплату зборів за дії, пов'язані з охороною прав на знаки для товарів і послуг

40. Документ про сплату збору за подання заявки на знак для товарів і послуг (далі — знак) повинен надійти до уповноваженого закладу разом із заявкою або протягом двох місяців від дати подання заявки.

Якщо протягом зазначених двох місяців до уповноваженого закладу надійшов документ про сплату збору в меншому розмірі, ніж це встановлено для подання заявки на реєстрацію знака для класів Міжнародної класифікації товарів і послуг, зазначених у переліку товарів і послуг до заявки, заявник має право провести доплату різниці суми збору до встановленого розміру протягом двох місяців починаючи від дати одержання повідомлення про необхідність доплати.

41. Документ про сплату збору за подання клопотання про внесення за ініціативою заявника виправлень і уточнень до матеріалів заявки на знак після одержання заявником рішення про встановлення дати подання заявки разом з виправленими і уточненими матеріалами повинен надійти до уповноваженого закладу до дати

148

Права і обов'язки суб'єктів інтелектуальної влас ності

148

одержання заявником рішення МОН про реєстрацію знака або

рішення про відхилення заявки.

42. Документ про сплату збору за поновлення пропущеного заявником строку для внесення змін до матеріалів заявки за повідомленням експертизи про невідповідність матеріалів заявки встановленим вимогам повинен надійти до уповноваженого закладу протягом шести місяців від дати закінчення пропущеного строку разом з виправленими матеріалами. Клопотання про поновлення строку повинне містити відомості про причини, з яких його пропущено.

43. Документ про сплату збору за подання до Апеляційної палати заперечення проти рішення стосовно заявки на знак повинен надійти до уповноваженого закладу протягом шести місяців від дати одержання заявником рішення МОН стосовно заявки чи копій затребуваних матеріалів, надісланих цим закладом на вимогу заявника.

44. Документ про сплату збору за внесення за ініціативою власника свідоцтва змін до Державного реєстру свідоцтв України на знаки для товарів і послуг повинен надійти разом з текстом пропонованих змін. Сума збору не залежить від кількості змін, які вносяться до реєстру, за умови, що зміни стосуються одного свідоцтва і вносяться за одним клопотанням.

45. Документ про сплату збору за кожне продовження строку дії свідоцтва на знак повинен надійти до уповноваженого закладу разом із клопотанням про продовження зазначеного строку до кінця поточного періоду дії свідоцтва за умови сплати збору протягом

двох останніх його місяців.

Збір за продовження дії свідоцтва на знак може бути сплачений, а документ про його сплату надійти до уповноваженого закладу протягом шести місяців після закінчення встановленого строку. У цьому разі розмір зазначеного збору збільшується на 50 відсотків.

46. Документ про сплату збору за внесення до Державного реєстру свідоцтв України на знаки для товарів і послуг відомостей про надання ліцензії на використання знака, відомостей про передачу права власності на знак, за внесення змін до вміщених до реєстру відомостей про надання ліцензії повинен надійти до утнов-

новаженого закладу разом із заявою про реєстрацію відповідних відомостей чи змін до. них.

Строки подання документів про сплату зборів за дії, пов'язані з охороною прав на топографії інтегральних мікросхем

47. Документ про сплату збору за подання заявки на реєстрацію топографії інтегральної мікросхеми (далі — топографії ІМС) повинен надійти до уповноваженого закладу разом із заявкою або протягом двох місяців від дати подання заявки.

48. Документ про сплату збору за подання до Апеляційної палати заперечення проти рішення стосовно заявки на реєстрацію топографії ІМС повинен надійти до уповноваженого закладу протягом трьох місяців від дати одержання заявником рішення МОН стосовно заявки чи копій затребуваних матеріалів, надісланих цим закладом на вимогу заявника.

49. Документ про сплату збору за внесення до Державного реєстру України топографій ІМС відомостей про надання ліцензії на використання топографії ІМС, відомостей про передачу права власності на топографію ІМС, за внесення змін до вмішених до реєстру відомостей про надання ліцензії повинен надійти до уповноваженого закладу разом із заявою про внесення відповідних відомостей чи змін до них.

50. Документ про сплату збору за подання клопотання про проведення експертизи зареєстрованої топографії. ІМС на відповідність умовам охороноздатності повинен відправлятися до уповноваженого закладу після публікації відомостей про реєстрацію.

Строки подання документів про сплату зборів за дії, пов'язані з охороною прав на зазначення походження товарів

51. Документ про сплату збору за подання заявки на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару та(або) надання права на використання кваліфікованого зазначення походження товару і експертизу заявки повинен надійти до уповноваженого зак>

ладу разом із заявкою або протягом двох місяців від дати подання

заявки.

52. Документ про сплату збору за подання заяви про продовження строку подання зажаданих експертизою додаткових матеріалів разом із заявою про продовження встановленого строку повинен бути поданий до уповноваженого закладу протягом трьох місяців від дати одержання запиту експертизи.

53. Документ про сплату збору за подання заяви про поновлення встановленого строку подання зажаданих експертизою додаткових матеріалів разом із заявою про поновлення повинен бути поданий до уповноваженого закладу протягом трьох місяців від дати одержання запиту експертизи. Заява повинна містити відомості про причини, з яких його пропущено.

54. Документ про сплату збору за подання до закладу заперечення проти реєстрації кваліфікованого зазначення походження товару та (або) надання права на використання кваліфікованого зазначення походження товару повинен надійти до уповноваженого закладу протягом шести місяців від дати опублікування офіційних відомостей про заявку.

55. Документ про сплату збору за подання заяви про продовження строку надання відповіді на заперечення проти реєстрації повинен бути поданий до уповноваженого закладу разом із заявою про продовження встановленого строку для надання відповіді протягом двох місяців від дати одержання копії заперечення.

56. Документ про сплату збору за подання до Апеляційної палати скарги на рішення щодо заявки на реєстрацію права на кваліфіковане зазначення походження товару та(або) надання права на використання кваліфікованого зазначення походження товару повинен надійти до уповноваженого закладу протягом трьох місяців від дати одержання рішення щодо заявки.

57. Документ про сплату збору за внесення за ініціативою заявника змін І уточнень до Державного реєстру України назв місць походження та географічних зазначень походження товарів і прав на використання зареєстрованих кваліфікованих зазначень походження товарів та(або) виправлення помилки у реєстрі, допущеної з вини заявника, повинен надійти до уповноваженого закладу разом з

текстом пропонованих змін. Сума збору не залежить від кількості змін, які вносяться до реєстру, за умови, що зміни стосуються одного свідоцтва і вносяться **за** одним клопотанням.

58. Документ про сплату збору за кожне продовження строку дц свідоцтва про реєстрацію права на використання кваліфікованого зазначення походження товару повинен бути поданий до уповноваженого закладу протягом останнього року дії свідоцтва разом із заявою про продовження строку дії свідоцтва.

Збір за продовження строку дії свідоцтва може бути сплачений протягом шести місяців після закінчення строку дії свідоцтва, при цьому розмір збору збільшується на 50 відсотків, у такому разі документ про сплату збільшеного розміру збору за продовження дії свідоцтва разом із заявою про продовження дії свідоцтва повинен бути поданий до уповноваженого закладу протягом зазначеного шестимісячного строку.

Пільги із сплати зборів

59. Громадянам України пільги із сплати зборів надаються відповідно до законодавства.

60. Громадянам держав — членів Співдружності Незалежних Держав надаються пільги, передбачені пунктом 59 цього Положення, згідно з Угодою про взаємне визнання пільг і гарантій для учасників і інвалідів Великої Вітчизняної війни, учасників бойових дій на території інших держав, сімей загиблих військовослужбовців, ратифікованою Законом України від 26 квітня 1996 року.

Зазначені пільги надаються громадянам держав — членів Співдружності Незалежних Держав, які офіційно визнали дію на своїй території Угоди про взаємне визнання пільг і гарантій для учасників і інвалідів Великої Вітчизняної війни, учасників бойових дій на території інших держав, сімей загиблих військовослужбовців і надають відповідно до цієї Угоди пільги громадянам України/

	Вид**збору**	**Розмір збору**	
		гривень	**доларів США**
Збір за дії, пов'язані з охороною прав на винаходи і корисні моделі			
.	**За подання заявки (міжнародної заявки) на винахід, якщо формула заявки (міжнародної заявки) містить не більш як 15 пунктів**	26	**150**
	Додатково за кожний наступний пункт (починаючи з 16**-го)**	**5**	**15**
.	**За подання заявки на одну корисну модель**	**15**	**90**
.	**За продовження строку надходження документа про сплату збору за подання заявки на винахід (корисну модель) (за кожний повний чи неповний місяць)**	**5**	**30**
.	**За продовження строку надходження перекладу міжнародної заявки на винахід (корисну модель) українською мовою та (або) документа про сплату збору за її подання (за кожний повний чи неповний місяць)**	**5**	**30**

.	**За продовження на два місяці строку права на пріоритет попередньої заявки на винахід (корисну модель) у разі пропушення заявником цього строку через непередбачені і незалежні від нього обставини**	**10**	**60**
.	**За продовження на два місяці строку подання заяви про пріоритет попередньої заявки на винахід (корисну модель) у разі пропу-щення заявником цього строку через непередбачені і незалежні від нього обставини**	**10**	**60**

151

Додаток

до Положення про порядок сплати зборів за дії.

пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності *(в редакци постанови Кабінету Міністрів України від* ***16.06.2003*** *р.* **Л&** *901)*

ПЕРЕЛІК І РОЗМІРИ зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності

РОЗДІЛ 9

.	За продовження строку надходження перекладу попередньої заявки на винахід (корисну модель) українською мовою (за кожний повний чи неповний місяць)	5	30
.	За внесення з ініціативи заявника виправлень і уточнень до матеріалів заявки на винахід (корисну модель)	26	150
.	За продовження строку внесення до матеріалів заявки на винахід (корисну модель) **і** змін, запропонованих закладом експертизи (за кожний повний чи неповний місяць)	5	30
0.	За поновлення пропущеного строку внесення до матеріалів заявки на винахід (корисну модель) змін, запропонованих закладом експертизи (за кожний повний чи неповний місяць після пропущеного строку)	10	60
1.	За проведення кваліфікаційної експертизи заявки на винахід, формула якого має один незалежний пункт	204	600
	Додатково за кожний незалежний пункт формули винаходу більш як один	155	450
2.	За проведення кваліфікаційної експертизи заявки на винахід, шо подається разом із звітом про міжнародний пошук	половина розміру зазначеного в пункті 11 збору	
3.	За продовження строку подання клопотання про проведення кваліфікаційної експертизи заявки на винахід (за кожний повний чи неповний місяць)	5	30
4.	За поновлення пропущеного строку подання клопотання про проведення кваліфікаційної експертизи заявки на винахід (за кожний повний чи неповний місяць після пропущеного строку)	10	60

5	За продовження строку зажадання копій патентних матеріалів, протиставлених заявці на винахід (корисну модель) (за кожний повний чи неповний місяць)	5	30

6	За поновлення пропущеного строку зажадання копій патентних матеріалів, протиставлених заявці на винахід (корисну модель) (за кожний *повний* чи неповний місяць після пропущеного строку)	10	60
7.	За продовження строку подання додаткових матеріалів на запит закладу експертизи (за кожний повний чи неповний місяць)	5	зо
8.	За поновлення пропущеного строку подання додаткових матеріалів на запит закладу експертизи (за кожний повний чи неповний місяць після пропущеного строку)	10	60
9.	За продовження строку внесення змін до матеріалів заявки та (або) подання додаткових матеріалів за попереднім рішенням закладу експертизи про відмову у видачі патенту на винахід (корисну модель) (за кожний повний чи неповний місяць)	5	зо
0.	За поновлення пропущеного строку внесення змін до матеріалів заявки та (або) подання додаткових матеріалів за попереднім рішенням закладу експертизи про відмову у видачі патенту на винахід (корисну модель) (за кожний повний чи неповний місяць після пропущеного строку)	10	60
1.	За подання заявником до Апеляційної палати заперечення проти рішення закладу експертизи стосовно заявки на винахід (корисну модель)	51	300
2.	За продовження строку надходження до закладу експертизи документа про сплату державного мита за видачу патенту на винахід, деклараційного патенту на винахід, деклараційного патенту на корисну модель (за кожний повний чи неповний місяць)	5	зо
3	За внесення до відповідного реєстру з ініціативи власника патенту на винахід (корисну модель) змін, що стосуються цього патенту	51	150

РОЗДІЛ 9

4.	За внесення до відповідного реєстру відомостей про надання ліцензії на використання одного винаходу чи однієї корисної моделі	155	300

	Додатково за внесення до відповідного реєстру відомостей про надання ліцензії стосовно кожного передбаченого ліцензійним договором винаходу більш як одного чи передбаченої ліцензійним договором кожної корисної моделі більш як однієї	102	255
5.	За внесення до відповідного реєстру відомостей про передачу права власності стосовно одного винаходу чи однієї корисної моделі	155	300
	Додатково за внесення до відповідного реєстру відомостей про передачу права власності стосовно кожного передбаченого договором винаходу більш як одного чи передбаченої договором кожної корисної моделі більш **як однієї**	102	255
6.	За внесення змін до вмішених до відповідного реєстру відомостей про надання ліцензії стосовно кожного передбаченого ліцензійним договором винаходу (корисної моделі)	51	150
7.	За проведення експертизи запатентованого винаходу (корисної моделі) на відповідність умовам патентоздатності	155	300
8.	За підтримання чинності патенту (деклараційного патенту) на винахід, щороку починаючи від дати подання заявки:		
	за третій — п'ятий	21	75
	за шостий — восьмий	36	150
	за дев'ятий — чотирнадцятий	66	375
	за п'ятнадцятий — двадцятий	112	675
	за двадцять перший — двадцять п'ятий	112	675
9	За підтримання чинності деклараційного патенту на корисну модель, щороку починаючи від дати подання заявки:		
	за перший — другий	20	30

	за третій — четвертий	ЗО	60
	за п'ятий — шостий	40	120
	за сьомий — восьмий	50	180
	за дев'ятий — десятий	60	225
О.	За підтримання чинності патенту у разі подання до уповноваженого закладу для офіційно? публікації заяви про готовність надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі)	половина розміру зазначеного у пунктах 28 і 29 збору	

1.	За пересилання міжнародної заявки до Міжнародного *бюро* і до компетентного Міжнародного пошукового органу (правило 14.1 Інструкції до Договору про патентну кооперацію — тариф за пересилання)	225	225
2.	За підготовку і пересилання завіреної копії однієї національної заявки (правило 17.1 (Ь) Інструкції до Договору про патентну кооперацію) до Міжнародного бюро обсягом не більш як ЗО сторінок	85	75
	, Додатково за кожну наступну сторінку (починаючи з 31-ої)	2	0,75
3.	За подання клопотання про видачу патенту України на винахід, що охороняється авторським свідоцтвом СРСР на винахід	26	150
4.	За видачу свідоцтва представника у справах інтелектуальної власності	170	-
	Збір за дії, пов'язані з охороною прав на промислові зразки		
5.	За подання заявки на промисловий зразок, що містить один варіант зразка	26	150
	Додатково за кожний варіант:		
	з другого по десятий	5	20
	за кожний наступний (починаючи з 11-го)	10	60
6.	За внесення з ініціативи заявника виправлень і уточнень до матеріалів заявки на промисловий зразок	26	150

7.	За подання заявником до Апеляційної палати заперечення проти рішення стосовно заявки на промисловий зразок	51	300
8.	За внесення до реєстру з ініціативи власника патенту на промисловий зразок змін, що стосуються цього патенту	26	150
9.	За підтримання чинності патенту на промисловий зразок, щороку починаючи від дати подання заявки:		
	за третій — четвертий	20	30
	за п'ятий	25	60
	за шостий	ЗО	120
	за сьомий	40	180
	за восьмий	55	240
	за дев'ятий	55	240
	за десятий	60	300

0.	За продовження строку дії патенту на промисловий зразок, щороку починаючи від дати подання заявки:		
	за одинадцятий	51	300
	за дванадцятий	51	300
	за тринадцятий	102	600
	за чотирнадцятий	102	600
	за п'ятнадцятий	102	600
1.	За сплату річного збору у разі подання до уповноваженого закладу для офіційної публікацТзаяви про готовність надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого промислового зразка	половина розміру зазначеного у пунктах 39 і 40 збору	

155

Права і обов'язки суб'єктів інтелектуальної власності

2	За внесення до реєстру відомостей про надання ліцензії на використання одного промислового зразка	155	300
	Додатково за внесення до реєстру відомостей про надання ліцензії стосовно кожного передбаченого ліцензійним договором промислового зразка більш як одного	102	225
3.	За внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на один промисловий зразок	155	300
	Додатково за внесення до реєстру відомостей про передачу права власності стосовно кожного передбаченого договором промислового зразка більш як одного	102	225
4.	За внесення змін до вміщених до реєстру відомостей про надання ліцензії стосовно кожного передбаченого ліцензійним договором промислового зразка	51	150
5.	За проведення експертизи запатентованого промислового зразка на відповідність умовам патентоздатності	155	300
6.	За подання клопотання про видачу патенту України на промисловий зразок, що охороняється свідоцтвом СРСР на промисловий зразок	26	150
Збір за дії, пов'язані з охороною прав на знаки для товарів і послуг			
7.	За подання заявки на знак для товарів і послуг	1020	450
	Додатково за кожний клас Міжнародної класифікації товарів і послуг (більш як трьох), зазначених у переліку товарів і послуг за заявкою	255	150

8.	За внесення з ініціативи заявника виправлень і уточнень до матеріалів заявки на знак для товарів і послуг	26	150
9.	За поновлення пропущеного строку внесення до матеріалів заявки на знак для товарів і послуг змін, запропонованих закладом експертизи (за кожний повний чи неповний місяць після пропущеного строку)	10	30

РОЗДІЛ 9

0	За подання заявником до Апеляційної палати заперечення проти рішення стосовно заявки на знак для товарів і послуг	51	300
1.	За внесення до реєстру з ініціативи власника свідоцтва на знак для товарів і послуг змін, що стосуються цього свідоцтва	26	150
2.	За продовження строку дії свідоцтва на знак для товарів і послуг	510	750
3.	За внесення до реєстру відомостей про надання *ліцензії* на використання одного знака для товарів і послуг	155	300
	Додатково за *внесення до* реєстру відомостей про надання ліцензії стосовно кожного передбаченого ліцензійним договором знака для товарів і послуг більш як одного	102	225
4.	За внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на один знак для товарів і послуг	155	300
	Додатково за внесення до реєстру відомостей про передачу права власності стосовно кожного передбаченого, договором знака для товарів і послуг більш як одного	102	225
5.	За внесення змін до вміщених до реєстру відомостей про надання ліцензії стосовно кожного передбаченого ліцензійним договором знака для товарів і послуг	51	225
Збір за дії, пов'язані з охороною прав на топографії інтегральних мікросхем (ІМС)			
6.	За реєстрацію топографії ІМС	255	300
7.	За подання до Апеляційної палати заперечення проти рішення стосовно заявки на реєстрацію топографії ІМС	51	300
8.	За внесення до реєстру відомостей про надання ліцензії стосовно кожної передбаченої ліцензійним договором однієї топографії ІМС	155	300
	Додатково за внесення до реєстру відомостей про надання ліцензії стосовно кожної передбаченої ліцензійним договором топографи ІМС більш як однієї	102	225

9.	За внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на одну топографію ІМС	155	300
	Додатково за внесення до реєстру відомостей про передачу права власності стосовно кожної передбаченої договором топографії ІМС більш як однієї	102	225
0.	За внесення змін до вміщених до реєстру відомостей про надання ліцензії стосовно кожної передбаченої ліцензійним договором топографії ІМС	51	150
1.	За проведення експертизи зареєстрованої топографії ІМС на відповідність умовам охороноздатності	204	300
Збір за дії, пов'язані з охороною прав на зазначення походження товарів			
2.	За подання заявки на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару та (або) права на використання кваліфікованого зазначення походження товару і проведення експертизи заявки	510	225
3.	За продовження строку подання заявником додаткових матеріалів на запит закладу експертизи (за кожний повний чи неповний місяць)	5	30
4.	За поновлення пропущеного строку подання заявником додаткових матеріалів на запит закладу експертизи (за кожний повний чи неповний місяць після пропущеного строку)	10	60
5.	За подання заперечення проти реєстрації заявленої назви місця походження товару або заявленого географічного зазначення походження товару та (або) права на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару	51	300
6.	За продовження строку відповіді на заперечення проти реєстрації заявленої назви місця походження товару або заявленого географічного зазначення походження товару та (або) права на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару (за кожний повний чи неповний місяць)	5	30

7.	За подання до Апеляційної палати скарги на рішення стосовно заявки на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару та (або) права на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару	51	300

8.	За внесення до реєстру з ініціативи власника свідоцтва змін і уточнень щодо реєстрації та (або) виправлення помилки, допущеної з його вини	51	150
9.	За продовження строку дії свідоцтва про реєстрацію права на використання кваліфікованого зазначення походження товару	360	750

ЗАТВЕРДЖЕНО постановою Кабінету Міністрів **України** від 22 травня 2001 р. № 543

ПЕРЕЛІК

постанов Кабінету Міністрів України, шо втратили чинність

1. Пункт 1 постанови Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 1994 р. № 701 «Про затвердження Положення про порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, топографії інтегральних мікросхем та знаки для товарів і послуг» (ЗП України, 1995 р., № I , ст. 10).

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 1995 р. № 196 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 1994 р. № 701» (ЗП України, 1995 р., № 6, ст. 142).

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 січня 1996 р. № 98 «Про внесення змін і доповнень до постанови Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 1994 р. № 701» (ЗП України, 1996 р.,

№ 6, ст. 186).

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 серпня 1996 р. № 948 «Про внесення змін і доповнень до Положення про порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки та знаки для товарів і послуг» (ЗП України, 1996 р., № 16, ст. 447)

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 р. № 445 «Про внесення змін і доповнень до постанови Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 1994 р. № 701» (Офіційний вісник України, 1998 р., № 14, ст. 529).

РОЗДІЛ 9

Питання для контролю

1. Виникнення суб'єктивних прав на об'єкти інтелектуальної власності.

2. Особисті немайнові права на об'єкти інтелектуальної власності.

3. **Майнові права суб'єктів авторського права і суміжних прав.**

4. Майнові права суб'єктів права промислової власності.

5. **Майнові права на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, торговельної марки.**

РОЗДІЛ 1 о

Припинення правової охорони інтелектуальної власності

10.1. Загальні положення

Припинення правово! охорони об'єкта інтелектуальної власності передусім означає, шо цей об'єкт перестає бути об'єктом права інтелектуальної власності з усіма наслідками, шо з цього випливають.

Твори науки, літератури і **мистецтва після закінчення строку їх правової охорони стають надбанням суспільства. Об'єкти промислової власності і засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів** і **послуг чинним законодавством України про інтелектуальну власність такого надбання не складають — вони стають нічиїми. При цьому слід зазначити, що закінчення строків правової охорони стосується не всіх об'єктів інтелектуальної власності — правова охорона торговельної марки, а також географічне зазначення походження товарів практично будь-яким конкретним строком не обмежені. Суб'єкти прав на зазначені об'єкти можуть зберігати за собою правову охорону протягом того строку, який їм буде доцільним. Ще один виняток із загального правила стосується такого своєрідного об'єкта інтелектуальної власності як ноу-хау або секрети виробництва. Тривалість їх правової охорони також не конкретизується. Вона залежить від здатності суб'єкта права на ноу-хау зберігати таємницю. Як довго він зуміє зберігати свою таємницю, так довго він буде мати право на його охорону.**

Проте у цьому розділі буде йтись про припинення правової охорони інтелектуальної власності не через закінчення строків її охоро

ни, а за іншими підставами, визначеними чинним законодавством. Підкреслимо, що про припинення правової охорони інтелектуальної власності буде йтись лише щодо припинення майнових прав.

Що стосується особистих немайнових прав, то це питання вимагає уточнення. Як інколи стверджується — особисті немайнові права охороняються безстроково. Так, наприклад, Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 1 червня 2000 р. у п. 5 ст. 8 проголошує: «Винахіднику належить право авторства, яке є невід'ємним особистим правом і охороняється безстроково». Така категоричність викликає сумнів. На думку дослідників, *право* авторства на об'єкт промислової власності не може охоронятися безстроково. Безсуб'єктних прав взагалі не буває і право, у тому числі право авторства, охороняється лише за життя автора. Зі смертю автора припиняється також і право авторства. Після смерті автора охороняється авторство, а не право авторства.

З цією проблемою тісно пов'язана ще одна — на якій підставі надається охорона прав на твори літератури і мистецтва після смерті їх автора, адже право припинилося зі смертю автора. Після смерті автора його майнові права переходять у порядку спадкоємства до його спадкоємців на строк, визначений законом. Отже, суб'єктами прав на твори науки, літератури і мистецтва після смерті автора стають його спадкоємці. Твори науки, літератури і мистецтва не стають безсуб'єктними.

Взагалі авторське право або охорона прав на твори науки, літератури і мистецтва припиняється іншим способом, ніж правова охорона на об'єкти промислової власності. При цьому слід мати на увазі, шо йдеться не про припинення авторського права конкретного суб'єкта шляхом відчуження його майнових прав. Йдеться про припинення правової охорони творів науки, літератури і мистецтва взагалі, тобто коли зазначений об'єкт взагалі позбавляється правової охорони.

Авторське право на твори науки, літератури і мистецтва може припинитися лише одним способом — закінченням строків їх правової охорони. Інших способів припинення правової охорони цих творів чинне законодавство України не знає.

Проте стверджувати, що зазначені твори взагалі позбавляються будь-якої правової охорони у зв'язку із закінченням строку охорони, також немає підстав. Позбавляються охорони права спадкоємців. Щодо охорони прав на твори науки, літератури і мистецтва, то слід зазначити, що із закінченням строків охорони майнові права на зазначені твори не припиняються. Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» в такому разі твір стає надбанням суспільства в особі держави. Про це свідчить п. З ст. ЗО зазначеного Закону. Постановами Кабінету Міністрів України можуть встановлюватися спеціальні відрахування до фондів творчих спілок України за використання на території України творів, що стали надбанням суспільства.

З наведеної норми можна зробити два висновки: 1) Майнове право на твір після закінчення строку охорони належить суспільству в особі держави, яке здійснює Кабінет Міністрів України; 2) Кабінет Міністрів України має право в окремих випадках встановлювати певні відрахування. Таке право може бути лише на підставі майнового права на твір, що перейшло до Кабінету Міністрів України.

Разом з тим можна стверджувати, що дана норма не доведена до свого завершення. Якщо твір став надбанням суспільства, то всі майнові права, що можуть випливати з авторського права на твір, має здійснювати Кабінет Міністрів України у повному обсязі, а не в окремих випадках.

Припинення суміжних прав настає також лише із закінченням їх правової охорони. Закон не передбачає примусового припинення авторського права і суміжних прав. Не можуть бути припинені зазначені права і за вільним волевиявленням суб'єктів цих прав. Чинне законодавство про авторське право і суміжні права не містить норм, які б передбачали примусове припинення авторського права і суміжних прав. Патентні закони України передбачають можливість невизнання пропозиції об'єктом промислової власності, якщо вона суперечить суспільним інтересам і моралі. Закон про авторське право і суміжні права такої можливості не передбачає, хоча відомо, що можуть бути твори, які суперечать суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі.

РОЗДІЛЮ

10.2. Припинення правової охорони об'єктів промислової власності

Припинення правової охорони об'єктів промислової власності має свої особливості. Передусім воно здійснюється офіційно, лише Установою або судом. Патентні закони України передбачають такі способи припинення правової охорони об'єктів промислової власності як припинення дії патенту та визнання його недійсним.

Перший спосіб припинення чинності патенту передусім може статися через закінчення строку правової охорони об'єкта промислової власності. Чинне законодавство України про промислову власність передбачає чіткі строки їх правової охорони. Тривалість правової охорони зазначених об'єктів визначає і

тривалість чинності охоронного документа. У разі припинення чинності патенту припиняється правова охорона самого об'єкта. Закінчення строків правової охорони об'єктів промислової власності припиняє їх правову охорону. На нашу думку, припинення правової охорони у зв'язку із закінченням строку не припиняє права власності на зазначений об'єкт. Але чинне законодавство України про промислову власність такої норми не містить. Зазначені закони не проголошують припису, шо в такому разі об'єкт промислової власності стає надбанням суспільства (держави). Відсутність такої норми не є вдалим вирішенням цієї проблеми. З формального боку за чинним патентним законодавством об'єкт промислової власності, правова охорона якого припинилася із закінченням строку, стає нічийним, у нього немає власника взагалі. Його може використати будь-яка особа без будь-якого дозволу і без виплати винагороди за його використання. Будь-яка особа — означає, що це може бути як фізична, так і юридична особа, як вітчизняна, так і зарубіжна. Таке становище не відповідає інтересам ні патентовласника, ні самої держави. Тому було б краще, якби закон містив норму, за якою об'єкт промислової власності, строк правової охорони якого закінчився, визнавався власністю держави з усіма наслідками, що з цього випливають.

На нашу думку, закінчення строку правової охорони не повинно припиняти право власності на об'єкт промислової власності. Може виникнути питання: яким чином захищати це право власнос-

да

ті, якщо строк правової охорони закінчився. Право власності на зазначений об'єкт має захищатися нормами зобов'язального права. Заподіяння шкоди підлягає відшкодуванню.

Дострокове припинення чинності патенту або дострокове припинення правової охорони об'єкта промислової власності (шо одне і те саме) може мати місце лише за волевиявленням власника патенту (ст. 466 ЦК України). Власник патенту в будь-який час може відмовитися від нього повністю або частково на підставі заяви, поданої до Установи. Правова охорона об'єкта промислової власності припиняється від дати публікації відомостей про відмову від патенту в офіційному бюлетені Установи. Отже, власник патенту має право відмовитися від нього в будь-який час. Така свобода з відмовою від патенту завжди породжує певні юридичні наслідки, яких може бути кілька.

Перший наслідок — хто стане власником об'єкта промислової власності у разі відмови від нього його власника. Адже це може бути досить цінний об'єкт, строк правової охорони якого залишається ще досить тривалим. Знову ж таки за загальним правилом такий об'єкт може використати будь-яка особа і без будь-якого дозволу. Цією особою можуть бути іноземці, як фізичні, так і юридичні особи. Адже держава також відмовляється від такого неохоронюваного об'єкта. Отже, такий об'єкт промислової власності стає безгосподарним з усіма наслідками, що з цього випливають. Знову слід констатувати, що така ситуація не забезпечує захисту інтересів держави. Питання про право власності на зазначені об'єкти після припинення їх правової охорони потребує свого розв'язання.

Можна заперечити, що від цінних об'єктів промислової власності не відмовляються. Дійсно, випадки відмови від патенту бувають не так уже й часто, але вони можливі. Власник патенту з тих чи інших причин може відмовитися від нього — немає коштів на підтримання чинності патенту тощо.

Другий наслідок — це доля ліцензійних договорів, укладених власником патенту з користувачем-ліцензіатом на використання об'єкта промислової власності. Уявімо ситуацію — власник патенту уклав досить вигідний ліцензійний договір, за яким ліцензіат уже збудував підприємство для виробництва продукції на основі запа-

— порушення вимог щодо закордонного патентування об'єкта промислової власності.

При виявленні зазначених підстав патент визнається недійсним повністю або частково від дати публікації відомостей про його видачу. Інформація про визнання патенту недійсним публікується в офіційному бюлетені Установи.

Кожна із наведених підстав визнання патенту недійсним видається досить сумнівною і тому потребує хоча б побіжного аналізу. Отже, *першою підставою* визнання патенту недійсним є невідповідність запатентованого об'єкта промислової власності умовам патен-тоздатності. Слід зазначити, що патенти на корисну модель і промисловий зразок видаються під відповідальність заявників (деклараційний патент). Такий самий деклараційний патент видається на прохання заявника і на винахід, якщо заявник не бажає провадити експертизу заявки по суті.

Отже, йтиметься лише про патент на винахід, що видається на підставі проведеної експертизи заявки по суті. Заявник чи інша заінтересована особа можуть просити Установу провести експертизу заявки на видачу патенту на винахід по суті. Тобто заявник укладає з Установою договір про проведення експертизи заявки по суті і сплачує за це встановлений збір. Якщо ж експертиза заявки проведена неякісно, внаслідок чого патент було видано на винахід, що не відповідає умовам патентоздатності, то в

цьому винна Установа, працівники якої припустилися помилки. У такому разі негативні наслідки визнання патенту недійсним має нести сама Установа. Закон покладає ці негативні наслідки на патентовласника. Між тим, може скластися ситуація, що вже наводилася вище, коли на підготовку до використання вкладені певні кошти і постає питання: хто має відшкодовувати понесені витрати.

Взагалі дана підстава визнання патенту недійсним може породжувати багато негативних наслідків. Наприклад, виключна чи не-виключна ліцензія на запатентований винахід продана за кордон, а Установа визнає патент недійсним. Хто відшкодує заявникові чи патентовласникові понесені ним витрати на оформлення прав на винахід, підтримання патенту в силі, наприклад, протягом 10 чи 15 років, на проведення експертизи заявки по суті тощо? Ці питання поки що залишаються без відповіді.

161

Припинення правової охорони інтелектуальної власності

ими

353

Викликає певний сумнів і *друга підстава* визнання патенту недійсним. Нею є наявність у формулі винаходу чи корисної моделі ознак, яких не було у поданій заявці, а також наявність у сукупності суттєвих ознак промислового зразка ознак, яких не було у поданій заявці. Про цю підставу можна сказати те саме, що було сказано про попередню підставу. Ті патенти, що були видані під відповідальність заявників, покладають відповідальність на патентовласників за визнання таких патентів недійсними за наведеною підставою. У заявці на видачу патенту на об'єкт промислової власності заявники стверджували, що їх заявка відповідає всім вимогам закону. Якщо виявлялась невідповідність у формулі винаходу чи корисної моделі, а також наявність у сукупності суттєвих ознак промислового зразка ознак, яких не було у заявці, то у цьому винен сам заявник, оскільки Установа експертизи заявки по суті на зазначені об'єкти промислової власності не проводить. У такому разі негативні наслідки визнання патенту недійсним мають покладаються на заявника чи патентовласника.

Що стосується патенту на винахід, що видається на підставі експертизи заявки по суті, то в такому разі мають наставати ті самі наслідки, що і за попередньою підставою. Зазначені негативні наслідки мають покладатися на Установу.

У таких випадках також можуть настати досить серйозні негативні наслідки. Як бути, наприклад, коли патентовласник вигідно продав свій патент чи відчужив його іншим способом. У момент укладення договору купівлі-продажу чи будь-якої іншої угоди патент був дійсним. Після укладення такої угоди Установа оголошує про недійсність патенту. На якій підставі визнавати договір купівлі-продажу чи будь-якої іншої угоди недійсними чи розірваними? Адже продавець патенту діяв добросовісно. Неправомірних дій він не виявив. То хто має нести ці негативні наслідки? З чиєї вини вони сталися? Чому вони мають покладатися важким тягарем на продавця? Лише тому, що чиновники Установи припустилися професійної помилки. За вину своїх працівників відповідальність несе установа, в якій вони працюють.

Отже, правове регулювання таких відносин потребує істотного

вдосконалення.

РОЗДІЛ 10

Третя підстава визнання патенту недійсним стосується патентування об'єктів промислової власності в іноземних державах. За своєю суттю зазначена підстава є покаранням патентовласника за порушення правил зарубіжного патентування об'єктів промислової власності. Стаття 38 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» встановлює порядок патентування винаходу (корисної моделі) в іноземних державах. Відповідно до цього будь-яка особа має право запатентувати об'єкт промислової власності в іноземних державах. До подання заявки на одержання охоронного документа на об'єкт промислової власності в орган іноземної держави, у тому числі міжнародної заявки, заявник зобов'язаний подати спочатку заявку до Установи і повідомити її про наміри здійснити таке патентування. У разі відсутності заборони протягом трьох місяців від дати надходження цього повідомлення до Установи заявку на одержання патенту на об'єкт промислової власності може бути подано до органу іноземної держави.

Установа в необхідних випадках може дозволити запатентувати об'єкт промислової власності в іноземних державах раніше зазначеного строку.

Якщо визначений законом порядок патентування об'єкта промислової власності в іноземних державах буде порушено, то в такому разі патент України може бути визнано недійсним.

Наведена підстава також видається сумнівною. Якщо у двох попередніх підставах визнання ***патенту*** недійсним йшлося про певну невідповідність виданого патенту вимогам ***закону, то остання*** підстава відповідність об'єкта промислової власності вимогам закону сумніву не піддає. Вона має метою лише покарання

заявника, патентовласника чи будь-яку іншу особу, яка бажає запатентувати об'єкт за кордоном за порушення порядку в іноземних державах.

Те, що порушення порядку патентування мало місце, сумніву не викликає. Викликає сумнів норма, якою встановлений такий порядок патентування в іноземних державах. Відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та інших патентних законів України суб'єкт права на об'єкт промислової власності стає власником цього об'єкта з усіма наслідками, що з цього випливають. Згідно зі ст. 41 Конституції України власник, у

тому числі і на об'єкт промислової власності, має право розпоряджатися своєю власністю на свій розсуд. Патентування свого результату творчої діяльності в іноземних державах це і є розпорядження своєю промисловою власністю. Постає резонне питання: чому Установа має забороняти власнику об'єкта промислової власності розпорядитися ним на свій розсуд? Якщо дане патентування за кордоном об'єкта промислової власності виходить за межі державних інтересів, то очевидно необхідно зробити так, щоб інтереси держави і патентовласника збігалися, а не суперечили один одному.

Патентні закони України досить чітко регламентують порядок визнання патенту недійсним. Зазначений порядок визнання патенту недійсним передбачає дві стадії розгляду заперечення проти видачі патенту. Протягом шести місяців від дати публікації відомостей про його видачу будь-яка особа може подати до Апеляційної палати заперечення проти видачі патенту. Строк оскарження видачі патенту до Апеляційної палати може бути продовжений, але не більше ніж на шість місяців. За його продовження сплачується встановлений збір. Апеляційна палата має розглянути подане заперечення протягом чотирьох місяців від дати його надходження.

Якщо ж заперечення було подане проти видачі деклараційного патенту, Апеляційна палата має розглянути це заперечення протягом чотирьох місяців від дати надходження експертного висновку про відповідність об'єкта промислової власності умовам патенто-здатності.

Власник патенту і особа, яка подала заперечення, мають право брати участь у розгляді заперечення в Апеляційній палаті. Для цього власнику патенту надається можливість ознайомитися з матеріалами заперечення.

Рішення Апеляційної палати щодо заперечення проти видачі патенту може бути оскаржено до суду. Патентні закони України не визначають строку, протягом якого рішення Апеляційної палати можна оскаржити до суду. Це означає, що заперечення проти видачі патенту на об'єкт промислової власності може бути подано до суду протягом всього строку чинності патенту.

Але може статися так, що протягом шести місяців до Апеляційної палати заперечення проти видачі патенту не надійшло. У тако-

му разі патент може бути визнано недійсним лише у судовому порядку.

Порядок оскарження видачі патенту до Апеляційної палати та порядок продовження строку оскарження встановлюється Установою.

Оскарження до суду може мати місце і при видачі деклараційного патенту на об'єкт промислової власності. У разі надходження такої скарги суд може призначити експертизу щодо відповідності оспорюваного об'єкта умовам патентоздатності. Зазначена експертиза провадиться лише Установою, яка дає свій висновок про відповідність чи невідповідність оспорюваного об'єкта умовам патентоздатності будь-якій особі, за клопотанням якої має бути проведена кваліфікаційна експертиза. Кваліфікаційна експертиза провадиться Установою за рахунок особи, яка порушила клопотання про її проведення.

Рішення Апеляційної палати чи суду оголошується в офіційно-[1]му бюлетені Установи. Патент чи його частина, які визнані недійсними, вважаються такими, що не набрали чинності від дати публікації відомостей про видачу патенту.

Особливість визнання реєстрації компонування інтегральної мікросхеми недійсною полягає в тому, що заперечення проти реєстрації компонування ім с Апеляційна палата має розглянути протягом шести місяців (а не чотирьох, як це передбачено іншими патентними законами України).

Свою особливість має визнання недійсним патенту на сорт. Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» передбачає таку підставу для визнання патенту на сорт недійсним, якої, на жаль, не знають інші патентні закони України. Ця підстава була передбачена і радянським законодавством про винахідництво. Йдеться про таку підставу як неправильне зазначення в патенті автора (співавторів) сорту або власника патенту.

За цією підставою патент на сорт може бути визнано недійсним, якщо в патенті будуть зазначені особи, які не брали участі у виведенні сорту, або присвоїли собі авторство на даний сорт, примусили автора включити ту чи іншу особу до співавторства тощо. Такі порушення можуть бути різноманітними. Власне, у цьому разі спір

виникає про авторство на сорт. Такий спір розглядається лише у
судовому порядку.

Відсутність наведеної підстави для визнання патенту недійсним в інших патентних законах України зовсім не означає, шо за цією підставою патент на інші об'єкти промислової власності не може бути визнаний недійсним. У такому разі патент може бути визнаний недійсним за результатами розгляду спору про авторство, який розглядається лише у судовому порядку.

Визнання патенту недійсним автоматично спричиняє визнання недійсними усіх договорів, укладених на підставі патенту. Це породжує низку негативних наслідків, про що йшлося вище. З моменту публікації відомостей про визнання патенту недійсним особисті ле-майнові і майнові права патентовласників вважаються такими, шо не набрали чинності.

10.3. Припинення правової охорони засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг

Як уже зазначалося, свідоцтвами про реєстрацію охороняються право на комерційне найменування (фірму), право на торговельну марку, а також право на географічне зазначення походження товарів.

Закону України про комерційні найменування поки що немає, але є ЦК України, який передбачає припинення правової охорони зазначеного права (ст. 491 цього Кодексу).

Право на комерційне найменування може бути припинене достроково за волею суб'єктів цього права. Вони у будь-який час можуть відмовитися від подальшого використання свого комерційного найменування. Це право може припинитися також у зв'язку з припиненням діяльності фірми і виключенням її з реєстрів юридичних осіб. Однією із підстав припинення права на комерційне найменування може бути перехід фірми до іншого володільця, який не бажає користуватися найменуванням фірми. Це є також відмова від використання комерційного найменування.

Основним із способів припинення правової охорони фірми все ж варто визнати припинення діяльності самої фірми, що спричиняє

і припинення охорони фірми. Правова охорона комерційного найменування може також бути припинена рішенням суду.

У зв'язку з цим на практиці нерідко постає питання про правову долю комерційного найменування (фірму), правова охорона якого з тих чи інших причин припинилася. За загальним правилом таке найменування може бути використане будь-якою юридичною особою. І все ж право на використання комерційного найменування, охорона якого припинилася, може бути надане з певними застереженнями. Таке використання комерційного найменування не повинне вводити в оману інших учасників цивільного обороту.

10.4. Припинення правової охорони торговельної марки

Правова охорона торговельної марки також може припинитися шляхом припинення дії свідоцтва або визнання свідоцтва недійсним.

Припинення дії свідоцтва може мати місце лише достроково, адже чинність свідоцтва на торговельну марку за чинним законодавством будь-яким конкретним строком **не** обмежена. Дострокове припинення правової охорони торговельної марки не відрізняється якоюсь оригінальністю від дострокового припинення правової охорони об'єктів промислової власності. Так само власник свідоцтва може у будь-який час відмовитися від нього повністю або частково на підставі заяви, поданої до Установи. Зазначена відмова набирає чинності від дати публікації відомостей про це в офіційному бюлетені Установи.

Дія свідоцтва припиняється у разі несплати збору за продовження строку його дії; Документ про сплату збору за кожне продовження строку дії свідоцтва має надійти до Установи до кінця поточного періоду строку дії свідоцтва за умови сплати збору протягом двох останніх його місяців.

Проте і для власників свідоцтва законодавство України Про інтелектуальну власність надає певну пільгу. Власник свідоцтва може сплатити зазначений збір і після закінчення останнього періоду строку дії свідоцтва, але за таких умов: збір має бути сплаченим і документ про його сплату має надійти до Установи протягом шее

ти місяців після закінчення оплаченого строку. Розмір зазначеного
збору збільшується на 50 відсотків.

У разі несплати збору за продовження дії свідоцтва останнє припиняє свою чинність з першого дня періоду строку дії свідоцтва, за
який збір не сплачено.

Особливістю припинення дії свідоцтва на торговельну марку є також і те, що Його чинність може припинитися на підставі рішення суду чи господарського суду у зв'язку з перетворенням марки у позначення, що стало загальновизнаним як позначення товарів і послуг певного виду після подання заявки. Наведена норма властива лише охороні прав на торговельну марку.

На торговельну марку поширюється також норма про припинення правової охорони у зв'язку з тривалим невикористанням марки.

Визнання свідоцтва недійсним є ще одним способом припинення правової охорони знака. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» передбачає дві підстави для визнання свідоцтва недійсним:

— невідповідність зареєстрованої марки умовам надання правової охорони;

— наявність у свідоцтві елементів зображення марки та переліку товарів і послуг, яких не було у поданій заявці.

Протягом шести місяців від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва будь-яка особа може звернутися до Апеляційної палати із цим запереченням проти видачі свідоцтва. Апеляційна палата зобов'язана розглянути подане заперечення протягом шести місяців від дати його надходження. Власник свідоцтва має право ознайомитися із цим запереченням, а також брати участь у його розгляді Алеляційною палатою. Заперечення розглядається у межах мотивів, що містяться в ньому. Автор заперечення також має право брати участь у його розгляді. Рішення Апеляційної палати щодо заперечення може бути оскаржене до суду.

Якщо протягом шести місяців від дати публікації відомостей про видачу свідоцтва ніякого заперечення не надійшло, свідоцтво на торговельну марку може бути визнане недійсним лише у судовому порядку.

РОЗДІЛ **10**

Свідоцтво чи його частина, визнані в установленому порядку недійсними, вважаються такими, що не набрали чинності від дати подання заявки.

Закон не містить відповіді на запитання, чи підлягають відшкодуванню витрати заявника, понесені ним на реєстрацію знака.

Певну специфіку має *припинення охорони прав інтелектуальної власності на географічне зазначення походження товарів* відповідно до Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» (ст. 19). Зазначений Закон визнає недійсною або припиненою саме правову охорону кваліфікованого географічного зазначення, а не свідоцтво, що засвідчує право на таку охорону. Але суть від цього не міняється — охорона права на кваліфіковане географічне зазначення може достроково припинитися або бути визнаною недійсною. Тим більше, що й закон говорить про визнання реєстрації недійсною або про припинення чинності реєстрації.

Як уже зазначалося, правова охорона надається лише географічному зазначенню походження товарів, отже і припинення правової охорони має місце лише щодо географічних зазначень.

Закон визначає підстави для визнання правової охорони на географічне зазначення походження товару недійсною і підстави для припинення правової охорони на цей самий об'єкт.

Правова охорона географічного зазначення походження товару визнається недійсною на підставі визнання недійсною реєстрації цього зазначення.

Правова охорона географічного зазначення походження товару припиняється на підставі припинення дії реєстрації цього зазначення.

Визнання реєстрації географічного зазначення походження товару та (або) права на використання цього зазначення недійсними можуть мати місце за таких умов:

1. Реєстрація географічного зазначення походження товару може бути визнана судом недійсною у разі його невідповідності умовам надання правової охорони.

Визнані недійсними реєстрація географічного зазначення походження товару або права на використання цього зазначення визнаються такими, що не набрали чинності.

2. Реєстрація права на використання географічного зазначення походження товару може бути визнана судом недійсною, якщо іона була здійснена з порушенням вимог, встановлених Законом Визнання недійсними реєстрації права на використання географічного зазначення походження товару та свідоцтва, що посвідчує це право, вважаються такими, що не набрали чинності.

Закон передбачає також підстави для припинення дії реєстрації географічного зазначення походження товару та охорони права на його використання. Такими підставами можуть бути втрата характерних для даного географічного місця умов і можливостей виготовлення товару, описаного в Реєстрі, а також визнання цього зазначення видовою назвою товару. Видова назва товару — це застосовувана у назві товару назва географічного місця, в якому спочатку

товар цього виду вироблявся, яка згодом стала загальновживаною в Україні як позначення (назва) певного виду товару безвідносно до конкретного місця його походження.

Дія реєстрації географічного зазначення походження товару, пов'язаного з географічним місцем в іноземній державі, припиняється також у зв'язку з припиненням правової охорони цього зазначення в країні походження.

Закон визначив також підстави для припинення права на використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару. Такими підставами є:

— рішення суду про припинення права у зв'язку із втратою товаром особливих властивостей або інших характеристик, описаних у Реєстрі. У цьому разі право припиняється від дати постановленого судового рішення. За рішенням суду про припинення дії реєстрації право припиняється від дати припинення дії реєстрації;

— ліквідація юридичної особи або смерть фізичної особи, яка є власником свідоцтва;

— подання власником свідоцтва заяви до Установи про відмову від права на використання цього зазначення. Право припиняється від дати офіційної публікації відомостей про це;

— несплата збору за продовження строку дії свідоцтва. Право припиняється з першого дня наступного строку, за який збір не заплачено.

РОЗДІЛ 10

Визнання реєстрації та відповідного свідоцтва недійсними провадиться у судовому порядку.

Будь-яка особа має право звернутися до суду з позовом про визнання недійсними реєстрації та свідоцтва або про припинення їх дій, про уточнення описаних у Реєстрі характеристик товару чи уточнення витовідноеті географічного зазначення походження товару його географічному місцю, а також про визнання зареєстрованого географічного зазначення походження товару видовою назвою.

На підставі рішення суду Установа вносить відповідні зміни до Реєстру чи Переліку видових назв товарів, про що публікується в офіційному бюлетені Установи.

Виклавши порядок припинення правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, можна дійти висновку, що підстави для дострокового припинення правової охорони об'єктів інтелектуальної власності не викликають сумнівів у їх доцільності й обґрунтованості. Щодо визнання правової охорони зазначених об'єктів недійсною, а також визнання недійсною реєстрації засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг, то деякі з підстав наводять на певні роздуми. Не всі підстави можна визнати доцільними і виправданими, особливо щодо наслідків у разі визнання охорони недійсною. Патентні закони України залишають ряд питань без відповіді. Основне з них — хто має нести невиправдані витрати у зв'язку з визнанням правової охорони об'єктів інтелектуальної власності недійсною. Зазначені наслідки можуть бути досить серйозними.

Важко погодитися з тим, що у разі визнання правової охорони недійсною, остання не припиняється, а визнається такою, що не набрала чинності. Але ж така охорона може тривати п'ять—десять років і вона зумовила виникнення ряду правових наслідків, з якими не можна не погодитися. Проте законодавство проголошує її такою, якої взагалі не було. Визнавати те, що було, таким, що його ніби й не було, просто не можна.

Питання для контролю

1. Скасування і припинення правової охорони інтелектуальної власності.
2. Визнання недійсними охоронних документів на об'єкти промислової власності.
3. Припинення правової охорони об'єктів промислової власності.
4. Припинення правової охорони об'єктів авторського права і суміжних прав.
5. Припинення правової охорони засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.

РОЗДІЛ 11

Договори у сфері інтелектуальної ДІЯЛЬНОСТІ

11.1. Загальні положення

Договори у сфері інтелектуальної діяльності мають відповідати загальним цивільно-правовим вимогам до договорів. Передусім договором визнається угода двох або більше осіб, що спрямована на виникнення, зміну чи припинення правовідносин між ними. Тобто(договір — це угода про виникнення, зміну чи припинення їхніх прав і обов'язків. У договорі виражається воля його двох сторін, що має збігатися. Договір є одним із видів правочинів, а саме: двостороннього правочину, в якому виникнення, зміна чи припинення прав і обов'язків настає лише на підставі волевиявлення обох сторін.

Майже всі майнові відносини в умовах ринкової економіки опосередковуються договором.

У правовому регулюванні майнових відносин договір у будь-якому суспільстві є не просто найбільш ефективним засобом такого регулювання, а й найбільш поширеним засобом. В умовах ринкової економіки він є єдиним правовим інструментом упорядкування майнових відносин. Його функції досить різноманітні.

Вимоги, встановлені чинним цивільним законодавством до договірних відносин, стосуються і договорів, що укладаються у сфері правової охорони інтелектуальної власності. Вони мають укладатися лише дієздатними особами в установленій законом формі, предметом їхнього регулювання мають бути майнові відносини, що грунтуються на законній основі.

Зазначені умови дійсності договорів стосуються і договорів у сфері "інтелектуальної діяльності, в якій укладається велика кількість різноманітних договорів. Серед них є багато просто цивільно-правових договорів, а є договори, характерні лише для інтелектуальної діяльності. їх можна класифікувати за різними критеріями. Передусім основні договори у сфері інтелектуальної діяльності можна поділити на договори, спрямовані на створення об'єктів інтелектуальної власності, і на договори, що регулюють порядок використання об'єктів інтелектуальної власності.

Зазначені договори можна поділити за змістом інтелектуальної діяльності. Велику групу складають договори у галузі наукової, літературної, художньої та мистецької діяльності. Останнім часом інтенсивно зростає значення договорів, пов'язаних із використанням об'єктів суміжних прав — виконавської діяльності, виробництва фонограм, відеограм та сфери мовлення.

Значною є група договорів, що стосуються науково-технічної діяльності. Це договори на створення об'єктів промислової власності, а також договори на їх використання. Ще одну групу складають договори на використання засобів індивідуалізації учасників

цивільного обороту, товарів і послуг.

Окрему групу складають договори, які можна назвати супутніми договорами, що стосуються інтелектуальної діяльності. До них належать договори на управління майновими правами авторів на колективній основі, договори на представництво суб'єктів права інтелектуальної власності тощо.

Договори у сфері інтелектуальної діяльності в цілому мають свої специфічні особливості, які відрізняють їх від інших цивільно-правових договорів. Окремі групи договорів також характеризуються ознаками, відмінними від ознак інших груп договорів у сфері інтелектуальної діяльності.

Як відомо, об'єктом або предметом цивільних правовідносин є те, з приводу чого виникає право або необхідність правового врегулювання відносин, що складаються з цього приводу між суб'єктами права. Це загальне правило поширюється і на відносини, **що** складаються у сфері інтелектуальної діяльності. •

Отже, об'єктом (предметом) договірних відносин, що складаються у сфері інтелектуальної діяльності, можуть бути дії, спрямовані на створення об'єктів інтелектуальної власності або самі об'єкти цієї власності. Група договорів, що мають своєю метою врегулювати порядок і умови використання об'єкта інтелектуальної власності, своїм об'єктом будуть мати результати інтелектуальної діяльності. Об'єктами таких договорів будуть об'єкти авторського права, суміжних прав, об'єкти промислової власності, об'єкти, що є засобами індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг та інші результати інтелектуальної діяльності.

Але об'єктами договорів можуть бути і такі результати інтелектуальної діяльності, які ще мають бути створені. Це об'єкти договорів на виконання певних робіт. За своєю юридичною природою такі договори наближені до підрядних договорів, хоча між ними є істотна відмінність.

Це можуть бути договори на створення будь-якого твору науки, літератури чи мистецтва. Об'єктом такого договору може бути створення певного науково-технічного об'єкта та досягнення будь-якої іншої науково-технічної мети.

Об'єктами договорів у сфері інтелектуальної діяльності можуть бути дії обслуговуючого характеру, наприклад, здійснення патентного пошуку, акумуляція певної науково-технічної та будь-якої іншої інформації, необхідної для успішної науково-технічної розробки тощо.

Нарешті, об'єктом договорів у сфері інтелектуальної діяльності можуть бути певні юридичні послуги, що надаються авторам творів та інших розробок

Особливістю договорів у сфері інтелектуальної діяльності є також і те, що об'єктом зазначених договорів, спрямованих на використання об'єктів інтелектуальної власності, можуть бути тільки ті результати інтелектуальної діяльності, що стали об'єктом правової охорони. Тобто, коли зазначені результати визнані об'єктами інтелектуальної власності в установленому порядку. Сюди належать і об'єкти авторського права, які спеціального визнання не потребують, але мають відповідати обов'язковим вимогам закону.

Своєрідною специфікою договорів у сфері інтелектуальної діяльності є також і те, що об'єктами права інтелектуальної власності є зматеріалізовані результати цієї діяльності. Усі ці результати можуть бути матеріалізовані, втілені в будь-який матеріальний носій, але об'єктом права інтелектуальної власності є тільки певний нематеріальний результат інтелектуальної діяльності

Безперечно, такий своєрідний характер об'єкта інтелектуальної власності зумовлює і відповідний характер самого договору в цій сфері. Такі договори набагато складніші від звичайних цивільно-правових договорів. Певну проблему складає визначення вартості й цінності об'єкта договору, його можливої економічної чи будь-якої іншої корисної ефективності. Важко передбачити можливий доход від використання такого нематеріального об'єкта. Зазначені чинники ускладнюють визначення сторонами умов договору. Важливе правове значення має документація щодо об'єкта інтелектуальної власності. Вона має бути якісною і надавати можливість чіткого уявлення про те, що має бути створене або що буде використовуватися. Важливим є питання і майбутнього документації після закінчення строку договору, адже від долі цієї документації залежать права й інтереси певних осіб.

Специфічність зазначених договорів полягає ще й у тому, що особи, заінтересовані в укладенні такого договору, часто не можуть чітко уявити, про що йдеться — матеріального носія може ще й не бути. Зазначена специфіка має місце, коли йдеться про використання об'єкта інтелектуальної власності. Коли ж говориться про створення цього об'єкта, то яким він буде, не знає ніхто.

Слід враховувати й те, що об'єктом договору у сфері промислової власності може бути тільки об'єкт, що має охоронний документ. За відсутності такого документа об'єкт не може вважатися об'єктом промислової власності. •

Є певні особливості і щодо суб'єктів договірних відносин у сфері інтелектуальної діяльності. За загальним правилом сторонами у такому договорі можуть бути будь-які фізичні і юридичні особи. До фізичних осіб належать громадяни України, громадяни зарубіжних країн, а також особи без громадянства. Стороною в такому договорі може бути будь-яка юридична особа незалежно від форм власності.

РОЗДІЛ 11

Безперечно, це можуть бути юридичні особи з місцем ПОСТІЙНОГО місцезнаходження в зарубіжних країнах.

Особливістю договорів у сфері інтелектуальної діяльності є те, що в передбачених законом випадках стороною в такому договорі може бути неповнолітня особа. Як відомо, авторами творів науки, літератури і мистецтва, а також винаходів та інших об'єктів промислової власності можуть бути неповнолітні особи віком від 14 до 18 років. Відповідно до ст. 3 ЦК У РСР такі неповнолітні особи можуть самостійно здійснювати весь комплекс авторських або патентних прав, починаючи від оформлення прав на об'єкти промислової власності, укладення авторських договорів та договорів на створення й використання об'єктів промислової власності. Зазначені особи мають право на авторську винагороду, а також винагороду за використання об'єкта промислової власності і право розпоряджатися нею. Проте при наявності достатніх підстав орган опіки і піклування може обмежити зазначених осіб у їх праві самостійно розпоряджатися своєю заробітною платою (заробітком) або стипендією.

Цієї ж позиції дотримується і новий ЦК України. У ст. 32 Кодексу (підпункт 2, ч. 1) проголошується, що особи віком від 14 до 18 років (неповнолітні) мають право самостійно здійснювати права автора на твори науки, літератури та мистецтва, об'єкти промислової власності або інші результати творчої діяльності, шо охороняються законом.

Самостійно здійснювати свої авторські права та права на об'єкти промислової власності і означає, що майновими правами авторів творів та суб'єктів права на об'єкти промислової власності та інші результати творчої діяльності, які належать особам віком від 14 до 18 років, зазначені особи можуть розпоряджатися на свій розсуд.

Форма договору. **Правила щодо форми цивільно-правових договорів поширюються і на договори у сфері інтелектуальної власності. Проте з цього загального правила є винятки, передбачені законом. Усі договори, шо укладаються у сфері інтелектуальної діяльності, мають укладатися у письмовій формі (ст. 1107 ЦК України). Чинне цивільне законодавство України не передбачає обов'язкового нотаріального засвідчення зазначених договорів. Проте за бажанням сторони можуть свій договір засвідчити нотаріально.**

Закон України «Про авторське право і суміжні права» приписує

авторські договори укладати у письмовій формі, якщо законодавством про авторське право і суміжні права не передбачено інше. Чинне законодавство іншого не передбачає. Але п. 1 ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачене правило, за яким договори на створення чи використання невеликих за обсягом творів (газет, журналів та інших періодичних видань) можуть укладатися в усній формі ЦК України передбачає можливість

укладання авторських ліцензійних договорів про опублікування твору в періодичних виданнях та енциклопедичних словниках в усній формі.

Інша особливість форми договорів у сфері інтелектуальної діяльності стосується об'єктів промислової власності. Відповідно до п. 8 ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» договори про передачу права власності на винахід (корисну модель) і ліцензійний договір набувають чинності за умови, що вони укладені в письмовій формі і підписані сторонами.

За бажанням сторін такі договори можуть бути зареєстровані (а 1114 ЦК України).

Процедура реєстрації зазначених договорів регулюється Інструкцією про розгляд та реєстрацію договору про передачу права власності на винахід (корисну модель) та ліцензійного договору на використання винаходу (корисної моделі) від 21 червня 1995 р. В Ін-струкції, зокрема, зазначається, що ці договори можуть укладатися лише у межах строку чинності патенту, починаючи від дати публікації відомостей про видачу патенту в офіційному бюлетені.

Такі норми містяться і в законодавстві України про промислові зразки. Зазначені інструкції чітко визначають порядок розгляду договорів про передачу права власності на об'єкт промислової власності та ліцензійного договору на його використання та їх реєстрацію. Розгляд та реєстрація цих договорів в Установі має своєю метою облік та контроль за їхнім змістом, що необхідно для належного захисту інтересів суб'єктів права промислової власності.

Дії, пов'язані з реєстрацією договору (ліцензійного договору), за дорученням власника патенту може здійснювати представник у справах інтелектуальної власності або інша довірена особа. Але при

цьому слід пам'ятати, що за договором виключної ліцензії ліцензіат має право видавати субліцензію на використання об'єкта промислової власності. Договір субліцензії також підлягає розгляду та реєстрації в Установі.

У разі виконання зазначених дій представником у справах інтелектуальної власності до заяви про розгляд і реєстрацію договору має бути додано доручення, оформлене належним чином.

Сучасні технічні засоби зв'язку впроваджують у практику ще одну форму укладання договорів, яка є і не усною, і не письмовою. Це може бути просто обмін документами через засоби поштового, телеграфного, телетайпного, телефонного, електронного чи інших видів зв'язку. При цьому перелік засобів зв'язку не є вичерпним, можуть з'являтися й нові. За таким способом обміну документами з метою недопущення будь-якого втручання третіх небажаних осіб користуються спеціальними засобами захисту такого зв'язку. Наприклад, спеціальне кодове ім'я, що відоме обмеженому колу осіб, факсимільний зв'язок, за яким контрагенту направляється проект підписаного ним договору. Інша сторона, одержавши договір і погодившись із його умовами і змістом, підписує і направляє таким самим способом першій стороні. Отже, перша сторона має підписаний нею оригінал і факсимільне відтворення тексту договору, підписаного другою стороною. При виникненні спору кожна зі сторін має документ, що ідентично відображає зміст договору, з дійсними підписами сторін, що підтверджують факт укладення договору.

Умови дійсності договорів у сфері інтелектуальної діяльності — це ті ж самі умови дійсності, дотримання яких обов'язкове при укладенні будь-якого цивільно-правового договору. Передусім зміст, умови, форма, порядок укладення таких договорів мають відповідати вимогам ЦК України. Як і в будь-якому договорі, основним має бути законність змісту. Зазначена вимога полягає у тому, що будь-які цивільно-правові дії з приводу об'єктів інтелектуальної власності мають здійснюватися у межах закону, тобто бути законними. Наприклад, Закон України «Про авторське право і суміжні права» у ст. 33 містить припис: «Умови договору, що обмежують право автора на створення майбутніх творів на зазначену у договорі тему чи у зазначеній галузі, є недійсними». Недійсним слід визнати договір

на створення чи використання об'єктів промислової власності, що

суперечать суспільним інтересам, принципам гуманності я моралі (п. 1 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні

моделі»).

Незаконним буде договір, якщо він не відповідає іншим умовам, визначеним законом.

Зміст договору — це ті умови, на яких сторони погодилися укласти договір. Це в основному права й обов'язки сторін, визначені договором. За своїм юридичним значенням усі умови договору прийнято поділяти на істотні, звичайні та випадкові. До *істотних* належать такі умови, без яких договір не може набрати чинності. Безперечно, істотні умови договору визначаються за волевиявленням обох сторін. До таких істотних умов належать визначення об'єкта договору щодо чого укладається цей договір — твору науки, літератури чи мистецтва, об'єкта промислової власності чи будь-якого іншого результату творчості, що охороняється законом. Без такого визначення об'єкта (предмета) договір не виникає. До істотних умов слід віднести також його ціну. Так, наприклад, ст. 33 Закону України

«Про авторське право і суміжні права» визначає, що авторський договір вважається укладеним, якщо між сторонами досягнуто згоди щодо всіх істотних умов строку дії договору, способу використання твору, розміру і порядку виплати авторської винагороди, території, на яку поширюється передаване право та інших умов. Отже, строк чинності договору у сфері інтелектуальної діяльності є його істотною умовою, хоча строк далеко не в усіх договорах є істотною умовою.

Очевидно, що до істотних умов договору у сфері інтелектуальної діяльності слід також віднести умову про обсяг використання об'єкта. Адже від обсягу використання залежить ціна договору. Обсяг використання може визначатися кількістю, часом або територією.

Істотні умови договору у сфері інтелектуальної діяльності можуть визначати самі сторони, якщо вони дійшли висновку, що такі умови мають важливе значення для них.

Звичайними умовами договору визнаються ті, що передбачені нормативними актами й автоматично набувають чинності при укладенні договору. Вони не потребують погодження сторін, але ц не означає, що такі умови діють проти їх волі, вони також огсира

ються на угоду сторін. Це означає, що сторони, укладаючи договір, погоджуються на такі визнані, усталені й звичайні для такого виду договору, умови. Передбачається, що сторони, які згодилися укласти такий договір, погоджуються його укласти на таких звичайних умовах. Так, наприклад, у договорі на виконання науково-дослідної роботи звичайною умовою цього договору є те, що ризик одержання негативного результату несе замовник.

Звичайні умови договору можуть визначатися типовими договорами, що можуть мати місце в договорах із приводу інтелектуальної власності. Так, ЦК України (ст. 1111) і Законом України «Про авторське право і суміжні права» (п. 4 ст. 33) передбачається, що відповідними відомствами, творчими спілками можуть розроблятися примірні авторські договори. Такі договори можуть містити умови, не передбачені законом, але вони не повинні погіршувати становище автора чи його правонаступників. Авторський договір також може містити умови, яких не передбачає примірний договір. Але в обох випадках, умови, що погіршують становище автора в порівнянні зі становищем, встановленим чинним законодавством, є недійсними.

До звичайних умов договору слід віднести умови про місце укладення договору та місце його виконання, час укладення договору, умови та підстави відповідальності за невиконання або неналежне виконання договору, що стосуються інтелектуальної власності. За загальним правилом такі умови визначаються цивільно-правовими нормами.

Сучасне цивільне законодавство країн з ринковою економікою до звичайних умов відносить також звичаї ділового обігу.

Випадковими умовами договору визнаються такі, що змінюють або доповнюють звичайні умови. Вони включаються до тексту договору за погодженням сторін. Відсутність випадкових умов у договорі не робить його недійсним. Слід підкреслити, що відсутність у договорі звичайних умов також не робить договір недійсним, але на відміну від них випадкові умови набувають чинності лише за умови, що вони включені до тексту договору. Звичайні умови є чинник ми незалежно від того, чи включені вони до тексту договору, чи ні.

Важливою умовою дійсності договору, в тому числі і договору, що стосується інтелектуальної діяльності, є воля сторін і волевиявлення. Воля сторін проявляється в їх намірі укласти договір на створення або використання будь-якого об'єкта інтелектуальної власності. Цей намір сторони можуть виявити будь-яким способом. Чинне цивільне законодавство передбачає багато способів проголосити свій намір на укладення такого договору. Усі вони поширюються і на об'єкти інтелектуальної власності. Це можуть бути оголошення у засобах масової інформації, виставки, ярмарки, вітрини, реклама тощо.

Проте чинне законодавство України про промислову власність передбачає і спеціальні способи такого волевиявлення. Власник патенту на об'єкт промислової власності має право подати до Установи для офіційної публікації заяву про готовність надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого об'єкта. Будь-яка особа, яка виявила бажання скористатися зазначеним дозволом, зобов'язана укласти з власником патенту договір про платежі.

Безперечно, формою волевиявлення наміру про укладення договору є публікації в офіційному бюлетені Установи відомостей про видачу патенту.

Для дійсності договору має значення збіг волі та волевиявлення. У сфері інтелектуальної діяльності бувають випадки, коли волевиявлення не відповідає дійсній волі.

11.2. Авторські договори

Загальні положення

У сфері гуманітарної творчості наукова, художньо-літературна і мистецька діяльність за своїми масштабами є чи не найбільшою. Розвиток науки, літератури і культури зумовлює виникнення все нових і нових видів творчості у цій сфері.

Вагомою в Україні, як між іншим і в усьому світі, є наукова діяльність, яка передусім реалізується у друкованій продукції. Для того, щоб довести до громадськості найновіші наукові досягнення, їх треба оприлюднити чи опублікувати. Це можуть бути усні доповіді, інформації, повідомлення тощо. Але основною формою по-

втомлення наукових досягнень суспільства є їх публікації. Це може бути коротке інтерв'ю або інформація про певне наукове досягнення. Публікація може здійснюватися у формі наукових статей, брошур, монографій, узагальнень, збірників статей, підручників, навчальних посібників та іншими способами.

Але оприлюднення наукового твору може здійснюватися не тільки шляхом публікації. Це може бути будь-яка дія, що робить твір доступним для громадськості, якими б засобами це не досягалося. Це можуть бути сучасні засоби радіо- і телемовлення та інші технічні засоби фіксації. Науковий твір можна записати на фонограму і розповсюджувати так як і книжку. В останні роки великого поширення набув Інтернет, можливості якого важко переоцінити.

Зростає значення художньої літератури. Вона стала потужним засобом формування як окремої людини, так суспільства в цілому. Держава має постійно дбати про розвиток художньої літератури, якщо хоче мати морально здорове покоління. Технічні засоби впливу на окремих людей і суспільство не можуть і не зможуть замінити художню літературу принаймні в оглядовому майбутньому. Художня література в гуманітарному значенні є найцінніщим капіталом.

Розповсюдження досягнень художньої літератури як і культури в цілому реалізується тими самими способами, що і наукової літератури. Це, передусім, публікація різноманітних художніх творів — прози, поезії, історичної літератури, драматичних творів тощо. Але оприлюднення художньої літератури може відбуватися не лише у формі публікації. Художня література може реалізуватися також у радіо- і відеопередачах, спектаклях, постановках, п'єсах тощо. Тобто має місце переробка одного твору в інший. Це може бути виконання, декламація тощо. Використання творів художньої літератури може реалізуватися будь-якими способами. Можливості такого використання зростають із появою нових технічних засобів. Але будь-яке використання може мати місце лише у межах закону.

Велику роль у формуванні світогляду суспільства та його окремих членів відіграють різноманітні види мистецтва і культури в цілому. Держава сприяє розвиткові науки, літератури і мистецтва, що і проголошує ст. 54 Конституції України. Громадянам гаранту

ється свобода літературної, художньої і технічної творчості. Зазначені види творчості для суспільства не менш вагомі ніж науково-технічна творчість. Значення мистецтва у розвитку суспільства важко переоцінити. Тому розвиткові різних видів мистецтва в усі часи будь-яке суспільство приділяло належну увагу, і не тільки тому, що мистецтво є формою задоволення естетичних потреб людини. Мистецтво є також досить потужним засобом впливу на суспільство, формування шляхів його розвитку та світогляду.

Сукупність цих трьох складових, що утворює багатомістке поняття «авторське право», характеризується надзвичайно великим різноманіттям, яке у свою чергу зумовлює різноманіття правового опосередкування цивільно-правових відносин, що складаються у процесі створення Й використання численних об'єктів авторського права і суміжних прав.

До трьох вищеназваних складових варто додати ще і суміжні права, об'єктами яких є численні види виконань, різноманітні фонограми, відеограми та численні програми теле- і радіомовлення.

Усі цивільно-правові відносини, що складаються у процесі створення і використання численних об'єктів авторського права і суміжних прав мають бути врегульовані такими самими численними договорами, що об'єднані одним поняттям «авторські договори». Слід підкреслити, що не всі договори, які в тій чи іншій мірі стосуються авторських прав, визнаються авторськими. Не можна, наприклад, до авторських прав відносити договори з управління майновими правами авторів на колективній основі.

і^За авторським договором автор передає або зобов'язується створити і в установлений договором строк передати свій твір замовникові для використання обумовленим договором способом, а замовник зобов'язується здійснити або почати використання твору

Отже, численні авторські договори можна поділити на договори на створення творів науки, літератури чи мистецтва і договори на використання цих самих творів. Більшість творів художньої літератури і мистецтва

створюються не на замовлення, а за велінням душі, натхнення. Проте значна частина творів створюється на замовлення.

Сторонами в авторському договорі можуть бути ті самі особи, що й у будь-якому іншому договорі у сфері інтелектуал ьної діяльності, про що йшлося вище.

Особливість авторських договорів полягає у тому, що^тредметом таких договорів є твори науки, літератури і мистецтва^Очевидно, поняттям «авторський договір» мають опосередковуватися і цивільно-правові відносини, що складаються у процесі виконання творів, виробництва фонограм, відеограм та програм мовлення.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» авторським договорам присвячує чотири статті. Передача прав на використання твору іншим особам може здійснюватися на основі авторського договору про передачу виключного права на використання твору або на основі авторського договору про передачу невиключного права на використання твору. \За авторським договором замовлення автор зобов'язується створити у майбутньому твірдвідповідно до умов цього договору іктередати його замовникові^ Стаття 33 цього Закону присвячена укладанню та змісту авторського договору.

Виходячи з важливості цивільно-правового регулювання відносин, що складаються у процесі створення і використання творів, та кількості авторських договорів, тієї уваги, що приділена авторським договорам, явно недостатньо. При цьому слід зауважити, що інші нормативні акти з авторського права також не регулюють договірні відносини у галузі авторського права. Закон, правда, передбачає можливість розробки відомствами і творчими спілками примірних авторських договорів. Проте таких примірних договорів поки що немає, принаймні вони не опубліковані.

Власне з тих норм, що містяться в Законі, можна зробити висновок, що<авторські договори — це консенсуальні угоди, що мають взаємний характер і є оплатнимилУ даний час панує думка, за якою авторські договори за своєю юридичною природою є цивільно-правовими. Тому норми цивільного права, що стосуються договірних відносин, поширюються також і на авторські договори. Серед цивільно-правових договорів авторські договори складають окрему самостійну групу. Вони близько примикають до деяких цивільно-правових договорів, але мають свої власні, характерні для них, ознаки.

Закон про авторське право не передбачає існування спеціальних типових авторських договорів. За радянських часів такі договори мали силу підзаконних актів. Принцип свободи договорів витіснив типові авторські договори, але Закон допускає існування примірних авторських договорів.

Чинний Закон чітко й однозначно допускає можливість відчуження авторських прав як самим автором, так і його правонаступниками. Стаття **31** Закону містить припис, за яким майнові права автора повністю чи частково можуть бути передані (відступлені) автором або іншою особою, яка має авторське право, іншій особі. У цьому разі передачу авторських прав слід розуміти як будь-яке цивільно-правове відчуження. Це може бути передусім купівля-продаж, дарування, обмін та інші способи відчуження у межах закону. Зрозуміло, що йдеться лише про майнові права, адже особисті немайнові права будь-якому відчуженню не підлягають.

Авторський договір слід чітко відрізняти від інших форм договірного регулювання відносин, що виникають у процесі створення і використання творів. У зв'язку з наділенням певними правами роботодавця може постати питання про природу договірних відносин між автором і роботодавцем. Якщо йдеться про створення твору в порядку виконання трудового договору, то, зрозуміло, право на використання твору належить роботодавцю. Тому роботодавці часто бувають заінтересовані в тому, щоб їхні відносини з автором розглядалися як трудові. У такому разі їм належить право на використання твору, оскільки він визнається службовим, створеним у порядку виконання трудового договору.

Трудовий характер відносин між автором і роботодавцем може бути визнаний лише за наявності певних умов — створення твору входить у трудові обов'язки автора, створення твору передбачено трудовим договором тощо.

Близькі між собою авторські договори і договори підряду на створення твору образотворчого мистецтва. Права сторін за цими договорами не збігаються. Підрядник виконує роботу на свій ризик, а результат роботи переходить у власність замовника. За авторським договором, якщо за його умовами образотворчий твір переходить у власність замовника, за автором залишаються певні пра-

ва. Розмежування цих договорів провадиться передусім за предметом. Предметом договору підряду є результат звичайної роботи, тоді колищредметом авторського договору є твори науки, літератури і мистецтва>

Для розмежування зазначених договорів має значення, хто виступає сторонами у договорі. У спеціальній літературі уже давно прийнято вважати, що_в авторському договорі однією-зі сторін завжди виступає фізична особа — автор або його правонаступник чи інша особа, яка має авторське право. З цього загального правила є один виняток — суб'єктом авторського права може виступати юридична особа, яка стала правонаступником автора за спад-

коємством. Якщо ж обидві сторони у договорі є юридичними особами, то такий договір слід вважати підрядним, а не авторським^ Проте в умовах ринкової економіки такий підхід до цієї проблеми є сумнівним.

і_В авторських договорах важливим елементом є строк. Сторони самі визначають строк авторського договору на використання твору і строк самого використання^Безперечно^трок авторського договору не може перевищувати строк правової охорони твору>У договорі має бути чітко визначено строк, на який передається авторське право на твір. Це означає, що авторський договір може бути укладений і на повний строк правової охорони твору>У договорі можуть бути визначені умови і підстави дострокового припинення чинності договору.

Якщо за авторським договором користувачеві передано виключне право на використання твору, то це означає, що лише один користувач має право користуватися твором протягом строку чинності договору. Закінчення строку договору або його дострокове розірвання надає автору можливість розпорядитися своїм твором на свій розсуд.

іВ авторському договорі мають бути визначені й інші строки — строки подання твору, усунення зауважень, з якими погодився автор, строки вичитки коректури і верстки, строки виплати винагороди тощо. Обов'язковим є строк у договорі, протягом якого користувач зобов'язаний використати твір. Якщо протягом зазначеного строку твір не буде використаний, автор має право розірвати договір і використати твір на свій розсудц,

^Права й обов'язки сторін за авторським договором. Права **й** обов'язки сторін в авторському договорі складають його зміст. За своїм характером авторський договір є таким, у якому права й обов'язки автора кореспондують і відповідають правам і обов'язкам користувача, тобто він є взаємним^Безперечно, права **й** обов'язки різних видів авторських договорів не збігаються — вони також бувають різними. Слід підкреслити й те, що чинний Закон про авторське право не регламентує змісту авторських договорів, віддаючи це на відкуп сторін.

Проте основні права **й** обов'язки сторін в авторських договорах вироблені усталеною практикою.

(Основними обов'язками автора є, передусім, створення і передача твору. Твір має відповідати умовам і вимогам, визначеним сторонами. Це має бути твір відповідного виду літератури, жанру, призначення, обсягу тощолТак само визначаються вимоги до наукового твору — статті, брошури, монографії, підручника. У договорі про створення твору образотворчого мистецтва мають бути чітко визначені його вид, форма тощо.

Твір має бути переданий користувачеві в точно визначений строк. Допускається дострокова передача твору за згодою користувача. Важливим є обов'язок автора виконати роботу особисто-*

Авторські договори належать до тих, у яких заміна виконавця-автора не допускається ні за яких обставин. У разі смерті автора договір припиняє свою чинність з відповідними наслідками.

Твір має бути переданий користувачеві в такому вигляді, щоб Його можна було відразу використовувати, належно оформлений з відповідними документами, рецензіями, характеристиками тощо.

^Обов'язки автора вважаються виконаними, коли користувач-за-мовник прийняв твір без будь-яких застережень. Але часто бувають випадки, коли користувач робить певні зауваження до твору і вносить пропозиції щодо їх усунення^ Автор у разі згоди зобов'язаний усунути зазначені недоліки чи певним чином переробити твір. ^Замовник-користувач повинен чітко визначити свої зауваження щодо зміни чи доповнення до твору 1

_Автор має право і зобов'язаний брати участь у підготовці твору до використання. Здебільшого автор зацікавлений у тому, щоб твір

використовувався відповідно до задуму автора і тому охоче бере участь у підготовці договору до використання. В окремих випадках закон надає автору таке право. Так, наприклад, за Законом України «Про авторське право і суміжні права» п. 4 ст. 15 визначає, що виключні права авторів на використання творів архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва передбачають і право їх участі у реалізації проектів цих творів.

До основних обов'язків автора твору слід віднести й обов'язок не передавати право на використання твору третім особам, якщо договором передбачена передача виключних прав автора.

Обов'язки користувача\Основтм обов'язком замовника-корис-тувача є його обов'язок прийняти і належним чином розглянути твір^лЗрозуміло, що різним за змістом авторським договорам властиві різні способи прийняття і розгляду твору. Літературний твір має бути уважно вичитаний, твір образотворчого мистецтва має бути уважно розглянутий тощо. Після уважного розгляду твору замов-ник-користувач має прийняти важливе рішення — прийняти переданий твір чи відхилити його. Відхилення твору має бути належним чином обгрунтоване.

У договорі можуть бути визначені чіткі строки розгляду твору і його схвалення чи відхилення. Окремі авторські договори відповідно до виду літературно-мистецької творчості можуть передбачати спеціальні процедури розгляду і схвалення чи відхилення твору. Результати розгляду, як правило, оформляються спеціальним документом.

Замовник-користувач, якому за авторським договором перейшло право на використання чи право власності на твір образо-творчого мистецтва, зобов'язаний дотримуватися особистих немай-нових і майнових прав автора. Чинне законодавство передбачає обов'язок користувача використати твір в установлений договором строк. Якщо протягом обумовленого договором строку твір не буде використаний, автор має право на відшкодування збитків. Збитки включають у себе витрати на створення твору, інші витрати, пов'язані зі створенням твору і, безперечно, авторську винагороду, обумовлену договором. Отже, користувач твору з тих чи інших

причин може його і не використовувати. В усякому разі використання твору — **це** право користувача, а не його обов'язок. Проте здебіль

шого автори заінтересовані в тому, щоб їх творіння було доведене до громадськості належним чином. Тому вони можуть передбачати у договорі обов'язок користувача використати твір. Проте такий обов'язок може набрати чинності за умови, що твір користувачем

схвалений.

Одним із основних обов'язків замовника-користувача є виплата обумовленої договором винагороди. Розмір винагороди, порядок обчислення та строки виплати визначаються сторонами в авторському договорі. На відміну від раніше чинного законодавства чинний Закон про авторське право не визначає конкретних розмірів винагороди, порядку її обчислення та виплати. Проте Кабінетом Міністрів України прийнято постанову «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів а ■горського права і суміжних прав» від 18 січня 2003 р. № 72*. Відповідно до цієї постанови сторони у договорі не можуть визначити розмір винагороди менший від установлених цією постановою.

За усталеною практикою винагорода, як правило, визначаєтьс. у вигляді певного відсотка від одержаного за відповідний спосіб ви користання твору. Якщо в такий спосіб визначити розмір винагороди з тих чи інших причин неможливо, винагорода може бути визначена у вигляді чітко зафіксованої суми.

Авторські договори, як і будь-які цивільно-правові договори, повинні виконуватися належним чином відповідно до його умов. Але можуть бути випадки, коли авторський договір виконується неналежним чином або й зовсім не виконується. Винними у цьому можуть бути кожна зі сторін або й обидві сторони разом. Тобто йдеться про порушення умов договору сторонами. У разі такого порушення постає питання про цивільно-правову відповідальність сторони, яка припустилася порушення умов договору. Слід підкреслити, що новий Закон України «Про авторське право і суміжні права» істотно посилив цивільно-правову відповідальність за порушення авторського договору. Якщо раніше відтювідальність за пору шення авторського договору обмежувалася розміром гонорару, зараз порушник зобов'язаний відшкодувати заподіяні збитки у тт вному обсязі, включаючи і втрачену вигоду (ст. 432 ЦК України).

[1] Інтелектуальна власність. — 2003. — № 2. — С. 59—69.

Відповідальність автора за договором може полягати в обов'язку повернути безпідставно одержану винагороду в односторонньому розірванні договору, в покладенні на нього обов'язку відшкодування заподіяних користувачу збитків, а також в оплаті неустойки. Відповідальність автора настає лише за наявності вини в його діях, що порушили умови договору. Як відомо, в цивільному праві вина боржника презумується, поки боржник не доведе, що він не винен. Це правило в повній мірі стосується й авторського договору. Якщо порушення авторського договору мало місце з боку автора, він має довести, що порушення сталося не з його вини. Підставами відповідальності автора є невиконання або неналежне виконання ним своїх обов'язків за авторським договором. Умовами відповідальності є ті самі загальні цивільно-правові умови — наявність вини, про-типравність дій автора, наявність шкоди і причинний зв'язок між діями автора і їх результатом — шкодою.

Найбільш типовими порушеннями умов авторського договору є: прострочення автором строку подання твору; виконання роботи не відповідає умовами договору або недобросовісне виконання; відмова автора від внесення виправлень до твору, що були йому запропоновані в порядку і межах, встановлених договором; робота виконана не автором; передача твору для використання третім особам за умови укладення ним договору про передачу користувачеві виключних прав на використання.

Серед названих можливих порушень авторського договору з боку автора найбільш складним є визнання його недобросовісності при виконанні роботи. Чинний Закон України «Про авторське право і суміжні права» та інші нормативні акти з авторського права не дають визначення недобросовісності. У спеціальній літературі прийнято вважати дії автора недобросовісними, якщо у процесі створення твору автор навмисне припустився неправомірних дій, що знизили якість твору або призвели твір до стану, непридатного для використання. Груба необережність автора прирівнюється до навмисних дій. Відповідно до практики, що склалася раніше, до неправомірних дій автора, які дають підставу визнання їх недобросовісними, належать: неправомірне використання чужих творів при створенні свого твору; подання свого раніше опублікованого твору як нового; перекру

чення фактів та інших даних у документальному творі; перекручення оригіналу при перекладі твору; включення до рукопису не перевірених даних, перевірка яких входила в обов'язок автора та інші

порушення[1].

Відповідальність користувача за порушення умов авторського договору може бути у формі його неправомірних дій. Підставою для відповідальності користувача є невиконання або неналежне виконання авторського договору. Умови відповідальності ті ж самі, а підстави можуть бути різні — замовник може нести відповідальність за

невикористання твору, якщо такий обов'язок лежав на ньому за договором, наприклад, за видавничим договором; за втрату матеріального носія; за зміну твору без згоди автора; за відмову виплати винагороди або за несвоєчасну її виплату тощо.

Користувач зобов'язаний використати твір за умови, що авторським договором такий обов'язок передбачений. Правда, користувач може навести доводи, що неможливість використання настала не з його вини, в такому разі він звільняється від відповідальності. Відповідальність користувача в такому разі зводиться до виплати визначеного договором гонорару в повній сумі.

Інколи з вини користувача настає пошкодження або втрата матеріального носія твору. У такому разі автор має право на відшкодування заподіяної шкоди. Доцільно в авторському договорі передбачити конкретний розмір такого відшкодування.

Користувач не має права вносити до твору будь-які зміни чи доповнення. Якщо вони були зроблені без згоди автора, останній має право вимагати їх усунення. Користувач не має права передавати твір для використання третім особам, якщо авторським договором не передбачене інше. При порушенні цього автор має право на відшкодування збитків.

Припинення і розірвання авторського договору. ^Припинення авторського договору настає із закінченням строку його чиннострАле при цьому слід розрізняти припинення авторського договору і припинення використання твору, передбаченого цим договором .^Припинення використання твору не припиняє прав і обов'язків за

'Бюллетень Верховного Суда СССР. - **1986. — № 3.** — С. **19.**

РОЗДІЛ 11

самим авторським договором> Я кшо за авторським договором користувачеві були передані виключні права на використання на весь період чинності договору, автор зобов'язаний протягом цього строку не передавати право на використання цього самого твору третім особам, якщо навіть використання твору користувачем припинено. Тобто користувач свій обов'язок використати твір виконав, але це виконання не звільняє автора твору від обов'язку не передавити право на його використання третім особам. Водночас користувач може використовувати твір протягом усього строку чинності авторського договору. Коли ж користувач із тих чи інших причин не використав твір, закінчення строку дії авторського договору припиняє його чинність. Авторський договір може передбачати можливість дострокового припинення його чинності. Безперечно, авторський договір може бути припинений за взаємною згодою сторін. Авторський договір може бути припинено у зв'язку з неможливістю його виконання через обставини, що не залежали від автора. Такими обставинами можуть бути різні події — стихійне лихо, деякі явища громадського життя, війна **тощоі** Договір буде припинений і в тому разі, коли створений автором твір випадково загинув без вини автора, — передавати замовнику нема чого, але автор у цьому не винен, тому він звільняється від відповідальності^!

ХХЬдставою для припинення чинності авторського договору може бути смерть автора, ліквідація юридичної особи без правонаступ-ництва^ Авторський договір може бути припинений і за одностороннім волевиявленням, коли другий контрагент порушив істотні умови договору.

Авторські договори — досить численна група договорів. За своїм призначенням, змістом, метою та іншими характеристиками авторські договори поділяються на окремі групи. Передусім їх поділяють на дві групи — авторські договори замовлення і авторські договори на використання готового твору (ст. 1112 ЦК України). Перші зобов'язують автора створити твір і передати його для використання, другі — передати для використання готовий твір.

Поділ авторських договорів можна провести і за видом художньої творчості — договори на створення і використання літературних, музичних, аудіовізуальних, архітектурних та інших творів. Ав-

-торські договори поділяються також і за способом використання: видавничі договори, договори про депонування рукопису, постановочні договори, сценарні договори, договори художнього замовлення, договори про використання у промисловості творів декоративного мистецтва тощо.

Видавничі договори, у свою чергу, поділяються на видання літературних, музичних творів та творів образотворчого мистецтва.

Авторські договори можна класифікувати і за іншими критеріями.

Найбільш поширеним авторським договором є договір на видання твору, тобто на його опублікування, випуск твору у світ. За цим договором здійснюються видання і перевидання будь-яких творів, що можуть бути зафіксовані на папері. Це можуть бути численні твори науки (монографії, підручники, навчальні посібники, наукові статті тощо), ще більш численні твори художньої літератури (проза, поезія, драматичні твори тощо), а також твори образотворчого мистецтва (живопис, скульптура, графіка тощо).

Параметри видавничого договору є найбільш усталеними. Вони були досить детально врегульовані раніше чинним законодавством і наукою. Вироблені засади не дають підстав відмовлятися від них. Видавничий договір є одним із видів авторського договору на передачу твору для використання.

•..Видавничий договір — це авторський договір, за яким автор або інша особа, яка має авторське право, передає або бере на себе обов'язок створити твір і передати його для видання чи перевидання, а видавництво зобов'язується розглянути поданий твір і в разі його схвалення випустити у світ та виплатити автору належну винагороду^

Використанням твору за видавничим договором є видання або перевидання твору, а також його розповсюдження. При цьому автор може передати видавництву виключні або невиключні права на використання. Отже, видавничий договір є угодою між автором і видавництвом про умови видання твору.

За договором літературного замовлення автор зобов'язує створити твір і передати його видавництву для використання шл хом його видання. У договорі мають бути чітко визначені його ум

РОЗДІЛИ

ви та зміст, зокрема: який твір зобов'язаний створити автор — твір науки, художньої літератури чи образотворчого мистецтва. Кожна з цих груп має свої види. У договорі має бути чітко визначено про який із них йдеться. Тобто у договорі має бути визначено його предмет — монографія, роман, повість, поема чи живописний твір. Безперечно, твір має бути поданий до видавництва у такій формі, яка дозволяє його відтворення, та у визначений договором строк. У видавничих договорах строки мають важливе правове значення, їх порушення може призвести до розірвання договору.

Видавничий договір має передбачати кілька строків — строк подання твору до видавництва, строк розгляду твору видавництвом і його схвалення чи відхилення. Автору може бути запропоновано внести до твору певні зміни, доповнення чи поправки^Для цього також визначається конкретний строк. У договорі має бути передбачений строк для редагування і вичитки автором коректури твору. І, безперечно, у договорі має бути чітко визначений строк виходу твору у світ. Можуть бути вказані й інші строки, необхідні для підготовки і видання твору, наприклад, для рецензування твору.

^Але основним змістом видавничого договору є визначення прав і обов'язків сторін — автора і видавця. Слід пам'ятати, що сторону автора може представляти не сам автор, а будь-яка інша особа, яка має авторське право. Основні обов'язки сторін за видавничим договором — створення твору, передача його видавцеві для видання та видання твору в установлений строк. До прав сторін слід віднести право видавця вимагати передачі йому твору, а право автора — вимагати виплати визначеної винагороди за створення і використання твору. Ці основні права і обов'язки сторін супроводжуються рядом прав і обов'язків сторін, що визначають зміст договору, конкретизують його, уточняють окремі його елементи.

Основні умови договору були розглянуті раніше і немає потреби їх повторювати. Зокрема, видавничий договір має визначити умови, яким відповідатиме твір, його жанр, призначення, обсяг тощо. Якщо йдеться про навчально-методичну літературу, то твір має відповідати навчальній програмі, кількості годин на курс, відповідати раніше поданому проспекту. Твір має відповідати й іншим па раме

тралі, визначеним у договорі. Зрозуміло, що Йдеться про договір замовлення твору.

До основних прав видавництва належить право вимагати від автора певного доопрацювання твору у випадках, передбачених законом чи договором. Видавництво визначає тираж видання і зберігає за собою право на перевидання твору в межах чинності видавничого договору.

Деякі видавничі договори мають свою специфіку. Так, наприклад, на боці автора у видавничому договорі можуть виступати кілька осіб — співавтори. Відносини між ними регулюються спеціальною угодою. Співавторами вважаються лише ті особи, які спільною творчою працею створили твір. Право опублікування чи іншого використання твору належить кожному із співавторів однаковою мірою.

Будь-хто із співавторів не може без достатніх підстав відмовити іншим у дозволі на опублікування, інше використання або зміну твору. Проте можуть бути випадки, коли твір створюють дві особи, з яких одна є фахівцем у певній галузі, ,а літературний запис здійснює інша особа, наприклад, журналіст. У такому разі може бути співавторство, але його може і не бути. Видавництво не визначає, хто є автором, а хто здійснював літературний запис. Авторська сторона сама має визначити, хто є автором, чи має місце співавторство. Проте прийнято вважати, що коли у видавничому договорі зазначене ім'я автора літературного запису, то тут має місце співавторство.

Певні особливості мають видавничі договори з неповнолітніми авторами. Неповнолітні автори віком від 14 до 18 років мають право самостійно здійснювати свої авторські права. Вони мають право укладати авторські договори, вносити необхідні виправлення, зміни чи доповнення до твору, одержувати авторську винагород£*Т1роте слід звернути увагу на те, що неповнолітні спадкоємці авторів таких прав не мають. •♦.Іуіалоліїні автори віком до 14 років

можуть також бути авторами певних творів. Але вони не мають права укладати видавничі договори. Коли така необхідність виникає, то за них стороною у договорі виступають батьки, всиновителі або опікуни. Вони здійснюють

права малолітніх авторів, тобто виступають у договірних відносинах від їх імені.

Видавничі договори укладаються також і з укладачами різних збірників, перекладачами та іншими переробниками творів. Видавничі договори укладаються також із роботодавцями, яким належить виключне право на використання твору. Роботодавцями за авторським правом визнаються особи, з якими автор перебуває у трудових відносинах. Тому автор, який перебуває з роботодавцем у трудових відносинах, але твір створив не в порядку виконання трудового договору, повинен це передбачити у трудовому договорі.

Свої особливості має укладення видавничих договорів на видання творів образотворчого мистецтва. Бувають випадки, коли автор літературного твору до свого тексту виготовив власні ілюстрації. У такому разі окремого договору на використання зазначених ілюстрацій не укладається. їх автору виплачується винагорода в установленому порядку.

Твори образотворчого мистецтва спочатку створюються у вигляді певного ескізу, а вже потім виготовляється оригінал. Тому при укладенні договору-замовлення на видання твору образотворчого мистецтва у ньому передбачається два строки — для подання ескізу і подання оригіналу. Видавництво зобов'язане розглянути поданий ескіз протягом установленого договором строку, схвалити твір чи відхилити або внести пропозицію про доопрацювання твору, про що письмово повідомити автора. Протягом визначеного строку автор зобов'язаний доопрацювати твір і подати видавництву. За умови схвалення твору видавництво зобов'язане видати твір протягом обумовленого договором строку.

На видавництво покладається специфічний обов'язок — воно зобов'язане видати твір з дотриманням точного відтворення оригіналу. Будь-яке відхилення від оригіналу має бути погоджене з автором.

У разі відхилення твору видавництво має повернути автору його твір. Якщо видавництво використало твір, то після припинення використання твір також має бути повернутий автору. Твір має бути повернутий автору і в інших випадках припинення договору.

Об'єктом видавничого договору на видання музичного твору є ноти/ У видавничому договорі має бути чітко визначено вигляд, форму, в *якій* твір має бути поданий автором до видавництва — клавір чи партитура. Ноти можуть бути подані в одному примірнику, написаному від руки. Протягом визначеного договором строку видавництво має розглянути твір. При цьому строк розгляду не залежить від обсягу твору. Строк для видання схваленого твору визначається сторонами у договорі, але він не може бути більше двох років від дня схвалення твору.

Основним обов'язком видавництва як сторони у видавничому договорі є виплата винагороди за створення і використання твору. Закон України «Про авторське право і суміжні права» встановлює, що за винятками, встановленими у законі, автори та інші особи, які мають авторське право, мають право вимагати виплати винагороди за будь-яке використання їх твору. Винагорода може здійснюватися у вигляді одноразового платежу (одноразова винагорода), у формі відрахувань (відсотків) за кожний проданий примірник чи кожне використання твору або складатися із змішаних платежів.

Розмір і порядок обчислення авторської винагороди зі створення і використання твору встановлюється сторонами в авторському договорі. Ці самі питання можуть бути визначені і в договорах, що уоадаються організаціями, які управляють майновими правами авторів на колективній основі, з авторами.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» від 18 січня 2003 р. встановлені мінімальні ставки, нижче яких опускатися не можна.

Авторська винагорода за створення і використання твору має трудовий характер. Проте творчий характер праці автора накладає свій відбиток на вимір трудових затрат автора. Працю автора не можна прирівняти до праці робітника чи службовця. Цим зумовлюється неможливість встановлювати ті самі критерії для оцінки праці автора. Визначити якість і кількість праці автора просто неможливо. Тому в авторському праві застосовуються свої специфічні показники обліку кількості і якості праці автора. Одиницею оплати

РОЗДІЛи

літературних творів є авторський аркуш (40 тисяч знаків), поезії — рядок.

Ставки авторської винагороди за музичні і музично-літературні твори (опери, балети, музичні комедії) встановлені за весь твір в цілому, оскільки їх обсяг розрахований на однакове за часом виконання. Природно, що за видання одноактної п'єси, опери, музичної комедії, балету застосовуються менші ставки ніж за багатоактні сценічні твори.

Договори про депонування рукописів

Зазначений договір має ту саму мету, що і видавничий договір — довести до відома громадськості про те чи інше досягнення у сфері інтелектуальної діяльності. Його виникнення було зумовлене двома основними чинниками. Перший чинник полягає у тому, що бурхливий розвиток науки, техніки і культури вимагає якнайшвидше інформувати громадськість про новини у цій сфері. Другий — досить тривалий процес видання твору, що обмежує можливості оперативного ознайомлення з ним. Цим передумовам відповідає депонування рукопису. Кожний, кого

цікавить та чи інша проблема, дістає можливість в оперативному порядку ознайомитися з останньою новиною в тій чи іншій галузі.

Договір про депонування рукописів почав складатися давно. Проте належного правового регламентування він поки що не дістав. У даний час існує лише Інструкція про депонування рукописів, затверджена Центром науково-технічної інформації України. Водночас зазначений договір не втрачає свого значення, у ряді випадків його ничім не можливо замінити. У тих випадках, коли виникає потреба якнайшвидше ознайомити громадськість з тим чи іншим досягненням, вдаються до депонування рукопису. Депонування може бути зумовлене також відсутністю можливості видати твір шляхом друку.

Депонування означає передачу на зберігання. - У тих випадках, коли твір має вузько спеціалізований характер і постала необхідність інформувати громадськість, депонування просто необхідне.

Договір про депонування рукописів дійсно дуже близький до договору схову, але має й істотні відмінності від нього. Тому договір

про депонування рукопису не слід змішувати з договором схову. Останній характеризується безоплатністю, строковістю, взаємними правами і обов'язками. Договір про депонування рукописів не обмежений певним строком, розподіл прав і обов'язків між сторонами дещо інший, мають місце й інші істотні відмінності.

Як уже зазначалося, договір про депонування регламентується на рівні відомчої інструкції. Тому характеристика цього договору можлива лише на підставі тих правил, що закріпилися у практиці. Специфічною особливістю зазначеного договору є те, що сторонами у ньому є поки що лише юридичні особи. З одного боку стороною договору виступають науково-дослідні, проектно-конструкторські установи, вищі навчальні заклади, колегії або редакційні ради наукових і науково-технічних журналів. З іншого боку суб'єктами договору можуть бути центральні галузеві і республіканські органи науково-технічної інформації, що здійснюють депонування рукописів.

Предметом договору про депонування рукописів можуть бути рукописи з рефератами статей, оглядів, монографій, збірників наукових праць, матеріали конференцій, з'їздів, нарад, семінарів, симпозиумів вузькоспеціалізованого характеру, які недоцільно видавати друкованим способом?

Зазначені матеріали подаються на депонування в рукописній формі. До рукопису встановлені певні вимоги, недотримання яких може стати перешкодою при укладенні договору.

Тези доповідей, крім доповідей на міжнародних чи республіканських наукових з'їздах, конференціях і семінарах, звіти про виконані науково-дослідні і проектно-конструкторські роботи і дисертації депонуватися не можуть.

Права і обов'язки сторін за договором про депонування рукописів. Обов'язок підготувати відповідно до встановлених вимог рукопис належить авторові та організації» за рішенням якої рукопис передається на депонування. Рішення про депонування рукопису приймають науково-дослідні, проектно-конструкторські, вищі навчальні заклади, редакційні колегії та редакційні ради наукових і науково-технічних журналів в особі їх вчених, науково-технічних (техніч

них) рад, затверджених їх керівниками. Рукопис на депонування може бути направлений лише за умови згоди автора, але за зміст рукопису відповідальність несе організація, яка прийняла рішення про депонування рукопису.

Договір про депонування рукопису — це одностороння угода, при якій організація, шо прийняла рішення про депонування рукопису, має право лише на її передачу. Орган інформації дише зобов'язаний прийняти рукопис. Відмовити у прийнятті рукопису на депонування організація може лише у разі оформлення рукопису без дотримання встановлених вимог.

Орган інформації, шо прийняв рукопис на депонування, зобов'язаний на прохання будь-якої особи видати копію рукопису або її частини. Копії видаються за плату.

За прийом рукопису на депонування плата не стягується. Організації, що передала рукопис на депонування, або автору рукопису один раз копія видається безплатно. Автор зберігає право авторства на рукопис, але не має права на винагороду. Автор рукопису має право опублікувати іншим способом свій рукопис, який він передав на депонування, але при цьому він зобов'язаний сповістити видавця про те, шо рукопис депоновано.

На депонування приймаються рукописи, що можуть бути опубліковані у відкритих публікаціях.

Отже, договір про депонування рукопису є угодою про передачу належно оформленого рукопису до органу інформації на зберігання з метою ознайомлення всіх бажаючих зі змістом рукопису. Послуги з надання рукопису для ознайомлення виконуються за встановлену плату.

Постановочний договір

Здебільшого автор не має можливості використати свій твір чи здійснити його публічне виконання власними силами. Більшість творів можуть бути використані іншими особами, які мають для цього відповідні можливості — спеціально підготовлених фахівців (виконавців), технічні засоби, приміщення тощо^4Одним із таких творів є твір, призначений для виконання на сцені. Це музичні, музично-драматичні, пантоміми, хореографічні та інші твори, ство

рент для сценічного показу. їх так і назвали — «сценічні твори». У разі створення сценічного твору, постановку якого автор сам не в змозі здійснити, він змушений звернутися до спеціальних видовищних закладів з проханням використати його твір. Відносини автора сценічного твору і видовищного закладу оформляються спеціальним постановочним договором. Таким договором оформляються відносини автора цього самого закладу і на створення сценічного твору.

Отже, Постановочний договір — це договір, за яким автор зобов'язується передати або створити і передати видовищному закладу свій драматичний, музично-драматичний, музичний, пантомімний або хореографічний твір, а видовищний заклад зобов'язується у визначений договором строк здійснити постановку і публічне виконання цього твору і сплатити автору належну винагород^

Сценічні твори призначені автором для виконання на сцені, в концертному залі чи на естрадній площадці, на радіо і телебаченні^ що вимагає спеціальної підготовки до публічного виконання твору.

Слід зазначити, що більшість сценічних творів може бути опубліковано також шляхом їх видання.

(Сторонами у постановочному договорі є автор або інші особи, які мають авторське право– з одного боку, і видовищний заклад — з іншого. Але цим договірні відносини видовищного закладу не вичерпуються. Цей заклад має укласти ще ряд договорів для здійснення сценічного твору — з виконавцями. Але договірні відносини в такому разі виникають між видовищним закладом і виконавцями, а не з автором.

(Права і обов'язки сторін за постановочним договором мають певні особливості. За раніше чинним законодавством об'єктом постановочного договору могли бути лише неопубліковані твори. ЦК України та Закон України «Про авторське право і суміжні права» такого обмеження не містять.

Автор зобов'язаний передати або створити і передати сценічний твір видовищному закладу у визначений договором строк.^Видовищний заклад зобов'язаний розглянути твір також у визначений договором строк, схвалити чи відхилити його або запропонувати автору твір доопрацювати. Видовищний заклад визначає чіткий

строк для опрацювання твору. У постановочному договорі може бути передбачений обов'язок видовищного закладу певним чином сприяти автору створити сценічний твір шляхом надання консультацій, знайомства з виконавцями, технічними можливостями закладу, обговоренням попередніх варіантів твору.

х^втор має право брати участь у підготовці твору до здійснення його на сценк>

(^Видовищний заклад зобов'язується здійснити першу постановку твору у визначений договором строк, але не пізніше двох років від дати прийняття твору закладом.)

До закінчення строку на постановку автор не має права передавати цей самий твір іншим видовищним закладам для використання у тому самому місті. З правила, яке діяло раніше, випливало, що автор міг укладати постановочні договори з видовищними закладами інших міст.

(За використання сценічного твору автор має право на винагороду. Розмір і порядок виплати винагороди визначається угодою сторінці остановок» Уряду України визначені мінімальні ставки авторської винагороди, нижче яких опускатися не можна.

Сценарний договір

З розвитком науки і техніки збільшилися можливості різними способами здійснювати оприлюднення певних творів. Сценарний договір є близьким до постановочного договору. Здебільшого об'єктами сценарних договорів є майже ті самі твори, що й постановочних, але не тільки. За своїм змістом сценарний договір значно ширший за постановочний. Сценарний договір — це договір про розробку технології здійснення твору (і не тільки сценічного), його режисури, визначення змісту, характеру і порядку дій.^-

У сучасних умовах значення і роль сценарних договорів істотно зростають. Якщо раніше сценарний договір укладався в основному для створення сценарію майбутнього кінофільму, то зараз його застосування має значно ширший характер. Сценарієм вважається короткий виклад змісту п'єси, сюжетна схема, за якою створюються різного роду спектаклі в театрах, імпровізації, балетні спектаклі, масові видовища тощо)» Разом з тим сценарій є окремим видом літе

ратурного твору, призначеного для втілення в кінофільмах або телефільмах.

Отже, сценарний договір — це договір про створення сценарію для здійснення будь-якого задуманого масового видовища, кіно-або телефільму, радіо чи телебачення.

Особливістю сценарного договору за раніше чинним законодавством було те, що предметом цього договору могли бути тільки не-опубліковані твори. Інша особливість — замовник сценарного твору не зобов'язувався використати твір. Отже, ^винагорода виплачувалася лише за створення твору. Але ЦК України та Закон України «Про авторське право і суміжні права» таких обмежень не містять.

За сценарним договором автор зобов'язується передати або створити і передати замовнику сценарій для здійснення будь-якого видовища у визначений договором строк. ^Замовник зобов'язаний розглянути поданий твір, схвалити, відхилити чи запропонувати його доопрацювати^езперечно, сценарний договір оплатеидГСто-ронами у договорі виступають автор, яким завжди є фізична особа, та замовник, яким може бути як фізична, так і юридична особа^

Звичайно, частіше замовниками виступають юридичні особи, які мають спеціальні можливості для здійснення сценарію, — виконавці, приміщення, технічні засоби тощо. Замовником може виступати і фізична особа, принаймні, законодавство не містить перешкод для **такого** висновку. Будь-яка фізична особа може замовити сценарій **для** реалізації його **в** кіно- чи відеофільмі про свій життєвий шлях, **родовід тощо.** Це може бути сценарій не тільки про свій життєвий **шлях, а** й про творчий **шлях** батька (матері) тощо.

Об'єктом договору є літературний сценарій^тцо має відповідати обумовленим у договорі умовам і вимогам. Умови сценарію за загальним правилом визначаються у творчій заявці, що складається і затверджується замовником, де окреслюється основна ідея сценарію, визначаються сюжетна лінія, характеристики виконавців. У сценарії має бути викладено повний, детальний і послідовний опис дій, діалогів, вчинків тощо.фценарій — це закінчений драматичний твір^>

/Права і обов'язки сторін у сценарному договорі виникають з моменту його підписання. Зазначені права і обов'язки сторін склада

РОЗДІЛИ

ють зміст сценарного договору. Про основні обов'язки сторін уже йшлося — передати або створити і передати твір замовнику, а замовник зобов'язаний прийняти твір, якщо він відповідає умовам творчої заявки. У процесі реалізації сценарію мають бути дотримані права автора. При цьому на автора покладаються також обов'язки, визначені договором. Твір має бути переданий у визначений строк, не передаватися третім особам без дозволу замовника тощо. Автор має право і зобов'язаний брати участь у реалізації свого твору.

Звичайно, сценарій за чинним законодавством може бути опублікований шляхом його видання друкарським способом. Але слід зазначити, шо замовники більше заінтересовані в тому, щоб їм передавали неопубліковані твори, адже за таких умов інтерес публіки зростає.

Якщо сценарій неопублпсований, то особливістю сценарного договору є те, що сценарій може бути використаним у дуже обмеженому колі. За даним сценарієм створено фільм, телепередачу, інше видовище. Фільми за цим самим сценарієм здійснюватися більше не будуть. Що стосується інших видовищ, то вони можуть бути здійснені за вже використаним сценарієм.

Зазначена особливість сценарного договору зумовлює і характер авторської винагороди, розмір, порядок обчислення і виплата якої визначаються угодою сторін.

ЦК України визначив спеціальні норми для договорів на замовлення об'єктів інтелектуальної власності, у тому числі об'єктів авторського права. Згідно зі ст. 1112 ЦК України за договором про створення на замовлення і використання об'єкта права інтелектуальної власності одна сторона (творець - письменник, художник) зобов'язується створити об'єкт права інтелектуальної власності відповідно до вимог другої сторони (замовника) та в установлений строк.

Договір про створення на замовлення і використання об'єкта права інтелектуальної власності повинен визначати способи та умови використання цього об'єкта замовником.

Оригінал твору образотворчого мистецтва, створеного на замовлення, переходить у власність замовника. При цьому майнові пра

ва інтелектуальної власності на цей твір залишається за його автором, якщо інше не встановлено договором.

Умови договору про створення на замовлення об'єкта права інтелектуальної власності, що обмежують право творця цього об'єкта на створення інших об'єктів, є нікчемними.

Договори **художнього** замовлення

Більшість творів образотворчого мистецтва створюється на за-мовлення\До творів образотворчого мистецтва з правової точки зору слід відносити твори живопису, графіки, скульптури, декоративного мистецтва, фотографії, а також твори, створені способом аналогічним фотографії, літографії тощо. Безперечно, цей перелік не може бути вичерпним. Бурхливий розвиток науки і техніки породжує все нові способи, методи створення творів образотворчого мистецтва.

ч Договір художнього замовлення є угодою, за якою автор зобов'язується створити і передати замовнику в установлений договором строк твір образотворчого мистецтва, а замовник зобов'язується сплатити автору обумовлену винагороду^

Особливість договору художнього замовлення полягає в тому, що Його сторонами можуть бути як фізичні, так і юридичні особи/ Справа в тому, шо на стороні автора можуть бути художні майстерні, художні спілки^товариства.Яасто договір художнього замовлення укладається з тими юридичними особами, які діють в інтересах автора. Замовниками також можуть бути як окремі громадяни, так і різні організації. Іфомадяни часто виступають замовниками надгробних пам'ятників, портретів, фотографій тощо. Організації можуть виступати замовниками будь-яких творів образотворчого мистецтва. Перелік творів образотворчого мистецтва, наведений вище, не вичерпує всіх творів, що можуть бути об'єктом договору художнього замовлення. Останнім часом висловлюються пропозиції визнати окремим об'єктом договору художнього замовлення зовнішнє оформлення книжкової продукції тощо.

\Права і обов'язки сторін також виникають з моменту підписання договору сторонами. Договір художнього замовлення краще укладати в письмовій формі, проте закон не містить заборони укладати такі договори в усній формі. *

РОЗДІЛИ

Автор зобов'язаний створити і передати замовникові твір образотворчого мистецтва. У договорі має визначатися два строки для створення твору — спочатку подати замовникові ескіз твору, а потім — готовий твір. Автор може подати замовникові кілька ескіздо [1] Після схвалення ескіза автор може приступати до створення творр* Проте замовник може відхилити ескіз без будь-якого мотивування. Це його право. Замовник може також запропонувати певні зміни до ескіза, які автор повинен врахувати. Якщо протягом визначеного у договорі строку від замовника не надійде будь-яких зауважень щодо ескіза, він вважається схваленим, що дає автору право створювати твір.

Особливістю договору художнього замовлення є також покладення ризику творчої невдачі на замовника. Це означає, щскаванс, виплачений автору замовником, у разі творчої невдачі поверненню не підлягає.

Ще однією особливістю зазначеного договору є розв'язання питання про власність твору. За договором художнього замовлення створений автором твір образотворчого мистецтва після оплати винагороди стає власністю замовника. При цьому особисті немайнові і майнові права зберігаються за автором, замовник має дотримуватися їх. Замовник має право користуватися і розпоряджатися твором на свій розсуд.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» передбачає норму про доступ до твору образотворчого мистецтва. Стаття 26 цього Закону встановлює, що при передачі твору образотворчого мистецтва чи матеріального об'єкта, в якому втілено цей твір, у власність іншій особі автор має право вимагати доступу до цього твору з метою його використання для відтворення (виготовлення примірників, слайдів, карток, переробок тощо) за умови, що це не порушує законні права та інтереси власника твору образотворчого мистецтва. Власник не може відмовити автору в доступі до твору без достатніх підстав. Автор, проте, не може вимагати від власника твору доставки твору авторові.

Якшо договір припиняє свою чинність із незалежних від автора причин, він має право оплати фактично виконаних робіт. Розмір і порядок виплати винагороди встановлюється угодою сторін. Про

те, якщо автор у визначений договором строк не передасть замовникові твір за своєї вини, замовник має ***право*** розірвати договір і

вимагати повернення виплаченого авансу. ЧЕскізи, етюди та інші підготовчі матеріали залишаються власністю автора/При цьому, якщо договір художнього замовлення розірваний з будь-яких підстав достроково, твір залишається у власності

автора.

Цікавим у договорі художнього замовлення може стати питання охорони прав особи, зображеної у творі образотворчого мистецтва. Відомо, шо в дореволюційній літературі з авторського права це називалось правом на власне зображення. За загальним правилом зображення в образотворчому творі будь-якої особи без її згоди не

допускається. Із цього загального правила практикою вироблені окремі винятки. Згоди зображеної особи не вимагається, якщо вона позувала за плату, а також коли це робиться в державних чи громадських інтересах.

Автор твору, в якому зображена певна особа, не має права на опублікування, відтворення і розповсюдження твору. Проте слід підкреслити, що право на зображення не є авторським, але воно тісно пов'язане з авторським. Зображена у творі особа має право вимагати заборони випуску твору у світ або припинення його розповсюдження, якщо для неї це виявиться з тих чи інших причин небажаним.

Право на зображення мають також діти зображеної особи, той із подружжя, який пережив померлу особу. За зображеною особою це право зберігається протягом усього її життя.

Серед договорів художнього замовлення на створення твору образотворчого мистецтва певне місце посідають пам'ятники та меморіальні скульптурно-архітектурні споруди чи комплекси. Пам'ятники для встановлення на могилах померлих родичів створюються на замовлення громадян або установ. Але якщо пам'ятники чи меморіальні скульптурно-архітектурні споруди мають своїм призначенням увіковічення певних пам'ятних подій, що мають державне, громадсько-політичне значення, а також увіковічення видних державних, громадських та політичних діячів, видних діячів науки і культури, то такі твори можуть створюватися лише за рішеннями

РОЗДІЛИ

директивних органів держави. На підставі таких рішень укладаються договори на їх створення.

Твори образотворчого мистецтва часто використовуються у промисловості. Таке використання можливе лише на підставі окремого договору користувача з автором. Це вже буде договір не художнього замовлення, а договір на використання вже готового твору. Проте це не означає, що майбутній користувач не може укласти з автором договір художнього замовлення. Як і в будь-якому іншому, у зазначеному договорі мають бути визначені ті самі умови — об'єкт твору, масштаби його використання, розмір, порядок обчислення та виплати авторської винагороди.

Окрему групу договорів складають договори про використання творів образотворчого мистецтва в театральних постановках, у кіно- та телефільмах. Створювані художником для оформлення спектаклів малюнки декорацій і костюмів, безперечно, є творами образотворчого мистецтва, тому є об'єктами авторського права і правової охорони. За ескізами, створеними художником, виготовляються декорації, шиються костюми. Відносини театрів з художниками-постановниками оформляються по-різному. В одних театрах на оформлення кожного спектаклю з художником укладається договір, в інших є штат своїх художників, які створюють ескізи декорацій і костюмів у порядку службових обов'язків.

Належне виконання художником своїх обов'язків за договором художнього замовлення, а театральним художником — за трудовим договором вимагає тісної творчої співдружності з режисером-поста-новником. Художник зобов'язаний виконувати вказівки режисера, вносити необхідні виправлення і зміни в ескізи і макети до їх беззастережного прийняття керівництвом театру. Прийняту роботу художник зобов'язується виконати у строк і подати театру в частинах: спочатку чорнові малюнки і прикидки для виготовлення макета, потім подається сам макет і в останню чергу — ескізи костюмів чи декорацій.

Театральний художник своїми художніми роботами бере активну участь у постановці спектаклю. У творчому успіхові спектаклю немала заслуга художника — автора художнього оформлення. За договором художник передає театру право використати свої твори

181

вори у сфері інтелектуальної діяльного

тільки 8 театральних постановках, зберігаючи за собою решту авторських правомочностей. Використання зазначених творі» за межами театральної постановки визнається порушенням авторського права. Художник має право укласти видавничий договір на видай ця створених ним ескізів театральних декорацій і костюмів у листівках, інших репродукціях і отримати за це винагороду незалежно від договору з театром. Водночас у договір з театром художник може включити умову, за якою у разі повної відмови театру від роботи, що перебуває у процесі виконання, через причини, що не залежать від театру і якості роботи художника, договір розривається. Художник у такому разі залишає за собою одержаний аванс, він вважається відпрацьованим і поверненню не підлягає.

Якщо театр не використає протягом двох років від дати схваленій ескізів, то він зобов'язаний виплатити художнику авторську винагороду повністю.

Певні особливості мають договори на використання творів образотворчого мистецтва в кіно- та телефільмах. Чинний Закон України «Про авторське право і суміжні права» визначає, що автори, пори яких увійшли як складова частина до аудіовізуального твору (ос тих, що існували раніше, так і створених у процесі роботи над аудіовізуальним твором) зберігають авторське право кожний на свій твір і можуть самостійно використовувати його незалежно від " ©візуального твору в цілому, якщо договором з організацією, здійснює виробництво аудіовізуального твору, чи з продюсером іуііовізуального твору не передбачене інше. Твори образотворчого мистецтва можуть бути використані в вфвізуальному творі лише на підставі договору з художником. ЧИ **договір близький до договору художника з театром.**

Ш й **і**

Г КО-

. у

за чия ійс-іль-зго-жна ся в рен-вого а за-о'вК*)ебу* іеті 1

Шї

ATI

Договори на використання у промисловості творів декоративно-прикладного мистецтва нищ

Названі твори широко використовуються у промисловості і подують належного правового регулювання.

вором про використання у промисловості творів декора-кладного мистецтва автор зобов'язується передати або І **передати твір декоративно-прикладного мистецтва для**

182

розділи

директивних органів держави. На підставі таких рішень укладаються договори на їх створення.

Твори образотворчого мистецтва часто використовуються у промисловості. Таке використання можливе лише на підставі окремого договору користувача з автором. Це вже буде договір не художнього замовлення, а договір на використання вже готового твору. Проте це не означає, що майбутній користувач не може укласти з автором договір художнього замовлення. Як і в будь-якому іншому, у зазначеному договорі мають бути визначені ті самі умови - об'єкт твору, масштаби його використання, розмір, порядок обчислення та виплати авторської винагороди.

Окрему групу договорів складають договори про використання творів образотворчого мистецтва в театральних постановках, у кіно- та телефільмах. Створювані художником для оформлення спектаклів малюнки декорацій і костюмів, безперечно, є творами образотворчого мистецтва, тому є об'єктами авторського права і правової охорони. За ескізами, створеними художником, виготовляються декорації, шиються костюми. Відносини театрів з художниками-постановниками оформляються по-різному. В одних театрах на оформлення кожного спектаклю з художником укладається договір, в інших є штат своїх художників, які створюють ескізи декорацій і костюмів у порядку службових обов'язків.

Належне виконання художником своїх обов'язків за договором художнього замовлення, а театральним художником — за трудовим договором вимагає тісної творчої співдружності з режисером-поста-новником. Художник зобов'язаний виконувати вказівки режисера, вносити необхідні виправлення і зміни в ескізи і макети до їх беззастережного прийняття керівництвом театру. Прийняту роботу художник зобов'язується виконати у ***строк*** і подати театру в частинах: спочатку чорнові малюнки і прикидки для виготовлення макета, потім подається сам макет і в останню чергу — ескізи костюмів чи декорацій.

Театральний художник своїми художніми роботами бере активну участь у постановці спектаклю. **У** творчому ***успіхові*** спектаклю немала заслуга художника — автора художнього оформлення. За договором художник передає театру право використати свої твори

Договори у сфері інтелектуальної діяльності

*16 4-41**

401

тільки в театральних постановках, зберігаючи за собою решту авторських правомочностей. Використання зазначених творів за межами театральної постановки визнається порушенням авторського права. Художник має право укласти видавничий договір на видання створених ним ескізів театральних декорацій і костюмів у листівках, інших репродукціях і отримати за це винагороду незалежно від договору з театром. Водночас у договір з театром художник може включити умову, за якою у разі повної відмови театру від роботи, що перебуває у процесі виконання, через причини, що не залежать від театру і якості роботи художника, договір розривається. Художник у такому разі залишає за собою одержаний аванс, він вважається відпрацьованим і поверненню не підлягає.

Якщо театр не використає протягом двох років від дати схвалення ескізів, то він зобов'язаний виплатити художнику авторську винагороду повністю.

Певні особливості мають договори на використання творів образотворчого мистецтва в кіно- та телефільмах. Чинний Закон України «Про авторське право і суміжні права» визначає, що автори, твори яких увійшли як складова частина до аудіовізуального твору (як тих, що існували раніше, так і створених у процесі роботи над аудіовізуальним твором) зберігають авторське право кожний на свій твір і можуть самостійно використовувати його незалежно від аудіовізуального твору в цілому, якщо договором з організацією, яка здійснює виробництво аудіовізуального твору, чи з продюсером аудіовізуального твору не передбачене інше.

Твори образотворчого мистецтва можуть бути використані в аудіовізуальному творі лише на підставі договору з художником. Цей договір близький до договору художника з театром.

Договори на використання у промисловості творів декоративно-прикладного мистецтва

Названі твори широко використовуються у промисловості і потребують належного правового регулювання.

За договором про використання у промисловості творів декоративно-прикладного мистецтва автор зобов'язується передати або створити і передати твір декоративно-прикладного мистецтва для

РОЗДІЛ п

використання промисловому підприємству, яке зобов'язується виплатити автору обумовлену договором винагороду.

Суб'єктами договору є автор твору і промислове підприємство У цьому аспекті автори творів декоративно-прикладного мистецтва поділяються на дві групи: штатні працівники підприємства і нештатні, які трудовим договором з підприємством не зв'язані. Штатним вважається лише той автор, який пов'язаний трудовим договором з тим підприємством, на якому він створив твір. Отже, для інших підприємств цей художник буде нештатним.

Об'єктом договору є твір декоративно-прикладного мистецтва, як один із видів образотворчого мистецтва. У спеціальній літературі і законодавстві визначення поняття «декоративно-прикладне мистецтво» немає. Є лише перелік творів, які прийнято вважати об'єктами декоративно-прикладного мистецтва. Питання про те, чи є даний твір об'єктом декоративно-прикладного мистецтва, вирішують фахівці. Проте практика виробила певний перелік творів, що можуть бути визнані об'єктами декоративно-прикладного мистецтва. До цього переліку належать серветки, килими, хустки, взуття, одяг, вироби із шкіри, кісток, пластмаси; іграшки, значки, сувеніри, вироби зі скла, фарфору, металу; ювелірні і галантерейні вироби тощо.

Зазначений перелік конкретизується такими критеріями: твори, що мають утилітарне, сувенірне або декоративне значення, відзначаються оригінальними художньо-естетичними властивостями. [1] Права і обов'язки за цим договором складають його зміст. Як і за будь-яким авторським договором, автор зобов'язаний передати або створити і передати підприємству твір декоративно-прикладного мистецтва у *визначені* договором строки. На кожний твір складається паспорт, в якому визначається тираж твору.

Відповідальність за порушення договору настає за загальними правилами цивільного права.

Договори на створення і використання об'єктів суміжних прав

Охорона суміжних прав виникла в Україні недавно — з прийняттям Закону України «Про авторське право і суміжні права» 23 грудня 1993 р. Тому належного ***досвіду*** у цій сфері ще немає, проте ***по-***

мпне істотне зростання кількості і значення об'єктів суміжних прав. Нові технічні можливості сприяють розвиткові видовищної індустрії, збільшується використання звукозаписів і відеозагіисш, набирають потужного розмаху використання теле- і радіопрограм.

11.3, Договори у сфері науково-технічної діяльності

Загальна характеристика договорів у сфері науково-технічної діяльності

Значення прискорення науково-технічного прогресу в сучасних умовах важко переоцінити. Власне, розвиток науки, літературні мистецтва (гуманітарний прогрес) з одного боку, і науково-технічний прогрес з іншого — це ніби два потужних крила, що прискорюють соціально-економічний прогрес будь-якого суспільства, у тому числі Й України.

Прискорення науково-технічного прогресу можливе лише за умови безперервного створення і раціонального використання об'єктів промислової власності. Науково-технічна діяльність здійснюється переважно на договірних підставах. Адже переважна більшість об'єктів промислової власності створюється також на договірних засадах, тобто на підставі договорів замовлення. Переважна більшість об'єктів промислової власності знову-таки створюється в порядку виконання трудового договору їх авторами. Але ж створення об'єктів промислової власності в порядку виконання трудового договору — це і є створення об'єктів промислової власності на замовлення. На підставі якого договору створюються зазначені об'єкти — трудового чи цивільно-правового — це питання ще потребує свого дослідження, але створення об'єкта промислової власності в порядку виконання трудового договору чи завдання слід визнати створенням на замовлення.

Значно менша частина зазначених об'єктів створюється за ініціативою винахідників та авторів інших науково-технічних досягнень.

Отже, особливістю договірних відносин у сфері науково-технічної діяльності є те, шо більшість об'єктів промислової власності

створюється саме на основі договірних відносин. Твори науки, літератури і мистецтва в значній частині створюються за ініціативою авторів.

Використання об'єктів промислової власності, як і творів науки, літератури і мистецтва, можливе лише на підставі відповідних договорів. Проте договори на використання творів науки, літератури і мистецтва відрізняються від подібних договорів у сфері науково-технічної діяльності. Особливістю договірних відносин, змістом яких є використання зазначених об'єктів, є те, що договори на використання об'єктів промислової власності можуть укладатися лише за умови, що результати науково-технічної діяльності визнані в установленому порядку об'єктами промислової власності і, отже, об'єктами правової охорони. Тобто предметом договору на використання того чи іншого об'єкта може бути лише той об'єкт, на який є охоронний документ — патент чи свідоцтво.

Це не означає, що договір на використання будь-якого іншого результату науково-технічної творчості, не захищеного охоронним документом, укладатися не може. Предметом договору на використання може бути

будь-який результат науково-технічної творчості — захищений і незахищений охоронним документом, але при цьому слід мати на увазі, шо не захищений результат науково-технічної творчості може використовуватися і без договору з патен-товласником, і без виплати йому належної винагороди. Такий результат захищається не правом, а моральними засадами. Користувач, який поважає себе, не дозволить собі використовувати результат чужої творчої праці без згоди автора цього результату. Користувач, не обтяжений Нормами моралі, може собі дозволити таке використання.

Все ж, на нашу думку, результат творчої діяльності, не захищений охоронним документом, є об'єктом права власності його творця. Використання цього результату без дозволу його власника буде порушенням цивільного права.

Відмінною ознакою договорів у сфері науково-технічної діяльності, на відміну від авторських договорів, є те, що вони обов'язково мають укладатися у письмовій формі. Але йдеться лише про договори на створення і використання об'єктів промислової влас

ності. Чинне законодавство про промислову власність не містить вимог щодо нотаріального засвідчення зазначених договорів.

Особливістю договорів на створення і використання об'єктів промислової власності слід визнати ще одну відмінність цих договорів від авторських. Авторські договори — це договори на створення і передачу творів для використання. Часто це може бути один і той самий договір — договір на створення і передачу твору для використання. Подібні договори у сфері науково-технічної діяльності складаються, як правило, окремо — окремий договір на створення об'єкта промислової власності і окремий договір на використання цього об'єкта. Результат науково-технічної творчості не може стати предметом договору на використання до його відповідної кваліфікації належним державним органом. Як уже підкреслювалося, договір на використання має опиратися на охоронний документ.

Новим приписом чинного законодавства України про промислову власність є припис про визначення розміру, порядку обчислення та строків виплати винагороди за використання об'єкта промислової власності. За раніше чинним законодавством ці питання встановлювалися лише в нормативному порядку. Нормативні акти визначали як обчислювати розмір винагороди, за які об'єкти скільки платити, коли платити тощо. Чинне законодавство про промислову власність ці питання віддало на відкуп договірним сторонам. Вони самі мають визначати розмір винагороди, порядок її обчислення та строки виплати. Не можна стверджувати, що раніше існуючий порядок виплати винагороди був більш досконалий, але не можна погодитися і з тим, що існуючий нині порядок більш простіший.

Накопичений досвід визначення розміру винагороди за використання об'єктів промислової власності в Україні ще малий. Правових підстав для цього також недостатньо. Тому важко у договорі визначити розмір винагороди. У момент укладення договору ще не відомо, який позитивний ефект принесе використання об'єкта промислової власності, а саме цей факт є найбільш важливим для визначення розміру винагороди. Невідомо, якими будуть масштаби використання об'єкта та інші параметри використання. Тому, на наш

погляд, для визначення розміру винагороди за використання об'єкта промислової власності мають бути вироблені певні критерії.

Варто зазначити і те, що за загальним визнанням договори про створення і використання об'єктів промислової власності, безперечно, є цивільно-правовими. Проте з приводу того, до якого типу цивільно-правових договорів належать договори на створення і договори на використання об'єктів промислової власності, у спеціальній літературі до цього часу точиться дискусія. Одні їх розглядають як підрядні, інші — як авторські, ще інші — як ліцензійні, а деякі — як абсолютно новий тип договорів. Не вникаючи в цю дискусію, все ж слід визнати, що договори на створення об'єкта промислової власності та супутні їм договори за своєю юридичною природою не є ліцензійними, так як і договори на використання цих об'єктів не є підрядними.

До особливостей договорів на створення об'єкта промислової власності слід віднести і те, що цим договорам передують інші договори, які є необхідною передумовою укладення договорів на створення об'єкта промислової власності. До них слід віднести, наприклад, договір на інформаційне забезпечення науково-технічної діяльності та деякі інші. До договорів на створення об'єкта промислової власності близькими є договори на виконання науково-дослідних та проектних робіт.

Договори на створення об'єктів промислової власності

Договори на інформаційне забезпечення науково-технічної діяльності. Жоден розробник будь-якої науково-технічної проблеми, яку йому доручено розробити за договором чи службовим завданням, не розпочне виконання цього завдання, поки не буде мати належної інформації, що стосується цієї проблеми. Йдеться не лише про одного розробника, а про групу чи цілий колектив. Якщо ж виконання такого завдання почнеться без належного

інформаційного забезпечення, то результатом може бути винайдення велосипедного колеса. Тому кожен розробник ніколи не розпочинає роботу на голому місці, він у першу чергу має ознайомитися з тим, що було зроблено до нього у цій сфері, які досягнення вже є і чим вони не задовольняють замовника. Адже замовник на створення об'єкта промислової власності видає виконавцю завдання, в якому мають

бути сформульовані сутність завдання, параметри, яким має

відповідати майбутній об'єкт, визначаються основні техніко-еко-номічні характеристики об'єкта, очікувані результати від його використання, галузь і масштаби застосування тощо.

Від якості, розробки такого техніко-економічного завдання залежить успіх розробників, які мають *чітко уявляти* чого від них чекають.

Виходячи із поставлених перед розробниками завдань, треба сформулювати цілі інформаційного забезпечення. Вони можуть бути різні — виявлення дійсного стану, технічного рівня, ефективності від використання, недоліків тощо; які науково-технічні досягнення в цій галузі захищені патентами чи іншими охоронними документами. Інформаційне забезпечення може мати своїм завданням й інші цілі. Головне у тому, щоб інформація повністю задовольняла розробника.

Інформаційне забезпечення цієї науково-технічної розробки може здійснюватися силами самого розробника. Проте здебільшого такі роботи виконуються за договором із спеціальними установами. Інформаційне забезпечення на договірній основі регулюється спеціальним Законом України «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р. Сторонами у договорі на інформаційне забезпечення можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, які виступають як виконавцями, так і замовниками-споживачами. На стороні виконавця можуть бути фізичні та юридичні особи як творці і на-копичувачі науково-технічної інформації, виробники, власники, зберігані. На стороні замовника — споживачі (фізичні та юридичні особи) і посередники.

Об'єктом договору на інформаційне забезпечення є документована на будь-яких носіях або публічно оголошувана вітчизняна і зарубіжна науково-технічна інформація. Поняття науково-технічної інформації охоплює отримувані в процесі науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності результати, зафіксовані у формі, яка забезпечує їх відтворення, використання та поширення. Особливість науково-технічної інформації полягає в тому, що вона, з одного боку, є результатом науково-технічної творчої діяльності, а з іншого — за

РОЗДІЛ п

безпечує ту ж саму науково-технічну творчу діяльність необхідними відомостями, даними. Складається постійно діючий процес самовідтворення.

Науково-технічна інформація відповідно до чинного законодавства є об'єктом права власності. Підставою виникнення права власності на науково-технічну інформацію є створення науково-технічної інформації своїми силами і за свій рахунок; виконання договору про створення науково-технічної інформації; виконання будь-якого договору, що містить умови переходу права власності на інформацію до іншої особи.

Право власності на науково-технічну інформацію, створену на кошти державного бюджету, визначається державою як прийняттям загальних рішень, так і встановленням форм договорів між фінансуючим державним органом і виконавцем робіт зі створення науково-технічної інформації. Науково-технічна інформація, що є об'єктом права приватної власності або інших форм власності, може переходити в державну власність у разі передачі її до відповідних державних банків даних, фондів або архівів на договірній основі.

Споживач науково-технічної інформації за договором несе відповідальність за дотримання прав власника цієї інформації. Він не має права передачі одержаної науково-технічної інформації третій особі, якщо це не обумовлено договором між власником і споживачем науково-технічної інформації.

Якщо науково-технічна інформація не відповідає визначеним договором параметрам, технічному рівню або якості, споживач має право вимагати від власника або посередника безплатного усунення недоліків у погоджений строк.

До договору на інформаційне забезпечення розробників об'єктів промислової власності близько примикають договори на здійснення патентного пошуку. *Патентний пошук* — це дослідження патентів чи інших охоронних документів, виданих до цього часу у тій чи іншій сфері. Цей пошук має охопити патенти, видані в усьому світі. Зрозуміло, що такий пошук є досить складною і тривалою роботою, яка здійснюється на договірній *основі* і за визначену винагороду. Сторонами в такому договорі можуть бути як фізичні, так *і*

юридичні особи. Виконавцями за таким договором можуть бути як окремі висококваліфіковані фахівці, так і спеціалізовані установи.

Патентний пошук також є необхідною стадією або навіть передумовою створення об'єкта промислової власності. Без патентного пошуку починати розробку будь-якої науково-технічної проблеми також неприпустимо. Адже без такого пошуку можна не просто винайти уже запатентований об'єкт промислової власності, а й порушити чужі патентні права, що спричиняє негативні наслідки. Тому, не дивлячись на дороговизну та тривалість зазначеного пошуку, обійтися без нього ніяк не можна.

Об'єктом даного договору є не лише патенти та охоронні документи, а й інші джерела інформації, що можуть містити в собі відомості про будь-який об'єкт. Це численні джерела — наукова та спеціальна література, дисертації, матеріали наукових конференцій, виставки тощо.

Замовник патентного пошуку в договорі має визначити глибину цього пошуку, адже патенти мають досліджуватися не за весь час існування патентної охорони об'єктів промислової власності. Такі дослідження мають бути здійснені лише за визначений замовником період від дати укладення договору і 20—30 чи більше років назад. При цьому слід мати на увазі, що об'єкти промислової власності морально старіють дуже швидко — їх вік становить 7—10 років. Тому враховуючи досить високу ціну договору, період, який має бути охоплений патентним пошуком, не може бути невиправдано тривалим.

Ціна договору визначається угодою сторін. Сторони несуть відповідальність за порушення умов договору відповідно до норм цивільного законодавства.

Патентний пошук обов'язковий і при проведенні експертизи заявок по суті на об'єкти промислової власності. Як відомо, кваліфікаційна експертиза заявок здійснюється на прохання заявника чи іншої заінтересованої особи і за їх рахунок.

Патентний пошук необхідний також при здійсненні будь-яких науково-дослідних, дослідно-конструкторських та інших подібних робіт.

186

Слід зазначити, що подібні договірні відносини ще мало дослід-жені.

Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законів України з питань інтелектуальної власності» від 21 грудня 2000 р. до зазначених законів внесені зміни, що стосуються експертизи заявок на об'єкти промислової власності по суті. Так, за цим Законом заклад експертизи — уповноважений Установою державний заклад (підприємство, організація) для розгляду і проведення експертизи заявок.

\Слїд підкреслити, що заклад експертизи має своєю функцією не тільки проведення експертизи заявок по суті, а розгляд заявок вза-

бути будь-яке підприємство чи організація, яка за своїм профілем діяльності близька до науково-технічної діяльності. Отже, якщо цей заклад експертизи не входить до складу Установи, то для проведення експертизи заявок остання з ним має укласти договір на здійснення розгляду та експертизи заявки. Таким закладом можуть бути різні державні підприємства і організації. Засад договірних відносин з ними поки що не розроблено, але зрозуміло, що договірні відносини між Установою і закладом експертизи — це цивільно-правові відносини, тому на них поширюються правила цивільно-правових договорів.

Сторонами у цьому договорі є Установа і заклад експертизи, яким може бути будь-яке державне підприємство чи організація.

Об'єктом договору є заявка на будь-який об'єкт промислової власності, її розгляд та експертиза. Безперечно, цей договір є платним. Він має бути виконаним у визначені договором строки. Сторони несуть цивільно-правову відповідальність за порушення умов договору. *0^^ив^^^т^ц* договорів є те, що рішення, прийняте закладом експертизи, набуває чинності лише за умови затвердження його Установою в установленому ***порядку.***

Отже, за якість розгляду заявок та проведення експертизи перед заявниками відповідальність несе Установа, а не заклад експертизи.

входити до складу Установи, це може

186

Договори у сфері інтелектуальної лы\ым. і :

186

Договори на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт

Зазначені договори регулюють відносини між замовником і виконавцем науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт. Результати цих робіт часто бувають такі, що виконані на рівні винаходів чи інших об'єктів промислової власності і тому вони стають об'єктами правової охорони. Одночасно договори на виконання зазначених робіт є також необхідною передумовою створення об'єктів промислової власності, а також формою своєрідного замовлення на створення об'єкта промислової власності.

Зазначені договори, безперечно, за своєю юридичною природою є цивільно-правовими. Вони близькі до підрядних договорів, але між ними є істотні відмінності. Так, наприклад, предметом договору підряду завжди є звичайні господарські, виробничі та інші роботи. Тобто виконання зумовлених договором підряду робіт належить за своїм характером до основного виду виробничої діяльності підрядчика. Він виконує лише ті роботи, для виконання яких створено дану гідрядну організацію. Це має значення для чіткого визначення умов договору підряду, оскільки протягом тривалого часу вироблені певні стандарти щодо того чи іншого виду робіт, які постійно повторюються. У підрядних договорах про виконання звичайної роботи завжди мають бути чітко передбачені конкретні результати цих робіт, чого не може бути у договорах на виконання науково-дослідних, доедідно-конструкторських, технологічних та інших робіт, результати яких не завжди можна передбачити. Якщо у договорах на виконання дослідно-конструкторських та технологічних робіт цей результат можна ще певним чином передбачити, то в договорах на виконання науково-дослідних робіт визначити, який результат можна очікувати внаслідок їх здійснення, сказати важко. Цей результат може бути абсолютно протилежний очікуваному. Але негативний результат також вважається виконанням договору, за що треба платити. Якщо за договором підряду наприклад, буде збудовано будинок, проживання в якому, небезпечне для життя, то договір не можна вважати виконаним, бо не виконано умов договору.

РОЗДІЛИ

Отже, у договорі на виконання науково-дослідних чи інших науково-технічних робіт предметом договору є творчий пошук, результат якого заздалегідь передбачити неможливо. Безумовно, сторони у зазначених договорах можуть і зобов'язані чітко формулювати основні вимоги, яким має відповідати наукова розробка, зразки чи технологія, що створюються відповідно до укладених договорів. Проте виконавці зазначених робіт напевне не можуть гарантувати досягнення очікуваних результатів. Як уже зазначалося, одержання внаслідок здійснення обумовлених договором робіт не того результату, який був запрограмований, не є порушенням договору. Цей негативний результат має розглядатися як один із можливих варіантів виконання договору.

Наведені чинники зумовлюють різний зміст прав та обов'язків цих двох типів договорів, а також різну відповідальність сторін. У договорах на виконання науково-дослідних робіт за ризик неможливості одержати очікуваний результат відповідає замовник У підрядних договорах ризик випадкової неможливості за передачу замовникові готового результату роботи відповідає підрядчик — немає результату, немає оплати.

Ще одна досить важлива особливість договорів на виконання науково-технічних робіт полягає в тому, що у процесі виконання цих робіт можуть бути одержані результати, які можуть бути об'єктами права інтелектуальної власності: це наукові твори (об'єкти авторського права), винаходи, корисні моделі, промислові зразки тощо (об'єкти промислової власності), умови використання яких визначаються законодавством, а не договорами. Таких результатів одержати внаслідок виконання підрядних договорів не можна. Усі наведені особливості договорів на виконання науково-технічних робіт дають підставу визнати їх самостійним типом договорів.

Зазначені договори досить чітко врегульовані новим ЦК України (глава 62 «Виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт»). У ст. 892 ЦК України зазначено: цього договору: «За договором на виконання науково-дослідних або дослідно-консфукторських та технологічних робіт (виконавець) зобов'язується провести за завданням замовника наукові дос-

лідження, розробити зразок нового виробу та конструкторську документацію на нього, нову технологію тощо, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її.

Договір може охоплювати весь цикл проведення наукових досліджень, розроблення та виготовлення зразків або його окремі етапи».

Істотні й умови договору на виконання науково-технічних робіт, якими є предмет, сторони, ціна та строки. Безперечно, сторони можуть передбачати й інші умови аби лише вони не суперечили чинному законодавству. Такі умови можуть бути найрізноманітнішими, але вони головним чином зумовлюються характером науково-технічних робіт. Так, у договорах на виконання дослідно-конструкторських робіт мають бути передбачені технічні параметри, яким відповідатиме та чи інша розробка.

Великі за обсягом роботи можуть виконуватися поетапно, що також має бути передбачено у договорі.

Предметом договорів на виконання науково-технічних робіт є не процес роботи, а її результат. Мета зазначених договорів — досягти бажаного результату і передати його замовникові. Варто мати на увазі, що серед дослідників з цього приводу немає одностайної думки, але більшість із них схиляються до визнання предметом договору саме результату, а не роботи.

Результатами виконання науково-технічних робіт є також звіти про виконання наукових досліджень, зразки нового виробу, нової техніки, конструкторська документація до них, створення нової технології та інші науково-технічні досягнення.

Сторони у договорі на виконання науково-технічних робіт. Сторонами, як уже зазначалося, є замовник і виконавець, якими може бути будь-яка фізична чи юридична особа. За загальним правилом виконавцями виступають науково-дослідні, проектно-конструкторські, конструкторські і технологічні організації, наукові центри, навчальні заклади, академічні наукові установи. Виконавцями можуть бути також будь-які підприємства будь-якої форми власності, що мають у своєму складі наукові, конструкторські та інші подібні підрозділи.

РОЗДІЛИ

Однією з істотних умов договору на виконання науково-технічних робіт є його ціна, що визначається угодою сторін. Найчастіше ціна встановлюється шляхом складання кошторису, який, за загальним правилом, розробляє виконавець. Кошторис має передбачати всі витрати виконавця на здійснення робіт (придбання матеріалів, устаткування, інструментів та інших засобів, необхідних для виконання договору), належну виконавцеві винагороду, передбачені чинним законодавством обов'язкові платежі та інші необхідні витрати.

Крім того, в ціну мають бути включені певні суми у вигляді прибутку (доходу). Розмір цих сум може передбачатися у договорі залежно від розміру економічного (чи будь-якого іншого) ефекту, який може одержати замовник при використанні результату виконаної роботи. Ціна у договорі визначається точно або приблизно, враховуючи невизначеність витрат при виконанні договору. Звідси й різні наслідки необхідності підвищення ціни у процесі виконання. Якщо виникла потреба істотно підвищити ціну у процесі виконання договору за умови її приблизного визначення, то виконавець зобов'язаний негайно сповістити про це замовника. Останній має право погодитися з новою ціною або відмовитися від договору. У такому випадку замовник зобов'язаний оплатити виконану частину

Договір може передбачати підвищення ціни, якщо буде одержано кращий ефект від використання результату роботи, та винагороду за якісне чи дострокове (вчасне) виконання роботи або зменшення ціни у разі неякісного або несвоєчасного виконання робіт.

Важливим є положення, що передбачає обов'язок замовника оплатити вартість робіт у разі неможливості досягти передбачуваного результату. Якщо в процесі науково-дослідних робіт виявляється неможливість досягти результату через обставини, що не залежать від виконавця, замовник зобов'язаний оплатити вартість робіт, виконаних до виявлення неможливості отримати очікувані результати. Однак оплата не може перевищувати відповідну частину ціни, передбаченої договором.

Дещо інша норма щодо дослідно-конструкторських і технологіч-
|робіт. Якщо в процесі виконання зазначених робіт виявляється[1]

неможливість досягти передбачуваного договором результату, що настала не з вини виконавця, замовник зобов'язаний оплатити лише витрати виконавця.

Строки виконання робіт. Строки у договорах на виконання науково-технічних робіт мають бути чітко визначені. Вони визначаються угодою сторін залежно від обсягу, складності, матеріального та фінансового забезпечення та інших чинників. У договорі, як правило, встановлюються початкові і кінцеві строки виконання робіт. Проте, якщо договором передбачені окремі етапи виконання робіт, то в такому разі мають бути визначені конкретні строки виконання окремих етапів робіт. Взагалі на виконання договору складається календарний план виконання окремих етапів та елементів роботи, що є невід'ємним додатком до договору.

За загальним правилом виконавцеві надається право дострокового виконання договору.

Форма договору на виконання науково-технічних робіт. Проста письмова форма для зазначених договорів є обов'язковою. Договір має відповідати загальним вимогам. У ньому мають бути необхідні реквізити — адреси сторін, банківські рахунки тощо. Грамотно скласти договір на виконання науково-технічних робіт — справа далеко не проста. Ускладнюється вона тим, що часто предмет договору не можна конкретно визначити, невідомі очікувані результати, не завжди можуть бути чітко визначені витрати, є можливість появи непередбачуваних втрат тощо. Тому в договорі мають бути визначені лише наслідки настання можливих чинників у процесі його виконання.

За договором на виконання науково-технічної роботи виконавець зобов'язаний виконати відповідно до технічного завдання замовника наукові дослідження, розробити зразок нового виробу (нової техніки) та конструкторську документацію до нього, нову технологію виробництва або іншу науково-технічну розробку і передати одержаний результат замовникові, який зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її (ст. 892 ЦК України).

Як уже зазначалося, поняття «договори на виконання науково-технічних робіт» об'єднує два види договорів — договір на виконання науково-дослідних робіт і договір на виконання дослідно

конструкторських і технологічних робіт. Ці два договори близькі між собою. Обидва вони мають творчий характер.

Варто зазначити, що результатом науково-технічної діяльності є різноманітна науково-технічна продукція, види якої зумовлюються численними потребами суспільного виробництва. Різноманітність цієї продукції, різні залежно від форм власності джерела фінансування зазначених робіт, різний правовий режим одержаних результатів та ряд інших чинників зумовлюють у свою чергу численність цивільно-правових засобів, що регулюють ці суспільні відносини. Більшість з них можна звести до одного типу договорів — договору на виконання науково-технічних робіт, який складається з двох договорів, про що йшлося вище.

Уже зазначалося, що між цими договорами багато спільного, але є й істотні відмінності. Так, за договором на виконання науково-дослідних робіт, за загальним правилом, виконавець не може залучати до виконання договору третіх осіб, якщо це не передбачено договором. У договорі на виконання дослідно-конструкторських та технологічних робіт виконавець має право, якщо інше не передбачено договором, залучати до їх виконання третіх осіб як субвико-навців.

У зазначених договорах настають різні правові наслідки у разі неможливості досягти передбачуваного результату. У договорах на виконання науково-дослідних робіт у такому разі виконана частина роботи підлягає оплаті. У договорах на виконання дослідно-конструкторських і технологічних робіт за такої ситуації замовник зобов'язаний оплатити лише витрати виконавця, але не частину виконаної роботи. Не збігаються у зазначених договорах їх предмети, про що йшлося раніше, а те спільне, що є між ними, дає підставу розглядати ці договори як однотипні.

Обов'язки виконавця робіт. Основним обов'язком виконавця робіт у договорах на виконання науково-технічних робіт є виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських і технологічних робіт відповідно до погодженого сторонами технічного завдання і передача одержаних результатів замовникові в обумовлений строк. У договорі мають бути чітко визначені обов'язки виконавця. Так, виконавець зобов'язаний виконати роботу відповідно до пого-

дженої із замовником програми (техніко-економічних показників) або тематики і передати замовникові результат в обумовлений договором строк. Якщо у процесі виконання роботи буде створено об'єкти промислової власності або використано об'єкти, права на які належать третім особам, виконавець зобов'язаний додержуватися вимог чинного законодавства.

У договорах на виконання науково-технічних робіт має передбачатися обов'язок виконавця утримуватися від публікації відомостей про одержані в процесі виконання робіт науково-технічні досягнення без згоди замовника. Водночас виконавець зобов'язаний негайно вжити необхідних заходів для правової охорони одержаних результатів, що можуть бути визнані об'єктами права інтелектуальної власності і підпадати під охорону законодавства про інтелектуальну власність, а також повідомити про це замовника. Разом з тим у договорі має бути обов'язково передбачений правовий статус цих результатів — право інтелектуальної власності на зазначені результати має належати стороні, визначеній угодою сторін. Якщо договором передбачено, що право інтелектуальної власності на ці результати належатиме виконавцеві, то він зобов'язаний видати замовникові ліцензію на право використання зазначених науково-технічних результатів.

Виконавець у процесі укладення договорів на виконання науково-технічних робіт має суворо дотримуватися прав інтелектуальної власності на об'єкти інтелектуальної власності третіх осіб. Тобто виконавець не має права використовувати об'єкти права інтелектуальної власності, права на які належать іншим особам, без їх дозволу. Виконавець зобов'язаний забезпечити патентну чистоту одержаних результатів, тобто щоб ці результати не порушували патентних прав третіх осіб. Іноді необхідно здійснити навіть експертизу створеної виконавцем науково-технічної продукції на патентну чистоту.

Проте часом складається ситуація, коли для досягнення більшої ефективності очікуваного результату виникає потреба використати запатентований об'єкт промислової власності, право на який належить третій особі. У такому разі замовник має забезпечити право на

використання цього об'єкта, уклавши ліцензійний договір із власником зазначеного об'єкта.

Виконання науково-технічних робіт не завжди буває бездоганним. Воно може мати певні недоліки, недоробки, відхилення від визначених параметрів тощо. У такому разі виконавець зобов'язаний своїми силами та своїм коштом усувати допущені з його вини недоліки як у самій розробці, так і в технічній документації, що можуть спричинити

відступи від техніко-економічних показників, передбачених у технічному завданні замовника. Проте такий обов'язок виконавця виникає лише за умови, коли зазначені недоліки, прорахуйки та інші помилки сталися з вини виконавця.

Слід зазначити, що вина виконавця допускається, тобто виконавець вважається винним, поки не доведе, що Його вини немає. Тому якщо він (виконавець) доведе, шо недоліки в роботі зумовлені діями самого замовника, зокрема поданням неякісного технічного завдання, його прорахунками або передачею неточної чи неповної інформації, необхідної для виконання робіт, то питання про усунення недоліків у роботі має розв'язуватися за погодженням сторін.

Якщо виявиться, що неможливо досягти очікуваного результату через об'єктивні обставини, виконавець зобов'язаний негайно повідомити про це замовника і про недоцільність подальшого продовження роботи (ст. 897 ч. і п. 6 ЦК України). Із змісту цього положення випливає, що виконавець має припинити роботи до одержання від замовника відповідних вказівок. Тому в договорі бажано зазначити конкретний строк, необхідний для відповіді. Законодавець у таких випадках має виходити з того, що виконавець, розв'язуючи поставлене перед ним науково-технічне завдання, повинен на повну силу використати свій творчий потенціал, наукову кваліфікацію та інші ділові якості, необхідні для успішного виконання договору. Виконавець зобов'язаний виконувати взяті на себе обов'язки сумлінно, якісно і в обумовлений строк. Водночас він не може гарантувати одержання очікуваного результату. За таких умов договір вважається виконаним і тоді, коли буде теоретично чи експериментально доведено неможливість одержання передбаченого договором результату, тобто коли буде одержано негативний результат.

Права виконавця. Виконавець передусім має право вимагати від замовника прийняти виконану роботу та оплатити її. У договорах на виконання науково-дослідних робіт виконавець має право залучати до виконання третіх осіб лише з дозволу замовника. Якщо у договорі це право не застережено, то виконавець зобов'язаний виконати роботу особисто. У договорах на виконання дослідно-конструкторських і технологічних робіт навпаки, виконавець має право залучати до виконання договору третіх осіб, але за умови, що у договорі це право йому не заборонене. Але якщо до виконання робіт залучаються треті особи, то за недоліки в роботі перед замовником несе відповідальність сам виконавець.

Стаття 896 ЦК України визначає права сторін на результати робіт. Замовник за договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт має право використовувати передані йому результати робіт у межах і на умовах, встановлених договором. Виконавець має право використати одержаний ним результат робіт також для себе, якщо інше не встановлено договором.

Договором може бути передбачене право виконавця передавати результати робіт іншим особам.

За загальним правилом, одержані в процесі виконання договору результати належать замовникові, у чому б ці результати не виражалися (маються на увазі такі, що можуть бути визнані об'єктами права інтелектуальної власності). Але якщо договір не містить прямої заборони, то виконавець може використати результати для своїх потреб. Договір може також передбачати право виконавця реалізувати одержані результати третім особам. За згодою замовника виконавець має право патентувати результати робіт, що можуть бути визнані об'єктами інтелектуальної власності. Проте поки що залишається відкритим питання, на чиє ім'я має бути запатентований даний результат. Оскільки за загальним правилом патентування зазначених результатів провадиться за згодою замовника, то звідси випливає, що йдеться про патентування на ім'я виконавця, тобто безпосереднього творця цього результату.

Обов'язки замовника (ст. 898 ЦК України). Передусім замовник зобов'язаний забезпечити виконавця роботи необхідною, досто-

вірною і повною інформацією. У першу чергу це має бути вихідна інформація, якою замовник повинен забезпечити виконавця ще до початку роботи. Вона може стосуватися характеру виконуваних робіт, обсягу, умов використання тощо. Але обов'язок замовника забезпечувати виконавця необхідною інформацією на цьому не припиняється. Він зобов'язаний надавати інформацію виконавцю робіт протягом усього часу виконання роботи. Це може бути будь-яка інформація, що стала відома замовникові і має значення чи може вплинути на роботу виконавця. Кажуть, що той, хто володіє інформацією, той володіє ситуацією. Отже, від інформованості виконавця багато в чому залежить результат роботи. Тому в договорі на виконання науково-технічних робіт-має бути чітко визначено обсяг, характер, строки і форми інформації, яку має надавати замовник. При цьому інформація має бути достовірною і достатньо повною для виконання роботи. За достовірність інформації відповідає замовник.

Іншим важливим обов'язком замовника є підготовка технічного завдання, яке він має передати виконавцеві в обумовлений договором строк. Водночас із виконавцем має бути погоджена програма (техніко-економічні показники),

що має відповідати очікуваному результату роботи. Якщо йдеться про виконання науково-дослідних робіт, то у завданні чітко визначається їх тематика.

Технічне завдання, як правило, розробляється і підписується ще до підписання договору і має містити визначення основних параметрів очікуваних результатів. Погоджене з виконавцем технічне завдання стає невід'ємною частиною договору на виконання роботи. Підготовка технічного завдання може бути покладена і на виконавця. У такому разі його розглядає і схвалює замовник.

Безумовним обов'язком замовника є оплата роботи. Уже зазначалося, що оплата роботи виконавця проводиться за обумовленою договором ціною.

Замовник зобов'язаний прийняти роботу і оплатити її вартість. Здавання і прийняття роботи проводяться за спеціально виробленою і погодженою сторонами процедурою (ст. 894 ЦК України). Виконавець повідомляє замовника про виконані окремі етапи чи повністю роботу і подає йому акт здачі-прийняття з доданням до

нього інших передбачених договором додатків, зокрема звіту про виконану роботу, комплекту наукової, технічної, *технологічної* за іншої документації, протоколу комісії з прийняття дослідних

зразків нових виробів (нової техніки) тощо.

До прийняття виконаної роботи замовник формує спеціальну комісію або уповноважує на це спеціально призначеного фахівця. Після прийняття виконаної роботи замовник розглядає подані йому звітні документи і за результатами розгляду цих документів підписує акт здачі-прийняття або відхиляє його. У разі відмови прийняти закінчену роботу замовник має аргументовано мотивувати свою відмову. Сторони складають двосторонній акт з переліком недоліків, що підлягають усуненню, з визначенням конкретного строку.

Якщо виконана робота підлягає спеціальним випробовуванням, то для цього також створюється спеціальна комісія, яка їх проводить. Випробовують дослідні зразки нових виробів, нової техніки, нові технології та інші виробничі засоби.

Якщо замовник з тих чи інших причин ухиляється від прийняття виконаної роботи без достатніх для цього підстав, настають наслідки, передбачені чинним законодавством. У такому разі виконавець письмово повідомляє замовника про необхідність прийняти роботу і через два місяці після цього попередження має право продати результат виконаної роботи будь-якій третій особі, а одержаний виторг, за вирахування всіх належних виконавцеві платежів, внести на депозит нотаріальної контори на ім'я замовника. Крім того, виконавець має право замість продажу зазначеного результату скористатися правом на його утримання або стягнути із. замовника завдані збитки.

Прийняття виконаної роботи має завершитися її оплатою, яку здійснює замовник. Оплата роботи провадиться відповідно до погодженого кошторису, до якого добавляються схвалені замовником непередбачені договором витрати. В оплату входять встановлені сторонами надбавки (знижки) за дострокове (прострочене) виконання робіт, поліпшення техніко-економічних показників, проведення виконавцем варіантних дослідів та інші передбачені договором умови.

РОЗДІЛИ

Права замовника. Замовник передусім має право вимагати переданий йому виконаної роботи. Він також має право вимагати усунення недоліків роботи, які були допущені з вини виконавця. Якщо у договорі було передбачено визнання за замовником права інтелектуальної власності на результати виконаної роботи і якщо ці результати можуть стати її об'єктами, то замовник має право на них. Тобто замовник має право вимагати виконання усіх обов'язків, які договором покладені на виконавця.

Сторони можуть визначити у договорі будь-які інші права та обов'язки, аби вони не суперечили чинному законодавству. Так, у договорі можуть бути розподілені обов'язки сторін із забезпечення виконання необхідними матеріалами, устаткуванням, зразками тощо. Замовник може взяти на себе зобов'язання будь-яким чином сприяти успішному виконанню договору, надавати додаткову інформацію, що стала відома замовникові після укладення договору тощо. У свою чергу виконавець може бути зобов'язаний надавати допомогу заявникові у впровадженні зразків нових виробів у виробництво, освоєнні нових технологій і матеріалів, нової техніки, надавати необхідне обслуговування під час використання зазначених об'єктів і т. п.

Важливим питанням, що потребує чіткого визначення у договорі, є правовий статус одержаного в процесі виконання договору результату, особливо коли таким результатом можуть стати об'єкти права інтелектуальної власності.

Слід мати на увазі, що коли об'єкт права інтелектуальної власності створює особа, яка перебуває у трудових відносинах з роботодавцем, питання розв'язується відповідно до законодавства про інтелектуальну власність. Договори, які ми розглядаємо, породжують не трудові, а цивільно-правові відносини, тому загальні правила законодавства про інтелектуальну власність до них застосовуватися не можуть. Отже, питання про те, кому належить

право на об'єкт інтелектуальної власності, створений у процесі виконання договору на науково-технічні роботи, залишається відкритим. Немає прямої відповіді на нього і в ЦК України (ст 896).

Проблема досить складна, оскільки має місце колізія між інтересами сторін. Виконавець має право претендувати на результати,

оскільки він є творцем цих результатів. У замовника також е підстави для визнання за ним права на ці самі результати, оскільки вони

створені на його кошти. Тому найкращий вихід із цієї ситуації -взаємний розподіл прав та обов'язків з використання і розпорядження зазначеними результатами.

Відповідно до цієї самої статті ЦК України замовник має право використовувати передані йому результати робіт у межах і на умовах, передбачених договором. Виконавець також має право використовувати ці результати для себе. Зазначена стаття не розкриває, що означає «для себе». Більше того, у договорі може передбачатися право виконавця реалізувати ці результати третім особам. Проте в усіх цих випадках не йдеться про результати робіт — об'єкти права інтелектуальної власності.

Беручи до уваги наведене вище, найкраще було б у договорі передбачити правовий режим результатів робіт, що можуть бути визнані об'єктами права інтелектуальної власності, виходячи зі збалансованих інтересів сторін договору.

Одним із важливих обов'язків сторін при використанні будь-яких результатів виконаних робіт є збереження їх конфіденційності. Так, відповідно до ст. 895 ЦК України сторони зобов'язані забезпечити конфіденційність відомостей щодо предмета договору, ходу його виконання та змісту одержаних результатів. Обсяг відомостей, що визнаються конфіденційними, визначається у договорі. У цьому самому договорі можуть бути передбачені й інші умови конфіденційності щодо договору.

Відповідальність виконавця за порушення договору. Стаття 900 ЦК України встановлює відповідальність виконавця, оскільки замовник несе відповідальність за порушення договору за загальними правилами. Виконавець відповідає перед замовником за невиконання та неналежне виконання договору на науково-технічні роботи, якщо не доведе, що порушення договору сталося не з Його вини.

З цієї норми випливає два важливих висновки. По-перше, виконавець несе відповідальність за порушення умов договору тільки за наявності в цьому його вини. Це означає виняток із загального правила про те, що особа, яка не виконала зобов'язання або виконала

його неналежним чином **при здійсненні підприємницької діяльності**, несе відповідальність і за відсутності своєї вини.

По-друге, відповідальність виконавця за обсягом обмежена, якщо інше не передбачено договором, оскільки він зобов'язаний відшкодувати замовникові лише реальну шкоду, а не втрачену вигоду. Реальна шкода визначається вартістю робіт, у яких виявлено недоліки (п. 2 ст. 900). Більше того, у договорі може бути передбачено, що реальна шкода підлягає відшкодуванню лише у межах загальної вартості робіт за договором.

Слід підкреслити, що наведені договори на виконання науково-технічних робіт є найбільш поширеним способом створення об'єктів промислової власності.

Договори на створення *об'єктів промислової власності* (ст. 1107 ЦК України). Чинне законодавство про промислову власність не передбачає таких спеціальних договорів. Вважається, що достатньо договорів на виконання науково-технічних робіт, які мають своєю метою створення таких об'єктів. Не було розроблено і будь-яких типових чи зразкових договорів на створення об'єктів промислової власності. Але такі договори у практиці існують і вони потребують свого правового опосередкування.

Договори на виконання науково-технічних робіт не можуть замінити чи поглинути договори на створення об'єктів промислової власності. Ці два договори істотно відрізняються один від одного передусім своїм предметом. Якщо у договорі на виконання науково-технічних робіт його предметом є будь-які результати, одержані у процесі виконання зазначених робіт, то у договорі на створення об'єктів промислової власності його предметом є не будь-який результат, а лише об'єкт промислової власності. Не буде такого об'єкта — договір не виконаний.

Чинне законодавство про промислову власність у цьому плані нечітке і неоднозначне. У ньому в основному йдеться про права роботодавця та про договори на використання зазначених об'єктів. Так, наприклад, Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» зазначає лише, що службовим визнається винахід чи корисна модель, створені за дорученням роботодавця, яке має бути оформлене у письмовій формі. Безперечно, доручення

тодавця підлеглому працівникові ніяк не можна розглядати як

цивільно-правовий договір про створення винаходу чи Корисної моделі. Приблизно такі ж норми містять Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» та інші закони про промислову власність. Оригінальну позицію займає Закон України «Про охорону прав на сорти рослин». У ст. 17 він містить припис, за яким право на одержання патенту має роботодавець, якщо сорт створено працівником — автором сорту при виконанні ним трудового договору, конкретного завдання, одержаного працівником від роботодавця. Між зазначеним ***працвником та*** роботодавцем має бути укладений письмовий договір, що передбачає передачу прав роботодавцю на одержання патенту. У цьому випадку автор сорту має право на винагороду, яка визначається умовами договору.

Якщо між автором сорту і роботодавцем не укладено письмового договору про передачу права на одержання патенту або роботодавець порушив суттєві умови договору, то право на одержання патенту залишається за автором.

Постає питання: що це за договір між роботодавцем і працівником? Оскільки йдеться про передачу працівником права на одержання патенту на сорт рослини за певну винагороду, то його можна розглядати як цивільно-правовий договір — договір купівл і-про-

дажу. Але його не можна розглядати як договір на створення сорту рослини, оскільки у ньому йдеться про передачу права на сорт уже виросценої рослини. Із наведених норм можна зробити кілька цікавих висновків. По-перше, Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» на відміну від інших законів України про інтелектуальну власність визнає право автора на сорт незалежно від умов його виведення — в порядку виконання трудового договору чи за власною ініціативою. Автор сорту передає (продає) роботодавцеві право на одержання патенту за певну винагороду. По-друге, у разі відсутності такого письмового договору право на одержання патенту належить авторові сорту. Отже, якщо авторові сорту належить право на одержання патенту, то йому належить і право на сорт, хоча й вирощений у порядку виконання трудового

договору. Це принципово нова позиція цього Закону, яка істотно відрізняється від позиції інших законів України про інтелектуальну власність щодо правового статусу роботодавця.

По-третє, Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» чітко підкреслює: якщо не будуть дотримані ті умови, за яких роботодавець має право на одержання патенту, то право на одержання патенту залишається за автором (підкреслено автором). Отже, Закон із самого початку наділяє автора правом на сорт рослини незалежно від умов Його виведення.

Отже, загальний висновок зводиться до того, що чинне законодавство України про інтелектуальну власність не передбачає спеціальних договорів на створення об'єктів промислової власності. Але, як уже наголошувалося, такі договори існують.

Сторонами у договорі на створення того чи іншого об'єкта промислової власності можуть бути як фізичні, так і юридичні особи незалежно від форм власності. Як замовником, так і виконавцем може бути будь-яка особа, яка має бажання на одержання такого об'єкта чи має змогу такий об'єкт створити. Індивідуальний підприємець для належного здійснення своєї підприємницької діяльності може потребувати того чи іншого технічного засобу, пристрою тощо. Отже, він може виступати замовником на створення такого об'єкта на рівні винаходу чи корисної моделі. Замовник може також просити виконавця розробити форму промислового виробу чи торговельну марку.

Виконавцем договору на створення об'єкта промислової власності може також виступати будь-яка фізична чи юридична особа. Як правило, виконавцями таких договорів виступають спеціалізовані організації будь-якої форми власності, але виконавцями можуть виступати й окремі фізичні особи чи групи фізичних осіб. Безперечно, вони можуть виконувати договори на створення або окремих елементів, вузлів, складових тощо до більш масштабних об'єктів, або на створення маломасштабних об'єктів. До цього слід додати, що невеликі за своїм складом групи конструкторів, технологів більш оперативні, мобільні, за рахунок чого виконання обходиться значно дешевше, що далеко не маловажно в умовах ринкової економіки.

193
Договори у сфері інтелектуальної діяльності
193

Предметом договору можуть бути ті ж самі результати, які одержують у процесі виконання науково-технічних робіт. Але результати, одержані у процесі виконання договору на створення об'єктів промислової власності, мають істотно відрізнятися від результатів, одержаних у процесі виконання науково-технічних робіт. Результати, одержані у процесі виконання договору на створення об'єктів промислової власності, мають бути саме такими результатами, тобто бути об'єктами промислової власності. Якщо такого результату не буде одержано, договір слід вважати невиконаним.

За ризик випадкової неможливості виконання договору на створення об'єкта промислової власності повинен відповідати замовник, який має оплатити виконану роботу, якщо не одержано очікуваного результату з причин, що не залежали від виконавця. Тобто відповідальність виконавця за невиконання або неналежне виконання договору настає тільки за наявності вини виконавця.

Права і обов'язки сторін за договором на створення об'єкта промислової власності визначаються таким самим чином, як і в договорі на виконання науково-технічних робіт. Виконавець зобов'язаний виконати обумовлену договором роботу в установлений строк і передати її замовникові. Безперечно, створений об'єкт промислової власності має відповідати визначеним у договорі параметрам, які у свою чергу мають бути чітко визначені в техніко-економічно-му завданні. Робота має бути виконана вчасно і до неї має бути додана вся необхідна документація. Якщо договором передбачено виготовлення зразків об'єкта промислової власності, то вони також мають бути передані замовнику. При цьому в договорі слід визначити правовий режим зазначеного об'єкта — хто буде власником — виконавець чи замовник. Обидві сторони мають права на створений об'єкт — один створив, інший фінансував.

Виконавець має право вимагати від замовника забезпечення його необхідною інформацією, матеріалами, устаткуванням, фінансуванням. При цьому постає важливе питання, що має дістати відповідне відображення у договорі на здійснення патентного пошуку. Останній вкрай необхідний при здійсненні такого роду робіт, адже жоден розробник будь-якої науково-технічної проблеми не приступить до роботи, поки не буде мати достовірної інформації про стан

РОЗДІЛ **и**

справ у даній сфері. Розробник має знати усі патенти, доступні на даний момент у цій галузі.

Патентний пошук, як уже зазначалося вище, досить тривалий і дорогий процес, що вимагає затрати значних зусиль і енергії. Тому в договорі має бути чітко визначено, яким коштом мають бути виконані зазначені роботи.

Створений об'єкт промислової власності має бути забезпечений необхідною технічною документацією. Зрозуміло, що зазначену документацію має виготовити виконавець договору. Але у договорі має бути також визначений правовий режим цієї документації. Очевидно, він має бути таким самим, як і правовий режим самого створеного об'єкта.

Відповідно до вимог договору виконавець має право вимагати від замовника виконаної роботи прийняття об'єкта промислової власності. Прострочка прийняття замовником об'єкта промислової власності може мати негативні для замовника наслідки — ризик випадкової загибелі об'єкта, витрати на утримання і зберігання тощо.

Розмір винагороди, порядок її обчислення, строки та порядок виплати також мають бути чітко визначені у договорі. Визначення розміру винагороди може супроводжуватися умовою про його збільшення чи зменшення за наявності певних чинників.

11.4. Договори на використання об'єктів промислової власності Ліцензійні договори

чНайбільш поширеними договорами на використання об'єктів інтелектуальної власності є ліцензійні договори^ Слід мати на увазі, шо ліцензійні договори не єдина правова форма використання об'єктів інтелектуальної власності, але всі договори на використання мають відповідати певним принциповим умовам, визначеним чинним законодавством.

Першим принциповим положенням чинного законодавства України про інтелектуальну власність є припис, за яким використання об'єкта інтелектуальної власності можливе лише на підставі договору користувача з власником зазначеного об'єкта. Будь-яке позадоговірне використання об'єкта інтелектуальної власності чинним за

конодавством оцінюється як порушення прав на цей об'єкт. Звичайно дпорушенням прав інтелектуальної власності не визнається використання без дозволу власника (володільця) цього права/шо дозволене законом як виняток. Чинне законодавство містить немало таких винятків, про які йшлося вище і немає потреби їх повторювати.

Поза межами визначених у законі винятків будь-яке використання будь-якою особою об'єкта інтелектуальної власності можливе лише на підставі договору користувача з власником цього об'єкта.

Другим принциповим положенням договорів на використання об'єктів інтелектуальної власності є їх платний характерлТіраво розпоряджатися належним об'єктом має його власник, тому він може надати дозвіл і на безплатне використання^ Це право власника об'єкта. Проте у переважній більшостіс^договори на використання інтелектуальної власності є платними» взаємовигідними) двосторонніми. Плата за використання може здійснюватися у різних правових формах^Розмір винагороди, порядок її обчислення, строки виплати визначаються угодою сторін/ Це принципово нове положення чинного законодавства України про інтелектуальну власність.

За законодавством, що діяло раніше, розмір винагороди, порядок обчислення, строки виплати та всі інші питання, шо стосувалися винагороди, ретельно регламентувалися нормативними актами. Будь-яка свобода дій у цьому питанні

не допускалась. Це загальне правило стосувалося як авторського, так і патентного права. Чинне законодавство України розв'язання цих питань віддало на розгляд сторін договору.

У нормативному порядку визначаються лише мінімальні розміри винагороди за використання творів літератури і мистецтва, нижче яких опускатися не дозволяється. Щодо інших об'єктів інтелектуальної власності таких обмежень не встановлено.

Договори на використання об'єктів інтелектуальної власності мають чинність лише у межах, визначених законом або договором. Так, наприклад, договір на використання зазначеного об'єкта може бути укладений на строк, що не перевищує строків правової охорони даного об'єкта. Обмеження користування тим чи іншим об'єктом може стосуватися території, часу, кількості тощо. Сторо-

ни у договорі можуть дійти згоди і щодо інших обмежень користування, але всі вони мають бути чітко обумовлені договором.

Суттєві обмеження містить закон щодо використання об'єктів інтелектуальної власності, визнаних в установленому порядку секретними. Такі обмеження стосуються лише об'єктів промислової власності, принаймні так свідчить чинне законодавство. Проте при наявності відповідних умов видається, що і твір науки також може бути в установленому порядку визнано секретним, але Закон України «Про авторське право і суміжні права» не містить такої норми. Між тим вона не була б зайвою, адже є закриті літературні фонди.

Секретними об'єктами інтелектуальної власності визнаються такі, що містять інформацію, яка в установленому порядку віднесена до державної таємниці Порядок визнання того чи іншого об'єкта секретним визначений Законом України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р., нова редакція якого була прийнята 21 вересня 1999 р.

За цим Законом державна таємниця (далі також — секретна інформація) — вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

Віднесення інформації до державної таємниці — процедура прийняття (державним експертом з питань таємниць) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установленням ступеня їх секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, та з опублікуванням цього Зводу, змін до нього.

Договори на використання об'єктів інтелектуальної власності за невеликим винятком, установленим законодавством, укладаються в простій письмовій формі. Усні договори у цій сфері також допускаються, але у визначених законодавством випадках. Разом з тим

чинне законодавство не містить приписів, які встановлювали б до договорів на використання об'єктів інтелектуальної власності нотаріальну форму. Звичайно, сторони, які забажають засвідчити укладення такого договору в нотаріальному порядку, мають право це зробити. Договори про використання об'єктів інтелектуальної власності мають бути не просто укладені в письмовій формі, а й підписані сторонами, а їх підписи мають бути засвідчені відповідними печатками. У договорі має бути обов'язково зазначена дата Його укладення.

Особливістю договорів на використання об'єктів інтелектуальної власності безперечно є результати інтелектуальної діяльності. Як уже зазначалося, предметом таких договорів мають бути лише ті результати, що визнані об'єктами правової охорони. Але це не виключає можливості укладення договору і на результат, що не є об'єктом правової охорони.

Слід зазначити, що договори на використання об'єктів інтелектуальної власності є найбільш поширеною правовою формою забезпечення суспільства необхідними технічними засобами сповіщення про досягнуті результати у сфері науки, літератури і мистецтва. Відносини, що складаються у процесі передачі і використання здобутків інтелектуальної діяльності досить складні. Вони потребують детального регламентування. У договорі мають бути чітко визначені численні умови його використання, масштаби використання, ціна, підстави припинення та умови відповідальності.

Найбільш поширеними договорами на використання об'єктів інтелектуальної власності є ліцензійні договори. Світова практика при застосуванні достатньо їх удосконалила, накопичений великий досвід їх використання. Назва цих договорів походить від латинського слова Іісепгіа — дозвіл. У даному випадку — це дозвіл на використання об'єкта інтелектуальної власності, шо оформляється договором.

ЦК України передбачає надання ліцензії на використання об'єкта права інтелектуальної власності окремо або в ліцензійному договорі. Стаття 1108 ЦК України зазначає: «Особа, яка має виключне право дозволяти використання

об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензіар), може надати іншій особі (ліцензіату) письмове повноваження, що надає їй право на використання цього об'єкта в

РОЗДІЛ 11

певній обмеженій сфері (ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності). Вона може бути оформлена як окремий документ або бути складовою частиною ліцензійного договору».

У ЦК України передбачені такі вили ліцензій: виключна, одинична, невиключна, а також інші види, що не суперечать закону.

Виключна ліцензія видається лише одному ліиензіату і виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері.

Одинична ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у зазначеній сфері.

Невиключна ліцензія не виключає можливості використання об'єкта інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері.

За згодою ліцензіара, наданою у письмовій формі, ліцензіат може видати письмове повноваження на використання об'єкта права інтелектуальної власності іншій особі (субліцензію).

Достатнього досвіду використання об'єктів інтелектуальної власності в Україні ще не накопичено. Основні умови та реквізити поки шо не типізовані у відповідних зразкових чи примірних договорах. Тому дуже важливо визначити зміст та основні умови передусім ліцензійного договору, який стає єдиним і основним документом, що регулюватиме права і обов'язки сторін у відносинах щодо використання об'єктів інтелектуальної власності, взаємні розрахунки, відповідальність тощо. Найчастіше спори виникають через прогалини в укладеному договорі, нечіткість його визначень, неконкретність об'єкта тощо. Варто врахувати й те, що при виробленні проекту договору багато його умов характеризується невизначеністю шодо того, який ефект буде досягнуто внаслідок використання об'єкта інтелектуальної власності. Це значно ускладнює укладення договору.

Стаття 1109 ЦК України зазначає: «За ліцензійним договором одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензію) на умовах, визначених за взаємною згодою сторін з урахуванням цього Кодексу та іншого закону».

Ліцензійний договір може передбачати право лшензіата видавати (укладати) субліцензійний договір, за яким субліцензіат надає іншій особі (субліцснзіату) субліцензію на використання об'єкта права інтелектуальної власності. У цьому разі відповідальність перед ліцензіаром за дії субліцензіата несе ліцензіат, якщо інше не встановлено ліцензійним договором.

У ліцензійному договорі зазначаються вид ліцензії, сфера використання об'єкта права інтелектуальної власності (конкретні права, що надаються за договором, способи використання зазначеного об'єкта, територія та строк, на які надаються права, тощо), розмір, порядок і строки виплати плати за використання об'єкта права інтелектуальної власності, а також інші умови, які сторони вважають за доцільне включити у договір.

Якщо в ліцензійному договорі не зазначено виду ліцензії, то вважається, що надається невиключна ліцензія.

Предметом ліцензійного договору не можуть бути права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, які на момент укладення договору не були чинними.

Права на використання об'єкта права інтелектуальної власності та способи його використання, які не визначені у ліцензійному договорі, вважаються такими, що не надані ліцензіату.

Якщо у ліцензійному договорі не визначена територія, на яку поширюється його чинність, то дія ліцензійного договору поширюється на всю територію України.

Умови ліцензійного договору, що суперечать ***положенням*** *цього* Кодексу, є нікчемними.

Чинне законодавство України передбачає ще кілька видів ліцензійних договорів. Кілька видів вироблені міжнародно-правовою практикою. Серед останніх слід назвати передусім так звану повну ліцензію, що являє собою купівлю-продаж об'єкта інтелектуальної власності. Слід наголосити на тому, що ліцензійний договір — це продаж дозволу на використання об'єкта інтелектуальної власності.

Отже, повна ліцензія - це дозвіл на використання запатентованого об'єкта на весь строк чинності патенту і на використання об'єкта в повному обсязі. По суті це є продаж самого об'єкта, проте з юридичної точки зору між продажем патенту і наданням повної ліцензії існує принципова відмінність. При продажі патенту на умовах,

наприклад, щорічних відрахувань із суми продажу запатентованих виробів неуплата покупцем чергового платежу не спричиняє відновлення прав на патент у продавця. Якщо ж йдеться про договір повної ліцензії, укладений на таких самих умовах, то неуплата ліцензіатом чергового платежу спричиняє припинення чинності договору.

При відчуженні самого патенту правонаступник стає патентово-лодільцем. В останні роки договір повної ліцензії поступово втрачає своє значення, його застосування зменшується. Це зумовлюється тим, що економічна ситуація в сучасних умовах досить динамічна. Умови, за яких був укладений договір повної ліцензії, були вигідні, але вони зафіксовані на весь строк чинності договору. Економічна ситуація може змінитися таким чином, що ті ж самі умови стануть уже невигідними, але змінити їх уже не можна без згоди тієї чи іншої сторони. Між тим сучасний цивільний оборот досить динамічний, що у свою чергу зумовлює таку саму оперативність у правовому забезпеченні цієї динаміки. Договори, укладені на тривалий строк чинності, стають невигідними. Вони перестали задовольняти міжнародний оборот патентів.

За договором виключної ліцензії ліцензіар передає право на використання об'єкта інтелектуальної власності ліцензіату в повному обсязі, на визначеній території і на обумовлений строк. Ліцензіару залишається та частина права на об'єкт, яка не охоплена виключною ліцензією. При цьому ліцензіар не має права надавати ліцензії на використання об'єкта інтелектуальної власності іншій особі на цій самій території в обсязі наданих ліцензіату прав.

Відмінність виключної ліцензії від невиключної (простої) полягає перш за все у тому, що при виключній ліцензії ліцензіар сам не може використовувати предмет ліцензії у тих межах, що були визначені договором про виключну ліцензію, і надавати право використання третім особам. Водночас ліцензіар може використовувати предмет ліцензії поза межами виключної ліцензії самостійно і на-434

давати просту ліцензію (чи виключну) третім особам. Наприклад, якщо ліцензіар видав ліцензію на використання об'єкта інтелектуальної власності на території Франції, то він може видати просту чи виключну ***ліцензію*** на той самий об'єкт на території будь-якої іншої країни.

Виключна ліцензія може бути обмежена певним часом, наприклад, договір укладений лише на два роки. Після закінчення цього строку ліцензіар може знову видати ***просту чи виключну ліцензію*** будь-кому на новий строк. Виключна ліцензія може бути обмежена також і обсягом використання предмета ліцензії.

За договором виключної ліцензії ліцензіату може бути надано право видачі субліцензії, тобто ліцензіат має право укладати догори простої ліцензії з третіми особами на використання того самого предмета виключної ліцензії. Межі прав за такою субліцензією не повинні виходити за межі основної ліцензії.

Виключна ліцензія більш вигідна для ліиензіата, оскільки вона надає йому можливості для використання предмета ліцензії з найбільшою для себе вигодою.

За договором про нсвиключну ліцензію ліцензіар передає право на використання об'єкта інтелектуальної власності ліцензіату, залишаючи за собою право на використання цього самого об'єкта, включаючи право надання ліцензій іншим особам. Проте ліцензіат не наділяється правом на видачу субліцензій.

Чинне законодавство України про промислову власність містить ше одну — так звану відкриту ліцензію, за якою власник патенту (свідоцтва) на об'єкт промислової власності (крім патентів на секретні об'єкти промислової власності) має право подати до Установи для офіційної публікації заяву про готовність надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого об'єкта промислової власності Тобто власник патенту оголошує відкриту ліцензію для будь-якої особи, яка забажає скористатися цим запатентованим об'єктом. Для стимулювання відкритих ліцензій у законодавстві встановлена певна пільга для власників патентів — збір за підприимання чинності патенту в такому разі зменшується наполовину, починаючи з року, наступного за роком публікації такої заяви.

Особа, яка виявила бажання скористатися зазначеним дозволом, зобов'язана укласти з власником патенту договір про платежі Спо-

ри, що виникають під час виконання цього договору, вирішуються в судовому порядку.

Проте може статися так, що жодна особа не виявила бажання скористатися оголошеним дозволом. Тоді власник патенту може подати до Установи письмове клопотання про відкликання своєї заяви. У такому разі річний збір за підтримання чинності патенту сплачується в повному обсязі починаючи з року, наступного за роком публікації такого клопотання.

Примусова ліцензія. Чинне законодавство України про промислову власність містить припис, за яким у разі невикористання об'єкта промислової власності без поважних причин протягом трьох років, починаючи від дати публікації відомостей про видачу охоронного документа, або від дати, коли використання об'єкта промислової власності було припинено, на цей об'єкт може бути видано так звану примусову ліцензію. Будь-яка особа, яка має

бажання і виявляє готовність використовувати даний об'єкт, може звернутися до суду із заявою про надання їй дозволу на його використання. Суд може прийняти рішення про надання такого дозволу (примусової ліцензії) за таких умов: 1) із власником охоронного документа не вдалося досягти угоди про укладення ліцензійної угоди; 2) власник охоронного документа не зміг довести, що факт невикористання об'єкта зумовлений поважними причинами; 3) примусова ліцензія надається на умовах невиключної ліцензії.

Примусова ліцензія, видана судом, повинна містити визначення обсягу використання, строку дії дозволу та порядку виплати винагороди власнику охоронного документа.

В умовах воєнного та надзвичайного стану, а також в інтересах суспільства Кабінет Міністрів України має право дозволити використання об'єкта промислової власності визначеній ним особі без дозволу власника охоронного документа. Такий дозвіл також надається на умовах невиключної ліцензії, але з виплатою власнику документа відповідної компенсації.

Видача примусової ліцензії на секретний об'єкт промислової власності може мати місце лише за умови, що зацікавлена особа має дозвіл на доступ до цього об'єкта від Державного експерта.

Якщо зазначена особа не може досягти з власником охоронного документа згоди щодо надання ліцензії, то Кабінет Міністрів Ук-

раїни має право дозволити ***особі,*** визначеній Державним експертом, використання секретного об'єкта без згоди власника на умовах невиключної ліцензії з виплатою йому відповідної компенсації.

Спори щодо видачі ліцензій і виплати компенсацій та їх розміру вирішуються в судовому порядку.

Чинне законодавство України про промислову власність знає ще одну ліцензію — так звану залежну. її сутність полягає в тому, що за певних умов власник одного патенту може просити дозволу використати об'єкт промислової власності, патент на який належить іншій особі.

Власник патенту зобов'язаний дати дозвіл (видати ліцензію) на використання об'єкта промислової власності власнику пізніше виданого патенту за таких умов:

1) такий дозвіл (залежна ліцензія) видається власнику пізніше виданого патенту,

2) залежна ліцензія видається власнику раніше виданого патенту;

3) об'єкт промислової власності, призначений для досягнення іншої мети, захищений пізніше виданим патентом;

4) пізніше захищений об'єкт промислової власності має значні гехніко-економічні переваги;

5) зазначений об'єкт не може використовуватися без порушення прав власника раніше виданого патенту.

Дозвіл (залежна ліцензія) надається в обсязі, необхідному для використання об'єкта промислової власності власником пізніше виданого патенту.

При цьому власник раніше виданого патенту в свою чергу має право отримати ліцензію на прийнятних умовах для використання об'єкта промислової власності, що охороняється пізніше виданим патентом.

Укладення ліцензійних договорів

Метою ліцензійного договору є не просто одержати право на використання об'єкта інтелектуальної власності, а одержати цей дозвіл з найбільшою вигодою для ліцензіат Таку ж мету ставить перед собою ліцензіар. Тому в ліцензійному договорі мають бути визначені його істотні та інші умови з великою обережністю.

Передусім контрагенти ліцензійного договору мають чітко визначити, хто є хто. Ліцензіар має впевнитися, що ліцензіат — це та особа, з якою можна мати справу, вона дійсно є тією особою, за яку себе видає. Адже може виявитися, що за спиною ліцензіата стоїть цілий гурт інших юридичних осіб, які будуть використовувати предмет ліцензії, а ліцензіар гадав, що користуватися об'єктом буде тільки він один.

У свою чергу ліцензіат також повинен переконатися, що ліцензіар має право укладати ліцензійний договір, що він уповноважений виступати як такий від імені групи юридичних осіб, які мають право інтелектуальної власності на предмет ліцензійної угоди.

Важливо точно визначити предмет договору: що то є — винахід, корисна модель, промисловий зразок, компонування інтегральної мікросхеми тощо. При визначенні цієї умови має бути чітко сформульовано, який корисний ефект очікується від використання даного об'єкта, які витрати зумовлює його використання. У договорі мають бути застережені масштаби і обсяг використання об'єкта — територія, строки, кількість, зміст використання, цілі, призначення. Зазначені параметри мають бути чітко визначені у договорі.

Ліцензійний договір укладається на строк, встановлений договором, який повинен спливати не пізніше спливу строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт права інтелектуальної власності (ст. 1110 ЦК України).

Ліцензіар може відмовитися від ліцензійного договору у разі порушення ліцензіатом встановленого договором терміну початку використання об'єкта права інтелектуальної власності. Ліцензіар або ліцензіат можуть відмовитися від ліцензійного договору у разі порушення другою стороною інших умов договору.

Може статися так, що в ліцензійному договорі строк його чинності не визначений. У такому разі вважається, що договір укладено на строк, що залишився до спливу строку чинності виключного майнового права на визначений у договорі об'єкт права інтелектуальної власності, але не більше ніж на п'ять років. Кожна зі сторін при бажанні припинити договірні відносини має за шість місяців до спливу строку договору повідомити про це іншу сторону. Якщо такого повідомлення не надійде, ліцензійний договір вважається продовженим на невизначений час. Але за всіх умов кожна зі сторін ліцен-

зійного договору при бажанні ***припинити договірні відносини має*** повідомити про це іншу сторону за шість місяців до його спливу.

У міжнародно-правовій практиці ліцензійні договори укладаються на строк 5—10 років. Тенденція у визначенні строків ліцензійних договорів розвивається у бік їх скорочення.

За загальним правилом у ліцензійному договорі може бути передбачена можливість ліцензіата удосконалювати об'єкт промислової власності. У разі такого передбачення у договорі має бути визначена доля цих удосконалень, хто має стати їх власником.

У договорі обов'язково має бути умова про дотримання конфіденційності предмета ліцензійного договору, його удосконалень, обсягу використання та інших умов ліцензії. Щодо яких елементів має бути визначена конфіденційність, сторони вирішують самі.

Безперечно, ліцензійний договір може ***включати*** й інші ***умови,*** які сторони вважатимуть за необхідне включити. Це право сторін. Але перед їх включенням кожна зі сторін має ретельно зважити доцільність такого включення. Проте чи не найбільш важливою умовою ліцензійного договору є його ціна, винагорода за використання об'єкта промислової власності. При визначенні ціни договору має бути враховано багато чинників. Ліцензійний договір може супроводжуватися угодою про використання ноу-хау, яке, як правило, істотно підвищує ефективність використання об'єкта. Ціна ноу-хау та умови його використання визначаються окремо. Ліцензійний договір може містити умови, за якими предмет договору має бути забезпечений необхідною документацією, консультаціями ліцензіа-ра, наданням технічної допомоги при використанні об'єкта тощо. Наведені та інші чинники мають бути враховані при визначенні ціни договору.

Визначення ціни ліцензійного договору — досить складний процес. Без досвідчених фахівців тут, мабуть, не обійтися. Ціна за передачу прав на об'єкт промислової власності може бути визначена у різних формах твердій сумі, коли наперед розрахована сума виплачується одночасно або в частинах; роялті, що широко практикується у міжнародних патентних відносинах. Роялті — це платежі будь-якого виду, що вносяться як винагорода (компенсація) за використання або надання дозволу на використання об'єктів інтелектуальної власності Винагорода у формі роялті може встановлюва-

РОЗДІЛИ

тися також і за використання інших об'єктів права власності суб'єкта підприємницької діяльності, включаючи авторські права на будь-які твори науки, літератури і мистецтва, записи на носіях інформації, права на копіювання і розповсюдження будь-якого патенту чи ліцензії торговельної марки, права на винаходи, на промислові або наукові зразки, креслення, моделі або схеми програмних засобів обчислювальної техніки, автоматизованих систем або систем обробки інформації, секретної формули чи процесу, права на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау) (п. 1.13 ст. 1 Закону України «Про оподаткування прибутків підприємств»).

Роялті, за загальним правилом, розраховуються від економічного ефекту, одержаного внаслідок використання, у даному разі, об'єкта інтелектуальної власності. У багатьох випадках за використання об'єктів промислової власності встановлюється винагорода у формі твердої суми і роялті.

Якщо в ліцензійному договорі про видання або інше відтворення твору винагорода визначається у вигляді фіксованої грошової суми, то у договорі має бути встановлений максимальний тираж твору.

Сторони ліцензійного договору можуть встановлювати й інші форми виплати винагороди за використання об'єктів інтелектуальної власності.

Обов'язковою умовою ліцензійного договору має бути визначення місця і порядку розгляду спору, що може виникнути у процесі виконання договору. У разі порушення умов ліцензійного договору однією зі сторін вона може запропонувати прийнятні способи розв'язання виниклого спору. Коли такої згоди між сторонами досягти не вдалося, вона має право звернутися до суду. Сторони і самі можуть розробити механізм розв'язання такого спору ще до звернення до суду. Так, позов може бути переданий для висновку незалежним експертам або для розгляду групі фахівців,

що складається із представників кожної сторони, або для проведення процедур примирення чи арбітражу. У ліцензійному договорі зазначені питання мають бути чітко визначені.

У ліцензійному договорі слід чітко зазначити, що ліцензіару нічого не відомо про права третіх осіб на предмет ліцензії. Договір 440

Договори у сфері інтелектуальної діяльно* гі

200

повинен містити визначення термінів, що вживаються в ньому. Таке уточнення сприятиме уникненню різного їх тлумачення.

Близьким до ліцензійного договору є *договір комерційної концесії (франчайзинг)* (глава 76 ЦК України). Цей договір в останні роки набуває в міжнародній практиці все більшого застосування. В Україні зазначений договір передбачений у ЦК України. З франчайзингу інших нормативних актів Україна немає.

За договором франчайзингу одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати іншій стороні (користувачеві) за винагороду на строк або без визначення строку право використання в підприємницькій діяльності користувача комплекс виключних прав, належних правоволодільцеві, у тому числі ***право на комерційне*** найменування і (або) комерційне позначення правоволодільця, на комерційну інформацію, що охороняється, а також інші передбачені договором об'єкти виключних прав — торговельну марку тощо.

Договір франчайзингу передбачає використання комплексу виключних прав, ділової репутації і комерційного досвіду правоволодільця в повному обсязі (зокрема, з визначенням мінімального чи максимального обсягу використання) із зазначенням або без зазначення території використання щодо певної сфери підприємницької діяльності (продаж товарів, одержаних від правоволодільця або вироблених користувачем, здійснення іншої торгової діяльності, ви-ʏконання робіт, надання послуг).

Сторонами у ***цьому договорі*** можуть бути як юридичні, так і фізичні особи. Це можуть бути комерційні організації та фізичні особи, зареєстровані як індивідуальні підприємці.

Договір комерційної концесії (франчайзингу) має бути укладений у простій письмовій формі. Недодержання письмової форми позбавляє договір чинності. Договір підлягає обов'язковій реєстрації органом, який реєструє юридичні особи. У відносинах з третіми особами договір набуває чинності з моменту його реєстрації.

Договором франчайзингу може бути передбачено право користувача видавати дозвіл іншим особам на використання комплексу виключних прав або частки цього комплексу на умовах субфранчай-зингу. Безперечно, умови субфранчайзингу мають бути погоджені з

РОЗДІЛИ

правоволодільцем. Користувач несе субсидіарну відповідальність за шкоду, завдану правоволодільцеві діями похідних користувачів.

Винагорода за договором комерційної концесії може виплачуватися користувачем у формі разових або періодичних платежів, відрахувань від виторгу, націнки на оптову ціну товарів, що передаються правоволодільцем для перепродажу, або в іншій формі, передбаченій договором.

Правоволоділець зобов'язаний передати користувачеві технічну та комерційну документацію і надати іншу інформацію, необхідну останньому для здійснення прав, наданих йому договором комерційної концесії. В обов'язки правоволодільця входить також консультування користувача та його працівників з питань, пов'язаних ^здійсненням концесії. Правоволоділець зобов'язаний постійно контролювати якість товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються або надаються) користувачем на підставі договору комерційної концесії.

У договорі можуть бути передбачені й інші обов'язки правоволодільця, зокрема, видати користувачеві передбачені договором і оформлені належним чином ліцензії.

У свою чергу користувач зобов'язаний використовувати при здійсненні передбаченої договором діяльності комерційне найменування і (або) комерційне позначення правоволодільця зазначеним у договорі способом. Одним з основних є обов'язок користувача забезпечити якість товарів, що виробляються ним на основі договору комерційної концесії, тобто забезпечувати відповідність якості товарів, що виробляються ним на основі договору, виконуваних робіт, послуг, що надаються, якості аналогічних товарів, робіт і послуг, що виробляються, виконуються або надаються безпосередньо правоволодільцем. До обов'язків користувача належить також обов'язок не розголошувати секрети виробництва правоволодільця та іншу одержану від нього конфіденційну комерційну інформацію. Договором на користувача можуть бути покладені й інші обов'язки.

Договір комерційної концесії (франчайзингу) може містити певні обмеження прав сторін. Так, наприклад, правоволоділець може бути обмежений у праві надавати такі самі права іншим особам на цій самій території. Користувач зобов'язаний не конкурувати з пра

200

воволодільцем. Він зобов'язаний погоджувати з правоволодільцем місце розташування комерційних приміщень.

У договорі комерційної концесії мають бути передбачені відповідальність правоволодільця за виконання умов договору перед користувачем. У ньому має бути умова, що передбачає право користувача укласти договір комерційної концесії на новий строк, мають бути визначені підстави та умови для зміни договору. Важливе значення мають підстави припинення договору, які також мають бути визначені у договорі, а також наслідки припинення виключного права, користування яким надано договором, та інші необхідні умови.

Отже, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України з питань інтелектуальної власності» зараз не вимагається обов'язкова реєстрація ліцензійних договорів в Установі, достатньо письмового їх оформлення.

Відповідно до цього Закону договір про передачу права власності на об'єкт промислової власності і ліцензійний договір вважаються дійсними, якщо вони укладені в письмовій формі і підписані сторонами. Для третіх осіб такі договори вважаються дійсними від дня публікації відомостей про це в офіційному бюлетені та внесення їх до реєстру.

Питання для контролю

1. Поняття договорів у сфері інтелектуальної діяльності.
2. Авторські договори та їх види.
3. Договори у сфері суміжних прав.
4. Договори у сфері науково-технічної діяльності.
5. Договори на використання об'єктів промислової власності.

РОЗДІЛ 12

Патентування об'єктів промислової власності в іноземних державах

12.1. Загальні положення

Однією із форм реалізації своїх прав інтелектуальної власності є патентування об'єктів промислової власності в іноземних державах. Згадаємо, що твори науки, літератури і мистецтва не патентуються ні в країні, ні за її межами. Звідси випливає важливий висновок — охорона творів науки, літератури і мистецтва, створених в Україні, здійснюється в іноземній державі за одними правилами, а об'єктів промислової власності — за іншими.

Україна є членом міжнародних угод з авторського права. За правилами цих угод твори українських авторів, створені в Україні чи в будь-якій іншій країні-учасниці цих самих угод, мають таку саму охорону, як і твори громадян цієї країни.

Для одержання охорони об'єкта промислової власності в будь-якій іншій країні цей об'єкт обов'язково запатентовується в тій країні, де необхідно отримати правову охорону цього об'єкта. Без патентування об'єкт промислової власності може бути використаний у будь-якій країні без дозволу власника патенту в Україні і без виплати йому належної винагороди.

За певних обставин патентування об'єктів промислової власності за кордоном — це крайня потреба, що обходиться особі, яка побажала здійснити цю дію, досить дорого. Патентування в іноземній державі — це тривалий, складний і дорогий процес, що потребує значних витрат енергії, сил і коштів. Тому якщо можна обійтися без закордонного патентування, краще до нього не вдаватися. Патентування заради патентування недоцільне.

Патентування об'єктів промислової власності за ***кордоном*** доцільне лише за наявності певних економіко-правових чинників.

Само по собі патентування за ***кордоном*** ніколи і ***ніякої*** школи патентовласнику не приносить. Навпаки, таке закордонне патентування засвідчує авторський і державний пріоритет, свідчить про високий рівень науково-технічної думки на батьківщині створення того чи іншого об'єкта промислової власності, що має велике значення в міжнародному науково-технічному співробітництві.

Нарівні з позитивними характеристиками закордонного патентування цей процес має і певні негативні наслідки. Будь-яке патентування, у тому числі і в іноземній державі, вимагає подання в заявочних матеріалах такого повного опису сутності об'єкта промислової власності, що дозволяє фахівцю ним скористатися. Це найбільш уразливе місце патентної охорони об'єктів промислової власності. Повний опис сутності об'єкта промислової власності дозволяє будь-якій особі використати запатентований об'єкт без дозволу патентовласника і без виплати належної винагороди. Безперечно, таке використання можливе поза межами чинності патенту. Наприклад, фахівець якоїсь країни ретельно ознайомився з тим чи іншим об'єктом промислової власності, запатентованими в іншій країні. На ознайомлення з

патентним описом того чи іншого об'єкта має право будь-яка особа. Цього достатньо фахівцеві для використання цього самого об'єкта, але вже у межах своєї країни, поки він там не запатентований.

Одним із засобів захисту від неправомірного запозичення чи просто використання даного об'єкта третіми особами стало ноу-хау. В описі заявочних матеріалів сутність того чи іншого об'єкта розкривається не повністю, що не дає можливості використати цей об'єкт з повною ефективністю. Ноу-хау потім додається до ліцензійного договору за додаткову винагороду.

Широке застосування ноу-хау все ж не забезпечує повної охорони запатентованого об'єкта промислової власності від неправомірного використання. Тому багато європейських країн пішли іншим шляхом — вони створили спільний патент, що має чинність на території тих країн, які погодилися на такий спільний патент.

РОЗДІЛ 12

Отже, закордонне патентування доцільне лише за наявності тих чинників, що зумовлюють його потребу. Таких чинників кілька.

Закордонне патентування будь-якого об'єкта промислової власності доцільне тоді, коли є повна впевненість у тому, що на запатентований об'єкт буде попит у країні патентування. Тому перед патентуванням того чи іншого об'єкта необхідно ретельно вивчити кон'юнктуру ринку в країні патентування. Має бути повна впевненість у тому, що об'єкт чи виріб, заснований на ньому, будуть мати попит у країні патентування. Якщо такої впевненості немає, то патентування в цій країні недоцільне. Наприклад, якщо в Україні буде створено винахід, що стосується металургії, то такий винахід доцільно патентувати у тих країнах, де розвинена металургійна промисловість або де вона перебуває у процесі становлення. У тих країнах, де металургійна промисловість відсутня, патентування такого винаходу недоцільне.

Другим чинником, що зумовлює потребу патентування того чи іншого об'єкта в тій чи іншій країні, є договір на поставку до цієї країни промислових виробів, у яких використані об'єкти промислової власності або які виготовлені на основі зазначених винаходів, корисних моделей, промислових зразків тощо. Слід зазначити, що в одному виробі можуть бути використані кілька винаходів, корисних моделей чи промислових зразків, особливо, коли йдеться про поставку великомасштабних об'єктів. Наприклад, новітній танк останньої конструкції може містити численні винаходи, корисні моделі і промислові зразки та інші об'єкти промислової власності.

При цьому варто враховувати обсяг зазначених поставок Якщо обсяг поставок незначний, то витрати на патентування можуть перевищити вигоду від поставок У такому разі, мабуть, також недоцільно патентувати за кордоном.

Третім чинником, що зумовлює потребу закордонного патентування, є також договори про будівництво в тій чи іншій країні будь-яких об'єктів. При спорудженні таких об'єктів може використовуватися будівельна техніка, в якій використані об'єкти промислової власності — наприклад, автомобілі, трактори, крани та інша будівельна техніка. Незапатентовані зазначені об'єкти в такому разі також можуть бути використані безперешкодно в іноземній державі

202

неправомірним шляхом. Але це лише один аспект цієї проблеми. Другий полягає у тому, що в процесі самого будівництва будівельниками можуть бути використані нові технології, матеріали та інші засоби, що є об'єктами промислової власності. Вони також потребують патентного захисту.

Отже, при укладенні договорів на будівництво будь-яких споруд у тій чи іншій країні необхідно ретельно вивчити кон'юнктуру ринку в цій країні, а також визначити всі об'єкти промислової власності, що можуть бути використані у процесі будівництва.

Іншою передумовою закордонного патентування об'єктів промислової власності за кордоном є наявність можливості укладати ліцензійні договори на використання запатентованих в Україні об'єктів. Слід зазначити, що торгівля ліцензіями — один із самих вигідних видів торгових операцій. Тому будь-яка країна, що володіє науково-технічним потенціалом, прагне укладати ліцензійні договори з іноземними партнерами. У ряді випадків ліцензійні договори бувають більш вигідними, ніж торгівля товаром, виробленим на основі об'єктів промислової власності.

При можливості укласти вигідний ліцензійний договір виникає необхідність патентування об'єкта, оскільки відсутність патенту на той чи інший об'єкт позбавляє можливості укласти ліцензійний договір.

Закордонне патентування об'єктів промислової власності України може бути зумовлене також потребою експонування товарів, виробів, техніки тощо, що фунтуються на зазначених об'єктах, на міжнародних виставках і ярмарках. Такі демонстрації зазначених об'єктів промислової власності безперечно необхідні з метою найти вигідного покупця чи споживача. Подібна демонстрація об'єктів промислової власності також викликає необхідність їх патентування.

Крім наведених передумов закордонне патентування має відповідати ще двом обов'язковим вимогам: 1) патентоздатності об'єкта, який передбачається патентувати за законодавством країни патентування; 2) патентній чистоті об'єкта, який має патентуватися.

Патентоздатність об'єктів патентування за законодавством різних країн неоднакова. Тому перед патентуванням треба ретельно вивчити законодавство країни патентування і обов'язково визначи-

ти умови патентоздатності, Об'єкт, який передбачається патентувати, має відповідати вимогам патентоздатності країни патентування.

Патентна чистота об'єкта патентування — це поняття, властиве патентній системі охорони промислової власності. Сутність цього поняття полягає у тому, що об'єкт, який передбачається патентувати, в країні патентування не підпадає під чинність інших патентів цієї країни. Тобто об'єкт, який збираються патентувати, не порушує патентних прав інших осіб. У разі порушення цієї вимоги настають серйозні негативні наслідки. Це може бути арешт товарів, ввезених чи виготовлених з порушенням патентів інших осіб, сплата солідних штрафів, відшкодування заподіяних збитків, а також ув'язнення.

Патенточистими вважаються такі об'єкти, що не порушують чужих патентних прав. Отже, патентоволодільці інших патентів не можуть висунути будь-яких претензій до заявника, який бажає запатентувати той чи інший об'єкт у країні патентування, якщо об'єкт патенточистий.

12.2. Умови патентування об'єктів промислової власності в іноземних державах

Патентування об'єктів промислової власності в зарубіжних країнах є однією із форм реалізації своїх патентних прав фізичними і юридичними особами України. Відповідно до Конституції України суб'єкти патентних прав мають право володіти, користуватися і розпоряджатися належними їм об'єктами промислової власності. Але повної і безмежної свободи права не буває. Немає її і в патентному праві. Свобода розпоряджатися своїм об'єктом промислової власності також певною мірою обмежена. В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, існує дозвільний порядок закордонного патентування.

Чинне законодавство України про промислову власність декларує загальне правило, що відповідає наведеному припису Конституції: «Будь-яка особа має право запатентувати винахід (корисну модель) в іноземних державах» (п, 1 ст. 37 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 1 червня 2000 р.). Це правило стосується й інших об'єктів промислової власності.

Проте законодавець тут встановив і певне обмеження. До *подання* заявки на одержання охоронного документа на об'єкт патентування в орган іноземної держави, у тому числі міжнародної заявки, заявник зобов'язаний подати заявку до Установи і повідомити її про наміри здійснити таке патентування. Якщо протягом трьох місяців від дати надходження цього повідомлення до Установи повідомлення про заборону закордонного патентування даного об'єкта не надійде, заявник має право подати заявку до патентного органу іноземної держави.

З наведеної норми випливає кілька висновків.

1. Об'єкт промислової власності, який передбачається запатентувати за кордоном, має бути спочатку запатентований в Україні.

2. Зазначене правило стосується також і міжнародної заявки. Міжнародною визнається заявка, подана відповідно до Договору про патентну кооперацію.

3. Закордонне патентування можливе лише з дозволу Установи. Дозвіл на закордонне патентування надається у формі відсутності заборони Установою закордонного патентування.

4. Усі матеріали про закордонне патентування в обов'язковому порядку проходять через Установу.

Установа може в необхідних випадках дозволити запатентувати об'єкт промислової власності в іноземних державах раніше встановленого строку.

Закордонне патентування здійснюється відповідно до Інструкції про розгляд заявки про наміри здійснити патентування винаходу (корисної моделі) в іноземних державах № 164/700 від 1 червня 1995 р. або Інструкції про розгляд заявки про наміри здійснити патентування промислового зразка в іноземних державах — 163/699 від 1 червня 1995 р.

Наведені шструкції визначають порядок розгляду заявки про наміри здійснити патентування об'єкта промислової власності в іноземних державах відповідно до чинного законодавства України про промислову власність.

Будь-яка фізична чи юридична особа може виступати заявником закордонного патентування. Таке саме право належить будь-якому правонаступникові заявника. Звичайно, правонаступництво має бу-

ти засвідчене відповідним документом. Заявник не зобов'язаний особисто вести справу із закордонного патентування, він може це доручити будь-якій особі в установленому законодавством порядку. Але варто наголосити, що заявку про намір здійснити закордонне патентування того чи іншого об'єкта промислової власності можна подавати до Установи лише після подачі до Установи заявки на патентування цього самого об'єкта в Україні. Тобто чинним законодавством України про промислову власність закордонне патентування об'єкта промислової власності до патентування цього самого об'єкта в Україні не допускається.

Найчастіше заявка про намір здійснити патентування об'єкта промислової власності в іноземних державах подається одночасно із заявкою на видачу патенту України на цей самий об'єкт.

У заявці про закордонне патентування має бути зазначено: заявник в Україні; держава патентування; процедура патентування; мета патентування.

До заявки про закордонне патентування має бути доданий повний комплект заявки на об'єкт промислової власності — копія заяви про видачу патенту України на цей самий об'єкт; опис об'єкта; формула винаходу; креслення та інші ілюстративні матеріали; реферат. Якщо йдеться про патентування промислового зразка, то має бути доданий комплект фотографій із зображенням виробу (його макета, малюнка), що дають повне уявлення про зовнішній вигляд виробу.

До заявки про закордонне патентування обов'язково має бути доданий документ, що засвідчує подання заявки на об'єкт промислової власності в Україні (розписка про прийняття заявки, рішення про встановлення дати подання заявки, повідомлення про можливість проведення експертизи по суті). Зазначені вимоги стосуються також і патентування за Договором про патентну кооперацію. І

До матеріалів заявки про закордонне патентування входить також експертний висновок про можливість опублікування матеріалів про об'єкт промислової власності у пресі та інших засобах масової інформації. До заявки додається документ, що засвідчує повноваження довіреної особи чи правонаступництво.

Заявка має бути підписана заявником, який несе відповідальність за подану інформацію.

451

Установа України **після вшповідної** реєстрації поданої заявки про закордонне патентування розглядає зазначену заявку і після розгляду надісланих матеріалів надсилає заявнику довідку про їх одержання. За результатами розгляду заявочних матеріалів на закордонне патентування Установа приймає рішення про можливість закордонного патентування чи про його недоцільність.

Але може статися так, шо надіслані матеріали не відповідають установленим вимогам. У такому разі Установа повідомляє заявника про це і пропонує доповнити надіслані матеріали чи виправити їх протягом визначеного строку. Розгляд заявки припиняється до надходження виправлених матеріалів або додаткових документів. Якщо протягом трьох місяцю від дати надходження заявки до Установи заявник не надішле необхідних документів чи виправлених матеріалів, заявку визнають такою, що не була подана.

З приводу закордонного патентування важливим є питання про його оплату. Вище підкреслювалося, що процес закордонного патентування досить тривалий і дорогий. Виникає запитання: за які кошти має здійснюватися патентування об'єктів промислової власності в іноземних державах. У Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р. у п. 4 ст. 32 було сказано: «Витрати, пов'язані з патентуванням винаходу (корисної моделі) в іноземних державах, несе заявник або за його згодою інша особа». Із цього Закону від 1 червня 2000 р. зазначена норма зі ст. 37 виключена. Проте у законах України «Про охорону прав на промислові зразки» та «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» такі норми збереглися. Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» взагалі не містить норми про витрати на патентування сорту в іноземних державах. Отже, існує певна розбіжність про визначення джерел витрат на закордонне патентування об'єктів промислової власності.

12.3. Договір про патентну кооперацію

За загальним правилом, про що вже йшлося, об'єкт промислової власності може одержати правову охорону в зарубіжних країнах лише за умови запатентування цього об'єкта у цій самій країні. Ко-

ли говориться про об'єкт промислової власності, попит на який може виявитися в ряді країн, тоді постає питання про патентування цього об'єкта у кожній з цих країн.

Така ситуація набагато ускладнює патентування об'єкта у зарубіжних країнах. У кожну із країн, в якій заявник побажає одержати правову охорону свого об'єкта, має бути подана заявка мовою цієї країни, сплачені встановлені мита і збори і т. ін. Істотно підвищуються фінансові витрати на патентування, подовжується тривалість патентування, виникає ряд труднощів, пов'язаних з патентуванням.

Тому фахівці-патентознавці уже давно почали пошук способів певного спрощення і полегшення процедури патентування об'єкта промислової власності в кількох зарубіжних країнах одночасно. Цей пошук завершився успішно. Компетентний виконавчий орган Паризького союзу з охорони промислової власності провів відповідну роботу і підготував текст міжнародного договору, що був прийнятий Дипломатичною конференцією у червні 1970 р. під назвою Договір про патентну кооперацію або РСТ. Договір набрав чинності з 1 червня 1978 р. За станом на 1 січня 2001 р. цей Договір об'єднував 108 країн світу. Україна також є членом цієї спілки. Головною метою Договору є спрощення і полегшення способів звертання заявників до кількох країн про патентну охорону винаходів.

Отже, Договір про патентну кооперацію (РСТ) є угодою про міжнародне співробітництво у сфері патентування в кількох країнах одночасно. Його вважають чи не найбільшим досягненням у сфері патентної охорони винаходів після Паризької конвенції. Проте він стосується лише процедури патентування — подання заявки, патентного пошуку та проведення експертизи заявки, а також поширення технічної інформації, що міститься в заявках.

Зазначений Договір стосується лише процедури розгляду заявок на винаходи, він не передбачає видачі міжнародних патентів. Заявка, що подається за процедурою Договору про патентну кооперацію, називається міжнародною заявкою. Вона подається до національного патентного відомства, в Україні — до Установи. Проте Договір передбачає можливість подання міжнародної заявки безпосередньо до Міжнародного бюро ВОІВ, яке в таких випадках виступає як приймаюче відомство. Міжнародна заявка діє як націо

наявна від дати міжнародного подання у тих Договірних державах РСТ, що зазначені заявником у його *заявці.*

Міжнародна заявка має відповідати певним встановленим стандартам. За підготовку і подання міжнародної заявки встановлений єдиний збір, що сплачується в єдиній валюті і до одного відомства (одержуюче відомство). Зазначений збір складається із збору за пересилання — для покриття витрат одержуючого відомства; збору за пошук — для покриття витрат міжнародного пошукового органу; міжнародного збору для покриття витрат Міжнародного бюро.

Мовою міжнародної заявки є державна мова тієї країни, відомство якої є одержуючим відомством.

Отже, міжнародну заявку на винахід можна подати до національного патентного відомства, в Україні— до Установи; до Європейського патентного відомства — для Західної Європи і до Міжнародного бюро ВОІВ. Зазначені організації виступають як одержуючі відомства.

Одержуюче відомство передусім перевіряє відповідність матеріалів міжнародної заявки щодо встановлених вимог, визначає дату надходження заявки. Один примірник заявки відомство пересилає Міжнародному бюро ВОІВ для реєстрації (реєстраційний примірник), другий — до Міжнародного пошукового органу — («копія для пошуку»), третій примірник залишається в одержуючого відомства.

Наступним етапом у роботі з міжнародною заявкою є здійснення міжнародного пошуку — тобто пошуку усіх джерел інформації, що в тій чи іншій мірі стосується міжнародної заявки. Зазначений міжнародний пошук здійснюється Міжнародними пошуковими органами, до яких належить Австралійське патентне відомство, Австрійське патентне відомство, Відомство США з патентів і товарних знаків, Європейське патентне відомство, Іспанське відомство з патентів і товарних знаків, Китайське патентне відомство. Російське патентне відомство, Шведське патентне відомство і Японське патентне відомство.

Міжнародний пошук за заявкою завершується звітом, що передається заявникові протягом чотирьох—п'яти місяців від дати подання міжнародної заявки. Відомості про технічний рівень у сфері,

про яку йдеться в міжнародній заявці, надає можливість заявникові правильно оцінити свої шанси на одержання патенту в країнах, у яких заявник бажає одержати правову охорону на свій винахід. Високий кваліфікаційний рівень міжнародного пошуку дає можливість заявникові уникнути безпідставного оспорювання виданого на Його підставі патенту.

Міжнародний пошук за заявкою дозволяє заявникові вирішити питання у світлі наведених відомостей про доцільність патентування свого об'єкта чи продовжити пошуки більш раціонального вирі" шення технічної проблеми, заявленої як винахід. Міжнародний пошуковий орган висилає звіт про здійснений міжнародний пошук заявникові і Міжнародному бюро. Міжнародне бюро включає звіт про пошук до міжнародної публікації міжнародних заявок і висилає по примірнику до зазначених відомств.

Договір про патентну кооперацію містить також положення про надання допомоги національним патентним відомствам щодо обробки заявок і вішання національних патентів. Зазначений Договір виявив свою практичну доцільність, що засвідчується стрімким зростанням країн, які приєдналися до нього — з 18 країн, шо підписали Договір, до 108.

На підставі звіту про міжнародний пошук заявник має вирішити питання про проведення попередньої експертизи заявки. За Договором така попередня експертиза не є обов'язковою для країн, що приєдналися до цього Договору. Не є вона обов'язковою і для заявника. Попередня експертиза може провадитися лише на прохання заявника.

Для проведення попередньої експертизи міжнародної заявки призначаються міжнародні органи попередньої експертизи, результати якої повідомляються заявникові і вони визначають рівень патентоздатності заявленої пропозиції. Результати Міжнародної попередньої експертизи не можуть бути підставою для видачі патенту, але вони є основою для вирішення заявником питання про свої шанси на одержання патенту.

Результати Міжнародної попередньої експертизи мають важливе значення і для країн, де експертиза заявок по суті не провадиться, а патенти видаються під відповідальність заявника. Такі результати, 454

Патентування об'єктів промислової власності в іноземних державах

206

оскільки вони мають вагу і авторитет Міжнародної попередньої експертизи, служать *основою* для заінтересованих осіб для вирішення питань визначення юридичної чинності таких патентів. Одна справа, коли патент виданий під відповідальність заявника, і зовсім інша справа, коли міжнародна заявка дістала таку високу оцінку з боку Міжнародної попередньої експертизи. Де має особливе значення для укладення ліцензійних договорів.

Якщо на підставі міжнародного пошуку та результатів міжнародної попередньої експертизи заявник зробить висновок про недоцільність домагатися видачі патенту на заявлену пропозицію, він може відізвати свою міжнародну заявку або не вживати ніяких дій взагалі. У такому разі міжнародна заявка втрачає дію національної заявки і процедура автоматично припиняється. За таких обставин заявник уникає зайвих витрат коштів.

Незручність закордонного патентування проявляється особливо яскраво у разі патентування одного і того самого об'єкта промислової власності у кількох країнах відразу. Тому фахівці патентного права давно уже прагнули створити патент, виданий в одній державі, який мав би чинність хоча б у кількох державах. Цього вдалося досягти деяким європейським державам. Кількома європейськими країнами була підписана Конвенція про видачу європейських патентів (Європейська патентна конвенція від 5 жовтня 1973 р. з поправками, внесеними Рішенням Адміністративної Ради Європейської Патентної Організації від 21 грудня 1978 р.).

Патенти, видані цією Організацією, називаються Європейськими патентами. Європейські патенти мають чинність у тій країні, яка є членом цієї Організації і для якої виданий патент, нарівні з національним патентом цієї країни, якщо Конвенцією не передбачається інше. Зазначені патенти видаються на будь-які винаходи, придатні для використання у промисловості, є новими і означають винахідницький крок вперед.

Конвенція не визнає об'єктами винаходів відкриття, наукові теорії та математичні методи; естетичні твори; схеми, правила і методи для виконання розумових операцій, спортивних або розважальних ігор або занять бізнесом і програм для комп'ютерів; надання інформації. Методи обробки тіл людей або тварин хірургічними розділи

або терапевтичними і діагностичними методами, що практикують-ся на тілах людей або тварин, не повинні вважатися винаходами. .

Не допускається видача європейських патентів на винаходи, публікації або використання яких могли б суперечити громадському порядку або моралі, за умов, що використання не повинно визнаватися таким тому, що воно заборонене законом або правилами в кількох або у всіх державах, що підписали Конвенцію. Європейські патенти не видаються також на різновиди рослин або тварин або на суттєві біолологічні процеси для розмножування рослин або тварин. Проте зазначені умови не стосуються мікробіологічних процесів або їх продуктів.

Винахід вважається новим, якщо він не є частиною відомого оригінального виробу, що є творчим результатом. Творчий результат повинен бути таким, що має творчий характер, досягнутий правомірним для держави способом, має усний або письмовий опис способу використання або іншим чином зафіксований перед датою заяви на Європейський патент. Проте зазначена фіксація не повинна мати місця більше як за шість місяців до оформлення заявки на Європейський патент.

Винахід вважається таким, що має винахідницький рівень, якщо він є творчим результатом і не є очевидним для особи, кваліфікованої у даній сфері технічної творчості.

Винахід вважається придатним для використання у промисловості, якщо він може бути використаний у будь-якій галузі промисловості, включаючи сільське господарство.

Право на одержання Європейського патенту має будь-яка фізична або юридична особа. Заявка на Європейський патент може бути оформлена і від кількох осіб, у тому числі і від тих, які представляють різні договірні держави.

Право на Європейський патент належить винахідникові або його правонаступникові (спадкоємцеві). Право на Європейський патент за розробку винаходу в порядку виконання трудового договору має визначатися відповідно до законодавства тієї країни, в якій винахідник в основному працює.

Якщо заявка на видачу Європейського патенту буде подана від двох осіб, які створили цей винахід незалежно один від одного,

право на Європейський патент має той заявник, заявка якого має більш ранню дату оформлення. Проте ця норма стосується тих заявок, що були опубліковані.

Винахідник має право вимагати, щоб його ім'я було вказано як автора винаходу у Європейському патентному бюро.

Чинність Європейського патенту визначається строком 20 років віддати оформлення заявки. Проте кожна із договірних держав мас право визначити чинність Європейського патенту, виданого їй, більш тривалим строком відповідно до свого національного законодавства.

Права, що випливають з Європейського патенту, починають свою чинність від дати публікації відомостей про його видачу в кожній договірній державі, в якій він видається. Обсяг прав визначається за національним законодавством тих країн, на території яких має чинність патент. Якщо об'єктом Європейського патенту є процес, чинність патенту поширюється також на продукти, що виробляються за цим процесом. Будь-яке порушення Європейського патенту має розглядатися у межах національного закону.

Заявка на видачу Європейського патенту має бути опублікована після 18 місяців від дати оформлення або, якщо заявляється конвенційний пріоритет, від дати конвенційного пріоритету. На прохання заявника така публікація може бути здійснена раніше зазначеного строку. Вона може бути опублікована також разом із публікацією опису Європейського патенту.

Публікація повинна містити опис, вимоги, креслення, як оформлені, так і додаткові, Європейську попередню експертизу і короткий огляд.

Європейське патентне бюро здійснює експертизу заявки по суті відповідно до письмової заяви заявника і з'ясовує, чи відповідає вимогам Конвенції заявка на Європейський патент і винахід, що її стосується. Заява про проведення експертизи заявки по суті має бути подана протягом шести місяців від дати публікації Європейського звіту в Європейському патентному бюлетені. За проведення експертизи стягується встановлений збір. Не допускається відкликання заяви про проведення експертизи заявки, проте Адміністративна Рада може продовжити пропущені строки.

РОЗДІЛ 12

Інформація про видачу Європейського патенту публікується в офіційному Патентному бюлетені. Водночас Європейське патентне бюро публікує опис Європейського патенту на заявлений винахід, що містить його зображення, вимоги і креслення.

Протягом дев'яти місяців від дати публікації шформацц про видачу Європейського патенту будь-яка особа може надіслати до Європейського патентного бюро заперечення проти видачі патенту. Заперечення має бути оформлене в письмовій формі і містити обгрунтування заперечення. Оформлене заперечення розглядається лише за умови сплати встановленого збору за подання заперечення.

Зазначене заперечення стосується Європейського патенту в усіх країнах, яким він виданий.

Підставами для заперечення проти видачі Європейського патенту можуть бути:

— об'єкт, що заявлений на видачу Європейського патенту, є не-патентоздатним;

— Європейський патент не розкриває винаходу способом, достатньо ясним і повним для того, щоб його міг реалізувати фахівець у даній галузі;

— заявлений об'єкт виходить за межі змісту оформленої заявки. На підставі розгляду заперечення проти видачі Європейського

патенту відділ заперечень Європейського патентного бюро може прийняти рішення про відхилення заперечення чи анулювання Європейського патенту. Заперечення відхиляється, якщо його мотиви не обгрунтовані. Європейський патент анулюється, якщо заперечення проти його видачі достатнього обгрунтоване.

Для України має значення патентування об'єктів промислової власності не тільки в країнах далекого зарубіжжя, а й у країнах близького зарубіжжя. З розпадом колишнього СРСР постало питання про створення власної національної системи охорони інтелектуальної власності, а також про створення умов для полегшеного патентування об'єктів промислової власності в країнах СНД. Уже відразу після набуття незалежності України почалися пошуки для створення спільної системи охорони інтелектуальної власності. Першим кроком у цьому напрямі було підписання 25—27 грудня 1991 р. Тимчасової угоди про охорону промислової власності, яку підписали Білорусь, Вірменія, Молдова, Російська Федерація, Тад

жикистан і Україна. Зазначена Угода передбачала розробку і прийняття спеціальної Конвенції про охорону промислової власності, до прийняття якої набула чинності згадана Угода.

Тимчасова Угода про охорону промислової власності передбачала створення Міждержавної організації з охорони промислової власності, що мала складатися із Адміністративної ради, Патентного відомства і Патентного суду. Адміністративна рада складається із представників усіх заінтересованих країн СНД і має стати органом колегіального керівництва Організації. Патентне відомство приймає і розглядає заявки на винаходи, промислові зразки, товарні знаки і знаки обслуговування, проводить їх експертизу і видає міждержавні охоронні документи, що *мають* чинність на території дер-жав-учасниць, веде відповідні реєстри тощо.

Угода була відкрита для підписання всіма державами, які цього забажають.

Для розгляду і розв'язання спорів про видачу і дійсність міждержавних охоронних документів створювався Патентний суд.

Ряд об'єктивних причин перешкодили реалізувати сформульовані у Тимчасовій угоді принципові положення. Проте ідея створення міждержавної системи охорони промислові власності на території колишнього СРСР з порядку денного не була знята. Спільними зусиллями фахівців країн СНД було розроблено і прийнято Угоду про заходи щодо охорони промислової власності і створення Міждержавної ради з питань охорони промислової власності. Угода була підписана 12 березня 1993 р. її підписали дев'ять країн СНД — Білорусь, Вірменія, Молдова, Казахстан, Киргизстан, Росія, Таджикистан, Узбекистан і Україна.

Уже на першому засіданні Міждержавної ради у травні 1993 р. були сформульовані і визначені цілі такої форми співробітництва, яка б дозволила:

— сформувати міждержавну систему правової охорони винаходів, промислових зразків, торговельної марки;

— гармонізувати національні законодавства країн-учаснішь Міждержавної ради у сфері охорони промислової власності;

— розробити й узгодити принципи створення довгострокової міжрегіональної угоди (конвенції) відкритого типу, яка б сприяла

РОЗДІЛ 12

За Угодою сторони зобов'язані виплачувати винагороду авторам за використання винаходів та інших об'єктів промислової власності, що охороняються авторськими свідоцтвами (свідоцтвами) колишнього СРСР.

Як відомо, патентування торговельної марки не провадиться, здійснюється лише їх державна реєстрація. Сучасний обіг товарів між державами зумовив потребу реєстрації торговельних марок в іноземних державах. Відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» будь-яка особа має право зареєструвати марку в іноземних державах. Якщо реєстрація марки в іноземній державі здійснюється відповідно до Мадридської угоди про реєстрацію знаків, заявка на таку реєстрацію подається через Установу України. Витрати, пов'язані з реєстрацією марки в іноземній державі, несе заявник чи за його згодою будь-яка інша особа.

Чинність свідоцтва на торговельну марку обмежується територією тієї держави, яка видала свідоцтво. Отже, для одержання правової охорони марки у кількох країнах її треба зареєструвати у кожній із цих країн. Процедура складна і дорога, крім того, у кожній країні своя, де за реєстрацію марки потрібно платити встановлені збори. Це ускладнює реєстрацію марки, а, отже, і її правову охорону. Тому вже давно почалися пошуки способів реєстрації марок у кількох державах одночасно. Ще у 1891 р. була прийнята Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків, до якої приєдналася Україна.

Зазначена Угода передбачає міжнародну реєстрацію марок у Міжнародному бюро ВОІВ у Женеві. Така реєстрація має чинність у ряді країн за бажанням заявника, а потенційно — в усіх країнах-учасницях цієї Угоди.

Повідомлення про міжнародну реєстрацію марки публікується Міжнародним бюро. Така реєстрація надає власнику (володільцю) марки ряд переваг. Для одержання правової охорони марки в кількох країнах заявнику не потрібно подавати заявку до патентного відомства кожної із них, до того ж різними мовами, і в кожній із них сплачувати мито. Заявник після реєстрації марки в країні його походження подає лише одну заявку і лише французькою мовою. Він зобов'язаний сплатити мито до одного органу (Міжнародне бю

ро). У разі потреби подовження чинності реєстрації марки зазначені пільги зберігаються, а чинність реєстрації марки подовжується

щоразу на 20 років.

Подібна процедура реєстрації вигідна і для національних патентних відомств, оскільки позбавляє їх значної частини копіткої роботи.

Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків був підписаний у 1989 р. Зазначений Протокол був прийнятий з метою введення в систему міжнародної реєстрації марок деяких нових елементів, що усувають

труднощі, які заважають приєднатися окремим країнам до Мадридської угоди. В Україні протокол ще не набрав чинності.

Протокол встановлює зв'язок із майбутньою системою товарних знаків Європейського союзу. Більш докладно про новації, що вводяться Протоколом до Мадридської угоди, буде зазначено у підрозділі 15.4.

Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» від 16 червня 1999 р. дозволяє реєструвати географічне зазначення походження товару в іноземних державах. Стаття 16 цього Закону проголошує, що заявка на реєстрацію в іноземній державі географічного зазначення походження товару, пов'язаного з географічним місцем на території України, може бути подана тільки після його реєстрації в Україні.

Для полегшення реєстрації географічного зазначення походження товарів варто скористатися Лісабонською угодою про охорону найменувань місць походження і міжнародної реєстрації (1958 р.). Зазначена Угода має своєю метою забезпечити охорону місць походження, тобто «географічної назви країни, району або місцевості, яке служить для позначення виробу, що походить із даної країни, району або місцевості, якість та властивості якого пояснюються виключно або головним чином географічним середовищем, включаючи природні і людські фактори» (ст. 2 Угоди).

За заявкою компетентного органу держави-учасниці Угоди таке найменування реєструється Міжнародним бюро ВОІВ. Міжнародне бюро сповіщає про реєстрацію інші держави-учасниці Угоди. Усі зазначені заявкою держави-учасниці Угоди зобов'язані охороняти

209

зареєстроване в міжнародному порядку найменування стільки, скільки це найменування охороняється в країні його походження. Проте кожна із зазначених держав може протягом одного року від дати реєстрації заявити, що вона не може з тих чи інших причин надати охорону такому зареєстрованому в міжнародному порядку найменуванню місця походження.

Питання для контролю

1. Патентування об'єктів промислової власності в іноземних державах.
2. Умови патентування об'єктів промислової власності в іноземних державах.
3. Договір на патентну кооперацію.
4. Реєстрація торговельної марки в іноземних державах.

РОЗДІЛ 13

Колективне управління майновими правами суб'єктів інтелектуальної власності

13.1. Загальні положення

Відповідно до чинного законодавства України про інтелектуальну власність кожний власник має право користуватися і розпоряджатися належним йому об'єктом інтелектуальної власності на свій розсуд. Кожний власник може використовувати належний йому об'єкт будь-яким способом, аби він не порушував чинного законодавства. Власник об'єкта може його продати, обміняти, подарувати та вчиняти будь-які інші цивільно-правові угоди у межах закону.

Сучасний ринок інтелектуальної власності багатогранний і досить складний. Будь-які цивільно-правові операції з об'єктом інтелектуальної власності тривалі, дорогі і копіткі. Сам автор далеко не завжди може передбачити наслідки тієї чи іншої угоди, у момент підписання якої йому обіцяли немалі вигоди. Ліцензійні договори досить складні за своїм змістом і автор об'єкта промислової власності не завжди може знати про ті чи інші елементи, нюанси, які необхідно включити до договору.

Процес управління майновими правами, що належать автору того чи іншого об'єкта інтелектуальної власності, від часу оформлення прав на нього і до закінчення прав на користування та розпорядження зазначеними правами досить трудомісткий, має свою специфіку. Одна справа продати будь-яку матеріальну річ, інша справа — продати об'єкт інтелектуальної власності. Управління майновими правами суб'єктів інтелектуальної власності потребує спеціального професійного підходу.

304-414

465

РШДІЛ 13

Уже сам процес оформлення прав на той чи інший об'єкт промислової власності часто буває просто не доступний винахідникові. Він не завжди може правильно і грамотно оформити заявку на видачу патенту. Заявникам доводиться вдаватися за допомогою до фахівців. Здебільшого така допомога потрібна при здійсненні права на користування і розпорядження об'єктом інтелектуальної власності. Передусім договори з цього приводу мають бути укладені з максимальним урахуванням інтересів автора твору чи науково-технічного досягнення.

Для надання необхідної професійної допомоги з тих чи інших питань авторам творів та науково-технічних досягнень уже давно почали з'являтися спеціальні фахівці. Пізніше такі фахівці почали об'єднуватися у спеціалізовані організації і розмежовуватися між собою за характером послуг, які вони надавали творцям нового. Так виникла сфера діяльності, яку стали називати колективним управлінням майновими правами авторів. Проте слід підкреслити, що надання допомоги заявникам у процесі оформлення заявок патентними повіреними — це один самостійний вид діяльності, а надання допомоги в управлінні майновими правами авторів — інший вид діяльності, хоча не виключається, що один і той самий патентний повірений може займатися обома видами діяльності.

Зазначені організації чи окремі фізичні особи, які професійно займаються тим чи іншим видом цієї діяльності, виконують ряд функцій. Передусім, зазначені особи у процесі діяльності мають суворо дотримуватися чинного законодавства і діяти лише у межах правового поля. Це необхідна умова виконання своїх безпосередніх функцій. Однією з основних функцій зазначених осіб є функція захисту прав і інтересів автора чи винахідника. Патентний повірений чи будь-яка інша довірена особа діє від імені і в інтересах того чи іншого суб'єкта інтелектуального права. Ця особа мусить виконувати свої обов'язки сумлінно, професійно і своєчасно.

Важливою функцією зазначених осіб є захист прав і інтересів держави.

Патентний повірений та інші правомочні особи надають допомогу суб'єктам права інтелектуальної власності у відносинах з іноземними партнерами.

Подібного роду організації створені у більшості країн світу. Створені і міжнародні організації, що здійснюють охорону прав суб'єктів інтелектуальної власності. Наприклад, чинне законодавство Німеччини передбачає обов'язкове створення організацій, які б забезпечували захист авторських прав. Подібного роду організації Франції надають істотну допомогу авторам, композиторам, продюсерам віком за 55 років. Ці самі організації надають матеріальну допомогу авторам, доходи яких з тих чи інших причин знизилися, оплачують усі витрати на лікування. Такі організації створені у багатьох інших країнах світу. У багатьох країнах створені організації для захисту прав виконавців. Вони збирають і розподіляють гонорари відповідно до прав виконавців. У деяких країнах ***створюються*** колективні організації, що регулюють відносини між організаціями виконавців і організаціями виробників фонограм.

Такі самі функції виконують організації, створені на міжнародному рівні — Незалежна міжнародна асоціація кінопродюсерів, Міжнародна організація акторів, Міжнародна організація музикантів.

Укладаються колективні угоди з організаціями масового мовлення, що мають своїм завданням передусім захистити права виконавців за рахунок обмеження так званого часу голки. Цим поняттям визнається час використання комерційних записів для радіомовлення. Цей час за загальним правилом визначається на тиждень. Обмеження часу голки має метою захистити інтереси виконавців шляхом забезпечення включення в програми радіомовлення «живого» голосу виконавця. У цьому заінтересовані як самі виконавці, так і слухачі.

У багатьох країнах створюється кілька систем колективного управління майновими правами авторів. Можуть бути загальні організації, що здійснюють захист прав авторів різних жанрів і видів, а можуть створюватися організації для захисту прав авторів якогось одного виду творчості. У разі дії кількох подібних організацій вони мають чітко розмежувати свою компетенцію. За загальним правилом організації з управління майновими правами авторів на колективній основі налагоджують контакти з подібними зарубіжними організаціями та організаціями, які слідкують за виконанням міжна-

роли і їх конвенцій і двосторонніх угод. Організації з колективного управління майновими правами авторів однієї країни на підставі відповідних договорів можуть доручати подібній зарубіжній організації виконання окремих доручень щодо захисту прав і інтересів авторів за кордоном.

Зазначені організації здійснюють контроль за використанням об'єктів інтелектуальної власності і своєчасною виплатою винагороди як усередині своєї країни, так і за кордоном, адже самі автори такої можливості не мають. Ці організації всілякими способами сприяють створенню сприятливих умов для найбільш раціонального використання об'єктів інтелектуальної власності. Вони покликані доступними їм засобами сприяти розвитку всіх видів творчості.

До розпаду колишнього СРСР в Україні не було подібних організацій, їх функції виконували творчі спілки, які за своїм характером були професійними об'єднаннями творчих працівників і виконували функції профспілок. Творчі працівники були заінтересовані у членстві таких об'єднань, оскільки вони надавали істотну матеріальну допомогу своїм членам. Тому доступ до таких об'єднань був досить обмеженим. Фактично майновими правами авторів управляла держава в особі таких творчих об'єднань.

Створення організацій, що управляють майновими правами авторів на колективній основі, може істотно впливати на процес розвитку будь-якого виду творчості шляхом створення сприятливих умов.

13.2. Колективне управління майновими правами інтелектуальної власності за типовим законом ВОІВ

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) розробила проект закону про авторські права для країн СНД — Типовий закон про авторське право і суміжні права (примірне положення про охорону творів науки, літератури і мистецтва, виконань, фонограм, передач організацій мовлення). Цей Типовий закон пропонує конкретні правові засади щодо створення та існування організацій з управління майновими правами авторів. Принциповим положенням є те, які зазначені організації створюються самими авторами та

особами, що мають авторські і суміжні права. Зазначені організації діють у межах лише тих повноважень, якими їх ішілили засновники. За своїм характером організації з управління майновими правами авторів є некомерційними. Вони не можуть свою діяльність базувати на меті одержання прибутків від своєї діяльності. Повноваження, якими наділяються зазначені організації, передаються їм авторами та іншими особами, які мають авторські або суміжні права, у формі лише письмових договорів. Обмеження, передбачені анти-монопольним законодавством, не поширюються на діяльність цих організацій.

Отже, автори творів науки, літератури і мистецтва, виконавці,

виробники фонограм, відеограм та інші володільці авторських і суміжних прав з метою практичного здійснення належних їм майнових прав (публічного виконання, сповіщення в ефір чи по кабелю, відтворення твору шляхом механічного магнітного та іншого запису, репродрукування тощо) вправі створювати на визначених засадах організації, що мають своїм завданням управляти майновими правами авторів і осіб, які мають авторське право, на колективній основі.

Допускається утворення окремих організацій, що управляють певними категоріями майнових прав певних категорій суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, або організацій, шо управляють різними майновими правами в інтересах різних категорій суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав.

Організації, що управляють майновими правами авторів на колективній основі (організації колективного управління), створюються самими суб'єктами авторських і суміжних прав і набувають статусу юридичної особи від дня їх реєстрації в загальному порядку, встановленому для реєстрації громадських (некомерщйних) організацій. Організація колективного управління після її державної реєстрації зобов'язана протягом ЗО днів стати на облік в Установі. Про облік організацій колективного управління Установа здійснює публікацію у своєму офіційному бюлетені.

Компетенція зазначених організацій визначається тими повноваженнями, які їм передали суб'єкти авторських і суміжних прав. На підставі переданих організаціям повноважень розробляється і в

установленому порядку затверджується статут організації. Він має обов'язково містити лише ті положення, шо відповідають чинному законодавству. Відмова у реєстрації може мати місце у разі порушення вимог чинного законодавства.

Керівництво діяльністю зазначених організацій, визначення основних напрямів їх діяльності у межах закону визначаються лише загальними зборами суб'єктів авторських і суміжних прав, майновими правами яких управляє дана організація. Вищим органом такої організації є збори її учасників, які визначають розмір винагороди й умови видачі ліцензій користувачам, способи розподілу і виплати зібраної винагороди, вирішують інші принципові питання.

Контроль за діяльністю організацій колективного управління здійснює орган, що зареєстрував дану організацію.

Отже, договори, на підставі яких суб'єкти авторських і суміжних прав передають повноваження на управління своїми майновими правами, можуть бути віднесені до типу договорів доручення. Слід зазначити, що ці договори, зважаючи на їх недавнє виникнення, ще не піддавалися науковому дослідженню, проте вони існують. Сторонами у такому договорі, з одного боку, є суб'єкти авторських і суміжних прав, тобто фізичні особи. Але свої повноваження можуть передавати зазначеним організаціям і юридичні особи, які через ті чи інші причини стали суб'єктами авторських і суміжних прав. З іншого боку, стороною даного договору може бути тільки юридична особа, яка управляє майновими правами суб'єктів авторських і суміжних прав на колективній основі.

Об'єктом договору на управління майновими правами є суб'єктивні права суб'єктів авторських і суміжних прав. Обсяг прав, що передаються зазначеним організаціям, визначається самими суб'єктами авторських і суміжних прав. На основі переданих прав визначаються основні функції і завдання організацій з управління майновими правами авторів. Основними завданнями і функціями зазначених організацій можуть бути: пропагування і реклама творів науки, літератури і мистецтва широкій громадськості, підприємцям та будь-яким іншим особам для використання; укладання ліцензійних договорів з користувачами, здійснення контролю за користуванням зазначеними творами; підготовка зразкових договорів на використ

тання творів чи об'єктів суміжних прав; збір гонорарів за використання творів та їх розподіл; юридичне консультування авторів та інших суб'єктів авторських і суміжних прав; збір інформації про використання або можливе використання творів чи об'єктів суміжних прав. До наведеного переліку варто віднести і налагодження ділових контактів з творчими спілками та благодійними фондами; створення банку даних про авторів, суб'єктів суміжних прав, можливих користувачів як вітчизняних, так і зарубіжних. Для здійснення останньої функції організація повинна виявляти можливих користувачів за кордоном, вивчати кон'юнктуру ринку творів та об'єктів суміжних прав. З цією метою відповідними зарубіжними організаціями укладаються угоди про взаємне представництво ділових інтересів. Коло таких інтересів може бути досить широким — публічний показ і публічне виконання, *звуко-* і відеокопіювання, використання комп'ютерних програм, баз даних та інших об'єктів авторських і суміжних прав.

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 11 липня 2001 р. організації колективного управління повинні виконувати від імені суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав на основі одержаних від них повноважень такі

функції:

а) погоджувати з особами, які використовують об'єкти авторського права і (або) суміжних прав, розмір винагороди під час укладення договору;

б) укладати договори про використання прав, переданих в управління;

в) збирати винагороду за використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав у випадках і на підставах, передбачених

цим Законом;

г) розподіляти і виплачувати зібрану винагороду суб'єктам авторського права і (або) суміжних прав, правами яких вони управляють, а також іншим суб'єктам прав відповідно до цього Закону;

д) здійснювати інші дії, передбачені чинним законодавством, необхідні для охорони прав, управління якими здійснює організація;

РОЗДІЛ 1 3

Організації колективного управління можуть управляти на території України майновими правами іноземних суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав на основі договорів з аналогічними іноземними організаціями, у тому числі й про взаємне представництво інтересів.

Організації колективного управління можуть доручати на основі договорів з аналогічними іноземними організаціями управляти на колективній основі за кордоном майновими правами українських суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, у тому числі й про взаємне представництво інтересів.

На основі одержаних повноважень організації колективного управління надають будь-яким особам шляхом укладання з ними договорів невиключні права на використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав.

При здійсненні своїх функцій організації колективного управління повинні діяти лише у межах наданих їм повноважень, чинного законодавства України, принципів взаємності і справедливості. При укладанні ліцензійних договорів з користувачами мають бути чітко визначені відповідні способи використання творів науки, літератури і мистецтва та об'єктів суміжних прав. Умови надання ліцензій мають бути однаковими для всіх користувачів однієї категорії. Зазначені організації не можуть відмовити тому чи іншому користувачеві у наданні ліцензії.

Особливістю укладання ліцензійних договорів організаціями колективного управління є те, що вони мають право видавати ліцензії на використання об'єктів авторського права чи суміжних прав не лише тих авторів та інших суб'єктів авторського чи суміжних прав, які передали цій організації своє повноваження, а й тих, які не передавали своїх повноважень організації. Тобто будь-який автор, його правонаступники, спадкоємні та інші володільці авторських чи суміжних прав, що охороняються чинним законодавством, має право передати здійснення своїх майнових прав такій організації. Зазначена організація зобов'язана взяти на себе здійснення цих прав на колективній основі, якщо управління такою категорією прав належить до статутної діяльності цієї організації.

Усі можливі майнові конфлікти суб'єктів авторських чи суміжних прав, що виникають у зв'язку з використанням об'єктів авторського права чи суміжних прав, до користувачів, мають бути врегульовані організацією, яка видала ліцензію.

У зв'язку з виконанням своїх функцій у межах наданих повноважень зазначені організації мають право вимагати від користувачів творів чи об'єктів суміжних прав надання їм документів, що містять точні відомості про використання зазначених об'єктів, необхідні для збирання та розподілу авторської винагороди.

Організації колективного управління зобов'язані здійснювати свою діяльність передусім в інтересах авторів та інших суб'єктів авторських та суміжних прав, як тих, що є членами даної організації, так і тих, які не є членами даної організації.

Зібрана організацією авторська винагорода має бути використана виключно на виплату володільцям авторських та суміжних прав. Ніякі відрахування на розвиток організації не допускаються. Із зібраних коштів організація має право утримувати лише суми, необхідні для покриття фактичних витрат зі збору, розподілу і виплати авторської винагороди. Організація має також право відраховувати із сум винагороди до спеціальних фондів, що створюються цією організацією виключно за рішенням володільців авторських і суміжних прав, які входять до цієї організації.

Організація зобов'язана розподіляти і своєчасно виплачувати зібрані суми винагороди пропорційно фактичному використанню творів науки, літератури і мистецтва та об'єктів суміжних прав. Суб'єкти авторських і суміжних прав мають право знати, а організації колективного управління зобов'язані надавати їм повні звіти про обсяг, способи використання їх творів чи об'єктів суміжних прав.

Автори та інші суб'єкти авторських чи суміжних прав, які не передали організації своїх повноважень на збір винагороди, також мають право вимагати від організації виплати їм належної винагороди за використання творів чи об'єктів суміжних прав відповідно до здійсненого розподілу. Зазначені володільці авторських та суміжних прав можуть вимагати вилучення своїх творів і об'єктів суміжних прав із ліцензій, що надаються цією організацією користувачам.

розділи

Іноземна організація, що управляє майновими правами на колективній основі, має право вимагати від відповідної організації в Україні надання їй відомостей про розподіл винагороди, що належить іноземним володільцям авторських чи суміжних прав, представником яких є зарубіжна організація. Вона також має право вимагати надання їй іншої необхідної інформації про діяльність організацій колективного управління на території України згідно з договором про взаємне представництво.

Організації колективного управління мають право резервувати на своєму рахунку суми незапитаної винагороди, що надійшла їм від користувачів. Після трьох років від дня надходження на рахунок організації сум незапитаної винагороди ці суми можуть бути використані для чергових виплат суб'єктам авторського права і (або) суміжних прав або спрямовані на інші цілі, передбачені їх статутами, в інтересах осіб, які мають авторське право і суміжні права, І

Організації колективного управління зобов'язані надавати Установі таку інформацію:

— про зміни, що вносяться до статуту організації;

— про укладання даною організацією двосторонніх та багатосторонніх договорів з іншими організаціями колективного управління, у тому числі іноземними;

— про управління майновими правами осіб, які не передали організації повноважень на колективне управління майновими правами на основі договорів, укладених у письмовій формі;

— про рішення загальних зборів членів організації, що стосуються договорів управління правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав;

— про річний баланс, річний звіт, результати аудиторських перевірок;

— про осіб, уповноважених представляти організацію.

Спеціалізованих громадських чи будь-яких інших організацій Для управління майновими правами винахідників та інших суб'єк

13.3. Управління майновими правами суб'єктів промислової власності

'213

Колективне управління майновими **правами**

213

тів промислової власності в Україні зараз немає. Оскільки управління майновими правами суб'єктів інтелектуальної власності — це **своєрідна охорона їх майнових прав і інтересів, то певною мірою ці функції виконує чи виконувала така громадська організація як Товариство винахідників і раціоналізаторів.**

Зазначене Товариство було створене в колишньому СРСР на рівні Всесоюзного товариства винахідників і раціоналізаторів з відповідними відділеннями в республіках, областях, містах, районах та окремих підприємствах, організаціях і установах. Це була досить потужна і розгалужена громадська організація. Вона виконувала потрібну і корисну роботу — закликала і організовувала працівників до науково-технічної творчості. Мільйони працівників входили до складу Товариства винахідників і раціоналізаторів.

Зазначене Товариство діяло на підставі статуту, що визначав напрями його діяльності. Товариство сприяло розвиткові науково-технічної творчості, надавало всіляку допомогу винахідникам і раціоналізаторам. Корисність діяльності цього Товариства ні в кого не викликала сумніву.

В Україні збереглися рештки організаційних правових засад діяльності цього Товариства. Безперечно, його корисна діяльність має бути відроджена.

За статутом Товариства винахідників і раціоналізаторів його діяльність спрямовувалася на розвиток передусім науково-технічної творчості. Низові організації були створені на кожному підприємстві, в кожній організації і установі. Вони об'єднували у свої ряди майже всіх працівників.

Основним завданням низових організацій Товариства винахідників і раціоналізаторів був розвиток масового винахідництва і раціоналізаторства. Нічого дивного немає у тому, що діяльність цих організацій у той час націлювалася на розвиток лише винахідництва та раціоналізаторства, але інші види науково-

технічної творчості ще не досягли такого рівня, щоб бути включеними в орбіту масової творчості. Організації винахідників і раціоналізаторів будь-якого рівня здійснювали громадський контроль за своєчасним розглядом заявок на будь-які технічні пропозиції, розробкою і використанням цих пропозицій у виробництві, своєчасною і правильною

виплатою належної винагороди і премії особам, які тим чи іншим чином сприяли розвитку винахідництва і раціоналізаторства.

До завдань організацій винахідників і раціоналізаторів входив також розвиток колективної творчості, сприяння прискоренню технічного прогресу. Вони брали участь у розробці і здійсненні планів і заходів з нової техніки і організаційно-технічних заходів щодо використання винаходів і раціоналізаторських пропозицій.

Організації винахідників і раціоналізаторів організовували разом з адміністрацією огляди з винахідництва і раціоналізаторства, тематичні конкурси на кращі винаходи та раціоналізаторські пропозиції. Організовували і проводили різного роду конференції, семінари, наради з проблем розвитку науково-технічної творчості Створювали комплексні творчі бригади винахідників і раціоналізаторів, громадських конструкторських бюро, патентних груп та груп зі сприяння використанню винаходів і раціоналізаторських пропозицій.

Зазначені організації брали активну участь у створенні на громадських засадах шкіл технічної творчості, технічних клубів тощо.

Одним із основних напрямів роботи організацій винахідників і раціоналізаторів було надання технічної, правової те іншої необхідної допомоги винахідникам і раціоналізаторам. Вони всіляко сприяли підвищенню технічних, економічних, патентних та правових знань винахідників і раціоналізаторів. Представники організацій винахідників і раціоналізаторів брали участь у розгляді заявок на технічних радах, у розгляді конфліктів, що виникали у зв'язку з використанням винаходів та раціоналізаторських пропозицій, розрахунку та порядку виплати належної винагороди тощо.

Представники низових організацій Товариства винахідників і раціоналізаторів могли виступати у суді від імені винахідників і раціоналізаторів та в інших організаціях, брали участь у розгляді скарг винахідників і раціоналізаторів у інших державних чи громадських органах, вносили свої пропозиції до тих самих органів з метою активізації винахідництва і раціоналізації та удосконалення правового захисту прав та інтересів винахідників і раціоналізаторів.

Представники організацій винахідників і раціоналізаторів брали активну участь у розгляді питань преміювання активістів науково-476

технічної творчості, у підведенні результатів оглядів, конкурсі* га

змагань тощо.

Одним із основних обов'язків низових організацій винахідників і раціоналізаторів був контроль за використанням коштів, передбачених на розвиток винахідництва і раціоналізаторства адміністрацією підприємств, організацій і установ. Водночас поширеною формою стимулювання було присвоєння почесного звання «Заслужений винахідник республіки» та «Заслужений раціоналізатор республіки». Представники організацій винахідників і раціоналізаторів брали активну участь у підготовці цих питань, їх голос часто був вирішальним.

Низові організації винахідників і раціоналізаторів узагальнювали і поширювали кращий досвід організації винахідництва і раціоналізації. Вони виконували також багато інших функцій на громадських засадах, сприяючи розвиткові науково-технічної творчості.

13.4. Представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені)

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» у п. 2 ст. 5 встановлює, що іноземні особи та особи без громадянства, які проживають або мають постійне місцезнаходження поза межами України, у відносинах з Установою реалізують свої права через представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), зареєстрованих відповідно до закону.

Заявники України також можуть доручати представникам у справах інтелектуальної власності або іншим довіреним особам вести справи з Установою. Різниця у тому, що іноземні особи можуть вести свої справи з Установою України лише через представників інтелектуальної власності. Особи України вести справи з Установою можуть через зазначених представників лише за своїм бажанням.

Слід підкреслити й те, що ведення справ з Установою через представника у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) потребує певних витрат заявника. Разом з тим сам заявник не завжди може кваліфіковано оформити заявочні матеріали та ве

ного повіреного, який працює за наймом, то відомості про нього надає особа, яка уклала з ним трудовий договір.

Патентний повірений повинен мати особисту печатку із зазначенням свого прізвища та реєстраційного номера. Він відкриває в установах банків на території України розрахунковий та інші рахунки.

Свої ділові відносини з особами, яких патентний повірений береться представляти, він оформляє письмовим договором, довіреністю або іншим документом, що засвідчує його повноваження відповідно до чинного законодавства.

Інколи повноваження патентного повіреного засвідчуються шляхом зазначення його прізвища і реєстраційного номера в заявці на видачу охоронного документа на об'єкт промислової власності, але за умови, що заявка підписана самим заявником.

За загальним правилом Установа не несе відповідальності за зобов'язаннями патентного повіреного.

Права патентного повіреного визначаються Положенням, яким він неухильно керується під час виконання своїх професійних обов'язків. У своїх діях, пов'язаних з охороною інтелектуальних прав, патентний повірений незалежний і керується лише законом. Він веде всі справи, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, має право вступати у відносини з Установою та іншими установами, що належать до сфери її управління, судовими органами, кредитними установами та іншими фізичними і юридичними особами. Патентний повірений у межах наданих повноважень підписує заяви, клопотання, описи, формули винаходів та інші документи, пов'язані з охороною прав на зазначені об'єкти. Він має право подавати та одержувати матеріали, що стосуються охоронних документів, виконувати платіжні операції від імені заявника, подавати доповнення до заявки, заперечення, скарги. Патентний повірений має право вживати заходів щодо підтримання чинності охоронних документів.

Патентні повірені мають право проводити науково-дослідні роботи, частиною яких є патентні дослідження. Така необхідність виникає у разі, коли потрібно довести, наприклад, патентну чистоту заявки або, навпаки, порушення патентних прав власника об'єкта.

Патентний повірений є представником особи, яку він представляє, в усіх державних і судових органах.

Патентний повірений наділений широким колом прав щодо інформації про справу, яку він веде, у чому б ця інформація не полягала. Він має право визначати порядок ознайомлення з інформацією, яка є предметом його професійного, ділового та іншого інтересу, включаючи віднесення її до категорії конфіденційної. Патентний повірений має право вживати необхідних заходів для захисту цієї інформації, якщо інше не обумовлено законодавством та дорученням особи, яку він представляє.

За погодженням з особою, яку представляє патентний повірений, він може передавати свої повноваження іншій особі, безперечно, патентному повіреному. Про таку передачу патентний повірений зобов'язаний сповістити Установу.

Патентний повірений має право займатися своєю діяльністю індивідуально або разом з іншими патентними повіреними, створювати патентні агентства, фірми, бюро, контори тощо з правами юридичної особи. Патентний повірений має право виконувати свої функції за договором найму.

*Обов'язки **патентного повіреного.*** Патентний повірений зобов'язаний сумлінно виконувати свої обов'язки, у межах і на підставі чинного законодавства захищати інтереси особи, яку він представляє, не розголошувати відомості, що стосуються здійснюваних ним професійних функцій. Положення не обмежує коло інформації, яка не підлягає розголошенню. Це можуть бути будь-які питання, що стосуються охорони прав на об'єкти інтелектуальної діяльності, а також зміст консультацій, порад, роз'яснень тощо. Це правило стосується також і питань, що ставила особа, яку він представляє. Адже інколи зміст запитання патентному повіреному може розкрити напрям технічних та інших пошуків або хід чи зміст технічної творчості тощо.

Патентний повірений не має права вести одночасно справи протилежних сторін. Він зобов'язаний відмовитися від надання своїх послуг або припинити їх надання, якщо вони можуть бути використані у справі, в якій він уже представляв або консультував іншу особу з протилежними інтересами і конфлікт не був вирішений.

РОЗДІЛ 13

Набуття та** припинення права займатися діяльністю **патентного повіреного. Патентний повірений набуває права займатися своєю діяльністю лише з моменту його атестації як такого і одержання ним реєстраційного номера. Зазначені дії здійснює Установа, яка для проведення цієї роботи створює атестаційну та апеляційну комісії. Атестаційна комісія визначає і затверджує порядок проведення кваліфікаційних екзаменів, екзаменаційні завдання, призначає екзаменаторів. Комісія також вирішує питання про допуск кандидатів на патентного повіреного до кваліфікаційних екзаменів та їх атестацію.

Скарги кандидатів у патентні повірені з приводу їх атестації розглядаються Апеляційною комісією, яка також здійснює контроль за додержанням патентними повіреними чинного законодавства та положення про патентних повірених. Отже, функції Апеляційної комісії значно ширші від розгляду лише скарг кандидатів. Апеляційна комісія має своїм завданням забезпечити законність у діяльності патентних повірених, вона, власне, відповідає за кваліфікаційний рівень патентних повірених.

Атестація кандидатів у патентні повірені здійснюється на підставі заяви, поданої до Установи. До заяви мають бути додані копії документів про освіту, документ про стаж роботи у сфері охорони інтелектуальної власності, документ про внесення плати за атестацію, а також (на розсуд кандидата) інші документи, що характеризують рівень професійних знань кандидата у патентні повірені.

У своїх заявочних матеріалах кандидат у патентні повірені має визначити спеціалізацію майбутньої діяльності, яка враховується атестаційною комісією під час проведення екзамену. Дані про спеціалізацію патентного повіреного заносяться до Державного реєстру та свідоцтва представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного).

У разі успішного складання екзамену кандидат атестується як представник у справах інтелектуальної власності (патентний повірений). Рішення атестаційної комісії затверджує голова Державного департаменту інтелектуальної власності.

Відмова атестаційної комісії в атестації як патентного повіреного може бути оскаржена кандидатом у патентні повірені до Апе-

ляційної комісії Установи, яка має прийняти рішення щодо скарги протягом місяця від дати її одержання. Рішення апеляційної комісії

може бути оскаржене голові Департаменту, рішення *якого є* остаточним.

Після атестації кандидата як патентного повіреного він подає заяву до Установи з проханням зареєструвати його в Державному реєстрі та про видачу йому свідоцтва представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного). Заява має бути подана не пізніше року від дати прийняття рішення атестаційною комісією Установи. Якщо протягом зазначеного року заява не надійшла до Установи, заінтересована особа має пройти атестацію повторно.

Право займатися діяльністю патентного повіреного виникає від дати внесення патентного повіреного до Державного реєстру.

За всі дії, пов'язані з атестацією кандидата у патентні повірені, стягується встановлений збір.

За порушення вимог законодавства України про інтелектуальну власність і Положення про патентних повірених рішенням Установи до патентного повіреного можуть бути вжиті такі заходи:

— попередження;

— зупинення дії свідоцтва представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) про право займатися діяльністю патентного повіреного на період одного року;

— скасування свідоцтва.

Свідоцтво представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) може бути скасоване у разі:

— клопотання патентного повіреного;

— втрати патентним повіреним громадянства України;

— виїзду патентного повіреного на постійне місце проживання за межі України;

— засудження патентного повіреного за вчинення злочину (після набрання вироком чинності);

— обмеження судом дієздатності або визнання патентного повіреного недієздатним;

— систематичного або грубого порушення патентним повіреним вимог чинного законодавства України про інтелектуальну власність.

розділи

Скасування свідоцтва спричиняє припинення права займатися діяльністю патентного повіреного.

13.5. Державні інспектори з питань інтелектуальної власності

У розвиток Указу Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» від 27 квітня 2001 р. Кабінет Міністрів України затвердив Положення про державного інспектора з питань інтелектуальної власності від 17 травня 2002 р.[1]

Це Положення регламентує діяльність державних інспекторів з питань інтелектуальної власності, їх права та обов'язки під час виконання функцій державного контролю до покладених завдань. Основним завданням державного інспектора є здійснення державного контролю за дотриманням суб'єктами господарювання незалежно від форм

власності вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності, а також у сфері виробництва, експорту, імпорту дисків для лазерних систем зчитування. Державні інспектори є посадовими особами Державного департаменту інтелектуальної власності і ним призначаються та звільняються.

Державний інспектор здійснює систематичний державний контроль за виконанням вимог чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності. З метою недопущення порушення прав інтелектуальної власності здійснює постійний контроль (функції постійних контрольних постів) на підприємствах суб'єктів господарювання, що виробляють диски, де за рішенням Департаменту створено постійний контрольний пост, а також контроль за укладенням угод на виробництво дисків з дотриманням прав інтелектуальної власності.

Таким чином державні інспектори водночас здійснюють захист прав інтелектуальної власності. Згадане Положення чітко визначає права й обов'язки державних інспекторів. Вони наділені досить широким колом прав: перевіряти у суб'єктів господарювання дозволу на використання об'єктів права інтелектуальної власності та інших документів щодо їх підприємницької діяльності у сфері інтелектуальної власності. Державні інспектори мають право перевіряти не

'Інтелектуальна власність. — 2002. — № 7—8. — С. 74_77.

тільки всю документацію, пов'язану з діяльністю суб'єктів господарювання у сфері інтелектуальної власності, а й всю підприємницьку діяльність, пов'язану з випуском, виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерного зчитування.

Державний ***інспектор*** здійснює контроль за укладенням відповідних угод на виробництво дисків з дотриманням прав інтелектуальної власності, з нанесенням спеціального ідентифікаційного коду на всі диски, що випускаються, перевірку та реєстрацію обсягів виробництва у спеціальному журналі тощо.

Одним з основних завдань державного інспектора є перевірка дотримання виробниками, експортерами та імпортерами дисків авторського права і суміжних прав, застосування спеціального ідентифікаційного коду, інших вимог законодавства.

При встановленні певних порушень державний інспектор подає суб'єкту господарювання своє рішення про усунення виявлених порушень, що є обов'язковими для суб'єктів господарювання. Він має право застосовувати спеціальні заходи (у межах наданих повноважень) щодо суб'єктів господарювання у разі порушення ними законодавства про виробництво дисків.

З метою виконання покладених завдань державний інспектор має право: і) перевіряти у суб'єктів господарювання наявність дозволу на використання об'єктів права інтелектуальної власності на будь-якій стадії їх виробництва, розповсюдження чи використання;

2) вимагати від суб'єктів господарювання надання будь-якого реєстраційного документа про створення підприємства або ліцензії щодо експлуатації ліцензованих приміщень;

3) вимагати від суб'єктів господарювання пред'явлення будь-якого диску, матриці або документів звітності (у тому числі всієї звітності), зберігання і ведення яких передбачається законодавством, у будь-якому форматі або іншій формі, у тому числі будь-якої ліцензії або іншого документа, що підтверджує право суб'єкта господарювання на відтворення на диску або матриці будь-якого матеріалу, захищеного правами інтелектуальної власності;

4) оглядати та вилучати з метою вивчення на необхідний термін, а також досліджувати і копіювати будь-які ліцензії, диски, матриці, книги, документи звітності та інші необхідні документи;

розділи

5) вилучати і затримувати на необхідний термін будь-які диски або матриці, знайдені в ліцензійних приміщеннях, які, на думку державного інспектора, могли бути вироблені або відтворені з порушенням вимог законодавства, якщо державний інспектор має обгрунтовані підстави підозрювати вчинення правопорушення, пов'язаного з порушенням прав на торговельну марку, авторського права або суміжних прав;

6) перевіряти носії об'єктів інтелектуальної власності, технологічні процеси, господарські операції, пов'язані з їх виготовленням та використанням.

Державні інспектори наділені низкою інших прав для здійснення належного контролю підприємницької діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерного зчитування.

Рішення державного інспектора про усунення виявлених порушень права інтелектуальної власності можуть бути оскаржені до Державного департаменту або до суду в порядку, визначеному законодавством.

Отже, однією з основних функцій державних інспекторів є захист права інтелектуальної власності в процесі виробництва, експорту, імпорту дисків для лазерного зчитування.

Питання для контролю

1. Поняття колективного управління майновими правами суб'єктів інтелектуальної власності.
2. Колективне управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав.
3. Управління майновими правами суб'єктів промислової власності.
4. Представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені).

218

РОЗДІЛИ

Захист права інтелектуальної власності

14.1. Загальні положення про систему захисту прав інтелектуальної власності

Незважаючи на окремі недоліки системи охорони прав на інтелектуальну власність, що склалася в Україні, в цілому можна стверджувати, що зазначена система відповідає міжнародним стандартам і може забезпечити належну охорону прав на об'єкти інтелектуальної власності. Але такої оцінки не можна дати системі захисту прав інтелектуальної власності. Більше того, є всі підстави стверджувати, що захист прав інтелектуальної власності не відповідає сучасним вимогам. Він не забезпечує надійного й ефективного захисту інтелектуальної власності. Засоби масової інформації буквально переповнені повідомленнями про порушення патентних чи авторських прав. Масштаби порушення прав інтелектуальної власності в Україні настільки зросли, що до нашої держави починають застосовувати економічні санкції.

У чинному законодавстві України про інтелектуальну власність більш вдалою склалася система захисту авторських і суміжних прав. Щодо захисту прав промислової власності, то її не можна визнати задовільною. Виходячи з реального стану речей, система захисту прав інтелектуальної власності, що склалася в Україні, потребує радикального і невідкладного перегляду й удосконалення. Не можна стверджувати, що наша держава у цій сфері нічого не робить. Але існуючі правові засоби захисту інтелектуальної власності не досягають мети, не забезпечують надійного та ефективного захисту права

інтелектуальної власності. Ці проблеми потребують спеціального дослідження.

Проте на сьогодні маємо систему захисту права інтелектуальної власності за чинним законодавством України про інтелектуальну власність та загальними засадами захисту прав. У світовій практиці захист права інтелектуальної власності прийнято поділяти на два види — юрисдикційний і неюрисдикційний. Юрисдикційний захист права інтелектуальної власності здійснюється у судовому порядку судами та іншими уповноваженими на це державними органами. Сутність цього захисту полягає у тому, що суб'єкт права інтелектуальної власності, право якого порушене, звертається до належного державного органу за захистом, який у разі необхідності і надає такий захист.

У свою чергу юрисдикційний спосіб захисту права інтелектуальної власності поділяється на окремі види — цивільно-правовий, кримінально-правовий і адміністративно-правовий. Крім того, цивільно-правовий спосіб також поділяється на загальні і спеціальні засоби.

Юрисдикційний спосіб захисту права інтелектуальної власності здійснюється судами та іншими уповноваженими на це державними органами. Переважна більшість спорів з приводу авторського права і суміжних та патентних прав розглядаються судами загальної компетенції. Спеціалізованих судів Україна поки що не має.

За згодою сторін спір може бути розглянутий третейським судом. У разі, коли сторонами у спорі виступають юридичні особи, спір розглядається господарським судом.

Позивач на свій розсуд може звернутися за захистом свого порушеного права не тільки до суду, а й до відповідного державного органу управління або громадської організації. Він може звернутися до вищої організації відповідача, до творчої спілки, до якої входить відповідач, до антимонопольного органу. Такі спори частіше розв'язуються в адміністративному *порядку.*

Неюрисдикційний спосіб захисту права інтелектуальної власності характеризується тим, що це позасудовий захист, який здійснюється особою, право якої порушене,самостійно, але в межах закону. Такі засоби захисту застосовуються досить рідко. Особа, пра-488

во якої порушене, може відмовитися від виконання певних дій, наприклад, відмовитися внести певні зміни до твору, що не були передбачені договором, або відмовитися від виконання договору в

цілому.

Особливістю захисту права промислової власності є те, що зазначена система передбачає процедури ©протестування видачі патентів чи інших неправомірних дій. Такі процедури передбачені за-

конодавством багатьох країн і здійснюються самими патентними відомствами, які розглядають протести і приймають щодо них рішення. Найчастіше опротестовуються видачі патентів. Помилкова видача патенту може зачіпати інтереси інших патентоволодільців, які й подають протести на видані патенти. У деяких країнах допускається подання протесту ще до видачі патенту. Але є країни, законодавство яких взагалі не допускає опротестування видачі патентів.

В останні десятиліття зростає актуальність посилення захисту авторського права і суміжних прав. Це зумовлюється двома основними чинниками. Перший чинник полягає у тому, що інтенсивно зростає вартість об'єктів авторського права і суміжних прав, неправомірним відтворенням яких можна одержати значні доходи. Другий чинник зумовлений появою нових технологій відтворення і використання охоронюваних законом об'єктів. Особливо привабливим стає неправомірне відтворення і використання зазначених об'єктів. Ця проблема ускладнюється тим. що такі неправомірні дії часто залишаються поза контролем відповідних органів. Великі прибутки, одержувані від неправомірного відтворення і використання об'єктів авторських і суміжних прав шляхом хабарництва, сприяють уникненню державного контролю за зазначеними процесами.

Як уже зазначалося, цільної системи захисту права інтелектуальної власності в Україні ще немає. Є лише розрізнені, часто неузго-джені між собою правові норми, що містять чинні закони України про інтелектуальну власність.

Найбільш досконалою, хоча далеко ***Щ*** бездоганною, є система захисту авторського права і суміжних прав. Вона викладена в Законі України «Про авторське право Изуміжні права». Ця система да

лека від зразкової, але вона країна від системи захисту права промислової власності. її характерними рисами є відшкодування заподіяної шкоди, у тому числі втраченої вигоди. Вона також передбачає обов'язок порушника відшкодувати витрати на адвоката, чого раніше чинне законодавство не знало, а також відшкодування моральної шкоди, що раніше не було властивим нашому законодавству.

Новим для нашого законодавства про авторське право є положення, за яким автору чи іншій особі, якій належать авторські права, при відшкодуванні заподіяних збитків надається право вибору — вимагати від порушника відшкодування заподіяної шкоди, повернення позивачеві одержаних від неправомірного використання твору доходів, грошової компенсації замість відшкодування збитків чи стягнення доходу. Крім цього, зазначений Закон передбачає накладення на порушника штрафу в розмірі 10 відсотків від присудженої позивачеві суми. Сума штрафу передається в установленому порядку до Державного бюджету України.

Ще однією важливою особливістю захисту авторського права чи суміжних прав є обов'язок порушника відшкодувати моральну (не-майнову) шкоду в розмірі, що визначається судом. Але, як уже підкреслювалося, ця система захисту авторського права і суміжних прав не є бездоганною. Вона містить у собі суперечливі положення, нелогічність деяких норм. Проте її більш повний аналіз буде наведено нижче при розгляді захисту авторського права і суміжних прав.

Щодо захисту права промислової власності, то його оцінки скоріше негативні, ніж позитивні. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» дуже стисло визначає дії, що вважаються порушенням патентних прав, передбачає можливість стягнення з порушника завданих збитків, включаючи неодержані доходи та відшкодування моральної шкоди.

Статтею 35 цього Закону від 1 червня 2000 р. перелік спорів, шо розглядаються судом, доповнений новими видами спорів. За новою редакцією суду підлягають усі спори з приводу визнання патенту недійсним, а також про надання примусової ліцензц.

Зміни і доповнення, внесені Законом України від 21 грудня 2000 р. до Закону України «Про охорону прав на промислові зраз-

ки», питань захисту прав власників патентів на промислові зразки не торкнулися.

Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» у порівнянні з патентними законами ніякими принциповими особливостями не відзначається. Зміни, внесені до Закону законодавцем 21 грудня 2000 р., питань захисту прав власників свідоцтв також не торкнулися. Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» у частині захисту прав наближається до Закону України «Про авторське право і суміжні права». Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» у розділі VI «Захист прав на сорт» питанню захисту прав присвячує три статті. Стаття 53 містить припис, за яким спори

розглядаються в порядку, передбаченому законодавством. Стаття 54 зазначає спори, що розв'язуються у судовому порядку, а ст. 55 встановлює відповідальність за порушення прав на сорти. Більш детально викладені норми про захист прав на зазначення походження товарів у Законі України «Про охорону прав на зазначення походження товарів», але й він не визначає конкретних санкцій за порушення цих прав.

Отже, можна констатувати, що кожний закон з охорони промислової власності має свою систему норм щодо захисту даного об'єкта промислової власності. Вони в основному передбачають лише дії, що визнаються порушенням того чи іншого патентного закону. Зазначені закони занадто в загальній формі визначають ці дії, без належної конкретизації.

У зазначених законах наводиться загальний перелік спорів, що розглядаються у судовому порядку. Проте цей перелік завершується нормою, що будь-які інші спори з приводу порушення того чи іншого патентного закону можуть розглядатися у судовому порядку.

Деякі закони як конкретні санкції за те чи інше порушення закону передбачають загальні цивільно-правові санкції — відшкодування заподіяних збитків та припинення порушення, інколи відновлення порушених прав. Інші патентні закони взагалі відсилають до норм цивільного права про відповідальність.

Таке розмаїття норм про захист права промислової власності не виправдане специфікою того чи іншого об'єкта промислової власності, хоча особливості, безперечно, є і вони враховуються.

РОЗДІЛ 14

Отже, цільної взаємоузгодженої системи норм про захист права інтелектуальної власності чинне законодавство України не містить. Істотним недоліком системи захисту інтелектуальної власності є також її занадто низька ефективність. Порушники права інтелектуальної власності не дуже бояться застосування до них встановлених чинним законодавством санкцій. Інколи доходи від неправомірного використання чужого твору чи об'єкта промислової власності перевищують встановлені санкції у сотні раз і з лихвою перекривають понесені витрати.

Потрібна більш жорстка система захисту прав інтелектуальної власності, застосування якої має назавжди відбити у порушника бажання використати неправомірно твір чи об'єкт промислової власності.

Недоліками існуючої системи захисту права інтелектуальної власної є також відсутність спеціалізованих судів і суддів, що зумовлює досить тривалі строки розгляду навіть не дуже складних справ з приводу порушення права інтелектуальної власності. Ще однією причиною недостатньої ефективності захисту права інтелектуальної власності є численні можливості уникнути відповідальності порушника за невиконання уже прийнятого судом рішення у справі на користь позивача, що дає йому можливість зволікати з виконанням довгі роки.

ЦК України передбачає дві групи норм шодо захисту права інтелектуальної власності — загальні цивільно-правові норми і спеціальні, передбачені законами України про інтелектуальну власність.

ЦК України передбачає захист цивільних прав у судовому по-рядкуС&>жна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого чи майнового права або інтересу (ст. 161 ЦК України). Суд здійснює захист шляхом:

— визнання права;

— визнання правочину недійсним;

— припинення дій, що порушують право;

— відновлення становища, що існувало до порушення;

— примусового виконання обов'язків боржником у натурі;

— зміни правовідносин;

— припинення правовідношення;

— відшкодування збитків та інші майнові способи відшкодуван -

ня;

— відшкодування моральної (немайнової) шкоди;

— визнання незаконними рішення, дії чи бездіяльності державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб.

Суд здійснює захист цивільних прав та інтересів і іншими способами, передбаченими законом.

У випадках, передбачених законом, захист цивільних прав може здійснюватися відповідними державними органами або органами місцевого самоврядування. Державні органи *та* органи місцевого самоврядування здійснюють захист цивільних прав шляхом скасування актів державних органів чи органів місцевого самоврядування нижчого рівня, а також іншими способами, визначеними законом.

Стаття 19 ЦК України передбачає самозахист цивільних прав. Особа має право на самозахист своїх прав від порушень і протиправних посягань. Самозахистом визнається застосування особою, право якої порушено, засобів протидії, що не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають

відповідати змістові права, що порушене, та характерові дій, якими ці права порушені, і не можуть суперечити вимогам закону. Способи самозахисту можуть обиратися особою або визначатися законом, іншими правовими актами чи договором.

Основним із способів судового захисту цивільних прав є відшкодування збитків, заподіяних протиправними діями порушника. За загальним правилом будь-яка особа, якій завдано збитків внаслідок порушення її цивільних прав, має право на їх відшкодування. Збитками визнаються:

1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або вимушена зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);

2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо законом або договором не передбачене відшкодування у меншому або більшому

розмірі. Якщо особа, яка порушила право, одержала завдяки цьому доходи, то розмір збитків, що відшкодовуються потерпілій особі у зв'язку з неодержанням нею доходів, не може бути меншим від тих доходів, що їх одержав порушник права.

ЦК України передбачає також компенсацію моральної шкоди. У випадках, передбачених законом або договором, особа має право на компенсацію моральної шкоди, завданої їй у зв'язку з порушенням її права. Моральна шкода полягає у:

1) **фізичному болю, якого фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;**

2) **душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою як щодо неї самої, так і до членів її сім'ї та близьких родичів;**

3) душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна;

4) **приниженні честі, гідності і ділової репутації фізичної або юридичної особи.**

Компенсація моральної шкоди здійснюється у грошах або іншому майні.

14.2. **Цивільно-правовий захист права інтелектуальної власності**

Захисту права інтелектуальної власності на результати інтелектуальної діяльності новий ЦК України присвячує ст. 432, яка проголошує, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності відповідно до ст. 16 цього Кодексу. Суд у випадках і в порядку, встановлених законом, може постановити рішення, зокрема, про:

1) застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження вщповідних доказів;

2) **зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;**

3) **вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності;**

4) вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, що використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності;

5) застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення;

6) опублікування у засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення.

^ Захист авторського права і суміжних прав

Захист авторського права і суміжних прав встановлення Конституцією України, чинним Цивільним кодексом України, Законом України «Про авторське право і суміжні права» та іншими законодавчими і нормативними актами. У цілому створена цілісна система захисту авторського права і суміжних прав, яка, як уже зазначалося, не є бездоганною. Основу цієї системи, безперечно, складають ЦК України та Закон України «Про авторське право і суміжні права», зокрема його розділ V «Захист авторського права і суміжних прав». Згідно з цими законами порушенням авторського права і (або) суміжних прав, що дає підстави для судового захисту, є:

1) вчинення будь-якою особою дій, що порушують особисті не-майнові **права** суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав та їх майнові права;

2) піратство у сфері авторського права і (або) суміжних прав — опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контра-фактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм і програм організацій мовлення;

3) плагіат — оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору;

4) ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право і (або) суміжні права, примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, програм мовлення;

5) **вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права і (або) суміжних прав;**

6) будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права і (або) суміжних прав, зокрема виготовлення, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для такого обходу;

7) **підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав чи особи, яка здійснює таке управління;**

8) **розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об'єктів авторського Права і (або) суміжних прав, з яких без дозволу суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав вилучена чи змінена інформація про управління правами, зокрема в електронній формі.**

Зупинимось на деяких порушеннях авторського права і суміжних прав більш детально.

Відтворення будь-якого твору — виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми у будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (включаючи цифрову), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер.

Порушенням авторського права чи суміжних прав є передусім будь-яке відтворення твору в будь-якій матеріальній формі і в будь-якій кількості примірників, починаючи від одного, без дозволу осіб, які мають авторське право. Для визнання відтворення твору неправомірним не має значення мета його відтворення. Зазначене стосується також і об'єктів суміжних прав.

Іншою досить поширеною формою порушення авторського права чи суміжних прав є розповсюдження примірників творів, фонограм, відеограм та програм мовлення. Власне, будь-які твори, фонограми, відеограми та програми мовлення відтворюються найчастіше з метою їх комерційного розповсюдження для одержання доходу. Будь-яке розповсюдження без цієї мети навряд чи можна вважати порушенням авторського права чи суміжних прав. Безперечно, йдеться про розповсюдження без дозволу автора чи іншої

особи, яка має авторське право, виробника фонограми, відеограми

та власника програми мовлення.

Розповсюдженням є також зберігання неправомірно відтворених творів, фонограм, відеограм або програм мовлення з метою подальшого розповсюдження.

Розповсюдженням слід визнати цілеспрямовані дії щодо поширення серед населення примірників творів, фонограм, відеограм чи програм мовлення у кількості примірників більше одного і до необмеженої кількості. Не має значення, які примірники творів, фонограм, відеограм чи програм мовлення розповсюджувалися — контрафактні чи відтворені правомірним шляхом. Важливим елементом визнання розповсюдження неправомірним є те, що розповсюдження мало місце без дозволу автора чи інших осіб, які мають авторські чи суміжні права.

Контрафактними визнаються примірники творів, фонограм, відеограм і програм мовлення, виготовлені і розповсюджені з порушенням авторського права чи суміжних прав. Тобто цим поняттям охоплюється і розповсюдження без дозволу зазначених осіб.

Неправомірним визнається будь-яке інше використання без дозволу осіб, які мають авторське право чи суміжні права творів, фонограм, відеограм чи програм мовлення. Під іншим використанням творів, фонограм чи програм мовлення слід розуміти передачу зазначених об'єктів у комерційний прокат, майновий найм чи будь-яке інше користування без дозволу особи, яка має авторське право або суміжні права. Порушенням суб'єктивних прав особи, яка має авторське право чи суміжні права, буде також перекручення, спотворення чи будь-яка інша зміна твору, фонограми, відеограми чи програми мовлення або будь-яке інше посягання на зазначені об'єкти, що можуть зашкодити честі і репутації автора чи іншої особи, яка має авторське право чи суміжні права. Використання цих об'єктів без зазначення імені автора, а також оприлюднення твору, фонограми, відеограми чи програми мовлення без дозволу автора чи іншої особи, яка має авторське право чи суміжні права, також визнається порушенням авторського права чи суміжних прав. Оприлюднення твору, фонограми, відеограми чи програми мовлення — дія, що вперше робить твір, фонограму, відеограму чи

програму мовлення доступними для публіки, якими б засобами це не досягалося.

Істотним порушенням авторського права і суміжних прав є ввезення в Україну без дозволу осіб, які мають авторське право чи еу-г міжні права, примірників творів, фонограм, відеограм чи програм мовлення. Не має значення, які примірники завозяться в Україну — контрафактні чи не контрафактні. Порушенням є сам факт ввезення зазначених об'єктів без дозволу належних осіб. Більше того, ввезення на митну територію України примірників творів, фонограм, відеограм, що охороняються на території України відповідно до

чинного законодавства України, із держави, в якій ці твори, фонограми і відеограми не охороняються або перестали охоронятися, також визнаються порушенням авторського права і суміжних прав.

Використання об'єктів права інтелектуальної власності без договору з особою, яка має авторське право і (або) суміжні права, а також недотримання умов використання цих об'єктів, порушення особистих немайнових і майнових прав особи, яка має авторське право чи суміжні права, надає їй право звертатися до суду з позовом. Суд зобов'язаний у разі доведення позовних вимог винести рішення про поновлення порушених прав шляхом внесення відповідних виправлень, публікацій у пресі про допущене порушення або іншим способом.

Суд має також право постановити рішення про заборону випуску твору, виконання постановки, фонограми, відеограми, програми передачі в ефір і по кабелях, про припинення їх розповсюдження.

Суд може постановити рішення про вилучення чи конфіскацію всіх контрафактних примірників творів, фонограм, відеограм чи програм мовлення, щодо яких встановлено, що вони були виготовлені або розповсюджені з порушенням авторського права і (або) суміжних прав, а також засобів обходу технічних засобів захисту. Це стосується також усіх кліше, матриць, форм, оригіналів, магнітних стрічок, фотонегативів та інших предметів, за допомогою яких відтворюються примірники творів, фонограм, відеограм, програм мовлення, а також матеріалів і обладнання, що використовуються для їх відтворення і виготовлення засобів обходу технічних засобів захисту.

За рішенням суду вилучені контрафактні примірники творів (у тому числі комп'ютерні програми і бази даних), фонограм, відеограм, програм мовлення на вимогу особи, яка є суб'єктом авторського права і (або) суміжних прав і права якої порушено, можуть бути передані цій особі. Якщо ця особа не вимагає такої передачі, то контрафактні примірники підлягають знищенню, а матеріали і обладнання, що використовувалися для відтворення контрафактних примірників, підлягають відчуженню із перерахуванням виручених коштів до Державного бюджету України.

Стаття 432 ЦК України передбачає спеціальні правові способи забезпечення позову у справах про порушення авторського права і суміжних прав. Внесення до ЦК України таких способів забезпечення зазначених позовів цілком виправдані.

Ще до розгляду справи по суті суд може винести ухвалу про заборону відповідачеві або особі, щодо якої є достатні підстави вважати, що вона є порушником авторського права або суміжних прав, вчиняти певні дії (виготовлення, відтворення, продаж, здавання в найм, імпорт тощо, передбачене цим Кодексом використання, а також транспортування, зберігання або володіння з метою випуску в цивільний обіг примірників творів або фонограм, щодо яких припускається, що вони є контрафактними).

У разі необхідності суд може винести ухвалу про накладення арешту і вилучення усіх примірників творів, фонограм, відеограм щодо яких є підстави вважати, що вони є контрафактними. Суд може винести ухвалу також про вилучення і арешт матеріалів та обладнання для їх виготовлення і відтворення.

Якщо відповідно до кримінального законодавства України дії певної особи щодо авторського права чи суміжних прав підпадають під ознаки злочину, орган дізнання чи суд зобов'язані вжити заходів для забезпечення вчиненого або можливого в майбутньому цивільного позову шляхом розшуку і накладення арешту на:

1) примірники творів, фонограм, відеограм, щодо яких припускається, що вони є контрафактними;

2) матеріали та обладнання, призначені для їх виготовлення та відтворення;

32*4-414

499

3) документи, рахунки та інші предмети, що можуть бути доказом вчинення дій, за які відповідно до чинного кримінального законодавства передбачена кримінальна відповідальність.

За порушення авторського права чи суміжних прав Законом України «Про авторське право і суміжні права» встановлена цивільно-правова відповідальність порушника. Вона істотно відрізняється від тієї, що була передбачена ЦК. Української РСР.

Суд має право постановити рішення чи ухвалу про:

1) відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої порушенням авторського права і (або) суміжних прав, з визначенням розміру відшкодування;

2) відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права і (або) суміжних прав;

3) стягнення із порушника авторського права і (або) суміжних прав доходу, отриманого внаслідок порушення;

4) виплату компенсації, що визначається судом, у розмірі від 10 до 50 000 мінімальних заробітних плат, замість відшкодування збитків або стягнення доходу[1].

Відповідно до наведених норм суб'єкту авторського права чи суміжних прав у разі їх порушення належить право на свій вибір вимагати відшкодування збитків стягнення доходу або грошової компенсації, розмір якої визначається судом.

Що стосується виплати компенсації замість відшкодування збитків або стягнення доходу, то вона має залишитися нарівні з відшкодуванням збитків або стягненням доходу як штрафна санкція — як покарання за вчинення порушення авторського права і суміжних прав.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» передбачає, крім зазначених санкцій, стягнення штрафу в розмірі 10 відсотків від суми, присудженої судом на користь позивача. Сума штрафів направляється в установленому порядку до Державного бюджету України. Це вже є покарання за вчинення порушення авторського права і суміжних прав.

Ці спеціальні способи захисту авторського права і суміжних прав передбачені Законом України «Про авторське право і суміжні права».

[1] ЦК України не передбачає стягнення зазначених сум. 500

Водночас до порушників авторського права і суміжних прав можуть застосовуватися загальні цивільно-правові способи захисту, про які

йшлося вище.

Цивільно-правовий захист патентних прав

Захист патентних прав засобами цивільного права здійснюється передусім патентними законами України — «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про промислові зразки», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» тощо.

Патентні закони України не містять чіткого визначення порушення патентних прав. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» визначає, що будь-яке посягання на права власника патенту вважається порушенням його прав, що спричиняє відповідальність згідно з чинним законодавством України. Таке саме визначення містить і Закон України «Про охорону прав на промислові зразки».

Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» на відміну від інших патентних законів передбачає, що суд має право ухвалити рішення про встановлення цивільно-правової відповідальності за порушення, аналогічні тим, що визначені Законом України «Про авторське право і суміжні права» та про вилучення чи конфіскацію матеріалів і (або) обладнання, використаного для незаконного виробництва матеріалів сорту.

Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» також будь-яке посягання на права власника зареєстрованого компонування інтегральної мікросхеми визнає порушенням його прав.

Отже, наведені закони порушенням визнають будь-яке посягання на права суб'єкта права промислової власності. Таке занадто загальне визначення не можна визнати виправданим. Інколи те чи інше посягання викликає сумнів у тому, чи є воно правопорушенням.

Зазначені закони наводять перелік спорів, що розглядаються в судовому порядку, при цьому додається норма, за якою розгляду в судовому порядку підлягають будь-які спори, що виникають у зв'язку із застосуванням патентних законів. Тому доцільність цієї норми фактично відпадає.

розділи

При порушенні патентних прав власник патенту має право вимагати:

— припинення дій, що порушують або створюють загрозу порушення його права, і відновлення становища, що існувало до порушення;

— стягнення завданих збитків, включаючи неодержані доходи;

— відшкодування моральної шкоди;

— вжиття інших передбачених законодавчими актами заходів, пов'язаних із захистом прав власника патенту.

Вимагати поновлення порушених прав власника патенту може також особа, яка має право на використання винаходу (корисної моделі) за ліцензійним договором, якщо інше не передбачене цим договором.

Такі самі норми містить Закон України «Про охорону прав на промислові зразки», за винятком однієї. Закон про промислові зразки не дає права власнику промислового зразка права на відшкодування моральної шкоди.

Більш розгорнуті норми щодо захисту прав містить Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем». За своїм змістом захист компонування **ІМС** наближається до захисту авторського права і суміжних прав. Проте зазначений Закон також не передбачає права на відшкодування моральної шкоди.

Цей короткий огляд патентних законів щодо захисту прав на об'єкти промислової власності дає підставу зробити кілька висновків:

1. Єдиної цільної системи захисту прав промислової власності чинні закони України не створюють. Існуюча система недосконала і малоефективна.

2. Не вироблено єдиних санкцій за порушення патентних прав. Деякі закони відсилають до загальних цивільно-правових санкцій відповідальності за порушення патентних прав. Спеціальних засобів вони не встановлюють.

3. Відшкодування моральної шкоди передбачене лише за порушення патентних прав на винаходи і корисні моделі та прав на сорти рослин.

Захист прав на торговельну марку здійснюється на підставі Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» зі змінами і доповненнями, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законів України з питань інтелектуальної власності» від 21 грудня 2000 р.

Як і патентні закони, Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» також порушенням прав на торговельну марку визнає будь-яке посягання на ці права з боку інших осіб. Закон визначає, що будь-яке порушення спричиняє відповідальність згідно з чинним законодавством України. На вимогу власника свідоцтва таке порушення має бути припинене, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику свідоцтва заподіяні збитки. Про упущену вигоду та одержані прибутки у Законі не йдеться. Не встановлює цей Закон і обов'язку порушника відшкодувати моральну шкоду.

Проте особливістю захисту торговельної марки є обов'язок порушника усунути з товару, його упаковки незаконно використану марку або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати. Власник свідоцтва має право також вимагати знищення виготовлених зображень марки або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати.

Зазначені особливості захисту прав на торговельну марку зумовлюються специфікою використання марки. У законі нічого не сказано про використання торговельної марки або позначення, схожого з ним настільки, що їх можна сплутати, на вивісках, бланках, у рекламі, будь-якій іншій документації, що супроводжує товар, чи при наданні послуг, на друкованих виданнях. Торговельна марка може використовуватися і під час демонстрації експонатів на виставках і ярмарках, що проводяться в Україні, в проспектах, рахунках, на бланках та іншій документації, пов'язаній із введенням зазначених товарів і послуг у цивільний обіг. Усі наведені способи використання торговельних марок можуть відтворюватися, виготовлятися і використовуватися зловмисниками, тому власник свідоцтва повинен мати право вимагати від зловмисника знищення

незаконно виготовлених чи відтворених позначень, що використовуються в будь-якій документації, на виставках чи ярмарках.

Проте Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» норм про захист від таких порушень та наслідків про їх застосування не містить. Нічого у цьому Законі не говориться про ввіз чи вивіз товарів з протиправним позначенням торговельних марок, пропонування товарів під зазначенням їх певним знаком тощо.

Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» також містить перелік спорів, що розв'язуються у судовому порядку.

Захист прав на використання географічного зазначення походження товару здійснюється на підставі Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» від 16 червня 1999 р. зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до деяких законів України з питань інтелектуальної власності» від 21 грудня 2000 р. Зазначений Закон містить більш ґрунтовні норми про захист права на географічне зазначення походження товарів. Закон визначає порушенням прав на використання географічного зазначення походження товару також використання неправдивого (фальшивого) зазначення або такого географічного зазначення, що вводить споживача в оману щодо справжнього місця походження товару. Далі у Законі говориться про те, що будь-яке посягання на права власника свідоцтва на використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару спричиняє відповідальність згідно із законами.

Закон широко розкриває зміст поняття порушення права на використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару. За Законом цим поняттям охоплюються такі дії:

— використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару особою, яка не має свідоцтва про право на його використання;

— використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару, якщо цей товар не походить із зареєстрованого для цього зазначення географічного місця, навіть якщо справжнє місце походження товару або географічне зазначення його походження використовується у перекладі або супроводжується словами: «вид», «тип», «стиль», «марка», «імітація» тощо;

— використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару або подібного до нього позначення для відмінних від описаних у Реєстрі однорідних товарів, якщо таке використання вводить в оману споживачів щодо походження товару та його особливих властивостей або інших характеристик, а також для неоднорідних товарів, якщо таке використання завдає шкоди репутації зареєстрованого географічного зазначення або є неправомірним використанням його репутації;

– використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару як видової назви.

Проте наведені нижче дії закон не визнає порушенням прав власника свідоцтва:

— використання зареєстрованого географічного зазначення походження товару відповідно до вимог Закону будь-якою особою, яка на законних підставах придбала позначений цим географічним зазначенням походження товар у власника свідоцтва і повторно вводить його в обіг;

— використання географічного зазначення походження товару особою, яка не має свідоцтва про право його використання, але добросовісно його використовувала до дати реєстрації (право попереднього користування). Якщо ця особа протягом дванадцяти місяців від дати реєстрації географічного зазначення походження товару не подасть до Установи заявки на одержання права на використання цього географічного зазначення, подальше його використання вважається порушенням прав власника свідоцтва.

У цьому Законі визначені більш чіткі і конкретні санкції за порушення права на використання географічного зазначення походження товару. Порушення прав власника свідоцтва спричиняє цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законом. Але за порушення прав власника свідоцтва (як, до речі, і за порушення прав на сорти рослин) чинним кримінальним законодавством кримінальна відповідальність не встановлена.

Власник свідоцтва на використання географічного зазначення походження товару має право вимагати від порушника:

— припінення дій, що порушують право або створюють загрозу порушення;

— вилучення з обігу товару з неправомірним використанням географічного зазначення походження;

— вилучення з товару чи його упаковки неправомірно нанесеного географічного зазначення походження, а при неможливості цього — знищення товару;

— відшкодування втрат, включаючи неодержані доходи;

— відшкодування збитків у розмірі не більше, ніж отриманий порушником прибуток;

— вжиття інших передбачених законом заходів, пов'язаних із захистом прав на географічне зазначення походження товару.

Крім цього, власник свідоцтва має право звернутися до суду з позовом про припинення порушення та відшкодування заподіяної шкоди.

При ввезенні на митну територію України товару, позначеного з порушенням прав законних користувачів (власників свідоцтва) права на використання географічного зазначення походження, цей товар може бути тимчасово затриманий у порядку, встановленому законом.

Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» визначає перелік спорів з приводу використання географічного зазначення походження товарів, який відрізняється від подібних переліків, що містяться у патентних законах України.

За зазначеним Законом у суді вирішуються спори про:

— правомірність реєстрації географічного зазначення походжен-? ня товару;

— незаконне використання географічного зазначення походження товару;

— ввезення на митну територію України товарів, неправомірно маркованих географічним зазначенням походження товару.

Суди можуть приймати рішення про:

— вилучення з товару або його упаковки неправомірно нанесеного географічного зазначення походження товару;

— конфіскацію товару, неправомірно маркованого географічного зазначення походження товару;

— вилучення з обігу товару, неправомірно маркованого географічного зазначення походження товару;

— відшкодування шкоди, що завдається особі, яка має право на використання географічного зазначення походження товару;

— визнання географічного зазначення походження товару видовою назвою або скасування раніше визнаної видової назви товару.

Для захисту права інтелектуальної власності використовуються також загальні цивільно-правові засоби захисту цивільних прав. Вони придатні як для захисту авторського права і суміжних прав, так і для захисту прав промислової власності та засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.

14.3. Кримінально-правовий захист права інтелектуальної власності

За Кримінальним кодексом України (далі — КК України), який набрав чинності з 1 вересня 2001 р., кримінально-правовий захист права інтелектуальної власності здійснюється статтями 176—177 цього Кодексу. Стаття 176 КК України присвячена захисту авторського права і суміжних прав. Вона має назву «Порушення авторського права і суміжних прав», до яких належать:

— незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури, мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних;

— незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації;

— інше використання чужих творів, комп'ютерних програм і баз даних, об'єктів суміжних прав без дозволу осіб, які мають авторське право або суміжні права.

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 11 липня 2001 р. відтворення будь-якого твору науки, літератури і мистецтва є одним із способів використання такого твору. Автору або іншій особі, яка має авторське право, належать виключні права на використання твору в будь-якій формі і будь-яким способом. Стаття 176 **КК** України встановлює відповідальність не лише за відтворення творів науки, літератури і мистецтва, а й за їх розповсюдження у будь-якій формі і будь-яким способом

До об'єктів кримінального посягання за цією статтею належать також комп'ютерні програми і бази даних.

Кримінальним порушенням є незаконне відтворення, розповсюдження виконання фонограм і програм мовлення, а також їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах та інших носіях інформації. Відповідно до Закону України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів і фонограм» від 23 березня 2000 р. відтворенням визнається виготовлення одного або більше примірників аудіовізуального твору чи фонограми у будь-якій матеріальній формі, у тому числі в звуко- або віде-озапису, а також запис твору чи фонограми для тимчасового або постійного зберігання в електронній (включаючи цифрову), оптичній чи іншій формі, яку «читає машина».

Розповсюдженням примірників аудіовізуальних творів чи фонограм визнається випуск в обіг примірників аудіовізуальних творів чи фонограм і будь-які дії розповсюджувачів цих примірників, що спричиняють, незалежно від способу, передачу права власності або передачу права володіння, права користування або права розпорядження на ці примірники.

Відтворювач — це юридична або фізична особа, яка замовила відтворення або самостійно здійснила таке відтворення на обладнанні, що є його власністю або перебуває у його володінні чи користуванні.

Розповсюджувач примірників аудіовізуальних творів чи фонограм — суб'єкт підприємницької діяльності, який придбав у власність або одержав у володіння (розпорядження) випущені в обіг примірники аудіовізуальних творів чи фонограм з метою їх передачі у власність або у володіння, користування, розпорядження третім особам шляхом продажу через мережу оптової, роздрібної або дрібнороздрібної торгівлі або в інший спосіб.

Кримінальним правопорушенням є будь-яке інше використання чужих творів, комп'ютерних програм і баз даних, об'єктів суміжних прав без дозволу осіб, які мають авторське право або суміжні права. До інших форм і способів використання чужих творів слід віднести публічне виконання і публічне сповіщення творів; публічний показ; будь-яке повторне публічне сповіщення в ефірі чи по кабе

лях уже переданих в ефір творів, якщо воно здійснюється іншою організацією; переклади творів; переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів; розповсюдження творів шляхом продажу, відчуження іншим способом або шляхом здавання у майновий найм чи у комерційний прокат та іншої передачі до першого продажу примірників твору; здавання в найм після першого продажу, відчуження іншим способом примірників аудіовізуальних творів, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих на фонограмі або у формі, яку «читає машина»; імпорт примірників творів. Наведений перелік не є вичерпним.

Відповідальність за наведені кримінальні правопорушення настає за двох таких умов:

1) **об'єкт авторського права чи суміжних прав, на який було звернуто посягання, охороняється законом;**

2) якщо злочинні дії завдали матеріальної шкоди суб'єкту авторського права чи суміжних прав у великому або в особливо великому розмірі. Стаття 176 КК України чітко визначає, що слід розуміти під цими поняттями. Матеріальна

шкода вважається завданою у великому розмірі, якщо вартість примірників незаконно відтворених чи розповсюджених творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, аудіо- та відеокасет, дискет, інших носіїв інформації або сума доходу, отриманого внаслідок незаконного опублікування, виконання, показу чи публічного оприлюднення творів, комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення, продажу аудіо- та відеокасет, дискет, інших носіїв інформації у сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, є завданою в особливо великому розмірі — якщо їх вартість або сума доходу у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Якщо злочинні дії завдали суб'єкту авторського права чи суміжних прав матеріальної шкоди у великому розмірі, то ці дії караються штрафом від ста до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, з конфіскацією всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм

мовлення та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення.

Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, — караються штрафом від двохсот до восьмисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією всіх примірників, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення, аудіо- та відеокасет, дискет, інших носіїв інформації та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення.

Дії, передбачені вище, вчинені службовою особою з використанням службового становища щодо підлеглої особи, — караються штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк від шести місяців або обмеженням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Суб'єктивна сторона зазначених злочинів характеризується умислом. Мотиви порушення авторського права і суміжних прав для кваліфікації злочину значення не мають. Спонукати до вчинення злочину можуть корисливість, кар'єризм або інша особиста зацікавленість.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка фізична особа — як посадова, так і приватна, в тому числі і сам автор, якщо він приховав співавторство інших осіб у створенні твору науки, літератури, мистецтва, комп'ютерних програм, баз даних, виконання, фонограми чи програми мовлення.

Стаття 177 КК України «Порушення прав на об'єкти промислової власності» має своїм призначенням кримінально-правовий захист патентних прав. Використання об'єктів промислової власності, що охороняються патентами або іншими охоронними документами (свідоцтвами), також може мати місце лише з дозволу патентовласника. Будь-яке використання об'єкта промислової власності без дозволу патентовласника вважається незаконним (крім випадків, передбачених законом). Незаконним використанням об'ек-

та промислової власності вважається виготовлення, пропонування для продажу, застосування або ввезення, зберігання, інше введення в господарський обіг продукту, виготовленого із застосуванням запатентованого об'єкта промислової власності без дозволу патен-товласника. Але при цьому слід мати на увазі, що чинне законодавство України про промислову власність передбачає випадки використання об'єктів цієї власності, які не визнаються порушеннями патентних прав.

Незаконне використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка, географічного зазначення походження товару, компонування інтегральної мікросхеми, сорту рослин, якщо ці дії завдали матеріальної шкоди у великому розмірі, караються штрафом від ста до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, призначених для її виготовлення.

Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, караються штрафом від двохсот до восьмисот неоподатковуваних мінімумів ***доходів*** громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до двох років, з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, призначених для її виготовлення.

Суб'єктивна сторона зазначених злочинів характеризується умислом. Мотиви порушення прав промислової власності для кваліфікації злочину значення не мають. Спонукати до злочину можуть корисливість, кар'єризм або інша особиста зацікавленість.

Суб'єктом злочину може бути будь-яка фізична особа — як посадова, так і приватна, у тому числі і сам творець об'єкта промислової власності, якщо він приховав співавторство інших осіб у створенні даного об'єкта.

Матеріальна шкода у великому чи в особливо великому розмірі визначається аналогічно порядку її визначення для суб'єктів авторського права і суміжних прав.

14.4. Адміністративно-правовий захист права інтелектуальної власності

Найменш ефективним способом захисту права інтелектуальної власності є адміністративно-правовий захист, — не систематизований і не упорядкований. Зазначений захист поширюється лише на окремі об'єкти права інтелектуальної власності. Об'єкти авторського і суміжних прав взагалі не підлягають адміністративно-правовому захисту.

Адміністративно-правовий захист з усіх об'єктів права інтелектуальної власності поширюється лише на сорти рослин. Стаття 51^2 Кодексу України про адміністративні правопорушення проголошує: «Використання запатентованого сорту рослин без згоди власника патенту або піц назвою, що відрізняється від назви, під якою його занесено до Державного реєстру сортів рослин України — спричиняє накладення штрафу на громадян від трьох до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів фомадян і на посадових осіб — від семи до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Стаття 164^3 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначає другу групу дій, що спричиняють адміністративно-правову відповідальність. Перша частина цієї статті передбачає відповідальність за три види адміністративних правопорушень:

1) неправомірне використання комерційного найменування, торговельної марки або будь-якого маркування товару;

2) неправомірне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само імітація, копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємця;

3) самовільне використання імені іншого підприємця. Зазначені адміністративні правопорушення спричиняють накладення штрафу від тридцяти до сорока чотирьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва і сировини чи без такої.

Друга частина ст. 164^i Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за умисне поширення неправдивих або неточних відомостей, що можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим інтересам іншого підприємця. На

ведене правопорушення спричиняє накладення штрафу від п'яти до дев'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Отримання, використання, розголошення комерційної таємниці а також конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця становить зміст третьої частини ст. 164^3 зазначеного Кодексу. Ці неправомірні дії спричиняють накладення штрафу від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Питання для *контролю*

1. **Захист права інтелектуальної власності.**
2. **Загальна оцінка системи захисту права інтелектуальної власності за законодавством України.**
3. **Цивільно-правовий захист права інтелектуальної власності.**
4. **Кримінально-правовий захист права інтелектуальної власності.**
5. **Адміністративно-правовий захист права інтелектуальної власності.**

РОЗДІЛ 15

Економіка інтелектуальної власності

15.1. Інтелектуальна власність — складова інтелектуального капіталу за економічним змістом

Інтелектуальна економіка — це галузь знань, що вивчає теорію і практику функціонування ринкових структур та механізми взаємодії суб'єктів економічної діяльності, пов'язаних з інтелектуальним капіталом. Вона вивчає питання організації підприємницької діяльності, що охоплюють організаційні форми та правові основи бізнесу, методи ціноутворення та оцінки вартості інтелектуального продукту, засоби мобілізації з інтелектуального капіталу, систему сучасного бухгалтерського обліку, фінансових відносин та процедуру укладення угод.

Сучасна ринкова інтелектуальна економіка — це змішана економіка, в якій інтелектуальний продукт створюється під впливом власних ринкових зусиль, що спрямовують підприємницьку активність на зростання інтелектуального капіталу, а держава регулює цей процес, встановлюючи правову структуру бізнесу і контролюючи її додержання.

Бізнес — це відповідний вид діяльності з метою отримання доходу за результатами комерціалізації інтелектуального продукту. Він передбачає повну самостійність щодо прийняття господарських рішень та певну відповідальність за результати цих рішень. Бізнес — це ризик. Він передбачає залучення власного капіталу або опосередницьку участь у такій діяльності шляхом вкладення у діло власного капіталу на умовах корпоративного права.

Інтелектуальний капітал як економічна категорія розглядається з позиції авансованої інтелектуальної власності, що в процесі сво-

го руху приносить більшу вартість за рахунок додаткової вартості Це один із різновидів капіталу, який має відповідні ознаки капіталу і водночас відтворює властиві лише йому (інтелектуальному капіталу) особливості. До інтелектуального капіталу належать продукт розумової, інтелектуальної праці та продукт творчих зусиль. Інтелектуальний капітал — це знання, що можуть бути перетворені в прибуток та оцінені.

Щоб глибше усвідомити поняття та механізм функціонування інтелектуального капіталу, наведемо класифікацію видів інтелектуального капіталу за різними ознаками, залежно від мети та завдань, які при цьому вирішуються (див. рисунок).

За формою власності інтелектуальний капітал може бути *приватним, колективним* та *державним* залежно від суб'єкта, який володіє, користується і розпоряджається результатом інтелектуальної творчої діяльності. Зазначені правомочності закріплені в Конституції України (ст. 41).

В основу інтелектуального капіталу входить інтелектуальна власність — результат інтелектуальної творчої діяльності, результат власного творчого пошуку, який має бути певним чином об'єктивований, втілений у певну об'єктивну форму та здатним до відтворення.

З цієї позиції інтелектуальна власність визначає кому належить результат інтелектуальної творчої діяльності, що втілений у певну об'єктивну форму (патент, свідоцтво, ноу-хау, товарний знак, авторський твір тощо). Що стосується приватної або колективної (група приватних осіб) форми власності, то зрозуміло, що мається на увазі, кому належить результат власного творчого пошуку, хто або скільки людей спрямовували свої зусилля на отримання кінцевого результату творчої діяльності. Що стосується державної форми інтелектуальної власності, то до неї належить продукт інтелектуальної праці, створений на замовлення державних органів влади за рахунок бюджетних коштів, або за традицією продукт інтелектуальної праці належить суб'єкту господарювання (підприємству, об'єднанню тощо), який утворений органами держави (місцевого самоврядування— комунальна власність; Кабінетом Міністрів України, за наказом міністерств і відомств — загальнодержавна влас-

ність), що відповідає законам України «Про власність», «Про підприємства в Україні» тощо.

Корпоративна трансакція пов'язана з організаційно-правовою формою інтелектуального капіталу і відтворюється у формі акціонерного або пайового інтелектуального капіталу залежно від виду корпоративної трансакції або виду засновницького капіталу, якщо маємо на увазі акціонерне товариство або інші види господарських товариств (товариство з.обмеженою відповідальністю тощо), що передбачені Законом України «Про господарські товариства» та іншими. Вкладення інтелектуального капіталу до статутного фонду господарських товариств в обмін на корпоративні права належить до інноваційної діяльності, спрямованої на емісію (ремісію) статутного фонду, тобто підвищення (зменшення) потенціалу засновницького капіталу.

Корпоративні трансакції здійснюються з метою більш повного використання прав інтелектуальної власності, зміни структури управління та реструктуризації активів. Водночас при корпоративних трансакціях здійснюється перерозподіл виключних прав між суб'єктами, які беруть участь у трансакціях.

Резидентність визначає присутність національного або іноземного інтелектуального капіталу. За такою ознакою збшьшуються інтеграційні можливості інтелектуального капіталу, який стимулює створення ринку інтелектуальних (нематеріальних) активів.

Класифікація видів інтелектуального капіталу

Види

Приватний інтелектуальний капітал
колективний інтелектуальний капітал
Державний інтелектуальний капітал
Акціонерний інтелектуальний капітал
Пайовий інтелектуальний капітал
Національний інтелектуальний капітал
Іноземний інтелектуальний капітал
Інтелектуальний капітал у формі права на
об'єкти промислової власності
інтелектуальний капітал у формі авторського та суміжних з ним прав
Інтелектуальний капітал в інших формах
Власний інтелектуальний капітал суб'єкта
господарювання
Строковий інтелектуальний капітал
Створений самим суб'єктом господарювання інтелектуальний капітал
Придбаний в інших суб'єктів господарювання інтелектуальний капітал
Інтелектуальний капітал, оцінка вартості якого визначається прямим (витратним) методом
Інтелектуальний капітал, оцінка вартості якого визначається експертним методом

Форма залучення інтелектуального капіталу проявляється у формі права на об'єкти промислової власності та у формі авторського та суміжних з ним прав залежно від видів об'єктів інтелектуальної власності. За міжнародними стандартами усі результати творчої інтелектуальної діяльності з точки зору правової охорони поділяються на об'єкти, що охороняються правом промислової власності, і на об'єкти, що охороняються авторським правом. До промислової власності належать винаходи, корисні зразки, промислові моделі, фабричні або товарні знаки, ноу-хау. До об'єктів, що охороняються авторським правом, належать права на наукові, літературні, художні та музичні твори, програми для ЕОМ, бази даних тощо.

Інтелектуальний капітал в інших формах може проявлятися, наприклад, у вигляді наданих послуг типу «інжиніринг» тощо.

За терміном знаходження у розпорядженні суб'єкта господарювання інтелектуальний капітал поділяється на власний або такий, що не має терміну знаходження у розпорядженні суб'єкта господарювання, та строковий інтелектуальний капітал.

Власний інтелектуальний капітал може бути на балансі суб'єкта господарювання, наприклад, у формі капітальних інвестицій, тобто на стадії створення (розробки) нематеріальних активів. Що стосується строкового інтелектуального капіталу, то на балансі суб'єкта господарювання такий капітал дістає відображення у вигляді нематеріальних активів, які залежно від виду мають термін знаходження у розпорядженні суб'єкта відповідно до законодавства України про

охорону інтелектуальної власності. Так, наприклад, правова охорона суб'єктів інтелектуальної власності надається за певних умов на конкретно визначений строк: винахід — на 20 років, корисна модель — на 5 років, промисловий зразок — на 10 років тощо.

Означеними законами також передбачено здійснення, наприклад, щорічної (для винаходів) підтримки їх дії, шляхом сплати зборів за дії, що пов'язані з охороною права на об'єкти інтелектуальної власності.

За ознакою формування (мобілізації) інтелектуальний капітал поділяється на створений самим суб'єктом господарювання і придбаний в інших суб'єктів господарювання.

ікипимік* **інтелектуальної власності**

За ознакою можливості визначення розміру (величини) вартості інтелектуальний капітал може оцінюватися (визначатися) прямим

(витратним) методом (безпосередньо, відповідно до кошторису) та експертним методом.

Витратний метод оцінки вартості інтелектуального капіталу передбачає, що потенційний покупець, якій володіє відповідною інформацією (кошторисом витрат) про предмет купівлі, не заплатить за нього більше, ніж вартість іншого об'єкта у складі нематеріальних активів тієї самої корисності.

Експертний (ринковий) метод оцінки вартості інтелектуального капіталу передбачає використання методу порівняльних продаж, який полягає у прямому порівнянні оцінюваного об'єкта з іншим, аналогічним за якістю, призначенням і корисністю, що був проданий у порівнюваний час на аналогічному ринку.

Передусім з юридичних позицій слід розрізняти правову охорону інтелектуальної власності і право на інтелектуальну власність.

Правова охорона об'єктів інтелектуальної власності надається за певних умов на конкретно визначений законом строк.

Право інтелектуальної власності — це право володіти, користуватися і розпоряджатися належним результатом інтелектуальної творчої діяльності.

Інтелектуальна власність є складовою інтелектуального капіталу і набуває всіх притаманних йому ознак.

Використання інтелектуальної власності в господарській діяльності з економіко-фінансових позицій — це її комерціалізація, що виникає на умовах договірних відносин. Саме комерціалізація інтелектуальної власності в умовах ринкових відносин вимагає розглядати її як товар і як капітал.

Як товар інтелектуальна власність розглядається як нематеріальний актив, що використовується в будь-яких господарських операціях.

Як капітал інтелектуальна власність розглядається з точки зору витрати капіталу на освіту або придбання підприємцем нематеріальних активів з метою його приросту.

Інтелектуальна власність може розглядатися і як інвестиція, **що** поділяється на капітальну (придбання нематеріального активу, який

підлягає амортизації) та фінансову (пряму), якою передбачають внесення нематеріального активу до статутного фонду юридичної особи в обмін на корпоративні права, емітовані такою юридичною особою.

Зазначимо, що підвищення активності національних заявників у поданні заявок на об'єкти промислової власності є джерелом зростання інтелектуальної власності як капіталу. Водночас статистика надходжень заявок на винаходи є індикатором інноваційної діяльності в країні. Так, в Україні з розрахунку на 100 тисяч населення подається 11 заявок на рік (за даними 2000 р.). Для порівняння в Росії — 13,5 заявок (1999 р.), Польщі - 6 заявок (1998 р.), Угорщині — 7 заявок (1998 р.), Німеччині — 62 заявки (1999 р.), Японії — 285 заявок (1998 р.) на 100 тисяч населення.

Трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт, придатний для виробництва і ринку, є самим важким етапом у ланцюгу, що зв'язує науку, винахідника зі споживачем. При цьому потрібно враховувати домінанти ринку, потреби споживача і мати досвід технологічного підприємництва.

Як відомо, інноваційний процес проходить 4 основних етапи: 1) аналіз конкуренції нового продукту; 2) лабораторну перевірку здійснення ідеї; 3) створення дослідного зразка продукції; 4) підготування виробництва дослідної партії і її реалізація.

Досвід показує, що в реальних умовах від ідеї створення нового продукту до надходження перших прибутків від його продажу на ринку проходить 3—4 роки. Це період інноваційного проекту. Для того, щоб довести розробку від лабораторного прототипу до стадії продажу дослідної партії, а потім і невеличкої серії, потрібно, як правило, близько 1—2 млн. доларів. Такі інвестиції вкладаються не відразу, а невеличкими порціями за кожний окремий крок у реалізацію інноваційного проекту.

З розвитком ринкових відносин розширюється перелік результатів інтелектуальної власності, а також формується новий, суто економіко-фінансовий підхід до цього виду продукту, який в умовах товарно-грошових відносин набуває ознаки товару або капіталу. Активізація в цьому напрямку є важливим чинником економічного розвитку.

233

52

Так, наприклад, за даними статистики у 2000 р. в Україні кількість заявок на винаходи, поданих національними заявниками, становила 5861, що на 5,4 відсотки збільшилося в порівнянні з 1998 р., а кількість заявок на корисні моделі і промислові зразки у 2000 р. становила відповідно 361 та 1074, що в порівнянні з 1998 р. збільшилось відповідно у 2,7 і 1,4 рази. Така тенденція зберігається і при надходженні заявок на торговельну марку. Кількість поданих заявок на торговельну марку від національних заявників у 2000 р. становила 4423, що у 1,5 разів більше в порівнянні з 1998 р.

Якщо зробити аналіз винахідницької активності в Європі, то за кількістю поданих патентних заявок маємо сталу тенденцію до зростання. За опублікованими даними кількість патентних заявок в усіх п'ятнадцяти країнах ЄС в 1996 р. становила 43 608 одиниць. У порівнянні з 1989 р., який у багатьох аналітичних розрахунках щодо Європи обирається за базовий, зріст склав 16 відсотків, тобто 2,14 відсотка за рік Найбільша кількість патентних заявок надійшла з трьох економічно найрозвинутіших країн Європи; Німеччини (понад 14,3 тис. патентів), Франції (5,6 тис. патентів) та Великої Британії (4,1 тис. патентів) — доля яких у структурі патентування результатів досліджень і розробок у країнах ЄС становила відповідно 42, 17 та 12 відсотків.

15.2. Оцінка вартості інтелектуальної власності

Потреба в оцінці вартості інтелектуальної власності виникає у

зв'язку з:

— визначенням бази оподаткування в процесі придбання та продажу об'єктів інтелектуальної власності;

— здійсненням корпоративних операцій, пов'язаних з емісією (ремісією) статутних фондів господарських товариств;

— визначенням вартості виключних прав, що передаються на підставі договору купівлі-продажу об'єктів інтелектуальної власності чи ліцензійних договорів на право використання таких об'єктів;

— визначенням розміру компенсації (розміру вішкодування), яку потрібно сплатити відповідно до діючого законодавства власнику інтелектуальної власності за порушення його виключних прав;

ЗАІЛ 15

— внесенням об'єктів інтелектуальної власності при здійсненні новаційних чи інвестиційних проектів;.

І — поширенням ринків збуту (шляхом надання франшизи (межі дхилення кількості поставленого товару від зазначеного у дого-зрі) та ін.);

І — організацією страхування;

— передачею інтелектуальної власності під заставу з метою отрицания кредитів;

— визначенням збитків, отриманих неправомірним використанням об'єктів інтелектуальної власності;

— банкрутством підприємства у процесі його ліквідації з метою задоволення позивів кредиторів;

— проведенням приватизації (відчуження) державного майна. За своєю сутністю об'єкти інтелектуальної власності не мають

неуречевленої форми, тому їх вартість не визначається з використанням традиційних показників, що застосовуються при здійсненні оцінки матеріальних об'єктів. Світовий досвід показує, що питання адекватної ціни складне як практично, так і теоретично. Ймовірність та суб'єктивність у такій оцінці очевидна, що потребує залучення до розрахунку вартості інтелектуальних об'єктів більш удосконаленого методичного інструментарію.

<При цьому слід зазначити, що розрахунки вартості об'єктів інтелектуальної власності здійснюються для певних цілей і не можуть бути використані для інших/

Методика оцінки вартості інтелектуальної власності розробляється для відповідного об'єкта під конкретного замовника, оскільки потреба у такій оцінці виникає, як правило, у зв'язку з відчуженням відповідних виключних або невиключних прав.

З прийняттям Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 р. № 2658-1II визначені правові засади здійснення оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності в Україні, її державного та громадського регулювання, забезпечення створення системи незалежної оцінки майна з метою захисту законних інтересів держави та інших суб'єктів правовідносин у питаннях оцінки майна, майнових прав та використання їх результатів.

^Законом передбачено, що оцінка майна, майнових прав - цс процес визначення їх вартості на дату оцінки за процедурою, т передбачена в положеннях (національних стандартах) оцінки майна, що затверджуються Кабінетом Міністрів України, методиках та інших нормативно-правових актах, що розробляються з урахуванням вимог положень (національних стандартів) і затверджуються Кабінетом Міністрів України або Фондом державного майна України.

Положення (національні стандарти) оцінки майна, які сьогодні розробляються, повинні містити визначення понять, у тому числі поняття ринкової вартості, принципів оцінки, методичних підходів та особливостей проведення оцінки відповідного майна залежно від мети оцінки, вимоги до змісту звіту про оцінку та порядок його рецензування.

^Майном, що може оцінюватися, вважаються об'єкти в матеріальній формі, у тому числі земельні ділянки, будівлі та споруди (включаючи їх невід'ємні частини), машини, обладнання, транспортні засоби тощо; паї, цінні папери; нематеріальні активи, у тому числі об'єкти права інтелектуальної власності; цілісні майнові комплекси всіх форм власності.

Майновими правами, що можуть оцінюватися, визнаються будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (права володіння, розпорядження, користування), а також інші специфічні права (права на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та права вимоги.

Датою оцінки є дата, за станом на яку здійснюються процедури оцінки майна та визначається його вартість. Нормативно-правовими актами з оцінки майна можуть бути передбачені строки дії звіту про оцінку майна (акта оцінки майна) від дати оцінки або дати її затвердження (погодження) замовником.

Законом передбачено, що професійно-оціночна діяльність — це діяльність оцінювачів (які мають кваліфікаційне свідоцтво оцінювача) та суб'єктів, оціночної діяльності (які мають сертифікат суб'єкта оціночної діяльності), що полягає в організаційному, методичному та практичному забезпеченні проведення оцінки майна, розгляді та підготовці висновків щодо вартості майна.

РОЗДІЛ 15

До суб'єктів оціночної діяльності належать суб'єкти господарювання — зареєстровані в установленому законодавством порядку фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, а також юридичні особи незалежно від їх організаційно-правової форми та форми власності, що здійснюють господарську діяльність, у складі яких працює хоча б один оцінювач, та які отримали сертифікат суб'єкта оціночної діяльності відповідний до зазначеного Закону.

До суб'єктів оціночної діяльності належать також органи державної влади та органи місцевого самоврядування, що отримали повноваження на здійснення оціночної діяльності у процесі виконання функцій з управління та розпорядження державним майном та (або) майном, що є у комунальній власності, та у складі яких працюють оцінювачі.

Оцінка майна проводиться на підставі договору між суб'єктами оціночної діяльності — суб'єктом господарювання та замовником оцінки на підставі ухвали суду про призначення відповідної експертизи щодо оцінки майна.

Договір на проведення оцінки майна укладається в письмовій формі та може бути двостороннім або багатостороннім.

Істотними умовами договору на проведення оцінки майна є:

— зазначення майна, що підлягає оцінці;

— мета, за якою проводиться оцінка;

— вид вартості майна, що підлягає визначенню;

— дата оцінки;

— строк виконання робіт з оцінки майна;

— розмір і порядок оплати робіт;

— права та обов'язки сторін договору;

— умови забезпечення конфіденційності результатів оцінки, інформації, використаної під час її виконання;

— відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору;

— порядок вирішення спорів, які можуть виникнути під час проведення оцінки та прийняття замовником її результатів.

Законодавством або за згодою сторін договору в ньому можуть бути передбачені інші істотні умови.

Не допускається встановлення у договорі розміру оплати робіт як частки вартості майна, що підлягає оцінці.

Звіт про оцінку майна є документом, що містить висновки про вартість майна та підтверджує виконані процедури з оцінки майна суб'єктом оціночної діяльності — суб'єктом господарювання відповідно до договору. Звіт підписується оцінювачами, які безпосередньо проводили оцінку майна, і скріплюється печаткою та підписом керівника суб'єкта оціночної діяльності.

Акт оцінки майна — це документ, що містить висновки про вартість майна та підтверджує виконані процедури з оцінки майна, здійсненої суб'єктом оціночної діяльності — органом державної влади або органом місцевого самоврядування самостійно. Акт оцінки майна підлягає затвердженню керівником органу державної влади або органу місцевого самоврядування.

При здійсненні розрахунків вартості об'єктів інтелектуальної власності світова практика напрацювала ряд загальних теоретичних підходів, до яких належить доходний, витратний та ринковий. Кожний з них має свої методи та методологію.

Доходний підхід передбачає, що ніхто не вкладатиме свій капітал у придбання того чи іншого об'єкта нематеріального характеру, якщо такий самий доход можна отримати будь-яким іншим способом.

Методологія цього підходу базується на встановленні причинного зв'язку між функціональними (фізичними, техніко-економічни-ми та ін.) властивостями об'єкта інтелектуальної власності, що використовується у конкретному об'єкті техніки (технології), та майбутніми доходами від його використання. Головною передумовою такого підходу є те, що економічна цінність кожного конкретного об'єкта в даний момент зумовлена очікуванням отримання в майбутньому доходів від його використання.

На практиці в кожному об'єкті техніки (технології), як правило, одночасно використовується декілька об'єктів інтелектуальної власності (винаходи, ноу-хау та інші рішення). На кожний об'єкт припадає лише відповідна частка вартості прав на весь об'єкт техніки (технології) в цілому. Тому, використовуючи доходний підхід, перш за все необхідно визначити розмір частки участі кожного конкретного суб'єкта інтелектуальної вартості в загальному прибутку (доході).

РОЗДІЛ 15

Основними методами, що реалізують цей методологічний напрям, є методи дисконтування та капіталізації.

В основу методу дисконтування покладено один з головних фінансових законів, який формулюється так: сьогоднішні гроші коштують дорожче, ніж завтрашні.

Співвідношення між поточною та майбутньою вартістю об'єкта інтелектуальної вартості описують шляхом збільшення ставки дисконтування майбутніх грошових потоків за методом складного відсотка, внаслідок чого оцінюються майбутні грошові потоки, визначається ставка дисконтування і розраховується сумарна поточна вартість майбутніх грошових потоків.

Під капіталізацією розуміють процес переведення доходів від якого-небудь майна у його вартість. Розрізняють метод прямої капіталізації і метод капіталізації за нормою віддачі.

Метод прямої капіталізації використовується в основному як екс-прес-метод для розрахунку залишкової вартості оцінюваного об'єкта (іноді для оцінки об'єктів, термін життя яких практично необмежений) і включає: виявлення джерел і розмірів чистого доходу, визначення ставки капіталізації і визначення вартості оцінюваного об'єкта як частки від ділення щорічного доходу (чистого прибутку після податків, чистого операційного доходу), отриманого від комерційного використання об'єкта оцінки, на коефіцієнт капіталізації.

Витратний підхід заснований на припущенні, що потенційний покупець, володіючи відповідною інформацією про предмет купівлі, не заплатить за нього більше, ніж за інший об'єкт у складі нематеріальних активів тієї самої корисності. Передбачається визначення витрат на відтворення первісної вартості об'єкта інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів підприємства з урахуванням його подальших поліпшень чи його заміни за вирахуванням обґрунтованої поправки на суму амортизації за період використання оцінюваного об'єкта з метою встановлення його реальної вартості. Для об'єктів нематеріального характеру властивий строковий і моральний знос.

Основними методами, що реалізують витратний підхід, є метод визначення початкових витрат, метод вартості заміщення та метод

відновлюваної вартості. Вартість інтелектуальної власності, що визначається за методом визначення початкових витрат, має назву історичної, оскільки вона передусім базується на фактично здійснених витратах згідно з бухгалтерською звітністю підприємства за кілька

років.

При оцінці інтелектуальної вартості за методом вартості заміщення використовують принцип заміщення, згідно з яким максимальна вартість власності визначається мінімальною ціною, яку потрібно заплатити при купівлі об'єкта,

еквівалентного за функціональними можливостями і варіантами його використання або такого, що має аналогічну споживчу вартість.

Метод відновлюваної вартості є найбільш прийнятним для розрахунку вартості прав на унікальні об'єкти інтелектуальної власності. Відновлювана вартість об'єкта інтелектуальної власності визначається як сума витрат, необхідних для створення нової, точної копії оцінюваного об'єкта на підставі сучасних цін на сировину, матеріали, енергоносії, комплектуючі витрати тощо.

Ринковий підхід до оцінки вартості інтелектуальної власності передбачає використання методу порівняльних продаж. Суть цього методу полягає у прямому порівнянні оцінюваного об'єкта з іншими, аналогічними за якістю, призначенням і корисністю, що були продані в порівняний час на аналогічному ринку. Основними умовами застосування цього методу є:

— наявність відомостей про факти продажу інтелектуальної власності подібного призначення і корисності (об'єктів-аналогів);

— уміння оцінити вплив відмітних особливостей таких об'єктів та їх вартість;

— доступність та достовірність інформації про ціни та умови угод за об'єктами-аналогами.

У цьому разі ринкова вартість оцінюваного об'єкта визначається ціною, яку може сплатити покупець типовому продавцю інтелектуальної власності на дату оцінки за аналогічний за якістю, призначенням і корисністю об'єкт на даному ринку з урахуванням відповідних коригувань, що враховують відмінності між оцінюваним об'єктом і його аналогом.

Після аналізу всіх даних про інтелектуальну власність, яку потрібно оцінити, і узгодження показників вартості, отриманих із за-

стосуванням усіх трьох названих підходів, здійснюють остаточний розрахунок вартості оцінюваного об'єкта.

При визначенні ринкової вартості інтелектуальної власності враховують не лише витрати продавця, а й ефект, очікуваний покупцем від використання придбаваємого об'єкта, його конкурентні характеристики та можливих користувачів.

При цьому важливо врахувати всі правові обмеження, визначаючи не тільки ступінь правового захисту (патенти, свідоцтва, авторські права) об'єкта оцінки, а й масштаб його використання. Тим більше, що ступінь правової захищеності кожного об'єкта перебуває у прямій залежності від строку його конкретного використання.

15.3. Інтелектуальна власність у господарській діяльності

Господарська діяльність пов'язана з підприємницькою діяльністю, тому підприємець, маючи у своєму активі (на балансі підприємства) продукт інтелектуальної власності, може розпоряджатися ним на свій розсуд, а саме: продати, передати в заставу для отримання кредиту, розширити (збільшити) власний капітал за рахунок внесення до статутного фонду іншого господарського товариства тощо.

З позиції бухгалтерського обліку інтелектуальна власність, що прийнята на баланс, набуває статусу нематеріальних активів й оцінюється за сумою витрат, пов'язаних зі створенням, придбанням та доведенням до стану, в якому вони придатні для використання за призначенням.

Нематеріальні активи як об'єкт бухгалтерського обліку та фінансової звітності ***в умовах трансформованого*** бухгалтерського обліку нині мають відповідати таким ознакам:

1) об'єкт не повинен мати грошової форми за всіма її еквівалентами;

2) об'єкт не повинен мати матеріальної форми;

3) об'єкт не повинен бути дебіторською заборгованістю;

4) об'єкт повинен мати термін використання більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік);

5) об'єкт може бути відокремлений від підприємства (крім гудвілу, який не може бути відокремлений від підприємства);

6) має існувати імовірне одержання майбутніх економічних вигід, пов'язаних з використанням об'єкта;

7) може бути достовірно визначена вартість об'єкта.

Перші п'ять наведених ознак визначення об'єкта бухгалтерського обліку та фінансової звітності є обов'язковими. Решта ознак визначення застосовуються лише за умови можливості імовірного одержання економічних вигод, коли є можливість здійснити розрахунок розміру майбутніх економічних вигод у грошовому вимірі, та коли є можливість достовірно підтвердити визначення вартості нематеріального активу в грошовій одиниці. Наведені вимоги до решти

ознак визначення об'єкта бухгалтерського обліку є розрахунковими при розробці бізнес-планів (бізнес-проектів), у яких використовуються нематеріальні активи.

Указані ознаки також поширюються на придбані нематеріальні активи за ліцензійним договором на передачу прав використання предмета ліцензії. Щодо ознаки «термін використання», то такий термін може бути і меншим одного року, але не меншим одного операційного циклу, що є проміжком часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг.

Нематеріальний актив, отриманий внаслідок розробки, слід відображати в балансі за умов, що підприємство має:

— намір, технічну можливість та ресурси для доведення нематеріального активу до стану, в якому він придатний для реалізації або використання;

— можливість отримання майбутніх економічних вигод від реалізації або використання нематеріального активу;

— інформацію для достовірного визначення витрат, пов'язаних з розробкою нематеріального активу.

Розробка — це застосування підприємством результатів досліджень та інших знань для планування і проектування нових або значно вдосконалених матеріалів, приладів, продуктів, процесів, систем або послуг до початку їх серійного виробництва чи використання.

Якщо нематеріальний актив не відповідає вказаним критеріям визначення, то витрати, пов'язані з його придбанням чи створен-

ним, визнаються витратами того звітного періоду, протягом якого вони були здійснені, без визнання таких витрат у майбутньому нематеріальним активом.

Бухгалтерський облік нематеріальних активів з 1 січня 2000 р. здійснюється на підставі:

— Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. № 996-XIV;

— Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (надалі П(С)БО), затверджених відповідними наказами Міністерства фінансів України;

— Порядку подання фінансової звітності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2000 р. № 419;

— Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій та розробленої до нього Інструкції про його застосування, що затверджені наказом Міністерства фінансів України від ЗО листопада 1999 р. № 291.

Бухгалтерський облік нематеріальних активів здійснюється з урахуванням Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» у розрізі груп, тобто сукупних однотипних за призначенням і використанням.

Згідно з П(С) БО, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 18 жовтня 1999 р. № 242, до нематеріальних активів належать немонетарні активи, що не мають матеріальної форми, можуть бути ідентифіковані (відокремлені від підприємства) та утримуються підприємствами з метою використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях чи надання в оренду іншим особам. Визначення немонетар-них активів, відмінних від грошових коштів, їх еквівалентів і дебіторської заборгованості у фіксованій (або визначеній) сумі грошей, наведене в Л(С)БО 19 «Об'єднання підприємств», затвердженому наказом Міністерства фінансів України від 7 липня 1999 р. № 163.

Придбання нематеріальних активів за ліцензійним договором на передачу прав використання предмета ліцензії та на вшповідних умовах, критерії і термін використання яких обумовлені в ліцензій

ному *договорі.* Торгівля ліцензіями — це здійснення торгових угод, за якими продавець (діцензіар) надає покупцю (ліцензіату) дозвіл або право (ліцензію) на використання нематеріального активу (предмета ліцензії) на умовах, передбачених ліцензійним договором, а також на здійснення операцій на вторинному ринку нематеріальних активів.

Одиницею обліку нематеріальних активів, що використовуються в господарській діяльності, є окремий інвентарний об'єкт, що відповідає певним ознакам визначення об'єкта бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Інвентарним об'єктом визначається також предмет ліцензії, придбаний за ліцензійним договором на передачу прав використання нематеріальних активів, оцінений у грошовій формі.

При цьому слід враховувати, що при оцінці вартості об'єктів інтелектуальної власності беруться до уваги лише діючі охоронні документи (патенти, свідоцтва тощо) та ліцензійні договори (контракти) з урахуванням додатків до них, у яких визначена вартість об'єктів нематеріальних активів.

Придбання (створення) нематеріальних активів зараховується на баланс підприємства (приймається на облік, оприбутковується) за первісною вартістю.

Первісна вартість придбаного нематеріального активу складається з ціни (вартості) придбання (крім отриманих торговельних знижок), мита, непрямих податків, що не підлягають відшкодуванню, та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з його придбанням тадоведенням до стану, в якому він придатний для використання за призначенням.

Витрати на сплату відсотків за кредит не включаються до первісної вартості нематеріальних активів, придбаних (створених) повністю або частково за рахунок кредиту банку.

У господарській діяльності:

— первісна вартість нематеріального активу, придбаного внаслідок обміну на подібний об'єкт, дорівнює залишковій вартості переданого нематеріального активу. Якщо залишкова вартість переданого об'єкта перевищує його справедливу вартість, то первісною вартістю нематеріального активу, отриманого в обмін на подібний

об'єкт, є його справедлива вартість із включенням різниці до фінансових результатів (витрат) звітного періоду;

— первісна вартість нематеріального активу, придбаного в обмін (або частковий обмін) на неподібний об'єкт, дорівнює справедливій вартості переданого нематеріального активу, збільшеній (змен* шеній) на суму грошових коштів чи їх еквівалентів, що була передана (отримана) під час обміну.

Справедлива вартість нематеріального активу — це сума, за якою актив може бути обміняний чи отриманий в операції між незалежними, обізнаними та заінтересованими сторонами;

— первісна вартість безоплатно отриманих нематеріальних активів є їх справедлива вартість на дату отримання;

— первісна вартість нематеріальних активів, внесених до статутного капіталу підприємства, визначається за погодженням засновниками (співвласниками) підприємства з урахуванням справедливої вартості;

— первісна вартість окремого об'єкта нематеріальних активів, сплачених загальною сумою, визначається шляхом розподілу сплаченої суми пропорційно до справедливої вартості кожного з придбаних об'єктів;

— первісна вартість нематеріального активу, створеного підприємством, включає прямі витрати на оплату праці, прямі матеріальні витрати, інші витрати, безпосередньо пов'язані зі створенням цього нематеріального активу та приведенням його до стану придатності для використання за призначенням (оплата реєстрації юридичного права, амортизація патентів, ліцензій тощо);

— первісна вартість нематеріальних активів збільшується на суму витрат, пов'язаних з удосконаленням цих нематеріальних активів і підвищенням їх можливостей та строку використання, що сприятимуть збільшенню первісно очікуваних майбутніх економічних вигод.

Витрати, що здійснюються для підтримання об'єкта в придатному для використання стані та одержання первісно визначеного розміру майбутніх економічних вигод від його використання, включаються до складу витрат звітного періоду.

^Ціна (вартість) придбання нематеріального активу має враховувати:

— принцип комплексного обліку трьох груп чинників:

— витрати, цінність для покупця, вплив конкуренції;

— принцип обліку лише релевантних витрат;

— застосування адекватних методів виділення частки інтелектуальної власності в загальній вартості або прибутку від використання комплексного об'єкта.

Головною умовою для здійснення операції з інтелектуальною власністю стає присутність її на активному ринку, якому притаманні такі умови:

— предмети, що продаються та купуються на цьому ринку, є однорідними;

— у будь-який час можна знайти заінтересованих продавців і покупців;

— інформація про ринкові ціни є загальнодоступною. При відсутності умов, за яких існує активний ринок, переоцінка

нематеріальних активів може здійснюватись за справедливою вартістю не за балансом тих, щодо яких існує ринок з ознаками недосконалої конкуренції, а саме для якого притаманні такі умови:

— на ринку діють десятки переважно серйозних підприємств, що конкурують між собою;

— конкуренти здійснюють продаж нематеріальних активів одного виду, але з визначеними лише їм особливостями;

— кожне підприємство володіє монопольним правом продажу свого нематеріального активу;

— на такому ринку домінує нецінова конкуренція, що спирається на нематеріальні активи зі своїми особливостями з широким використанням реклами та правом продажу торгової марки;

— контроль над ринковим ціноутворенням здійснюється у вузьких межах.

Бухгалтерський облік також передбачає, що у разі переоцінку окремого об'єкта нематеріального активу слід переоцінювати всі ш-ші активи групи, до якої належить цей нематеріальний актив (крії тих, щодо яких не існує активного ринку), щоб не було перекос вартості групи. Це означає, що всі об'єкти однієї групи відобража

ються за первісною або ринковою вартістю (справедливою вартістю).

Переоцінена первісна вартість об'єкта нематеріального активу та знос його визначаються як добуток відповідно первісної вартості або зносу та індексу переоцінки. *Індекс переоцінки* визначається діленням справедливої вартості об'єкта, що переоцінюється, на його залишкову вартість.

Якщо підприємством проведена переоцінка об'єктів групи нематеріальних активів, то надалі вони підлягають щорічній переоцінці

Сума дооцінки *залишкової вартості об'єкта* нематеріального активу відображається у складі додаткового капіталу, а сума уцінки — у складі витрат звітного періоду.

Не визнаються нематеріальним активом, а підлягають відображенню у складі витрат того звітного періоду, в якому вони були здійснені:

— витрати на дослідження;

— витрати на підготовку та перепідготовку кадрів;

— витрати на рекламу та просування продукції на ринку;

— витрати на створення, організацію та переміщення підприємства або його частини;

— витрати на підвищення ділової репутації підприємства (гудвіл), вартість видання.

Трансформація бухгалтерського обліку вплинула на визначення нематеріальних активів, яке зазнало істотних змін. Це пов'язано з приведенням національної системи бухгалтерського обліку у відповідність до вимог ринкової економіки та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Головною метою трансформації системи бухгалтерського обліку стало забезпечення більш об'єктивного відображення фінансового стану і результатів діяльності суб'єктів господарювання, а також доступу всіх заінтересованих користувачів до інформації і звітності

Використання інтелектуальної власності як нематеріальних активів у господарській діяльності підприємств та відображення в бухгалтерському обліку операцій з використання таких об'єктів дозволяє:

— документально підтверджувати довгострокові майнові права на підставі їх обліку на балансі підприємства;

239

— здійснювати амортизацію нематеріальних активів у встановленому порядку залежно від терміну їх корисного використання, що дозволяє отримати амортизаційні фонди для подальшого оновлення нематеріальних активів;

— отримувати додатковий прибуток від передачі прав використання об'єктів інтелектуальної власності, а також забезпечувати обґрунтоване регулювання цін на інноваційну продукцію підприємства;

— сплачувати фізичним та юридичним особам авторську винагороду у вигляді роялті;

— здійснювати комерційні операції у вигляді застави, обміну на надійні активи, реалізації тощо з метою отримання доходів і залучення відповідних кредитних ресурсів;

— оновлювати технічний стан виробництва **і** технології шляхом впровадження інтелектуального капіталу в господарський оборот підприємств;

— здійснювати корпоративні (трансакиійні) операції шляхом внесення до статутних фондів інших підприємств (господарських товариств) власного інтелектуального продукту, що дозволяє додатково залучити фінансові ресурси **і** отримати відповідні корпоративні права з метою впливу на діяльність господарських товариств.

15.4. Механізм комерціалізації інтелектуальної власності

використання інтелектуальної власності в господарській діяльності здійснюється на умовах її комерціалізації. У цьому процесі*^* обов'язково як мінімумічотири учасники: автор розробок (винаходу, сорту рослин, корисної моделі тощо), стратегічний партнер, менеджер та інвестор^

Механізмікомерціалізації — це відтворення руху інтелектуального капіталу з метою отримання продуктууіля менеджера інтелектуальний капітал має два основних компоненти: людський капітал та інтелектуальні ресурси^Людський капітал чи інтелектуальна сила створюють інновації, і те, що можна описати й ідентифікувати, стає інтелектуальними ресурсами. ДеякіЧнтелектуальні ресурси, звичайно ті, що мають більший комерційний потенціал, отримують правову охорону і стають інтелектуальною власністю^

РОЗДІЛ 15

Господарська діяльність стає засобом реалізації економічних інтересів. Для того, щоб приватні інтереси (власника, інвестора) реалізовувалися у своїй сукупності (в інноваційному проекті), потрібно, щоб комерціалізація інтелектуальної власності давала власнику, інвестору надлишок доходу над їх витратами, тобто можливість збагачення. У цьому випадку інтелектуальний капітал у формі інтелектуальної власності набуває споживчих якостей. Отримання надлишку над витратами є основним рушієм підприємництва (бізнесу).

З означених позицій слід зазначити, що інтелектуальний капітал набуває авансованої вартості у процесі господарської діяльності, тобто коли він створюється і використовується даним підприємством чи реалізується іншим підприємством (суб'єктом господарювання).

Для того, щоб зрозуміти, звідки береться надлишок над авансованим капіталом, слід проаналізувати процеси, що здійснюються безпосередньо у процесі створення інтелектуального продукту, тобто це результат свідомих дій підприємця (власника, інвестора).

В умовах господарської діяльності підприємство для створення інтелектуального продукту насамперед авансує кошти (інвестиції) для придбання (використання) необхідних факторів виробництва, тобто елементів постійного та змінного капіталу. Капітал (або інвестиції) тут виступає як виробничий капітал, функцією якого є створення інтелектуального продукту і додаткової вартості Для одержання вартості і додаткової вартості у грошовій формі треба продати продукт капіталу. При цьому капітал набуває форми товарного капіталу, головною функцією якого є реалізація інтелектуального продукту і одержання додаткової вартості у грошовій формі. Отже, інтелектуальний продукт проходить три стадії капіталу — грошову, виробничу і товарну. Такий послідовний рух називається кругообігом інтелектуального капіталу.

З означених позицій^нтелектуальний капітал у чистому вигляді— це створений або придбаний інтелектуальний продукт, шо має вартісну оцінку, об'єктивований та ідентифікований (відокремлений від підприємства), утримується підприємством (суб'єктом господарювання) з метою ймовірного одержання прибутку (додаткової вар-

тості). Вартість інтелектуального продукту (товару), створеного ЗІ умов застосування найманої праці, визначається як сума постійного, змінного капіталу та додаткової вартості. Вартісна оцінка інтелектуальної власності — це інтелектуальний капітал, об'єктивований та ідентифікований з позиції створеного або придбаного інтелектуального продукту, шо набув права інтелектуальної власності.

При використанні створеного інтелектуального продукту безпосередньо на самому підприємстві додаткова вартість складається з двох складових: 1) з частини додаткової вартості, що входить до складу інтелектуального капіталу, отриманого в чистому вигляді; 2) з решти додаткової вартості, отриманої при реалізації продукції з використанням інтелектуального капіталу в чистому вигляді, тобто на умовах використання вже оновлених або удосконалених засобів і предметів праці, найманої робочої сили. ^Комерціалізація інтелектуальної власності виникає при використанні результатів інтелектуальної діяльності на умовах укладання договорів, наприклад, між співавторами патенту; між власниками патенту й авторами у зв'язку з виплатою винагороди за використання об'єкта промислової власності; між власниками патенту під час комерційної реалізації інтелектуального продукту та ін. Договори про передачу права власності, як зазначено чинним законодавством України, слід здійснювати у письмовій формі і зареєструвати у чинному порядку)

Згідно з чинним законодавством України про охорону прав інтелектуальної власності комерційну реалізацію прав на результати інтелектуальної діяльності в повному обсязі або частково власник охоронного документа здійснює шляхом передачі прав власності або видачі дозволу на його використання шляхом укладення ліцензійного договору.

За ліцензійним договором власник, наприклад, патенту (ліцензіар) надає своєму контрагенту (ліцензіату) право на використання патенту в зазначених межах своїх прав. Залежно від обсягу переданих прав розрізняють договір виключної і невиключної ліцензії.

При наданні *виключних прав* застосовується тріада правочиннос-тей — володіння, користування і розпорядження. Враховуючи нематеріальний характер результатів інтелектуальної власності, ряд

спеціалістів розглядають власність на об'єкти творчої діяльності не як класичну тріаду правочинностей власника, а в інших виключних правочинностях: «забороняти» і «дозволяти», в такому разі буде присутня правочинність лише з використання (розпорядження). Це особливо важливо враховувати, коли право на інтелектуальну власність є внеском до статутного фонду в обмін на корпоративні права.

До правочинностей власників виключних прав щодо промислової власності з позиції юриста можна віднести:

правочинності володіння:

— визначення власника патенту;

— хто з власників вирішує питання про підтримку чинності патенту (питання вирішують спільно або за більшістю голосів — якщо співвласників декілька);

— порядок сплати мита (одним із співвласників або кожним почергово);

правочинності користування:

— право використання винаходу за патентом у власному виробництві;

— право використання на інших підприємствах;

— право рекламно-комерційної розробки винаходу;

— право використання винаходу за патентом при створенні підприємств будь-якої організаційно-правової форми, а також спільних підприємств;

— правочинності виплати винагороди авторам і особам, які сприяють створенню, правовій охороні і використанню об'єктів промислової власності;

правочинності розпорядження:

— право надання дозволу на використання іншим особам, що містить:

— право укладати договори про передачу права власності на патент;

— право продажу патенту;

— право укладати ліцензійні договори з різним обсягом переданих прав;

— право передачі в статутні фонди інших підприємств, під заставу, в кредит і т. д.

КОЛИ укладається договір невиключної ліцензії, ліцензіату передаються права в обмежених рамках і ліцензіар залишає за собою право подальшого використання винаходу або інше право в повному обсязі на тій самій території.

Виходячи з цих правових позицій щодо використання інтелектуальної власності в умовах господарської діяльності, тобто в умовах комерційного використання результатів інтелектуальної діяльності, стає зрозумілою складність проблеми комерціалізації на рівні правових відносин, якщо мати на увазі певні труднощі, що мають місце при розробці договірних документів між суб'єктами договірних відносин.

З економіко-фінансової точки зору інтелектуальна власність в умовах господарської діяльності (комерціалізації) набуває головної ознаки — це спроможність за рахунок її отримати дохід, приносити відповідний ефект при її використанні.

Ця ознака логічно пов'язується з вимогами економічного змісту господарської діяльності, яка згідно зі ст. 1.32 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22 травня 1997 р. № 283/97-ВР (зі змінами та доповненнями) розглядається як «будь-яка діяльність особи, направлена на отримання доходу в грошовій, матеріальній або нематеріальній формі, у разі коли безпосередня участь такої особи в організації діяльності є регулярною, постійною та суттєвою».

Господарська діяльність пов'язана з підприємницькою діяльністю, тому нинішній підприємець, маючи у своєму активі продукт інтелектуальної власності, може розпоряджатися ним на свій розсуд.

В усіх випадках така діяльність можлива за умов укладення різного роду договірних відносин, що передбачено ст. 41 ЦК України. Виникнення зобов'язань починається з моменту, коли договір, укладений за взаємною згодою сторін, стає чинним (статті 4, 151, 164 ЦК України). У цьому випадку проблема комерціалізації інтелектуальної власності розглядається у правовій площині, а розгляду мають передувати економіко-фінансові розрахунки, з якими пов'язане визначення вартості переданих (реалізованих) прав, визначення економічних наслідків. При цьому слід чітко відрізняти

вартість інтелектуальної власності від вартості прав на її придбання або продаж.

Вартість інтелектуальної власності враховує сукупність витрат, пов'язаних з розробкою, адаптацією та підтримуванням на відповідному рівні об'єктів власності.

Вартість прав на придбання або продаж інтелектуальної власності враховує лише вартісну ціну придбання або продажу з урахуванням прибутку (рентабельності) і податкових відрахувань. Обмежуючим чинником тут може стати розмір амортизаційних відрахувань покупця при використанні об'єктів інтелектуальної власності, що збільшують собівартість продукції, а також інвестиційні можливості покупця.

15.5. Оподаткування операцій з нематеріальними активами

У податкового обліку будь-які операції з нематеріальними активами розглядаються з позиції товару.

Відповідно до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22 травня 1997 р. № 283/97-ВР зі змінами і доповненнями, об'єктом оподаткування є не нематеріальний актив, а отриманий прибуток, що визначається шляхом зменшення суми валового доходу звітного періоду на суму валових витрат платника податку та на суму амортизаційних відрахувань.

Валовий дохід — це загальна сума доходу платника податку від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах як на території України, так і за її межами.

Валові витрати виробництва та обігу — це сума будь-яких витрат платника податку у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, здійснюваних як компенсація вартості товарів (робіт, послуг), що придбаваються (виготовляються) таким платником податку для їх подальшого використання у власній господарській діяльності.

Сума *амортизаційних відрахувань* визначається з використанням норми амортизації у відсотках до балансової вартості кожної з груп основних фондів на початок звітного (податкового) періоду з роз

рахунку на календарний квартал. Для амортизації нематеріальних активів застосовується лінійний метод, за яким кожний окремий вид нематеріального активу амортизується рівними частками, виходячи з Його первісної вартості протягом строку, що визначається платником податку самостійно, виходячи зі строку корисного використання нематеріальних активів або строку діяльності платника податку, але не більше 10 років безперервної експлуатації.

Амортизаційні відрахування проводяться до досягнення залишковою вартістю нематеріального активу нульового значення.

Звітним (податковим) періодом приймається рік і квартал.

При здійсненні розрахунку податку на прибуток слід враховувати дату збільшення валового доходу і валових витрат.

Датою збільшення валового доходу вважається дата, що припадає на податковий період, протягом якого відбувається будь-яка з подій, що сталася раніше:

— або зарахування коштів від покупця (замовника) на банківський рахунок платника податку в оплату товарів (робіт, послуг), що підлягають продажу, у разі продажу товарів (робіт, послуг) за готівку — дата **її** оприбуткування в касі платника податку, а за відсутності такої — дата інкасації готівки у банківській установі, що обслуговує платника податку;

— або дата відвантаження, а для робіт (послуг) — дата фактичного надання результатів робіт (послуг) платником податку.

Датою збільшення валових витрат виробництва (обігу) вважається дата, що припадає на податковий період, протягом якого відбувається будь-яка з подій, що сталася раніше:

— або дата списання коштів з банківських рахунків платника податку на оплату товарів (робіт, послуг), а в разі їх придбання за готівку — день їх видачі з каси платника податку; .

— або дата оприбуткування платником податку робіт (послуг) — дата фактичного отримання платником податку результатів робіт (послуг).

Прибуток платників податку, включаючи підприємства, засновані на власності окремої фізичної особи, оподатковується за ставкою ЗО відсотків до отриманого прибутку об'єкта оподаткування.

РОЗДІЛ 15

Відповідно до Закону України «Про податок на додану вартість» від 3 квітня 1997 р. № 168/97-ВР об'єктом оподаткування операцій з нематеріальними активами є операції платників податку з продажу товарів (робіт, послуг) на митній території України. До продажу товарів віднесені будь-які операції, що здійснюються відповідно до договорів купівлі-продажу, міни, поставки та інших цивільно-правових договорів, що передбачають передачу прав власності на такі товари за компенсацію незалежно від строків **її** надання, а також операції з безоплатного надання товарів.

Не належать до продажу операції з передачі товарів у межах договорів комісії (консигнації), поруки, доручення, схову (відповідального зберігання), довірчого управління, оренди-лізингу, інших цивільно-правових договорів, що не передбачають передачу права власності на такі товари іншій особі.

Продаж послуг (робіт) — це будь-які операції цивільно-правового характеру з надання послуг (результатів робіт), надання права на користування або розпорядження товарами, у тому числі нематеріальними активами, а також надання будь-яких інших, ніж товари, об'єктів власності за компенсацію, а також операції з безоплатного надання послуг.

Продаж послуг (результатів робіт), зокрема, містить права на користування або розпорядження товарами у межах договорів оренди (лізингу), продаж, ліцензування або інші способи передачі права на патент, авторське право, торговий знак, інші об'єкти права інтелектуальної, в тому числі промислової, власності.

База оподаткування операцій з продажу товарів (робіт, послуг) визначається виходячи з їх договірної (контрактної) вартості, визначеної за вільними або регульованими цінами (товарами) з урахуванням акцизного збору, ввізного мита, інших загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів), за винятком податку на додану вартість, що включаються до ціни товарів згідно із законами України з питань оподаткування. До складу договірної (контрактної) вартості включаються будь-які суми коштів, вартість матеріальних і нематеріальних активів, що передаються платнику податків безпосередньо покупцем або через будь-яку третю особу у зв'язку з компенсацією вартості товарів (робіт, послуг), проданих (виконаних, наданих) таким платником податку.

Об'єкт оподаткування оподатковується за ставкою 20 відсотків. Податок становить 20 відсотків бази оподаткування, додається до

ціни товарів (робіт, послуг).

Продаж товарів (робіт, послуг) здійснюється за договірними (контрактними) цінами з додатковим нарахуванням податку на додану вартість.

Платник податку зобов'язаний надати покупцеві податкову накладну встановленого зразка. Вона є звітним податковим документом і одночасно розрахунковим документом.

Податкова накладна виписується на кожну повну або часткову

поставку товарів (робіт, послуг).

Платники податку мають вести окремий облік з продажу і придбання щодо операцій, які підлягають оподаткуванню за ставкою 20 відсотків і звільнених від оподаткування. Зазначений облік ведеться у спеціальних книгах, форма і порядок заповнення яких встановлюється центральним органом державної податкової служби України.

Датою виникнення податкових зобов'язань з продажу товарів (робіт, послуг) вважається дата, яка припадає на податковий період, протягом якого відбувається будь-яка з подій, що сталася раніше:

— або дата зарахування коштів від покупця (замовника) на банківський рахунок платника податку як оплата товарів (робіт, послуг), що підлягають продажу, а у разі продажу товарів (робіт, послуг) за готівкові гоошові кошти — дата їх оприбуткування у касі платника податку, 4 при відсутності такої — дата інкасації готівкових *коштів* у банківській установі, що обслуговує платника податку;

— або дата відвантаження товарів, а для робіт (послуг) — дата оформлення документа, що засвідчує факт виконання робіт (послуг) платником податку.'

Податковий кредит звітного періоду складається із сум податків, сплачених (нарахованих) платником податку у звітному періоді у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг), вартість яких належить до складу валових витрат виробництва (обігу) та основних фондів або нематеріальних активів, що підлягають амортизації.

РОЗДІЛ 15

Датою виникнення права платника податку на податковий кредит вважається дата здійснення першої з подій:

— або дата списання коштів з банківського рахунку платника податку в оплату товарів (робіт, послуг), дата виписки відповідного рахунку (товарного чека) — у разі розрахунків з використанням кредитних дебетових карток або комерційних чеків;

— або дата отримання податкової накладної, що засвідчує факт придбання платником податку товарів (робіт, послуг).

Податковий (звітний) період дорівнює календарному місяцю для платників податку, у яких обсяг оподатковуваних операцій з продажу товарів (робіт, послуг) за попередній календарний рік перевищує 7200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Платники податку, які мають обсяг операцій з продажу менший, ніж 7200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, можуть застосовувати за своїм вибором податковий період, що дорівнює календарному місяцю або кварталу. Заяву про своє рішення з цього питання платник податку подає органу державної податкової служби за місяць до початку календарного року.

Особи, які підпадають під визначення платників податку, зобов'язані зареєструватися як платники податку в органі державної податкової служби за місцем їх знаходження. Таким особам присвоюється індивідуальний податковий номер, що використовується для справляння податку, і заявникові надається свідоцтво про реєстрацію як платника податку.

Операції придбання нематеріальних активів здійснюються на умовах договору їх купівлі за ціною сторін угоди. Нематеріальні активи можуть надходити:

1) на безоплатній основі;

2) на умовах внесення засновниками господарського товариства як внеска до статутного фонду;

3) на умовах придбання за рахунок коштів підприємства;

4) як придбання на умовах обміну;

5) на умовах здійснення сумісної діяльності;

6) як створені на підприємстві своїми силами;

7) як створені на підприємстві з залученням сторонніх виконавців на договірній основі;

8) на умовах їх подальшої реалізації іншим особам;

9) на умовах, що не передбачають права власності на такс май но, до якого віднесені нематеріальні активи.

Операції надходження (придбання) нематеріальних активів на безоплатній основі, тобто безоплатно надані товари — це, відповідно до пункту 1.23 ст. 1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств», товари, а саме нематеріальні активи, що надаються платником податку згідно з договорами дарування, іншими договорами, які не передбачають грошової або іншої компенсації вартості таких матеріальних цінностей і нематеріальних активів чи їх повернення, або без укладання таких угод, а також товари, передані юридичній чи фізичній ***особі*** на відповідальне зберігання і використання нею в її виробничому або господарському обороті.

З позиції оподаткування згідно з підпунктом 4.1.6 ст. 4 цього Закону вартість товарів, а саме нематеріальних активів, безоплатно наданих платникові податку у звітному періоді, за винятком випадків, коли такі безоплатні товари отримуються неприбутковими організаціями у порядку, визначеному пунктом 7.11 ст. 7 цього Закону, або такі операції здійснюються між платником податку та його відокремленими підрозділами, що не мають статусу юридичної особи, включаються до валового доходу.

Законом України передбачено, що вартість товарів, а саме нематеріальних активів, безоплатно наданих платнику податку у звітному періоді, не включається до складу валових витрат.

З позиції застосування Закону України «Про податок на додану вартість» від 3 квітня 1997 р. № 168/97 зі змінами та доповненнями надходження (придбання) нематеріальних активів на безоплатній основі відповідно до пункту 1.4. ст. 1 віднесені до продажу товарів, а саме «операції з безоплатного надання товарів».

Згідно з чинним законодавством України про охорону прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, знак для товарів і послуг, інші об'єкти права, що належать до нематеріальних активів, суб'єкти права потребують отримання ліцензій, сертифікатів тощо, за що справляються збори та інші платежі. Вказані платежі входять до складу вартості нематеріальних активів і є обов'язковими при зміні власника нематеріальних активів. Отже, при надходженні

(придбанні) об'єктів нематеріальних активів і зміні їх власника потребується відповідна реєстрація або підтвердження. Це примушує до здійснення витрат на отримання ліцензій та інших спеціальних дозволів, що надаються державними органами для ведення господарської діяльності.

Порядок і розмір сплати зборів визначено Положенням про порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, топографії інтегральних мікросхем та знаки для товарів і послуг, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 22 травня 2001 р. № 543.

Вказані витрати відповідно до підпункту 3.2.6 ст. 3 Закону України «Про податок на додану вартість» не є об'єктом оподаткування.

Операції надходження (придбання) нематеріальних активів на умовах внесення засновниками господарського товариства як внеску до статутного фонду є такими операціями, що пов'язані з інвестиціями. Відповідно до пункту 1.28 ст. 1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» інвестиція — це господарська операція, що передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів в обмін на кошти або майно.

У цьому випадку при надходженні нематеріальних активів на умовах внесення засновниками господарського товариства як внеску до статутного фонду у вигляді прямих інвестицій відповідно до підпункту 4.2.5 ст. 4 цього Закону вони не включаються до складу валового доходу.

Але слід зазначити, що до корпоративних прав, згідно з пунктом 1.8 ст. 1 цього Закону віднесено право власності на частку (пай) у статутному фонді (капіталі) юридичної особи, включаючи права на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також частки активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства.

З позиції оподаткування податком на додану вартість операції надходження (придбання) нематеріальних активів на умовах внесення засновниками господарського товариства як внеску до статутного фонду є об'єктом оподаткування відповідно до Закону Ук-раїни «Про податок на додану вартість».

Операції надходження (придбання) нематеріальних активів за рахунок коштів підприємства здійснюються на підставі договорів купівлі-продажу, в яких беруть участь продавець і покупець.

У цьому разі придбання нематеріальних активів спрямоване на здійснення господарської діяльності на умовах відповідно до пункту 1.32 ст. **1** Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств».

Джерелами фінансування придбання нематеріальних активів є

прибуток підприємства.

Під час надходження (придбання) нематеріальних активів за рахунок коштів підприємства слід враховувати затрати на приведення їх до стану, в якому вони придатні для використання. Це витрати, пов'язані з проведенням додаткової експертизи, навчання персоналу, матеріальні витрати тощо. При цьому слід враховувати вимоги підпункту 5.3.9 ст. 5 цього Закону, яким передбачено, що не належать до складу валових витрат будь-які витрати, не підтверджені відповідними розрахунковими, платіжними та іншими документами, обов'язковість ведення і зберігання яких передбачена правилами ведення податкового обліку. У разі втрати, знищення або зіпсування зазначених документів платник податку має право письмово заявити про це до податкового органу та здійснити заходи, необхідні для поновлення таких документів.

Операції надходження (придбання) нематеріальних активів виробничого призначення за рахунок коштів підприємства відповідно до Закону України «Про податок на додану вартість» є об'єктом оподаткування податком на додану вартість.

Операції надходження (придбання) нематеріальних активів на умовах обміну відповідно до пункту 1.19 ст. 1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» — це бартер (товарний обмін) — господарська операція, що передбачає проведення розрахунків за товари (роботи, послуги), саме нематеріальні активи у цьому випадку, у будь-якій формі, інший ніж грошова, включаючи будь-які види заліку та погашення взаємної заборгованості, внаслідок яких не передбачається зарахування коштів на рахунки продавця для компенсації вартості таких товарів (робіт, послуг).

РОЗДІЛ 15

З позиції оподаткування прибутку товарообмінні (бартерні) операції відповідно до ст. 7 цього Закону є операціями особливого виду. Доходи та витрати від здійснення товарообмінних (бартерних) операцій визначаються платником податку виходячи з договірної ціни такої операції, але не нижчої за звичайні ціни. Платник податку щоквартально подає розрахунок фінансових результатів товарообмінних (бартерних) операцій разом з податковою декларацією про прибуток до податкового органу за місцезнаходженням такого платника податку (підпункти 7.1.1—7.1.2 ст. 7 цього Закону).

Звичайна ціна відповідно до пункту 1.20 ст. 1 Закону — це ціна продажу товарів (робіт, послуг) продавцем (у цьому випадку об'єктів нематеріальних активів), включаючи суму нарахованих (сплачених) відсотків, вартість іноземної валюти, що може бути отримана у разі їх продажу особам, які не пов'язані з продавцем при звичайних умовах ведення господарської діяльності.

Операції надходження (придбання) нематеріальних активів на умовах обміну, тобто на товарообмінній (бартерній) основі, підпадають під дію Закону України «Про податок на додану вартість».

Операції надходження (придбання) нематеріальних активів на умовах здійснення сумісної діяльності на території України належать до господарської діяльності з метою отримання доходу. Відповідно до підпункту 7.7.1 ст. 7 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» спільна діяльність без створення юридичної особи провадиться на підставі договору про спільну діяльність, що передбачає об'єднання коштів або майна учасників для досягнення спільної господарської мети. При цьому відповідно до підпункту 7.7.2 ст. 7 цього Закону облік результатів спільної діяльності ведеться платником податку, уповноваженим на це іншими сторонами згідно з умовами договору, окремо від обліку господарських результатів такого платника податку, а згідно з вимогами підпункту 7.7.7 ст. 7 порядок податкового обліку та звітності результатів спільної діяльності встановлюється центральним податковим органом, який своїм наказом від 11 липня 1997 р. № 234 затвердив Порядок ведення податкового обліку та складання податкової звітності результатів спільної діяльності на території України без створення юридичної особи.

Отриманий прибуток від спільної діяльності спрямовується на нарахування та утримання податку на прибуток у розмірі ЗО відсотків нарахованої суми прибутку та на сплату об'єкта нематеріального активу на умовах договору купівлі-продажу або на умовах відповідної компенсації.

З позиції застосування Закону України «Про податок на додану вартість» у першому випадку придбання нематеріальних активів як результат спільної діяльності відповідає вимогам пункту 1.4 ст. 1 цього Закону щодо продажу товарів і є відповідно до ст. 4 базою оподаткування. У другому випадку передача нематеріальних активів є однією зі сторін сумісної діяльності для використання в господарській діяльності відповідно до абзацу другого пункту 1.4 ст. 4 цього Закону не належить до операцій з продажу товарів, оскільки не передбачає передачі права власності на такі товари іншій особі і не є об'єктом оподаткування податком на додану вартість.

Операції надходження (придбання) нематеріальних активів, створених на підприємстві своїми силами передбачають їх розробку самим підприємством за рахунок складу валових витрат. Але придбання таких

нематеріальних активів на баланс за ціною, що перевищує здійснені підприємством витрати, розглядається як сукупні витрати для підприємства, а різниця є для виконавців-працівників цього підприємства доходом або винагородою, яка при сплаті оподатковується прибутковим податком у встановленому порядку.

З позиції застосування Закону України «Про податок на додану вартість» операції надходження (придбання) нематеріальних активів, створених на підприємстві своїми силами, не є об'єктом оподаткування на додану вартість, оскільки відсутня операція продаж)' товарів для підприємства.

Операції надходження (придбання) нематеріальних активів, створених на підприємстві з залученням сторонніх виконавців на договірній основі, передбачають такі цивільно-правові відносини, де продавцем виступають сторонні виконавці, які можуть бути юридичними або фізичними особами, а покупцем-замовником виступає підприємство. При цьому придбання (продаж) результатів робіт щодо створення нематеріальних активів здійснюється з наданням права на користування або розпорядження нематеріальними активами.

РОЗДІЛ 1 5

або передачу права на підставі авторських чи ліцензійних договорів, що підпадають під дію пункту 1.31 ст. 1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств». Залучення сторонніх виконавців може здійснюватися і за довгостроковими договірними зобов'язаннями, що підпадає під дію пункту 7.10 ст. 7 цього Закону,

З позиції застосування Закону України «Про податок на додану вартість» операції надходження (придбання) нематеріальних активів, створених на підприємстві з залученням сторонніх виконавців на договірній основі, оподатковуються податком на додану вартість при укладенні договорів і довгострокових контрактів на розробку об'єктів нематеріальних активів, окрім договорів з фізичними особами, які не зареєстровані як платники податку, відповідно до пункту 4. I* ст. 4 та пункту 2.2 ст. 2.

Операції надходження (придбання) нематеріальних активів на умовах їх подальшої реалізації іншим особам належать до операцій перепродажу. Відповідно до підпункту 8.1.3 ст. 8 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» не підлягають амортизації та повністю відносяться до складу валових витрат звітного періоду витрати платника податку на придбання основних фондів або нематеріальних активів з метою їх подальшого продажу іншим особам чи їх використання як комплектуючих (складових частин) інших основних фондів, призначених для подальшого продажу іншим особам. У такому разі законодавець вимагає при придбанні нематеріальних активів на умовах подальшої реалізації іншим платникам податку чи особам здійснювати операції цивільно-правового характеру, що передбачають їх продаж, тобто до придбання нематеріальних активів треба визначитись з їх подальшим використанням. При цьому нематеріальні активи мають відноситись до таких, що підлягають амортизації. Прийняття на баланс нематеріальних активів на умовах подальшої реалізації іншим особам збільшують валові витрати звітного періоду і зменшують розмір прибутку, що оподатковується, а також відповідні бюджетні надходження.

З позиції застосування Закону України «Про податок на додану вартість» операції надходження (придбання) нематеріальних активів на умовах їх подальшої реалізації іншим особам передбачають передачу прав власності на такі товари за компенсацію незалежно

від строків її надання, що відповідає вимогам пункту 1.4 ст. 1 цього Закону. Базою оподаткування таких операцій є договірна (контрактна) вартість придбання нематеріальних активів, що *вщпошдм* вимогам ст. 4 цього Закону, а платник податку зобов'язаний надати покупцеві податкову накладну в установленому порядку **ВІДПОВІДНО** до вимог ст. 7.

Операції надходження (придбання) нематеріальних активів на умовах, що не передбачають передачі права власності на таке майно, до

якого віднесені нематеріальні активи, здійснюються на умовах договорів комісії, схову (відповідального зберігання), доручення, інших цивільно-правових договорів. Відповідно до вимог абзацу другого підпункту 1.31 ст. 1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» не вважаються продажем операції з надання товарів у межах договорів комісії, схову (відповідального зберігання), доручення, інших цивільно-правових договорів, що не передбачають передачу прав власності на такі товари.

З позиції застосування Закону України «Про податок на додану вартість» операції надходження (придбання) нематеріальних активів на умовах, що не передбачають передачі права власності на таке майно, до якого віднесені нематеріальні активи, відповідно до вимог пункту 1.4 ст. 1 не належать до операцій з продажу товарів. Одночасно законодавець у цьому Законі передбачив обкладання податком на додану вартість подальші дії з отриманими таким чином нематеріальними активами, що дістало відображення в абзаці другому пункту 4.7 ст. 4.

Продаж нематеріальних активів здійснюється на умовах договору про їх продаж за ціною сторін угоди. На відміну від надходження нематеріальних активів, коли здійснюються операції щодо їх прийняття на баланс на

підставі договору купівлі, продаж нематеріальних активів передбачає їх списання з балансу на підставі договору продажу. Тому реалізація договору купівлі-продажу передбачає одночасно здійснення двох паралельних операцій: надходження нематеріальних активів на баланс у покупця та списання з балансу при їх реалізації чи вибутті у продавця. При цьому вирішуються відносини власності у процесі відчуження нематеріальних активів: продавець їх втрачає, а покупець — набуває. Такі дії з нематеріальни

ми активами підпадають під застосування абзаців першого та другого підпункту 1.31 ст. 1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» продажу товарів та результатів робіт (послуг). При цьому операції щодо продажу (реалізації) нематеріальних активів з отриманням доходу (прибутку) відповідно до ст. 4 ***ивогь*** Закону збільшують валовий дохід підприємства.

Операції з продажу нематеріальних активів виробничого призначення відповідно до Закону України «Про податок на додану вартість» підпадають під дію пункту 1.4 ст. 1 як товари, і відповідно до пункту 3.1 ст. 3 є об'єктом оподаткування податком на додану вартість.

Операції з нематеріальними активами з ознаками гудвілу Відповідно до пункту 1.7 ст. 1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» гудвіл — це нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між балансовою вартістю активів підприємства та його звичайною вартістю, як цілісного майнового комплексу, що виникає внаслідок використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів (робіт, послуг), нових технологій тощо. Вартість гудвілу не підлягає амортизації і не враховується у визначенні валових витрат платника податку.

Вартість гудвілу відтворює узагальнені наслідки впливу об'єктів нематеріальних активів, які не можна якось оцінити та видати відповідні документи про їх реєстрацію. Такі об'єкти нематеріальних активів не відображені в балансі і мають ознаки гудвілу, але визначення розміру їх впливу на сьогодні є невирішеною проблемою.

Нематеріальні активи з ознаками гудвілу не оподатковуються, оскільки оподатковано прибуток, який отримано за результатами впливу використання кращих управлінських якостей тощо. Одночасно гудвіл не враховують при визначенні валових витрат платника податку, оскільки його розмір перекриває валовий дохід, що призводить до зменшення оподаткованого прибутку підприємства.

Операції з роялті

Відповідно до пункту 1.30 ст. І Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» під роялті розуміють платежі будь-якого виду, одержані як винагороду за користування або за надай-

ня права на користування будь-яким авторським правом **НІ** літера турні твори, твори мистецтва або науки, включаючи комп'ютерні програми, інші записи на носіях інформації, в ід со- або аудюкасе-ти, кінематографічні фільми або плівки для радіо чи телевізійного мовлення; за придбання будь-якого патенту, зареєстрованого знака на товари і послуги чи торгові марки, дизайну, секретного креслення, моделі, формули, процесу, права на інформацію шодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау).

Не вважаються роялті платежі за отримання об'єктів власності, визначених вище, у володіння або розпорядження чи власність особи або якщо умови користування такими об'єктами власності надають право користувачу продати або відчужити іншим способом такий об'єкт власності або оприлюднити (розголосити) секретні креслення, моделі, формули, процеси, право на інформацію шодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау), за винятком випадків, коли оприлюднення (розголошування) є обов'язковим згідно із законодавством України.

Згідно з пунктом 1.21 ст. 1 цього Закону роялті — це дохід з джерелом його походження з України, тобто дохід, отриманий резидентами або нерезидентами від будь-яких видів їхньої діяльності на території України.

Щодо роялті як винагороди, то це такі нематеріальні активи, що підлягають амортизації у їх господаря (покупця) і вартість яких повертається продавцю в сумі реалізації за проданий нематеріальний актив. При цьому покупець перераховує продавцю певну суму винагороди за використання в господарській діяльності отриманих (наданих) нематеріальних активів. Джерелом такого роялті є прибуток або будь-який інший вид винагороди як еквівалент відповідної суми прибутку, що є результатом використання такого виду нематеріальних активів у господарській діяльності підприємства-покупця. Це є прямим доходом продавця, що враховує не тільки вартість нематеріальних активів у складі суми реалізації, а й доход від реалізації та додатковий дохід — роялті. Це є також винагородою покупця продавцю за отримані нематеріальні активи, шо додатково стимулює відтворення об'єктів нематеріальних активів з кращими якостями. Зауважимо, що на відміну від прибутку від реалізації не-

матеріальних активів, роялті як винагороди може і не бути, якщо сума прибутку буде меншою суми реалізації. На жаль, у деяких випадках продавці нематеріальних активів змушують покупців укладати угоди з виплатою роялті як

винагороди без врахування фактично отриманого прибутку, який перевищує прибуток у складі суми реалізації нематеріальних активів, тобто такі операції не враховують джерела покриття роялті як винагороди.

Підприємства-отримувачі роялті згідно з підпунктом 4.1.4 ст. 4 зазначеного Закону зараховують роялті до валових доходів. Підприємство, яке сплачує роялті, згідно з підпунктом 5.4.2 ст. 5 включа-є роялті до складу валових витрат.

Не є об'єктами оподаткування податком на додану вартість виплати роялті у грошовій формі (підпункт 3.2.7 ст. 3 Закону України «Про податок на додану вартість»).

Питання для контролю

1. **Інтелектуальна економіка та її складові.**
2. **Визначення інтелектуального капіталу як економічної категорії.**
3. **Класифікація видів інтелектуального капіталу за ознаками.**
4. **Визначення інтелектуальної власності як складової інтелектуального капіталу.**
5. **Визначити, в яких випадках здійснюється оцінка вартості інтелектуальної власності.**
6. **Визначити майно і майнові права, які можуть оцінюватися.**
7. **Підстави для здійснення оціночної діяльності.**
8. **Істотні умови договору на проведення оцінки.**
9. **Дохідний підхід до оцінки інтелектуальної власності.**
10. **Витратний підхід до оцінки інтелектуальної власності.**
11. **Ринковий підхід до оцінки інтелектуальної власності.**
12. **Ознаки нематеріальних активів як об'єкта бухгалтерського обліку.**
13. **Складові первісної вартості придбаного нематеріального активу та його ціни.**

14. Використання інтелектуальної власності як **нематеріальних** активів у господарській діяльності.
15. Розкрити механізм комерціалізації інтелектуальної власності.
16. Визначити правочинність власників виключних прав **щодо** промислової власності
17. Назвати операції придбання нематеріальних активів з урахуванням механізму їх оподаткування.
18. Оподаткування операцій з продажу нематеріальних активів виробничого призначення та операцій з нематеріальними активами з ознаками гудвіл.
19. Оподаткування операцій з роялті.

РОЗДІЛ 16

Міжнародні угоди у сфері інтелектуальної власності

16.1. Загальні міжнародні угоди з питань інтелектуальної власності

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ)

На куполі будинку штаб-квартири ВОІВ у Женеві звертає на себе увагу напис:

*«Людський геній є джерелом всіх творів мистецтва і винаходів. **Ці** твори є гарантією життя, гідного людини. Обов'язок держави — забезпечити надійну охорону всіх видів мистецтва **і** винаходів»*

(Арпад Богш)

Цей красномовний напис свідчить:

—- усі досягнення науки, культури і техніки — плід творіння людського;

— лише вони можуть забезпечити людині життя, гідне **її** призначенню на землі;

— людство зобов'язане всілякими засобами і всебічно охороняти досягнення людської творчості як найцінніший капітал.

Передусім мають бути вироблені міжнародні правові засоби охорони досягнень науки, культури і техніки. Такою найбільш вагомою міжнародною організацією, що це здійснює, є Всесвітня організація інтелектуальної власності. Конвенція, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності, була підписана у Стокгольмі 14 липня 1967 р. і набрала чинності в 1970 р.

Основи для створення ВОІВ були закладені Паризькою конвенцією про охорону промислової власності та Бернською конвенцією

про охорону літературних і художніх творів. На базі об'єднання Міжнародних бюро зазначених конвенцій було створене Об'єднане

міжнародне бюро з охорони інтелектуальної власності. **У** грудні **1974** р. **ВОІВ** стала однією із **16** спеціалізованих установ ООН. **Чле**-нами **ВОІВ** на **1** листопада **1999** р. **є 161** держава світу, в тому числі

Й Україна.

Активна діяльність **ВОІВ** здійснюється у напрямах реєстраційної діяльності, забезпечення міжурядового співробітництва з питань інтелектуальної власності і програмної діяльності.

Усі ці напрями діяльності ВОІВ своїм основним завданням мають всіляко сприяти зростанню уваги до ролі і значення інтелектуальної власності в соціально-економічному розвитку суспільства, сприяти всіма доступними засобами розвитку науки, культури і техніки в усьому світі через стимулювання творчої діяльності, а також широкому обміну між народами досягненнями науки, культури і техніки.

ВОІВ через свої органи здійснює реєстраційну діяльність у галузі промислової власності. Вона надає необхідні послуги заявникам і власникам прав на промислову власність, одержує та обробляє міжнародні заявки відповідно до Договору про патентну кооперацію **(РСТ).** веде міжнародну реєстрацію знаків і промислових зразків.

Адміністративна діяльність ВОІВ спрямована на виконання адміністративних функцій основних Міжнародних конвенцій і договорів — всього понад два десятки різних угод і договорів. ВОІВ також здійснює керівництво роботою фондів патентних документів, що використовуються для проведення пошуку, розробки нових технологій обробки патентної документації та інформації та іншу діяльність щодо удосконалення необхідної документації та її уніфікації. Важливою ділянкою ВОІВ є накопичення і постійне оновлення законодавства з промислової власності й авторського права

Програмна діяльність ВОІВ полягає в залученні більшої кількості договорів у свою орбіту, постійному оновленні існуючих договорів, а також в організації співробітництва між державами з метою розвитку інтелектуальної власності.

Вищим органом ВОІВ є Генеральна асамблея, що складається з усіх держав-членів ВОІВ, які також є членами Бернського або Па

ризького союзів. Керівними органами ВОІВ є також Конференція, Координаційний комітет і Міжнародне бюро ВОІВ (або секретаріат).

До компетенції Генеральної асамблеї і Конференції належать питання визначення основних напрямів діяльності ВОІВ та їх змісту. Координаційний комітет є одночасно консультативним органом з питань, що становлять загальний інтерес і виконавчим органом Генеральної асамблеї і Конференції. Четвертим органом є Секретаріат, який веде документацію та організаційні питання.

ВОІВ є одним із найважливіших міжнародних органів, який досить успішно впливає на розвиток інтелектуальної власності у світі. ВОІВ розробляє і приймає широкомасштабні програми організації і розвитку співробітництва між різними державами у сфері промислової власності шляхом надання конкретної допомоги в організації цієї роботи, заохочення раціоналізаторської і винахідницької діяльності. Допомога країнам надається шляхом надання патентної інформації, програм для законодавців і працівників судової системи, юридичних консультацій, підготовки кадрів тощо.

У сфері авторського права і суміжних прав ВОІВ розробляє Постійні програми розвитку авторського права і суміжних прав за запитами всіх країн, які цього потребують, у тому числі і тих, що розвиваються, надає допомогу в цій справі регіональним організаціям ВОІВ, консультує з цих питань. ВОІВ активно сприяє розвитку національного законодавства з авторського права і суміжних прав.

ВОІВ та її органи надають країнам, які цього потребують, ефективну допомогу в підготовці кадрів, необхідних для організації роботи з удосконалення авторського права і суміжних прав. Проводяться тематичні зустрічі, семінари та інші форми навчання і перепідготовки кадрів. Велика допомога надається законодавчій діяльності у цій сфері.

Значною є видавнича діяльність ВОІВ. Видаються численні інструкції, проспекти, програми, підручники, навчальні посібники тощо, а також зразки проектів відповідних законів та підзаконних актів. Значна допомога надається усім країнам шляхом видання текстів міжнародних угод, договорів та конвенцій мовами світу та їх тлумачення. Видаються глосарії термінів, що використовуються в зако

нодавствах з авторського права і суміжних прав, збірника тексти законів і нормативних актів з авторського права і суміжних прав

При ВОІВ працює Академія інтелектуальної власності, в якій проходять перепідготовку фахівці з інтелектуальної власності

ВОІВ надає також істотну матеріально-технічну допомогу країнам, що розвиваються, особливо оргтехнікою, необхідною для організації успішної роботи національних органів з інтелектуальної власності. Працівники ВОІВ виїжджають на місця для надання конкретної допомоги в організації роботи національних відомств.

Діяльність ВОІВ цілеспрямована, достатньо ефективна і корисна. Вона заслуговує на всіляке схвалення. Доречно підкреслити, що одним з основних завдань ВОІВ є сприяння зростанню поваги до інтелектуальної діяльності в різних країнах. Саме поваги до творчої діяльності в багатьох країнах якраз і не вистачає. Доводиться доводити необхідність стимулювання творчої діяльності будь-якими способами, оскільки без творчості будь-який прогрес просто неможливий.

Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРІПС)

Угода ТРІПС є складовою частиною Угоди СОТ (Світової організації торгівлі), яка набрала чинності з 1 січня 1995 р.

Угода ТРІПС — це угода про торговельні аспекти інтелектуальної власності, об'єкти якої часто стають об'єктами торгівлі, у тому числі і міжнародної.

Члени Угоди зобов'язані дотримуватися її положень і застосовувати режим, передбачений нею, до осіб інших держав, яких в Угоді прийнято називати «громадяни». Цим терміном позначаються фізичні і юридичні особи.

До інтелектуальної власності за Угодою належать усі категорії інтелектуальної власності, що є предметом авторських і суміжних прав, товарних знаків, географічних зазначень, промислових зразків, патентів, компонування інтегральних мікросхем і закритої інформації.

Основним принципом Угоди є принцип національного режиму, за яким громадяни однієї країни-члена користуються в іншій краї-ні-члені таким самим правовим режимом як і її громадяни щодо

охорони права інтелектуальної власності. До уваги беруться лише ті винятки, що встановлені міжнародними угодами.

Другим принципом Угоди є принцип найбільшого сприяння, який встановлює, що будь-які переваги, пільги, привілеї або імунітет, надані членом Угоди громадянам будь-якої іншої держави (незалежно від членства), надаються невідкладно і безумовно громадянам усіх країн-член і в за можливими окремими винятками.

Угодою встановлені обов'язкові стандарти параметрів окремих об'єктів інтелектуальної власності. Ці стандарти мінімальні, але держави, що приєдналися до Угоди, нижче зазначених у ній параметрів опускатися не можуть. Частина II Угоди ТРІПС якраз і визначає ці стандарти, що стосуються наявності, обсягу і використання прав інтелектуальної власності. Це означає, що в країні-члеці Угоди громадяни мають бути наділені передбаченими Угодою правами. Обсяг зазначених прав має бути не вужчим за визначений Угодою. Чинне законодавство країни-члена Угоди має забезпечити реальне виконання зазначених прав. Зрозуміло, що йдеться про права у сфері інтелектуальної власності.

Угода ТРІПС визначає конкретні параметри щодо восьми об'єктів інтелектуальної власності: 1) авторського права і суміжних прав; 2) товарних знаків; 3) географічних зазначень; 4) промислових зразків; 5) патентів; 6) топологій інтегральних мікросхем; 7) охорони закритої інформації; 8) контролю за антиконкурентною практикою через договірні ліцензії.

В основу зазначених стандартів були покладені основні принципи і засади Паризької конвенції про охорону промислової власності і Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів. Наприклад, Угодою ТРІПС передбачається, що охорона авторського права і суміжних прав має здійснюватися протягом не менше як 50 років від дати першої публікації, здійсненої за згодою автора. Щодо суміжних прав Угода приписує своїм членам надавати право виконавцям забороняти будь-який запис, якщо виконання не призначене для фонограми. Виробники фонограм повинні мати право дозволяти чи забороняти пряме чи опосередковане відтворення їх фонограм. Строк охорони суміжних прав повинен бути не менше 50 років від кінця календарного року, в якому було зроблено запис або здійснено виконання, і для організацій мовлення — не менш як

20 років, рахуючи від кінця календарного року, в якому відбулася

передача.

Стандарти встановлені щодо кожного із перерахованих об'єктів інтелектуальної власності. Слід лише звернути увагу на окремий об'єкт промислової власності, який в Угоді позначений терміном «патенти». Цим терміном в Угоді позначаються об'єкти промислової власності, які у чинному законодавстві України позначаються термінами «винаходи» і «корисні моделі».

Україна має приєднатися до Угоди ТРІПС. Чинне законодавство України про інтелектуальну власність відповідає вимогам зазначеної Угоди.

Значна частина Угоди присвячена захисту прав інтелектуальної власності. У ній передбачені загальні цивільно-правові і кримінально-правові *способи* захисту прав інтелектуальної власності. Стаття 41 Угоди проголошує, що законодавства всіх країн-членів Угоди мають обов'язково у своїх національних законодавствах передбачити ті засоби і *способи* захисту прав інтелектуальної власності, що передбачені Угодою. При цьому передбачаються запобіжні та термінові і невідкладні заходи.

Угода проголошує, що процедури, які стосуються захисту прав інтелектуальної власності, мають бути справедливими і рівними для всіх. Вони мають бути достатньо демократичними і доступними.

Органи судової влади повинні мати право вимагати від порушника відшкодування завданих його порушенням збитків у розмірі, який би повністю компенсував заподіяну шкоду. Порушник права інтелектуальної власності повинен бути зобов'язаний компенсувати власнику інтелектуальної власності витрати, які він поніс на оплату юридичних послуг. Угода передбачає також можливість у відповідних випадках дозволяти судовим органам

стягнення прибутку та (або) відшкодування встановлених раніше збитків навіть у випадках, коли порушник несвідомо або маючи достатні підстави шоб знати, брав участь у порушенні.

З метою створення ефективного запобіжного засобу проти порушення прав інтелектуальної власності судові органи повинні бути наділені правом:

— без будь-якої компенсації виводити з комерційних каналів товари, щодо яких були допущені порушення;

— якщо це не суперечить конституційним засадам, виносити рішення про знищення товарів, вироблених з порушенням прав інтелектуальної власності;

— виведення з комерційних каналів без будь-якої компенсації матеріалів та обладнання, які були значною мірою використані для: виготовлення контрафактних товарів, що порушують право інтелектуальної власності.

При розгляді таких справ слід враховувати адекватність порушення та застосованих до порушника санкцій, а також інтереси третіх осіб.

Викликає заінтересованість така вимога Угоди. Країни-члени Угоди можуть передбачати у своєму національному законодавстві право судів вимагати від порушника інформації про третіх осіб, які здіяні у виробництві та розповсюдженні товарів і послуг, що порушують право власності на знак, а також про їхні канали розповсюдження.

Цікавою є норма Угоди про відшкодування відповідачу. Відповідно до цієї норми відповідач, до якого на вимогу власника об'єкта інтелектуальної власності були вжиті запобіжні заходи, шо безпідставно обмежили відповідача в його правах або зовсім позбавили їх, внаслідок чого йому були завдані певні збитки, має право вимагати компенсацію за шкоду, заподіяну внаслідок такого зловживання, у тому числі витрати на адвоката.

Угода також передбачає певні адміністративні процедури захисту прав інтелектуальної власності.

Зазначені норми передбачені ЦК України та іншими законами про інтелектуальну власність.

16.2. Міжнародні конвенції про охорону авторського права і суміжних прав

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 9 вересня 1886 р.

Ця Конвенція багато разів переглядалася і останній раз — у Парижі 24 липня 1971 р. зі змінами від 2 жовтня 1979 р. Багаторазовий перегляд Конвенції зумовлювався і буде зумовлюватися роз

витком суспільних відносин у сфері літературно-художньої діяльності. Це об'єктивний і закономірний процес удосконалення міжнародної охорони творів науки, літератури і мистецтва.

У преамбулі Бернської конвенції проголошується її мета: охороняти настільки ефективно і однаково, наскільки це можливо, права авторів на їхні літературні і художні твори. Держави, що підписали Конвенцію чи приєдналися до неї, утворили Союз для охорони прав авторів на їхні літературні і художні твори.

Основними засадами зазначеної Конвенції **є:**

1) національний режим, відповідно до якого твори, створені в одній із країн-членів Союзу, повинні одержувати у всіх інших країнах-членах Союзу таку саму охорону, яку ці країни надають своїм власним громадянам;

2) принцип автоматичної охорони, відповідно до якого національний режим не залежить від яких-небудь формальних умов, тобто охорона надається автоматично і не зумовлюється формальними умовами реєстрації, депонування тощо. Тобто твір українського письменника, виданий у Франції, підлягає такій самій охороні як і твори французьких письменників, оскільки обидві країни є членами Паризького Союзу;

3) принцип незалежності охорони, відповідно до якого права іноземного автора із країни-члена Союзу охороняються в іншій країні-члені Союзу, незалежно від того, чи вони охороняються на батьківщині походження твору.

Об'єктом правової охорони Бернська конвенція проголошує будь-які твори літератури, науки і мистецтва незалежно від форми і способу їх вираження. Перелік творів, що мають охоронятися національним законодавством і яким надається охорона даною Конвенцією, невичерпний. Це можуть бути твори будь-якого наукового чи художнього рівня, жанру, призначення тощо. Стаття 2 Конвенції проголошує, що терміном «літературні і художні твори» охоплюються усі твори у сфері науки, літератури і мистецтва.

Проте національні законодавства можуть містити певні категорії творів, які не охороняються законом. Національні законодавства мають навести чіткий і вичерпний перелік творів, яким правова охорона не надається.

Похідні твори за Конвенцією охороняються нарівні з оригінальними творами. Національні законодавства мають визначати правовий режим офіційних текстів законодавчого, адміністративного і судового характеру. Збірники літературних і художніх творів, наприклад, енциклопедії і антології, що є результатом інтелектуальної творчості за

підбором і розташуванням матеріалів, охороняються як твори без шкоди правам авторів творів, що ввійшли до зазначених збірників. Усі ці твори користуються охороною в кожній із країн-членів Союзу.

Бернська конвенція визначає чіткі критерії для надання правової охорони. Одним із важливих положень Конвенції є положення, що стосується творів фольклору, хоча цього терміна Конвенція не вживає. Вона передбачає, що у разі, коли невідомо, хто є автором твору, але є підстави гадати, що автором цього твору є громадянин країни-члена Союзу, законодавець цієї країни може призначити відповідний компетентний орган, який має здійснювати захист прав такого автора.

Суб'єктами прав на твори науки, літератури і мистецтва визнаються автори та їх правонаступники. Авторами можуть бути будь-які фізичні особи. Правовій охороні підлягають як випущені, так і не випущені у світ твори за умови, що їх автори є громадянами однієї із країн-членів Союзу або вони мають постійне місце проживання у ній.

Під випущеними у світ творами слід розуміти такі, що випущені зі згоди автора, яким би не був спосіб виготовлення примірників, за умови, що ці примірники випущені в обіг у кількості, придатній задовольнити розумні потреби публіки, враховуючи характер твору.

Не є випуском твору представлення драматичного, музично-драматичного чи кінематографічного твору, виконання музичного твору, публічне читання літературного твору, сповіщення по проводах або передача в ефір літературних чи художніх творів, показ творів мистецтва і спорудження твору архітектури.

Твір вважається випущеним у світ одночасно в кількох країнах, якщо він був випущений у двох або більше країнах протягом тридцяти днів після першого його випуску.

Бернська конвенція чітко визначає особисті немайнові і майнові права авторів. До особистих немайнових прав за Конвенцією на

лежить право авторства і право протидіяти будь-якому перекрученню твору, Його спотворенню, а також будь-якому посяганню на

твір, що може завдати шкоди честі і репутації автора.

Майновими правами авторів є право на переклад, право на відтворення творів будь-яким способом і в будь-якій формі (що включає будь-який звуковий або візуальний запис (ст. 9 Конвенції), право на публічне виконання драматичних, музично-драматичних і музичних творів (ст. 11), право на передачу в ефір або публічне сповіщення засобами бездротового і дротового зв'язку, за допомогою гучномовця або іншого подібного апарата (ст. 11), право на публічне читання (ст. 11[ter]), право на переробку, аранжування та інші зміни твору (ст. 12), право на кінематографічну переробку і відтворення творів (ст. 14). Так зване право «часткової участі», передбачене ст. 14[ter] (щодо оригіналів творів мистецтва і оригіналів рукописів), є факультативним і застосовується лише тоді, коли це допускається законодавством країни, до якої належить автор.

Передбачена охорона може бути витребувана в будь-якій країні Союзу за умови, що законодавство країни, до якої належить автор, це дозволяє в обсязі, що допускається законодавством країни, в якій витребовується ця охорона.

Бернська конвенція передбачає також випадки використання творів без дозволу автора і без виплати йому певної винагороди. Тобто права автора можуть бути обмежені на користь третіх осіб. Це так зване «вільне використання».

***Паризький акт** Бернської конвенції.* Бернська конвенція, незважаючи на численні її перегляди, у певних своїх принципових положеннях не відповідала тим соціально-економічним і політичним змінам, що сталися у світі. Тому в 1971 р. до Бернської конвенції був розроблений і доданий додатковий розділ, який передбачає певні пільги для країн, що розвиваються. Країн, що стали незалежними, стало багато і з ними не можна було не рахуватися. Передусім був полегшений вступ цих країн до Бернського союзу, тобто приєднання до Конвенції. Зазначеним країнам були надані пільги щодо перекладу і відтворення творів іноземних авторів. Додатковий розділ до Конвенції істотно розширив перелік виключень із загального правила про виключність прав автора. Були передбачені

РОЗДІЛ 16

обов'язкові невиключні ліцензії на переклад і відтворення творів іноземних авторів з метою освіти, які не могли передаватися іншим особам.

Всесвітня конвенція про авторське право

Конвенція підписана в Женеві 6 вересня 1952 р., переглянута в Парижі 24 липня 1971 р.

Бернська конвенція в основному була розрахована на розвинені країни Західної Європи. її членами не були США та ряд інших країн. США з їх потужною поліграфічною промисловістю та величезним книжковим ринком, таким чином, випадали з орбіти Берн-ської конвенції. Тому відразу після закінчення другої світової війни почалися пошуки шляхів охоплення США та інших країн міжнародною конвенцією з авторського права.

Принципової різниці між Бернською і Женевською конвенціями немає. Є істотні відмінності в окремих положеннях. Всесвітня (Женевська) конвенція не містить широкого переліку творів науки, літератури і мистецтва, що підпадають під її охорону. Немає у цій Конвенції і детальної регламентації щодо охорони окремих об'єктів авторського права. У ст. 1 наводиться лише примірний перелік творів науки, літератури і мистецтва, що підпадають під правову охорону. Всесвітня конвенція нічого не говорить про твори прикладного мистецтва і фотографії.

Всесвітня конвенція також базується на принципі національного режиму. Кожна держава-член Всесвітньої конвенції надає іноземним авторам таку саму охорону, як і власним авторам. Ця Конвенція містить специфічні норми щодо формального оформлення авторських прав, виходячи з того, що багато країн у своїх національних законодавствах містять норми щодо формальностей. Конвенція прийняла компромісне рішення, за яким формальності, передбачені національним законодавством (депонування примірників, реєстрація, виробництво або випуск у світ твору на території даної держави тощо), вважаються виконаними щодо будь-якого твору, що користується конвенційною охороною, якщо будуть дотримані формальності, встановлені самою Конвенцією.

Строк охорони об'єктів авторського права Всесвітня конвенція встановляла не менше 25 років після смерті автора. На відміну від

Бернської ця Конвенція не передбачає охорони особистих немая-нових прав. На Паризькій конференції 1971 р. з приводу цієї проблеми точилася тривала дискусія. Проте позитивного рішення не було прийнято, оскільки ряд держав, у тому числі і США, не визнають особистих немайнових прав.

Досить детально Всесвітня конвенція регламентує право на переклад. Стаття v Конвенції проголошує: «Права, згадані в статті I, включають виключне право автора перекладати, випускати в світ переклади і дозволяти переклади і випуск у світ перекладів творів, що охороняються на підставі цієї Конвенції».

Проте кожна держава, що є членом Конвенції, може своїм внутрішнім законодавством обмежити право перекладу письмових творів відповідно до умов, визначених Конвенцією.

Якщо автор протягом семи років від дня першого виходу в світ свого твору не випустив у світ перекладу і не дав дозволу на випуск у світ перекладу твору однією із мов даної держави, то компетентний орган цієї держави має право видати будь-якому громадянинові цієї держави ліцензію на переклад твору відповідною мовою. Право на переклад підлягає охороні в усіх державах-членах Конвенції.

На Паризькій конференції було прийнято рішення включити до Всесвітньої конвенції правила щодо обмеження права на переклад. Суть цього нововведення полягає у тому, що відповідно до побажань країн, які розвиваються, обмежується право на переклад автора твору і на розповсюдження шляхом видачі примусових ліцензій.

Під випуском у світ Всесвітня конвенція визнає відтворення в матеріальну форму примірників твору і надання необмеженому колу осіб можливості читати його або знайомитися з ним шляхом зорового сприйняття.

Статус країни, що розвивається, надається ООН за клопотанням цієї країни.

Норми Всесвітньої конвенції не застосовуються і правова охорона не надається творам, які на момент набуття чинності Конвенцією, перестали охоронятися або взагалі ніколи не охоронялися на території держави-члена Конвенції. Конвенція встановлює спеціальний режим щодо невипущених у світ творів. Автори таких творів користуються в державах-учасницях Конвенції, в яких вони про-

сять надати охорону їхнім творам, такими самими правами, що і вітчизняні автори неопублікованих творів. Проте охорона твору такого автора надається за умови, що автор є громадянином держави, яка приєдналася до Конвенції. Водночас кожна держава-учас-нниця Конвенції може у своєму національному законодавстві прирівняти таких авторів на своїй території до власних громадян.

Правила Конвенції опубліковані твори поділяють на дві групи. Першу групу складають твори за принципом громадянства автора: твори, автор яких є громадянином держави-учасниці Конвенції, підлягають охороні незалежно від того, де вони опубліковані. Охороні підлягають також твори, які вперше були опубліковані на території країни, що не є учасницею Конвенції.

Другу групу складають твори за принципом місця випуску у світ. Твори авторів, які є громадянами держави-учасниці Конвенції, охороняються незалежно від того, де вони були вперше випущені, навіть якщо це мало місце в країні, яка не є учасницею Конвенції.

Якщо твір випущений на території держави-учасниці Конвенції, то він підлягає охороні на території кожної держави-учасниці Конвенції незалежно від того, громадянином якої держави є автор. Цим Всесвітня конвенція відрізняється від Бернської.

Міжнародна конвенція про охорону прав виконавців, виробників фонограм і організацій ефірного мовлення («Римська конвенція»)

Бурхливий розвиток звуко- і відеозаписувальної техніки та технічних пристроїв для передачі звуків і зображень на далекі відстані зумовили виникнення ринку аудіо- і відеопродукції. Цей ринок досить інтенсивно і успішно розвивається і вже приносить великі прибутки його учасникам. Шоу-бізнес на ринку посідає одне із самих прибуткових місць.

Зазначені чинники зумовили необхідність створення системи правової *охорони як на* національному, так і на міжнародному рівні нових об'єктів інтелектуальної власності — об'єктів суміжних прав.

Проблема охорони об'єктів суміжних прав на міжнародному рівні з середини минулого століття постала настільки гостро, що вже у 1961 р. була підписана Конвенція, яку стали називати Римською конвенцією. Особливість суміжних прав полягає у тому, що

вони є правовою формою реалізації авторських прав. Отже, головною метою Римської конвенції с охорона суміжних прав. Це перша міжнародна угода такого виду. Перша стаття Римської конвенції визначає, що охорона суміжних прав має здійснюватися в такий спосіб, щоб не зашкодити авторським правам. Об'єктами охорони Конвенції є права на виконання, права виробників фонограм та права організацій ефірного мовлення на свої передачі (програми).

Суб'єктами зазначених прав є виконавці, виробники фонограм та організації ефірного мовлення. Конвенція передбачає можливість надання охорони суб'єктам суміжних прав незалежно від того, чи охороняються літературні і художні твори, використані виконавцями, виробниками фонограм та організаціями ефірного мовлення.

Членами Римської конвенції можуть стати лише члени Бернської або Всесвітньої конвенції, які є і членами ООН. Основним принципом Конвенції є принцип національного режиму, за яким виконавцям, виробникам фонограм та організаціям ефірного мовлення з однієї держави-учасниці Конвенції в іншій державі-учасниці надається така сама правова охорона, як і власним громадянам та юридичним особам. Проте Конвенція встановлює мінімальний рівень охорони, нижче якого опускатися не дозволяє.

Римська конвенція визначає чіткі критерії застосування національного режиму. Національний режим виконавцям надається за таких умов:

— виконання має місце в іншій договірній державі;

— воно включене до фонограми, що охороняється Конвенцією;

— виконання транслюється в живому виконанні у передачі, що

є об'єктом правової охорони Конвенції;

— незалежно від того, до якої держави належить виконавець, де мало місце виконання.

Національний режим надається виробнику, якщо він є громадянином іншої договірної держави (критерій національності) або перша фіксація була здійснена в іншій договірній державі (критерій фіксації), або фонограма була вперше чи одночасно випущена у світ в іншій договірній державі (критерій випуску у світ).

Національний режим організаціям ефірного мовлення надається за умови, що постійне місцезнаходження цієї організації перебуває в іншій договірній державі (принцип національності) або, якщо передача транслювалася з передавача, розташованого в іншій договірній державі, незалежно від розташування початкової організації ефірного мовлення (принцип територіальності). Договірні держави можуть заявити, що вони забезпечать охорону радіо- і телепередач лише у тому разі, якщо умови національності і територіальності задовольняються щодо однієї і тієї самої договірної держави.

Виконавці мають право дозволяти чи забороняти:

— передачу в ефір або сповіщення до загального відома живого виконання;

— здійснення запису незафіксованого виконання;

— відтворення фіксації виконання за умови, що початкова фіксація була здійснена без згоди виконавця або відтворення здійснюється з метою, недозволеною Конвенцією або виконавцем.

Виробники фонограм мають право дозволяти або забороняти пряме чи опосередковане відтворення їх фонограм. Організації ефірного мовлення мають право дозволяти чи забороняти:

— одночасну ретрансляцію їх передач;

— фіксацію їх передач;

— відтворення недозволених фіксацій їх передач або відтворення законних фіксацій з протизаконною метою;

— сповіщення до загального відома їх телевізійних передач за допомогою приймачів, встановлених у місцях, доступних для публіки, за плату.

Римська конвенція містить також і певні обмеження прав виконавців, виробників фонограм і організацій ефірного мовлення. Деякі з них встановлені самою Конвенцією, деякі встановлюються національним законодавством договірної держави. Мінімальний строк охорони, передбачений Римською конвенцією, становить 20 років, починаючи від кінця року, в якому була здійснена фіксація, що стосується фонограм і виконання, включених до них; або мало місце виконання щодо виконань, не включених до фонограм; або щодо радіо- і телепередач часу такої передачі.

255

Римська конвенція є першим міжнародним документом у галузі
суміжних прав, що активно розвиваються і тому потребують більш
детального правового опосередкування.

Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм від 29 жовтня 1971 р. Прийняття цієї Конвенції, відомої як Конвенція про фонограми, було зумовлено зростаючими масштабами незаконного відтворення фонограм, що має місце в усьому світі. Конвенція визначила чіткі поняття:

1) «фонограма» — виключно звуковий запис звуків;

2) «виробник фонограми» — будь-яка фізична чи юридична особа, яка першою здійснила запис звуків на фонограмі;

3) «копія» — матеріальний носій, що містить звуки, записані безпосередньо чи опосередковано з фонограми, і який містить всю або значну частину звуків, записаних на цій фонограмі;

4) «розповсюдження серед публіки» — будь-який акт, засобом якого копії безпосередньо чи опосередковано пропонуються публіці взагалі або будь-якій її частині..

Кожна держава-учасниця зобов'язується охороняти виробників фонограм, які є громадянами інших держав-учасниць, від виробництва копій фонограм без згоди виробника і від ввозу таких копій кожного разу, коли згадане виробництво чи ввезення здійснюються з метою їх розповсюдження серед публіки, а також від розповсюдження цих копій серед публіки.

Строк охорони прав виробників фонограм визначається національним законодавством кожної держави-учасниці Конвенції.

Держави-учасниці Конвенції можуть у своїх національних законодавствах передбачати і певні обмеження прав виробників фонограм, що можуть бути такими, які встановлені цим законодавством для авторів творів. Проте обов'язкові ліцензії можуть бути передбачені лише у тому разі, якщо дотримані такі умови:

— відтворення призначається для використання виключно для навчання або наукових досліджень;

— ліцензія дає право відтворення лише на території держави-учасниці, компетентні органи якої надали ліцензію і вона не поширюється на експорт копій;

255

- відтворення, здійснене на підставі ліцензії, зумовлює право на справедливу винагороду, що визначається зазначеним органом з урахуванням, поряд з іншим, кількості копій, що будуть вироблені

Норми цієї Конвенції не можуть бути витлумачені таким чином, що обмежують або завдають шкоди охороні інтересів авторів-вико-навців, виробників фонограм або органів радіомовлення. Кожна із держав-учасниць визначає межі дії охорони інтересів авторів-вико-навців, виступи яких записані на фонограму, а також умови, за яких вони можуть користуватися такою охороною. Держава-учас-ниця не зобов'язана дотримуватися норм Конвенції щодо фонограм, які були записані до набуття чинності цією Конвенцією на території даної держави.

Міжнародне бюро Всесвітньої організації інтелектуальної власності збирає і публікує інформацію щодо охорони фонограм. Кожна держава-учасниця безвідкладно повідомляє Міжнародному бюро про усі нові закони та офіційні тексти, що стосуються охорони фонограм.

Договір ВОІВ з виконання і фонограм

Договір ВОІВ прийнятий дипломатичною конференцією з деяких питань авторського права і суміжних прав 2—20 грудня 1996 р. в Женеві. Його прийняття зумовлене необхідністю подальшого удосконалення міжнародно-правової охорони виконань і фонограм. Стаття 1 цього Договору проголошує, що він ні в якій мірі не применшує значення Римської ***конвенції. Охорона,*** що надається за цим Договором, ніяким чином не завдає шкоди охороні авторського права на літературні і художні твори.

Договір містить визначення деяких понять для цілей цього Договору:

1) виконавці — це актори, співаки, музиканти, танцюристи та інші особи, які грають роль, співають, читають, декламують, грають на музичному інструменті, інтерпретують або іншим чином виконують літературні, мистецькі або фольклорні твори;

2) фонограма — це запис звуків виконання або інших звуків, або відображення звуків, крім звуків у формі запису, що включений до кінематографічних або аудіовізуальних творів;

3) запис — цс втілення звуків або їх відображень, що дозволяють

їх сприйняття, відтворення або сповіщення за допомогою відповідних пристроїв;

4) виробник фонограми — це фізична або юридична особа, яка бере на себе ініціативу і відповідає за перший запис звуків виконання чи інших звуків або відображень звуків;

5) опублікування запису виконання або фонограми — це пропозиція запису виконання або фонограми публіці зі згоди право володільця і за умови, шо примірники пропонуються публіці в розумній кількості;

6) ефірне мовлення — це передача засобами бездротового зв'язку звуків зображень і звуків або їх відображень для сприйняття публікою; така передача, що здійснюється через супутник, також визнається ефірним мовленням; передача кодованих сигналів буде ефірним мовленням, якщо засоби декодування надаються публіці організацією або з її згоди;

7) сповіщення для загального відома виконання або фонограми — це передача для публіки будь-яким засобом, крім ефірного мовлення, звуків виконання або відображень звуків, записаних на фонограму. Для цілей ст. і 5 Договору «сповіщення для загального відома» включає доведення звуків або відображень звуків, записаних на фонограму, до слухового сприйняття публікою.

В основі Договору лежить національний режим, за яким його сторони надають охорону, передбачену Договором, виконавцям і виробникам фонограм, які є громадянами інших сторін Договору.

Особливістю цього Договору є те, що він надає охорону і особистим немайновим правам виконавців. Виконавці мають право вимагати визнання себе виконавцями, а також протидіяти будь-яким перекрученням або спотворенням чи іншій зміні своїх виконань, що можуть нанести шкоду репутації виконавця.

Виконавці наділяються виключним правом щодо своїх виконань дозволяти:

— ефірне мовлення і сповіщення для загального відома своїх не-записаних виконань, за винятком випадків, коли виконання уже передавалося в ефір;

~ запис своїх незаписаних виконань.

РОЗДІЛ 16

Виконавці користуються також виключним правом дозволяти пряме або побічне відтворення своїх виконань, записаних на фонограми, будь-яким чином і в будь-якій формі. Виконавці мають виключне право на розповсюдження записів своїх виконань, на прокат своїх виконань, на доведення своїх виконань для загального сповіщення публіки.

Права виробників фонограм. Виробники фонограм також наділяються виключним правом на відтворення, розповсюдження та прокат примірників своїх фонограм, а також робити фонограми доступними для публіки.

Виконавці і виробники фонограм користуються правом на одноразову і справедливу винагороду за пряме чи побічне використання фонограм, опублікованих з комерційною метою, для ефірного мовлення чи будь-якого сповіщення для загального відома.

Національні законодавства сторін Договору можуть містити норми щодо обмежень прав виконавців і виробників фонограм або винятки з них. Строк охорони прав для виконавців за Договором встановлений у 50 років, рахуючи з кінця року, в якому виконання було записано на фонограму.

Строк охорони прав виробників фонограм за Договором встановлений у 50 років, рахуючи з кінця року, в якому фонограма була опублікована. Якщо публікації фонограми не було — то протягом 50 років з моменту запису фонограми.

Договір ВОІВ про авторське право

Договір ВОІВ прийнятий Дипломатичною конференцією з питань авторського права і суміжних прав у грудні 1996 р.

Дипломатична конференція з метою подальшого удосконалення системи міжнародно-правової охорони авторських прав на літературні і художні твори щдписала цей Договір 20 грудня 1996 р. До нього включені деякі нові міжнародні правила, дано більш чітке тлумачення деяких існуючих правил. Договір врахував також глибокий розвиток і зближення інформаційних і комунікаційних технологій та їх вплив на створення і використання

літературних і художніх творів. Наведені чинники зумовлюють ще більшу необхідність посилення авторсько-правової охорони як основного стимулу до

літературної і художньої творчості. Водночас не можна не рахуватися з необхідністю урівноважувати інтереси і права авторів з інтересами широкої публіки.

Цей Договір є спеціальною угодою щодо ст. 20 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів. Договір уточнює, що авторсько-правова охорона поширюється на форму вираження, а не на ідеї, процеси, методи функціонування або математичні концепції як такі. Комп'ютерні програми охороняються як літературні твори. Компіляції даних чи іншої інформації у будь-якій формі, що за підбором і розташуванням є результатом інтелектуальної творчості, охороняються. Проте охорона не поширюється на самі дані чи інформацію і не зачіпає яке-небудь авторське право, що стосується даних чи інформації, що складають зміст у компіляції.

Договір наділяє авторів літературних і художніх творів виключним правом дозволяти доведення до загального відома оригіналу і примірників своїх творів шляхом продажу або іншої передачі у власність. Ці ж автори користуються виключним правом на прокат комп'ютерних програм, кінематографічних творів і творів, втілених у фонограмах.

Проте це правило не поширюється на комп'ютерні програми, якщо програма не є основним об'єктом прокату, і на кінематографічні твори, якщо такий прокат не призводить до широкого копіювання цих творів, що може завдати істотної шкоди виключному праву на відтворення.

Автори літературних і художніх творів користуються виключним правом дозволяти будь-яке сповіщення своїх творів до загального відома по проводах або засобами бездротового зв'язку, включаючи доведення своїх творів до загального відома таким чином, що представники публіки можуть здійснювати доступ до таких творів із будь-якого місця і в будь-який час за їх власним вибором.

Брюссельська конвенція про розповсюдження несучих програми сигналів, що передаються через суїїутники (1974 р.)

Ця Конвенція передбачає обов'язок кожної держави-учасниці Конвенції вживати належних заходів щодо запобігання незаконному розповсюдженню на своїй території чи зі своєї території будь-

якого несучого програми сигналу, що передається через супутники. Розповсюдження визнається незаконним, якщо на нього не було одержано дозвіл від організації, за загальним правилом, радіо- або телемовної організації, що прийняла рішення про складові елементи програми. Цей обов'язок існує щодо організацій, які виступають як «громадяни» держави-учасниці Конвенції.

Проте положення цієї Конвенції не застосовуються, коли розповсюдження сигналів здійснюється із суттутників прямого мовлення.

Угода про співробітництво у сфері авторського права і суміжних прав підписана 24 вересня 1993 р., ратифікована Верховною Радою України 27 січня 1995 р.

Враховуючи сучасну роль авторського права у формуванні національного культурного потенціалу в міжнародному культурному обміні, а також у розвитку рівноправних міждержавних торговельно-економічних відносин, необхідність співробітництва в галузі взаємного культурного обміну культурними цінностями шляхом використання творів науки, літератури і мистецтва з метою визначити умови і порядок взаємної охорони авторського права і суміжних прав, держави СНД (далі — держави-учасниці) підписали цю Угоду.

Передусім держави-учасниці взяли на себе зобов'язання забезпечити на своїх територіях виконання міжнародних зобов'язань, що випливають із участі колишнього СРСР у Всесвітній конвенції про авторське право (1952 р.). Зазначені в Угоді держави-учасниці застосовують Всесвітню конвенцію про авторське право (1952 р.) у відносинах між собою як до творів, створених після 27 травня 1973 р., так і до творів, які за законодавством держав-учасниць охоронялися до цієї дати, на тих самих умовах, що встановлені законодавством щодо своїх авторів. За національним законодавством держав-учасниць встановлюються строки охорони авторського права і суміжних прав.

Держави-учасниці взяли на себе зобов'язання вжити необхідних заходів щодо розробки і прийняття законопроектів, які мають забезпечити охорону авторського права і суміжних прав на рівні вимог Бернської конвенції про охорону літературних і художніх тво

рів, Женевської конвенції про охорону виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм, Римської конвенції про охорону прав виконавців, виробників фонограм і організацій ефірного

мовлення.

Держави-учасниці зобов'язалися проводити сумісну роботу щодо боротьби з незаконним використанням об'єктів авторського права і суміжних прав і через свої компетентні органи сприяти розробці конкретних програм і заходів. Вони будуть також сприяти створенню і функціонуванню національних авторсько-правових організацій у сфері управління авторськими правами на колективній основі, шляхом укладення цими організаціями між собою угод про співробітництво.

Держави-учасниці мають вирішити у відповідних угодах питання про уникнення подвійного оподаткування авторської та іншої винагороди, визначити порядок взаємних розрахунків і сприяти їх своєчасному здійсненню. Цю Угоду підписали **11** держав СНД.

16.3. Міжнародно-правова охорона промислової власності

Результатом науково-технічної діяльності є промислова власність, яка в сучасних умовах складає основу економіки. Тепер уже ні в кого не викликає сумніву, що там, де вищий рівень науково-технічної діяльності, там вищий рівень виробництва, там економіка країни потужніша.

Ці чинники зумовлюють необхідність удосконалення правової охорони об'єктів промислової власності не тільки на національному рівні, а й на міжнародному, оскільки ці об'єкти стали досить цінним товаром і на міжнародному ринку. Попит на цей товар постійно зростає, адже він зумовлюється інтенсивним розвитком промисловості і економіки в цілому.

Проблеми правової охорони промислової власності в кінці XIX ст. настільки загострилися, що змусили економічно розвинені країни Європи шукати нові і більш ефективні засоби міжнародно-правової охорони промислової власності.

Першим міжнародно-правовим документом стала Паризька конвенція про охорону промислової власності від **20** березня **1883** р. На

сьогодні Паризька конвенція є основним міжнародно-правовим документом, який визначає засади всіх інших міжнародно-правових документів, що стосуються охорони промислової власності. Зазначена Конвенція переглядалася багато разів, останній раз у Женеві в лютому—березні 1984 р. Станом на 1995 р. учасниками Паризької конвенції були 131 держава, у тому числі й Україна.

Об'єктами охорони Паризька конвенція проголосила об'єкти промислової власності в самому широкому значенні — це винаходи, корисні моделі, товарні марки і промислові зразки, комерційні найменування, географічні зазначення і найменування місць походження товарів.

Основні засади Паризької конвенції можна умовно поділити на чотири групи: 1) національний режим; **2)** право пріоритету; 3) загальні положення; 4) адміністративні повноваження Конвенції.

За першим принципом національного режиму Конвенція визначила правило, за яким патентовласнику однієї держави-учасниці в іншій державі-учасниці надається така сама правова охорона, як і власним громадянам. За загальним правилом патент, виданий в одній країні, має силу лише у межах цієї країни. Для одержання правової охорони об'єкта промислової власності в іншій країні цей об'єкт треба там запатентувати. Якщо ж об'єкту промислової власності потрібно надати охорону в кількох країнах, то в усіх цих країнах зазначений об'єкт треба запатентувати. Часто це потрібно було робити одночасно, що фізично просто неможливо. Процедура патентування об'єкта промислової власності в зарубіжних країнах досить трудомістка, ***копітка.,*** тривала і дорога. Це була і є на сьогодні одна із досить серйозних проблем правової охорони об'єктів промислової власності в міжнародному масштабі.

Паризька конвенція зробила лише перший крок у цьому напрямі. Вона визначила національний режим, за яким іноземний патен-товласник в іноземній державі-учасниці користується тими самими правами, що і її власні громадяни. Патент все ж залишається таким, що має територіальний характер. Для одержання правової охорони промислової власності її об'єкт необхідно запатентувати в країні, де передбачається одержати його охорону.

Проте пошуки міжтериторіального патенту продовжуються і хоча повільно та все ж просуваються вперед. Уже зараз із загального правила про необхідність патентування в кожній країні, де передбачається одержати охорону, є 7 винятків. В Європі створене Європейське патентне відомство (Мюнхен), що видає патент, який є чинним на території 17 європейських держав. Це — Австрія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Ліхтенштейн, Люксембург, Монако, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Франція, Швейцарія, Швеція.

Істотно полегшується реєстрація знаків. Відповідно до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків її перевагами можуть користуватися 43 держави. Відомство Бенілюкс реєструє знаки з чинністю на території трьох держав — Бельгії, Нідерландів і Люксембургу. Гаазька угода про міжнародне депонування промислових зразків

поширює свою чинність на територію 35 держав, а Відомство Бенілюкс у цій частині на три держави — Бельгію, Нідерланди і Люксембург.

Африканська організація промислової власності чинність своїх патентів і реєстрацій промислових зразків поширює на 11 африканських держав (АРОПС, Хараре). Інша Африканська організація інтелектуальної власності (АОІВ, Яунде) чинність своїх патентів і реєстрацій промислових зразків поширює на 14 африканських держав.

Отже, виникає все більше міжтериторіальних патентів та реєстрацій. Цю тенденцію слід визнати прогресивною.

Слід зазначити, що в Конвенції термін «громадянин» означає як фізичних, так і юридичних осіб. Принцип національного режиму відігравав і відіграє істотну роль у правовій охороні об'єктів промислової власності. Він є одним із наріжних каменів системи, яка гарантує охорону не тільки права іноземців, а й є надійним заслоном проти будь-якої дискримінації. Без цієї норми буває просто неможливо одержати правову охорону об'єктів промислової власності.

Другим важливим принципом Конвенції є право на пріоритети. Право пріоритету означає, що заявка іноземного заявника в країні-учаснниці Конвенції на об'єкт промислової власності повинна розглядатися з пріоритетом раніше поданої заявки на цей самий об'єкт

РОЗДІЛ 16

у країні-учасниці походження об'єкта. Право пріоритету зберігається за заявником на винаходи протягом 12 місяців, для інших об'єктів промислової власності — протягом 6 місяців.

Наведемо такий приклад. Заявник України подав заявку на винахід до патентного відомства України І березня цього року. До патентного відомства Франції 1 липня подав заявку громадянин Франції на такий самий винахід. У грудні цього самого року, а може навіть у лютому наступного року до патентного відомства Франції на цей винахід подав заявку заявник України. При такому збігу заявок заявка громадянина Франції французьким патентним відомством буде відхилена за відсутністю новизни, а заявка українського заявника буде прийнята до розгляду.

Право пріоритету, таким чином, дає можливість подавати заявку на об'єкт промислової власності в будь-яку країну-учасницю Конвенції чи в кілька країн-учасниць одночасно чи протягом року і його заявка не може бути відхилена на тій підставі, що вона втратила новизну через раніше подану заявку. Проте заявка має бути подана у межах 12 місяців від дати першого подання заявки. Право пріоритету позбавляє заявника необхідності подавати заявку на один і той самий об'єкт промислової власності одночасно в кілька країн, у яких заявник бажає одержати правову охорону своєму об'єкту. Це дає йому можливість зважити, де заявнику варто патентувати даний об'єкт, а де — недоцільно.

Загальні положення Конвенції, що стосуються патентів. Конвенція передбачає ряд загальних положень щодо патентів, які є обов'язковими для країн-учасниць Конвенції. Першим таким положенням є положення про незалежність патентів, передбачене ст. 4[M*]. Воно означає, що патенти, видані на винахід в одній із країн-учасниць, повинні розглядатися як незалежні від патентів на винаходи, одержані на ті самі винаходи в інших країнах, включаючи країни-учас-ниці Конвенції.

Це положення має велике практичне значення, яке полягає у тому, що патент, виданий в одній країні, ніяким чином не повинен впливати на видачу патенту на цей самий винахід в іншій країні. Звідси висновок — відмова у видачі патенту на винахід в одній країні не повинна бути підставою для відмови у видачі патенту на

цей самий винахід в іншій країні. Визнання патенту недійсним за законодавством однієї країни не може бути підставою для визнання патенту недійсним на цей самий винахід в іншій країні.

Стаття 4 Конвенції передбачає загальну норму про право винахідника на згадування його імені у патенті на винахід.

Стаття 5(А) Конвенції передбачає обов'язкові норми щодо ввезення об'єктів, невикористання або недостатнього використання, а також примусових ліцензій. Ввезення патентоволодільцем у країну видачі патенту об'єктів, виготовлених у тій чи іншій країні Союзу, не спричинює втрати прав, що засновані на ньому.

Кожна країна-учасниця має право передбачити законодавчі заходи щодо видачі примусових ліцензій на винаходи, що не використовуються або використовуються навмисне недостатньо.

Конвенція передбачає ряд положень, обов'язкових для держав-учасниць, що стосуються пільг щодо сплати зборів за підтримання чинності патентів, використання винаходів у міжнародному транспорті та щодо винаходів, експонованих на міжнародних виставках.

Зазначені загальні норми істотно посилюють ефективність правової охорони об'єктів промислової власності.

Конвенція передбачає також ряд обов'язкових норм щодо товарних знаків. Слід зазначити, що в міжнародному обігу товарні знаки посідають вагоме місце і тому інтерес до них зростає. Зростають також і зловживання товарними знаками, чим і зумовлені обов'язкові норми Конвенції щодо товарних знаків.

Реєстрація знака може бути анульована у разі його невикористання або недостатнього використання протягом встановленого законодавством строку без поважних причин. Одночасне використання одного і того самого знака на однакових або схожих продуктах промисловими чи торговельними підприємствами, що визнаються як співволодільці знака відповідно до закону країни, де передбачається просити його охорону, не є перешкодою до реєстрації знака і ніяким чином не обмежує охорону, що надана зазначеному знаку в будь-якій країні Союзу, якщо таке застосування не вводить громадськість в оману і не суперечить публічним інтересам. Конвенція рекомендує країнам Союзу не реєструвати як знаки загальновідомі знаки, що вже використовуються в іншій країні Союзу.

Такі самі обов'язкові правила встановлені щодо промислових зразків, комерційних найменувань, найменувань місць походження і зазначень походження та недобросовісної конкуренції. Конвенція проголошує правило, за яким країни Союзу зобов'язані охороняти промислові зразки. Комерційне найменування також підлягає правовій охороні в усіх країнах Союзу, але без обов'язкового подання заявки чи реєстрації незалежно від того, чи є воно торговельної марки чи ні. Паризька конвенція найменування місць походження і географічного зазначення походження відносить до об'єктів промислової власності. Обидва ці об'єкти традиційно належать до більш широкого поняття географічних зазначень, проте практика їх розмежувала. Зазначення походження товарів включають будь-яке найменування, вказівку, позначення або інший знак, що належить до даної країни або розташованого в ній місця, внаслідок чого створюється враження, що товари, марковані цим позначенням, походять із цієї країни або місця. Прикладами зазначення походження є назви країн (наприклад, Німеччина, Японія тощо) або міст (наприклад, Гонконг, Париж тощо), коли вони використані у товарах, щоб зазначити місце їх виготовлення чи походження.

Найменування місць походження мають більш вузьке значення і можуть вважатися спеціальним видом зазначення походження. Найменуванням місця походження є географічна назва країни, регіону або місцевості, що позначають продукт, у ній створений, якості і характеристики якого зумовлені виключно або особливо оточуючою географічною обстановкою, включаючи природний і людський чинники.

Паризька конвенція до об'єктів промислової власності відносить і недобросовісну конкуренцію, оскільки остання тісно пов'язана з охороною цих об'єктів. Стаття 10bis зобов'язує країни Союзу забезпечувати громадянам країн-членів Союзу ефективний захист від недобросовісної конкуренції.

Конвенція недобросовісною конкуренцією визнає будь-яку дію, що суперечить чесним звичаям у промислових та торговельних справах. Відповідно до Конвенції мають бути заборонені:

1) усі дії, здатні будь-яким способом викликати помилку щодо підприємства, продуктів або промислової чи торговельної діяльності конкурента;

260

2) неправдиві твердження при здійсненні комерційної діяльності, здатні дискредитувати підприємство, продукти або промислову чи торговельну діяльність конкурента;

3) вказівки або твердження, використання яких при здійсненні комерційної діяльності може ввести в оману громадськість щодо характеру, способу виготовлення, властивостей, придатності для застосування або якості товарів.

Група положень Паризької конвенції стосується її адміністративних та фінансових функцій. Зокрема, положення визначають органи Паризького союзу, його фінанси, порядок внесення поправок до Конвенції та її перегляду, а також норми про спеціальні угоди, участь у Конвенції та порядок розгляду спорів.

Договір про патентну кооперацію (PCT) підписаний у Вашингтоні 19 червня 1970 р., переглянутий 2 жовтня 1979 р. і 3 лютого 1984 р.

Держави-учасники цього Договору (Договірні Держави) утворюють Союз для співробітництва у галузі подачі заявок на охорону винаходів, проведення за ними пошуку та експертизи, а також надання спеціальних технічних послуг.

Договір про патентну кооперацію визначає спеціальну процедуру розгляду міжнародних заявок на охорону винаходів. Заявка на охорону винаходів у будь-якій договірній державі може подаватися відповідно до цього Договору як міжнародна заявка. Міжнародна заявка повинна містити заяву, опис винаходу, один або кілька пунктів формули винаходу, одне або кілька креслень (якщо це необхідно) і реферат.

Міжнародна заявка має бути складена встановленою мовою, відповідати встановленим вимогам щодо її оформлення, а також щодо єдності винаходу. Безперечно, заявка має бути оплачена встановленим збором.

Міжнародна заявка здебільшого подається до національного відомства, яке виступає як приймаюче відомство. У Західній Європі це — Європейське патентне відомство та інші регіональні відомства.

Після формальної перевірки і встановлення дати міжнародно подання одержуюче відомство пересилає один примірник міжг родної заявки до Міжнародного бюро ВОІВ («реєстраційний примірник»). Другий примірник («копія для пошуку»)надсилається до Міжнародного пошукового органу. Третій примірник залишається в одержуючого відомства, яке збирає всі передбачені Договором збори і переказує збір за пошук до Міжнародного пошукового органу, а міжнародний збір — до Міжнародного бюро.

Подана міжнародна заявка стає об'єктом «міжнародного пошуку», який може здійснюватися одним із національних патентних відомств (Австралії, Австрії, Іспанії, Китаю, Російської Федерації, США, Японії), яким надано статус міжнародного пошукового органу, а також Європейським патентним відомством.

Міжнародний патентний пошук має своєю метою виявити всі відомості, що стосуються міжнародної заявки на винахід, починаючи від 1920 р. Для цього мають бути використані всі доступні джерелі Результати міжнародного пошуку подаються у звіті про міжнародний пошук, який передається заявникові через чотири-п'ять мі* сяців від дати подання міжнародної заявки. Звіт про цей пошук надає заявникові можливість правильно оцінити свої шанси.

Звіт про міжнародний пошук включається до міжнародної публікації міжнародних заявок. Міжнародна публікація служить двом основним цілям: розкрити сутність винаходу науково-технічній громадськості і встановити обсяг охорони, яку передбачається одержати. Міжнародна публікація здійснюється Міжнародним бюро у формі брошури, шо містить титульний лист з бібліографічними даними, поданими заявником, а також присвоєний Міжнародним пошуковим органом індекс Міжнародної патентної класифікації (МПК), реферат, опис, формули, креслення і звіт про міжнародний пошук. Якщо формули міжнародної заявки виправлені, то публікуються як заявлені, так і виправлені формули.

Після одержання заявником звіту про міжнародний пошук він має зважити, чи варто йому проводити міжнародну попередню експертизу, яка проводиться лише за заявою заявника. Міжнародні органи попередньої експертизи призначаються Асамблеєю Союзу

РСТ з числа Міжнародних пошукових органів, за винятком іспанського відомства з патентів і товарних знаків.

Вибране відомство, яким є національне відомство держави чи національне відомство, що діє від імені держави, вибраної заявником, одержує результати міжнародної попередньої експертизи через Міжнародне бюро. Після публікації міжнародної заявки, але не пізніше 19 місяців від дати пріоритету, Міжнародне бюро розсилає міжнародну заявку зазначеним відомствам. Подальший розгляд міжнародної заявки буде залежати від волі заявника. На підставі одержаних результатів міжнародної попередньої експертизи заявник має вирішити питання про доцільність подальшого розгляду заявки. Адже система РСТ є тільки системою упорядкування подання міжнародної заявки, а не видачі патенту. Видача патенту є виключно функцією зазначених відомств, тобто національних відомств тих держав-членів Договору, в яких заявник передбачає одержати охорону свого винаходу.

Страсбурзька угода про Міжнародну патентну класифікацію

(1971 р.) (Угода про МПК).

Будь-який облік об'єктів промислової власності, зокрема винаходів, їх реєстрація чи патентування просто неможливі без певної класифікації. Бурхливий розвиток науки і техніки щороку породжує все більше різноманітних науково-технічних досягнень. Тому виникла ідея всі ці результати науково-технічної творчості певним чином згрупувати, тобто класифікувати, щоб полегшити їх облік.

У 1971 р. 29 держав підписали Угоду про міжнародну патентну класифікацію у м. Страсбург. У 1979 р. до цієї Угоди були внесені поправки.

Зазначеною Угодою була заснована Міжнародна патентна класифікація (МПК), відповідно якої галузь техніки була поділена на вісім основних розділів, шо містять у собі приблизно 67 тисяч дрібних рубрик. Кожній рубриці присвоєно спеціальний символ, що складається з арабських цифр і літер латинського алфавіту.

Відповідним символом позначається будь-який патентний документ. За останні 10 років кількість зазначених документів щорічно досягає одного мільйона.

РОЗДІЛ 16

Національні чи регіональні патентні відомства при публікації патентних документів проставляють на ньому відповідний символ.

Значення МПК важко переоцінити. Без неї в сучасних умовах просто не обійтися. МПК необхідна органам, що проводять патентну чи будь-яку іншу науково-технічну експертизу. Нею користуються розробники нової техніки, винахідники та інші творці науково-технічних досягнень, науково-дослідні, проектно-конструкторські та інші творчі установи, тобто всі, хто має справу із застосуванням і розвитком техніки.

Міжнародною патентною класифікацією, незважаючи на те, що Угоду про неї підписали лише 29 держав, насправді користуються понад 70 держав, три регіональних відомства і Міжнародне бюро ВОІВ.

Безперечно, з розвитком науки і техніки кількість рубрик МПК постійно зростає, тому МПК через кожні п'ять років переглядається. Перегляд здійснює Комітет експертів, заснований Угодою. Усі держави-учасники є членами Комітету.

Угодою про МПК заснований Союз, який має Асамблею.

Гаазька угода про міжнародне депонування промислових зразків В останні десятиріччя споживачів усе більше інтересують не тільки якісні характеристики будь-якого промислового виробу, а й його художнє оформлення, зовнішній естетичний вигляд тощо. Поступово зовнішня форма промислового виробу стала приваблювати споживачів не менше, ніж його сутність. Зовнішній вигляд промислового виробу став товаром, попит на який постійно зростає. Виникла необхідність у його правовій охороні не тільки на національному, а й на міжнародному рівні. Дискусії з цього приводу точилися уже з початку XX ст. (1911 р.). Мета заснування міжнародної реєстрації промислових зразків була досягнута 6 листопада 1925 р. після підписання Гаазької угоди про міжнародне депонування промислових зразків, яка була прийнята у розвиток Паризької конвенції.

Необхідність розробки і прийняття Гаазької угоди була зумовлена потребою спростити охорону промислових зразків на міжнародному рівні. Відповідно до цієї Угоди заявник позбавлений необ

гідності патентувати промисловий зразок у кількох країнах «дочасно з метою одержання там правової охорони — достатньо заявити промисловий зразок.

За Гаазькою угодою особа, яка має право на здійснення міжіш родного депонування, може одержати охорону в договірних державах шляхом депонування одного промислового зразка. Особою, яка має право на міжнародне депонування промислового зразка, може бути будь-яка фізична чи юридична особа, яка має громадянство однієї із договірних держав або місце проживання чи дійсне і не -фіктивне промислове або торговельне підприємство в одній із зазначених держав.

Міжнародне депонування здійснюється шляхом подання безпосередньо до Міжнародного бюро ВОІВ заявки депозитором або його повіреним на спеціальному бланку, шо видається безкоштовно Міжнародним бюро. Міжнародне депонування може бути здійснене і через національне відомство договірної держави за умови, шо це передбачено законодавством договірної держави. Договірна держава має право вимагати, шоб міжнародне депонування було здійснене через її національне відомство і в тому разі, коли її законодавство не передбачає ***обов'язкового*** депонування через це відомство за умови, що ця держава є державою походження промислового зразка. Проте невиконання цієї вимоги не може бути перешкодою для міжнародного депонування в інших договірних державах.

Міжнародне депонування може бути здійснене і через національне відомство держави походження промислового зразка, якщо національне законодавство не передбачає іншого.

Дія міжнародного депонування має місце в кожній із договірних держав, де депозитор передбачає одержати охорону своєму промисловому зразку так, ніби промисловий зразок було депоновано в цій державі від дати міжнародного депонування.

Підстава для відмови у наданні охорони промисловому зразку в одній із договірних держав не може бути підставою для відмови у наданні міжнародного депонування. Проте кожна із договірних держав на підставі свого національного законодавства може відмовити у наданні правової охорони промисловому зразку.

РОЗДІЛ 16

Локарнська угода про заснування міжнародної класифікації промислових зразків

З розвитком техніки розвиваються форми виробів, удосконалюються їх зовнішні характеристики, а все це і є промисловими зразками. Для їх певної систематизації необхідна була і класифікація. Тому 8 жовтня 1968 р. в Локарні була підписана Угода про заснування міжнародної класифікації промислових зразків. Зазначена Угода складається із трьох частин. У першій частині викладено перелік класів і підкласів, всього 31 клас і 211 підкласів. У другій частині в алфавітному порядку наводиться перелік товарів, до якого включені промислові зразки. Цей перелік містить 6 тисяч найменувань. Третю частину складає пояснювальна записка.

Класи і підкласи Локарнської класифікації повинні включатися до всіх офіційних документів, що стосуються промислових зразків. Якщо здійснюються офіційні публікації про промислові зразки, то вони також мають супроводжуватися зазначенням класу і підкласу товару, форма якого є промисловим зразком.

Застосування Локарнської класифікації промислових зразків не є обов'язковим для будь-якої держави. Користування цією класифікацією ні в якій мірі не повинне обмежувати обсяг правової охорони промислових

зразків. Члени Локарнського союзу мають користуватися Локарнською класифікацією промислових зразків. Разом з тим держави-члени Локарнської угоди про міжнародну класифікацію промислових зразків можуть поряд з цією класифікацією користуватися і своєю національною, якщо вони визнають це за доцільне.

Локарнська угода про міжнародну класифікацію промислових зразків набагато полегшує їх реєстрацію, облік та користування. Кількість промислових зразків щорічно істотно зростає і без такої класифікації користуватися ними було б важко.

Міжнародна конвенція про охорону селекційних досягнень прийнята 2 грудня 1961 р., переглянута в Женеві 10 листопада 1972 р. і 23 жовтня 1978 р.

Для економіки будь-якої країни розвиток селекційної діяльності — один із найбільш важливих чинників, оскільки він істотно

впливає на розвиток економіки в цілому. Селекційні досягнення

давно стали цінним товаром, у тому числі і в міжнародній торгівлі, що й зумовило необхідність розробки і прийняття системи міжнародної охорони селекційних досягнень. Для цього була розроблена і прийнята Міжнародна конвенція про охорону селекційних досягнень.

Метою зазначеної конвенції є визнання і забезпечення за селекціонерами, які вивели новий сорт рослини, та їх правонаступниками, права, зміст і умови якого визначаються нижче.

Держави-учасники цієї Конвенції утворюють Союз для охорони селекційних досягнень. Місцезнаходження постійних органів Союзу — Женева.

Кожна держава-член Союзу може визнавати за селекціонером та його правонаступниками (далі просто — селекціонери) право на новий сорт рослини, виведений ним, шляхом видачі охоронного документа або патенту. При цьому кожна держава-член Союзу може обмежити застосування цієї Конвенції у межах того чи іншого сорту, який розмножується спеціальним способом або має певне кінцеве використання.

Конвенція проголосила принцип національного режиму. Щодо визнання та охорони прав селекціонерів фізичні і юридичні особи, місцепроживанням чи місцезнаходженням яких є будь-яка із держав-учасниць, користуються в інших державах-учасницях таким самим правовим режимом, яким користуються її власні громадяни за умови, що іноземні громадяни дотримуються умов і формальностей, яких зобов'язані дотримуватися власні громадяни.

Акт перегляду Конвенції 1978 р. є обов'язковим для всіх теперішніх держав-членів Союзу. Він є основою для існуючої системи з охорони селекційних досягнень. У ст. 6 Акта 1978 р. міститься вимога до держав-учасниць Союзу використати як технічну основу охорони селекційних досягнень такі три критерії, як розрізню-вальність, однаковість і стабільність, а також дві додаткові вимоги — комерційну новизну і назву виведеного сорту.

Одним із необхідних критеріїв надання охорони сорту є його комерційна новизна. Це означає, що до дати подання заявки даний сорт не повинен виставлятися для продажу або використовуватися

з комерційною метою, за згодою селекціонера, на території держави, де була подана зазначена заявка.

Новий сорт повинен обов'язково мати свою назву, що має бути родовою назвою.

Умови охороноздатності сорту — розрізнювальність, однаковість і стабільність, а також комерційна новизна та назва є стандартними умовами, що мають бути дотримані для надання сорту правової охорони.

Конвенція (ст. 5 Акта 1978 р.) визначає мінімальний обсяг прав, який держави-члени Союзу повинні надавати селекціонерам. Селекціонер повинен мати виключне право виробництва матеріалу статевого або вегетативного розмноження виведених ним сортів з метою комерційного збуту, виключне право виставлення на продаж і комерціалізації такого матеріалу та його різновидів. Право селекціонера обмежене виробництвом і реалізацією матеріалу статевого чи вегетативного розмноження виведеного сорту. Селекціонер, наприклад, має право продавати насіння зернової культури, але його виключне право не поширюється на врожай, вирощений з цього насіння.

Виключне право селекціонера стосується тільки виробництва з метою комерційного збуту. Фермер, який вирощує насіння для власних потреб, для власного посіву, може робити це вільно, це не повинно визнаватися порушенням прав селекціонера.

Держави-члени Союзу не зобов'язані обмежувати своє національне законодавство тим мінімумом прав селекціонера, який визначається Конвенцією. Вони мають право розширити у своєму законодавстві обсяг прав селекціонера.

Конвенція визначає мінімальні строки охорони селекційних досягнень — ***18*** років для винограду, плодових, лісових і декоративних дерев і не менше 15 років — для ***всіх інших*** видів. Конкретних об'єктів правової охорони

Конвенція не визначає. Вона лише встановила правило, за яким охороні підлягають усі ботанічні роди і види, але вона не зобов'язує членів Союзу надавати правову охорону всім ботанічним родам і видам.

За Конвенцією селекціонер зобов'язаний весь час підтримувати сорт, якщо він хоче зберегти його правову охорону. Правова охоро

на сорту надається за умови його вишовідності вимогам охороно здатності. Водночас Конвенція містить положення про підстави позбавлення селекціонера його суб'єктивних прав на сорт, а також

про їх обмеження.

Важливим правилом Конвенції є право пріоритету заявки на сорт, що зберігається протягом 12 місяців від дати попередньо поданої заявки в одній із держав-членів Союзу.

Текст Конвенції 1978 р. був переглянутий у 1991 р. На цей час наука, техніка і технологія зазнали істотних змін, шо зумовили необхідність внесення відповідних змін до Конвенції. 19 березня 1991 р. був прийнятий новий переглянутий текст Конвенції. Була переглянута структура Акта 1978 р. Акт 1991 р. у ст. І містить визначення понять і термінів, які вживаються в Конвенції. Акт 1978 р. не містив визначення поняття сорту, акт 1991 р. дає таке визначення. Термін «сорт» поширюється на всі культурні форми рослин, клони, лінії, штами і гібриди, придатні для культивування, і такі, що відповідають положенням Конвенції щодо однаковості та стабільності.

Акт 1991 р. уточнив і конкретизував окремі положення Конвенції 1978 р. Так, наприклад, Акт 1991 р. зобов'язує членів Союзу забезпечити попередню охорону сорту в період між поданням (публікацією) заявки та наступним наданням охорони селекціонерам. Акт 1978 р. такої обов'язкової норми не містив.

Акт 1991 р. зобов'язує держави, що є членами Союзу, гарантувати суб'єкту прав селекціонера, як мінімум, право на рівноцінну винагороду щодо дій, які вимагають дозволу селекціонера після надання йому правової охорони. Акт 1978 р. права селекціонера, надані йому правовою охороною, визначав як виключне право на виробництво насіння з метою комерційного збуту, виставлення для продажу і комерціалізації матеріалу статевого або вегетативного розмноження. Акт 1991 р. істотно розширив виключні права селекціонера. Істотною новелою Акта 1991 р. є положення, за яким сорт, що є близькопохідним від сорту, який охороняється, не може бути використаний без дозволу селекціонера, який вивів охоронюваний сорт. Сорт вважається похідним від іншого сорту («вихідного сорту»), якщо він:

1) переважно виведений з вихідного сорту або із сорту, переважно виведеного з вихідного сорту, при збереженні вираження важливіших характеристик, що походять із генотипу або комбінації генотипів вихідного сорту;

2) має виразні відмінності від вихідного сорту;

3) за винятком відмінностей, придбаних у процесі деривації, відповідає вихідному сорту щодо вираження найважливіших характеристик, шо походять з генотипу або комбінації генотипів вихідного сорту.

Конвенція також встановлює певні обмеження прав селекціонерів. Вона надає право державам-членам Союзу робити на власний розсуд винятки із прав селекціонерів. Одне із положень Конвенції передбачає, що «дії, вжиті з метою виведення інших сортів, в обов'язковому порядку виключаються з охорони прав селекціонерів». Зазначене положення передбачає, що дозвіл селекціонера не є обов'язковим для використання охоронюваного сорту як вихідного матеріалу для виведення інших сортів. Це положення є однією із найважливіших особливостей Конвенції й активно підтримується як самими селекціонерами, так і зацікавленими особами в цілому.

Отже, відповідно до Акта 1991 р. будь-який сорт може бути використаний з метою виведення інших сортів і, за винятком сортів, що підпадають під категорію близьких похідних, такі нові сорти можуть використовуватися вільно.

Дана Конвенція містить також правило про вичерпайість прав селекціонерів. За цим принципом права селекціонера не поширюються на дії, що належать до будь-яких матеріалів охоронюваних сортів, які були продані або іншим чином комерціалізовані селекціонером або за дозволом селекціонера, за винятком випадків, коли такі дії:

1) пов'язані з подальшим розмноженням сорту;

2) пов'язані з експортом матеріалу сорту, що дозволяє Його розмноження в країні, яка не охороняє роди або види рослин, до яких належить цей сорт, крім випадку експорту матеріалу не для кінцевого використання.

Отже, право селекціонера заборонити поширення сорту не підлягає вичерпанню.

За станом на 1 жовтня 1996 р. учасницями Міжнародної конвенції про охорону селекційних досягнень була 31 держава.

Будапештський договір про міжнародне визнання депонування
мікроорганізмів для цілей патентної процедури

Договір підписаний у Будапешті 28 квітня 1977 р. Він встановлює, шо договірні держави, які дозволяють або вимагають депонування мікроорганізмів для цілей патентної процедури, визнають для таких цілей депонування мікроорганізмів у будь-якому міжнародному органі з депонування.

Таке визнання включає:

— визнання факту депонування даного мікроорганізму,

— визнання дати депонування даного мікроорганізму;

— визнання того факту, шо виданий як зразок є зразком депонованого мікроорганізму.

Кожна договірна держава може просити видачі їй копії розписки про факт депонування, виданої міжнародним органом з депонування. Договір допускає можливість повторного депонування того самого мікроорганізму за наявності визначених ним умов.

Договір встановлює правила шодо обмежень у разі експорту та імпорту. Кожна договірна сторона визнає дуже бажаним, оскільки існують обмеження на експорт чи імпорт деяких видів мікроорганізмів, шоб таке обмеження поширювалося на депоновані або приготовлені для депонування мікроорганізми відповідно до даного Договору тільки тоді, коли це обмеження зумовлене інтересами національної безпеки або в разі небезпеки для здоров'я людей чи навколишнього середовища.

Місцезнаходженням Міжнародного органу з депонування мікроорганізмів може бути будь-яка держава-учасниця Договору. Проте Договір визначає досить жорсткі вимоги до такого органу. Держава, Установа якої бажає взяти на себе функції Міжнародного органу з депонування мікроорганізмів, має довести свою здатність здійснювати міжнародне депонування мікроорганізмів. Установа держави-учасниці Договору має відповідати таким вимогам: мати безперервне існування; мати відповідний і необхідний персонал, здатний виконувати міжнародне депонування мікроорганізмів; бу-

ти безпристрасним і об'єктивним; бути доступним у цілях депонування для будь-якого депозитора на рівних умовах; приймати для депонування будь-які або певні види мікроорганізмів, досліджувати їх життєздатність і зберігати їх за визначених умов; видавати депозитору розписку і свідоцтво про життєздатність мікроорганізму; дотримуватися шодо депонованих мікроорганізмів вимог секретності; видавати зразки будь-якого депонованого організму з дотриманням умов і відповідно до процедури, передбачених Інструкцією.

Договір передбачає чітку процедуру визнання Установи договірної держави як Міжнародного органу з депонування мікроорганізмів, припинення його діяльності та обмеження статусу Міжнародного органу з депонування.

Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про співробітництво у сфері охорони промислової власності

Угода підписана і набрала чинності ЗО червня 1993 р. Строк чинності 2 роки і автоматично продовжується на кожні річні періоди, якщо жодна зі сторін не повідомить іншу про свій намір припинити чинність даної Угоди не пізніше ніж за шість місяців до закінчення чергового періоду.

Угодою встановлено, що при поданні заявок на видачу охоронних документів, їх одержанні та підтриманні чинності заявники та їх повірені обох держав на основі принципу взаємності можуть вести справи безпосередньо з патентними відомствами кожної держави. Це означає, що будь-яка особа-заявник України може подавати заявки на видачу охоронних документів на об'єкт промислової власності безпосередньо до патентного відомства Російської Федерації поза патентним відомством України, одержувати охоронні документи та підтримувати їх чинність. Винахідники України широко користуються цією нормою і значна кількість заявок на видачу охоронних документів на об'єкти промислової власності подається безпосередньо до патентного відомства Російської Федерації. При цьому патентні повірені мають право вести справи тільки заявників своїх держав. Заявники Російської Федерації при поданні заявок до патентного відомства України можуть подавати свої заявки російською мовою.

Обидві держави визнають чинність раніше виданих колишні СРСР охоронних документів, передбачають можливість їх обмін)

на національні охоронні документи.

Фізичні і юридичні особи кожної держави мають права користуватися патентними фондами, бібліотеками, банками даних шодо об'єктів промислової власності іншої держави на тих самих умовах, що і власні фізичні та юридичні особи.

Угода передбачає можливість збереження за будь-якою фізичною чи юридичною особою кожної із держав права попереднього користування. Це правило стосується також і тих осіб, які це право мали і за радянським законодавством.

Угода передбачає обов'язок будь-якої фізичної чи юридичної особи кожної із держав, яка використовує той чи інший об'єкт промислової власності, що охороняються авторськими свідоцтвами (свідоцтвами) СРСР відповідно до законодавства тієї країни, на території якої даний об'єкт використовується, забезпечити виплату належної винагороди.

Збір за подання заявок, видачу охоронних документів, підтримання їх чинності і здійснення інших юридично значимих дій з охорони промислової власності, виплачуються у валюті, передбаченій законодавством України і Російської Федерації для сплати мита і платежів національними заявниками відповідно до офіційного курсу. Це правило поширюється також і на платежі за проведення пошуку та надання інших послуг.

16.4. Міжнародно-правова охорона засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг

Міжнародно-правова охорона торговельних марок

Міжнародно-правова охорона торговельних марок (товарних знаків) певною мірою здійснюється Паризькою конвенцією про охорону промислової власності. Зазначена Конвенція була першим міжнародно-правовим актом, що визначив принципові засади міжнародно-правової охорони торговельних марок, які, до речі, у названій Конвенції називаються просто «знаки».

Відповідно до цієї Конвенції умови подання заявки і реєстрація торговельної марки визначається в кожній країні Союзу її національним законодавством. Проте будь-яка інша країна Союзу не може відмовити заявникові у реєстрації торговельної марки на тій підставі, що заявникові було відмовлено в країні його походження. Знаки, зареєстровані в одній країні Союзу, розглядаються як незалежні від знаків, зареєстрованих в інших країнах Союзу, включаючи країну походження.

Проте країни Союзу зобов'язані відмовляти в реєстрації або визнавати недійсною реєстрацію і забороняти використання знака, який відтворює, імітує або є перекладом іншого знака за визначенням компетентного органу країни реєстрації або країни, де цей знак уже став загальновідомим.

Конвенція визначає загальні правила, відповідно до яких певні позначення не можуть бути зареєстровані як торговельні марки. Це можуть бути герби, прапори, емблеми, клейма тощо.

Якщо відповідно до законодавства країни Союзу передача знака вважається дійсною лише у тому разі, коли така передача здійснюється разом з передачею промислового чи торговельного підприємства, то така передача визнається дійсною, якщо вона була здійснена разом із передачею частини підприємства.

Кожна торговельна марка, належним чином зареєстрована у країні походження, може бути заявлена в інших країнах Союзу і охоронятися такою, якою вона є. Країни Союзу зобов'язані охороняти також знаки обслуговування. Реєстрація знаків обслуговування не обов'язкова, тобто правова охорона надається за фактом використання знака обслуговування.

Конвенція визначає статус колективного знака. Країни Союзу зобов'язані приймати заявки на реєстрацію і охороняти колективні знаки, які належать колективам, існування яких не суперечить законодавству країни походження, навіть якщо ці колективи не є володільцями промислового чи торговельного підприємства. Кожна країна сама визначає особливі умови охорони колективного знака і може відмовити у наданні охорони, якщо знак суперечить її суспільним інтересам. Проте в охороні таких знаків не може бути відмовлено колективу, існування ***якою*** не суперечить закону країни по

ходження. на тій підставі, що цей колектив не знаходиться в краї-ні, де випрошується охорона, або що він заснований не у відповідності до законодавства цієї країни.

Принципові засади охорони торговельних марок, визначені Паризькою конвенцією про охорону промислової власності, були покладені в основу майбутніх міжнародно-правових актів з охорони товарних знаків.

Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків

Угода укладена 14 квітня 1891 р. Вона багато разів переглядалася, останній раз — 2 жовтня 1979 р. Україна є учасницею Угоди з грудня 1991 р.

Країни, що підписали зазначену Угоду, утворили Спеціальний союз для міжнародної реєстрації знаків.

Громадяни кожної країни, ***які*** є членами зазначеного Союзу, можуть забезпечити в усіх інших країнах-учасницях Угоди охорону своїх знаків, що застосовуються для товарів і послуг і зареєстровані в країні походження шляхом подання заявки на зазначений знак до Міжнародного бюро ВОІВ (далі — Міжнародне бюро) за посередництвом відомства країни походження.

Країною походження вважається країна Спеціального союзу, де заявник має дійсне і не фіктивне промислове чи торговельне підприємство. Якщо заявник не має такого підприємства в країні Спеціального союзу, країною походження вважається країна Спеціального союзу, де заявник має місце проживання. Якщо заявник не має постійного місця проживання в країні Спеціального союзу, країною походження вважається країна його громадянства, якщо він є громадянином країни Спеціального союзу. Отже, якщо заявник не відповідає наведеним вимогам, то правом на охорону свого знака відповідно до цієї Угоди він скористатися не може. Проте Угода допускає окремі винятки із цього загального правила.

Угода чітко визначає зміст міжнародної заявки. Заявка на міжнародну реєстрацію знака оформляється на спеціальному бланку, передбаченому Інструкцією. Відомство країни походження засвідчує, що дані, які наводяться в заявці, відповідають даним націо-

нального реєстру, зазначає дати і номери заявки і реєстрації знака в країні походження, а також дату подачі заявки на міжнародну реєстрацію. У заявці мають бути зазначені товари і послуги, для яких випрошується охорона знака, а також, якщо це можливо, відповідний клас або класи відповідно до класифікації, визначеної Ніццькою угодою про міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків.

Якщо заявник просить охорону кольору як розрізняльної ознаки, то він зобов'язаний заявити про це і зазначити в заявці колір та подати кольорові зображення цього знака.

Від дати реєстрації знака в Міжнародному бюро відповідно до встановлених вимог кожна заінтересована країна зобов'язана надати охорону цьому знаку в такому самому обсязі, яку вона надає своїм заявникам.

Заявник при подачі заявки на міжнародну реєстрацію знака повинен вказати, в яких країнах Спеціального союзу він бажає одержати правову охорону свого знака. Будь-який знак, який був предметом міжнародної реєстрації, користується правом пріоритету, визначеного Паризькою конвенцією про охорону промислової власності.

Якщо знак, заявлений в одній або кількох країнах Спеціального союзу, пізніше реєструється в Міжнародному бюро на ім'я того самого володільця чи його правонаступника, міжнародна реєстрація розглядається як така, що замінює попередні нацональні реєстрації. При цьому набуті права не обмежуються.

Країни Спеціального союзу, що одержали повідомлення Міжнародного бюро про міжнародну реєстрацію знака чи заяви про його розширення, на підставі свого національного законодавства мають право відмовити в наданні охорони такому знаку. Відмова має бути аргументованою. Повідомлення про відмову подається до Міжнародного бюро не пізніше одного року від дати міжнародної реєстрації знака. Міжнародне бюро негайно пересилає відомству країни походження і володільцю знака чи його повіреному один із примірників такої відмови. Заінтересована особа має право подати заперечення проти такої відмови у наданій охороні знака.

Реєстрація знака в Міжнародному бюро здійснюється строком на 20 років з можливістю продовжити цей строк. Реєстрація може бути продовжена на період у 20 років, починаючи з моменту закінчення попереднього періоду, шляхом простої сплати основного мита і в разі необхідності додаткового мита.

Володілець міжнародної реєстрації знака може в будь-який час відмовитися від охорони знака в одній або в кількох країнах Спеціального союзу шляхом подання заяви до відомства своєї країни для повідомлення Міжнародного бюро, яке в свою чергу, повідомляє про це країни, яких стосується ця відмова.

Відомство країни володільця знака повідомляє також Міжнародне бюро про анулювання, виключення із реєстру, відмову від охорони, передачу прав та інші зміни, внесені в запис про реєстрацію знака в національному реєстрі, якщо ці зміни стосуються також

міжнародної реєстрації.

Знак, зареєстрований у Міжнародному бюро, може бути переданий іншому володільцеві в іншу країну Спеціального союзу. У такому разі відомство країни володільця знака зобов'язане повідомити Міжнародне бюро про таку передачу. Проте передача права на знак, внесений до Міжнародного реєстру, здійснена на користь особи, яка не має права подавати заявку на міжнародну реєстрацію знака, не може бути зареєстрована.

Міжнародний знак може бути уступлено лише для частини зареєстрованих товарів і послуг. Про таку уступку також має бути повідомлене Міжнародне бюро.

Кілька країн Спеціального союзу можуть домовитися між собою про уніфікацію своїх національних законодавств про знаки. Вони також мають повідомити про це Міжнародне бюро, зокрема, що єдине відомство замінює національне відомство кожної із цих країн; що сукупність належних їм територій повинна розглядатися як одна країна для застосування всіх або частини положень про уступку прав, передбачених Угодою.

Повідомлення про об'єднання набуває чинності через шість місяців від дати одержання повідомлення.

Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків (Мадридський протокол)

Зазначений Протокол був прийнятий у 1989 р. Він вносить такі основні нововведення до Мадридської системи:

1) Протокол допускає можливість подання заявки на міжнародну реєстрацію знаків не тільки на підставі національних реєстрацій, а й на підставі національних заявок. Право вибору належить заявникові;

2) Протокол допускає подовження строку для внесення рішення про відмову в наданні правової охорони знака замість одного року до 18 місяців;

3) Протокол дозволяє перетворення анульованої міжнародної реєстрації в національні або регіональні заявки в кожній зазначеній договірній стороні. При цьому такі заявки будуть мати дату подання і, за наявності такої можливості, дату пріоритету міжнародної реєстрації.

Мадридський протокол має своєю метою розширити межі використання Мадридської системи в цілому.

Ніццька угода про міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків

Угода підписана 15 червня 1957 р., набрала чинності 8 квітня 1961 р., останній раз була переглянута 13 травня 1977 р. в Женеві, тому текст розглянутої угоди називається «Женевський акт*.

Міжнародна класифікація, заснована Ніццькою угодою, включає:

1) перелік класів, супроводжуваний за необхідності пояснювальними записками; ***перелік включає*** 34 класи товарів і 8 класів послуг;

2) Алфавітний перелік товарів і послуг (далі — Алфавітний перелік), що вказує клас, до якого належить кожний товар або послуга.

Країни Ніццького союзу зобов'язані включати до офіційних документів і публікацій, що стосуються реєстрації знаків, номери класів відповідно до класифікації, до яких належать товари і послуги щодо яких зареєстровано знак. Проте кожна країна Ніццького союзу застосовує Ніццьку класифікацію на свій розсуд. Кожна з

цих країн може резервувати за собою право застосовувати Ніццьку класифікацію як основну або допоміжну. Уданому разі йдеться про те, шо країни Ніццького союзу можуть мати свою національну систему класифікації товарів і послуг, де реєструється знак. У такому разі зазначені країни можуть використовувати на свій розсуд Ніццьку класифікацію як допоміжну.

Сам факт включення товарів і послуг до Алфавітного переліку Ніццької класифікації термінів жодним чином не зачіпає ніяких прав, що можуть міститися у цьому терміні.

Ніццькою класифікацією товарів і послуг зараз користуються понад 100 країн. Зростання кількості товарів і послуг зумовлює необхідність систематичного уточнення даної класифікації. Тому Міжнародним бюро ВОІВ запроваджена служба класифікації товарних знаків. її завданням є надання консультацій щодо класифікації будь-якій особі. Вона допомагає і сприяє включенню в Алфавітний перелік нових товарів і послуг. Оновлення Ніццької класифікації здійснюється Комітетом експертів, який складається із представників країн-учасниць Ніццької угоди.

Віденська угода про заснування міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків для товарів

Зазначена Угода була підписана на Дипломатичній конференції, що відбулася у Відні 12 червня 1973 р. Угода набрала чинності

9 серпня 1985 р.

Віденська угода прийнята в розвиток Паризької конвенції про охорону промислової власності. Вона заснувала спеціальний Союз, який застосовує загальну класифікацію зображувальних елементів знаків (далі — Міжнародна класифікація). Інтенсивне зростання кількості товарних знаків і знаків обслуговування зумовило необхідність удосконалення існуючої системи класифікації товарів і послуг. Зазначена Угода безперечно тісно пов'язана з іншими міжнародними угодами, що стосуються охорони товарних знаків.

Міжнародна класифікація зображувальних елементів знаків (Міжнародна класифікація) складається з переліку категорій, груп і підгруп, за якими класифіковані зображувальні елементи знаків, які в деяких випадках супроводжуються пояснювальними записка-

ми. Оригінал Міжнародної класифікації знаходиться на зберіганні в Генерального директора ВОІВ.

Основною метою Міжнародної класифікації є полегшення проведення попереднього пошуку. Проте вона ні в якій мірі не впливає на обсяг прав, шо надаються охороною. Держави-члени Союзу можуть застосовувати Міжнародну класифікацію або як основну, або як допоміжну систему. Тобто держави-члени Союзу на свій розсуд можуть використовувати Міжнародну класифікацію як основну і єдину, але можуть використовувати її як допоміжну до власної національної класифікації.

Відповідно до Угоди країни-члени Союзу повинні включати в офіційні документи і такі, що належать до реєстрації і продовження знаків публікації номери категорій, груп і підгруп, відповідно до яких поділяються зображальні елементи цих знаків. Проте це положення має два аспекти. Один полягає в тому, що країни-члени Союзу, які зареєстрували певні знаки до вступу в Союз, не зобов'язані їх класифікувати відповідно до Угоди. Водночас зазначені держави зобов'язані це робити у разі продовження строку дії реєстрації таких знаків.

Зазначена Угода надає можливість країнам-членам Союзу право не застосовувати Міжнародну класифікацію або застосовувати не в повній мірі. Водночас країни-учасниці, що застосовують Міжнародну класифікацію, зобов'язані застосовувати її у тому вигляді, в якому вона існує. Країни-учасниці не можуть на свій розсуд змінювати зміст або номер категорій, груп і підгруп, групувати разом різні підгрупи для утворення єдиної підгрупи або створювати нові підгрупи незалежно від того, чи є вони основними, чи додатковими.

Правил Міжнародної класифікації мають дотримуватися всі інші, в тому числі Міжурядові органи, яким країна-учасниця доручає реєстрацію знаків.

Для внесення поправок і доповнень до Міжнародної класифікації Угода заснувала Комітет експертів. Розвиток торгівлі і технологій та практичні потреби змушують час від часу вносити певні зміни і доповнення до Міжнародної класифікації, що й здійснює даний Комітет. Він складається із представників країн-членів Сою

зу, своїм завданням має також всіляке сприяння організації використання Міжнародної класифікації.

Міжнародне бюро ВОІВ про внесені Комітетом зміни і доповнення до Міжнародної класифікації повідомляє всі країни-члени

Союзу.

Договір про закони з торговельних марок

Договір прийнятий Дипломатичною конференцією 27 жовтня

1994 р.

Цей Договір застосовується до знаків, шо складаються із візуальних позначень за умови, що тільки ті з договірних сторін, які приймають до реєстрації об'ємні знаки, зобов'язані поширювати чинність даного Договору на такі знаки. Договір не застосовується до топографічних знаків і знаків, що складаються не із візуальних позначень, зокрема, до звукових чи нюхових, а також до колективних, сертифікаційних і гарантійних.

Договір про закони з товарних знаків уточнює і конкретизує деякі положення Мадридської угоди та інших міжнародних угод з товарних знаків. Зокрема, в ньому містяться чіткі положення шодо форми і змісту заявки на реєстрацію товарних знаків. Він визначає мінімальні вимоги, яким має відповідати національне законодавство країни-учасниці Договору. Положення, викладені у Договорі, є обов'язковими для країн-учасниць цього Договору.

Договір визначає конкретні дані, які мають дістати обов'язкове відображення в заявці. Такими даними є прізвище і адреса заявника або його повіреного, заява про пріоритет, одне або кілька зображень знака залежно від його кольору або розміру. У заявці мають бути зазначені назви товарів або послуг, для яких передбачається реєстрація знака. Товари і послуги мають бути згруповані за Ніццькою класифікацією. Договір робить застереження, що національне відомство не може вимагати подання відомостей, не передбачених Договором.

За Договором допускається подання заявки на кілька товарів чи послуг. Заявка має бути прийнята, а знак зареєстрований, навіть якщо товари чи послуги, зазначені в заявці, належать до різних класів Ніццької класифікації. У такому разі здійснюється одна реєстрація.

РОЗДІЛ 16

Щодо представництва, то Договір передбачає такі обов'язкові вимоги:

1) представник заявника або власника має представляти їх у повному обсязі дій, які необхідно здійснювати для одержання охорони знака;

2) якщо заявником є особа, яка не має на території даної країни постійного місця проживання і не має нефіктивного і діючого промислового або торговельного представництва, справи з відомством мають вестися лише через представника заявника.

Для визначення дати подання заявки на реєстрацію знака Договір також встановлює чіткі обов'язкові вимоги. Перелік даних, необхідних для встановлення дати подання заявки досить великий. Це дані, шо стосуються ідентифікації заявника, зв'язку із заявником чи його представником, зображення знака, переліку товарів і послуг, для яких передбачається реєстрація знака. Однією з необхідних умов для встановлення дати подання заявки може бути вимога відомства сплатити належний збір, якщо це передбачено чинним законодавством.

Можуть бути випадки, коли в реєстрації знака відмовлено лише щодо певної групи товарів чи послуг. У такому разі, щоб не затягувати реєстрацію знака на ті товари і послуги, щодо яких перешкод для реєстрації немає, і зберегти дату подання заявки або її пріоритету, заявник може розділити заявку.

У зв'язку з удосконаленням технологій передачі заявок на реєстрацію знаків Договір передбачив нові способи засвідчення особи заявника чи його повіреного. Відомство може дозволити замість власноручного ***підпису*** використання відтиску або штемпеля з підписом або печатки. Договір забороняє вимагати від заявників засвідчення, матеріального засвідчення, запевнення, легалізації або іншого засвідчення підпису. Проте це правило не поширюється на підпис щодо відмови від реєстрації, але за умови, що такий виняток передбачений національним законодавством.

Договір визначає максимум відомостей, що можуть бути затребувані відомством для виправлення допущених помилок, зроблених заявником або власником у будь-якому повідомленні, надісланому до відомства, які відображено в реєстрі. Це стосується як заявок.

так і реєстрацій. Договір допускає можливість обмежитися однією заявою про внесення змін, навіть якщо зміни або виправлення стосуються кількох заявок або кількох реєстрацій, або тих і інших. Вимагається лише щоб у заяві були чітко сформульовані ті зміни чи виправлення, які заявник бажає внести до заявки чи реєстрації. Відомство не може вимагати подання додаткових відомостей, крім зазначених у Договорі. Проте і з цього правила Договір передбачає певні винятки. Вони стосуються тих випадків, коли у відомства виникають певні сумніви щодо достовірності одержаної інформації. Не допускається, наприклад, зміна власника під виглядом зміни прізвища і адреси.

Помилка, допущена відомством, має бути ним і виправлена.

Строк дії реєстрації товарного знака Договір визначає у 10 років з наданням можливості продовжувати чинність на наступні деся-тирічя. Договір визначає максимум вимог, що можуть бути встановлені для продовження чинності реєстрації, вони такі самі як і при поданні заявки на реєстрацію.

Договір визначає максимум вимог, які відомство може встановлювати щодо подання заявки, представництва, продовження чинності тощо. І все ж Договір надає право відомству вимагати подання додаткових відомостей, але лише за умови, що є достатні підстави сумніватися в достовірності поданої інформації.

Договір про закони з товарних знаків не містить ніяких рекомендацій чи зобов'язань щодо приєднання до тих чи інших міжнародних конвенцій, угод чи договорів. Проте містить застереження, що договірні сторони мають дотримуватися вимог Паризької конвенції про охорону промислової власності у тій частині, що стосується знаків. Сторони Договору зобов'язані також дотримуватися і забезпечити виконання Ніццької класифікації щодо групування назв товарів і послуг у заявці.

У розвиток і доповнення Договору прийнята також Інструкція, яка деталізує окремі положення Договору. Зокрема, Інструкція більш детально визначає правила щодо подання, ((юрми і змісту заявок, представництва, дати подання заявки, її підпису, строку дії, продовження чинності, способу зазначень прізвища, адреси та ідентифікації заявки без її номера. В Інструкції містяться також

правила щодо кількості зображень знака, які необхідно додати до заявки, строки сплати зборів та інші повідомлення до відомства, такі, наприклад, як доручення, прохання про внесення виправлень тощо.

Інструкція містить також 8 типових бланків, що стосуються процедури оформлення прав на знак. Такі типізовані бланки також полегшують процедуру реєстрації знаків.

Договір надає своїм країнам-членам певний строк для приведення свого національного законодавства відповідно до вимог цього Договору — до 28 жовтня 2004 р.

Отже, Договір про закони з товарних знаків зобов'язує договірні держави, які ще не прийняли закони про товарні знаки, і які уже прийняли, дотримуватися вимог, встановлених цим Договором. Перші зобов'язані при розробці законів дотримуватися засад, визначених цим Договором, а другі — привести своє законодавство відповідно до вимог цього Договору. У такий спосіб досягається уніфікація законодавства про товарні знаки, принаймні тих країн), що приєдналися і приєднаються в майбутньому до даного Договору. На нашу думку, саме таким шляхом можна уникнути багатьох розбіжностей у законодавстві багатьох країн і досягти необхідної гармонізації.

Найробський договір про охорону олімпійського символу прийнятий в Найробі 26 вересня 1981 р.

Найробський договір зобов'язує держави-учасниці цього Договору відмовляти в реєстрації або визнавати недійсною реєстрацію як знака і забороняти через відповідні заходи використання як знака або іншого позначення з комерційною метою будь-якого позначення, що складається з олімпійського символу. Ця вимога поширюється також і на інші позначення з використанням цього символу.

Зазначені позначення можуть реєструватися і використовуватися лише з дозволу Міжнародного олімпійського комітету (МОК).

З цього загального правила Найробський договір встановив винятки:

1) обов'язок не використовувати олімпійський символ без доз* волу МОК не розповсюджується на державу-учасницю, якщо по

значення, що складається з олімпійського символу або містить цей символ, було зареєстровано в державі до дати вступу в силу Най-робського договору щодо цієї держави;

2) дозволяється продовження використання позначення, що складається з олімпійського символу або містить в собі такий символ, з комерційною метою будь-якою особою чи підприємством держави-учасниці, якщо таке використання в цій державі розпочалося до дати вступу в силу цього Договору щодо цієї держави.

Разом з тим жодна держава-учасниця не зобов'язана забороняти використання олімпійського символу, якщо він використовується засобами масової інформації в цілях інформації про олімпійський рух або про діяльність, що здійснюється у межах цього руху.

Учасником Найробського договору може стати будь-яка держава, яка є членом Всесвітньої організації інтелектуальної власності або Паризької конвенції про охорону промислової власності. Учасником цього Договору може стати також будь-яка держава, яка хоча і не є членом ВОІВ чи Паризького союзу, але є членом **ООН** або іншої спеціалізованої організації, пов'язаної з **ООН.**

Питання для контролю

1. Основні міжнародні угоди у сфері інтелектуальної власності.
2. Паризька конвенція з охорони промислової власності.
3. Міжнародні конвенції про охорону авторського права і суміжних прав.
4. Міжнародні угоди про охорону засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.
5. Інші міжнародні угоди у сфері інтелектуальної власності.

РОЗДІЛ 1 7

Стимулювання інтелектуальної діяльності

17.1. Загальні положення

В економічно розвинених країнах стимулюванню інтелектуальної діяльності надається важливе значення. Усі країни використовують різноманітні форми стимулювання: державну і громадську, матеріальну і моральну, стимулювання будь-якої творчості і стимулювання користувачів результатів цієї творчості.

Уряди багатьох економічно розвинених країн уважно стежать за розвитком інтелектуальної діяльності. Найменше скорочення інтелектуальної активності стає предметом ретельного вивчення, з'ясування причин, їх усунення та стимулювання подальшого розвитку творчості. Основним принципом стимулювання інтелектуальної діяльності є так званий принцип «банана» в будь-якій формі будь-якої пропозиції.

У країнах з ринковою економікою підприємці не шкодують коштів на стимулювання ініціативи, пропозицій, творчих пошуків. Кошти, витрачені на стимулювання інтелектуальної діяльності, окуп-люються сторицею. У спеціальній літературі наводяться конкретні досить великі суми прибутків фірм, які вони одержують за рахунок раціонального використання результатів інтелектуальної діяльності.

Проте найбільшим стимулом для активізації інтелектуальної творчості є визнання результатів цієї творчості об'єктом права інтелектуальної власності. Законодавство багатьох розвинених країн результати інтелектуальної діяльності чітко та однозначно проголошує об'єктами права власності з усіма наслідками, що з цього випливають. У цих країнах творці нового як у гуманітарній сфері, так

і в галузі науково-технічної діяльності почуваються більш впевнено — вони є власниками того, що створили.

Це не єдиний чинник щодо визначення правового режиму об'єктів інтелектуальної діяльності, який істотно впливає на творчу активність суспільства. Багаті країни дозволяють собі визнавати право власності творця на результат інтелектуальної діяльності навіть тоді, коли він створений в порядку виконання трудового договору. Законодавство таких країн не визнає так званих «службових» об'єктів інтелектуальної діяльності. Власником результату творчості визнається творець, який створив цей результат на замовлення, за винагороду тощо. Тобто законодавство зазначених країн визнає, що творчий результат, який підпадає під ознаки охоронного об'єкта

інтелектуальної діяльності, не може бути належним чином оплачений звичайною заробітною платою. Це результат якісно вищого рівня, а тому фізичні, інтелектуальні, енергетичні та інші необхідні для досягнення цього результату витрати людських ресурсів дають достатню підставу для визнання його власністю творця.

Отже, зазначені чинники чи не найбільшою мірою сприяють розвитку творчої активності суспільства. Творець досить чітко усвідомлює, що все, створене ним, — це його власність, якою він може володіти, користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і, безперечно, у своїх інтересах.

Правові форми стимулювання інтелектуальної діяльності умовно можна поділити на державну і громадську. Кожну з них у свою чергу можна поділити на матеріальну і моральну. Усі ці форми мають істотне значення. Творці не залишаються байдужими ні до грамоти товариства винахідників і раціоналізаторів, ні до нагрудного знака за активну творчу діяльність.

Безперечно, найбільш ефективною системою матеріального і морального стимулювання інтелектуальної діяльності є державна система. Вона найбільш потужна і за масштабами, і за змістом. Державне стимулювання творчої діяльності було добре поставлене у колишньому СРСР. Деякі форми і методи державного стимулювання творчої діяльності запозичені і чинним законодавством України. Для стимулювання інтелектуальної діяльності держава використовує різноманітні правові форми. За видатні досягнення у роз

витку науки, мистецтва і техніки держава має можливість присвоювати вищі почесні звання, нагороджувати вищими державними нагородами та іншими відзнаками. Від імені держави присуджуються вищі державні премії та інші матеріальні винагороди.

1

17.2. Державне стимулювання інтелектуальної діяльності

Держава Україна встановила багато правових форм стимулюв ня інтелектуальної творчості. Як уже зазначалося, вони умовно поділяються на матеріальні і моральні. Але здебільшого ці форми державного стимулювання настільки переплітаються між собою, що інколи буває важко їх розрізнити. Наприклад, відзначення державними нагородами часто супроводжується певними матеріальними пільгами чи грошовою винагородою.

Чинне законодавство України вищі державні відзнаки поділяє на такі види: ордени, медалі, нагородна зброя, почесні звання України, Державні премії України, президентські відзнаки. Умовно ордени, медалі, нагородну зброю та почесні звання України можна віднести до моральних форм стимулювання, а Державні премії України — до матеріальних.

Державні нагороди України є найвищою формою відзначення громадян за видатні заслуги у розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери, захисті Батьківщини, охороні конституційних прав і свобод людини, у державному будівництві та громадській діяльності, за інші заслуги перед Україною і її народом.

Відомо, що державними нагородами не в останню чергу відзначаються заслуги громадян України у розвитку науки, культури і техніки.

За здійснення визначного геройського вчинку або трудового подвигу громадянину України може бути присвоєно звання Героя України. Трудовий подвиг може бути здійснений і в сфері науки, мистецтва, науково-технічної діяльності тощо. Героями України стали, наприклад, Президент Національної академії наук України Б. Є. Патон та ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка академік В. В. Скопенко.

39*4-414

611

Герою України вручається орден «Золота Зірка» за здійснення визначного геройського вчинку або орден Держави — «За трудовий

подвиг».

За видатні заслуги перед Україною в галузі державного будівництва, зміцнення міжнародного авторитету України, розвитку економіки, науки, освіти, культури, мистецтва, охорони здоров'я, за благодійництво, гуманістичну та громадську діяльність громадяни України, у тому числі науковці, митці, письменники, поети, видатні діячі у сфері науково-технічного прогресу можуть бути нагороджені орденом князя Ярослава Мудрого I—v ступенів.

За видатні заслуги в науковій, соціально-культурній, державній, громадській та іншій суспільно-корисній діяльності діячі науки і техніки, культури і мистецтва можуть бути нагороджені орденом «За заслуги» **I—III** ступенів.

Видатні діячі науки і техніки, культури і мистецтва жіночої статі можуть бути нагороджені орденом княгині Ольги I—III ступенів.

Другу групу державних нагород становлять почесні звання України. Видатним діячам у сфері інтелектуальної діяльності можуть бути присвоєні почесні звання України: «Народний артист України», «Народний архітектор

України», «Народний художник України». Крім цих почесних звань, законодавством України встановлені почесні звання: «Заслужений артист України», «Заслужений архітектор України», «Заслужений винахідник України», «Заслужений діяч мистецтв України», «Заслужений діяч науки і техніки України», «Заслужений журналіст України», «Заслужений майстер народної творчості України», «Заслужений раціоналізатор України», «Заслужений художник України».

Почесні звання України присвоюються особам, які працюють у відповідній галузі економічної та соціально-культурної сфери не менше 10 років, мають високі трудові досягнення і професійну майстерність.

Усі почесні звання України є рівнозначними між собою, крім тих, що мають два ступені («Народний артист України» і «Заслужений артист України», «Народний архітектор України» і «Заслужений архітектор України», «Народний художник України» і «Заслужений художник України»).

РОЗДІЛ 17

Присвоєння почесних звань, що мають ступені «Заслужений» і «Народний», проводиться в такому порядку: почесне звання «Народний» може бути присвоєне, як правило, не раніше ніж через десять років після присвоєння почесного звання «Заслужений».

Державні премії України. За найвидатніші твори літератури і мистецтва, публіцистики і журналістики, які є вершинним духовним надбанням українського народу, утверджують високі гуманістичні ідеали, збагачують історичну пам'ять народу, його національну свідомість і самобутність, спрямовані на державотворення і демократизацію українського суспільства їх автори відзначаються найвищою Державною премією — Національною премією України імені Тараса Шевченка.

В Україні передбачена і спеціальна Державна премія в галузі науки і техніки. Зазначена Державна премія присуджується:

— за видатні наукові дослідження, що сприяють дальшому розвитку гуманітарних, технічних і природничих наук, позитивно впливають на суспільний прогрес і утверджують високий авторитет вітчизняної науки у світі;

— за розроблення та впровадження нової техніки, матеріалів і технологій, нових способів і методів лікування та профілактики захворювань, що відповідають рівню світових досягнень;

— за роботи, що становлять значний внесок у вирішення проблем охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки;

— за створення підручників для середніх загальноосвітніх, професійних навчально-виховних, вищих навчальних закладів, що відповідають сучасним вимогам і сприяють ефективному опануванню молоддю знань, істотно впливають на поліпшення підготовки майбутніх спеціалістів.

За створення видатних житлово-цивільних та промислових архітектурних комплексів, будівель і споруд, роботи в галузі містобудування, ландшафтної архітектури, упорядження міст і селищ, реставрації пам'яток архітектури і містобудування, наукові праці з теорії та історії архітектури, що мають важливе значення для дальшого розвитку вітчизняної архітектури і містобудування та здобули

Стимулювання інтелектуальної діяльності

273

За видатні досягнення у сфері шгелектуальної діяльності Президент України нагороджує президентськими відзнаками відповідно

до Конституції України.

Особи, нагороджені державними нагородами України, користуються пільгами в порядку, встановленому законодавством України

Громадське стимулювання ***інтелектуальної діяльності.***

Сюди належать різноманітні форми громадського стимулювання інтелектуальної діяльності, що здійснюються громадськими організаціями, товариствами, спілками тощо.

Спілки творчих працівників — письменників, художників, композиторів тощо, театральні товариства, організації винахідників і раціоналізаторів та інші творчі об'єднання за рахунок своїх власних коштів активно стимулюють творчих працівників. Це можуть бути різноманітні форми — грошові премії, нагородження за результатами конкурсів, оглядів, нагрудні знаки, нагородження почесними грамотами, дипломами тощо.

17.3. Пільги для учасників інтелектуальної діяльності

Держава наділяє учасників інтелектуальної діяльності цілим спектром різноманітних пільг. Вони передбачені різними чинними законами України.

Передусім суб'єкти інтелектуальної діяльності користуються певними трудовими пільгами. Відповідно до Кодексу законів про працю України (ст. 91) за працівником, який створив винахід, корисну модель, промисловий зразок або вніс раціоналізаторську пропозицію, що зумовили зміну технічних норм і розцінок, попередні розцінки зберігаються протягом шести місяців від дати початку їх впровадження. Попередні розцінки зберігаються і в тих випадках, коли

автор зазначених об'єктів інтелектуальної власності не виконував роботу, норми і розцінки на яку змінено у зв'язку з їх впровадженням, і був переведений на цю роботу після їх впровадження.

Відповідно до ст. 126 цього Кодексу за працівниками — авторами винаходів, корисних моделей, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій зберігається середній заробіток при звільненні від основної роботи для участі у впровадженні винаходу, ко-

рисної моделі, промислового зразка чи раціоналізаторської пропозиції на тому самому підприємстві, в установі, організації.

Якщо ж впровадження зазначених об'єктів промислової власності здійснюється на іншому підприємстві, в установі чи організації, за працівником-автором зберігається посада за місцем постійної роботи, а робота із впровадження винаходу, корисної моделі, промислового зразка чи раціоналізаторської пропозиції оплачується за погодженням сторін у розмірі не нижче середнього заробітку за місцем постійної роботи.

Закони України про промислову власність передбачають також певні пільги щодо сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, топографії інтегральних мікросхем та знаки для товарів і послуг.

Відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (ст. 23) та Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» (ст. 20) власник патенту на зазначені об'єкти промислової власності має право подати до Установи для офіційної публікації заяву про надання будь-якій особі дозволу на використання запатентованого винаходу, корисної моделі чи промислового зразка. У такому разі річний збір за підтримання чинності патенту зменшується на 50 вщсотків, починаючи з року, наступного за роком публікації такої заяви.

Положення про порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 22 травня 2001 р. № 543, також передбачає надання пільг щодо сплати зборів відповідно до законодавства.

Ряд пільг для *творців об'єктів промислової* власності передбачає чинне законодавство України про оподаткування. Зокрема, відповідно до ст. 3.1.2 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28 грудня 1994 р. для цілей оподаткування балансовий прибуток зменшується на суму грошових коштів, матеріальних цінностей і нематеріальних активів підприємств, перерахованих (переданих) до фондів, установ, закладів, громадських та релігійних організацій, метою діяльності яких не є одержання прибутку, для здійснення екологічної, оздоровчої, аматорської спортив

ної, культурної, освітньої, наукової та благодійної діяльності, але не більше чотирьох відсотків балансового прибутку.

Відповідно до цього Закону (ст. 3.2) не вважаються прибутком і не оподатковуються:

— кошти, матеріальні цінності і нематеріальні активи, що надходять підприємству у вигляді внесків до його статутного фонду, оплати емітованих ним акцій або інших корпоративних прав;

— кошти, матеріальні цінності та нематеріальні активи, внесені у вигляді іноземної інвестиції та повернуті іноземному інвестору в разі припинення інвестиційної діяльності на суму фактичного внеску в грошовій або натуральній формі;

— кошти, матеріальні цінності або нематеріальні активи, що надходять безкоштовно у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань юридичних і фізичних осіб, у тому числі нерезидентів, фондам, установам, закладам, громадським і релігійним організаціям, метою діяльності яких не є одержання прибутку, для здійснення екологічної, оздоровчої, аматорської, спортивної, культурної, освітньої, наукової та благодійної діяльності.

За цим самим Законом передбачається зменшення податку на прибуток (ст. 10). Сума податку на прибуток, нарахованого згідно з положеннями цього Закону, зменшується до 20 відсотків — на відшкодування витрат підприємства на реконструкцію і модернізацію активної частини основних фондів, здійснених в оподаткованому періоді, у разі повного використання на цю мету амортизаційних відрахувань і залишків коштів фонду виробництва та інших фондів, створених за рахунок прибутку минулих періодів.

Слід зупинитися на ст. 9 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств», яка визначає витрати виробництва (обігу), що відносяться на собівартість ігоодутош (робіт, послуг), втрати і витрати, що відносяться на збитки підприємства.

1. Витрати, пов'язані з підготовкою та освоєнням виробництва продукції:

— підвищені витрати на виробництво нових видів продукції в період їх освоєння, включаючи перші видання нових книжок, а також витрати, пов'язані з підготовкою та освоєнням випуску про

дукції, не призначеної для серійного або масового виробництва на освоєння нового виробництва, цехів та агрегатів (пускові витрати); перевірка готовності нового виробництва, цехів, агрегатів для введення їх в експлуатацію шляхом комплексного випробовування (під навантаженням) усіх машин та механізмів (експлуатаційна перевірка) з пробним випуском продукції, передбаченої проектом, та налагодженням устаткування;

— на винахідництво і раціоналізацію, включаючи витрати на проведення дослідно-експериментальних робіт, виготовлення та випробування моделей і зразків за винахідницькими і раціоналізаторськими пропозиціями, пов'язані з основною діяльністю підприємств, виплати авторських винагород, якщо вони не є роялті.

Витрати, передбачені цим пунктом, відносяться на собівартість освоєної продукції з початку її використання^

2. **Витрати, пов'язані з управлінням виробництвом:**

— оплата робіт (послуг) консультаційного та інформаційного характеру, пов'язаних із забезпеченням виробництва, зберіганням та реалізацією продукції, включаючи послуги щодо зміни структури управління приватизованим підприємством, а також передбачених законодавством обов'язкових аудиторських перевірок.

3. **До витрат, пов'язаних із зносом нематеріальних активів відносяться суми амортизаційних відрахувань, що визначаються щомісяця за нормами, розрахованими виходячи з їх первинної вартості та строку корисного використання, але не більше десяти років безперервної експлуатації або строку діяльності підприємства.**

Не нараховуються амортизаційні відрахування на нематеріальні активи: ноу-хау, гудвіли, товарні знаки тощо, вартість яких не зменшується у процесі їх використання.

Декрет Кабінету Міністрів України «Про прибутковий податок з громадян» від 26 грудня 1992 р. (ст. 6) передбачає, що оподатковуваний дохід зменшується до десяти неоподатковуваних мінімумів, включаючи розмір вирахувань, встановлених пунктами 1, 2 цієї статті, в:

1) **громадян, які постраждали від Чорнобильської катастрофи і віднесені до I та II категорій;**

2) інвалідів війни I групи.

Сукупний оподатковуваний доход зменшується до п'яти неоподатковуваних мінімумів, включаючи розмір вирахувань, встановлених пунктами 1, 2 цієї статті, в:

1) учасників Великої Вітчизняної війни, інших бойових операцій у захисті колишнього СРСР з числа військовослужбовців, які проходили службу у військових частинах, штабах і установах, що входили до складу діючої армії, та партизанів;

2) військовослужбовців і призваних на навчальні, перевірочні збори військовозобов'язаних, які проходили службу в складі обмеженого контингенту радянських військ у Республіці Афганістан та інших країнах, де в цей період велися бойові дії;

3) інвалідів з дитинства, інвалідів 1 і 2 груп, крім інвалідів війни I групи;

4) громадян, які постраждали від Чорнобильської катастрофи і віднесені до III та IV категорій.

Статтею 12 цього Декрету передбачено порядок обчислення і сплати податку. У разі виплати громадянам підприємствами, установами і організаціями авторських винагород і винагород за видання, виконання або інше використання творів науки, літератури і мистецтва, винагород авторам відкриттів, винаходів та промислових зразків, а також при обчисленні податку за сукупним річним доходом враховуються документально підтверджені витрати, безпосередньо пов'язані з одержанням доходів від цієї діяльності. Якщо ці витрати не можуть бути підтверджені при поданні декларації, то вони враховуються за нормами, визначеними Головною державною податковою інспекцією України і узгодженими з Міністерством економіки України та Міністерством культури України (додаток № 6 до Інструкції про прибутковий податок з громадян, затвердженої наказом Головної державної податкової інспекції України від 21 квітня 1993 р. № 12).

Постановою Верховної Ради України «Про деякі питання сплати прибуткового податку з громадян» від 25 квітня 1996 р. встановлено, що до прийняття Закону України про прибутковий податок з громадян при визначенні розміру прибуткового податку з доходів учасників бойових дій, інвалідів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, та осіб, на яких не поширюється чин

ність Закону України «Про статус ветеранів війни, гаранти їх соціального захисту», застосовуються норми ст. 23 Закону України «Про державний бюджет України на 1994 рік». Зазначеним Законом учасникам бойових дій, особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, та особам, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» надаються пільги у межах п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів за кожний повний місяць.

Певні пільги для суб'єктів інтелектуальної діяльності встановлені Декретом Кабінету Міністрів «Про державне мито» від 21 січня 1993 р. Відповідно до ст. 4 цього Декрету від сплати державного мита звільняються:

— позивачі — за позовами, що випливають з авторського права, а також з права на відкриття, винахід, раціоналізаторську пропозицію та промисловий зразок;

— громадяни, віднесені до першої та другої категорії потерпілих внаслідок Чорнобильської катастрофи;

— громадяни, віднесені до третьої категорії потерпілих внаслідок Чорнобильської катастрофи, які постійно проживають до відселен-ня чи самостійного переселення або постійно працюють на території відчуження, безумовного (обов'язкового) і гарантованого добровільного відселення, за умови, що вони за станом на 1 січня 1993 р. прожили або відпрацювали в зоні безумовного (обов'язкового) відселення не менше двох років, а у зоні гарантованого добровільного відселення не менше трьох років;

— громадяни, віднесені до четвертої категорії потерпших внаслідок Чорнобильської катастрофи, які постійно працюють і проживають або постійно проживають на території зони посиленого радіоекологічного контролю, за умови, що за станом на 1 січня 1993 р. вони прожили або відпрацювали у цій зоні не менше чотирьох років;

— інваліди Великої Вітчизняної війни та сім'ї воїнів (партизанів), які загинули чи пропали безвісти, і прирівняні до них в установленому порядку особи;

— інваліди I та II груп.

Певна пільга встановлена і для визначення цін (не підлягають регулюванню) на продукцію, виготовлену із застосуванням запа

тентованого винаходу та високоефективної технології, створеної спеціально для цієї продукції (протягом трьох років з моменту постановки її на виробництво) (пункт 8 Положення про державне регулювання цін (тарифів) на продукцію виробничо-технічного призначення, товари народного споживання, роботи і послуги монопольних утворень, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 лютого 1995 р. № 135).

Пенсійні пільги для суб'єктів права інтелектуальної власності полягають у тому, що в заробіток для обчислення пенсій включаються усі види оплати праці, на які за діючими правилами нараховуються страхові внески. Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 17 червня 1993 р. № 3290-XII страхові внески на соціальне страхування та до Пенсійного фонду на винагороди авторам за використання винаходів, корисних моделей, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій нараховуються.

Державний департамент інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України (далі — Держдепартамент) доводить до відома зацікавлених громадян України, що у зв'язку з прийняттям Кабінетом Міністрів України Постанови від 22 травня 2001 р. № 543 «Про затвердження положення про порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності» (далі — Постанова) змінився порядок надання пільг у сплаті зазначених зборів. Пунктом 59 цієї Постанови встановлено, що «громадянам України пільги у сплаті зборів надаються згідно з чинним законодавством України».

Відповідно до цього, пільги у сплаті зборів за дії, пов'язані з охороною прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, топографії інтегральних мікросхем та знаки для товарів і послуг (далі — збори) тепер надаються громадянам України згідно з такими нормативно-правовими актами:

— Законом України «Про основні засади соціального захисту **ветеранів праці та шитих громадян похилого віку в Україні» від 16 грудня 1993 р. № 3721-X1I;**

— Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх **соціального захисту» від 22 жовтня 1993 р. № 3551-**XII;

— Декретом Кабінету Міністрів України «Про пільги Героям Ра-?993ьк°№ **уГ**^З 1 повним кавалером °рдена Слави» від 23 квітня

Перелік категорій громадян, які мають право на такі пільги, вид пільги, коло осіб, які належать до пільгових категорій та підстави для надання пільг, наведені у таблиці 1.

Держдепартамент повідомляє, що для підтвердження права на пільгу необхідно подати до ДП «Український інститут промислової власності» (м. Київ, вул. Сім'ї Хохлових, 15, телефакс 458-06-11) завірену копію документа, що підтверджує право на пільгу. Копія подається один раз до кожної справи на весь час дії документа.

Якщо у складі колективу заявників чи власників охоронного документа одночасно перебувають особи, які мають право на пільгу і не мають такого права, розмір збору

зменшується на частку, пропорційну кількості громадян, звільнених від сплати відповідного збору.

Якщо у заявника чи власника патенту виникає необхідність неодноразового використання права на одержання пільги, він подає до Держдепартаменту клопотання про надання відповідної пільги, в якому повинно бути посилання на поданий раніше документ, що підтверджує право на одержання пільги. Якщо термін дії такого документа закінчився, до клопотання додається копія іншого документа, що підтверджує право на одержання пільги.

277

Нормативний акт

Пільга, що *стосуюпем*

[інтелектуально власності

І. Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» ВРУ від 16.12.93 № 3721-XI

2. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.93 № 3551-XI

Звільнення від сплати всіх видів податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету

Звільнення від сплати податків, зборів і мита всіх видів та земельного податку Звільнення від сплати всіх видів податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету

Правова

норма, Стаття, частіша

Стаття 9, пункт 2

Категорія осіб, яким надамо пільги

Стаття 13, пункт 23

Стаття 16, пункт 2

Особи, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною

Інваліди війни та прирівняні до них особи Особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною

Визначення кола осіб, яким надано пільги

Стаття 8

Герої Соціалістичної Праці та повні кавалери ордена Трудової Слави

Стаття 7

Особи з числа військовослужбовців діючої армії та флоту, партизанів, підпільників, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва, захворювання, одержаних під час захисту Батьківщини, виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків) чи пов'язаних з перебуванням на фронті, у партизанських загонах і з'єднаннях, підпільних організаціях і групах та інших формуваннях, визнаних такими законодавством України, в районі воєнних дій, прифронтових дільницях залізниць, на спорудженні оборонних рубежів, військово-морських баз та аеродромів у період громадянської та Великої Вітчизняної воєн або з участю в бойових діях у мирний час.

Нормативний акт	Пільги, що стосуються інтелектуальної власності	Правова норма, стаття, частина	Категорія осіб, яким надано пільги	Визначення кола осіб, я
2. Закон України «Про статус ветеранів війни гарантії соціального захисту» від 22.10.93 № 3551 -XI	Звільнення від сплати всіх видів податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету	Стаття 16, пункт 2	Особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною	Стаття І І Герої Радянського Сою Слави, особи, нагороджен «За відвагу», а також І удостоєні цього звання Вітчизняної війни 1941—1

3. декрет КМУ «Про пільги Героям Радянського Союзу і повним кавалерам ордена Слави» від 23.04.93 р. № 37-93	Звільнення від сплати всіх видів податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету	Стаття 3, «Пільги щодо опо-даткування»	Герої Ра-дянського Союзу і повні кавалери ордена Слави	Громадяни України, Радянського Союзу і повні

Стимулювання інтелектуальної діяльності

Питання для контролю

1 Стимулювання інтелектуальної діяльності.

2 Державне стимулювання інтелектуальної діяльності

3 Пільги для учасників інтелектуальної діяльності.

Короткий термінологічний словник

Автор — фізична особа, творчою працею якої створено твір. Автором може бути будь-яка особа, незалежно від віку і дієздатності. Ряд країн чітко визначають у своїх законах загальновизнану презумпцію авторства, засновану на зазначенні у творі справжнього або вигаданого (псевдонім) імені автора. Перекладач або особа, яка адаптує твір, також вважається автором, чиї правомочності не зачіпають прав на оригінальні твори. У багатьох країнах вважається, що тільки фізична особа може бути первинним володільцем прав на твір. Юридичні особи можуть тільки викупити або іншим способом придбати майнові авторські права, оскільки вони позбавлені здатності творити і тому не можуть вважатися авторами. Такий підхід зустрічається в країнах, що додержуються традицій римського права. Закони деяких держав визнають, що авторські права можуть належати корпоративній організації (юридичній *особі).* Це стосується в першу чергу країн, що додержуються традицій англосаксонського права. Так, у деяких країнах юридична особа визнається автором твору, створеного її службовцями у процесі трудової діяльності. Серед юридичних осіб — володільців авторських прав — різні законодавчі акти називають державу, урядові установи або організації, муніципалітети, академії, університети, інститути тощо.

Авторська винагорода (гонорар) — усі види винагород або компенсацій, що виплачуються авторам за використання їх творів, які охороняються у межах, встановлених авторським правом. Право на використання твору, обумовлене виплатою відповідної винагороди, є найважливішим аспектом майнових прав автора. Володілець ав-

279

торського права має право вимагати виплати винагороди за будь-яке використання його твору. Винагорода може здійснюватися у формі платежу (одноразова винагорода), відрахувань (відсотків) за кожний проданий примірник чи кожне використання твору або у формі змішаних платежів. Розмір і порядок обчислення авторської винагороди встановлюються в договорах, що укладаються організаціями колективного управління з користувачами.

Авторське право — розділ цивільного права, що регулює правовідносини, які виникають у зв'язку зі створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва. Термін «авторське право» вживається у двох значеннях. Перше — назване вище. У таких відносинах беруть участь автор — творець твору та юридична або фізична особа — користувач. Це, так би мовити, авторське право в об'єктивному значенні. Термін «авторське право» часто вживається для позначення прав, що належать автору будь-якого твору. До них належать особисті немайнові права, а також майнові права. Це — авторське право в суб'єктивному значенні або суб'єктивне авторське право.

Авторське свідоцтво на винахід — охоронний документ на винахід, передбачений законодавствами деяких країн, зокрема Алжиру, Куби, Монголії, В'єтнаму, колишнього СРСР тощо. Вимоги, яким повинен відповідати винахід, для видачі на нього авторського свідоцтва такі самі, як і для видачі на нього патенту. Різниця полягає в тому, що у разі, якщо на винахід видано авторське свідоцтво, виключне право на його використання належить державі. При цьому автору належить право авторства і- він має право на винагороду.

Авторський договір. Будь-яке відступлення майнових прав повинно оформлятися письмовим договором, підписаним автором і особою (правоволодільцем), якій вщступаються майнові права. Від-ступленими вважаються тільки ті права, які чітко зазначені в договорі. Авторський договір про передачу виключних майнових прав дозволяє використання твору певним способом і в установлених договором межах тільки особі, якій ці права передаються, і дають такій особі право забороняти іншим особам подібне використання

40 4-414

твору. Така заборона може здійснюватися і автором твору, якщо особа, якій передані виключні повноваження, не захищає це право. Авторський договір про передачу невиключних майнових прав дозволяє користувачеві використання твору нарівні з володільцем майнових прав, і (або) іншим особам, які одержали дозвіл на використання цього твору таким самим способом.

Авторські правомочності. Творці творів володіють авторським правом, що складається з окремих авторських правомочностей. У **сукупності авторські правомочності становлять суб'єктивне авторське право щодо твору. Авторське право може передаватися його володільцем іншій фізичній або юридичній особі, яка, таким чином, стає правонаступником. При цьому володілець авторського права залишається таким, але надає правомочність іншій особі користуватися всіма або частиною його прав з можливими певними обмеженнями.** У **разі, коли строк таких правомочностей дорівнює всьому строку авторського права, а дозвіл охоплює всі права (за винятком немайнових), що охороняються авторським правом, статус користувача щодо третіх сторін дорівнює статусу володільця авторського права.**

Аналог — об'єкт, близький за технічною суттю, призначенням або функціями до заявленого об'єкта винаходу і Відомий з існуючого рівня техніки. Аналог використовується при розкритті рівня техніки в описі винаходу; при цьому слід зазначити недоліки, що перешкоджають досягненню бажаного технічного результату. При виборі аналогів слід керуватися подібністю СУКУПНОСТІ **його ознак до сукупності ознак винаходу. Необхідно зауважити, що рівень аналогії може бути більш або менш високим, але, як правило, аналоги завжди існують. Посилання на те, що аналогів не існує, *є* найчастіше необгрунтованим і можливе**

лише за наявності так званого «піонерського винаходу», що на практиці трапляється дуже рідко. Найбільш близький аналог називається «прототипом».

Асоціативний знак — це товарний знак, що є тотожним (аналогічним) або схожим зі знаками, вже зареєстрованими тією самою особою щодо однорідних товарів і (або) послуг. Наслідком реєстрації

280

ДД Короткий термінологічний словник

База даних (компіляція даних) — сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі — електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, і складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів.

Безпосереднє приймання широкою публікою сигналів із супутника — приймання несучих програм сигналів із супутника без посередництва наземної станції, що перетворює передавані сигнали в звичайні радіохвилі, які можуть бути прийняті публікою. Перетворення здійснюється самим супутником прямого мовлення. Брюссельська конвенція про розповсюдження несучих програму сигналів, що передаються через супутники, не поширюється на випадки безпосереднього приймання сигналів широкою публікою з космосу.

40*4-414

627

асоціативного знака є неможливість передачі права на такий знак іншим особам через ймовірність їх змішування на підставі схожості

Аудіовізуальний твір — це твір, що фіксується на певному матеріальному носії (кіноплівці, магнітній плівці чи магнітному диску, компакт-диску тощо) у вигляді серії послідовних кадрів (зображень) чи аналогових або дискретних сигналів, що відображають (закодовують) рухомі зображення (як із звуковим супроводом, так і без нього), і сприйняття якого є можливим виключно за допомогою того чи іншого виду екрана (кіноекрана, телевізійного екрана тошо), на якому рухомі зображення візуально відображаються за допомогою певних технічних засобів. Видами аудіовізуального твору є кінофільми, телефільми, відеофільми, діафільми, слайдофіль-ми тощо, які можуть бути ігровими, анімаційними (мультиплікаційними), неігровими тощо.

Б

Короткий термінологічний словник _

280

Бібліографічний опис патентного документа — це сукупність бібліографічних даних про патентний документ, наведених згідно з правилами, встановленими відповідними нормативно-технічними документами, необхідними і достатніми для загальної характеристики, ідентифікації та пошуку документа.

В_

Види ліцензійних платежів. У світовій практиці застосовуються різні види ліцензійних платежів, які поряд з ціною ліцензії суттєво впливають на ефективність ліцензійної угоди. Застосовуються три види платежів:

1) паушальний платіж — це виплата ліцензійної винагороди у вигляді визначеної, чітко зафіксованої суми, що встановлюється виходячи з оцінки очікуваного прибутку від використання ліцензії і виплачується одноразово або за декілька разів, наприклад, при набутті чинності ліцензійним договором, передачі ліцензіату технічної документації та після випуску перших зразків продукції;

2) платіж на базі роялті — це виплата ліцензійної винагороди шляхом періодичних відрахувань, що встановлюються у вигляді фіксованих ставок (у відсотках) на базі розрахунку фактичного економічного результату від використання ліцензії (база роялті) і виплачуються ліцензіатом через певні проміжки часу. Як база роялті можуть бути використані такі показники: ціна продажу продукції, виготовленої за ліцензією; поточні витрати на виробництво продукції за ліцензією; прибуток, отриманий внаслідок використання об'єкта ліцензії; обсяги виробництва продукції за ліцензією тощо;

3) комбіновані платежі.

Види порушень авторського права — це способи недозволеного використання. Найпоширеніші види порушень — плагіат і контрафакція. Плагіат означає подання чужого твору за власний. Контрафакція (піратство) — це *порушення авторського права шляхом* несанкціонованого відтворення, показу або опублікування чужого *твору будь-яким* способом. Піратство означає недозволен^ виготовлення примірників механічних записів або друкованих видань твору і таємний їх продаж. Такі порушення прямо не зачіпають резуль-

тату творчої праці, але володілець авторських прав позбавляється

справедливої винагороди.

Види творів — самостійні та несамостійні. У самостійних творах форма оригінальна. Несамостійні твори бувають двох видів: похідні (переклади, обробки, анотації, реферати, резюме, огляди, інсценізації, аранжування та інші переробки творів науки, літератури і мистецтва) і збірники (енциклопедії, антології, бази даних та інші складені твори,

які за добором і розташуванням матеріалів є результатом творчої праці). Похідні твори охороняються авторським правом незалежно від того, чи є об'єктами авторського права твори, на яких вони засновані або які вони включають.

Визнання авторських і суміжних прав — один із способів цивільно-правового захисту авторських прав, що виникає тоді, коли наявність в особи авторського або суміжного права викликає сумнів, заперечується або є реальна загроза таких дій. Визнання права як засобу його захисту за своєю суттю може бути реалізовано лише в юрисдикційному порядку, а не шляхом вчинення позивачем певних самостійних односторонніх дій. Здебільшого вимога про визнання авторського або суміжного права є необхідною передумовою застосування інших передбачених законом способів захисту.

Визнання особистих немайнових прав. Особисті немайнові права авторів закріплені в законодавстві багатьох країн, зокрема й України. У деяких державах вони одержали визнання через судові рішення. В англосаксонських країнах ці основні права автора охороняються відповідно до загальних правових принципів. Наприклад, у США, де особисті немайнові права не визнаються авторсько-правовим законодавством, основні особисті права застережені в цивільному і кримінальному праві, законодавстві про недобросовісну конкуренцію тощо. Нині посилилися тенденції визнання моральних прав авторів, тому що поява таких могутніх засобів відтворення і розповсюдження творів, як радіо, кінематограф, телебачення, створила серйозну загрозу цим правам. Особисті немайнові права авторів поступово одержують міжнародне визнання, хоча спори щодо їх правового обґрунтування продовжуються.

Виключне право — це право, коли жодна особа, крім тієї, якій належить авторське право або суміжні права, не може використовувати твір, не маючи на те відповідного дозволу, за винятком випадків, установлених законом.

Виключне право на об'єкт промислової власності — це монопольне право, що надається власнику об'єкта і полягає в гарантованій можливості використовувати і розпоряджатися об'єктом, якому надана правова охорона, на свій розсуд та забороняти третім особам використовувати цей об'єкт без їх дозволу, за винятком випадків, коли таке використання не визнається згідно з чинним законодавством порушенням прав власника. Право розпоряджатися об'єктом включає можливість передавати право власності іншій особі повністю або частково, а також видавати дозвіл на використання об'єкта.

Виключні права автора на використання архітектурного, містобудівного і садово-паркового проектів включають також практичну реалізацію проектів. Автор прийнятого архітектурного проекту має право вимагати від замовника надання права на участь у реалізації свого проекту при розробці документації для будівництва і при будівництві споруди, якщо інше не передбачене договором.

Виконавець — актор (театру, кіно), співак, музикант, танцюрист або інша особа, яка виконує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті, танцює чи будь-яким іншим способом виконує твори літератури, мистецтва чи народної творчості, циркові, естрадні, лялькові номери, пантоміми тощо, а також диригент музичних і музично-драматичних творів.

Використання вільне — можливість використання твору, що випливає з обмежень авторського права, безоплатне використання твору в певних випадках без одержання дозволу, однак з дотриманням умов, установлених законодавством, які, в основному, стосуються використання й охорони особистих немайнових прав автора. Вільне використання мотивується переважно інформаційними цілями або потребами розвитку освіти, науки і культури.

Винагорода — платежі, здійснювані особами, які використовують твори авторів, виконання творів, фонограми і радіотелепередачі, на користь авторів, виконавців, виробників фонограм, організацій тс-

лерадіомовлення та інших заінтересованих правоволодільши, у тій мірі, в якій їх права охороняються щодо відповідного використання. Винагорода може складатися з одноразових платежів (так звана «повна компенсація» або «одноразова винагорода») за певні види використання. Авторська винагорода часто визначається у формі відрахувань (роялті) за кожний проданий примірник або кожне використання твору з авансовим платежем або без нього.

Винахід — це вирішення утилітарних завдань у будь-якій галузі промисловості або іншій сфері суспільно корисної діяльності людини, що відповідає визначеним законодавством умовам надання правової охорони і визнане як винахід компетентним державним

органом.

Винахідник — фізична особа, творчою працею якої створений

винахід.

Виробник відеограми — фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший відеозапис виконання або будь-яких рухомих зображень (як із звуковим супроводом, так і без нього).

Виробник фонограми — фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший звукозапис виконання або будь-яких звуків.

Відеозапис — запис зорової інформації, що передається телера-діолокаційними та іншими сигналами з метою їх зберігання і дальшого відтворення. Найпоширеніші відеозаписи — магнітний (створюється за допомогою відеомагнітофона на магнітній стрічці або магнітному барабані) і механічний (на вщеодиску прорізується спеціальна борозенка, форма якої відповідає записуваним електричним сигналам).

Відтворення — виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер.

Короткий термінологічний словник

Відчуження прав — надання уповноваженим державним органом дозволу на використання запатентованого об'єкта інтелектуальної власності без згоди власника охоронного документа, але з виплатою йому відповідної компенсації. Згідно з чинним законодавством України такий дозвіл надається Кабінетом Міністрів України. Дозвіл може бути надано будь-якій юридичній особі, яка має можливість використовувати об'єкт, якому надана правова охорона, виходячи із суспільних інтересів та інтересів національної безпеки України на умовах невиключної ліцензії. Спори щодо умов видачі дозволу і виплати компенсації та її розміру розв'язуються у судовому порядку.

Власник охоронного документа — особа (фізична або юридична), на ім'я якої виданий охоронний документ, чи її правонаступник.

Володілець авторських і (або) суміжних прав — автор або виконавець, коли майновими правами наділений автор або виконавець; інша ніж автор або виконавець фізична або юридична особа у разі, коли майновими правами первинно наділена така фізична або юридична особа, якій відступлені майнові права.

Географічне зазначення — це об'єкт промислової власності, що є позначенням, яке ідентифікує товар як такий, що походить з певної країни, регіону або місцевості у цій країні, а вихідні якості, репутація або інші характеристики товару значною мірою пов'язуються з його географічним походженням. У ряді країн правова охорона цьому об'єкту надається на підставі реєстрації, зокрема, в країнах, що входять до ЄС, країнах-членах Світової організації торгівлі та ін. В Україні правова охорона географічному зазначенню надається на підставі реєстрації згідно із Законом України «Про охорону прав на зазначення походження товарів», відповідно до якого географічне зазначення ***(походження*** товару) визначається як назва географічного місця, яка вживається як позначення у назві товару, що походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, в основному зумовлені характер

282

Короткий термінологічний словник

ними для цього географічного місця природними умовами чи людськими чинниками або поєднанням цих природних умов і людських чинників. В Україні правова охорона надається географічному зазначенню, щодо якого виконуються такі умови:

— воно є назвою географічного місця, з якого даний товар походить;

— воно вживається як назва даного товару чи як складова частина цієї назви;

— у вказаному цією назвою географічному місці наявні характерні умови та (або) людські чинники, що надають товару певних якостей чи інших характеристик;

— позначуванній цією назвою товар має певні якості, репутацію чи інші характеристики, в основному зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами та (або) людськими чинниками;

— хоча основна складова позначуваного цією назвою товару виробляється та (або) переробляється у межах зазначеного географічного місця.

Гудвіл (ділова репутація) — комплекс заходів, спрямованих на збільшення прибутку підприємств без відповідного збільшення активних операцій, включаючи використання кращих управлінських якостей, домінуючу позицію на ринку продукції (робіт, послуг), нові технології. Гудвіл — це нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між балансовою вартістю активів підприємства та його звичайною вартістю як цілісного майнового комплексу, що виникає внаслідок використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів (робіт, послуг), нових технологій тощо.

Дата пріоритету об'єкта промислової власності — це дата, що береться до уваги при визначенні першості у набутті права на об'єкт промислової власності. Дата пріоритету може бути встановлена за датою подання заявки на видачу охоронного документа до національного патентного відомства чи до відповідного органу держави

282

Короткий термінологічний словник

282

учасниці Паризької конвенції про охорону промислової власності, якщо за цією заявкою не заявлено конвенційний чи виставочний пріоритет.

Денонсація — це відмова однієї зі сторін міжнародного договору від його виконання, що призводить до припинення дії договору.

Депозитарій — організація-сховище (офіційно визнана колекція).

Депонування — передача на збереження до депозитарію.

Депонування рукопису — передача вузько спеціальних робіт, переважно у вигляді машинописного оригіналу, на збереження до бібліотеки та інформаційних центрів, що інформують спеціалістів про їх наявність і видають їх копії для вивчення. Депонування рукописів практикується у тих випадках, коли недоцільно його розмножувати звичайними способами друку, а також для поповнення інформаційних фондів і (або) як свідчення про авторство і про факт та дату написання.

Державна наукова-технічна експертиза — законодавчо врегульований науково-дослідний процес, метою якого є перевірка охоро-ноздатності заявлених об'єктів промислової власності, що здійснюється закладом експертизи — уповноваженим Установою державним закладом (підприємством, організацією) для розгляду і проведення експертизи заявок.

Джерела авторського права — це юридичні акти різних державних органів, у яких містяться правові норми, що регулюють відносини щодо створення і використання творів літератури, науки і мистецтва. Залежно від юридичної сили актів, що містять норми авторського права, джерела авторського права поділяються на такі групи: 1) акти державних органів; 2) акти органів місцевого самоуправління; 3) міжнародні акти. До актів державних органів належать: конститутдія країни, що володіє вищою юридичною силою і є базою поточного законодавства, закони, щдзаконні акти — укази, розпорядження глави держави; постанови, розпорядження уряду; нормативні акти, накази, постанови, інструкції міністерств та інших органів виконавчої влади. Акти органів місцевого самоуправління — нормативні акти місцевої адміністрації, чинність яких об

межена певною територією. До таких актів належать розпорядження, рішення. До джерел авторського права належать також міжнародні акти, норми яких мають перевагу перед внутрішнім національним законодавством, у зв'язку з чим їх роль шодо регулювання авторських відносин надзвичайно висока.

Добросовісна практика — норма, шо визначає допустимість вільного використання творів шляхом ілюстрування з освітньою метою Відповідно до вимог Бернської конвенції добросовісна практика не повинна суперечити нормальному використанню твору і завдавати невиправданої шкоди законним інтересам автора.

Докази при розгляді судових справ. Якщо сторона надала достатні докази для обгрунтування її претензій і навела докази для підтвердження претензій, що перебувають під контролем протилежної сторони, судові органи мають право вимагати, щоб докази були представлені і протилежною стороною за дотримання у відповідних випадках умов, які гарантують захист конфіденційної інформації. У разі, коли сторона судового розгляду добровільно і не без достатніх підстав відмовляє у доступі до необхідної інформації або іншим чином не забезпечує її у прийнятний період, або встановлює значні перешкоди у здійсненні процедури, пов'язаної із заходом шодо захисту прав, — органи судової влади мають право застосувати попередні та заключні рішення, ствердні або заперечні, на основі наданої їм інформації, включаючи скаргу або доказ, представлений стороною, яка зазнала негативних наслідків через відмову у доступі до інформації, що підлягає під забезпечення сторонам можливості бути заслуханими з питань доказів або свідчень.

Е_

Експертиза заявки — перевірка матеріалів заявки на відповідність

вимог, встановлених законом.

Експонування творів мистецтва — публічний показ творів, переважно оригіналів художніх творів. Показ не означає опублікування у власному розумінні слова і залежить від надання дозволу володільцем авторського права на твір.

Електронна заявка — це заявка, подана до відомства в електронній формі комп'ютерними мережами з використанням штернет-техно-логії. Подання електронних заявок започатковано у ряді розвинених країн, але ще потребує вирішення ряду правових організаційних та технічних проблем. У подальшому подання електронних заявок має стати найбільш зручною та поширеною формою надходження матеріалів заявки та інших документів від заявника.

Ефірне мовлення — процес передавання абонентам радіо- або телепрограм через ефір, що здійснюється методом приймання радіохвиль на відстані за допомогою приймача.

З_

Загальні вимоги до цивільних процедур. Особи, авторські чи суміжні права яких порушені, мають право на їх захист. Такий захист надає широку можливість самостійно визначати, яким чином краще відновити їх права. Суб'єктам авторських і суміжних прав надана можливість звертатися за захистом своїх прав до цивільних судів. Судові процедури мають бути чесними і справедливими.

Загальновідомий знак — це товарний знак, що внаслідок використання став добре відомим широкому колу споживачів. Відповідно до статті 6bis Паризької конвенції про охорону промислової власності всі країни-учасниці якої зобов'язані надавати на своїй території захист знакам, що за визначенням компетентного (адміністративного чи судового) органу країни реєстрації або країни використання набули статусу загальновідомих знаків щодо тотожних або схожих товарів і (або) послуг.

Загальнодоступні відомості — відомості, що містяться у джерелах інформації, з якими будь-яка особа може ознайомитися або про зміст яких може дізнатися законним шляхом.

Зазначення походження як об'єкт промислової власності — це позначення, що використовується на товарах, які походять з певної місцевості. Правова охорона зазначення походження полягає в недопущенні використання неправдивих зазначень походження, тобто таких, що застосовуються на товарах, які не походять з місце

вості, на яку вказує зазначення походження. Застосування неправдивих зазначень походження може бути причиною введення в оману споживачів і кваліфікується як недобросовісна конкуренція.

Закінчення строку охорони. Після закінчення встановленого строку охорони твори стають суспільним надбанням та можуть вільно і безкоштовно використовуватися будь-якою особою. Якщо твір стає суспільним надбанням, авторські права на нього втрачаються безповоротно.

Захист авторського права і суміжних прав. За захистом свого авторського права або суміжних прав правоволодільці звертаються в установленому порядку до судових та інших органів відповідно до їх компетенції. Правоволодільці мають право вимагати: визнання авторського права або суміжних прав; припинення дій, що порушують авторські та суміжні права або створюють загрозу їх порушенню; відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду; стягнення доходу, одержаного порушником унаслідок порушення авторського права і суміжних прав, замість відшкодування збитків; виплати компенсації, що визначається судом, замість відшкодування збитків або стягнення доходу з урахуванням суті правопорушення; вжиття інших передбачених законодавчими актами заходів, пов'язаних із захистом авторського права і суміжних прав.

Захист інформації — це сукупність організаційно-технічних заходів та правових норм для запобігання заподіянню шкоди інтересам власника інформації чи автоматизованої системи та осіб, які користуються інформацією, зокрема внаслідок несанкціонованого використання або псування інформації. У зв'язку зі створенням електронних бібліотек інтелектуальної власності у рамках Постійного комітету ВОІВ з інформаційних технологій створено робочу групу з інформаційної безпеки, яка розглядатиме питання безпеки інформації в автоматизованих системах за умови доступу до них через всесвітню інформаційну мережу Інтернет.

Захист права власності — це застосування правових засобів для усунення або запобігання порушення цього права. Забезпечується нормами різноманітних галузей права — цивільного, трудового, адміністративного, патентного. Будь-яке несанкціоноване використ-

тання об'єкта, що охороняється, є порушенням прав власника прав на об'єкт промислової власності. На вимогу власника таке порушення має бути припинене, а порушник повинен відшкодувати власнику заподіяні збитки, включаючи неодержані доходи. Вимагати відновлення порушених прав може також особа, яка придбала ліцензію, якщо інше не передбачене ліцензійним договором. Захист порушених прав здійснюється в установленому законодавством адміністративному або судовому порядку. У разі встановлення факту порушення порушник може бути притягнутий до дисциплінарної, цивільної, адміністративної або навіть кримінальної відповідальності.

Заявка — це сукупність документів, складених відповідно до вимог чинного законодавства, що подаються до Установи на видачу охоронного документа.

Заявник — це фізична або юридична особа, що подає заявку на видачу охоронного документа на об'єкт промислової власності.

Здійснення передачі прав. Передача авторських прав у різних країнах регулюється різними галузями права: цивільного, торговельного тощо. Свобода договору породжує всілякі проблеми і відповідну різноманітність їх вирішення. Фактично в багатьох країнах свобода договору в тій або іншій мірі обмежується певними правилами, що встановлюються авторськими товариствами. Як правило, договір про передачу прав укладається в довільній формі за бажанням сторін. Він може бути усним, але в ряді країн неодмінно вимагається письмова форма. За деякими законами необхідна реєстрація договорів. Деякі авторсько-правові закони містять спеціальні положення про права і обов'язки сторін за договорами на різні види використання.

Знак для товарів і послуг (товарний знак) — позначення для від-різнення товарів і послуг, вироблених і наданих одними виробниками від однорідних товарів і послуг, вироблених і наданих іншими виробниками.

Знак охорони авторського права. Володілець виключних авторських прав для сповіщення про свої права може використовувати

285

285

знак охорони авторського права, що вміщується на кожному примірнику і складається з трьох елементів:

— латинської літери «с», обведеної колом — ©;

— імені (найменування) володільця виключних авторських прав;

— року першого опублікування твору.

Знак охорони суміжних прав. Виробник фонограми і виконавець для сповіщення про свої права можуть використовувати знак охорони суміжних прав, що вміщується на кожному примірнику фонограми і (або) її упаковці і складається з трьох елементів:

— латинської літери «Р», обведеної колом — ®;

— імені (найменування) володільця виключних суміжних прав;

— року першого опублікування твору.

І_

Інжиніринг — здійснення за контрактом з іноземним замовником ряду робіт і надання послуг, включаючи укладання технічних завдань, проведення передпроектних робіт, проведення наукових досліджень, укладання проектних пропозицій і техніко-еко-номічних обгрунтувань будівництва промислових та інших об'єктів, розробку технічної документації, проектування і конструкторську розробку об'єктів техніки і технології, консультації та авторський нагляд під час монтажу, пусконалагоджувальних робіт, консультації економічного, фінансового або іншого характеру.

Інновація (нововведення) — як процес - вкладення коштів в економіку, що забезпечує модернізацію техніки і технології; як об'єкт - нова техніка, технологія, що є результатом досягнень науково-технічного прогресу.

Інтелектуальна власність у самому широкому розумінні означає закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності людини у виробничі^, науковій, літературній, художній та інших сферах. Ці права належать не до матеріального об'єкта, а до відоб

285

раженої у ньому інформації. Як на власність у вигляді рухомого і нерухомого майна, так і на інтелектуальну власність існують деякі-обмеження, наприклад, обмеження строку дії авторського права і охоронних документів (патентів, свідоцтв). Інтелектуальна власність об'єднує промислову власність і твори, що охороняються авторським правом. Поняття інтелектуальної власності вперше введено конвенцією у 1967 р., відповідно до якої було засновано ВОІВ, і передбачає, що інтелектуальна власність містить права, які належать до:

— літературних, художніх і наукових творів;

— виконавчої діяльності артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач;

— винаходів у всіх галузях людської діяльності, наукових відкриттів;

— промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань та комерційних позначень;

— захисту проти недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, що належать до інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній галузях.

Інформація про управління правами — це інформація, у тому числі в електронній (цифровій) формі, що ідентифікує об'єкт авторського права і (або) суміжних прав і автора чи іншу особу, яка має на цей об'єкт авторське право і (або) суміжні права, або інформація про умови використання об'єкта авторського права і (або) суміжних прав, або будь-які цифри чи коди, у яких представлена така інформація, коли будь-який із цих елементів інформації прикладений до примірника об'єкта авторського права і (або) суміжних прав або вміщений у нього чи з'являється у зв'язку з його повідомленням до загального відома.

Інформація як товар — інформаційна продукція та інформаційні послуги громадян і юридичних осіб, які займаються інформаційною діяльністю; можуть бути об'єктами товарних відносин, що регулюються чинним законодавством.

К_

Кабельне телебачення — система колективних антен, що приймають програми і розподіляють їх шляхом використання комбінованих кабелів не тільки для одночасної передачі по проводах програм, що передаються іншими станціями, а й для наступної передачі програм, переданих раніше, а також для передачі власних програм. Ця система пропонує широкий вибір аудіовізуальних творів і забезпечує кращу якість приймання, ніж за трансляції та приймання з

використанням бездротових засобів. Для передачі по кабельному телебаченню творів, що охороняються авторським правом, необхідний дозвіл їх правоволодільців.

Колективний знак — це товарний знак, який слугує для позначення товарів (послуг), що мають єдині якісні характеристики і виробляються (надаються) підприємствами, пов'язаними в господарсько-правовому або організаційно-правовому відношенні.

Комп'ютерна програма — набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, що приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах).

Конвенція — міжнародний договір (угода) з якого-небудь спеціального питання (наприклад, з охорони літературних і художніх

творів).

Конкуренція недобросовісна — будь-які дії господарюючих суб'єктів, що суперечать правилам та чесним звичаям у підприємницькій діяльності.

Контрафакція — підробка; порушення авторського права і (або) суміжних прав у результаті відтворення і розповсюдження чужого твору, порушення виключного права патентоволодільця, несанкціоноване використання товарних знаків, як правило, виробів, **що** вже зарекомендували себе тощо. Щодо аудіовізуальних записів, **фо**нограм, відеограм або їх дублікатів, то виготовлення **контрафактных**

примірників може також бути порушенням відповідних суміжних прав. Такі копії, як правило, підлягають конфіскації.

Корисна модель — результат творчої діяльності людини у галузі технології, що пов'язана з конструктивним використанням пристрою. Корисні моделі відрізняються від винаходів, головним чином, двома аспектами: по-перше, для корисної моделі не вимагається винахідницький рівень; по-друге, максимальний строк охорони, передбачений законодавством, менший за строк охорони винаходів.

Критерії охороноздатності. Необхідною умовою надання правової охорони об'єктам промислової власності є відповідність цих об'єктів загальновизначеним критеріям — критеріям охороноздатності. Головними критеріями охороноздатності винаходів, корисних моделей, промислових зразків є новизна (оригінальність), промислова придатність, винахідницький рівень. Для сортів рослин, крім критерію новизни, існують критерії відмінності, однорідності та стабільності. Якщо об'єкт, що заявляється, відповідає цим критеріям, він визнається охороноздатним. Крім цього, національним законодавством можуть бути передбачені й інші умови надання правової охорони, наприклад, об'єкт не повинен належати до переліку об'єктів, що не охороняються, не повинен суперечити суспільним інтересам, принципам гуманності й моралі тощо.

I_

Ліцензіар — фізична чи юридична особа, яка є володільцем охоронного документа на об'єкт промислової власності, виступає стороною в ліцензійному договорі як сторона, що надає іншій стороні (ліцензіату) право на використання охоронюваного об'єкта промислової власності. Ліцензіаром може бути також суб'єкт авторського права і (або) суміжних прав.

Ліцензія - це дозвіл на використання об'єкта інтелектуальної власності; що надається на підставі ліцензійного договору або адміністративного рішення компетентного державного органу, або рішення суду.

M

Майнові права — суб'єктивні права учасників правовідносин, що пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном, а також з тими матеріальними вимогами, які виникають з приводу розподілу цього майна і обміну. Майнові права — права власника, особи, яка здійснює право господарського відання майном, а також зобов'язальні права (наприклад, на відшкодування шкоди), права авторів на винагороду, спадкові права. Майнові права можуть виникати з дій та інших юридичних фактів, передбачених цивільним законодавством, а також з дій, які хоч і не передбачені законом, але на підставі загальних засад і змісту цивільного законодавства породжують цивільні права і обов'язки. Основним майновим правом авторів винаходів, корисних моделей, промислових зразків, топографій ІМС і раціоналізаторських пропозицій є право на винагороду.

Мито — це платежі, що стягуються за здійснення патентним відомством юридично значущих дій, пов'язаних з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, топографії інтегральних мікросхем, сорти рослин тощо). Як правило, мито сплачується за: подання заявки на видачу охоронного документа, експертизу заявки, видачу охоронного документа, підтримання чинності охоронного документа, продовження дії охоронного документа, подання клопотань, заперечень тощо. Розміри та порядок сплати мита визначаються національними законодавствами або відповідними міжнародними чи регіональними угодами (Договором про патентну кооперацію, Мадридською угодою про міжнародну реєстрацію знаків, Європейською патентною конвенцією тощо).

Мовлення (телебачення і радіомовлення) — передача на відстань звукової і (або) візуальної інформації за допомогою електромагнітних хвиль, що розповсюджуються пристроями для передачі та приймаються необмеженою кількістю телерадіоприймачів.

Н

Назва місця походження товару. Відповідно до статті 1 Паризької конвенції про охорону промислової власності назва місця походження товару є об'єктом промислової власності. Назвою місця походження товару може бути назва географічного місця (назва країни, регіону, місцевості), що служить для позначення товару, який походить із вказаного географічного місця, і особливі властивості якого пов'язані з природними та людськими чинниками, притаманними цьому географічному місцю. У багатьох країнах правова охорона цьому об'єкту надається на підставі його реєстрації. В Україні правова охорона назві місця походження товару надається на підставі реєстрації згідно із Законом України «Про охорону прав на зазначення походження товарів». Відповідно до цього Закону назва місця походження товару визначається як назва географічного місця, яка застосовується як позначення у назві товару, що походить із зазначеного географічного місця та має особливі властивості, виключно або головним чином зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами або поєднанням цих природних умов з характерними для даного географічного місця людськими чинниками.

Народна творчість — це творіння, часто створені невідомими особами, що складаються з характерних елементів традиційної художньої спадщини, які розвиваються і зберігаються етнічною общиною або окремими особами і відображають традиційні творчі погляди такої общини, включаючи народні казки, народну поезію, народні танці і п'єси, художні форми народних обрядів тощо.

Невизначене коло осіб — особи, яким суть об'єкта промислової власності може стати відомою не за їх службовою діяльністю.

Невинне порушення виключних прав ~ це порушення, за якого порушник не знав і не мав підстав знати, що він порушує виключні права на твір, фонограму тощо. Таке порушення відбувається без його усвідомлення. Тягар доказу невинного порушення покладається на відповідача.

Немайнові права — це суб'єктивні права учасників правовідносин, що не мають економічного змісту, забезпечують деякі нематеріальні інтереси особи, належать до категорії абсолютних прав Наприклад, право автора створеного об'єкта інтелектуальної власності на присвоєння цьому об'єкту його імені. Автор за своїм бажанням може забороняти згадувати своє ім'я в публікаціях відомостей щодо винаходів, корисних моделей, промислових зразків. Немайнові права зберігаються за автором у разі выступления виключних прав на використання об'єкта. *Відповідно до законодавства* України винахіднику, автору промислового зразка, компонування ІМС належить право авторства, що є невідчужуваним особистим правом і охороняється безстроково.

Нематеріальні активи — це об'єкти права інтелектуальної, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані у порядку, встановленому відповідним законодавством, об'єктом

права власності платника податку.

Непрямий захист — це законодавчо встановлена у деяких країнах норма, згідно з якою дія патенту, виданого на спосіб одержання продукту, поширюється і на продукт, безпосередньо одержаний

цим способом.

Новизна — критерій охороноздатності: визначається за сукупністю знань, так званим «рівнем техніки». Вирішення завдання визнають новим, якщо воно не є складовою частиною рівня техніки.

Ноу-хау — повністю або частково конфіденційні знання, що містять відомості технічного, економічного, адміністративного, фінансового характеру, використання яких забезпечує певні переваги

особі, яка їх одержала.

О

Об'єкти суміжних прав — це виконання, фонограми, відеограми та програми організацій мовлення.

Об'єкти, що не охороняються авторським правом. Не є об'єктами

авторського права: офіційні документи (закони, постанови, рішен

ня тощо), а також їх офіційні переклади; офіційні символи і знаки (прапори, герби, ордени, грошові знаки тощо); витвори народної творчості; повідомлення про новини дня або повідомлення про поточні події, що мають характер звичайної інформації; результати, одержані за допомогою технічних засобів, призначених для виробництва певного роду, без здійснення творчої діяльності, безпосередньо спрямованої на створення індивідуального твору.

Об'єкти, що охороняються авторським правом. Національні закони і міжнародні конвенції охороняють твори літератури, науки і мистецтва. Під охороною наукових творів розуміється захист їх «літературної» або «художньої» форми, а не власне наукових ідей. Коло зазначених творів дуже широке і національні закони визначають їх у надто широкій формі. Такі загальні визначення нерідко супроводжуються примірними переліками творів.

Обсяг прав, що передаються. У разі повного переходу (відчуження) прав правонаступник придбаває всі майнові права автора на його твір або твори і має право використовувати їх так, нібито сам він був їх автором. Такі договори можуть порушувати інтереси творця твору, якщо вони стосуються всіх його наступних робіт або передбачають передачу всіх його прав. Тому більшість законів обмежують передачу прав на майбутні твори. Якщо справа стосується часткової передачі прав, правонаступник відповідно до договору звичайно одержує одну або кілька конкретних правомочностей, обумовлених договором.

Обсяг правової охорони. Згідно з чинним законодавством України обсяг правової охорони визначається:

- для винаходу (корисної моделі) — формулою винаходу (корисної моделі);

— для промислового зразка — сукупністю ознак промислового зразка, зображених на фотографіях виробу (його макеті, малюнку);

— для сорту рослин — описом сорту;

- для топографії ІМС — зображенням топографії ІМС на матеріальному носії.

Оприлюднення (розкриття публіці) твору — здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав

дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо.

Опублікування твору, фонограми, відеограми — випуск в обіг за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав, виготовлених поліграфічними, електронними чи іншими способами примірників твору, фонограми, відеограми у кількості, здатній задовольнити, з урахуванням характеру твору, фонограми чи відеограми, розумні потреби публіки, шляхом їх продажу, здавання в майновий найм, побутового чи комерційного прокату, надання доступу до них через електронні системи інформації таким чином, що будь-яка особа може його отримати з будь-якого місця і в будь-який час за власним вибором або передачі права власності на них чи володіння ними іншими способами. Опублікуванням твору, фонограми, відеограми вважається також депонування рукопису твору, фонограми, відеограми у сховищі (депозитарії) з відкритим доступом та можливістю одержання у ньому примірника (копії) твору, фонограми, відеограми.

Організація ефірного мовлення — телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гама-променів тощо) у будь-якому частотному діапазоні (у тому числі й з використанням супутників).

Організація кабельного мовлення — телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі на віддаль сигналу за допомогою того чи іншого виду наземного, підземного чи підводного кабелю (провідникового, оптоволоконного чи ін.).

Організація мовлення — організація ефірного чи кабельного мовлення.

Основні майнові права. Автор володіє виключним правом дозволити певні дії щодо творів, які охороняються та поділяються на дві основні категорії: право на відтворення і право на опублікування.

Особисті немайнові права виконавців. Незалежно від майнових прав виконавця і навіть у разі їх передачі виконавець щодо своїх незаписаних усних виконань і виконань, записаних на фонограми чи відеограми, має право вимагати бути визнаним як виконавець своїх виконань, крім тих випадків, коли ненадання такого права диктується способом використання виконання і заперечення проти будь-якого перекручення, спотворення або іншої зміни своїх виконань, що можуть завдати шкоди його репутації.

Особисті права — права, надані для охорони інтересів, що належать до особистості. Ці права опосередковано стосуються вимог авторів або виконавців щодо використання їх творів або виконань.

Офіційні акти законодавчого, адміністративного або юридичного характеру — це законодавчі акти, судові постанови та інші рішення органів влади; норми і стандарти, що стосуються промислових виробів і різних служб; постанови адміністративних органів і їх офіційні переклади; офіційні акти авторським правом не охороняються.

Охорона баз даних (компіляцій даних). База даних (компіляція даних) або іншої інформації, яка завдяки відбору або упорядкуванню її змісту є результатом інтелектуальної творчої діяльності, охороняється авторським правом. Охорона не поширюється власне на дані або інформацію і не стосується будь-якого авторського права, яке вже існує на самі дані або інформацію.

Охорона комп'ютерних програм. Комп'ютерні програми у вихідному або об'єктному коді *охороняються подібно до* охорони, що надається літературним творам за Бернською конвенцією (1971 р.).

Охорона назви твору. У тому разі, якщо назва твору має оригінальний характер, вона охороняється авторським правом. Навіть якщо твір більше не охороняється, ніхто не може використати назву для позначення іншого твору того самого виду, якщо таке використання може ввести в оману.

Охорона перекладів. Переклад базується на оригінальному творі. Його мета — якомога точніше передати текст оригіналу іноземною мовою. Для виконання цього завдання вимагаються спеціальні на

__ Короткий термінологічний словник

290

вички, знання не тільки двох використовуваних мов, а й самого предмета перекладу. Авторські права перекладача не зачіпають прав

автора оригіналу. Для використання перекладу необхідно одержати згоду обох авторів — оригінального твору і перекладу.

Охоронний документ — документ, що забезпечує правову охорону об'єктів інтелектуальної власності.

Оцінка об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) — це процес визначення вартості ОІВ у грошовому вираженні. Вартість ОІВ у межах діючого підприємства — величина, що відображає сукупну корисність ОІВ і є внеском до результатів функціонування підприємства як єдиного комплексу при виробництві товарів і наданні послуг.

П_

Патент — це охоронний юридично-технічний документ, що видається уповноваженим компетентним державним органом (Державним департаментом інтелектуально? власності) і яким держава засвідчує виключне право власника на створений ним об'єкт промислової власності (винахід, корисну модель, промисловий зразок, сорт рослин). Це юридичний документ, оскільки закріплює за власником патенту визначені законом права. Водночас це технічний документ, оскільки він дає технічний опис об'єкта. Патент засвідчує від імені держави:

— що заявлена пропозиція є охороноспроможним об'єктом;

- встановлення права авторства на об'єкт;

— визнання права власності на об'єкт;

- визнання пріоритету на об'єкт.

Патентна грамота — офіційний бланк для оформлення патенту. Патентна грамота видається в одному примірнику незалежно від

кількості власників патенту.

Патентна документація — сукупність патентних документів.

Патентна інформація — будь-яка інформація, що міститься в патентних документах.

Короткий термінологічний словник

290

Патентна чистота — юридична властивість об'єкта техніки, що полягає в можливості його використання у даній країні без порушення діючих на ЇЇ території охоронних документів виключного права.

Патентний повірений — це представник у справах інтелектуальної власності, який надає фізичним та юридичним особам допомогу: послуги, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, представляє їх інтереси перед Установою, а також судовими органами, кредитними установами, у відносинах з іншими фізичними та юридичними особами.

Патентний фонд — упорядковане зібрання патентних документів і довідково-пошуковий апарат до нього, а також нормативно-методичні та інші матеріали з питань охорони промислової власності.

Патентовласник — фізична або юридична особа, якій належить патент на об'єкт промислової власності.

Патентоздатність (охороноздатність) — відповідність об'єкта промислової власності критеріям, наявність яких відповідно до чинного законодавства необхідна для надання заявленому об'єкту правової охорони.

Патентування — це комплекс заходів, спрямованих на одержання правової охорони на такі об'єкти промислової власності: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин.

Передача (вщступлення) авторського права. Майнові права автора можуть бути відступлені повністю або частково і можуть бути передані для використання за авторським договором.

Передача права власності та авторських прав. Необхідно розрізняти дії щодо передачі власності та дії щодо передачі авторських прав. Коли автор дарує іншій особі або організації примірник своєї книги, то він передає тільки право власності на цей примірник, але не авторські права.

Передача права на використання. Право на використання твору може бути передане тільки за згодою автора. Автор не може без достатніх підстав відмовити у наданні такої згоди.

Піратство — відтворення опублікованих творів або фонограм

будь-яким способом для публічного розповсюдження, а також ретрансляція радіотелепередач без відповідного дозволу.

Плагіат — недозволене запозичення, відтворення чужого літера турного, художнього або наукового твору (чи його частини) під своїм іменем або псевдонімом, не сумісне як з творчою діяльністю, так і з нормами моралі та закону, що охороняє авторське право

Плагіат переслідується законом.

Позивач — особа, яка подає позов; сторона, яка скаржиться або

подає позов у цивільному судочинстві.

Позов — подана в судовому або арбітражному порядку вимога, що випливає з належного позивачеві права відповідно до договору

або інших передбачених законом підстав.

Поняття авторського права. Авторське право в об'єктивному розумінні становить сукупність правових норм, що регулюють відносини щодо створення і використання творів літератури, науки і мистецтва. Авторське право в суб'єктивному розумінні — це ті особисті немайнові та майнові права, що належать особам, які створили твори літератури, науки і мистецтва.

Посягання на твір — усі форми обходження з твором або його використання, що завдає шкоди художній цінності твору або репутації Його автора. Подібні дії є порушенням особистих немайнових

прав.

Походження товарів — приналежність товарів до певного місця, з якого вони походять, тобто місця їх виготовлення, видобування або перероблення. Походження товарів може бути географічним і негеографічним. Зокрема, географічне походження — це країна, регіон або певна місцевість, а негеографічне походження товару В це пряме відношення (приналежність) товару до певного виробника (підприємства), що його виробляє, видобуває або переробляє.

Права автора. Відповідно до авторсько-правового законодавства всі наявні компоненти авторського права на твір, що стосуються різних способів або аспектів використання твору. Вони визначають

дії, від яких правоволоділець повинен бути захищений. Здійснюючи ці права, він може використовувати твір сам або давати на те дозвіл іншим особам. Крім власне майнових і особистих немайнових прав, існують також права, що належать до обох цих категорій, наприклад, права на переробку і переклад, що відображають моральні інтереси, пов'язані з цілісністю оригінального твору, і майнові інтереси, що стосуються використання твору у видозмінених формах.

Право післякористування — це право на вільне використання у межах визначеної території винаходу, якщо його використання почалося або були зроблені необхідні приготування для його використання в період тимчасового припинення дії патенту на цей об'єкт. Якщо відповідний річний збір за підтримку чинності патенту не сплачено у строк чи в межах пільгового строку, патент втрачає чинність з моменту закінчення пільгового строку. Але у разі, коли несвоєчасна сплата збору була неминучою, тобто мала місце з незалежних від патентовласника причин, патент може бути визнаний чинним. Патент, дію якого збережено внаслідок сплати збору після закінчення пільгового строку, не обмежує права осіб чи їх правонаступників, які виготовляли, продавали або використовували у своїй підприємницькій діяльності об'єкт, що охороняється патентом, після закінчення пільгового періоду, але до фактичної сплати збору. Право післякористування одержують також особи, які в цей період зробили суттєві виробничі приготування чи капіталовкладення, пов'язані з промисловим освоєнням об'єкта, що охороняється.

Право попереднього користування. Згідно з чинним законодавством України право попереднього користування - це право будь-якої фізичної або юридичної особи, яка до дати подання заявки до патентного відомства або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету, в інтересах своєї діяльності добросовісно використовувала чи зробила необхідні приготування для використання заявленого винаходу, корисної моделі, промислового зразка на безоплатне продовження такого використання або на використання, передбачене зазначеною підготовкою. Право попереднього користування може бути передано будь-якій особі разом з підприємством чи діловою практикою або тією частиною підприємства чи ділової практи

ки, де було використано заявлений об'єкт чи відносно якою було

зроблено значну і серйозну підготовку для такого використання

Промислова власність — це вид інтелектуальної власності, шо охоплює права на такі об'єкти промислової власності, як винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та зазначення про походження чи найменування місця походження товарів, а також припинення недобросовісної конкуренції.

Правонаступництво — це перехід прав та обов'язків від однієї

особи до іншої.

Пріоритет — першість у часі при здійсненні будь-якої діяльності

Програма — сукупність живого виконання і (або) запису, шо складаються із зображень і (або) звуків, втілених у сигнали, і випромінюються з метою наступного розповсюдження.

Програмне забезпечення — детальний опис комп'ютерної програми, яка визначає набір інструкцій, відповідних даній програмі, та всі види допоміжних матеріалів, призначених для забезпечення розуміння або застосування комп'ютерної програми. Вихідна інформація з програмного забезпечення розглядається як твір, шо охороняється авторським правом.

Продюсер — особа, яка організовує і (або) фінансує театральні постановки, постановки кінематографічних творів, передачу твору по радіо або виробництво фонограм, відеограм. Як правило, продюсер несе відповідальність за дотримання авторського права і суміжних прав на твори та інші об'єкти, використовувані для постановки.

Промисловий зразок. Законом України «Про охорону прав на промислові зразки» промисловий зразок визначається як результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання.

Прототип — це найближчий за суттєвими ознаками до об'єкта винаходу аналог, відомий з існуючого рівня техніки. При виборі прототипу з кількох аналогів беруть до уваги кількість суттєвих ознак, що збігаються або близькі до ознак об'єкта винаходу, та тех-

нічний результат при використанні обох об'єктів. Ознаки прототипу використовуються при складанні формули винаходу, де вони визначаються спільними з ознаками винаходу родовими поняттями.

Р_

Раціоналізаторська пропозиція — пропозиція, що є новою і корисною для підприємства, організації, установи, міністерства, відомства, до якої вона подана, і передбачає зміну або удосконалення: конструкції виробу; технології виробництва; складу матеріалу.

Репрографічне відтворення (репродукування) — факсимільне відтворення у будь-якому розмірі (у тому числі збільшеному чи зменшеному) оригіналу письмового чи іншого графічного твору або його примірника шляхом фотокопіювання або іншими подібними способами, крім запису в електронній (у тому числі цифровій), оптичній чи іншій формі, яку зчитує комп'ютер.

Роялті — періодичний платіж; виплата ліцензійної винагороди протягом чинності ліцензійного договору, починаючи від моменту випуску готової продукції: або у вигляді відрахувань від вартості творів за ліцензією продукції, або у формі відсотка від суми обігу щодо продажів чи від суми прибутку, або у вигляді зборів від одиниці виготовлюваної за ліцензією продукції; особливий різновид авторської винагороди, що становить частку автора в доходах, одержаних від використання його твору.

Рукопис — оригінальний примірник письмового твору в тому вигляді, в якому його зафіксував автор. У більш широкому розумінні рукопис іноді розглядається як категорія, протилежна опублікованим примірникам письмового твору, шо містить усі неопубліковані примірники оригіналу.

С_

Свідоцтво про реєстрацію знака для товарів і послуг — охоронний документ, шо засвідчує право його володільця на використання

знака для товарів і послуг і розпорядження ним. а також заборону

його використання іншими способами.

Службовий винахід — винахід, створений у зв'язку з виконанням службових обов'язків або за дорученням роботодавця винахідника.

Сорт рослин — це окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) у рамках нижчого із відомих ботанічних таксонів, шо, незалежно від того, задовольняє вона повністю або ні умови надання правової охорони:

— може бути визначена ступенем прояву ознак, шо є результатом діяльності даного генотипу або комбінації генотипів;

— може бути вирізнена від будь-якої іншої групи рослин ступенем прояву принаймні однієї з цих ознак;

— може розглядатися як єдине ціле з точки зору її придатності для відтворення в незмінному вигляді цілих рослин сорту.

Співавторство — створення об'єктів інтелектуальної власності в результаті спільної праці двох або більше фізичних осіб.

Спотворення твору — будь-які внесені до твору зміни, що спотворюють справжнє значення або форму його вираження і є порушенням особистих немайнових і майнових прав.

Строк охорони — передбачений законом строк правової охорони

об'єктів інтелектуальної власності.

Суміжні права. Поряд з охороною прав авторів творів науки, літератури і мистецтва національні законодавства охороняють права виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм і організацій мовлення (суміжні права). Істотною особливістю більшості суміжних прав є їх похідність і залежність від прав авторів творів. Лише в тих випадках, коли виконується, записується на фонограму, відеограму або передається в ефір чи по кабелю твір, що не охороняється законом, або об'єкт, який не є результатом творчої діяльності, суміжні права мають самостійний характер. Охорона об'єктів суміжних прав здійснюється без шкоди охороні творів авторським правом. Суб'єкти суміжних прав мають, як і автори, виключні права на використання своїх об'єктів у будь-якій формі.

т_

Твір — будь-який твір науки, літератури, мистецтва, шо відповідає вимогам авторського права.

Товарний знак (знак для товарів і послуг) — це один із засобів ідентифікації товарів або послуг, тобто позначення, здатне відрізняти товари або послуги однієї особи від товарів або послуг іншої особи.

Топографія ІМС — зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними.

Ф_

Фірмове найменування — це позначення, що належить до розрізняльних знаків. Належить до об'єктів промислової власності відповідно до ст. 1 Паризької конвенції про охорону промислової власності, слугує для розпізнавання підприємства, виділення його серед інших.

Форма чи спосіб вираження твору — метод, за допомогою якого можливе сприйняття твору, наприклад, виконання, декламування, фіксація, створення матеріальної форми тощо.

Формула в заявці на патент або в патенті — патентні домагання; стисла характеристика, що містить сукупність істотних ознак винаходу (корисної моделі),

достатню для досягнення зазначеного заявником технічного результату. Формула служить для визначення обсягу правової охорони, що надається патентом.

Франчайзинг —у широкому розумінні особливе право, спеціальний привілей, пільга.

Цивільно-правові способи захисту прав — передбачені законодавством матеріально-правові заходи примусового характеру, за доло-

295

могою яких здійснюється визнання або відновлення порушених або оспорюваних прав та штересів авторів, об'єктів авторського права і суміжних прав або володільців на них, припинення порушень, а також майновий вплив на порушників. Основна мета цивільно-правової відповідальності — відшкодування завданої шкоди.

Ш_

Штам — сукупність клітин, що мають загальне походження і характеризуються однаковими стійкими ознаками.

Основні джерела права інтелектуальної власності

Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № ЗО. — Ст. 141.

Декларація про державний суверенітет України. Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 серпня 199() р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1990. — № 31. Ст. 429.

КОДЕКСИ УКРАЇНИ

Цивільний кодекс України // Офіційний вісник України. — 2003. — № 11.-Ст. 461.

Цивільний кодекс Української РСР від 18 липня 1963 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1963. — № 30. Ст. 463.

Цивільний процесуальний кодекс України від 18 липня 1963 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1963. — № ЗО. Ст. 464.

Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25—26. — Ст. 131.

Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1984. — Додаток до № 51. - Ст. 1123.

Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1971. — № 50. — Ст. 375.

Митний кодекс України від 12 грудня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 38-39. - Ст. 288.

Господарський кодекс України // Офіційний вісник України, — 2003. -М» П. -Ст. 462.

Господарський процесуальний кодекс України від 21 червня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 36. - Ст. 188.

«Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 р № 142-XII // Відомості Верховної Ради *Української РСР.* — 1990 -

№34. - Ст. 499.

«Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 р. № 8312-X! // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1989. — № 45. — Ст.631.

«Про власність» від 7 лютого 1991 р. № 697-ХП // Відомості Верховної Ради Української РСР. - 1991. - № 20. - Ст. 249.

«Про підприємництво» від 7 лютого 1991 р. № 698-XII // Відомості

Верховної Ради Української РСР. — 1991. — № 14. — Ст. 168.

«Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. № 887-ХІЇ // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1991. — № 24. —

Ст. 272.

«Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. № 959-ХЇІ // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1991. —

№ 29. - Ст. 377.

«Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 47. — Ст. 646.

«Про господарські товариства» від 19 вересня 1991 р. № 1576-ХН // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 49. — Ст. 682.

«Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» від 13 грудня 1991 р. № 1977-XII, від 1 грудня 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 2—3. — Ст. 20.

«Основи законодавства України про культуру» від 12 лютого 1992 р. № 2И7-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 21. — Ст. 294.

«Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-X1I // Відомості Верховної Ради України. — 1992. - № 48. — Ст. 650.

«Про охорону атмосферного повітря» від 16 жовтня 1992 р. № 2707-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 50. —

Сг. 678.

«Про основи містобудування» від 16 листопада 1992 р. № 2780-XII //

Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 52. — Ст. 683.

«Про охорону прав на сорти рослин» в редакції Закону України від 17 січня 2002 р. № 2986-Ш // Офіційний вісник України. - 2002. -№ 7. — Ст. 278; Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 23. -Ст. 163.

«Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р. № 3322-ХП // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 33. — Ст. 345.

«Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 1 червня 2000 р. № 1771-Ш із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 21 грудня 2000 р. № 2188-111 // Відомості Верховної Ради України. -2001. - № 8. - Ст. 37.

«Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р. № 3699-XI1 // Відомості Верховної Ради України. — 1994. - № 8. -Ст. 37; 2001. - № 8. - Ст. 37.

«Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. № 3688-XI1 // Відомості Верховної Ради України. — 1994. - № 7. -Ст. 36; 2001. - № 8. - Ст. 37.

«Про насіння» від 15 грудня 1993 р. № 3690-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 2. — Ст. 5.

«Про племінне тваринництво» від 15 грудня 1993 р. № 3691 -XII від 21 грудня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 6. - Ст. 37. *і*

«Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. № 3759-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 10. — Сг. 43.

«Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про телебачення і радіомовлення» від 22 жовтня 1997 р. № 595/97-ВР // Голос України. — 1997. — 14 листопада.

«Про авторське право і суміжні права» від 11 липня 2001 р. № 2627-Ш // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 43. — Ст. 214.

«Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р. № 3855-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 16. — Ст, 93.

«Про захист інформації в автоматизованих системах» від 5 липня 1994 р. № 80/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1994. -№ 31. - Ст. 286.

«Про інформаційні агентства» від 28 лютого 1995 р. - № 74/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. - № 13. - Ст. 83.

_ Основні джерела

297

«Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 р. № 51/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. - № 9. -

Ст. 56.

«Про приєднання України до Міжнародної конвенції по охороні нових сортів рослин» від 2 червня 1995 р. № 209/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1995. — № 22. — Ст. 168.

«Про ратифікацію Договору про закони щодо товарних знаків» від 13 жовтня 1995 р. № 380/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. -№37. -Ст. 281.

«Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 19. — Ст. 80.

«Про лікарські засоби» від 4 квітня 1996 р. № 123/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 22. - Ст. 86.

«Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 р. № 236/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 36. — Ст. 164.

«Про рекламу» від 3 липня 1996 р. № 270/96 // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 39. - Ст. 181.

«Про видавничу справу» від 5 червня 1997 р. № 318/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 32. — Ст. 206.

«Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 23 вересня 1997 р. № 540/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 50. — Ст. 302.

«Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 7 жовтня 1997 р. № 554/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1997. -№ 52. - Ст. 312.

«Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 5 листопада 1997 р. № 621/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. —-1998. - № 8. - Ст. 28; 2001. - № 8. - Ст. 37.

«Про кінематографію» від 13 січня 1998 р. № 9/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 22. — Ст. 114.

«Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р. № 2782-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 1. ~Сг. 1.

Основні джерела

298

«Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність» від 23 грудня 1998 р. № 353-ХЇУ // Відомості Верховної Ради України. - 1999. -№ 5-6. - От. 46.

«Про національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1998. - № 27-28. - Ст. 181.

«Про охорону прав на зазначення походження товарів» від 16 червня 1999 р. № 752-ХЇУ // Відомості Верховної Ради України. - 1999. -N9 32. - Ст. 267, 2001. - № 8. - Ст. 37.

«Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» від 23 грудня 1997 р. № 771/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1998. - № 19. - Ст. 98.

«Про внесення змін до деяких законів України з питань інтелектуальної власності» від 21 грудня 2000 р. № 2188-Ш. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 8. — Ст. 37.

«Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів і фонограм» від 23 березня 2000 р. № 1587-1II // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 5-6. — Ст. 46.

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності» від 5 квітня 2001 р. № 2362 // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 23. - Ст. 117.

«Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 р. № 2658-111 // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 47. - Ст. 251.

«Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» від 17 січня 2002 р. // Офіційний вісник України. — 2002. — № 7. — Сг. 276.

«Про податок на додану вартість» від 3 квітня 1997 р. № 168/97 зі змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. — 1997. - № 21. - Ст. 156.

«Про оподаткування прибутку підприємств» від 22 травня 1997 р. N° 283/97-ВР, зі змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. - 1997. — № 27. - Ст. 181.

__ *Основні* джерела

298

♦Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності» від 5 квітня 2001 р. // Інтелектуальна власність. —

2001. - № 4.

«Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм» від 23 березня 2000 р. // Інтелектуальна власність. — 2001. — №4.

«Про внесення змін до деяких законів України щодо охорони прав на зазначення походження товарів» від 15 листопада 2002 р. // Інтелектуальна власність — 2002. — № 1.

«Про внесення змін до Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито» від 15 листопада 2001 р. // Інтелектуальна власність —

2002. - № I.

«Про особливості державного регулювання суб'єктів господарювання, пов'язані з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» від 7 січня 2002 р. // Інтелектуальна власність. - 2002. — № 2—3.

«Про інноваційну діяльність» від 14 липня 2002 р.

«Про внесення змін до деяких законів України з питань інтелектуальної власності» від 4 липня 2002 р. // Інтелектуальна власність. — 2002. - № 11.

ПОСТАНОВИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

«Про проголошення незалежності України» від 24 серпня 1991 р. № 1427-ХН // Відомості Верховної Ради України. - 1991. — № 38. -

Ст. 502.

«Про Державний Герб України» від 19 лютого 1992 р. № 2137-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 40. — Ст. 592.

«Про реалізацію Закону «Про* економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 р. № 143-ХН // Відомості Верховної Ради Української РСР. - 1990. - 1 34.1 Ст. 500.

сновні джерела _

УКАЗИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

«Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади» від 5 грудня 1999 р. № 1573/99 // Офіційний вісник України. — 1999. — а 50. - Ст. 2435.

«Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» від 27 квітня 2001 р. № 285/2001. // Урядовий кур'єр. - 2001. - 5 травня. — № 79.

«Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій». Затверджене Указом Президента України від 18 вересня 1992 р. № 479/92 // Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика. Промислова власність. - Т. 3: - К.: Ін Юре, 1999. - С. 212-215.

«Про невідкладні заходи щодо посилення захисту права інтелектуальної власності в процесі виробництва, експорту, імпорту та розповсюдження дисків для лазерних систем зчитування» від 30 січня 2002 р. // Інтелектуальна власність. — 2002. — № 1.

«Про Всеукраїнське агентство авторів» від 5 жовтня 2002 р. // Інтелектуальний капітал — 2002. — № 2.

«Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» від 27 квітня // Інтелектуальна власність — 2001. — № 4.

ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

«Про утворення у складі Міністерства освіти і науки Державного департаменту інтелектуальної власності» від 4 квітня 2000 р. № 601. // Офіційний вісник України. — 2000. — № 14. — Ст. 568.

«Про затвердження Положення про Державний департамент інтелектуальної власності» від 20 червня 2000 р. № 997 // Офіційний вісник України. - 2000. - № 25. - Ст. 1060.

«Про затвердження розміру винагороди (роялті) за використання опублікованих з комерційною метою фонограм і відеограм та порядок їх виплати» від 18 січня 2003 р., № 71.

«Про затвердження мінімальних ставЬк винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» 18 січня 2003 р., № 72 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 4. — Ст. 129.

300

■^И Основні джерела

300

«Про мінімальні ставки авторської винагороди за використання

творів літератури і мистецтва» від 18 листопада 1994 р. № 784 // Збірник постанов Уряду України. — 1995. — № 2. - Ст. 33.

«Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» від 27 грудня 2001 р. № 1756 // Офіційний вісник України. - 2001. - № 52. - Ст. 2369.

«Положение о фирме» от 22 июня 1927 г. // Известия ВЦ И К Союза ССР от 8 июля 1927 г.

«Про затвердження Положення про порядок виробництва, зберігання, продажу контрольних марок та маркування примірників аудіовізуальних творів та фонограм» від 13 жовтня 2000 р. // Інтелектуальна власність — 2001. — № 4.

«Про затвердження Положення про порядок зберігання та знищення немаркованих примірників аудіовізуальних творів та фонограм» від 13 жовтня 2000 р. // Інтелектуальна власність — 2001. — № 4.

«Про затвердження Положення про порядок зберігання та перевезення територією України немаркованих примірників аудіовізуальних творів та фонограм» від 13 жовтня 2000 р. // Інтелектуальна власність — 2001. - № 4.

«Про затвердження Положення про Єдиний реєстр одержувачів контрольних марок» від 13 жовтня 2000 р. // Інтелектуальна власність —

2001. - № 4.

«Про затвердження Положення про порядок сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності» від 22 травня 2001 р. // Інтелектуальна власність — 2001. — № 7.

«Про затвердження мінімальних ставок авторської винагороди /роялті/ за публічне виконання, публічний показ, публічне сповіщення або ретрансляцію /повторне публічне сповіщення/ творів науки, літератури і мистецтва» від 18 січня 2003 р. // Інтелектуальна власність — 2003. - № 2.

МІЖНАРОДНІ КОНВЕШЇ,. УГОДИ ТА ДОГОВОРИ

Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. Паризький Акт від 24 липня 1971 р., змінений 2 жовтня 1979 р.: Інтелек

Основні джерела

Всесвітня конвенція про авторське право 1952 р.: Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика, — Науїс-практ. вид: У 4-х т. / За заг. ред. О. Д. Святоцького. — Т. 1: Право інтелектуальної власності. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. — С. 243—262.

Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення // Інтелектуальна власність. — 2001. - № 2. - С. 71-75.

Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 р. // Інтелектуальна власність. - 2001. - № 2. - С. 81-85.

Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 р. // Інтелектуальна власність. — 2001. — № 2. — С. 76—

Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм (Женева, 29 жовтня 1971 р.). — Авторське право і суміжні права. Законодавство та судова практика. — 36, нормат. актів. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — С. 171—174.

Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС) // Інтелектуальна власність. — 1999. — № 5, 6, 7.

С. 186-224.

81.

туальна власність в Україні: правові засади та практика. — Наук.-практ. вид.: У 4-х т. / За заг. ред. О. Д. Святоцького. — Т. 1: Право інтелектуальної власності. — К.: Видавничий Дім «ін Юре», 1999. —

Література для поглибленого вивчення курсу

1. *Авторське* право і суміжні права. Європейський досвід: У 2-х книгах / За ред. А. С. Довгерта. — Книга 1: Нормативні акти і документи. Європейська інтеграція України / Уклад. Р. В. Дроб'язко. — К.: Ін Юре, 2001. — 520 с. — Книга 2: Виступи, статті європейських спеціалістів /Уклад. В. С. Дроб'язко. - К.: Ін Юре, 2001. - 460 с.

2. *Авторское* право Украины. Сборник нормативно-правовых актов / Под ред. В. В. Ситцевого. — Издательство Агентства по зашите прав авторов. Рес инкорпоралис, 1996. — 164 с.

3. *Азбука* авторского права / Под ред. Е. В. Тарасовой. — М., 1982.

4. *Азимов Ч. Н.* Договорные отношения в области научно-технического прогресса. — Харьков, 1981.

5. *Азимов Ч. Н.* Основы патентного права Украины. — Харьков, 1995.

6. *Андрощук Г. А., Крайнев П. П.* Экономическая безопасность предприятия: Зашита коммерческой тайны. — Монография, — К.: Ин Юре, 2000. - 400 с.

7. *Андрощук Г., Крайнев П., Кавасс И.* Право интеллектуальной собственности. Торговые аспекты. — К.: Ин Юре, 2000. — 162 с.

8. *Андрощук Г. А., Работягова Л. И.* Патентное право: правовая охрана изобретений. — Учебное пособие. — К.: МАУП, 1999. — 212 с.

9. *Антимонов Б.* С, *Флейшниц Е. А.* Авторское право. — М., 1957.

10. *Антимонов Б. С., Флейшниц Е. А.* Изобретательское право. — М., 1960.

11. *Бадиця І. А.* Авторське, винахідницьке право, право на відкриття і міжнародний захист авторських прав. — К., 1997. — 107 с.

12. *Белов В. В., Витопись Г. В., Денисов Г. М.* Интеллектуальная собственность. Законодательство и практика его применения: Учеб. пособие. - М.: Юрист, 2002. - 288 с.

13. *Богуславский Ш. М.* Вопросы авторского права в международных отношениях. — М.: Наука, 1973. — 336 с.

14. *Богуславский М. М.* Патентные вопросы в международных отношениях. — М., 1962.

302

Література

302

15. *Брамберг Г. В., Розов Б. С.* Интеллектуальная собственность: действительность переходного периода и рыночные перспективы. — М.: ИНИЦ, 1998. - 208 с.

16. *Брыжко В. М., Завгородний А. Ф., Пичкур А. В.* Лицензирование прав и патентование научно-технологической продукции. — К.: УААН, 1994. - 202 с.

17. *Бутнік-Сіверський О.* Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект // Інтелектуальний капітал. — 2002, № 1. — С. 16—27.

18. *Введете* в интеллектуальную собственность // ВОИС, 1998. — 652 с.

19. *Венгеров А. Б.* Право и информация в условиях автоматизации управления. — М, 1978.

20. *Гаврмов Э. П.* Издательство и автор. Вопросы и ответы по авторскому праву. — М., 1981.

їі. *Гаврилов Э. П.* Советское авторское право. Основные положения. Тенденции развития. — М.: Наука, 1984.

22. *Гераменко В.* Договір у правовідносинах при використанні інтелектуальної (промислової) власності// Інтелектуальна власність. — 2000, №4.-С. 12-17.

23. *Горленко С. А.* Правовая охрана наименований мест происхождения товаров. - М.: ВНИИПИ, 1998. - ПО с.

24. *Гршиаев С. П.* Правовая охрана изобретений, промышленных образцов, полезных моделей в России и за рубежом. — М., 1993. — 72 с.

25. *Дадерко Ю. Р.* Правовая охрана фирменных наименований в СССР и других странах. - М.: ВНИИПИ, 1992.

26. *Дахно И. И.* Патентно-лицензионная работа. — К., 1996.

27. *Дюма Ролан.* Литературная и художественная собственность. — М, 1993.

28. *Зінов В.* Проблеми комерціалізації результатів досліджень і розробок // Інтелектуальна власність. — 2000, № 3. — С. 35—42.

29. *Зинов В., Сафарун К.* Интеллектуальный капитал как базовая характеристика стоимости бизнеса // Інтелектуальна власність. — 2001, № 5-6. - С. 23-25.

30. *Захист* прав інтелектуальної власності: Досвід Сполучених Штатів Америки. — Зо. документів, матеріалів, статей. / За заг. ред. О. Д. Святоцького. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — 368 с.

31. *Зобов'язальне* право. Теорія і практика / За ред. О. В. Дзери. — К., 1998.

32. *Інтелектуальна* власність в Україні: правові засади та практика. Наук.-практ. вид.: У 4-х т. / За заг. ред. О. Д. Святоцького. — К.: Ін Юре, 1999.

__ Література

303

33. *Інтелектуальна* власність в Україні: проблеми теорії і практики: 36. наук, статей / За ред. Ю. С. Шемшучснка, 10. Л. Бошицького. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАЛ України, 2002. — 424 с.

34. *Інтелектуальна* власність: словн и к-довідник / За заг. ред. О. Д. Святоцького.: У 2-х т. - К.: Ін Юре, 2000.

35. *Интеллектуальная* собственность (в двух книгах). — Минск, 1997.

36. *Интеллектуальная* собственность. Основные материалы / Перевод с английского. — Новосибирск, 1993.

37. *Интеллектуальная* собственность: *Сборник* типовых договоров. — М.: ИНФРА-М, 1995. - 256 с.

38. *Интеллектуальная* собственность: нормативно-правовые акты. — Научно-практ. изд.: В 2-х т. / Под общ. ред. А. Д. Святоцкого, В. П. Петрова. - К.: Ин Юре, 1999.

39. *Калятин В. О.* Интеллектуальная собственность (Исключительные права). Учебник для вузов. — М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА - ИНФРА - М), 2000. - 480 с.

40. *Капица Ю. М.* Экспорт-импорт технологий: правовое регулирование. Национальная Академия Украины. Центр интеллектуальной собственности и передачи технологий. — К., 2000. — 106 с.

41. *Крайнев П. П., Работягова Л. /., Дятлик І. І.* Патентування винаходів в Україні / За ред. П. П. Крайнева: Монографія. — К/. 1н Юре, 2000. - 340 с.

42. *Кохановська О. В.* Правове регулювання у сфері інформаційних відносин. - К., 2001. — 212 с.

43. *Махагонова А. В.* Авторское право: Учеб. пособие. — М.: Юрид. лит., 1999. - 288 с.

44. *Мельник 0. М.* Правова охорона знаків для товарів і послуг. — Ірпінь, 2000. - 135 с.

45. *Мельник О. М.* Проблеми охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності в Україні. — Харків, 2002. — 362 с.

46. *Методичні* рекомендації з бухгалтерського обліку нематеріальних активів. Наук.-практ. вид. / За ред. О. Б. Бугнік-Сіверського: — К.: Ін Юре, 2000. - 348 с.

47. *Основи* інтелектуальної власності. — К.: Ін Юре, 1999. — 580 с.

48. *Охорона* промислової власності в Україні: Монографія / За ред. О. Д. Святоцького, В. Л. Петрова. — К.: Ін Юре, 1999. — 400 с.

49. *Охорона* інтелектуальної власності: Нормативно-правові акти / За заг. ред. О. Д. Святоцького. — К.: Концерн «Видавничий Дім сін Юре», 2004.- 1176 с.

50. *Підопригора О.* Проблеми системи законодавства України про інтелектуальну власність // Інтелектуальна власність. — 2000. — № 3. —

С 3-14.

Література

304

51. *Правовая* охрана товарных знаков, фирменных наименований и географических указаний в Германии / Пер., ред. и коммент. Г. А. Ан-дрощука, А. П. Пахаренко. — К.: Таксон, 1997. — 112 с.

52. *Практичний* посібник з оподаткування нематеріальних активів. Наук.-практ. вид. / За ред. О. Б. Бутнік-Сіверського. — К.: Ін Юре, 2000. - 348 с.

53. *Прахов />. Г., Зенкин Я. М.* Изобретательство и патентоведение. —-К.: Техника, 1988. - 256 с.

54. *Промислова* власність: Законодавчі та нормативні акти: У 3-х т. / Укладач П. М. Цибульов. - К.: УкрГНТЕЛ, 1998. Т. І.: Законодавство України з питань промислової власності — 138 с; Т. 2.: Відомчі нормативні акти України з питань промислової власності. — 310 с; Т. 3.: Міжнародні угоди з питань промислової власності. — 124 с.

55. *Соловьев Р.* /?. Авторское право: Комментарий к Закону Российской Федерации «Об авторском праве и смежных правах». — М.: Издательство «Ось-89», 2001. - 192 с.

56. *Цира А.* Франчайзинг и франчайзинговый договор. — К., 2002. — 240 с.

57. *Шестимиров А. А., Минаев А. А.* Промышленные образцы. — М., 1996. - 397 с.

58. *Шинкаренко М.* Показники доцільності у сфері охорони промислової власності: підсумки 2000 року // Інтелектуальна власність. — 2001. - № 4. - С. 14-26.

59. *Шишка Р. Б.* Охорона права інтелектуальної власності: Авторсько-правовий аспект. — Харків, 2002. — 368 с.

60. *Штефан М. И.* Ответственность за нарушение авторских и смежных прав // Предпринимательство, хозяйство и право. — 1996. — № 9. — С. 32-35.

61. *Штефан М. И.* Ответственность за нарушение прав в сфере про-мьишіеішой собственности и судебная защита этих прав // Предпринимательство, хозяйство и право. — 1996. — № 10. — С. 41—44.

62. *Штумпф.* Лицензионный договор. — М.: Прогресс, 1988.

63. *Юрченко А. К.* Издательский договор. — Л., 1988.

Навчальне видання

Підопригора Оланас Андронович Бутнік-Сіверський Олександр Борисович Дроб'язко Володимир Степанович Крайнев Петро Павлович Мельник Олена Миколаївна Підопригора Оксана Опанасівна Притика Дмитро Микитович Святоцький Олександр Дмитрович

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Академічний курс

Підготували до видання С. /. *Бережинська, Н. М. Шаповалова* Комп'ютерна верстка *Л. С. Кулешової*

Право інтелектуальної власності: Академ, курс: Підручник для студентів вищих навч. закладів / О. А. Підопригора, О. Б. Бутнік-Сіверський, В. С. Дроб'язко та ін.; За ред. О. А. Підопригори, О. Д. Святоцького. -2-ге вид., переробл. та допов. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. - 672 с.

15ВЫ 966-313-121-7

Зростаюча роль права інтелектуальної власності в житті суспільства зумовлює необхідність ґрунтовного ознайомлення студентів вищих навчальних закладів з основними положеннями чинного законодавства України про інтелектуальну власність, історію становлення права інтелектуальної власності, його об'єктами та суб'єктами, особистими немайновими і майновими правами суб'єктів права, способами їх використання та захисту.

Цей підручник слугуватиме надійним джерелом відповідних навчальній програмі знань не лише студентам, а й широкому колу читачів.

ББК 67.9(4УКР)304я73

Підп. до друку 10.09.2004. Формат 60 х 84/16. Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 39,53. Обл.-вид. арк.34,87 Наклад 10 000 прим. Зам. № 4-414

Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре» Україна, 04107, м. Київ, вул. Багговутівська, 17-21 Тел./факс: (044) 537-51-00,537-51-20 Е-таі1: сопсет_іпуиге@е-ро5І.сот.иа Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК, № 1468 від 14.08.2003 р.

Віддруковано у друкарні Концерну «Видавничий Дім «Ін Юре»

Україна, 04107, м. Київ, вул. Багговутівська, 17-21